

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**el-MESÂLİK ve'l-MEMÂLİK'İN
TERCÜME VE DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET SALTAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat AĞARI

GAZİANTEP
OCAK 2015

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**el-MESÂLİK ve'l-MEMÂLİK'İN
TERCÜME VE DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET SALTAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat AĞARI

GAZİANTEP
OCAK 2015

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

BEKRÎ'NİN el- MESÂLİK ve'l- MEMÂLİK ADLI ESERİNİN ÇEVİRİSİ

Mehmet SALTAN

Tez Savunma Tarihi: 06.01.2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Numan Durak AKSOY
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Murat AĞARI
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Doç. Dr. Murat AĞARI

Doç. Dr. İsmail KIVRIM

Doç. Dr. Ahmet AĞIR

İmzası
[Signature]
[Signature]
[Signature]

ÖZET

el-MESÂLİK ve'l-MEMÂLİK 'İN TERCÜME VE DEĞERLENDİRMESİ

SALTAN, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat AĞARI

Ocak 2015, 385 S.

Ortaçağ tarihi coğrafya kaynaklarından *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*'in çevirisi olan çalışmamızda öncelikle yapmış olduğumuz çevirinin öneminin ardından birinci bölümde eserin müellifi olan Bekrî'nin hayatı ve eserlerine yer verdik. İkinci bölümde eseri baştan sona kısaca gözden geçirme niteliğindeki eserin değerlendirilmesinde bulunduk ve eserde diğer bilim dallarını ilgilendiren kısımları gruplandırdık. Üçüncü bölümde ise eserin çevirisini yaptık.

Anahtar kelimeler: Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*.

ABSTRACT**el-MESÂLİK ve'l-MEMÂLİK'İN
TERCÜME VE DEĞERLENDİRMESİ**

SALTAN, Mehmet

M. A. Thesis, Department Of History

Supervisor: Assist. Prof. Murat AĞARI

January 2015, 385 pages

In the thesis, the translation *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, one of the geographical sources of the history of Middle Ages, firstly, we referred to importance of translation then, in the first part, mention the life and the works of Bekrî who is an author of *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*. In the second part, we briefed review to *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* entirely, and classify the parts related to different diciplines. Then, in the third part we translated it.

Key words:Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*,

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geen eser

(as) : Aleyhisselâm

Bkz. : Bakınız

c. : Cilt

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

H. : Hicrî

H. : Hazreti

(ra) : Radiyallahu anh

s. : sayfa

ss. : Sayfalar arası

vb. : ve benzeri

ÖNSÖZ

Bekrî'nin, *el-Mesalik ve'l-Memalik* adlı eseribir coğrafya kitabıdır. Bekrî kitabında Afrika kıtasının belli başlı ülkelerini, Akdeniz kıyılarını ve Avrupa kıtasında gezip gördüğü yerlerin coğrafi özelliklerini, dağlarını, vadilerini, ovalarını, denizlerini, akarsularını, göllerini ve bu yerlerin birbirlerine uzaklıklarını, yol güzergâhlarını; yine bu beldelerin iklim durumlarını, yetiştirilen ürünleri, geçim kaynaklarını, beldelerin dışarıya sattığı ürünler ve dışarıdan aldığı ürünler; anlatılan beldelerin insanların özelliklerini, kültürlerini ve bu kültürleri karşılaştırmalı olarak vermiştir. Ayrıca Bekrî, kitapta adı geçen yerlerin camilerini, mescitlerini, hanlarını, hamamlarını, çarşılarını, yerleşim yerinin korunaklarının özelliklerini, kalelerinin özelliklerini ve yerleşim yerinin girişlerini/kapılarını isimleri ile birlikte yazmıştır. Bekrî, bilgilerine ilk olarak yörenin kuruluş aşamasından başlayarak; yörenin isminin nereden geldiğini, kim tarafından kurulduğunu, nasıl bir gelişim gösterdiğini, kimlerin hükümdarlık yaptığını nasıl yıkıldığını edindiği bilgiler doğrultusunda desteklemiştir. Bekrî kitabında yer verdiği bilgilere ya râvilere ya da kaynak kitaplara dayandırmıştır. Bekrî, tereddütte kaldığı bir bilgi ile karşılaştığında ise “en doğrusunu Allah bilir” diyerek konuyu bitirmiştir.

Bekrî, kitabında bazı mitolojik ve tuhaf denilebilecek bilim ve fen ilmi ile açıklayamayan (muska, büyü, hurafe, kehanet, vb.) olayları veya durumları yazıp rivayetlere dayandırmıştır.

Bekrî, özellikle Mısır'ı kaleme alırken yüzyıllardan beri gizemini koruyan piramitlerin niçin inşa edildiklerini ve ne amaçla kurulduklarını ayrıntılı olarak anlatmıştır. Ayrıca Bekrî, kitabının bir kısmında tarihi şahsiyetlerin yaptığı faaliyetleri, fetihleri ve yönetim anlayışlarını da yazmıştır.

Bekrî, kitabının ikinci bölümünde birçok astrolojik olayı ve astrolojik hesaplamaları açıklamıştır. Kitabında açıklamış olduğu bu tahminler o günün şartlarına göre gerçekleşmiş ise de yalnızca bir tanesi gerçekleşmemiştir. Bu bilgilere değerlendirildiğinde o günün Mısır devletinde astrolojinin çok gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Bekrî, kitabını belli bir kurala göre yazmadığı gibi gezip dolaştığı yerlerden elde edebildiği bilgileri de aynen aktarmıştır. Örneğin; gezdiği bir yeri anlatırken yerin ismini nerden geldiğini, ne zaman ve kim tarafından kurulduğunu, nasıl bir gelişim gösterdiğini ayrıntılı bir şekilde ve bazı yerleri ise kısa bir şekilde aktarmıştır.

Bekrî, kitabında olayları aktarırken biden fazla rivayet kullanarak objektiflik sağlamaya çalıştığını düşünüyoruz. Yazarın kitabında anlaşılmayan noktalar da bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak Mısır krallarından birinin öldükten sonra yerine geçen kişi hakkında detaylı bilgi bulunmadığını gösterebiliriz.

Kitap içerisinde geçen sayıların tarihi bir değerinin olmadığını ve bu kullanılan sayıların orijinal metinde sayfaları birbirinde ayırma işlevi gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Bekrî'nin kaleme aldığı *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, yörelerin yerleşim yerlerini, dağlarını, ovalarını, vadilerini, okyanuslarını, denizlerini, akarsularını, göllerini, iklimlerini ve yörelerin birbirlerine uzaklıklarını anlatması bakımından coğrafya ilmine; astrolojik olayları ve bunların temellerini kitabında yazması bakımından astroloji bilimine; kaleme aldığı tarihi olayları ve şahısları itibarıyla tarih bilimine, kaleme aldığı yöre halkın kültürünü, örf-adetlerini, ilişkilerini anlatması bakımından sosyoloji bilimine katkısı olacağını düşünmekteyiz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1. Önem ve Metod.....	1
1.1. Önem.....	1
1.2. Metod	1
1.4. Ebû Ubeyd el- Bekrî'nin Hayatı, Eserleri ve kaynakları	2
1.4.1.Hayatı	2
1.4.1. Eserleri	3
1.4.3. Kaynakları.....	4
İKİNCİ BÖLÜM.....	4
ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	4
2.1.Coğrafi Yerler.....	4
2.1.1.Mısır.....	5
2.1.2.Fustat.....	6
2.1.3.İskenderiye	6
2.1.4. Kayrevan.....	7
2.1.5. Tunus.....	7
2.1.6. Kartaca.....	8
2.1.7. Minf	9

2.1.8. Tâhert	9
2.1.9. Tilemsân	9
2.1.10. Arşâgul	10
2.1.11. Nâkûr	10
2.1.12. Sebt	11
2.1.13. Fas	11
2.1.14. Meccane	12
2.1.15. Sicilmâse	12
2.1.16. Kurtuba	12
2.1.17. Gane	13
2.1.18. Maraka	13
2.1.19. Endülüs	14
2.1.20. İşbiliyye	15
2.1.21. Asyut	16
2.1.22. Ceber	16
2.1.23. İfrikiyye	17
2.1.24. Sûse	17
2.1.25. Gafasah	18
2.1.26. Bûneh	19
2.1.27. Tanca	19
2.2. Tarihi Olaylar	19
2.2.1. Nekhrâviş el-Cabbar b. Misrayim	19
2.2.2. Piramitler	20
2.2.3. Mısır Kralı Afravuş	20
2.2.4. Ad Kavmi	20
2.2.5. Şedat	20
2.2.6. Menkaveş	20
2.2.7. Menaveş	21
2.2.8. Mısır ile Sudan Savaşı	21
2.2.9. Malik	21
2.2.10. Tutis	21

2.2.11.Diğer Tarihi olaylar	22
2.3.Astrolojik Olaylar	24
2.4. Tuhaf Hikâyeler	26
2.5. Dağlar, Denizler, Nehirler	36
2.5.1. Mugattam Dağı	36
2.5.2.Raba've Kuyusu.....	37
2.5.3. el- Kamer/Ay Dağı	38
2.5.4.Şekleh Adası.....	38
2.5.5.Tevbe Dağı	38
2.5.6.Avras Dağı	38
2.5.7.Zey Kızı Dağı.....	38
2.5.8.İsa Dağı	39
2.5.9.Hezrece Dağı.....	39
2.5.10.Azor Dağı.....	39
2.5.11.Elbara Dağı	40
2.6. Kitapta Adı Geçen Mimari Yapılar	40
2.6.1.Piramitler.....	40
2.6.2.Maraka	40
2.6.3.Mescitler	41
2.6.3.1. Mescidül-Gal'a/Kale Mescidi	41
2.6.3.2. Mescidi Abdullah	41
2.6.3.3. Melik b. Şurahbil	41
2.6.4.Fe'r Hamamı	41
2.6.5.Ebu Mina Kilisesi	42
2.6.6. Tayatır (Anfityatro).....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	43
ESERİN TERCÜMESİ	43
3.1.Tûfandan Önce Mısır'ın Bir Ülke Olarak Kuruluşundan Tûfandan Sonra Müslümanlar Tarafından Fethedilinceye Kadar Geçen Bir Süreçteki Kralları ve Bunlar Hakkında Garip Haberleri	43
3.2. Krallardan Mısır'ı Yönetenler.....	60
3.3. Tûfandan Sonra Mısır'a İlk Gelenler	73
3.4. Yusûf (a.s) Hakkında Kıptîler'in Anlattıkları	95
3.5. Mısır'ın Fethi	103
3.6. el- Fûstat Konusu	108
3.7. Mısır'ın Yerleşim Yerleri.....	115
3.8.Bu Yerleşim Yerlerinin Arasındaki Mesafeler, Bunların Meşhur Olanları ve Bunların Hakkında İlginç Bilgiler	116
3.9. Mugattam Dağı ve hakkında söylenenler.....	118
3.10.Aswan- Ayzab Yolu.....	122
3.11.Fûstat-Dimyat ve Tinnis Adası.....	123
3.12. el-Fûstat e l-İskenderîyye Yolu Güzergâhı.....	127
3.13. İskenderîye Şehri	128
3.14.İskenderîye Kulesi veya Deniz Feneri	131
3.15.İskenderîye Feneri'nin Bugünkü Durumu ve Yüksekliği	134
3.16.Mısır İle Bârgâh ve bütün Magrîb Ülkeler Arasındaki Güzergâh Bulunan Meşhur Köyler ve Şehirler.....	142
3.17. Sirte Şehri.....	147
3.18.Trablus Şehri	148
3.19. Daha Önce Konusu Geçen Vahalara Giden Güzergâh	156
3.20. Trablus'dan Gabis'e Doğru Giden Güzergâh.....	159
3.21.Gabis ile Sefaks Arasındaki Güzergâh.....	162
3.22. Sefaks İle el-Kayrevan Arasındaki Güzergâh	163
3.23.Sefaks ile e l-Mehdiyye Arasındaki Güzergâh.....	163
3.24. İfrikiye Bölgesinin Kentleri ve Sınırları Niçin Bu İsimle İsimlendirdiği ve İlginç Özellikleri	163
3.25. el-Kayrevan Mescidi	165
3.26. el-Kayrevan Şehri	167

3.27.Rakkade Şehri	170
3.28. Mehdiyye Şehri	172
3.29.Celûla Şehri.....	175
3.30.İfrikiye Beldelerinin ve Bunlardan Olan Kettame (Kitame) İllerin İlginç Özelliklerinden Bazıları.....	177
3.31. Sûsa Şehri.....	178
3.32.Manastır Şehri	180
3.33. Tunus Şehri	181
3.34. Kartagena (Kartaca) Şehri.....	186
3.35.Kastilya Bölgesi.....	193
3.36. el-Kayrevan Şehrinden Ebu Tavis Kalesine Giden Güzergâh	195
3.37. el-Kayrevan Şehrinden Ebu Tavis Kalesine Giden Başka Bir Güzergâh Daha Vardır	199
3.38. el-Kayrevan'dan Bûneh/Bonah'a Olan Güzergâh.....	200
3.39. Bûneh Şehri.....	200
3.40. el-Kayrevan'dan Tabargah'a Giden Güzergâh.....	202
3.41.Ebu Tavis Kalesinden Tenes Şehrine Giden Yol.....	205
3.41.el Kayrevan'dan ez-Zeytun'e Limanına Giden Yol	210
3.42. Üşeyr Şehrinden ed-Decac ya da ed-Dücac Limanına Giden Yol.....	211
3.43.Üşeyr Şehrinden Beni Mezganni Cezayiri'ne Giden Yol.....	212
3.44. el-Kayrevan'dan Tenes'e Giden Yol	213
3.45.el-Gazze'nden Tâhert'e Olan Güzergâh.....	213
3.46.Tâhert'ten Denize Giden Yol.....	216
3.47. Vahran'dan el-Kayrevana Olan Güzergâh.....	218
3.48.Tenes'ten Tâhert'e Giden Yol.....	223
3.49.Tilemsân Şehri ile Burada Valilik Yapan Mağribliler	224
3.50. Tilemsân Sahilinde, Arşâgul Şehri Dışında Kalan Kaleler	226
3.51.Vecdeh'den Fas'a Olan Güzergâh.....	229
3.52.Limanlar ve limanlarda Ulaşım.....	231
3.53.el-İskenderiye'den Antalya'ya Gemi Rotaları	237
3.54. Nâkûr Bölgesi ve Sınırları	238
3.55. Sebte Şehri	252
3.56. Tanca Şehri.....	254
3.57. Sebte-Taytavan Güzergâh	256
3.58. Sebte'den Teygisas'a Giden Güzergâh	257
3.59.Tanca Şehri Hakkında Bilgi, Berberilik ve Leyla'nın Tanıtımı	258

3.60. Tanca Şehrin'den Fas Şehrine Giden Yol.....	259
3.61. Üseyile Şehri	261
3.62. Sebte'den Fas Şehrine olan Güzergâh.....	264
3.63. Fas Şehri.....	265
3.64. Beni İdrîs Oğulları Hanedanı	269
3.65. Berguvate Yönetimleri (krallıklar) ve Kralları.....	286
3.66. Kutsal Kitaplarının Başlangıcı Olan Eyyüb Süresinde Tercüme Edilmiş Sözler.....	291
3.67. Fas Şehrinden el- Kayrevan'a Giden Yol.....	293
3.68. Fas Şehrinden Sicilmâse'ye Giden Yol	298
3.69. Sicilmâse Şehri.....	299
3.70. Sicilmâse'den Agmat Şehrine Giden Yol.....	304
3.70. Agmat Şehri	305
3.71. Agmat Şehriden ve Rikkeden Gavz Ribatına Giden	306
3.72. Agmat Şehriden Fas Şehrine Giden Yol.....	306
3.73. Der'a Şehrinden Sicilmâse Giden Yol	307
3.74. Tamedilt Şehrinden Odagsit Şehrine Giden Yol.....	308
3.75 Odagsit Şehri.....	310
3.76. Odagsit'ten Sicilmâse'ye Giden Yol	311
3.77. Nol Şehri	314
3.78. Çöldeki Der'a Vadisin'den Sudan Bölgelerine Giden Yol.....	315
3.79. Abdullah B. Yasin'in Ortaya Koyduğu Kanunlarda, Başkalarından Farklı Olarak Tek Kaldığı Hususlar	321
3.80. Sudan Beldeleri Meşhur Şehirlerinin Birbirleriyle Bağlantıları ve Beldeler Arasındaki Mesafeler Bölgedeki İlginç Şeyler ve Halkın Yaşantısı.....	325
3.81. Gane ve Halkının Yaşantısı	327
3.82. Gane'den Gayaro'ya Giden Yol	330
3.83. Gane'den Tâdemekke'ye Giden Güzergâh	335
3.84. Tâdemekke'den el-Kayrevan'a Giden Güzergâh	336
3.85. Tâdemekke'den Gudames'e Giden Yol	336
3.86. Berberilerin Yaşantısından Bir Alıntı ve Bu Kitapta Bulunan Bilgilerden Ayrıca (Duran) Siyasetleri.....	338
3.87. Endülüs Şehirleri, Şehirlerin Özellikleri ve Yine Bu Şehirler Arasında Ünlü Olanlar	344
3.88. Endülüs'ün Fazileti ve Hakkında İlginç Bilgiler	346

3.89. Endülüs'ün Dağları	346
3.90. Kurtuba Şehri	350
3.91. İşbilîyye Şehri	352
3.92. Cezîre	354
3.93. Marida ve Batalyos	354
3.94. Tuleytula Şehri	355
3.95. Talbira	356
3.96. Tutayle.....	356
3.97. Barbaşter Şehri.....	356
3.98. Berşelûne/Barselona Şehri	357
3.99. Culleygyyya Şehri.....	358
3.100. Hristiyan Kabilelerinden Sakalibeye'ye Kadar Olanları Hakkında Hasıl-ı Kelamdır.	359
3.101. Efrenc /Fransa Bölgesi Bölgesi.....	359
3.102. Partanenon.....	361
SONUÇ	362
ÖZ GEÇMİŞ	365
VİTAE	365
KAYNAKÇA	366

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Önem, Metod ve Kaynaklar

1.1. Önem

Bekrî'nin el-Mesâlik ve'l-Memâlik adlı eseri Orta Çağ tarihi çalışmaları açısından son derece önemli bir kaynaktır. Geçmişten günümüze bilgi sahibi olmak için öncelikle o dönemin kaynaklarına başvurmamız gerekmektedir. Kaynak denildiğinde o dönemle ilgili, eserler, kalıntılar, belgeler, sikkeler, seyahatnâmeler ve arkeolojik kazılardan elde edilen malzemeler akla gelir.

Yapmış olduğumuz çalışmaya baktığımızda; bu eser, döneminin ana kaynaklarından denilebilir. İslam Coğrafyacılığı açısından bakıldığında da vermiş olduğu bilgilerin çeşitliliği açısından önemli olduğu söylenebilir. Her ne kadar Ortaçağ karanlık bir çağ olarak düşünülse de o dönemde müellifler tarafından yazılan eserlere bakıldığında; özgün bilgilerin oluşu ve dönemle ilgili bilgiler ihtiva etmesibaşlı başına bu esere değer katmaktadır.

Eserde, müellif genel olarak Afrika Kıtasından bahsetmiş ve bize o dönem hakkında bilgiler vermiştir. Bunun dışında İspanya ve Fransa ülkeri hakkında bilgiler vermektedir. Genel olarak eserde Türklerle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bunun nedeni müellifin gezip gördüğü yerlerde Türklerle ilgili bilgilere rastlamamasıdır.

Eser bizim için döneminin gerek tarihi ve coğrafyası ve gerekse astrolojisi ve demografik yapısı hakkında verdiği bilgilerle İslam Coğrafyası kaynakları arasında yerini almaktadır.

1.2. Metod

Eserin çevirisinde bazı noktalara dikkat ettik. Eserin içeriğine, diline sadık kalmaya çalıştık; yazarın üslûbuna, uygun bir şekilde aktarmaya çalıştık.

Çalışmamızı gerekli gördüğümüz yerleri dipnotlarla zenginleştirdik. Uzunluk ve ağırlık (müdd, rıtl, zirâ) gibi ölçüleri dipnotlarla açıkladık. Bu uzunluk ve ağırlık ölçülerinin toplumdan topluma değişiklik göstermesi nedeniyle farklılıkları açıklamalarıyla vermeyi uygun gördük. Eserde kimi yerlerin adlarını, hem eserin

yazıldığı dönemde geçtiği şekliyle, hem de günümüzdeki adıyla birlikte verdik. Referans bilgilerini ağırlıklı olarak TDV İslâm Ansiklopedisini¹ kullanarak verdik.

Afroniyalar ve birbaların kitabın bütünlüğünden yola çıkarak, bu yerlerin; genel anlamda birer tapınak olduğu özelde ise her toplumun kendine göre ibadethâne olduklarını fark ettik. Bu yüzden bu yapıları kitabın çevirisinde geçtiği şekliyle yazdık.

Kitapta ismi geçen bazı şahsiyetleri gerekli görüldüğü yerde tam künyesiyle (Ahmed b. Ömer b. Enes) bazılarını da sadece ismi geçen kişinin ismi ve babasının ismiyle (Cabir b. Abdullah) yazdık.

Çalışmalarımız esnasında bazı kelimelerde geçen â,î,û imla hatasına düşmemek için sıklıkla kullandık.

Arapçada isimleri belirtmek amacıyla “el” takısını olduğu gibi yazdık.

1.4. Ebû Ubeyd el- Bekrî'nin Hayatı ve Eserleri ve Kaynakları

1.4.1. Hayatı

Bekrî'nin tam olarak ismi Abdullah b. Abdulaziz b. Muhammed b. Eyyûb b. Amr el-Bekrî el-Endülüî'dir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1094'te Kurtuba'da vefat etmiş olduğu bilinmektedir. Doğum yeri hakkında yapılan son araştırmalar onun İşbiliye'nin² batısında yer alan Şeltiş'te³ doğmuş olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bekrî b. Vâil'in soyundan geldiği için tanınan Bekrî, Şeltiş'te başladığı tahsil hayatına başta Kurtuba olmak üzere Endülüî'nün çeşitli ilim merkezlerinde devam etmiştir. Zengin bir aileye mensup olduğundan kendisini sadece ilme veren Bekrî, Kurtuba ve Kurtuba dışında birçok âlimden ders almıştır. Eğitim gördüğü

¹İslâm Ansiklopedisi(DİA). (2012). Türkiye Diyanet Vakfı yay. , Ankara.

² İşbiliye,İspanya'nın güneyinde Endülüî bölgesinde yaklaşık beş asır İslâm hâkimiyetinde kalan ve günümüzde Sevilla adıyla anılan şehirdir. Bkz.: Süleyman Uludağ. (2001). “İşbiliye”, *DİA*, c. 24, s. 428.

³ Şeltiş ,Ebû Ubeyd'in doğum yeridir ve Ebû Ubeyd tahsil hayatına Şeltiş'te başlamıştır. Bkz.: Mehmet Özdemir. (2001). “Şeltiş”, *DİA*, c. 10, s. 248.

hocalarından sadece birkaçının ismi bilinmektedir. Bunlardan biri tarihçilerin sultanı olarak bilinen İbn Hayyândır.⁴ Bekrî, İbn Hayyân'dan Endülüs tarihi hakkında ilim tahsil etmiştir. İbn Abdülber en-Nemerf el-Kurtubî'den⁵ fıkîh ve hadis derslerini ve İbnû'd-Delâî diye tanınan Endülüslü meşhur coğrafyacı Ebû'l Abbas Ahmed b. Ömer el-Uzrî'den⁶ coğrafya derslerini almıştır.⁷

1.4.2. Eserleri

Ebû Ubeyd el-Bekrî coğrafya, dil edebiyat, din ve botanik gibi alanlarda birçok eser telif etmiştir. Günümüze ulaşan eserleri şunlardır:

Mu'cem Me'sta'cem min Esmâ'i'l-Bilâd ve'l-Mevâzı: Bu eser coğrafya ansiklopedisidir. Eser, Kur'an'da, hadislerde ve Cahiliye şiirlerinde adı geçen birçok yerin tarih ve coğrafyası hakkında bilgi vermektedir. İmlâ ve telâffuzda zamanla meydana gelen yanlışları düzeltmek maksadıyla kaleme almıştır.

el-Mesâlik ve'l-Memâlik: Bir dünya coğrafyası niteliğindedir. Müellif, âlemin yaratılışıyla başlar ve kendi yaşadığı döneme kadar bilgileri vermiştir. Kitabında aktardığı ülkeleri geniş bir şekilde ele almaktadır. Bu ülkelerin sınırları, yolları, nehirleri, iklim durumları ve şehirleri hakkındaki bilgilerin yanında; ülkelerin etnik

⁴İbn Hayyân, Endülüs'ün kültür merkezi Kurtuba'da yetişen İbn Hayyân tefsir, hadis, dil ve edebiyat öğrenimi görmüştür. Edebiyata ilgi duymak ve bu alanda yüksek seviyede zevk ve yetenek sahibi olmakla beraber İbn Hayyân'ın asıl temayüz ettiği saha tarihtir ve dönemin en önemli tarihçileri arasında yer almaktadır. Endülüs Emevî halifeliğinin siyasî gücünün zirvede olduğu Âmirîler döneminde dünyaya gelmiştir. Gençliğini bu dönemde geçirmiş, fakat bir müddet sonra bu güçlü devleti çok kısa sürede çöküntüye götüren fitne dönemi olayları ile ülke birliğinin tamamen parçalandığı mülûkü't-tavâif devrinin bizzat şahidi olmuş ve bu durum onu derinden etkilemiştir. Bkz.: Ali Yardım. (1999). "İbn Hayyân", *DİA*, c. 20, s. 37

⁵Kurtubî, Endülüs'ün yetiştirdiği büyük alimlerdenidir. Endülüs Emevîleri'nin başşehri olan dönemi ilim yuvası Kurtuba'da dünyaya geldi. Doğum tarihi 12. yüzyılın sonları ve 13. yüzyılın başları olarak tahmin edilmiştir. Tefsir, hadis, kıraat, fıkıh gibi İslami ilimlerde çok yetiştirilmiştir. Bkz.:Nuri Topaloğlu. (2012). "Kurtubî", *DİA*, c. 26, s. 424.

⁶Ebû'l Abbas Ahmed b. Ömer el-Uzrî, 10 ile 12. yüzyılın en önde gelen coğrafyacısı olarak bilinmektedir. Bkz.: Mehmet Özdemir. (2010). "Ebû'l Abbas Ahmed b.Ömer el-Uzrî", *DİA*, c. 10, s. 247.

⁷Mehmet Özdemir. (1994). "Ebû Ubeyd", *DİA*, c.10, s.248

ve dinî yapıları, halkların örf ve âdetleri, hükümdarları ve tarihlerinde cereyan eden büyük olaylara dair çok önemli bilgiler verir. Zaman zaman da güvenirliliğini artırmak için belgeler sunmuş. Müellif bu eserini neşrederken birçok kaynaktan yararlanmışır.⁸

1.4.3. Kaynaklar

TDV İslam Ansiklopedisinde Mehmet Özdemir'in "Ebû Ubeyd" makalesine göre; "Ebû Ubeyd *el-Mesâlik*'i telif ederken farklı sahalara ait çok sayıda kaynaktan istifade etmiştir. 20'nin üzerinde olan bu kaynakların en önemlileri arasında Mesûdî'nin *Mürûcû'z-Zeheb*, Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, İbn Kuteybe'nin *el-Ma'ârif*, İbn Hurdâzbih'in *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, İbn Rüste'nin *el-A'lâku'n-Nefîse*, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Egânî*, hocası İbnû'd-Delâî'nin *Tersî'u'l-Ahbâr*, Muhammed b. Yûsuf el-Varrâk'ın *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* adlı eserleri ve Yahudî asıllı İbrâhim b. Yakub et-Turtûşî'nin adı tam olarak tesbit edilemeyen seyahatnâmesi zikredilebilir. Müellifin ayrıca Endülüs'le ilgili olarak verdiği bilgilerde Kurtuba'daki resmî belgelerden faydalandığı anlaşılmaktadır⁹".

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1.Coğrafi Yerler

Bekrî'nin üzerinde çalıştığımız kitabı iki cilttir. Üzerinde çalıştığımız nüsha eserin 2. Cildidir. Bekrî, bu cildinde irili ufaklı birçok belde, köy, şehir ve ülkeden bahsetmiştir. Çalışmada ise belli başlı yerler hakkında bilgi verilecektir. Kitap "*Tûfandan önce Mısır'ın bir ülke olarak kuruluşundan tûfandan sonra Müslümanlar tarafından fethedilinceye kadar olan süreçteki kralları ve bunlar hakkındaki tuhaf haberler*" başlığıyla başlamaktadır.

⁸ Mehmet Özdemir. (1994). "Ebû Ubeyd", DİA, c.10, s.248

⁹ Mehmet Özdemir. (1994). "Ebû Ubeyd", DİA, c.10, s. 248.

2.1.1.Mısır

Bekrî kitabına, Mısır ülkesinde gezip gördüğü yerler ve bu yerlerin tarihi hakkında verdiği bilgilerle başlamıştır. Bekrî'ye göre Mısır kelimesinin kökeni hakkında birden çok görüş olmasına rağmen en itibarlı görüş; “Yeryüzünü Hz. Âdem’in çocukları arasında paylaştırdığı zaman, Hz. Âdem’in vasiyetiyle Nêkrâviş el-Cebbâr b. Misrâm’ın gelip bu yerleşim yerini kurduğu ve Mısır şehrini Misrâm’la isimlendirmiş olduğudur.”¹⁰ Yani Mısır ismi Misrâm’dan gelmektedir. “Bu dönemde Mısır kralları yıldız hareketlerinin hesaplamalarına bakarak büyük bir tûfan olacağını tahmin etmişler ve tûfana dayanıklı olması için piramitleri inşa etmişlerdir. Tûfandan sonra dedesi Hz. Nûh’un isteğiyle Misrâm Mısır’a kral olmuştur. Misrâm’ın şeceresi şu şekilde ifade edilmektedir. Masrîm b. Baysar b. Ham b. Nûh’tur.”¹¹ “İbn’i Abbas (ra)’dan rivâyetine göre “ Nûh (as) Kıptîlerin ¹² atası Masrîm için Allah’a dua etmiş ve şöyle demiştir:

*“ Ey Allahım! onu ve onun zürriyetini bereketlendir. Bu kutsal toprakta onları barındır. O toprak ki bütün diyarları merkezi ve kullarının kurtuluşudur! O toprakların nehri, bütün nehirlerin en üstünüdür! Allah’ım o topraklara bereketin en fazlasını ver! O toprakları Masrîm ve onun çocuklarına muhâssar kıl! O toprakları onların ayağının altına ser ve onları bu topraklarda kuvvetli kıl!”*¹³

Mısır’ın yerleşim yerleri şu şekildedir: Feyyûm, , Aynû Şems, Nûbe, Şatâ, Kuveyir, Secamek, Hite, Suteytis, Kefertis, Seb’a, Feramâ, Seburu Sayr, Mahalle, Dumeyrah, Damgalah, Tennîs, Dimyat, Minf, Vüseym, İskenderîye, Antapolis, Dellâs, Ehnâ, Umr, Tahâ, Kanâ ve Behnesâ. Bekrî’ye göre Behnesâ 2 tanedir. Biri yukarıda ifade edilen Behnesâ, diğeri ise Vahalar Behnesâ’sıdır. Anasna, Ebennud, Gaft yani Gıft, Armant, Asvan, Galzem, Eyleh, Mestâl, Belendes, Gırtasa, Bevse, Malagün, Evdiyah, Turrah, Mizakul-Ulyâ, Mizakus-Süflâ, Gıssîs, Berles, Bucûm,

¹⁰ Bekrî, a.g.e., s.914

¹¹ Bekrî, a.g.e., s.941

¹² Kıptîler, Mısır’ın yerli ve hristiyan halkı için kullanılan isimdir. Bkz.:Azmi Bilgin. (2002). “Kıptîler”, *DİA*, c. 25, ss. 424-426

¹³ Bekrî, a.g.e., s.942

Sa'îra, Buheyra, Semennûd, Hafû'l- Garbî, Hafû'ş-Şarkî, Esfelû'l-Ard, Batnî'r-Rîf, Surûr, Muğirah, Etrâbiyye, Bersat, el-Cizeh, Medkûk.¹⁴

2.1.2.Fustat

Bekrî, Fustat ile ilgili olarak detaylı bilgi vermiştir. “Fustat bugünkü Kâhire şehridir. Amr. b. Âs¹⁵ İskenderîye'deki Romalılarla savaşmak üzere şehre girdiğinde şehirden insanların çıkartılmasını emretmiştir. Çıkan kalabalıkla birlikte bir güvercinin de yavrusunu yuvadan çıkardığını görünce düşüncesinden vazgeçmiş halkı tekrar evlerine göndermiştir. Fustat iki anlam taşımaktadır: Birincisi; kalabalık insan topluluğu ikincisi de kuş yuvası anlamına gelmektedir. Amr, burayı konaklama yeri olarak kullanmıştır.”¹⁶ Amr, “Fustat'a bir mescit ve içerisine minber yaptırmıştır. Bu mescidin çevresine Kureyşliler, Ensârlılar, Eslemliler, Gifârlılar ve Cüheyneli Araplar evler yaptırmışlardır.”¹⁷ “Müslümanların Mısır'da inşa ettikleri diğer mescitler ise Kale mescidi, Rum kalesi mescidi, Abdullah mescidi, Melik b. Şurahbil el-Havlani el- Gâdî'nin mescidi'dir.”¹⁸

2.1.3.İskenderîye

Bekrî, İskenderîye şehrinin kim tarafından kurulduğuna dair bilgilerin sabit olmadığını dile getirerek bu konu hakkındaki görüşleri de aktarmıştır. Birinci görüş göre; “Huriya'nın emriyle Cirun tarafından kurulduğu söylenir. Diğer görüş göre Kleopatra'nın kurduğunu rivayet eder. İskenderîye şehrini tam olarak kuran belli değildir.”¹⁹ “Abdurrahman b. Abdullah b. Abdullah el-Hâkemin dediğine göre burası birbirine bitişik üç şehirden oluşmaktadır. Bu şehirler; Menneh, İskenderîye olup

¹⁴ Bekrî, a.g.e., s.1016

¹⁵ Amr b. Âs, Mekke'de dünyaya geldi. Kureyş kabilesinin Sehm koluna mensuptur. Arapların meşhur dört dahisinden biri kabul edilen Amr b. As zeki, son derece cesur, iyi bir hatip ve şair, kabiliyetli bir idareci idi. Onun bu yönlerini takdi eden Hz. Ömer, “Amr dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır.” Derdi. Hz. Peygamberden ve Hz. Aişe'den hadis rivayet etmiş. İslam adına fetihlerde bulunmuştur. Bkz.. Ahmet Önkol. (1991). “Amr b. Âs”, DİA, c.3 ss.79-80

¹⁶ Bekrî, a.g.e., s.1001

¹⁷ Bekrî, a.g.e., s.1003

¹⁸ Bekrî, a.g.e., s.1012

¹⁹ Bekrî, a.g.e., s.1056

burası bugün es-Sultan kasabası'dır. Diğer şehir ise Nagitahtır. Büyük İskender, İskenderîye'ye geldiği zaman Ad ve Himyerîlere ait büyük yapılar ve sütunlar görmüştür.”²⁰ “İskender, şehrin imârı için sanatkârlar getirtmiş, planlar çizdirmiş, temel yapı malzemelerini Sagalillah adasından Afrika'dan ve İgritiş'ten²¹ getirtmiştir.”²² “İskender, şehrin surlarını yüksek kemerli ve kat kat yaptırmıştır. Bu surlara menfez ve pencereler inşa etmiştir. Şehrin sokakları, caddeleri ve çarşıları kemerli olduğu için yağmur yağdığında ıslanmadan gezilebilirdi. İskenderîye'nin 7 adet suru ve bu surları birbirinden ayıran hendekler vardır.”²³

2.1.4. Kayrevan

Bekrî, Kayrevan ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: “Şehir düz bir ovada yer almaktadır. İç tarafta Tunus denizi, doğusunda Sûsah denizi ile el-Mehdiyye, güney tarafında Sefaks denizi ve Gabis yer alır.”²⁴ “Kayrevan'ın etrafı surlarla kaplıdır. Bu surlar Muhammed b. el-Eş'as²⁵ b. Ukbe Huzai H. 144 yılında yaptırmıştır. 6 tane kapısı vardır. Ebu'r-Rebi kapısı, Abdullah kapısı, Nafi kapısı, Tunus kapısı, Esram kapısı ve Silm kapısı olarak isimlendirilmişlerdir.”²⁶

2.1.5. Tunus

Bekrî, Tunus'un ne kadar bir alanı kapladığını yazarak başlamıştır. “Tunus şehrinin duvarlarının uzunluğu 24.000 kulaçtır.”²⁷ İsmi Tarşış'tır. Hasan b. en-

²⁰ Bekrî, a.g.e., s.1049

²¹ İgritiş, Akdeniz'de bulunan Girit adasıdır.

²² Bekrî, a.g.e., s.1050

²³ Bekrî, a.g.e., s.1052

²⁴ Bekrî, a.g.e., s.1130

²⁵ Muhammed b. el-Eş'as, Emevi kumandanlarından. Kinde krallarının soyundan olup 10 (631) yılında Kinde heyetinin başında Medine'ye gelerek müslüman olan Eş'as b. Kays'ın oğludur. Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşiyle evlenmiştir. Muhammed b. Eş'as Hz. Ömer, Osman, Âişe ve babasından hadis rivayet etmiştir. Bkz.: İbrahim Sarıçam. (2005). “Muhammed b. eş-As”, DİA, c.30, ss.528-529

²⁶ Bekrî, a.g.e., s.1131

²⁷ Kulaç, Metrik sisteme geçilmeden önce özellikle denizcilikte kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür.

Bkz.: Cengiz Kallek. (2002). “Kulaç”, DİA, c. 26, ss. 353-354.

Numan²⁸ tarafından Romalılarla yapılan savaş sonunda fethedilmiştir.”²⁹ “Tunus tersanesi limana bitişik olup limanın kible tarafında bir hisar vardır. Limana giriş yeri bu sur ile hisar duvarı arasında kalmaktadır.”³⁰ “Tunus şehrinin 5 kapısı vardır:Güneyinde el-Cezîre, doğusunda Kartegana, iç tarafta es-Sigaeyn, batısında Ertah kapıları vardır.”³¹ “Tunus’un yüksek bir camisi,15 hamamı ve konaklama yerleri mevcuttur.”³² “Tunus şehri, Ümmü Âmil denilen dağın yamacındadır. Şehrin çevresini korunaklı bir hendek kuşatır. Tevbe Dağı diye bilinen bir dağ vardır. Aynı zamanda bu dağ yüksektir ve hiçbir bitki yetişmez.”³³

2.1.6. Kartaca

Bekrî’nin aktardığı bilgilere göre “Kartaca’yı Hz. Davut zamanında Kral Didon kurmuştur.”³⁴ Mûsa b. Nusayr³⁵ tarafından da fethedilmiştir.”³⁶ “Kartaca’nın en önemli yapısı Arena olarak bilinen anfitiyatrodur. Arenaların üzerine kemerler inşa edilmiştir.”³⁷ “Şehrin içinde liman olması gemilerin şehre girişini sağlamıştır.”³⁸

²⁸ Hasan b. Numan, Emevi komutanlarından. Muaviye tarafından , Muâviye zamanında kurulan İfrîkiyye eyaletinin valisi olan Hasan b. Nu’mân el-Gassânî idaresinde, İfrîkiyye bölgesindeki Bizans otoritesi tamamen son buldu ve Berberîler üzerinde İslâm hâkimiyeti kesin olarak sağlandı. Kartaca yakınlarında Tunus şehri kurularak önemli bir merkez haline getirildi.Bkz.: Davut Dursun, (1988). “Afrika” ,DİA, c.1, s.431

²⁹ Bekrî, a.g.e., s.1164

³⁰ Bekrî, a.g.e., s.1168

³¹ Bekrî, a.g.e., s.1170

³² Bekrî, a.g.e., s.1171

³³ Bekrî, a.g.e., s.1170

³⁴ Bekrî, a.g.e., s.1175

³⁵ Mağrib-i Aksâ ve Endülüs’ü fetheden Emevî kumandanı. Bkz.:Câsim el-Ubûdî. (2006). “Mûsâ b. Nusayr”, DİA, c.31, ss.224-225

³⁶ Bekrî, a.g.e., s.1176

³⁷ Bekrî, a.g.e., s.1179

³⁸ Bekrî, a.g.e., s.1180

“Kartacada el-Uhteyn denilen iki hisar vardır. Bunlar birbirine girintili yapılmış mermerlerden yapılmıştır.”³⁹

2.1.7. Minf

Bekrî, Minf hakkında şunları yazmıştır: “Firavun buraya ilk geldiğinde şehre 70 kapı yaptırıp duvarlarını demir ve tunçtan yaptırmıştır. Şehirde 4 tane nehrin bulunduğunu ve bunların hepsinin Firavunun tahtının altından aktığını ifade etmiştir.”⁴⁰

2.1.8. Tâhert

Bekrî kitabında, Tâhert hakkında şu bilgilere yer vermiştir: “Tâhert surları ve 3 kapısı olan bir şehirdir. Bu kapılar Bâbu’s-Safa, Bâbu’l-Menâzil, Bâbu’l-Endülüs, Bâbu’l-Metahin kapılarıdır. Şehir Cezvel Dağı denilen bir dağın yamacındadır. Şehrin el- Ma’süme denilen gösterişli bir bölgesi vardır. Şehir güney yönüne bakan Meyne nehrinin kenarındadır. Şehrin doğusunda bir araya gelmiş pınarlardan oluşan Tatiş nehri; şehrin ve bostanların su ihtiyacını karşılamaktadır. Ünlü bir hadis hafızı Bekr b. Hammad’ın burada oturmuş olduğu ifade edilmiştir.”⁴¹

2.1.9. Tilemsân

Bekrî, Tilemsân şehrinin coğrafyası ve Müslümanlar için önemine değinmiştir. Bu şehrin 5 kapısı vardır. Bunlar “Bâbu’l-Hammâm, Bâbu’l-Vehb, Bâbu’l-Havha doğudaki, Bâbu’l-Akâbe batıdaki Bâbu’l-Ebi Kurre kapılarıdır. Şehirde eski dönemlere ait antik kalıntılar vardır. Burada yaşayan insanlar suyu, Lorit kaynakları denilen kaynaklardan getirmişlerdir. “Orta Mağrib” bölgesinin direği olan bu Tilemsân şehrinin çarşıları, mescidleri, camîsi, ağaçlık alanları ve üzerinde su değirmeni olan nehirleri vardır. Burada esas nehir ise Setafsis nehridir. Şehir Zenâtelilerin krallık merkezi olup Berberî kabilelerin geçiş üssü ve buradan geçen tüccarların rağbet ettiği bir yerdir. Şehre Araplardan ilk gelen Muhammed b. Süleyman b. Abdullah b. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib (r.a) ve çocuklarından Cerave’yi kuran İsa Ebû’l-İyş b. İdrîs b. Muhammed b. Süleyman’dır. İsa Ebû’l-İyş bir

³⁹ Bekrî, a.g.e., s.1181

⁴⁰ Bekrî, a.g.e., s.1017

⁴¹ Bekrî, a.g.e., s.1230

zamanlar buranın emiri olup burada da vefat etmiştir. Tilemsân âlimlerin, muhaddislere ve Mâlikî mezhebinin⁴² görüşlerini yayanların yurdu olmuştur.”⁴³

2.1.10. Arşâgul

Bekrî, Arşâgul şehrinin coğrafi özelliklerini şu şekilde tasfir etmiştir: “Arşâgul, Tafena nehrinin kıyısındadır. Nehre küçük gemiler girebilmektedir. Bu gemiler denizden, nehir yoluyla geçerek etrafı surlarla çevrili olan şehre girerler. Arşâgul'da 7 adet tuğla kemerin üzerine bindirilmiş olan bir cami vardır. Caminin avlusunda büyük bir toprak kuyu ve sağlam yapılmış bir silo yer almaktadır. Arşâgul'daki 2 hamamdan biri antik hamamdır. Şehrin kapıları; batıda Bâbu'l-Fütüh, güney tarafında Bâbu-l Emir ve doğuda Bâbu-l Mernise olup sütunları kemerlidir ve üzerlerinde işlemeler vardır. Şehrin surunun duvar kalınlığı 8 karıştır.⁴⁴ Şehrin en korunaklı yönü iç tarafıdır.”⁴⁵

2.1.11. Nâkûr

Bekrî, Nâkûr şehrinin kurucusu coğrafi özellikleri hakkında şunları yazmıştır: “Nâkûr şehri tepelikler arasında kurulmuştur. Ardıç ağacından sütunları olan bir camisi vardır. Sütunları dışında, caminin ahşabı selvi ağacındandır. Şehrin 4 kapısı olup bunlar: Süleyman Kapısı, Beni Varyağıl kapısı, el-Musalla kapısı ve el-Yehud Kapısıdır. Şehrin surları kerpiçten olup şehirde birçok hamam ile birlikte zengin çarşıları vardır. Şehir Nâkûr ve Ğis nehirleri arasındadır. Küveyn dağından Verğa nehri diye bilinen nehir de doğmaktadır. Nâkûr Nehri ile Ğis nehri, Ekdal'de birleşmektedir. Bu mevkinin bir tarafında da Nâkûr ribatı vardır. Nâkûr'ü kuran ve inşa eden Said b. İdris b. Salih b. Mansur el-Himyerî'dir. Esasında Salih b. Mansur “el-Abdu's-Salih” olarak da bilinmektedir. Mansur el- Himyerî, el-Velid b. Abdülmelik⁴⁶ zamanında burayı fethetmiştir.”⁴⁷

⁴²Mâlikî Mezhebi, Dört büyük Sünnî fıkıh mezhebinden biridir. Bkz.:Eyüp Sadri kaya. (2003). “Mâlikî Mezhebi”, *DİA*, c. 27, ss. 519-535.

⁴³ Bekrî, a.g.e., s.1250

⁴⁴ Karış:Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık Bkz.: TDK, “karış”

⁴⁵ Bekrî, a.g.e., s.1252

⁴⁶ Velid b. Abdülmelik Halife I. Velîd'in oğlu, Emevî kumandanıdır. Bizans'a ve Anadolu'ya seferlerde bulunmuştur. Abbas, Halife II. Velîd'e karşı başlatılan muhalefete katılmak zorunda

2.1.12. Sebte

Bekrî, şehrin Akdeniz'in kıyısında bulunduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda burası "Atlas Okyanusu'nun boğazında yer almaktadır. Şehir büyüktür ve çevresi Abdurrahman b. en-Nasr Lidinillah tarafından yaptırılan sağlam kaya surlarla çevrilidir. Şehir merkezin Halid Hamamı olarak bilinen eski bir hamam vardır. Şehrin doğu tarafında 3 adet hamam mevcuttur. Camisi güney tarafında Besvel denizinin kıyısındadır. Caminin 5 adet kemeri ve avlusunda 2 tane toprak kuyusu vardır. Kabristanı dağın denize bakan tarafında yer alır. Diğer kabristan ise iç tarafta er-Remle denizinin kıyısındadır. Buranın halkı Araplar ve Berberîlerden⁴⁸ oluşmaktadır."⁴⁹

2.1.13. Fas

Fas, İdrisoğullarının⁵⁰ başkentidir.⁵¹ "Fas şehri, iki şehirden oluşmaktadır. Mağrip yöresi, Yahudîlerin en yoğun yaşadığı yerdir. Burada Endülüsler ve yerliler oturmaktadır."⁵² "Endülüslülerin oturduğu semtte kapıları bulunmaktadır. Bunlar Bâbu'l Füttah kible tarafında, el-Bâbu'l-Kenise, Ebu Hallûf Kapısı, Hısnı Sadun Kapısı, Bâbu'l Haveve ve Bâbu'l Süleyman'dır. Bekrî kitabında, Fas halkı aralarında sürtüşme olduğu zaman Bâbu'l Haveve ve Bâbu'l Süleyman kapılarını şavaşa gittikleri zaman kullandıklarını aktarmıştır. Şehirde 6 tonozlu, uzunluğu doğudan batıya doğru ve sütunu ise sünger taşından güzel bir cami bulunur."⁵³

kaldı ve kardeşi Yezîd b. Velîd'in ısrarı üzerine Velîd'e biat etti. Emevî ailesi içindeki iktidar mücadelesinde mümkün olduğu kadar tarafsız hareket etmesine rağmen olayların pek dışında kalamadı; son Emevî Halifesi II. Mervân tarafından Harran'da hapsedildi ve burada öldü.Bkz.: Hakkı Dursun Yıldız. (1988). "Abbas b. Dursun b. Abdülmelik", *DİA*, s.29

⁴⁷ Bekrî, a.g.e., s.1283

⁴⁸ Berberîler, Tarih'in eski devirlerinden itibaren Berka'dan Atlantik sahillerine ve güneyde Nijer nehri kıvrımına kadar uzanan Kuzey Afrika'da yaşayan bir kavimdir. Bkz.: Hakkı Dursun Yıldız. (1992). "Berberîler", *DİA*, c. 5, ss. 478-483.

⁴⁹ Bekrî, a.g.e. s.1307

⁵⁰ İdrisoğulları: Fas ile Miknas arasında dağlık Zerhûn bölgesi yakınında bulunan Velîlâ'da 4 Ramazan 172 hanedanlık kurmuşlardır. Bkz.: Muhammed Razûk. (2000). "İdrîs", c.21, ss.480-481

⁵¹ Bekrî, a.g.e., s.1337

⁵² Bekrî, a.g.e., s.1331

⁵³ Bekrî, a.g.e., s.1332

2.1.14. Meccane

Bekrî, Meccane'nin büyük bir şehir olduğunu belirtir. Surlarının tuğladan olduğunu, camisi, hamamları ile madenleri bol bir şehir olarak anlatmıştır. “Şehir “Madenlerin Meccanesi” olarak bilinir. Şehrin taştan yapılan bir kalesi vardır. Şehirde Arapların çevresinde Levâteliler⁵⁴ oturur. Bu şehir'deki kale Büsr kalesi olarak bilinir. Kalenin bu isimle anılmasının sebebi şudur: Büsr b. Ertat⁵⁵ halkını esir alarak burayı fethetmiştir. Büsr şehrini fethetmek için Musa b. Nusayr görevlendirmiştir.⁵⁶

2.1.15. Sicilmâse

Bekrî, Sicilmâse şehrinin h. 140 yılında kurulmuş⁵⁷ olduğunu ve Sicilmâse şehrinin coğrafi özellikleri şu bilgilerden bahseder: Sicilmâse şehri iki nehrin arasında kurulmuştur. Bu nehirler Eclef ve Sicilmâse yakınlarında ikiye ayrılarak şehrin doğusunda ve batısında yoluna devam eder. Şehirde Elyasa'nın sağlam bir şekilde yaptırdığı bir cami bulunmaktadır. Hamamları sağlam yapılmamıştır. Şehrin içme suyu acıdır. Ekinlerinin su ihtiyacı suyu havuzlarda toplanan bir nehirden sağlanır. Sicilmâse hurma, üzüm ve diğer meyvelerin bol bulunduğu bir yerdir. Güneş görmeyen çardaklarda yetiştirilen üzümünün kurusu ancak gölgede kurutulabilir. Bu nedenle gölgede yetişen kuru üzüme “zılli” denilmektedir. Bu üzümün yetiştirilmesi sırasında Güneş göreni de Güneşte kurutulur.⁵⁸

2.1.16. Kurtuba

Bekrî, Kurtubayla ilgili bilgiler râvilerden duyduğu şekliyle aktarmıştır. Bekrî'nin kullandığı râvilerin görüşlerine göre Kurtuba kelimesinin iki farklı anlamı

⁵⁴ Levâteliler, Bir Berberî kabilesidir. Libya'nın kuzeydoğusunda VII-X yüzyıllar arasında yaşayan ve ülkedeki dört büyük Berberî kabilesinden biri olan Levâte birçok alt kola ayrılmıştır. Bunlar özellikle IX. yüzyılda Ecdâbiye şehri civarında bulunuyorlardı. Bkz.: Ahmet Kavas. (1992). “Levâte”, *DİA*, c. 27, s. 147-148.

⁵⁵ Büsr, Sahâbî, Emevî valisi ve kumandanıdır. Hz. Osman taraftarı olduğu için Hz. Ali'nin karşısında yer almış ve Muaviye'nin safında savaşmıştır. Bkz.: Abdülkerim Özeydin. (1992). “Büsr b. Ebû Ertât”, *DİA*, c.6, s.494

⁵⁶ Bekrî, a.g.e., s.1388

⁵⁷ Bekrî, a.g.e., s.1393

⁵⁸ Bekrî, a.g.e., s.1394

vardır. İlk anlamı “farklı kalpler” ya da “değişik kalpler” şeklindedir. Diğer anlamı ise “orada otur-yerleş” demektir. Bekrî, Kurtuba evlerinin toplam uzunluğunu 30.000 kulaç olarak hesaplamıştır. Bekrî, şehrin kapılarını şu şekilde sıralmıştır: el-Kantara kapısı, el-Bâbu’l-Cedid/Yeni kapısı ve Bâbu’l Amir kapısı. Kurtuba şehrinin sarayının şehrin batısında ve camisinin de doğu tarafından sarayla karşı karşıya olduğunu tespit etmiştir.⁵⁹

2.1.17. Gane

Bekrî, “Gane şehrinin asıl adının Okar olduğu belirtir.”⁶⁰ “Gane şehri iki şehirden oluşmakta olup ikisi de düzlük bir alanda kuruludur. Bunlardan biri Müslümanların oturduğu şehirdir. Burası büyük bir şehir olup içinde 12 mescid vardır. Şehir halkı su ihtiyaçlarını çevrede bulunan tatlı su kuyularından giderirler. Bu kuyuların suları ile sebze de yetiştirirler. Kralın oturduğu şehir ise bu şehirden 6 mil uzaktadır. Kralın şehri "Göbe" olarak isimlendirilmiştir. İki şehri birleştiren evlerin yapıları taştan ve akasya ağacının kerestesindendir. Kralın bir sarayı ve çadırları vardır. Bütün bunların hepsi de sur gibi bir duvarla çevrilidir. Kralın bulunduğu yerin dışında resmi olarak gelen Müslüman heyeti için bir mescid de bulunmaktaydı. Kralın oturduğu şehrin etrafında, kulübeler ormanlar ve otlaklar vardır.”⁶¹

2.1.18. Maraka

Bekrî, tufandan önce Mısır kralı Sevid’in Maraka adlı şehri kurmasının hikâyesini şöyle anlatır. “Sevid, Babaniyye’de gördüğü rüyada adını bildiği yıldızları kuşlar olarak görür. Sanki bu yıldızlar, dünyaya hızla dalıyor Sevid, kuşların iki dağın arasına vardıklarını görür. Sonra dağlar aniden yıldızların üzerine kapanıverince o parlak yıldızlar tamamen söner ve zifiri bir karanlığa bürünür. Kâhinlerin yaptığı yorumdan sonra Sevid, devâsâ binalar için yer beğenilmesini emreder. Bunun üzerine Nil’in batı yanında bir yer beğenilmiş ve oraya bir şehir kurulur ve buraya Maraka adı verilmiştir.”⁶²

⁵⁹ Bekrî, a.g.e., s.1508

⁶⁰ Bekrî, a.g.e., s.1455

⁶¹ Bekrî, a.g.e. , s.1456

⁶² Bekrî, a.g.e., s.893

2.1.19. Endülüs

Bekrî, Endülüs ülkesini kitabında yazarken öncelikle Endülüs kelimesinin kökenine kadar inmiş, daha sonra Endülüs'ün sınırlarını çizmiş ve şehirlerini anlatmıştır. Bekrî'ye göre Endülüs kelimesinin en eski ismi “İberya’dır ve ona göre bu isim Eberra vadisinden gelmiştir. Endülüs, sırasıyla Beytâ vadisinden Bâtiga ismiyle, İsbân adındaki bir kraldan dolayı da İsbâniyya olarak isimlendirilir. Bir dönem Eşbân olarak isimlendirilmesinin nedenini, Esbân’ın eski dönemlerde nehir yatağı olması ve yakın yerlerine yerleşmesidir. Bazı râviler buranın gerçek isminin el-Ahmar olarak bilinen Bûseyrâ yıldızından alıntı olarak İsbâniyye olduğunu belirtmiştir. Sonraki dönemlerde ise burada oturan Andalişlerin ismiyle Endülüs diye anılmıştır.”⁶³ Bekrî, Endülüs kelimesinin kökenini açıkladıktan sonra Konstantin’in sınırına göre çizdiği Endülüs sınırının altı bölgeden oluşmakta olduğunu söylemiştir. Sınırın ilk bölgesini Gâlîş veya Gâlîşuya ile Endülüs arasındaki sınırı oluşturan Nerbûne şehrinden başlatmıştır. Buraya çevredeki Battareş, Talyûşe, Magalone, Nomşo ve Gargaşone’yi şehirlerini de katmıştır. Gargaşone’de Endülüslülerin kutsal saydıkları Saint Maria Gracia kilisesi vardır. Kilisenin içinde 7 adet gümüş sütun mevcuttur.⁶⁴ İkinci bölge ise Berâgira’dan başlamıştır. Burayı Berâgira’nın çevresiyle birlikte Portugal, Tozi, Euria, Lekke, Britania, Aştirigia ve Santa Yakua şehirleriyle birlikte ayırmıştır.⁶⁵ Bekrî, üçüncü bölgeyi Tarkana şehrinden başlatmış ve buraya Zaragoza, Aşega, Lorida, Tartuşa ve Tutayla ile İbn-î Şanca’nın bölgesine bağlı olan bütün yerleri Belyariş bölgesi ile Barselona, Granada, Anabariş, Benbelona, Eoka, Galharra, Tarşune ve Amaye’yi de katmıştır.⁶⁶ Bekrî'ye, göre dördüncü bölgenin başkenti Tuleytula’dır. Bu bölgeye Aoryat, Şekûbiyye, Arkîbika, Vadi’l-Hicara şehri, Şekonsa, Ukşûme, Valensiya, Belâzia, Oryola, Âleş, Şadibe, Dâniye, Beyâsa, Kastolona, Besta ve Areş şehirlerini katmıştır. Areş’in diğer adı Beccâne’dir.⁶⁷ Bekrî,

⁶³ Bekrî, a.g.e., s.1487

⁶⁴ Bekrî, a.g.e., s.1488

⁶⁵ Bekrî, a.g.e., s.1489

⁶⁶ Bekrî, a.g.e., s.1490

⁶⁷ Bekrî, a.g.e., s.1491

Beşinci bölgenin başkentini Marida olarak belirlemiştir. Bu bölgeyenin şehirleri, Bâce, Akşannbe/Syani, Süveytile şehri, Yabira, Şentara, Şentereyn, el-Üşbûne, Kalenberiyiye, Guriyye, Şelemenka ve Samûra'dır.⁶⁸ Bekrî, son bölgenin başkentinin İşbiliyye şehri olarak belirlemiştir. Bu bölgeye Leble, Kurtuba, Karmûne, Maron, Merşâne, el-Cezîre, Takarna, Rich, Üşbûne, İstece, Kabara ve Kabaranın Beccâneye bağlı yerleri İlbira, Gian, Muntîşe, (Bîra ve Argona), Melkona, Ebede ve Beyasa'yı katmıştır.⁶⁹

Bekrî, Endülüs bölgesini Adelonya denilen bölge, el-Ebvâh denilen bölge ve Barağâşiya denilen bölge olarak bir üçgene benzetmiştir.

2.1.20. İşbiliyye

Bekrî, İşbiliyye'yi anlatmaya, şehrin kuruluşu ve kurucusu hakkında bilgi vererek başlar. Yazarın anlattığına göre şehrin asıl ismi İşbâl'dir. İşbâl, "düzlükteki şehir" anlamına gelmektedir. Şehri kayser unvanını ilk kullanan Julius kurmuştur. Julius, Endülüs'e girince "Şark" diye bilinen dağın yanındaki nehrin kenarında bir yer tespit ederek burada şehir kurulmasını emretmiştir. Şehrin etrafını sert kayalardan surlarla çevirmiştir, ortasına "iki kardeş" olarak bilinen iki ilgi çekici ve sağlam yapılı bina inşa etmiştir. Burayı da Endülüs'teki üslerinin merkezi yapmıştır. Bu tarihten itibaren şehir Romalılar şehri olarak anılmıştır.⁷⁰ İşbiliyye'nin surunu ve camisini İmâm Abdurrahman b. Hakem⁷¹ inşa etmiştir. Camisi üst üste bindirilmiş sütunlar üzerine inşa edilmiştir. Şehrin kapıları Ebu'l-Âs, Hümejde ve Karmüne kapılarıdır.⁷²

Şehir, Şehir bölgesi, Eliye bölgesi, es-Sehl bölgesi, eş-Şuara bölgesi, el-Basal bölgesi, Taligah bölgesi, eş-Şeref bölgesi, el-Vâdî bölgesi, Taşâne bölgesi, el-Fahs

⁶⁸ Bekrî, a.g.e., s.1492

⁶⁹ Bekrî, a.g.e., s.1493

⁷⁰ Bekrî, a.g.e., s.1513

⁷¹ Abdurrahman b. Hakem, Endülüs Emevi emiridir. Babası I. Hişam ölünce tahta çıktı. Emirliğinin büyük bölümünü isyanları bastırmakla geçirmiştir. Bkz.: Mehmet Özdemir. (1997). "Hakem I", DİA, c.15, ss.173-174

⁷² Bekrî, a.g.e., s.1515

bölgesi, Kartaşane bölgesi ve el-Manastır bölgesi olarak ayrılmıştır. Ayrıca İsbiliyye'nin vergi gelirleri el-Emir el-Hakem b. Hişam döneminde 30.100 dinardır.⁷³

2.1.21. Asyut

Bekrî, Asyut'u "Nil'in batı kıyısında bir şehir olup fidanları güzel, verimli ve etrafı surlarla çevrili bir şehir" olarak tarif eder. "Çarşısının ortasında bir kısmı yıkılmış bir bina vardır. Asyut, Sâîd⁷⁴ Bölgesi'nin şeker kamışını en çok ve en kaliteli yetiştiren şehridir."⁷⁵

2.1.22. Ceber

Bekî Ceber'in iklimi, ekonomisi ve tarihi hakkında şunları yazmıştır: "Ceber şehri Bârgâh'ın 6 mil⁷⁶ uzağında yer almaktadır ve bereketli bir yer olduğundan hayvanların otlaklarında yemlenmesi için ideal bir yerdir. Mısır'a, kesim hayvanları çoğunlukla buradan gider. Ayrıca yün, bal ve katran da buradan gider. Ceber ahalisi bunları, buradaki köylerden biri olan ve hiçbir süvarinin çıkamayacağı sarp bir dağın üstünde bulunan Maggah denilen köyde üretir. Ceber'de ceviz, turunç ve ayva gibi bütün meyve türleri boldur. Uzun yapraklı ardıç ağacının aslı buraya dayanır. Bârgâh'ta, Resulullah (sav) sahabisi Ruveyfa'nın kabri de vardır. Bârgâh çevresinde

⁷³ Bekrî, a.g.e., s.1517

⁷⁴ Sâîd, Mısır'ın çöle yakın olan kesimine verilen isimdir.

⁷⁵ Bekrî, a.g.e., s.1028

⁷⁶ Mil, Kelimenin aslı Latince "bin" anlamındaki mille olup (Grekçe milion) Roma ordusunun -heriki ayakla birer tane olmak üzere- 1000 çift adımda yürüdüğü mesafeyi ifade etmek için kullanılmış, Roma İmparatorluğu'nun nüfuzu altındaki bölgelere de geçmiştir. Latin alfabesindeki "M" harfinin değeri de 1000'dir. Arap dilcilerinin, gözün erişebildiği mesafeyi gördükten sonra başka tarafa "meyl" etmesi sebebiyle bu uzaklığa aynı kökten "göz erimi kadar uzunluk" anlamında mîl adı verildiği şeklindeki açıklamaları bir yakıştırmadan ibaret olmalıdır. Kelime, "açık alandaki bir kimsenin cinsiyetinin veya gidiş istikametinin anlaşılamayacağı mesafe" şeklinde de tanımlanmıştır. Mesafe belirtmek için birer mil aralıklarla dikilmiş yol işaretlerine de Arapça'da mîl adı verilir. Kelime Farsça'ya ve Türkçe'ye mîl şeklinde geçmiştir. Bu ölçü deniz mili ve kara mili olmak üzere iki çeşittir. Milin üskatları fersah ve berîd, askatları kasaba, kulaç, adım, arşın, ayak, kabza, parmak, arpa ve katır kuyruğu kılıdır. Mil yerine İran'da kürûh, Hindistan'da kos adı verilen daha uzun ölçü birimleri kullanılırdı. Bkz.: Cengiz Kallek. (2005). "Mil", *DİA*, c. 30, s. 53-54.

Levâtelilerden ve Afrikalılardan birtakım kabileler yaşar. Bârgâh'tan İfrikiye'ye giden Güzergâhta Mesus Vadisi bulunur. Bu vadide viran olmuş toprak kuyular ve bu kuyuların etrafında sayılarının 360 olduğu söylenen tepecikler vardır. Vadide bostanlar da mevcuttur.”⁷⁷

2.1.23. İfrikiye

Bekrî, İfrikiye kelimesinin kökenini çeşitli rivayetlere dayandırmıştır. Bu rivayetlerden ilki “ İfrikiş b. Ebrehe b. Raiş'in buraya sefer düzenlemesinden ötürü İfrikiye denilmiş olduğudur. İkinci rivayete göre İbrahim'in (a.s) ikinci hanımı Gatura'dan olan oğlu Afrik'ten dolayı İfrikiye olarak isimlendirilmiştir. Üçüncü rivayete göre; İfrikiyeliler yurtlarını hiçbir sebep göstermeden bu adla isimlendirmişlerdir. Çünkü buranın ahalisi Faruk b. Misrâm'ın çocuklarıdır. Son rivayete göre ise İfrikiye'nin bir diğer ismi Libya'dır. Libya ise Mısır'daki Menti şehrini kuran ve burada kraliçelik yapan Yatü b. Yaneş'in kızının ismidir.”⁷⁸ İfrikiye'nin hududlarına gelince; “uzunluğu doğusundaki Bârgâh/Barka'dan batısındaki Moritanya ya da Mortana olarak bilinen Tanca'dan el-Hadra'ya kadar olan bölgedir. Genişliğine gelince denizden Sudan beldelerinin başladığı çöllere kadardır. Bu çöllerde batıdan doğuya birbirine bitişik kum dağları vardır. Burada bir tür iyi cins tilki avlanır. Sahnün b. Said'in ve Müsa b. Muaviye'nin kabilesinden birçok kimse İbn Vehb'den o da Said b. Ebi Eyüp'ten o da Şurahbil b. Süreyd'den o da Abdurrahman el-Cebil'den yaptığı rivayete göre el-Cebil'i der ki Resulullah (sav) bir seriyye⁷⁹ çıkarmıştır. Birlik, seferden döndüğünde Resulullah (sav)'a maruz kaldıkları soğuktan bahsettiklerinde Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “İfrikiye'nin soğuğu şiddetli olmakla beraber sevabı da en fazla olanıdır.”⁸⁰

2.1.24. Sûsa

Bekrî, “Kayrevan'dan Sûsa'ya kadar 36 millik bir mesafe bulunduğunu ve üç taraftan denizle çevrili olduğunu yazmıştır. Kuzey, güney ve doğu surları engebeli bir

⁷⁷ Bekrî, a.g.e., s.1087

⁷⁸ Bekrî, a.g.e., s.1122

⁷⁹ Seriyye, Hz. Peygamber'in bizzat katılmayıp görevlendirdiği kumandanlarla sevk ve idare ettiği seferdir. Bkz.: Serdar Özdemir. (2009). “Seriyye”, *DİA*, c. 36, s. 565-566.

⁸⁰ Bekrî, a.g.e., s.1123

kayalıktadır. Sağlam yapılı ve korunaklı bir yapısı vardır. Sûsa'nın güney batı köşesinde Hilfu'l-Feta feneri diye bilinen bir fener bulunur. Sûsa'nın 8 kapısı vardır. Bu kapıların ilki Darü's-Sînâah diye bilinen kapısıdır. Bu kapıdan vasıtalar ve vasıta çeken hayvanlar giriş çıkış yapar. Şehrin batı tarafında ve arenanın tam karşısında 2 kapı daha vardır. Arena eski dönemlerden kalma geniş, yüksek ve birbirine geçmeli kaynak taşından yapılma devâsâ bir binadır. Bu kaynak taşı hafif olup Slav yanardağından getirilir. Hafif olduğu için suyun yüzeyinde durur. Arenanın etrafı birbirine bağlantılı tonozlarla kuşatılmıştır. Sûsa şehri çevresinde bundan başka birçok devâsâ eski eserler vardır. Sûsa'nın bütün binaları sağlam kayadan yapılmıştır. Birçok çarşısı vardır ve buralar satılan mal ve ürünlerin bolluğu ile bilinir. Eti ucuz olup o çevredeki en lezzetli ettir. Meyveleri de ucuzdur. Bolluk ve bereketli bir yurttur. Şehir eski, kadim bir şehirdir.”⁸¹ “Saldırganlara karşı aşılmaz bir şehirdir. Ahalisi kuvvet ve cesaret sahibidir. Ebu Yezid Muhalled burayı aylarca kuşatmış ancak geri çekilmek zorunda kalmıştır.”⁸²

2.1.25. Gafasah

Bekrî, Gafasah şehrin ekonomisi ve tarihi hakkında şunları yazar: “Gafasah’ın tamamen mermer sütunlar ve kemerlerle inşa edilmiş bir şehir olduğunu. Şehrin çevresi iyi bir işçilikle örülmüş yüksek kayalarla çevrilidir. Söylendiğine göre bu suru yapan kişi Nemrud’un oğlu Şantiyan’dır. Gafasah şehrinde, iki çağlayandan dökülerek ortaya çıkan iki nehir vardır. Bu nehirlerin suyu bostanları ve ekinleri sular. Caminin içinde kırk kulaç en ve boyunda ilk dönemlerden kalma ve etrafı kayalarla inşa edilmiş bir pınar vardır. Gafasah, Kayrevan yöresinde fıstığı bol olan bir yerdir. Buradan çıkan fıstık Mısır’a, Endülüs’e ve Sicilmâse’ye götürülür. Ayrıca burada hurma ve meyve çeşitleriyle birlikte Kayrevan hurması denilen ve güvercin hurması büyüklüğünde bir çeşit hurma da yetiştirilir. Gafasah’ın çevresinde 200’den fazla mamur kasır⁸³ vardır. Bazen içlerinden bazen de hemen yanı başlarından su

⁸¹ Bekrî, a.g.e., s.1155

⁸² Bekrî, a.g.e., s.1157

⁸³ Kasır, Hükümdarların kullanımına ayrılmış saray, saraya bağlı veya müstakil yapıdır. Bkz.: Yaşar Çoruhlu. (2001). “Kasır”, *DİA*, c. 24, s. 555-558.

kaynakları fışkıran bu kasırlar Gafasah Kasırları olarak bilinir. Gafasah'ın vergi gelirleri yaklaşık 50.000 dinardır.”⁸⁴

2.1.26. Bûneh

Bekrî, Bûneh şehri hakkında bilgileri verir: “Burası Hristiyan din bilgini Augustin'in şehridir. Bugün Zavi olarak bilinir. Şehrin batısındaki akarsu bostanlarını sular. Burası güzel bir gezinti yeridir. Zugûg Dağı, Bûneh'e doğru uzanır. Bu dağın karı ve soğuğu çoktur. En ilginç yönü dağda bir mescidin bulunması ve bütün dağa kar düşse de bu mescidin üzerine kar düşmemesidir. Bûneh esasen deniz kenarında bir köy olup eti, sütü, balığı ve balı çoktur. Etleri çoğunlukla inek etidir. Burada siyahî insanlar sağlıklı kalırken beyaz derili insanlar hastalanırlar. Bûneh'in çevresinde Berberi kabilelerinden olan Masmüdeh ve Evrebeh'den birçok kabile yaşar.”⁸⁵

2.1.33. Tanca

Bekrî Tanca hakkında şu bilgileri vermektedir: “Tanca şehrini Ukbe b. Nafi fethetmiş, erkeklerini öldürmüş ve geriye kalanlarını esir almıştır. Tanca, denizin kıyısında olup sağlam yapılmış surları vardır. Burası gemilerin limanıdır. Çünkü burada doğu rüzgârları eser. Burası Tancatü'l-Beyza olup tarih kitaplarında adı geçen eski bir şehirdir. İçinde önceki dönemlere ait kasırlar, tonozlar, mağaralar ve hamamlar gibi birçok kalıntılar vardır.”⁸⁶

2.2. Tarihi Olaylar

2.2.1. Nekhrâviş el-Cabbar bin Misrayim

Bekrî, Mısır tarihinin başlangıcını şu şekilde vermektedir: “Yeryüzünün Âdemoğulları arasında paylaştırıldığı esnada Anuş zamanında Âdem (a.s.)'in vasiyetiyle Mısırı yöneten ilk kişi Nekrâviş el-Cabbar Misrayim'dir. Nekrâviş'e Âdemoğlu Ğir nab b. Zadeyil b. Berakil b. Misram da denir. Nekhrâviş' in anlamı ‘babasının çocuğuna sahip olan’ anlamına gelmektedir. Nekhrâviş esasen kendisinin

⁸⁴ Bekrî, a.g.e., s.1188

⁸⁵ Bekrî, a.g.e., s.1203

⁸⁶ Bekrî, a.g.e., s.1318

lakabıdır. Asıl ismi ise Kırnaş'tır. Kırnaş ilk atölyeyi kuran kişi olarak; tılsımları yapan ya da yaptıran, sütunları diken ve üzerlerine tarih sembolleri koyan ve şehirleri Mısır'da ilk kuran kişidir.”⁸⁷

2.2.2.Piramitler

Piramitleri yazarımızın bilgisine göre Kral Sevrîd yaptırmıştır. Sevrîd “Piramitleri, ölülerini ve bedenlerini korumak için, Afroniyaları ve tapınaklar bilimlerini ve eserlerini korumak için yaptırmıştı.”⁸⁸

2.2.3.Mısır Kralı Afravuş

Bekrî, Mısır Kralı Afravuş hakkında şu ilginç bilgiyi aktarır: Kral Heracit tufan dolayısıyla bütün kadınları kısırlaştırmış.⁸⁹ Heracit'in oğlu Afravuş kral olunca “Kral Afravuş, 300 kadınla birleşerek neslini çoğaltmak istediysede kadınlar kısırlaştığı için bunda muvaffak olamadı. Onun zamanında Nuh (a.s) ortaya çıkmıştır. Putları inkâr ettiği haberi ortaya çıkmış ve yayılmıştır.”⁹⁰

2.2.4.Ad Kavmi

Bekrî'ye göre Ad Kavmi'nin helak olması Gıftavim'in krallığı zamanında meydana gelir. “Kral Gıftim'in iri cüsseli ve gaddar olan oğlu Gıftavim kral oldu. Ad kavmi onun zamanında rüzgârla helak oldu.”⁹¹

2.2.5. Şedat

Bekrî'nin, araştırmasına göre,” Adim'den sonra hükümdar olan Şedat, av için ilk av köpeğini kullanan kişidir. Kurtları ve köpekleri çiftleştirerek Slevkos cinsi köpekler elde etti.”⁹²

2.2.6. Menkaveş

Bekrî'ye göre “güvercini ilk kullanan kişi Kral Şedat'ın oğlu Menkaveş'tir. Kral Menkaveş, gizli tutulan bazı hikmetlerini açıklayarak bunları halkın da anlaması

⁸⁷ Bekrî, a.g.e., s.914

⁸⁸ Bekrî, a.g.e., s.881

⁸⁹ Bekrî, a.g.e., s.936

⁹⁰ Bekrî, a.g.e., s.938

⁹¹ Bekrî, a.g.e., s.945

⁹² Bekrî, a.g.e., s.949

için yazıyla yazılarak sayfa sayfa çoğaltılmasını emretti. Menuf şehrini kurmuştur. Kusayr dağında sihirbazlara tapınak yapmıştır.”⁹³

2.2.7.Menaveş

Bekrî, Kral Menkaveş'in oğlu Menaveş'in ineğe tapan ilk kişi olarak tarihi kayıtlar altına almıştır.⁹⁴

2.2.8. Mısır ile Sudan Savaşı

Bekrî, Mısır ile Sudan ve Berberilerle yapılan savaşı şu şekilde anlatmıştır: “Mısır kralı, Nederas’ın krallık yaptığı otuz yıl boyunca zenciler ve Nübeliler/Sudanlı bir topluluk Mısır topraklarına akın ettiler. O, bu topluluklara karşı orduyu toplamış ve karadan 300.000 kişi ile denizden de 300 gemi ile saldırmıştır. Sudan ordusu da 1000.000 kişiye ulaşmıştı. Nihayet yapılan çarpışmada Nederas, Sudanlıları mağlup etmiş onları en vahşi şekillerde katletmiş ve Sudanlılardan çokça esir almıştır.”⁹⁵

2.2.9. Malik

“Sudan savaşından sonra Kral Malik bir ordu toplamış Mağrib Denizi’nde 400 gemi edinmiş ve bütün Berberilere denizden ve karadan hücum etmiş ve yenerek çoğunu öldürmüştür. Oradan İfrikiye’ye ulaşmış, İfrikiye halkının çoğunu öldürmüştür. Franklara saldırmak ve Endülüs bölgesinde de savaşmak istemiştir.”⁹⁶

2.2.10. Tutis

Bekrî'nin, anlattığına göre Mısır kralı Tutis; “heybetli, tuttuğunu koparan, cüretli/atılğan bir adamdır. Kıptîler Tutis’un ilk firavun olğunu ve İbrahim (as)’a musallat olanın o olduğunu ileri sürmüşlerdir.”⁹⁷

⁹³ Bekrî, a.g.e., s.950

⁹⁴ Bekrî, a.g.e., s.951

⁹⁵ Bekrî, a.g.e., s.958

⁹⁶ Bekrî, a.g.e., s.959

⁹⁷ Bekrî, a.g.e., s.965

2.2.11. Diğer Tarihi Olaylar

Bekrî'nin kitabında geçtiğine göre “Hz. Yusuf⁹⁸ (as) zamanında el-Velid'den sonra Mısır'a hükümdar olan oğlu er-Rayyan b. el-Velid firavun olduğu kabul edilmiştir. Kıptîler ona Nekraveş/Nekaraveş derler.”⁹⁹

“Yusuf (as) ile el-Aziz'in hanımıyla ilgili olaylar olduktan sonra Yusuf(a.s) Ayn'ı Şems'in efendisinin kızı Züleyha ile evlenmişti. İfade edildiğine göre Nekraveş, Yusuf (as)'a iman etmiş ancak mülkünün elinden gideceği korkusuyla bu imanı gizlemişti.”¹⁰⁰

Yusuf'un bilgisini imtihan eden Kral Nekraveş'tir. Yusuf'a, Nil'in akmadığı dönemde Feyyümü şehirini yapmasını emreden de O'dur.”¹⁰¹

Bekrî, “Hz. Yusuf ile Züleyha arasında geçen ilişki hakkında kitabında geniş yer vermektedir. Hz. Yusuf, Züleyha'dan ötürü 7 yıl hapis yatmış. Hapisten kralın gördüğü rüyayı yorumlaması üzerine hapisten çıkmıştır.”¹⁰²

Bekrî'den edindiğimiz bilgiye göre, “Yakup (a.s.), Hz. Yusuf'la biraraya geldiği esnada 120 yaşında idi.”¹⁰³

Bekrî eserinde belirttiğine göre, “Hz. Yusuf, Mısır'a defnedilmiştir.”¹⁰⁴

Bekrî, eserde belirttiğine göre, “Yabancı dildeki sicil defterlerini, divanlarını Arapça'ya ilk çevirten Abdülmelik b. Mervan'ın oğlu Abdullah'tır. Bornoz denilen başlıklı cübbeleri ilk yasaklayan da O'dur.”¹⁰⁵

⁹⁸ Yûsuf, Hz. Ya'kûb'un oğlu, İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamber. Kur'ân-ı Kerîm'de diğer peygamberlere ait kıssalar farklı sûrelerde yer aldığı halde Yûsuf kıssası “ahsenü'l-kasas” niteliğiyle tek bir sûrede nakledilmektedir. Tevrat'a göre Yûsuf, Paddan-Aram'da babası Ya'kûb'un Ken'an diyarına dönüşünden altı yıl önce, Ya'kûb 90 veya 91, dedesi İshak 151 yaşında iken doğmuştur. Bkz.: Ömer Faruk Harman. (2013). “Yûsuf”, *DİA*, c. 44 , ss.1-5.

⁹⁹ Bekrî, a.g.e., s.973

¹⁰⁰ Bekrî, a.g.e., s.976

¹⁰¹ Bekrî, a.g.e., s.976

¹⁰² Bekrî, a.g.e., s.980

¹⁰³ Bekrî, a.g.e., s.984

¹⁰⁴ Bekrî, a.g.e., s.985

¹⁰⁵ Bekrî, a.g.e., s.1012

Bekrî, aktardığı tarihi bir olay ise “Mısır'da bulunan Ebu Mina kilisesinin içerisinde bütün peygamberlerin (as) resimleri vardır. Zekerıyya, Yahya ve İsa'nın resimleri büyük bir mermer sütunun üzerinde olup içeride sağ tarafta bir kapısı vardır. Meryem resminin üzerine ise iki perde sarkıtılmıştır.”¹⁰⁶

Bekrî'nin, anlattığı diğer bir olayda şu şekildedir: “el-Kayrevanlılar'ın, et-Tenbedi diye bilinen el-Mansur'la birlikte ayaklanmaları h.209 senesinde meydana gelmiştir. Yapılan savaşta Kayerevanlılar yenilmiştir. el-Mansur, aynı senenin Cumada'l-ula ayının ortasında çarşamba günü el-Kayrevan'dan çekilirken, el-Kayrevanlılar da Ziyadetullah'ın huzuruna çıkarak bağışlanmalarını talep ettilerse de ceza olarak Ziyadetullah, el-Kayrevan'ın surlarını yerle bir etti. Daha sonra bu surları h. 444 senesinde el-Müizz b. Badis b. Mansur es-Sanhaci tekrar yaptırmıştır.”¹⁰⁷

Bekrî, tarihi bir bilgi olarak bizlerle şu bilgiyi paylaşmıştır: “Ebu Yezid, h. 333 yılında, Rebiul-Evvel ayının, Çarşamba günü, el-Ahavan'da öldürülmüştür.”¹⁰⁸

“Hicri 124 yılında Tunus'ta, Ubeydullah b. el-Habhab; camiye ve sanayi merkezini inşa eden kişidir.”¹⁰⁹

Bekrî, Kartegana ve Ad kavmi hakkında şunları yazmıştır: “Kartegana'yı Ad Kavminden geri kalanlar kurmuşlardır. Adlıların kavmi bir rüzgârla helak olmuştur. Helaktan sonra da 1000 sene virane kalmış. Kartegana'yı daha sonra Aradmin b. Lavedin b. Nemrud el-Cebbur tekrar kurmuştur.”¹¹⁰

Bekrî'nin, ifadesine göre, “İfrikkiye topraklarına hiçbir peygamber girmemiştir. Buraya iman üzere giren ilk kişi Meryem b. İsa (a.s)'ın havarilerinden biridir.”¹¹¹

Bekrî, eserinde belirttiği bir diğer tarihi detay ise “Ebu Ğufeyr/Ufeyr Yahmed b. Mead/Muaz b. Elyasa b. Salih b. Tarif'in isyan etmesiyle birlikte iktidar ellerinden çıkmış olmasıdır. Krallığı Veddan ele geçirmiş ve babalarının diniyle yönetmiş otoriteyi arttırmış. Onun Berberiler arasında unutulmayan meşhur olayları vardır. Bu

¹⁰⁶ Bekrî, a.g.e., s.1080

¹⁰⁷ Bekrî, a.g.e., s.1131

¹⁰⁸ Bekrî, a.g.e., s.1148

¹⁰⁹ Bekrî, a.g.e., s.1164

¹¹⁰ Bekrî, a.g.e., s.1176

¹¹¹ Bekrî, a.g.e., s.1182

olaylardan biri de Teymeğsin olayıdır. Büyük bir şehir olan Teymeğsin’de 8 günlük bir katliam vardır. Bu katliam öyle bir katliam olmuştur ki evler, meydanlar ve sokaklar kanlarıyla adeta kırmızıya boyanmıştır.”¹¹²

Bekrî’nin, bizlere bildirdiği bir diğer tarihi rivayet ise “Salih b. Tarif’in Berguvate halkına getirdiği Kur’an seksen sure olup çoğunluğunun adı Âdem’den bu yana gelen peygamberlerin adıdır. İlk sure Eyyüb suresi, son sure ise Yunus suresidir.”¹¹³

Bekrî, “İakabına göre para bastıran Muhammed b. el- Feth Sünni olup Mâlikî mezhebinde güzel bir yaşamı olan ve adaletle davranan biri olarak 242 yılında emir-ül-mü’minin olarak isimlendirilmiş”¹¹⁴ olduğunu da ayrıca ifade etmiştir.

Bekrî kitabında Muhammed b. Versend isminde sahte bir peygamberden bahsetmiştir. “Vakti zamanında Muhammed b. Versend denilen iri cüseli, Kastilya’nın Nafta halkından birisi, Ebu Abdullah eş-Şî’ nin İfrikiye’ye gitmesinden önce Benu Lemmas ve Benu Mağus kabilelerinin arasına karışarak bunları sahabe (r.a)’a sövmeye çağırmış ve faizinde normal alışverişlerden biri olduğu iddiasıyla haramları helal saymıştır. Hatta “Eşhedû enne Muhammeden Resulullâh”dan sonra ezana “Eşhedû enne Muhammeden hayru’l beşer”; hayye ale’l-felâh” sonra da “hayri’l-amel, âlü Muhammed hayrü’l-beriyye” i eklemiştir.”¹¹⁵

2.3.Astrolojik Olaylar

Bu bölümde çevirisini yaptığımız kitapta gerçekleşmiş bazı olayların astrolojik temellerini yazdık.

Bekrî, kitabında Nuh tufanının astrolojik temelini şu şekilde açıklamıştır. Buna göre “tufan Aslan burcu, Takım yıldızı, Yengeç buradan bir dakika aşağı indiğinde olacaktı. Yine aynı şekilde Güneş ve Ay, Koçun kafasının ilk dakikasında olacak; Akrep burcu, Koç burcundan bir derece 28 dakika aşağıda olacaktı; Uranüs, Balık burcunun içine 29 derece 28 dakika girecek; Ares, Balık burcunun içine 29

¹¹² Bekrî, a.g.e., s.1372

¹¹³ Bekrî, a.g.e., s.1379

¹¹⁴ Bekrî, a.g.e., s.1403

¹¹⁵ Bekrî, a.g.e., s.1424

derece üç dakika girecek; Afroditia, Balık burcunun içine 28 derece 28 dakika girecek; Hermes, Balık burcunun 27 derece 27 dakika; İkizler burcu, Terazi burcunun içine Ay'a ve Dünya'ya en uzak olduğu noktada Aslanın içine 5 derece 5 dakika girecekti.”¹¹⁶ Yıldızların tüm hareketlerinden sonra tufan kopacaktır.

Bekrî, kitabında kıyamet tarihinin astrolojik temelini şu şekilde açıklamıştır: Yazarımız bu olayı üç değişik görüşe göre kaleme almıştır. İlk görüşe göre “Aslan burcunun kalbinin, Aslan burcunun 15 derecesi'nin son dakikasında, aynı esnada Koronos'un, Rami üçgenin son dakikasında iken, Selenanın yani Ay'ın Kova burcunun içinde olup Güneş/İlis ve yanındaki kuyruğun tam karşısındayken bu olayın olabileceğini belirttik. Bu esnada Güneş tutulması olabileceğini, Afrodit'in de Güneş'in arkasında olabileceği en uzak mesafede olacağını, Hermes ve Afrodit'in Güneş'in duruyor olacaklarını haber verdiler. O esnada Afrodit yoluna devam ederken Hermes'in de aynı esnada geri döndüğü sırada kıyametin kopabileceğini¹¹⁷ ” Diğer görüş ise “Aslan burcunun kalbi, devrinin bir turunun 3/2 kadar mesafeyi kat ederse ki bu da Akrep burcunun son dakikasıdır ve üstelik bu durumda yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı kalmayacaktır, hepsi telef olacaktır. Devrini tamamlamak istediği zaman galaksinin çemberine girecektir. Bu da Aslan burcunun kalbinin galaksinin çemberine girişinin ikinci gününde kıyamet kopacağıdır.”¹¹⁸ Üçüncü görüş Sind Hind kitabına göre Güneş ilk hareketine Koç burcundan başlar ve turunu Aslan burcunun sonuna varınca tamamlar. Onlar bunu hesap etmiş ve bir bilgi olarak 4.420.000.000 tur olarak hesaplamışlardır. Her bir tur da bir senedir. Kitaba göre de kıyamet tarihi kuruluşundan itibaren 4.420.000.000 gün sonradır.¹¹⁹

Bekrî, kitabında anlattığına göre Sevid piramitlerin ne zaman açılacağını kâhinlerden astrolojik temelini öğrenmeye çalışmıştır. Sevid, bu olayını ne zaman ve

¹¹⁶ Bekrî, a.g.e., s.884

¹¹⁷ Bekrî, a.g.e., s.885

¹¹⁸ Bekrî, a.g.e., s.886

¹¹⁹ Bekrî, a.g.e., s.887

nerede gerçekleşeceğini de öğrenmek istemiştir. Bunun üzerine; “kâhinler bunun Güneş yılının 4000. yılında gerçekleşme ihtimalinin olacağını ifade etmişlerdir.”¹²⁰

Bu olaydan sonra Halife Me'mun, Ehl-i Teyma savaşıdan sonra bu piramitleri açtırmak istedi. Piramit kuzey taraftan az Güneş gördüğü için buradan açılmasını emretmiştir.¹²¹ Açtıkları yeren içinde dinar olan yeşil taştan bir temizlik kabı görmüşlerdir. Bunun üzerine Me'mun dedi ki: “*Onu tartın.*” Hepsini tarttıklarında içinde gerçekten de çok büyük olduğu anlaşılan altın miktarı ortaya çıktı”. Me'mun zeki birisiydi. Dedi ki: “*Kapıyı açmak için yaptığımız masrafı bana çıkarın.*” denileni yaptılar. Ve neticede yapılan masrafla çıkarılan malın eşit olduğunu bulduklarında Me'mun; bu eşitliğe ve bırakılan malın eşit olarak bırakılmış olmasına şaşırdı. Hayretle karşıladı ve yıldız bilimi/astroloji'ye olan inancı arttı.”¹²²

2.4. Tuhaf Hikâyeler

Bu bölümde çevirisini yaptığımız kitapta anlamakta zorlandığımız ya da bilimsel temeli olmayan fakat döneminde halk tarafından rağbet görmüş bazı hikâyeye, büyü, alışkanlıkları burada not etmeye çalıştık.

Bekrî, Belhüye adlı bir puttan bahseder: Sevrîd b. Sehlun döneminde yapılmış olan Belhüye adlı puttur. “Bu heykel oturmuş halde çocuğunu emziren kadın heykelidir. Bekrî, putun özelliklerini şu şekilde anlatmıştır: Hastalığı olan insanlar bu heykele dokunduğunda hastalığı giderdiğini. Sütü eksilen kadın puta dokunduğunda sütü arttığıdır. Kadının hayız kanı çok gelirse iyileşmek için bu putun kasığına dokunmak yeterli olduğunu. Doğum zor olduğunda puttaki çocuğun başı sıvazlanmasının doğum kolay olması yeterli, olduğunu yazmıştır.”¹²³

Piramitlerin kuruluş amacına gelince Bekrî, şöyle demektedir: “Mısır kralı Sevrîd b. Sehlun bir gece uykusunda kötü bir rüya görür bu rüyayı kâhinlerinden yorumlamasını isteyince; Kâhinler de ona şöyle demiştir “*İnsanlarıyla, hayvanlarıyla ve içindeki bütün herşeyiyle yeryüzünü fesada uğratacak bir suyun zuhur ettiğini bulduk*” demişlerdir. Sevrîd b. Sehlun bunun üzerine kendisi ve ailesini bu tufandan koruyacak yapılar

¹²⁰ Bekrî, a.g.e., s.894

¹²¹ Bekrî, a.g.e. , s.896

¹²² Bekrî, a.g.e., s.897

¹²³ Bekrî, a.g.e., s.881

inşa edilmesini emreder. Yazarımız piramitlerin kuruluş hikâyesini bu şekilde ifade etmiştir.”¹²⁴

Bekrî'nin, başından geçen tuhaf olaylardan bir tanesi de bir muska olayı vardır. O da şöyledir: Vasifi dedi ki: “Güvendiğim birisinin bana haber verdiğiğine göre bir adam birdağda iki şeytan resmi görmüştü ve bu şeytan resimleri bir yazı dizisiyle çevrelenmişti. Şeytanlar yazının iki tarafından yazıya sıkıca tutunmuşlardı ve yazıda bu iki şeytanın arasındaydı. Gördüğü şeylerden bazılarını bana tarif ederken yanında bir muska vardı. Söylediğine göre eğer bu muskanın üzerine bir parça et konulduktan sonra aç bırakılmış bir köpek ya da herhangi bir yırtıcı hayvan muskayla başbaşa bırakılsa bile kesinlikle yaklaşmaz ve yemezmiş.” Vasifi şöyle devam etti: “Ben buna çok şaşırılmışım. Ancak bunun kendim denediğimde olayın bana anlatıldığı gibi olduğunu gördüm.”¹²⁵

Bekrî'nin, vermiş olduğu bilgiye göre Mısır kralı Sevid insanların yararına olan her şeye önem verirmiş ve Sevid “kendisine alaşımdan bir ayna edinmiş ve onu sarayının ortasındaki kulenin üzerine yerleştirmişti. Bütün kavimleri, ülkeleri ve bölgeleri seyrettiği gibi verimli ve çorak olanlarını da aynada seyredebiliyordu. Aynada görmek istediği tarafa bakarak, savaş ve benzeri kavimlerin karşılaştıkları hadiseleri görebiliyordu.”¹²⁶

Bekrî, Sevid, döneminde piramitlerin inşasında ilginç bir detayı eserinde belirtmiştir. Buna göre: “Piramitlerin temeli kutsal sayılan bir vakitte atıldı ve herbirinin temeline bir put konularak bu putun göğsüne de âfetlerden ve zararlardan koruyacak tılsımlar yazıldı. Bu tılsımları her put bir boru gibi ellerini ağızlarına götürmüş haldeydiler.”¹²⁷

Bekrî, piramitlerle ilgili paylaştığı başka bir olayda şu şekildedir: “Piramitleri korumak için ruhaniler vekil bırakılmıştır. Bu minvalde batı piramidine avret yeri açık, çıplak bir kadın suretinde bir ruhani vekil olarak bırakılmıştır. Bu ruhani bir insanı etkilemek kendisine çekmek isterse ona güler ve o insanı kendine çekerdi. Bu anlatılanları o kadını görenler ve almak isteyenler anlatmıştır. Kible yüzündeki piramide ise çocuk suretinde bir ruhani bekçi kılınmıştır. Bu heykel genç bir çocuk heykeliydi ve çıplaktı. Heykelden bağımsız olarak insanlara defalarca görünür ama

¹²⁴ Bekrî, a.g.e. , s. 884.

¹²⁵ Bekrî, a.g.e. , s. 905.

¹²⁶ Bekrî, a.g.e., s.881

¹²⁷ Bekrî, a.g.e., s.899

sonrada gözden kaybolurdu. Renkli piramide ise bir yaşlı adamın heykeli bekçi kılınmıştı. Bu heykelin elinde bir tapınak buhurdanlığı ve üzerinde de ruhban kıyâfeti vardı ve sanki orayı tütsüyordu.”¹²⁸

Bekri eserinde belirttiği tuhaf bir olay da şu şekildedir: Halife Mütevekkil zamanında, piramitlerin içine girmeye karar verirler. “Piramitin içine girdiğinde kuvvetli bir rüzgâr bunları dışarı atar. Daha sonra içlerinden bir tanesinin beline ip bağlayarak piramitin içine koyarlar. Bu esnada bir fırtına kopar, adama bağladıkları ip kopar. Adamdan uzun bir süre haber alınmaz. Adam daha sonra çıkageldiğinde anlaşılmayan bir dilde bir şeyler sayıklayıp ölür. Emir İbn’ül-Müdebbir ölen bir adamın konuştuğu dili ve kadim bilgileri bilen ve adamın söylediklerini açıklayabilecek birini aramaya koyuldu. Bu sözleri anlayan ve açıklayan birini bulduklarında sözlerin manasının şu olduğunu gördüler: *”Kendisinin olmayanı isteyen ve uyuyan uyandıranın cezasıdır görenlere ibret olsun.”* Bu olaydan sonra İbn’ül-Müdebbir piramitlere dokunulmasını yasakladı.”¹²⁹

Bekrî, gördüğü ilginç bir resimden bahseder: Ebil-Gamr'ın tuhaf resmi koynunda bağlı olan iple bir koçu güden bir şeytan figürü de vardı. “Kim figürü ve figürün çevresindeki yazıyı kurşun bir levhaya resmederse ve üzerinde taşırsa bu durumda muhakkak kendisinin peşine takılan bir koç sürüsüne rastlarmış.”¹³⁰

Bekrî, eserinde yazdığı başka bir resim olayı vardır. “Gaft birbasında çemberin içinde oturan bir adam resmi ve çemberin çevresinde de yazı vardı. Çemberin her tarafını çevrelemiş ve ellerinde kısa mızrak ayağı dikilmiş şeytanlar vardı. Resimde anlatıldığına göre şeytanlar ellerindeki mızrakları bu resimdeki adama fırlatıyorlardı. Sanki adam da elini kaldırmış onlara atıyor gibiydi. Denildiğine göre kim bu resmi altın levhaya resmeder ve bu da yanında olduğu halde savaşa girerse savaş ona bir zarar vermediği gibi demir vb. şeyler ona işlemezmiş. Bu işlemi de Ay’ın/hilalin ilk doğuşunda Jüpiterin uğurlu olduğu esnada yapması gerekiyormuş.”¹³¹

¹²⁸ Bekrî, a.g.e., s.900

¹²⁹ Bekrî, a.g.e., s.902

¹³⁰ Bekrî, a.g.e., s.907

¹³¹ Bekrî, a.g.e., s.909

Bekrî, eserinde anlattığı diğer ilginç resim meselesi şu şekildedir: “Ahmimli bir adam Ahmim birbasında hoşuna giden bir resim gördüğünü söylemiştir. Bu başının üstünde kuş olan bir insan resmiydi ve yanında oturan bir köpek, ayağının altında da bir yazı varmış. Adam bunu gördüğü gibi aynısıyla bir sayfaya resmetmişti ve yanında cebinde taşıyordu. Üç gün dolaştı ne acıkıyor, ne yiyiyor ve ne de bir yiyeceğe iştahı kabarıyordu ve bunun sebebini de bir türlü anlayamıyordu. Sonra aklına bu resim gelince resmi çıkardı ve kenara bıraktı. Bunun üzerine iştahı açıldı ve yedi. Adam bunu bazı yöneticelere anlattığında resmi adamdan alarak çizmeye gittiler ve resmin orjinalini aramaya başladılar, fakat resmin yerini bulmak ve resme ulaşmak sorun olmuştur.”¹³²

Bekrî, kitabında anlattığı İç suyla dolu olan tulumun meselesi şu şekildedir: Bidonların içindeki suların dökülerek heder edilmesinden sonra Ahmimli bir adam suyu döken adama içindeki suyu tatmasını istemiştir. “Suyu tartan adam bunun bir kat daha arttığını görmüştür. Bunu duyanlarda adamın elinden bu suyu almaya çalışmışlardır.”¹³³

Bekrî, eserinde belirttiğine göre timsahlar Nil’e girmesin ve Nil’de yüzmesin diye yapılan ilginç bir uygulamadan bahseder: Mısır Kralı Kırnaş iki put diktirmiş ve bu putların üzerlerine de birtakım semboller yazmıştı. Bu kalemde Âdem (a.s.) in kalemiydi.¹³⁴

Bekrî’nin, eserinde geçtiği üzere Mısır Kralı Heresal’ın yaptırdığı put Güneşle birlikte dönerek akşamlıyor ve sabahlıyordu. Bir yerde kayboluyor bir başka bölgede ortaya çıkıyor, iklim değişikliklerini, insanların halini ve ülkelerin ilgi çekici yönlerini haber veriyordu ve sonrada geri dönüyordu.¹³⁵

Bekrî, Serbag’ın krallığı döneminde yaptığı ilginç bir olayı eserine yazmıştır. “Serbag elindeki şehirlerin her birine altın kaz yaptırdı. Eğer şehre yabancı biri girmek için gelirse bu kaz bağırmaya ve kanat çırpmaya başladılar. O zaman şehre yabancı birinin geldiği anlaşılır ve yabancı araştırılırdı. Bunu böyle yaptırması ise

¹³² Bekrî, a.g.e., s.911

¹³³ Bekrî, a.g.e., s.913

¹³⁴ Bekrî, a.g.e., s.914

¹³⁵ Bekrî, a.g.e., s.929

bazı prenslerin hile yapma ihtimalinin olmasıydı. Serbag bu durumu korudu ve halka yüz üç yıl hükümdarlık yaptı.”¹³⁶

Bekrî, eserinde aktardığı bir diğer tuhaf hikâye de şu şekildedir: “Kral Menaveş'in emriyle altından bir buzağı heykeli yapmaları ve bu buzağının başına çeşitli mücevherlerden taç yapmalarıdır. Bu buzağı heykeli onlara acayip şeylerden haber veriyor, olan olayları vakti vaktine söylüyor ve sordukları bütün sorulara cevaplar veriyordu. Bundan sonra bu putun değeri kıymeti insanların nazarında gittikçe arttı. Onun için bağışlar yapıldı, adaklar adandı, sunaklar sunuldu. Çok uzaklardaki insanlar bile ona yönelir oldular. Çünkü inanışa göre buzağı onlara istedikleri şeyi haber veriyordu.”¹³⁷

Bekrî, eserinde belirttiğine göre: “Kıptîler Gıttim'in oğlu Eşmun/Aşmon'un en uzun müddet krallık yapan, en sihirbaz ve en ilginç kralları olduğunu söylerler. O ülkesine 830 sene krallık yapmıştır. Onun krallığa adım atmasından 600 sene sonra Ad Kavmi krallığı onun elinden almıştır. Daha sonra Allah Teala, Ad kavmine karıncayı musallat ederek helak etmiştir.”¹³⁸

Bekrî, eserinde ilginç bir sudan bahseder: “Kral Nidras zamanında Venüs'e adanmış bir su karışımı vardı ki bu suyla her türlü hastalıktan şifa bulunuyordu. Venüs'e kuşlar, vahşi hayvanlar ve koyunlardan bin baş hayvan kurban edilirdi.”¹³⁹

Bekrî'yi etkileyen tuhaf olaylardan bir tanesi de Nemrut'un, Kalkalen'i ziyaret etmek istemesidir. “Nemrut'un, Kalkalen'i ziyaret etmek istediğinde, Kalkalen, Nemrud'a kendisine tek başına gelmesini söylemiş ve Nemrut, Kalkalen falan yerde karşılayacağını bildirmişti. Bunun üzerine Nemrut da Kalkalen'in dediği yere gitmişti. Kalkalen Nemrut'u buluşma yerinde kanatları olan 4 at kendisi taşıyor haldeyken karşılamıştı. Yine bu esnada Kalkalen'i ateşe benzer bir ışıık ve heybetli bir sur çepeçevre sarmış; kendisi de bir ejderhaya dolanmış ve ejderha da ağzını

¹³⁶ Bekrî, a.g.e., s.934

¹³⁷ Bekrî, a.g.e., s.953

¹³⁸ Bekrî, a.g.e., s.955

¹³⁹ Bekrî, a.g.e., s.958

açmıştı. Kalkalen'in yanında ise Aesi kılıcı vardı ki ejderha kafasını kaldırdığında ona bu kılıçla vuruyordu.”¹⁴⁰

Bekrî, eserinde Hz.Yusuf'un naaşıyla ilgili şu bilgiyi aktarmaktadır: “Yusuf (as), Darem'in hükümdarlığından seneler sonra vefat etmiş ve kızılıcak otuyla tütsülenmesini emretmişti. Kralların kıyâfetiyle kefenlenmiş ve mermer bir tabutun içine de naaşı konulmuş batı tarafta bir yere gömülmüş böylelikle batı bereketlenmişti. Ancak Doğu bu şereften mahrum kalınca naaşı doğuya taşınmış ancak bu seferde Batı bu şereften mahrum kalmıştı. En sonunda insanlar Yusuf'un lahtini bir sene batıda, bir sene de doğuda kalmasında ittifak ettiler. Sonra insanlar tabuta sağlam bir zırh yaparak onu iplerle sıkıca bağladılar ve tabutu Nil'in orta yerine salındırdılar. Böylelikle Nil'in her iki yakasında bu şereften nasibini almış oldu.”¹⁴¹

Bekrî'nin, ele aldığı bir diğer tuhaf olay ise, “Mısır Kralının rüyasında birinin gelerek Falan ve falan iki kişi seni öldürmeye karar verdiklerini görmüş. Kral, sabah uyanınca rüyasındaki iki kişiyi buldurdu. Onlardan biri niyetinin kralı öldürmek olduğunu gizlediyse de diğeri itiraf etti. Kral ikisini de hapse attırdı. Yanında yiyeceği olanın adı Raşan, içeceği olanın adı da Maratş/Martiş idi.”¹⁴²

Mısır'ın Minf şehrindeki küçük görünümlü kilise hakkın da Bekrî'nin bizlere bildirdiği ise, İbrahim b. Münzir el-Havlani, Minf'e doğru giderken Osman b. Salih bir kilisenin kapısında otururken görmüş. İnsanların bu kilisenin küçüklüğünden dolayı onu kınadıklarını ama buranın Musa (a.s). Adamı yumruklayıp öldürdüğü yer olduğunu söylemiştir.¹⁴³

Bekrî'nin, bizlere bildirdiği ilginç bir hikâye de; “Aynu Şems'de evlerin kayalara oyularak yapılmıştır. Her bir kaya evin uzunluğu 20 kûsür arşındır.¹⁴⁴ Her bir ev ise yekpare kayadan çatı ile örtülüdür. Duvarlar gerek yamaç yerlerde gerekse

¹⁴⁰ Bekrî, a.g.e., s.963

¹⁴¹ Bekrî, a.g.e., s.977

¹⁴² Bekrî, a.g.e., s.981

¹⁴³ Bekrî, a.g.e., s.1017

¹⁴⁴ Arşın, Metrik sisteme geçilmeden önce kullanılan bir uzunluk ölçüsü. Bkz.: Mehmet Erkal. (1991). “Arşın”, *DİA*, c. 3, ss. 411-413.

düz yerlerde basamak şeklindedir. Bu evlerin kayadan oyularak yapılmış sütunları ile bu sütunların üzerinde kabartmalar ve timsaller vardır. Bu kayaların birinde küçük bir nehir şeklinde kazılmış bir göleti vardır. Firavun buraya geldiğinde ve burada oturduğunda bu gölete şarap dökülür içi şarapla doldurulurdu. Bu sarayların/evlerin kapılarında kayadan yapılmış bir kadın heykelciği vardı ki dediklerine göre bu kadın, Firavun'un taşa dönüşen kızı Muşita imiş.”¹⁴⁵

Bekrî'nin, anlattığına göre, “Anasna şehri sihirbazların şehridir. Bu şehirde bir bir başı vardır ki, günümüze bu bir başdan duvarları ve tavanı sanki yekpare kayadan yapılmış bir evden başka bir şey kalmamıştır. Anasna'nın şehrine timsah yaklaşmadığı için buranın ahali onlardan yana güvendedir. Timsahlar, el-Eşmün denilen ve Anasna'nın karşısında Nil'in batı kıyısında olan kesime daha fazla zarar vermektedir. Ancak timsahlardan hiçbiri Anasna kıyısına yaklaşmamaktadır. Eğer bir timsah Anasna sınırları içine girerse birden sırt üstü döner ve Anasna sınırlarından çıkana kadar da öylece uzanır. Aynı şekilde, timsahlar Mısır'ın, Fustat'ın sınırından çıkıp 10 mil uzaklaşıncaya kadar da aynı şekilde kalırlarmış.”¹⁴⁶

Bekrî, eserinde belirttiğine göre: Ebu Mina kilisenin yapılma sebebi; “Kilisenin yerinde daha önce bir mezar varmış. Bu kiliseye yakın bir de köy varmış ve bir de bu köyde kötürüm bir adam varmış. Bu adam, eşeği kaybolunca eşeğini tekrar eve getirmek için emekleyerek bu kabre kadar gelir. Kötürüm adam mezarın üzerine eğilir ve içine iyice bakar kontrol eder ve geri dönermiş. Bu olay insanlar arasında kulaktan kulağa yayıldıktan sonra hasta olup da bu mezara gelerek mezara oturmayan kimse kalmamış. Üstelik böyle yapan herkes de iyileşir. İşte bu kilise bunun için yapılmıştır. Ancak kilise yapıldıktan sonra mezarın bu özelliği kaybolur. Konstantiniyye/İstanbul'dan bu kiliseye her sene 1000 dinar ödeme yapılır.”¹⁴⁷

Bekrî, ilginç bir kuştan bahseder: “İfrikkiye hükümdarı Müennis'in katibi olan Ebu-l-Fadl Cafer b. Yusuf el-Kelb'in haber verdiğine göre Gabis şehrinin hükümdarı İbnu Vannemu es-Sanhacinin verdiği bir ziyâfetteyken, çöl sakinlerinden bir grup ellerinde güvercin büyüklüğünde şekli ve rengi oldukça ilginç olan bir kuşla

¹⁴⁵ Bekrî, a.g.e., s.1020

¹⁴⁶ Bekrî, a.g.e., s.1029

¹⁴⁷ Bekrî, a.g.e., s.1081

çıkagelmışler. Kırmızı uzun gagalı olan ve üzerinde her türlü güzel renk bulunan bu kuşun daha önce ne görüldüğünü ve ne de bilinmediğini söylemişlerdir. Bunun üzerine İbn Vannemu; kuşun kanatlarını kırpılarak saraya götürülmesini emretmiş. Gecenin karanlığı bastırınca sarayda bir ateş yakılmış. Daha ateş yakılır yakılmaz kuş ateşin üstüne çıkmak istemiş. Hizmetçiler kuşu savuştursalar da kuş yine tekrar tekrar ateşin üstüne atlamaya çalışınca olay İbn Vannemu'ya bildirilmiştir. Olaya bizzat şahit olduğunu belirten Cafer ise İbn Vannemu'nun kuşun serbest bırakılmasını emrederek ne yapacağını görmek istediğini söylemiştir. Kuş, ateşin tepesine çıkmış ve ateşte olabildiğine alevlenince yine kuş ateşin ortasında durmuş ve bu defa kuş; tıpkı ufuktaki Güneşin içinde seyreden kuşların gezinişi gibi bir hal almıştır. Bunun üzerine İbn Vannemu ateşi katran vs. eklenerek daha da canlandırılmasını emretmiş bu defa da ateş iyice alevlenince içindeki kuş hiç istifini bozmamıştır. Bir müddet sonra da hiçbir şey olmamış gibi yürüyerek ateşin içinden çıkmış. İfrikiye'lilerden bir grup insan da Gabis şehrindeki bu kuşun olayını duyduklarını söylemişlerdir. Ancak bu olayın gerçek olup olmadığını tam bilmek imkânsızdır.”¹⁴⁸

Bekrî, eserinde ilginç bir aynadan bahseder: “Sultanu'r-Rum'daki, Şakbunariyye kilisesinde ilginç bir ayna varmış. Bir kimse kendi karısının kendisini aldattığını iddia ettikten sonra bu aynaya bakarsa karşısına musallat olan kişiyi aynada görürmüş.”¹⁴⁹

Bekrî, Tâhert hakkında şu ilginç hikâyeyi anlatır: “Tâhert'liler, eski Tâhert şehrine bir bina inşaatı yapacaklarsa bunu muhakkak gündüz yaparlarmış ama yinede gece karardığında ve daha sonra sabah olduğunda yaptıkları inşaatı yıkımlı olarak bulurlarmış. Bu yüzden yeni binalarını Yeni Tâhert'e yapmışlar.”¹⁵⁰

Bekrî, anlattığı üzere “Gamara beldesindeki ilginç şeylerden birisi olan “Beni Şeddad/Şeddad Oğulları'ndan olan Bü Halavat adındaki bir adam yanında bulundurduğu çuvalda kara ve deniz hayvanlarının köpek dişleriyle kafalarını bulundurmuş. Bunları da tespih taneleri gibi ipe dizermiş. Eğer birisi kendisine

¹⁴⁸ Bekrî, a.g.e., s.1115

¹⁴⁹ Bekrî, a.g.e., s.1154

¹⁵⁰ Bekrî, a.g.e., s.1231

olmuş olayları veya bu dizili tespihlere ait bir olayı sorarsa tespihi soranın boynuna asar sonra onu adamın üzerinde sallar ve tekrar soranın üzerinden çıkarır daha sonra da tespihten eline yapışacak olan kısım yapışana kadar tespihi parça parça koklamaya başlarmış. Sonra da vereceği haberi vermeye koyulurmuş. Sorana sorduğu şey hakkında böylece haber verir, soranın başına gelen hastalık ölüm, kazanç, zarar, parlak gelecek kişinin sonunun nasıl olacağı ve birtakım ibretleri ve benzeri şeyleri bildirir, hiç de hata yapmazmış".¹⁵¹

Bekrî, eserinde Gamara'daki ilginç bir uygulamadan bahseder: "Gamara Beldesi'nin ilginç olaylarından bir diğeri de er-Rakkade diye bilinen bir kavimdir. Bunlar bir vadideler ama belki Beni Said, Beni Gutaytan ya da Beni Yerüte'nin olduğu bölgelerde olabilirler. Bunlar kendilerinden bir adamın üzerini iki ya da üç gün hareket etmeyecek ve uygulanmayacak şekilde kapatırlar adam en acı veren işkenceyi hissetse ya da kaskatı kesilse dahi çıkarılmazmış. Üzerinin örtülmesinden üç gün sonra zaman dolunca adam sarhoş gibi uyanırmış. Adam bu sırada aklını kaybetmiş gibi davranır, hiçbir şeye ilgi duymadığı gibi hiçbir şey de demezmiş. Eğer ikinci gün sağlığından olursa o yıl içinde meydana gelecek olan bolluk-bereket, kuraklık, savaş vb. şeylerden yana ilginç şeyler söylemiş. Üstelik bu olay bu yörede hayli yaygındır."¹⁵²

Bekrî'nin, eserinde açıkladığı tuhaf olaylardan bir tanesi de şöyledir. "Gamara Halkında eşini aldatma çok yaygın olduğu gibi kadınları da bununla övünürler. İşte böylece bir adam bakire olan hanımıyla cinsi münasebette bulunur bundan sonra da kendi beldesinden gençlerle kadın kocasını aldatır. Gençler kadını hamile bırakırlarsa kadını kocasından bir ya da birkaç ay ayırırlar ve daha sonra kocasına öylece gönderirler. Bazen de bunu, kadının güzelliğine, bu işe düşkünlüğüne ve bu işin zevkini daha üstün tutmasına göre defalarca yaparlar. Onlara göre misafire ikram, kendi dul kadınlarını misafirleriyle kaynaştırmadıkça tamam olmazmış. Bunlardan bir kişi misafirini evinde yatırırken genç kız kardeşi, genç kızı veya evdeki kadınlardan kocası olmayanlar da yanlarında olduğu halde yatırır. Nesli bozduğunu söyledikleri halde memleketlerinde yerleşmiş olan bu bozukluğu terk

¹⁵¹ Bekrî, a.g.e., s.1303

¹⁵² Bekrî, a.g.e., s.1304

etmemektedirler. Aynı zamanda bunlar yakışıklı yiğit erkeğe de düşkündürler. Güzelliğe ayrı bir önem verirken kadınların uzattığı saçları gibi erkeklerin de saçları vardır. Bu uzun saçları örerler, koku sürerler ve bazen de sarık gibi başlarına sararlar."¹⁵³

Bekrî, eserinde sahte bir peygamberden bahseder: Salih b. Tarif'in Berguvate halkına getirdiği Kur'an güya 80 sure olup çoğunluğunun adı Âdem'den bu yana gelen peygamberlerin adıdır. İlk sure Eyyüb suresi, son sure ise Yunus suresidir. Bu sureler arasında Firavun suresi, Karun suresi, Haman suresi, Ye'cüc ve Me'cüc suresi, ed-Deccal suresi, el-İcl süresi, Harut ve Marut suresi, Talut suresi, Nemrud suresi ve benzeri küçük hikâyelerle ilgili olanlar ed-Dik/horoz suresi, el-Hacel suresi, el-Cerad/çekirge suresi, el-Cemel suresi, 7 ayağı üzerinde yürüyen el-Haneş/ejderha suresi ve dünyada ki ilginç şeylerle ilgili olan bir surede vardır. Onlara göre bu kitapta "*büyük ilim*" vardır."¹⁵⁴

Bekrî, "Sicilmâse şehrinde hiç sinek olmadığını ve halktan hiç kimsenin cüzama yakalanmadığını bizlere bildirdiği gibi bir de bu şehrin bir diğer tuhaf özelliği olarak buraya cüzamlı birisinin gelmesi durumunda o kişiyi hastalığının geçtiğini" bizlere aktarıyor.¹⁵⁵

Bekrî, eserinde bir hadisten bahseder: Bir hadiste "Mağrip'te bulunan ve Deren denilen bir dağın olduğunu ve bu dağın burada yaşayan halkı kıyamet günü önüne katıp cehenneme götüreceği ve yine bunu da gelini damada kavuşturur gibi yapacağı" zikredilmiştir.¹⁵⁶

Bekrî'nin, eserindeki bir diğer tuhaf olay ise şöyledir; "Sudan'daki yerleşim Tergane'den başlayarak Zafgo bölgesine kadar ulaşır. Halk ejderha gibi büyük yelesi olan ve başı hörgüç gibi olan bir yılanı tapınan bir kesimdir. Bu yılan çölde bir mağarada olup mağaranın ağzında bir çardak ve ağaçlar vardır. Aynı zamanda bu mağaranın bulunduğu yer bu yılanı tazim ve tapınan bir kesim insanların da oturdukları bir yerdir. Güzel elbiseleri ve değerli malları eşyaları buradaki çardağa

¹⁵³ Bekrî, a.g.e., s.1306

¹⁵⁴ Bekrî, a.g.e., s.1379

¹⁵⁵ Bekrî, a.g.e., s.1395

¹⁵⁶ Bekrî, a.g.e., s.1423

asıyorlar; yılanı içinde yemek, süt kâseleri ve içecek koyuyorlar. Onlar yılanı dışarı çıkarmak istediklerinde bir takım sözler söyler, belli bir tarz da ısıklık çalarlar. Böylece yılan da kendilerine doğru geliverirmiş.”¹⁵⁷

Bekrî'nin, eserinde belirttiği bir diğer tuhaf hikâye de, “Gayaro'nun batısında ve Nil'in bir yakasında Müslümanların etrafında müşriklerin oturduğu Yersana ya da Yerasna şehrinde geçen olaydır. “Yersana'da kısa boylu bir keçi türü vardır. Dişi keçi doğurduğunda halk erkek keçilerini tamamen keser ve geride sadece dişileri bırakırlar. Burada bulunan bir tür ağaçla kaşağılanan bu tür/cins dişi keçiler sırtlarında söz konusu ağacın çubuklarından gebe kalarak erkeğine ihtiyaç duymadan doğururlarmış.”¹⁵⁸

Bekrî, Same şehrindeki, ilginç bir alışkanlıktan bahseder: *"Sâme denilen şehir, halkının dilsiz olarak bilindiği yerlerdendir. Burada aynı zamanda ördüğü deri parçasıyla sadece fercini örten kadınlar dışında herkes çıplak dolaşır. Kasık kollarını uzatırken baştaki kılları/saçı keserler. Ebu Abdullah el-Mekkî, bunlardan bir kadını, uzun sakallı bir Arap'ın ayağının dibinde dururken ve anlaşılmayan şeyler söylerken gördüğünü anlatmıştı. Tercümana kadının ne dediğini sormuş tercüman da kadının “sakalının kıllarının avret yerinde olmasının daha uygun olduğunu” söylemiştir.*¹⁵⁹

2.5. Dağlar, Denizler, Nehirler

2.5.1. Mugattam Dağı

Bekrî, eserde Mugattam Dağından bahseder: *“Mugattam dağı, Zümriüt dağına bitişiktir”*.¹⁶⁰ “Dağa ismini veren Mugattam b. Misrâm b. Baysar b. Ham b. Nuh, Mısır'a ilk geldiğinde ilk olarak bu dağda konaklamıştır.”¹⁶¹ “Mugattam; el-Gasir'in taşlık alana doğru sınır taşlarından sonraki alanda birleştiği yerdedir. İlim ehlerinden bazılarının dediğine göre Mugattam dağı Tur dağındandır. Yani Tur'un sahip olduğu

¹⁵⁷ Bekrî, a.g.e., s.1453

¹⁵⁸ Bekrî, a.g.e., s.1463

¹⁵⁹ Bekrî, a.g.e., s.1465

¹⁶⁰ Bekrî, a.g.e., s.1021

¹⁶¹ Bekrî, a.g.e., s.1023

kutsallığa o da dâhildir. Ka'b el-Ahbar, Allah Musa ile Tur'da konuştuğuna için buranında kutsal olduğunu ifade etmiştir. Tevrat'ta rivayet edildiğine göre Musa (as), taşların kesiştiği noktanın yanındaki Mugattam dağının bulunduğu vadide Rabbine münacatta bulunuyordu. Mugattam dağının en tepesinde ilk Firavun'a ait bir bina vardı. Denildiğine göre bu bina Firavun 'un mutfağıymış. Sonradan değiştirilmiş ve içine ibadethaneler yapılmış. İnsanlar da toplantı gecelerinde bu ibadethanelere gelirler ve buralarda gece boyu ibadet ederlermiş. Yine denildiğine göre Mugattam'ın üzerindeki bu binalarda içinde ateş yakılan ocaklar varmış. Firavun Minf'den Aynu Şems'e yola çıktığında ya da Aynu Şems'den Minf'e yola çıktığında buralarda ateşler yakılırmış. el-Gasir de başka bir ocak varmış. İnsanlar bu yanan ateşleri görünce Firavun'un gelmek üzere yola çıktığını anlarlar ve onun için hazırlık yaparlarmış.”¹⁶² Bekrî'nin, Mugattam dağı hakkındaki bir diğer bildirdiği özellik ise, Esed b. Musa¹⁶³ rivayetine göre “İbn Lehia ile birlikte Mugattam'da bir cenaze gördüm. Hemen cesedin etrafında oturduk. İbn Lehia bu sırada dedi ki: “ İsa (as) yanında annesi de olduğu halde bu dağa uzun bir müddet seyretmiş, düşüncelere dalmış, sonra da annesine dönerek şöyle demişti: *Ey anacığım! Bu dağ Muhammed (sav) ümmetimin kabristanıdır' dir.*”¹⁶⁴

2.5.2.Raba've Kuyusu

Bekrî eserinde Raba've kuyusunda şunu yazmıştır: "Kral Arbak, döneminde Mısır şehrine gelen Harut ve Marut adlı iki melek Raba've denilen bir kuyuda kalıyorlardı.”¹⁶⁵

¹⁶² Bekrî, a.g.e., s.1021

¹⁶³ Esed b. Musa rivayeti, Emevî soyuna mensup muhaddisdir. 132'de (750) Mısır'da doğdu. Basra'da doğduğunu söyleyenler de vardır. Dedesi İbrâhim Emevî halifelerinden Velîd b. Abdülmelik'in oğlu olup babasının ölümünden sonra iki ay halifelik yapmış, ardından II. Mervân tarafından hal'edilmiştir. Sünnete dair kaleme aldığı bir kitap sebebiyle kendisine “Esedüssünne” denildiği rivayet edilmektedir. Esed b. Mûsâ 212 yılı Muharrem ayında (Nisan 827) Mısır'da vefat etmiştir. Bkz.: Bilal Saklan. (1993). “Eset b. Musa rivayeti”, *DİA*, c. 11, s. 367-368.

¹⁶⁴ Bekrî, a.g.e., s.1022

¹⁶⁵ Bekrî, a.g.e., s.921

2.Kamer/Ay Dağı

Bekrî: Nil'in kaynağının kendisinden fışkırdığı bu dağa el-Kamer/Ay dağı denilmesinin sebebi ise bu dağın ekvatorun aşağısında olması dolayısıyla üzerine ayın doğmamasıdır.¹⁶⁶

2.5.4.Şekleh Adası

Bekrî, Şekleh adası, hakkında eserde şu şekilde bahsetmiştir: “Tunus Şehrinin doğusunda büyük bir göl vardı ve bu gölün çevresi 24 mildir. Bu gölün ortasında da Şekleh diye isimlendirilen ve üzerinde kelah bitkisinin bittiği 2 millik bir ada vardır. Burada virane bir sarayın kalıntıları vardır.”¹⁶⁷

2.5.5.Tevbe Dağı

Bekrî, Tevbe dağı, hakkında eserde şu şekilde bahsetmiştir: “Tevbe dağı o kadar yüksek bir dağdır ki bu dağda hiç bir bitki bitmez. Bu dağda yedi tane sarnıç vardır ve bu sarnıçların kemerleri aynı mimari tarzdadır. Bu dağın hemen batısında oyun alanı denilen yerde tepelikler ve sürekli ekinlikler yapılırken aynı zaman da bu alanda Beni Ağleb'in birde sarayı vardır.”¹⁶⁸

2.5.6.Avras Dağı

Bekrî, Avras dağı, hakkında eserde şu şekilde bahsetmiştir: “Avras dağı, eteklerindeki otlaklarıyla, ekinleriyle, ürünleriyle ve akarsularıyla eski ve büyük Bagayeh kentine de ev sahipliği yapmakta olup, Avras dağı aynı zamanda es-Süs kentinin de yanı başındadır. Ebu Yezid Muhalled b. Keydad bu dağda oturmuştur.”¹⁶⁹

2.5.7.Zey Kızı Dağı

Bekrî, Zey Kızı dağı, hakkında eserde şu ilginç bilgilerden bahsetmiştir: Ahmed b. Ömer b. Enes'in bana haber verdiğine göre ve Kasım b. Abdülaziz'in de ona haber verdiğine göre Biskerah'a giden yolda bulunan Zey Kızı dağında, dağın ortasında bir mağara, mağarada da o kadar zaman geçmesine rağmen cesedi

¹⁶⁶ Bekrî, a.g.e., s.972

¹⁶⁷ Bekrî, a.g.e., s.1168

¹⁶⁸ Bekrî, a.g.e., s.1170

¹⁶⁹ Bekrî, a.g.e., s.1194

bozulmadan duran bir adam cesedi varmış. Adamın cesedi ne hikmetse sanki daha iki gün önce öldürülmüş gibi yaralarından hala kan akıyormuş.¹⁷⁰

2.5.8.İsa Dağı

Bekrî, İsa dağı, hakkında eserde şu şekilde bahsetmiştir: “Buraya ilk vali olan kişi İsa b. Müzeyyed'tir. İsa onlara 15 yıl valilik yaptı. Sonra arkadaşları birtakım gerçeklerle Sufriyye hususunda ona karşı çıktılar. Ebu-l Hattab bir gün çevresine İsa'nın meclisinde şöyle dedi:” *Zencilerin hepsi hırsızdırlar! Hatta bu adam da!*” Böyle derken İsa'ya işaret ediyordu. Onu bunun üzerine yakalayarak bir dağ başındaki ağaca sıkıca bağladılar. Sivrisinekler öldürünceye kadar onu öylece bıraktılar. Bundan dolayı bu dağ İsa dağı olarak isimlendirilir.”¹⁷¹

2.5.9.Hezrece Dağı

Bekrî, Hezrece dağı, hakkında eserde şu şekilde bahsetmiştir: “Heskura bölgesinde dört gün yürüdükten sonra bir ev topluluğuna varırsın. Vardığın bu yere Hezrece denilir. Burada Hezrece dağı denilen bir de dağ vardır. Dağda kalite bakımından ve renginin güzelliği bakımından paha biçilmez yakutlar vardır. Bu yakut dağdaki taşların içinde oluşmuştur. Ancak bu yakutlar azı dişi gibi sert ve kütlelerin içinde kayık şeklindedirler. Bunları çıkarmak uğraşmakla olacak iş olmadığı gibi kazma aleti de çalışmaz. Burada bu taşlardan bolca vardır.”¹⁷²

2.5.10.Azor Dağı

Bekrî, Azor dağı, hakkında eserde şu şekilde bahsetmiştir: “Azor denilen dağda bir geçitten diğer geçide üç gün boyunca ilerlersin. Bu dağ taşlık alan olduğundan develerin burada yürümesi eziyetli olup bu dağda Muğaylan ağacı yetişir. Burada yoldan çıkan birisi çevrede ateşin eritemediği gözenekli demir parçacıklarıyla karşılaşır. Bu dağ, yılanı çok olan bir dağdır. Uzunluğu, Sicilmâse'den başlayarak Atlas okyanusuna kadar 10 günlük yürüyüş mesafesidir.”¹⁷³

¹⁷⁰ Bekrî, a.g.e., s.1200

¹⁷¹ Bekrî, a.g.e., s.1399

¹⁷² Bekrî, a.g.e., s.1407

¹⁷³ Bekrî, a.g.e., s.1414

2.5.11.Elbira Dağı

Bekrî, Elbira dağı, hakkında eserde şu şekilde bahsetmiştir: “Endülüs bölgesinde büyüklüğüyle ünlü bir dağdır. Karlı bir dağ olup, Akdeniz’e bitişiktir. Riah Dağı’yla yan yana ve denizdeki adaya yapışıktır. Sakinlerinin anlattığına göre onlar dağa düşen karı yaz- kış görürlermiş. Bu dağ Endülüs bölgelerinin çoğundan görülür. Deniz yoluyla Berberi bölgesine geçen kimselerde görürler. Bu dağda ilginç meyve çeşitleri vardır. Dağa bitişik köylerde en iyi kalite ipek ve Fuyyum keteninden daha kaliteli keten bulunur.”¹⁷⁴

2.6. Kitapta Adı Geçen Mimari Yapılar

2.6.1.Piramitler

Bekrî eserinde Sevid b. Sehlun; “Piramitleri, ölülerini ve bedenlerini korumak için ilk yaptıran kişi olarak yaptırdığını belirtmiştir. Afroniaları ve tapınakları, bilimlerini ve eserlerini korumak için yaptırmıştı. Bütün bunlar dünyayı helak eden tufan olayıyla uyarıldıklarında meydana gelmişti. Sevid’in oğlu Hiracit’in oğlu Minaviş; İki renkli taştan yapılmış olan piramide gömüldü. Bu mezarların kapıları; taşlardan yapılmış bir binanın içindedir. Her binanın uzunluğu onların zirâ’ı ile 20 zirâ’dır. Piramitlerin her birinin de helezonik bir mekanizmada hareket ettirilen taştan yapılmış bir kapısı vardır. Kapatıldığında kapı olduğu bilinmezdi. Böylelikle tozun dahi içlerine ulaşamayacağı binalar olmuşlardır. Bu piramitlerde altın ve gümüş sikkeler, kimyasallar, kıymetli taşlar ve tarifi imkânsız çokça mücevherat bulunmaktadır.”¹⁷⁵

2.6.2.Maraka

Bekrî, eserinde Maraka Adlı bir şehirden şu şekilde bahseder: “Sevid tarafından Nil’in batı yakasında Maraka adlı bir şehir kuruldu. Taş kesme ve taşıma için 7000 kişi çalıştırılmıştır. Bu sayının çok daha fazlası içinde mühendis, taş işleme, binayı inşa etme, amelelik, demir kesme ve kurşun madenlerini çıkarmak için kişi çalışmıştır. İşçiler taşları dikeyyorlar ve bu taşların ortasına dikine bir demir direği eritilmiş kurşunla tutturuyorlardı. Sonra üstüne tekrar taş bloku koyuyor, Lata’nın

¹⁷⁴ Bekrî, a.g.e., s.1497

¹⁷⁵ Bekrî, a.g.e., s.888

ortası delik olan bu taşa girebileceği bir şekilde eninden ve boyundan hesaplayarak latayı taşa yaslıyorlar ve kurşun eritilerek iki taşın birden üzerine dökülüyordu. Böylece kendi ölçüleriyle uzunluğu 150 zirâ olan bir bina yaptılar. Bunu da tufan sadece binanın kenarına kadar ulaşabilsin ve bina daha dayanıklı olsun diye yapmışlardır. Sevrîd binanın tepesini de 10 zirâ yaptırdı. Piramidin bir köşesinden diğer köşesine genişliği ile yüksekliği 150 zirâ idi.”¹⁷⁶

2.6.3.Mescitler

Bekrî, eserde yazdığı mescitlerden önemli olan mescitler şu şekildedir:

2.6.3.1. Mescidül-Gal’a/Kale Mescidi

“Mısır’da ilk inşa edilen mescit cami Mescidül-Gal’a/Kale Mescidi denilen ve Galüs mevkinin hizasındaki Babû Reyhan/Reyhan Kapısı’nın Rum Kalesi/Hısın’ı Rum’un kapısının yanındaki mescittir.”¹⁷⁷

2.6.3.2. Mescidi Abdullah

“Mısır’ın meşhur mescitlerinden biri de Mescidi Abdullah’tır. Abdullah ise valilikten azledilen Abdülmelik b. Mervan’ın oğludur.”¹⁷⁸

2.6.3.3. Melik b. Şurahbil

Bir diğer mescid ise” Melik b. Şurahbil’dir. el-Havlani el-Gadi’ye nisbet edilen mesciddir. Bu kişi Hicri 83 yılında Mısır da yargı başkanıydı. Haccac kendisine her yıl bir tür madeni kap içinde 3000 dirhem gönderiyordu. Bu kişi ölene kadar da yargının başında kalmıştır.”¹⁷⁹

2.6.4.Fe’r (Fare) Hamamı

Bekrî, eserinde “Müslümanların Mısır’da ilk inşa ettikleri hamam, Fe’r yani Fare Hamamı’dır. Roma hamamları ise büyüklük bakımından bir nevi yeraltı mahzenleriydi. Müslümanlar bu hamamın küçüklüğüne nispeten sıçan hamamı demişlerdir.”¹⁸⁰

¹⁷⁶ Bekrî, a.g.e., s.893

¹⁷⁷ Bekrî, a.g.e., s.1012

¹⁷⁸ Bekrî, a.g.e., s.1012

¹⁷⁹ Bekrî, a.g.e., s.1012

¹⁸⁰ Bekrî, a.g.e., s.1014

2.6.5.Ebu Mina Kilisesi

Bekrî, eserinde Ebu Mina büyük bir kilise olup burada harikulade resimler ve işlemler bulunduğunu nakletmiştir. Bu kilisenin kandilleri söndürülmeden gece gündüz devamlı yanardı. Yine bu kilisede büyükçe bir kabir olup burada mermer üzerine yapılmış iki deve resmi vardır. Bu develerin üzerine de ayağı üstüne dikilmiş ayakta duran bir de insan adam resmedilmiştir. Bu resimdeki insanın bir eli açık, diğeri ise yumuktur. Denildiğine göre bu resim Ebu Mina'nın resmiymiş. Bütün resim mermerdendir. Bu kilisede bütün peygamberlerin (as) resimleri vardır. Zekeriyya, Yahya ve İsa'nın resimleri büyük bir mermer sütunun üzerinde olup içeride sağ tarafta üzerine kapatılan bir kapısı vardır. Meryem resminin üzerine ise iki perde salındırılmıştır. Kilisenin dışında ise bütün hayvanların resimleriyle zanaatkarları vardır. Genel olarak bir köle tüccarının ve yanındaki kölesinin resmi olmakla birlikte kölesinin elinde de altı açılmış bir çanta vardır ki bu tüccarın kölesinden kazanç sağlamadığı demek oluyor. Kilisenin ortasında, tavanındaki 8 adet melek resimleri olduğu düşünülen bir kubbe vardır. Kilisenin yan tarafında ise içinde ancak Müslümanların namaz kıldığı kibleye dönük bir mihrabı olan bir mescit vardır. Kilisenin çevresinde meyve bahçeleri vardır ki bunların güzeli kabuksuz badem, yaş ve tatlı keçiboynuzu ki ondan pekmezi çıkarılır ve birçok yaş üzüm çeşitlerinden oluşur. Bu meyveler ve bunlardan elde edilen içecekler Mısır'a götürülmüştür.¹⁸¹

2.6.6. Tayatır (Anfitiyatro)

Bekrî, tiyatrolar hakkında şunları söylemişti: “Kartegena'daki en ilginç yapı oyun alanı arena olup bu arenaya “*Tayatır*” tiyatro demişlerdir. Bu arena sütunların üzerine binen kemerlerle inşa edilmişti. Arenayı bir kat daha çevreleyen sütunlar üzerindeki kemerlerle inşa edilmişti. Duvarlarına hayvan resimleriyle çeşitli meslek erbabının faaliyet resimleri çizilmişti.”¹⁸²

¹⁸¹ Bekrî, a.g.e., s.1080

¹⁸² Bekrî, a.g.e., s.1179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ESERİN TERCÜMESİ

el-MESÂLİK ve'l-MEMÂLİK

3.1.Tufandan Önce Mısır'ın Bir Ülke Olarak Kuruluşundan Tufandan Sonra Müslümanlar Tarafından Fethedilinceye Kadar Geçen Bir Süreçteki Kralları ve Bunlar Hakkında Garip Haberleri

s.881

Piramitleri ve tapınakları yapan, Mısır krallığını toparlayan ve kralları kendine boyun eğdiren Sevid b. Sehlun idi. Piramitleri, ölülerini ve bedenlerini korumak için, afronyalar ile tapınakları bilimlerini ve eserlerini korumak için yaptırmıştı. Bütün bunlar dünyayı helak eden tufan olayıyla uyarıldıklarında meydana gelmişti.

Sevid'e kendisinden önce kimseye verilmeyen bir ilim ve hikmet verilmişti. Halkının maslahatı için kimsenin kolay kolay yapamayacağı anlaşmalar yapıyor ve hazineden fakirlere yardımda bulunuyordu.

Kendisine alışından bir ayna edinmiş ve onu sarayının ortasındaki kulenin üzerine yerleştirmişti. Bütün kavimleri, ülkeleri ve bölgeleri seyrettiği gibi bunlardan verimli ve çorak alanları da aynada görebiliyordu. Görmek istediği tarafa bakarak, savaşları ve kavimlerin karşılaştıkları hadiseleri görebiliyordu. Baş kâhine her gün olan bitene bakmasını ve bunları bir kitapta toplamasını emretti. En çok ilaçlara, bitkisel terkiplere, sanata, ruhlara ve kötülükleri tılsımlarla kovmaya önem verirdi. Hangi şey insanların faydasına ise ona önem veriyordu. Otururken kucağındaki çocuğu emziren bir kadın suretinde bir put yaptırmıştı. Bedenine hastalık bulaşan bir kadın bu putun kucağına dokunduğunda kendisini rahatsız eden hastalıktan kurtulacaktı. Şayet bir kadının sütü azalırsa yahut hayızı gecikirse bu putun kasığının üst tarafına dokunacak ve bu sıkıntıları gidecekti. Hayız kanı çok gelirse putun kasığını alt tarafına dokunduğunda bu kan azalacaktı. Eğer bir kadının çocuğunda, bir hastalık olursa hasta çocuğun annesi, çocuğunu neresi ağrıyorsa putun kucağındaki çocuğun o yerine dokunduğunda hastalık geçecekti. Doğum zor olacaksa putun kucağındaki çocuğun başını sıvazladığında doğumu kolay olacaktı.

Bu şekilde yapıldığında bekâret bozma da kolaylaşacaktı. Zina yapan bir kadın bu heykele yaklaşır, elini heykelin üstüne koyar ve titretirse, günahlarından kurtulduğuna inanılırdı. Dolayısıyla günahlardan kurtulduğuna kâni oluncaya kadar bu şekilde yapardı. Bu heykel büyük tufana kadar orada kalmıştı. Tufandan sonra tekrar bulunduğu da söylenir. Onu tekrar yaptırmıştı. “Şimdilerde tapınılıyor da olabilir.” Onun resmi kendi ismiyle bütün Mısır tapınaklarından mevcuttur. Onun ismi Belhüye'dir.

s.882

Bir çeşit karışımdan Pikarus denilen bir put yaptırdı. Bu putun yapıldığı yerdeki su içilirse, bu su ile yıkanılır ya da buharlanılırsa, buruna çekilirse, hastalık ve özürlerin iyileştiğine inanılır. Buna benzer daha birçok acayip işler yaptığına inanılırdı.

s.883

Ebû Süleyman b. Süleyman zamanında Mısır kadısı, içinde ceset bulunan bir mezardan Kıptîce yazılmış bir kitap bulmuş çıkarmıştı. İmparator Droklethyanus döneminin ilk yıllarında yazılmış olan bu kitap; imparator Philip'in imparatorluğunun ilk yıllarında, aslından kopya edilmiş bir başka kitaptan faydalanılarak yazılmıştı. Philip bu kitabı kopya ederken ya da ettirirken ilk kitaba dayandırılan bir sâhifeden kopya etmiştir.

Bu kitabın bilgisini babalarından miras olarak alan iki Kıptî kardeş bu kitabı Philip'e tercüme etmişlerdi. Babaları Mısır'a ilk yerleşenlerdendi. Mısır'a ilk yerleşenler arasında büyük tufanda ondan başka kurtulan olmamıştı. O Hz. Nuh (as)¹⁸³'a gelmiş ve iman etmişti. Ancak kendi ülkesinden iman eden başka kimse

¹⁸³ Nuh (as), Büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tûfan ile helâk edilen peygamberdir. Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta. Tevrat'a göre Nûh, Âdem'in yaratılışından 1056, vefatından 126 yıl sonra doğmuştur. Hayatının ilk 500 yılı hakkında Kitâb-ı Mukaddes'te bilgi yoktur. Nûh 600 yaşında iken tûfan başlar. Kırk gün süren ve yüz elli gün boyunca suları yeryüzünü kaplayan tûfan sonrasında Nûh ve gemidekiler karaya çıkar. Nûh, Rabb'e bir mezbah yaparak her temiz hayvandan ve kuştan yakılan takdime arzeder. Buna memnun olan Rab ise artık bir daha toprağı lânetlemeyeceğini belirtir. Allah, Nûh'u ve oğullarını mübarek kılıp onlara çoğalıp yeryüzünü doldurmalarını emreder ve her şeyin onların emrine verildiğini, hareket eden her hayvanı yiyebileceklerini bildirir. Buna karşılık kanlı et yememelerini ve insan kanı dökmemelerini ister ve bir ahid yapar. Nûh vasıtasıyla Allah ile bütün insanlar arasında yapılan bu ahde göre insanlar, Allah'ın

yoktu. Kendisinin kurtuluş sebebi; bu imanı olmuştu. İşte bu aşağıdaki tercüme, o sırada mevcut olan bu kitaptan bir tercümedir.

s.884

Her şey fânî olduktan sonra baki olanın ismiyle başlarım. Mısır kralı Sevid veya Sûrid b. Sehlun kendisini dehşete düşüren bir rüya gördü. Bizi huzuruna çağırdı ve âlemdede olup biten hakkında yıldızların ne gösterdiğine bakmamızı emretti. Biz de, bize rüyanın anlamını sorduğu esnadaki yıldızların bulundukları noktadan hareketle yorumladık. Yıldızlar bize gökten incek bir âfeti ve yeryüzünde olacak bir olayı gösterdi. Artık nezdimizde durum bu şekilde ortaya çıkınca bu durumu ona haber verdik. Bize: O âfet ve olay ne diye sordu. Bunun üzerine yeryüzündeki gizemli şeyleri araştırdık. İnsanlarıyla, hayvanlarıyla ve içindeki bütün her şeyiyle yeryüzünü fesada uğratacak bir suyun zuhur edeceğini anladık. Durum bu şekilde kesinleşince Sevid bize; kendisi ve ailesi için cesetlerini bu fesattan koruyacak mezar şeklinde devâsâ boyutlarda Afroniyaları inşa etmemizi emretti. Böylelikle bilgileri de sapasağlam olarak kendisinden sonrakilere kalacaktı. Afroniyaların duvarlarına ve tavanlarına, yıldızların delalet ettiği birtakım konular, bunların nedenlerini, yaratılış sırlarını ve yaratılışın ortaya çıkışını, büyük ruhlar ve bunların bilgilerini, ilaçların karışımını, yapımını ve faydalarını, o dili bilen herkese faydalı ve zararlı olan şeyleri özetleyerek veya açıklayarak yazdırmıştı.

Yukarıda bahsettiğimiz âfet az bir kısmı hariç hemen hemen dünyanın her tarafını kuşatacaktı. Bu da Aslan burcu, takımyıldızı ve yengeç burcundan 1 dakika aşağı indiğinde olacaktı. Yine aynı şekilde Güneş ve Ay, Koç burcunun kafasının ilk dakikasında; Akrep burcu Koç burcundan bir derece 28 dakika aşağıda olacaktı. Uranüs, Balık burcunun içine 29 derece 28 dakika girecek; Areş, Balık burcunun içine 29 derece 3 dakika girecek; Afroditia, Balık burcunun içine 28 derece 28 dakika girecek; Hermes, Balık burcunun içine 27 derece 27 dakika girecek; İkizler, Terazi burcunun içine Ay'a ve Dünya'ya en uzak olduğu noktada olacaktı. Aslanın içine 5 derece 5 dakika girecekti.

s.885

Biz bu durumun böylece olduğunu kendisine bildirince: “Bakın bakalım! Dünyaya bu âfetten sonra da zarar verebilecek başka bir âfet daha var mı?” diye sordu. Biz de

bildirdiği kurallara uydukları takdirde bir daha tûfan gibi bir musibet meydana gelmeyecektir ve bu ahdin alâmeti gökkuşağı olacaktır. Bkz.: Ahmet Güner. (2007). “Nuh”, *DİA*, c. 33, ss. 228-229.

bunun üzerine tekrar yıldızlara baktık. Gökten yere inen birincisinin tam tersine olan bir âfeti gösteriyordu. Bu sorusuna da böylece cevap verince bize: “ Bu dediğimiz şey ne zaman olacak, bir bakın hele! Dedi. Bu felaketin Aslan burcunun kalbinin, Aslan burcunun 15. derecesinin son dakikasında, Güneş’in aynı esnada Karanos’un Rami üçgeninin son dakikasında iken, Selena’nın yani Ay’ın Kova burcunun içinde olup Güneş’in tam karşısındayken olabileceğini belirttik. Bu esnada Güneş tutulması olabileceğini, Afrodit’in güneşin arkasında olabileceği en uzak mesafede olacağını, Hermes ve Afridit’in güneşin önünde duruyor olacaklarını haber verdik. O esnada Afrodit’in yoluna devam ederken, Hermes geri dönüyor olacaktı.

s.886

Bunun üzerine Kral :” *Bu büyük olaylardan başka üzerinde durmamız gereken başka bir haber var mı?*” diye sordu. Kâhinler: ”*Buna da bakalım.*“ dediler. Akabinde senelerin sayısına baktılar ve şöyle dediler: “ *Sonuçta bulduğumuz şudur ki eğer aslanın kalbi devrinin bir turunun 3/2 kadar mesafeyi kat ederse ki bu da akrepin son dakikasıdır ve üstelik bu durumda yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı kalmayacaktır, hepsi telef olacaktır. Devrini tamamlamak isterse de galaksinin çemberine girecektir*”. Kral onlara şöyle dedi: “ *Hangi gün galaksinin çemberine girecekler?* “*“Bugün galaksinin harekete başlamasının 2. günüdür”* dediler. Kral buna şaşırarak şöyle dedi: *Başkaları, zann ediyorlar ki eğer aslanın kalbi, 15 derece açılırsa hemen peşinden bir ateş tufanının dünyayı yakıp kavuracağını, yeryüzünde hiçbir canlının kalmayacağını, yeryüzünün harabeye döneceğini ve bari olan şanı yüce tanrının yaratmayı istediğini yaratmaya bundan sonra ikinci bir defa başlayacağını zann ediyorlar! Bu doğru değil ki! Çünkü aslanın kalbi, sene 214’te aslan’dan aslana göre 13 derece 30 dakikalık bir açıda gözlemlenmişti. Buna göre galaksinin harekete başlangıcının bu gün olması gerekiyor! Çünkü aslanın kalbi aslana göre 6 derecenin 11’indedir.”*

s.887

Macesti'nin ve başkalarının da üzerinde çalışma yaptığı *Sind Hind*¹⁸⁴ kitabında geçtiğine göre Güneş ilk hareketine Koç burcundan başlar ve turunu Aslan burcunun sonuna varınca tamamlar. Onlar bunu hesap etmiş ve bir bilgi olarak 4.420.000.000 tur olarak hesaplamışlardır. Her bir tur da 1 senedir. Aristoteles dışında çağlardaki

¹⁸⁴ Sind Hind, Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhîm b. Habîb b. Semüre b. Cündeb el-Fezârî el-Kûfî (ö.190/806) tarafından yazılmıştır. Zîcû's-Sind-Hind el-Kebîr. Abbâsî Halifesi Mansûr devrinde 771 veya 773 yılında, bir Hint elçilik heyetiyle birlikte Bağdat'a gelen bir astronomun yanında getirdiği astronomiye ait Siddhânta adlı kitabın tercümesidir. Bkz.: Cevat İzgi. (1995).”Fezârî Muhammed b. İbrâhî”, *DİA*, c. 12, s. 540.

insanların çoğunluğu âlemin sonradan yaratılmış olduğuna inanırlar. Aristoteles doğanın başlangıcı ile sonunun olmadığını söylemektedir. Bu aynı zamanda Hind bilginlerinin de görüşüdür. Felsefecilerden bazıları: “*Âlem sonradan yaratılmıştır ancak sonu olmayacaktır yok olmayacak. Çünkü âlem bir hikmet ürünüdür. Hikmetin sahibi de sanatının bozulmasına müsaade etmez.*”

s.888

Sevrid 107 sene krallık yaptıktan sonra öldüğünde cesedi doğu piramidine gömüldü. Daha sonra 30 sene kardeşi Hiracit krallık yaptı. Onun cesedi batı piramidine gömüldü. Ondan sonra Hiracit’in oğlu Minaviş 15 sene krallık yaptı. O da renkli taşlarla süslenmiş piramide gömüldü. Mezarların kapıları piramidin herhangi bir tarafında değil de revaklı bir binanın içindedir. Her binanın uzunluğu onların zirâ’yla 20 zirâ’dır. Bu binalarının her birinin girişinde helezonik bir mekanizmada hareket ettirilen taştan yapılmış bir kapısı vardır. Kapatıldığında kapı olduğu bilinmez. Böylelikle tozun dahi içlerine ulaşamayacağı binalar inşâ etmişlerdir. Bu piramit mezarlarda altın ve gümüş sikkeler, kimyasallar, kıymetli taşlar ve tarifi imkânsız çokça mücevherat bulunmaktadır.

s.889

İşte bu mezarda bir kitap vardır. Bu kitap Arap senelerine göre 225 yılında, Güneş doğduğu esnada Tut Ayı’nın¹⁸⁵ ilk pazarında tercüme edilmiştir. İçerdiği tarihî bilgilerde, ilk yazıldığı tarihten bu güne ulaştırılmıştır.

Büyük tufandan bu güne kaç sene geçtiğini hesaplayınca 3942 yıl olduğuna ulaşır. Böylece aktarılan iki cümle arasındaki tüm yazılanların tufandan önce yazıldığı anlaşılmış olur.

s.890

Kralın gördüğü rüya, Abdülmelik’in¹⁸⁶ halifeliği sırasında Minf’te bulunan sâhifelerde kaydedildiği üzereydi ve bu sâhifeler 7 sâhife olarak tercüme edilmişti.

¹⁸⁵ Tut Ayı, Kıptî takviminin ilk ayıdır.

¹⁸⁶ Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Mervân b. el-Hakem (ö. 86/705) 685-705 Emevîlere halifelik yapmıştır. Kaynakların büyük bir kısmına göre 26 (646-47) yılında doğdu. Babası Mervân b. Hakem, annesi Âişe bint Muâviye b. Mugire’dır. Babası Mervân b. Hakem’in 65 Ramazanında (685) ölümü üzerine veliaht Abdülmelik Dımaşk’ta hilâfet makamına geçti. Halife Abdülmelik zamanında teşebbüs edilen

Kâhin Kaytun b. Amenus' un dile getirdiğine göre bu sâhifelerde; ilk yaratılış, krallardan, kâhinlerden, kâhinlerin ortaya koydukları hükümlerden ve yaptıkları tılsımlardan bahsedilmekteydi. Bu sâhifeler kâhin Herakiyus tarafından yazılmıştı. Sâhifeler bir uzman heyetle birlikte Abdülmelik'in huzuruna götürüldüğünde uzmanların birçoğu bu görevden aflarını istediler. Bunun üzerine bir yahudi onları Âbdülmelik'e tefsir etti, yorumladı. Bu yazı kâhinlerin hiyeroglif yazısından değil aksine Bafrasti diye bilinen bir yazıyla yazılmıştı. Yazının ne olduğu ancak böylece ortaya çıkarılabilindi. Yahudi, Abdülmelik ve yanındakilere bu sâhifelerdeki anlatılanlardan istediğini açıkladı. İstedikini de gizledi. Yine sâhifelerdeki birçok bilgiyi birçok meşhur haberin bilgisini, bunlara ulaşma yolunu ve birbiriyle ilgili olan ilim sınıfları hakkındaki bilgilerin birçoğunu gizledi. Aslında bu sâhifelerin ilk bölümü diğer sâhifeleri de kapsayan bir durum arz etmekteydi.

s.891

Herşeyi kuşatan Rabb'in ismiyle başlarım: Ben Kâhin Kaytun b. Amenus: Benim babam ışıltılı/nurdan heykellerin, heykelleri yüceltenlerin, gizlilikleri açığa çıkaran bilgileri veren ilahlara boyun eğenlerin ve karanlık ruhlar ve bu ruhlara ibadet edenlerin hizmetkârlarındandı. Onlara adanan kurbanlarla ve onların tütsüleriyle ilgileniyordu. Bununla birlikte kralların lahitlerine hizmet etmekle de meşgul oluyordu.

Hermenius ölünce kral ona kraliyet mezarlığında dışı mavi mermer ve altın varakla kaplanmış bir mezar kazdırır. Mezarın baş tarafına da üzerinde tarih yazılı olan sütun için bir çukur kazdırdı. Böylelikle Esadis döneminin kâhini olan Aguadyis'in cesedinin ve kâhinlerin sâhifelerinin de içinde olduğu kurşun muhafaza için de çukur kazılınca iş tamamlanmış oldu. Babam da lahitlerin ve heykellerin, hem hizmetini gördüğü için hem de buranın kâhini olmasından gelen bir hakla bu kitabı oradan alıverir. Kitaptaki bilgilere vakıf olduğunda da ondaki bilgileri kimseye açıklamaz. Babam öldüğünde kitaplar bana geçince onu tercüme ederek, sermayesi olması için oğluma bıraktım. İşte bu kitaplardan yaptığım tercümenin başı şöyledir:

ve başarıya ulaştırılan önemli işlerden biri, ilk İslâmî sikkenin bastırılmasıdır. Abdülmelik altın (dinar) ve gümüş (dirhem) sikkeler bastırdı; böylece İran ve Bizans paralarını tedavülden kaldırmış oldu. Abdülmelik'in kültür alanında yaptığı en önemli iş, Arapça'yı resmî dil olarak kabul etmesidir. Bkz.: Hakkı Dursun Yıldız. (1988). "Abdülmelik b. Mervân", *DİA*, c. 1, ss. 266-277.

s.892

“Bütün nurların kendisinden olduğu ve tekrar kendisine döneceği, Nur’un ismiyle ki o hikmet sahiplerini arındıran ve onları ulu gizemlerle ve ilahların adıyla destekleyendir. İşte bu benim bir nüshasını çıkardığım ve kendisiyle birçok ilmin esrarına vakıf olduğum kitaptır. Bu kitap bizim hem kâhin hem de hikmet yoluna ulaştıran büyüklerimizin kitaplarından elde etmeye ancak muktedir olduğumuz ve kendisiyle yaratılış sırlarına, ilimlerin anahtarlarına ve doğumların esrarına vakıf olduğum bir kitaptır.

s.893

Sonra tekraren Sevid b. Sehlun’un gördüğü rüyaya dönüyoruz: ”Bu kitaplardan tercüme edilenlerin genelinde Sevid’in Babaniyye’ de bilindik yıldızları yumurta kuşları olarak görmesi vardı. Sanki bu kuşlar/yıldızlar, dünyaya hızla dalıyorlar ve Sevid onları iki dağın arasına vardıklarında görüyordu. Sonra dağlar aniden yıldızların üzerine kapanıverince o parlak yıldızlar tamamen söndü/zifiri bir karanlığa büründü.” Kâhinlerin önde gelenleri rüyanın yorumunu söyleyince Sevid devâsâ binalar için yer beğenilmesini emreder. Bunun üzerine Nil’in batı yanında bir yer beğenildi ve oraya bir şehir kuruldu. Maraka adlıdır ve ”hikmet’in arandığı, istenildiği yer” anlamındadır. Kral insanların toplanılmasını ve işe koyulmalarını emrettiğinde taş kesme ve taşıma için 7000 kişi toplandı. Bunun kat be kat da mühendislik, taş işleme, binayı inşa etme, amelelik, demir kesme ve kurşun madenlerini çıkarmak için toplanılır. Onlar taşları dikeyyorlar ve bu taşların ortasına dikine bir demir direği eritilmiş kurşunla tutturuyorlardı. Sonra üstüne tekrar taş bloku koyuyor, lata’nın ortası delik olan bu taşa girebileceği bir şekilde eninden ve boyundan hesaplayarak latayı taşa yaslıyorlar ve kurşun eritilerek iki taşın birden üzerine dökülüyordu. Böylece kendi ölçüleriyle uzunluğu yüz elli zirâ olan bir bina yaptılar. Bunu da tufan sadece binanın kenarına kadar ulaşabilsin ve bina daha fazla dayansın diye yaptılar. Sevid binanın tepesini de on zirâ yaptırdı. Piramidin bir köşesinden diğer köşesine genişliği ise boyu /yüksekliği yüz elli zirâ idi.

s.894

Sonra yine kâhinleri huzuruna çağırdı ve dedi ki: “ *Bakın bakalım! Bu yapılar bozulur mu bozulmaz mı?*” kâhinler ve onların baki kalacağı sonucunu çıkardılar. Yine dedi ki:”*Bakın hele! Bu binalar herhangi bir yerinde açılabilir mi?*” Baktılar ve dediler ki:

"Evet, kuzey tarafından açılabilir." Sevid dedi ki: "İyice bakın! Açılabilecek yeri tam olarak biliyor musunuz? Bir de bu dediğiniz ne zaman olacak bana söyleyin". Bunun üzerine; kâhinler sorulan yeri ortaya çıkardılar ve bunun Güneş yılının 4000. yılında olacağını söylediler. Sevid dedi ki: "Hangi sebepten dolayı açılacaklar ona bakın" cevaben dediler ki: " İçindeki mallar istenildiği için açılacaklar." Sevid dedi ki: "Bundan alacakları malları almak için masraf yapacaklar mı?" Kâhinler dediler ki: "Evet". Sevid dedi ki: "Ne kadar harcama yapacaklarını biliyorsanız miktarını bana söyleyin ve harcadıkları kadarını altın olarak piramadin içinde ulaşacakları yere koyun." Daha sonra halkı, Afronialar ve piramitlerdeki işlerini bitirmeye teşvik etti. Onlar da oralardaki işlerini ancak 60 senede bitirebildiler. Piramitler üzerinde şu yazılıdır: "Bu piramitleri 60 senede inşa ettik. Onu yıkmak isteyen kimse de onu ancak 600 senede yıkabilir. Gerçek şu ki yıkmak yapmaktan kolaydır."

s.895

Denildiğine göre onların hurma yapraklarından yapılmış bir tür yumaklar varmış. Bu yumakları taşlara vurunca yumaklar kendiliğinden sıcıyor ve uçuyorlarmış. Üstelik bu durum gayet bildikleri bir durumdur. el-Vâsif şöyle dedi: "İbrahim b. Ebras'ı tanıyan bir Kıptî adamla aramızda bu konuda bir konuşma geçmişti. Dediğine göre onlar, bazı kiliselerdeki tak gibi olan yerlerde bir küfe ve küfenin içinde de bir sepetle karşılaşmışlar. Sepet açıldığında, içinde hurma ya da buğday sapından yapılmış yumaklar görünce şaşırılmışlar ve buna bir anlam verememişler. Yumakları yakmak için ateşe atmışlar ama yumaklar ateşin üzerinden kilisenin tavanına kadar zıplıyorlarmış. Bu hali görünce de yumakları bıçakla doğramışlar. Sonra da bunlardaki bir özelliği fark edince yumakları heder ettiklerine pişman olmuşlar" .el-Vâsif yine şöyle dedi:" Onların taştan yapılmış yumaklar mı yoksa başka bir şeyden mi bilmiyorum. Ancak bunların ateşin üzerinden fırlayıp sıçramaları gerçekten de şaşılacak bir şeydir.

s.896

Halife Me'mun¹⁸⁷, Ehl-i Teyma savaşıdan sonra piramitleri yıkmak istediğinden Mısır'da bir müddet ikamet etti. Mısır'ın bazı önde gelenleri de bunun mümkün olmadığını ona anlatmaya çalıştılar. Bunun üzerine dedi ki: Sonra da kuzey tarafından açılmasını emretti. Çünkü o taraf Güneşi az görüyordu ve bu çalışacaklar

¹⁸⁷ Me'mun Abbasi halifesi Hârûnürreşîd'in oğludur. Hârûnürreşîd'in ölümünden sonra, oğulları Emîn ve Me'mûn arasındaki hilâfet mücadelesi, aynı zamanda Arap ve İranlı unsurun iktidar mücadelesi idi. Anne ve baba tarafından Abbâsî ailesine mensup olan Emîn'i Araplar, annesi İranlı bir câriye olan Me'mûn'u da İranlılar destekliyordu. Neticede Me'mûn'un galip gelmesi, Araplar'ı devlet idaresinden tamamen uzaklaştırdı. Bkz.: Hakkı Dursun Yıldız. (1988). "Abbâsiler", *DİA*, c. 1, s. 34.

için daha uygundu. Bunun için de piramidin/taşın yanında ateş yakıyorlardı. Taş iyice ısınınca üzerine sirke döküyorlardı. Sonra da burada gedik açılıncaya kadar mancınıkla dövüyorlardı ki bugün de piramide o açılan yerden girilmektedir. (Yani yazar bu satırları kaleme aldığı tarihi kastediyor). Bu şekilde Me'mun piramidin gövdesinde delik açtıktan sonra daha önce bahsettiğimiz kurşun ve demirden olan kısmı buldu ve aynı zamanda piramid duvarının genişliğinin 20 zirâ olduğunu gördü.

s.897

Açılan kapının sonuna ulaştıklarında dip tarafta yeşil taştan içinde çokça altın dinarlar olan bir temizlik kabı buldular. Onların dinarlarının her birinin bizim miskalimize/ağırlık ölçümüze göre 27,66 miskaldir. Me'mun dedi ki: *"Onu tartın."* Hepsini tarttıklarında içinde gerçekten de çok büyük olduğu anlaşılan altın miktarı ortaya çıktı. Me'mun rahimehullah zeki birisiydi. Dedi ki: *"Kapıyı açmak için yaptığınız masraftı bana çıkarın."* denileni yaptılar. Ve neticede yapılan masrafla çıkarılan malın eşit olduğunu bulduklarında Me'mun; bu eşitliğe ve bırakılan malın eşit olarak bırakılmış olmasına şaşırdı. Hayretle karşıladı ve yıldız bilimi/astroloji'ye olan inancı arttı. Çünkü piramidin içinde bırakılan mal, piramidin açılma masrafına yetecek miktarda uzun zaman önce bırakılmıştı. Me'mun açılan koridordan odaya girinceye kadar ilerledi ve odaya baktığında ayakta duran ve elini öne doğru uzatmış olan yeşil bir heykel buldu. Oradan koridora ve o taraftaki kuyuya baktı ve oralara da inilmesini emretti. Kırmızı heykelin yanına varıncaya kadar birer birer aşağı indiler. Bu heykelin gözleri beyazının içindeki simsiyah göz bebeğiyle ürperticiydi ve sanki canlı bir insan'ın göz bebeği gibiydi. Heykelin bu durumu onları korkuttuğundan onun hareket edip etmediğini dahi kontrol ettiler. Daha sonra dışarı çıktılar ve durumu anlattılar.

s.898

Me'mun, her iki büyük piramidin yüksekliğinin Mâlikî zirâ'ına göre 400 zirâ olduğunu gördü. Bunların duvarlarının genişliği de aynı ölçüdeydi. Denilir ki, dünyada bu iki piramitten daha yüksek bir bina yoktur. Batı piramidi ve doğu piramidi olarak iki adet olan bu büyük piramitlerdeki gibi taşları birbiri üstüne konularak yapılmış daha yüksek bir bina yoktur. Denildiğine göre bunların yer altındaki derinlikleri de yeryüzündeki yükseklikleri kadardır. Yine zikredildiğine

göre bu piramitlerin kapıları ancak sihirli sözlerle, kurbanlarla ve tütsülerle açılabilir. Ayrıca Harran'daki Sabiler de haclarını buraya gelerek yaparlar.

s.899

Herakles'in kitabında geçtiğine göre ki tufandan sonra 600 sene olarak tarihlendirilir. Mısır kralı Sevid bir gün yıldızlara baktığında dünyaya zarar verecek bir olayın olacağını gördü. Bunun üzerine kralların cesetlerinin korunabilmesi için yüksek kulelerin inşa edilmesini, üzerlerine de isimlerinin ve tarihlerinin yazılmasını emretti. Bunların içinde değerli mücevherler ve sanat ürünleri, hikmetli eşyalar, birtakım heykeller, renklendirilmiş altınlar ve kralın büyüklüğüne gösteren taşlar olacaktı. Piramidin içinde yatanlara azık olsun diye konulan bu eşyalara gelebilecek zararı defetmek içinde tılsımlar yapılacaktı. Piramitlerin temeli kutsal sayılan bir vakitte atıldı ve her birinin temeline bir put konularak bu putun göğsüne de âfetlerden ve zararlardan koruyacak tılsımlar yazıldı. Bu tılsımları her put bir boru gibi elleriyle ağızlarına götürmüş haldeydiler. Bu binaların her birinin ortasında koridorlara bakan yürüyüş yolları vardı. Koridorlerin menfezleri dar ama koridorları genişti ki böylelikle hava akımını kendisine çekmesi hesaplanılmış ve uzun zamanlar göz önünde bulundurularak böyle yapılmıştır. Denildiğine göre piramitlerin altına tüneller de yapılmıştı. Bu tünellerin bazıları Feyyum'a bazıları da batı yönüne çıkıyordu. Piramitlerin içindeki kalıntıları arasında ilginç şeyler de vardı. Piramitlerin taban kısmında yerden kaynarak çıkan ve sonunda Nil'e dökülen su kaynakları vardı.

s.900

Bir başka haber de şöyledir: Piramitleri korumak için ruhaniler vekil bırakılmıştı. Bu minvalde batı piramidine avret yeri açık, çıplak bir kadın suretinde bir ruhani vekil olarak bırakılmıştır. Bu ruhani bir insanı etkilemek kendisine çekmek isterse ona güler ve o insanı kendine çekerdi. Bu anlatılanları o kadını görenler ve almak isteyenler anlatır. Kible yüzündeki piramide ise çocuk suretinde bir ruhani bekçi kılınmıştı. Bu heykel genç bir çocuk heykeliydi ve çıplaktı. Heykelden bağımsız olarak insanlara defalarca görünür ama sonra gözden kaybolurdu. Renkli piramide ise bir yaşlı adamın heykeli bekçi kılınır. Bu heykelin elinde bir tapınak

buhurdanlığı ve üzerinde de ruhban kıyâfeti vardı ve sanki orayı tütsüyordu. Sonuçta afronyalara birer bekçi tayin edilmiş oluyordu. Ahmimlilerin inancına göre içinde elinde asası olan siyahî bir genç heykeli birbanın/tapınağın ruhaniyetini oluşturunuyordu. Böylelikle ikindi sonrasında sabaha kadar birbaya tapınağa giremeyecekti. Semennud ahalisi tapınağın ruhaniyetinin içinde olan kısa beyaz sakallı, uzun boylu ve siyahî adamdan hiçbir zaman şikâyetçi olmadılar. Kaft-ı Fücari birbaya gelince, onun yanında onu taşıyan küçük siyahî bir çocuk vardı. Birba Büsirin içinde ise elinde kitap, üzerinde de ruhban elbisesi olan bembeyaz bir ihtiyar vardı.

s.901

Bu ruhanilerin her birinin yanında, tapınak ve tapınağın içindeki hazinelerin bilgisinin olduğu ve kendisinin de itaat ettiği tılsımlı bir söz ve bir de kurban vardı. Denildiğine göre Ahmim’li Zünnun tapınak bilgilerinden edinebildiği kadar edindiğinde ve bu bilgilerle imalat yapmayı ve cevheri işlemeyi öğrendiğinde bir gece ansızın Irak’a akın yapar. Öğrendiği daha bilgiler de vardı. Çünkü o çocukluğu boyunca Ahmim’li olan ve Sas diye bilinen bir rahibin hizmetkârlığını yapmış ve bu rahip de kendisine o esnada; yazmayı, tanrılara kurban adamayı, tütsü yapmayı ve ruhanilerin isimlerini öğretmiş bir de öğrendiklerini gizlemesini ve kimseye anlatmamasını vasiyet etmiştir. Neticede Zünnun öğreneceğini öğrendikten sonra filozofların binasını hikmet çamuruyla öyle bir sıvadı ki o çamur sıva ancak taşla kazındığında duvardan sökülebiliyor ve üzerindeki semboller de ancak çamur duvardan sökülünce bozuluyordu.

s.902

Mısır’lılar arasında yaygın bazı haberlere göre, Halife Mütevekkil¹⁸⁸ zamanında Mısır’ın başında İbn-ül-Müdebbir¹⁸⁹ diye biri varken bir gurup insan

¹⁸⁸ Ebü’l-Fazl el-Mütevekkil-Alellâh Ca’fer b. Muhammed el-Mu’tasım el-Hâşimî el-Abbâsî (ö. 247/861). Şevval 206’da (Mart 822) Bağdat yakınlarındaki Femüssil’h’ta doğdu. Babası Halife Mu’tasım-Billâh, annesi Türk asıllı bir hanım olan Şücâ’dır. Halife Vâsiq-Billâh veliaht tayin etmeden vefat edince Abbâsî tarihinde ilk defa devlet erkânı yeni halifeyi seçmek için toplandı. Kâdılkudât İbn Ebû Duâd, Vezir İbnü’z-Zeyyât, Muhammed b. Abdülmelik, aralarında İnâk et-Türkî ve Vasîf’in de bulunduğu Türk kumandanları ile diğer devlet görevlilerinin katıldığı toplantıda Vâsiq’ın oğlu Muhammed’in hilâfet makamına getirilmesi kararlaştırıldı. Fakat küçük yaşta olması itirazlara yol

piramitleri açmak istediler. Piramide kuyulardan kaydıraklardan girmek istediler. Bunu piramidin içinden dışarıya rüzgârın geldiği bu dar yerlerden girerek yapmak istiyorlardı. Nihayet kandilleri sırtlandılar. Ancak gelen kuvvetli bir rüzgâr onları dışarı attı ve yanlarındaki kandillerini söndürdü, kapılarını kırdı. Bunun üzerine aralarından birini belinden iplerle bağladılar ve bu adama dediler ki: *"İçeri gir haydi! Eğer içeride kötü bir şey görürsen seni dışarı çekeriz."* Adam denileni yaptı. Adam içeri girip de ilerlemeye çalıştığı esnada rüzgâr birden bire çoğaldı ve adamın bulunduğu geçit üzerine çöktü. Adamı yukarı çektiler ama beline bağlı olan ip kopuverdi ve adam bulunduğu aralıkta sıkışıp kaldı. Adamdan da hiçbir haber alamadılar. Apışıp kaldılar ve piramitten dışarı çıkana kadar kaçtılar ve dışarıdan açılmış olan duvarların dibine çöküp kaldılar. İçerde kalan adamla ilgili şaşkınlıkları hala devam ediyordu. İbn-ül-Müdebbir adamlara içerde kalan adamın izinden tekrar içeri girmelerini ve ilerlemelerini emretti. Onlar böylece uğraşırken birden yerde bir göçme ve yarıma oldu. Bir de baktılar ki içeride kalan adam çıplak bir şekilde ortaya çıktı. Adamın üstü başı darmadağınık olmuş kanı kurumuş ve gözleri dolmuştu. Sanki! Adam anlaşılmayan acayip bir şekilde konuşuyordu. Sözüünü bitirdiğinde de cansız bir şekilde yere yığıldı. Bu durum karşısında diğerlerinin şaşkınlıkları daha da arttı ve daha fazla korkuya kapıldılar. Adamı alıp evine götürdüler. Daha sonra muhafızlar adamları ölen adamla birlikte İbn-ül-Müdebbir'e götürdüler. İbn-ül-Müdebbir bu olan bitene hayret etti ve ölmeden önce adamın söylediği acayip sözlerin ifade edebildikleri kadarıyla yazılmasını/kayda geçirilmesini emretti. Arkasından da Emir

açtı. Vasîf ve diğer Türk kumandanlarının destekleri sonucu Vâsiḳ-Billâh'ın kardeşi Ca'fer, Mütevekkil-Alellah lakabıyla halife ilân edildi. Bkz.: Mahmut Kırkpınar. (2006). "Mütevekkil Alellah", *DİA*, c. 32, ss. 212-214.

¹⁸⁹ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ubeydillâh b. el-Müdebbir (ö. 270/883-84). Sâmerâ'da doğdu. Öğrenimini Abbâsî hilâfetinin merkezi olan bu şehirde yaptı. Halife Vâsiḳ-Billâh döneminde (842-847) Dîvânü'l-ceyş'i yönetti. Daha sonra Mütevekkil-Alellah'ın (847-861) halifeliğinin ilk yıllarında vezir nâibi olarak divanların kontrolünü üstlendi. Aynı zamanda şair olduğundan Halife Mütevekkil'in kendisine özel bir ilgi göstermesi onu sarayda etkili bir konuma getirdi. Münşî ve kâtip olan kardeşi İbn Ebû İshak İbrâhim de halifenin yakın çevresinde yer alıyordu. Bu durum, Vezir Ubeydullah b. Yahyâ b. Hâkân'ın onları kıskanmasına sebep oldu. İki kardeşi gözden düşürmek için halifeye Ebü'l-Hasan'ın çok miktarda serveti olduğunu ve bu serveti kardeşi Ebû İshak İbrâhim'in yanında sakladığını söyleyerek hapse atılmalarını sağladı (240/854). Bkz.: Mustafa Zeki Terzi. (2000). "İbnü'l-Müdebbir Ebü'l Hasan", *DİA*, c. 21, s. 149.

İbn'ül-Müdebbir ölen adamın konuştuğu dili ve kadim bilgileri bilen ve adamın söylediklerini açıklayabilecek birini aramaya koyuldu. Bu sözleri anlayan ve açıklayan birini bulduklarında sözlerin manasının şu olduğunu gördüler: *"Kendisinin olmayanı isteyen ve uyuyan uyandıranın cezasıdır görenlere ibret olsun."* Bu olaydan sonra İbn'ül-Müdebbir piramitlere dokunulmasını yasakladı.

s.903

Bir başka habere göre de bir grup insan ortadaki bazı tapınaklarda bir kuyuya inen bir koridor buldular. Koridora indiklerinde orada bir yol buldular. İçine daldılar ve yarım gün boyunca derin bir çukura ulaşınca kadar devam ettiler. Çukurun kenarında güzel bir kapı vardı ki bu kapının arkasındaki mücevherat ve altın parıltılarını fark ediyorlardı. Çukurun başından karşılarındaki kapıya kadar devam eden ortasında demirden bir teker takılı olan ve bu tekerin de üzerinde döndürebildiği ancak tutulamayacak kadar uzakta olan demirden bir direk vardı. Teker hareket ettirmemeye ve sabit durmasını sağlamaya çalışılsa da tekere ulaşamadılar. Aralarından birini, diğer tarafa ulaşmak için ipe bağladılar ve aşağı sallandırdılar. Ancak teker aşağı salındırılan adamı çevirdi ve adam döndü döndü sonra da aşağı düştüğünde korkup kaçtılar ve arkalarına bile dönüp bakmadılar. Piramidin içine girenlerden bazıları koridorlara girmişlerdi. Bunlar küçük putların önünde duran ihtiyar görünümdeki yeşil puta varıncaya kadar ilerlediler. Büyük put sanki onları biliyordu. İlerlediler bir kubbe ve bu kubbenin altında kubbeden akan suyun içine düştüğü bir çeşme buldular. Kubbenin altında olduğu için suyun kuvvetli bir sesi vardı. Büyük put sanki suya batmış belli belirsiz bir ateş kümesi gibi duruyordu. Etrafı dolaştılar ve önü bir taşla kapatılmış ve içinden de ne olduğu tam olarak anlaşılmayan şiddetli bir gürültü gelen bir oda buldular. Odanın yanı da su kabına benzeyen büyük bir kap içinde de bir yüzünde aslan resmi diğer yüzünde de kuş resmi olan dinarlar buldular. Bazı kimseler ondan biraz aldılar ancak aldıklarını ellerinden atıncaya kadar ne konuşabildiler ne de hareket edebildiler

s.904

Bu afronyalardan Busir birbası ve Semennüd birbası gibi bozulan, yerle bir edilen ve heykelleri alınan birbaalar kaderlerine terk edildi. Bunların dışındakilerde sağlıklarını korumada ve tarihlerinde aynı akıbeta maruz kaldı. Çünkü bu birbaaları yapan/yaptıran krallar onlara artık nezaret etmiyorlardı ki piramitleri

yaptırdıkları esnadaki korunma titizliğinin göstergesinlerdi. Çünkü onlar bir gün Semennüd birbası yerle bir edildiğinde taşlarının Aştom Dimyat’a nakledileceğinden şüphe etmiyorlardı ve işin bu yönünü mühendislere bırakıyorlardı. Çünkü bir gün batı duvarı yıkıldığında İskenderiyeli piyadeler gelerek orayı tahrip edeceklerdi. Bir gün gelecek ta ki yaz aylarında denizi kurutacak kadar kumlar çoğalacak, mahsül artışı azalacak, fareler ve çekirgeler çoğalacak ve bozgunculuk artacaktı.

s.905

Semennüd Ahalisi bu birbaa hakkında açıklaması uzun olan birçok gariplikler anlatırlar. Onlardan birisinde: birbaya girenlerden bazıları birbada hoşuna giden resimlerden birini koluna resmeder ve içeri girerse gözlerinin kapandığı ve koluna resmi yapan kişi yaptığı resmin hizasına gelince gözlerinin açıldığı anlatılır. Vâsif dedi ki: *”Güvendiğim birisinin bana haber verdiğine göre bu adam birbaada iki şeytan resmi görmüştü ve bu şeytan resimleri bir yazı dizisiyle çevrelenmişti. Şeytanlar yazının iki tarafından yazıya sıkıca tutunmuşlardı ve yazıda bu iki şeytanın arasındaydı. Gördüğü şeylerden bazılarını bana tarif ederken yanında bir muska vardı. Söylediğine göre eğer bu muskanın üzerine bir parça et konulduktan sonra aç bırakılmış bir köpek ya da herhangi bir yırtıcı hayvan muskayla başbaşa bırakılsa bile kesinlikle yaklaşmaz ve yemezmiş.”* Vâsif dedi ki: *“Ben buna çok şaşırıyordum. Ancak bunun kendim denediğimde olayın bana anlatıldığı gibi olduğunu gördüm.”*

s.906

Vâsifi dedi ki: *”Ahmim birbasında bir akrep resmi görmüştüm. Yanımdaki balmumunu resme yapıştırdım. Ben daha orayı terk etmeden bir de baktım ki akrepler onun üzerine toplanmışlar. Eğer resim bir tabut içindeyse akrepler tabutun çevresine ve altına toplanıyor ben de onları dağıtmaya çalışıyordum. Bazı arkadaşlarım akrep resmini benden istemişler ben de onlara resmi verdikten sonra Ahmim’e dönmüştüm. Fakat daha sonra resmi oyulmuş ve bozulmuş olarak buldum.”*

s.907

Ahmimliler arasından yaygın olarak bilindiğine göre birbada bir şeytan resmi vardı ki bu şeytanın tek ayağı üzerine havada dikilmiş duruyordu ve tek eli vardı. Şeytanın alnında ve çevresinde bir yazı vardı ve şeytanın aynı zamanda birbanın duvarına yapıştırılarak yapılmış bir sidik yolu vardı. Kim bu sidik yolunu kırmadan duvarı oyarak yerinden koparmaya ya da sökmeye çalışır da sökerse ve karnına bağlarsa bir daha asla kırılmaz ve karnına bağlayanın organı her istediğiyle cima etse bile karnından bağladığı bu parçayı karnından çözmedikçe erkeklik organı sertleşmiş olarak kalırmış. İbn Ebil-Gamr Mısır’a vali olarak atandığında bundan kendisine

bahsedilmiş o da bunun üzerine bu sidik yolunun kabartma resmini istemişti. Ancak o esnada birbaanın çatısındaki bir resimden başkaca resim bulunamamıştı. Çatıda bulunan bu son resimde biraz uğraşılarak İbn Ebil-Gamr için yerinden sökülmüş kendisine getirilmişti. İbn Ebil-Gamr bu resmi kullanıyor ve sağlığında gayet yerinde olduğunu söylüyordu!.. Bu en son çıkarılan resimde bir baykuş figürü vardı ve eğer bu baykuşun üzerine bir mum yapıştırılsa resmin bırakıldığı yere baykuş yaklaşmazmış. Bu resimde; koynundaki bağlı olan iple bir koçu güden bir şeytan figürü de vardı. Kim onu ve onun çevresindeki yazıyı kurşun bir levhaya resmederse ve üzerinde taşırsa bu durumda muhakkak kendisinin peşine takılan bir koç sürüsüne rastlarmış.

s.908

Ahmim birbasının giriş kapısından, kapının ortasındaki merdivene kadar ki sol tarafta, saçı oldukça çok ve uzun sakallı kafa resmi vardı. Sanki o bu haliyle gövdesiz bir Romalının kafa resmine benziyordu. Eskiler bu kafa resmini bu kafanın kendine özgü olan tütsüsüyle tütsülerlermiş. Kim onu tütsülerse hemencecik yanında dinar bulurmuş. Bu maddi durumları zayıf olanlar için bir çeşit yardım imiş. Sözü burasında Vâsif dedi ki: “ *Ben bu kafa resmini iyice incelemiş ve çevresinde ya da üstünde ayan beyan fark edilen koku ve tütsü kalıntıları bulmuştum. Aynı şekilde içinden geçilerek birbaanın zeminine inilen ve Masmatasin kubbesi olarak bilinen kubbenin içinde de tütsü ve koku kalıntılarını bulmuştum. Bu kubbenin altında yapılan ayinler için de buraya özgü tütsü ve yine buraya özgü dua ya da sihir sözleri vardı. Kim burada konuşur isteyeceğini isterse alttaki kuyudan duyacağı ve anlayacağı sözlerle istediğiyle, ilgili şeyler kendisine haber verilmiş*”.

s.909

Gaft ya da Gift birbasında çemberin içinde oturan bir adam resmi ve çemberin çevresinde de yazıt vardı. Çemberin her tarafını çevrelemiş ve ellerinde kısa mızrak ayağı dikilmiş şeytanlar vardı. Resimde anlatıldığına göre şeytanlar ellerindeki mızrakları bu resimdeki adama fırlatıyorlardı. Sanki adam da elini kaldırmış onlara atıyor gibiydi. Denildiğine göre kim bu resmi altın levhaya resmeder ve bu da yanında olduğu halde savaşa girerse savaş ona bir zarar vermediği gibi demir vb. şeyler ona işlemezmiş. Bu işlemi de hilalin ilk doğuşunda Jüpiterin uğurlu olduğu esnada yapması gerekiyormuş. Bir de bu çerçevenmiş resmin karşı

tarafında aynı hizada yine bir çemberin içinde ve yüzüne yazı yazılmış olarak resmedilen başka bir adamın resmi vardı ki bu adamın çevresinde de ellerindeki mızraklarla adama vuran şeytanlar vardı. Üstelik mızrakları da adama batırmışlardı.

Denildiğine göre kim bu resmin benzerini kurşun bir levhaya düşmanın adıyla birlikte resmeder, ayın sonunda da deve kılını yakarak onu tutsülürse ve sonra da onu bir lahitin içindeki ölünün başının altına koyarsa düşmanına her türlü kötülük uğrarmış. Ondan sonra da düşmanı korkak ve ölü kalpli birisi olarak kalırmış. Ama lahitin içinde üç günden fazla bırakılırsa düşmanın helak olmasından korkulur. Ancak lahitten çıkarılır ve Güneş görmeyen bir kuyu suyuyla yıkanır da yıkandığı suyla cam bir kabın ya da demir bir kazanın içine konulursa ve adam da bu suyu içerde levhanın üzerindeki desenleri kazırsa adamın yani düşman olarak görülen kişinin hissettiği şeyler kaybolurmuş.

s.910

Ahmim birbasının kapısında bir tılsım vardı. Tepesi gaga gibi kıvrılmış uzun bir şapka şeklinde bir taş parçası vardı ki altında büyük bir mal olduğunu söylenirdi. O zamanda bir kısım valiler yöneticiler bu taşı yerinden sökmek veya kırmak için bizzat kendileri uğraşılsa da bu amaçlarına erişemediler. Vurulan kazmalar, balyozlar bir bir kırıldı ama taşta bir delik dahi açamadılar.

s.911

Ahmim’li bir adam Ahmim birbasında hoşuna giden bir resim gördüğünü söylemişti. Bu başının üstünde kuş olan bir insan resmiydi ve yanında oturan bir köpek, ayağının altında da bir yazıt varmış. Adam bunu gördüğü gibi aynısıyla bir sayfaya resmetmişti ve yanında cebinde taşıyordu. Üç gün dolaştı ne acıkıyor, ne yiyor ve ne de bir yiyeceğe iştahı kabarıyordu. Bunun sebebini de bir türlü anlayamıyordu. Sonra aklına bu resim gelince resmi çıkardı ve kenara bıraktı. Bunun üzerine iştahı açıldı ve yedi. Adam bunu bazı yöneticilere anlattığında resmi adamdan alarak birbaya gittiler ve resmin orijinalini aramaya başladılar. Resmin yerini bulmak ve resme ulaşmak, bu durumu bana haber verinceye kadar onlar için sorun oldu.

s.912

Onlar böyle uğraşıp dururlarken aralarından birinin anlattığına göre; doğulu basiret sahibi bir adam yanlarına çıkageldi. Birbaa hakkında bazı değerlendirmeler

yaparken onlardan bazılarına dedi ki: Ben yarı çıplak peştamallı bir insan resmi görmüştüm. Resimdeki adamın elinde çift taraflı bir kazma, kazmanın demirin her bir tarafına asılmış birer zembil vardı. Doğulu adam bu olayı bana anlatan adama dedi ki: *"Bu resmin yaradığı bir iş var. Bana onun ve çevresindeki kitabenin bir kopyasını yap. Bu resmi ancak ve ancak birbayı harap etmeye çalışan biri yapabilir."* Anlatan adam dedi ki: *"Onun için resmi yaptığımda dedi ki yaptığın resmi tekrar boz da sana resmin ne işe yaradığını o zaman söyleyeyim bunu bilmek için adam beni umutlandırınca resmi kazıyacak bir aletle kazıyarak tekrar bozdum. Adam, ben resmi tamamen bozuncaya kadar yanımdaydı ve ben ona bu resmin ne işe yaradığını sordum. Lafı dolaştırdı, hikâyeyi geçiştirdi. Daha sonra ben de bir müddet sonra yanıma gelen bir grup insanla olayı paylaştığımda onlardan biri ah vah etmeye başladı. Bunun üzerine bende ona ah vah etmesinin nedenini sorduğumda dedi ki: "Bu resim içinde hazine olan bir yere konulduğunda o yer hareket etmeye başlar ve oradan toz savrulur. İşte o zaman da orada gizli bir şeyin olduğu anlaşılır. Bu da hazinelerin işaretidir."* Adam benden olayı gizlemişti çünkü resmi bozan bendim.

s.913

Vâsif dedi ki: *"Güvendiğim birisinin bana dediğine göre bu adam ve yanındakiler bazı birbaalarda, taka/bina kemerine asılmış halde ve içinde sarı bir suyla, dört köşe yapılmış kırmızı camdan yapılmış tulumlar/bidonlar bulmuşlardı ama ne işe yaradığını da bilmiyorlardı. İçindeki suyu döktüklerinde aralarından birisi sudan ve şişeden biraz aldı ve kullanabileceği bir müddet yanında gezdirdi. Ta ki yanlarına garip bir adam gelinceye ve bu suyu ve şişeyi adamın yanında görünceye kadar. Adam şişeyi kol açan ederken hakkında soru da sordu. Kendisine sorulan adam da şişenin ve içindeki suyun durumunu anlattı."* Adam bu defa su için ah vah etmeye başladı ve dedi ki: *"Çok büyük bir bilgiyi ve büyük bir yararı kaybettiniz."* İlâveten *"gümüşü ısıtsaydınız ve bu suya batırsaydınız birbirine benzeyen çokça kırmızı kırmızı altına dönüşürler ve nihayet çok kaliteli altınlar olurlardı."* Şişeyi ve suyu yanında taşıyan adam: *"Bu suyu heder ettiğime çok pişman oldum"* deyince diğer adam pişmanlığını görerek güldü ve dedi ki: *"Onun hakkında sana ilginç bir şey göstermemi ister misin?"* "Evet" deyince adam dedi ki: *"Onu tart ve ağırlığını söyle."* Tarttım ve içinde 4 rıtlı su olduğunu gördüm. Adama bunu söyleyince adam dedi ki: *"Şişeyi su veya istediğin bir şeyle doldur."* Ben şişeyi doldurunca bana *"onu şimdi tart"* dedi. Tekrar tarttığımda şişenin/tulumun içi önceki ağırlığın bir katı kadar daha dolmuş ve su 4 rıtlı daha artmıştı. Bundan ne fazla ne eksikti, buna çok şaşırmıştım. Bu olayın haberi yayılınca bazı yöneticiler benimle irtibata geçtiler ve üzerime üşüşerek tulumu ve içindeki suyu benden aldılar.

3.2. Krallardan Mısır'ı Yönetenler

s.914

Yeryüzünün Âdemoğulları arasında paylaştırıldığı esnada Anuş zamanında Âdem (a.s.)'in¹⁹⁰ vasiyetiyle Mısır'ı ilk yöneten kişi Nekhrâviş el-Cabbar b. Misrayim'dir. Ona, Âdemoğlu Ğirnab, Ğirnabın oğlu Zadeyil, Zadeyil'in oğlu Berakil'in oğlu Misram da denir. Nekhrâviş Mısır'a babası 80 yaşındayken çıktı. Herem'in kızı Taşhara'da ondan bir çocuğa gebeydi. Hanımı Taşhara kendisine bir çocuk doğurduğunda çocuğu dedesinin ismiyle Misram olarak isimlendirdi. Nekhrâviş' in anlamı "babasının çocuğuna sahip olan"dır. Nekhrâviş esasen kendisinin lakabıdır. Asıl ismi ise Kırnaş'tır. Kırnaş ilk atölyeyi kuran kişi olarak; tılsımları yapan ya da yaptıran sütunları diken ve üzerlerine tarih sembolleri koyan ve şehirleri Mısır'da ilk kuran kişidir. Nil'in suyu çekilmezden ve Nil de yatağında göletler oluşmadan önce Nil için kanal açan kişidir. Nevbe/Nob ya da Nobah bölgesinin son taraflarında, Nil'in batısında ve doğusunda olmak üzere, timsahlar Nil'e girmesin ve yüzmesin diye iki put diktirmiş ve bu putların üzerlerine de birtakım semboller yazdırmıştı. Khalakhtıyr ya da Khalkhatır denilen kalemle yazı yazıyorlardı. Bu kalemde Âdem (a.s.) in kalemiydi. Nekhrâviş: Asmor'u doğuran ve kendisine Nakor denilen cin taifesinden bir rabbi adına kâhinlik yapıyordu. Kendisine çok hızlı bir şekilde ilimler verilmişti ki bu ilimleri meleklerinin başı Âdem'e öğretmişti. O çok garip şeyler de yapıyordu. Örneğin yüksek bir sütunun üstünde bir kuş heykeli vardı. Bu kuş gün doğumunda ve gün batımında olmak üzere günde iki defa farklı ötüşlerde öter ve böylelikle onlar da olacak olayları haber veren kuşun bu ötüşüyle olaylara kendilerini hazırlarlardı. Nekhrâviş şehrin ortasında da siyah taştan iki put yaptırır. Mesela bir kimse bu putlardan birine kaçamak bir şekilde baksa bir daha aynı açıdan araya girerek bakışı engelleyen bir şey olmadıkça kaçamak bakan kişi bakışını puttan ayıramazmış. Oğlu Misram için de Persan şehrinde yüksek bir kulenin üzerine bir kubbe yaptırmıştı ki bir bulut devamlı Güneş ışınlarından korurdu. Bu kule ve kubbe tufanda helak olmuştur. Yine Persanda

¹⁹⁰ Âdem, Semavî kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamber. İslâmî kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle ebü'l-beşer, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan safiyyullah unvanlarıyla da anılmaktadır. Bkz.: Süleyman Hayri Bolay. (1988). "Âdem", *DİA*, c. 1, s. 358.

muhtelif yönlele bakan birçok put yaptırmıştır. Böylelikle putların baktığı yönden kendilerine birileri bir kötölük yapmak isterse putlar onlara ateş fırlatacaklar ve onları yakacaklardı. Nekhrâviş Mısırlılara o zamanlar 230 sene hükümdarlık yapmıştır. Öldüğünde onu otuz sene omuzlarında gezdirdiler ve arkasından ağıtlar yaktılar.

s.915

Ondan sonra Mısır'a onun oğlu Nekhrâviş kral oldu. Bu adam Zuhâl yıldızına tapardı. Bir grup cinle, kendisini kuvvetli bir şekilde itaat ettirinceye kadar savaştı. Batı Sahrada sütunların üzerinde duran şehirler kurdu. Bu sütunların üzerinde de altın işlemler vardı. Bu şehirlere hikmet hazinelerini yerleştirdi. Şehirlerin altına da şehirden olmayan kimsenin asla bulamayacağı gizli kapılar yaptırdı. Bu kapılar için hazırlanmış birçok kilitler vardı. Bu şehirler 3 taneydi ve her şehirde de içinde gizemli bilgiler, benzersiz hikmetler, sanatın şifreleri, okunmuş ve çözülmesi mümkün olmayan sırlar ve yine içinde yoğunlaştırılmış hava olan 3 hazine vardı. Yine bu suların arasında ilahi yapımlar eseri olan tertemiz bir ab-ı hayat/can suyu, ölümsüzlük suyu da vardı. Bunlar arasında şereflendirildikleri odalarda sınıf sınıf yıldızların resimleri vardı. Yıldızların üstünde de zafer taşları, onların hizasında da ellerinde büyük kitapları, tılsımlar ve bilgileri olduğu görünümleleriyle yıldızların işlerini yapmakla görevli olan filozofların resimleri vardı. Bütün bunlar yüksek değerli taşlardan nefis mücevherlerden ve garip maddelerden yapılmışlardı ki açıklamaya kalksak yazımız uzayacak ve ele almak istediğimiz konunun dışına çıkmış olacağız.

s.916

Üzerlerinde şehirlerin yükseldiği sütunların altlarına da devasa hazineler saklanmıştı. İlaveten bu hazinelerin içinde kocaman inciler, dökme altınlar, dökme gümüşler, değerli taşlar, boraks filizleri, gizemli formüllü ilaçlar ve ilaç karışım formülleri vardı. Bu hazinelerin resimleri Mısır'daki, bütün birbalarda vardı. Bunlar birbalarda yazılarla sembolize edilmişlerdi. Bunlarla ilgili haberlerde bütün eski yazmalarda ve kaya oymalarında vardı. Nekhrâviş bir şehir daha kurdu ki bu şehre de kendisinin tanımıyla bir cennet yaptırdı. Bu şehrin altında tüneller yaptırdı. Bu

tünellerle daha önce kurduğu 3 şehre ulaşılabiliniyordu ve yine bir şehirden başka şehre de geçilebiliyordu. Nekhrâviş Mısırlılara 107 sene hükmetti.

s.917

Sonra Mısır'a kardeşi Soris hükmetti. Denildiğine göre o muvahhid bir mü'mindi. Güneş tapınaklarını kapatmıştı. Nil'in suyu azaldığında yani onun döneminde kardeşleri bunun sebebinin Soris olduğundan hareketle kendisini redderek tahttan indirdiler ve yetkilerini de daha önce adı geçen küçük kardeşleri Misrama devrettiler. Misram hikmeti arayan kudretli bir hükümdardı. Güneş tapınaklarının sayısını, tütsülerini kurbanlarını arttırdı. Bunu tapınak kıyâfetlerini giyerek kutladı. Aslanı yendi ve aslanın üzerine bindi. Onun bir rabbi vardı. Ona insanlardan uzaklaşarak bir köşeye çekilmesini ve kendisine bir büyü yapmasını emretti. Kâhinde onu yüzüne, kimsenin bakamayacağı kadar parlak bir nur verdi. İlahlık/tanrılık iddiasında bulunarak insanları kendisine tapınmaya çağırdı. O, Artemis'in ruhunun kendisine verildiğine ve Artemis'in böyle istediğini söylüyordu. 30 sene insanlardan saklandı ve bu sırada yerine kendi sülalesinden el-Lühuan diye birini bıraktı. Yine bu sırada vahşi ve yırtıcı hayvan kemiklerinden kendisine büyük bir taht yaptırarak tahtı şeytan resimleriyle süsledi. Sonra tahtına binerek rabbi yanında olduğu halde ilerledi ve Karadeniz'e kadar kontrolü altına aldı. Karadeniz'in orta kıyısına beyaz taştan bir put diktirerek üzerine kendi resmini yazdırarak putu Güneşe adadı.

s.918

Karadeniz'de el-Kal'at'u-l-Fidda/Gümüşkale'yi yaptırdı. Bunu anlatan da kralların seferine katılan kâhin Elios'tur. Oradaki el-Kal'atu'l-Fidda'daki her bir putun üzerine de şunları yazdırdı: *"Ben; kudretli kötülükleri savuşturan, hayırları celbeden, sırları çözen kahredici bilge Misram'ım. Ben; eşyanın hakikatini bildim, ilaçları sınıflandırmayı başardım, gerçek-doğru büyüler ve büyülere uygun konuşan resimler yaptım. Dikkate-şayan bir hikmet ortaya koydum, ilginç şeyler keşfettim, akarsuların başlarına dehşetengiz işaretler diktim ve benden sonrakiler benim gibi bir kralın olamadığını bilsinler diye adak putlarına ejderhaların kemiklerinden sunaklar sundum."*

Misram, Persan'da kendisinden her türlü meyvenin elde edilebildiği bir ağaç diktirdi ve üzerinde Güneşle birlikte dönen bir putun olduğu, kırmızı camdan bir kubbe yaptırdı. Kubbenin yanına da şeytanları bekçi dikti. Hava kararmaya

başladığında o şeytanları her biri diğerini takip ederek ve bağırarak sesleniyorlardı:
”Hiçbir kimse sabaha kadar evinden dışarı çıkmasın! Yoksa helak olur!”

Misram, kendisine ilk hamam yaptıran kişidir. Binilmesi zor olan vahşi hayvanlara bindiği için insanların kendisine bundan sonra en fazla hayranlıkla baktığı ve insanlara en sevimli gelen kişiydi. Bir gün insanlar toplandılar ve el-Lühuan’ı ısrarla Misramdaki bu özelliği sormak istediklerinde oda insanların içine/arasına tellal göndererek bulundukları yerlerden gelerek toplanmalarını emretti. İnsanlar gelip de toplanınca çeşitli süslerle süslediği yüksek bir yere oturdu. Sonra da onlara, onları korkutacak bir surette görüldüğünde insanların kalpleri korkuyla doldu. Dolayısıyla bu korkuyla birlikte yüzüstü yere kapandılar ona yalvardılar ve şükrettiler. Öldüğünde gerisinde evladı yoktu.

s.919

Mısır, Misram’la isimlendirilmişti. Yani Mısır ismi Misram’dan gelmektedir. Çünkü o taptığı tanrılardan sonra insanlara kendisine de tapmalarını emretmiştir. Bundan dolayı o Misrâm b. Baysar b. Ham olarak da isimlendirilmiştir. Kendisinden önce Mısır’ın ismi Amsos idi. Denildiğine göre Mısır ismi Makadonca da olabilir. Başka bir söylenceye göre de Mısır ismi kadim dönemde İberia’nın ismiydi. Bir söylenceye göre ise Misram Mısır’ı ilk kuran kişinin adıdır ki. Bu doğru değildir.

Şu bir gerçektir ki Misram, büyü ve kehanetleriyle kendinden önce sonra kimsenin erişemediği yerlere erişti.

s.920

Ondan sonra da Kâhin Ankam kral oldu. İnsanlar arasında adaletle ve onlara güzel davranarak hükmetti. Onun özellikle ilgilendiği hususlar; ıslah, bayındırlık ve insanlara iyilik yapmaktır. İdrîs (a.s)¹⁹¹onun zamanındayken makamı yükseltildi. Yine

¹⁹¹İdrîs, Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen peygamberlerden biri. Kur’an’da sadece iki yerde doğrudan zikredilmektedir. Bunların birinde, “Kitapta İdrîs’i de an; çünkü o çok sadık bir peygamberdir. Biz onu yüce bir makama yükselttik”, diğerinde, “İsmâîl’i, İdrîs’i, Zülkifl’i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdendi” denilmektedir. Kur’an’da İdrîs’le ilgili olarak “ağlayarak secde etme, doğruya ulaştırılma, seçkin kılınma”; “şanın ve mekânının üstün ve yüce olması”; “sabredici olma”; “sıddîk ve nebî olma” gibi nitelikler de yer. Hadislerde İdrîs’ten sadece mi’rac hadisesi dolayısıyla bahsedilir. Hz. Peygamber onunla bazı

onun zamanın da havada üç gün devam eden bir ateşlenme vakası oldu. Ankam Mısır'a 91 sene hükmetti. Öldüğünde kendisini kırmızı taştan yaptırdığı bir lahitin içinde olan ve aynı zamanda Güneşe adadığı heykelin içine defnetmelerini ve mumyalamalarını emretti. Kefeni' de tanrılara adanan kurbanların kıllarından ve tüylerinden dokunacaktır. Kendisinin kullandığı koşum ipleri ve kurbanların kemiklerinden de birazı yanında defnedilecektir. Kendi hükümdarlık günlerini kurbanların derilerinden yaptığı bir kitapta zikretmiştir. Yine mezarına güzel koku ve altın namına bir şey koymamalarını emretti.

s.921

Ondan sonra oğlu Arbak kral oldu. Onun zamanında Hârût ve Mârût¹⁹²adlı iki melek gelmiş ve ona sihir ilmini sınıflarını belletmişler ve bu iki melek Mısır'da çok ilginç şeyler yapmışlardı. Bunlar o civarda Raba've denilen bir kuyuda kalıyorlardı. Mısırlılardan birçoğunun dediğine göre o iki meleğin yeryüzüne inişi tufandan sonradır. Bilahire de Mısır'dan Babil'e intikal etmişler. Arbak Heykelleri veya tapınakları terk etmekle birlikte tapınak hizmetkârlarını da aşağıladı ahlaksızlığa ve yemeğe çok düşkün/müptela idi. Her gün iki 400 rıtl şarap içer ve kadınları gasp ederdi. Nerede güzel bir kadının adını duysa onu hemen getirtirdi. Bu konuda kendisine tepki gösterenleri de öldürdü. Karşı gelenleri de öldürdü. 80 sene boyunca

rivayetlere göre ikinci, hadislerin çoğunluğuna göre ise dördüncü kat semada karşılaşmıştır. Hz. İdrîs'in terzi olduğu, her iğne saplayışında "sübhânellah" dediği, akşam olduğunda yeryüzünde ameli ondan daha üstün hiç kimsenin bulunmadığı da İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. "Biz onu yüce bir mekâna yükselttik" meâlindeki âyet açıklanırken kendisine hem peygamberlik hem de otuz sahîfe verilmesi yanında kalemle yazı yazan, elbise diken, hesap ve yıldız ilmiyle meşgul olan ilk insanın İdrîs olduğu belirtilir. Bkz.: Ömer Faruk Harman. (2000). "İdrîs", *DİA*, c. 21, ss. 478-480.

¹⁹² Hârût ve Mârût, Kur'ân-ı Kerîm'de adları geçen ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melektir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hârût ve Mârût'un zikredildiği âyet, Hz. Süleyman'a atılan iftiralarla Hârût ve Mârût'un sihir öğretişi hakkında iki ana konuya ait bilgi verir. Müfessirler, bu âyetin sihir öğretmenin ve öğrenmenin sakıncalarını vurguladığı konusunda ittifak etmişlerdir. Hârût ve Mârût'la ilgili âyette yer alan yegâne bilgi, onların Bâbil'de bulundukları ve günah olduğu konusunda uyarıda bulunarak insanlara sihir öğrettikleri şeklindedir. Bununla birlikte tarih ve tefsir kitapları özellikle İsrâiliyat'ın etkisiyle konuyu ayrıntılı biçimde anlatmaktadır. Halbuki Hârût ve Mârût konusunda sahih hiçbir hadis yoktur. Bkz.: Kürşat Demirci. (1997). "Hârût ve Marût", *DİA*, c. 16, ss. 262-263.

kavmini rezil etti. Kendisi de Kral Nekhrâviş'in yaptırdığı cennet köşkte oturdu nihayet onu zorla elde ettiği, el koyduğu kadınlardan biri olan Şarit onu zehirleyerek öldürdü ki Hûd'un¹⁹³ veraset kitabında bu olay böyledir. Mısırlıların kitabında ise onu öldüren Hereşedir.

s. 922

Ondan sonra da Kral Nekhrâviş'in oğullarından Loahim kral oldu. Loahim düzgün bir yaşam sürerek tebaasının faydasını temin için kendini zorladı. İşe tapınakları ve defterleri ıslah etmekle başladı. Hendese, astroloji, sanat, tıp ve yazı bilgileriyle kâhinlerin toplanmasını emretti. Bunlar toplamda 7140 kişiydiler. Bunlardan 2300'ü kâhinlerdi ve bunlarında 700'ü bakımcılardan ki bunlar kâhinlerin önde gelenleriydi ve geriye kalanın bütün bilim ve iş kollarında bilge kişilerdi. Daha

¹⁹³ Hûd, Bazı müsteşrikler, İslâm kaynaklarında Hûd kelimesinin hem peygamber ismi olarak hem de yahudiler için kullanılmasını, ayrıca yahudilerin cedit olan Âbir (Eber) b. Şaleh (Şelah) b. Arfehşed ile (Arpakşad) Hûd'un aynı kişi olduğunun kabul edilmesini göz önünde bulundurarak Kur'an'daki Hûd'un yahudilerin cedit Eber olduğunu veya bu kelimenin bir şahıs ismini değil Arap ülkelerine göç eden bir yahudi cemaatini ifade ettiğini, bunların Ahkâf'ta yerleşerek putperestleri yahudileştirdiklerini ileri sürmektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'e göre Hûd Âd kavmine mensup olup onlara peygamber olarak gönderilmiş bir kişinin adıdır. Âd kavmi hakkındaki sınırlı bilgiler de genellikle Kur'an'a dayanmakta, ayrıntılar ise daha çok tefsir ve kısas-ı enbiyâ türü eserlerde bulunmaktadır. Kur'an'ın verdiği bilgiye göre Nûh kavminden sonra onların yerine getirilen ve onlardan daha üstün kılınan Âd kavmi Hûd'un peygamber olarak gönderildiği Ahkâf bölgesinde yaşamıştır. Her yüksek yere alâmetler diken, temelli kalmayı düşünerek sağlam yapılar yapan, mallara ve sürülere, eşsiz bağ ve bahçelere sahip olan bu insanlar servetlerine ve güçlerine güvenerek gurur ve kibire kapılmışlar, putperestliğe sapmışlardır. Hz. Hûd hiçbir ücret talep etmeden onları Allah'a kulluğa ve tövbeye davet etmişse de onlar tanrılarını bırakmayacaklarını belirterek Hûd'u beyinsizlik ve yalancılıkla itham etmişlerdir. Hûd ise kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu, onlara Allah'ın vahyini bildirdiğini, taptıkları putları bırakmaları gerektiğini, aksi takdirde Allah'ın gazabına uğrayıp iğrenç bir duruma düşeceklerini söylemiş, fakat onu dinlemeyen kavmi, "Tehdit ettiğin azabı getir" diyerek kendisine meydan okumuştur. Bunun üzerine Allah, inkâr ve taşkınlıklarının cezası olarak onları helâk etmek için korkunç bir kasırga meydana getirmiş, vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde gördükleri kasırgayı yağmur bulutu zannedip sevinmişler, kasırga gelince insanları sökülmiş hurma kütükleri gibi yere sermiş, kül edip savurmuştur. Yedi gece sekiz gün devam eden bu felâketten sadece Hz. Hûd ve ona iman edenler kurtulmuş, ötekilerin kökü kesilmiştir. Bkz.: Ömer Faruk Harman. (1988). "Hûd", *DİA*, c. 18, ss. 279-281.

sonra bunların marifetlerini ispat etmelerini ve ellerinden geleni yapmalarını emretti. Yine onlara kendisi için yapılabilecekleri en ilginç işleri yapmalarını emretti. Onlara kıyıda bir yerde bir şehir kurmalarını da (İskenderiye) emretti ki bu şehrin her milini nehir yataklarından çıkarılan renkli mermerlerle inşa edeceklerdi. Denildiğine göre bu şehir İskenderiye'nin altında kalmış ve bu yeraltında kalan şehirde ilginç, hikmetli şeyler varmış. Onun zamanında yıldızların yörüngelerine adanmış putlar yapıldı. Bunlar 360 adet idi. Bu putları fen ve sanat ehli oldukça yükseltmişlerdi. Çünkü bu putların her birinin faydalı olduğu alan fen, sanat, ustalık bereket vs. vardı. Onun zamanında, galaksinin yörüngesindeki her bir derecedeki her bir yıldızın şeklinin resmedildiği birde gözlem evi vardı. Hükümdarlığı sırasında girmek isteyen kişinin girmesine özgü bir bilgelikle ancak girebileceği bir şehir kurulmuştu. Yine onun zamanında putların boyunlarında asılı çanlarda her tarafta dönmüş olarak üzerine yerleştirildikleri bir kubbe yapılmıştı. İnsanlar bu putlara bakıyorlardı ve eğer putlardan biri kendi yurtlarına doğru dönerse, ondan sonraki zilin çalmasına ve çalma şiddetine bakarak zilin sesinin azlığına ve çokluğuna göre kendilerine bir zararın dokunmasından korkuyorlardı. Daha sonra da geleceğini sandıkları zararı savuşturmak için hazırlık yapıyorlardı. Niyetlerine herhangi kötülük karışmasın diye bu hazırlığı yapıyorlardı. Loahim Maristanlar (Farsça bir kelime) yaptırarak buralara hastalar için ilaçlar ve aletler koydurdu. Geriye yaptığı işlerden başka iyi şeyler bırakmadı.

s.923

Loahim, Vadi'r-Reml'e varıncaya kadar batıya kadar sefere çıktı ve oraya vardığında orada bir kule yaptırdı. Denildiğine göre o Fuveh'e (bir köy adı) varıncaya kadar Vadi'i-Reml geçmiş bunu da hile ve sihir ile başarmıştı. Fuveh deniz suyundan tuz elde edilen bir yerdi. Orada kendisini korkutan ve endişelendiren büyük bir ses duyunca tekrar Amsos'a dönerek babasının yaptırmış olduğu konakta bir müddet kaldı. Ardından Arbak'ı zehirleyen Hereşe ile evlendi ve Hereşe de ona Ksefon'u doğurduktan, yönetimi Loahim Ksefona bıraktıktan ve tapınakları tavaf ettikten ve tapınakları kendi heykelini de yerleştirdikten sonra kendisi de geri plana çekildi. Yıldızların seyrini gözleriyle görene kadar rasathanede kaldı. Bu sırada öldü. Onun hükümdarlığı oğluna bırakıncaya kadar ki yönetim süresi 100 seneydi

s.924

Ksefon kral olunca yemek, içmek ve kadınlardan başka bir şeyle meşgul olmadı. Kâhinlerden yedi kişiyi de talimatlarını uygulamaları için vezir yaptı. Bunlar arasında en yüksek rütbelisi de Mezene denilen adamdı. Mezene'ye bağlı bir rahip vardı ki bu adama bir ateş yakmasını ve ateşe de tapmasını emretmişti. Mezene bu olayı Ksefon'a bildirdi ve Ksefon'a dedi ki: *"Senin hükümdarlığının yürümesi buna bağlıdır."* Bunun üzerine Ksefon da Mezene'yi bu işi yapması noktasında serbest bıraktı. Daha sonra birçok ateş gedeler inşa edildi ve buralara saygı duyuldu, buralar adına kutlamalar yapıldı. Bu ateş günahsız birisi içine girdiğinde yakmıyor ancak günahkâr birisi girerse yakıyordu. O zamanlar insanlar bu ateşe erişmek için birbirlerine yardım ediyorlardı.

s.925

Onun zamanında Samandara diye bir kadın kâhin vardı. Bu kadın kâhin Abrang denilen bir putla Ksefonu etkiliyordu. Bu kadının oturduğu bir tahtı vardı ve bu tahta Güneş değmiyordu. Sihirle birtakım eşyaları kendisine doğru çekebilen bu kadın insanlara evlerinde ne yaptıklarını ve eşleriyle aralarında ne geçtiğini insanlara söyleyebiliyordu. Bu kadın hakkında Ksefon'la birlikte geçen birçok malumat vardır. Mesala sevdiği bir gencin mesanesine okuyup üflerse o genç kendisine kara sevdıyla tutuluyordu. Nitekim kendi halkı onu aralarında kovmuş ve Şam diyarına sürdü.

Ksefon, Mısır'a 77 sene hükmetmiş ve yüksek bir binadan düşünce boynu kırılarak ölmüştür.

s.926

Ondan sonra oğlu Hasalim/Khassalim kral oldu. Babası tahtı kendisi ve kız kardeşi arasında paylaştırdı. Babasının başka hanımından kız kardeşiydi. Bu kadın zamanın en akıllı insanlarından. Nil'in kıyısına mermerden bir ev yaptırmış, evin ortasına da bir havuz yaptırarak bu havuza belli ölçüde su koydurmuştu. Havuzun kenarında da bakırdan erkekli dişili ve kartal suretinde iki kuş vardı. Kıptîlerin Bonah dedikleri ayın başı gelince ki bu ayda Nil'in suyu çoğalırdı. Evin kapılarını açar ve güvenilir kâhinleri çağırırdı. Kâhinlerde kendilerine özgü bir dille konuşunca kuşlardan biri ötmeye başlardı. Eğer öten kuş erkek olursa Nil'in o sene suyunun bol olacağına inanılırdı. Eğer dişi kuş öterse suyun az olacağına yorumlanırdı. Kuşun ötmesinden sonra suyu kontrol ederlerdi. Havuzdaki her bir parmak yükseldiğinde artış gösteren su Nil'de suyun bir zirâ yükselmesi demekti. Suyun her bir parmak

eksilmesi ise Nil'in suyunun bir zirâ düşmesi demektir. Eğer suda aşırı olağan dışı bir fazlalık görürlerse köprüleri kontrol ederek sağlamlaştırırlardı. Eğer suda aşırı bir eksilme görürlerse kanal açma işlemine ağırlık verirlerdi.

s.927

Hasalim eşek ve ineklerin karışımından doğan birisi olarak muazzam kuvvetli birisiydi. Çok garip işler yapmış birisiydi. Kız kardeşinin cariyesi Khol'a'ya âşık olmuştu. Bundan dolayı kız kardeşiyle arasında nefret oluşmuştu. Bunun üzerine Nil'in doğusuna geçmiş ve orada güzel bir şehir ve tapınak kurarak tek başına yaşadı. Ta ki Zühre/Venüs için yaptırdığı tapınağında görüldüğünde sanki o Zühre'nin önünde durduğu haldeyken Zühre ona diyordu ki: *"Niçin falan cariyeye konusunda kardeşini zorladın?"* O da diyordu ki: *"Çünkü ben cariyeye karşı kardeşimin önünde küçük düştüm/gözünde küçüldüm hem de kardeşime çocuk doğurup da onun da değerini düşüreceğine inanmamıştım."* Venüs de diyordu ki: *"Bunda düşüklük olacak ne var ki! Siz insanlar sanki bir anne ve bir babadan gelme değil misiniz? Üstelik büyüklük taslamanızdan dolayı bazılarınız bazılarımıza tapmadı mı? Şunu bil ki kardeşine de o cariyeye lazım zaten! Ondan başkası da kardeşine çocuk doğuramaz. O cariyeden kardeşine bir çocuk doğacak ve bu çocuk kendisinden razı olunan, adil ve tanrılara tanzim eden biri olarak ilahların ruhaniyeti o çocuğun üzerine inerek, insanlara uzun bir müddet hükümdarlık yapacak ve onun zamanında mutluluk olacaktır. Kendisinden sonra gökten bir işaret gelinceye ve şöyle oluncaya kadar da insanlar onun günlerindeki gibi olamayacaklar. Onların birleşmesi illa ki olacak ve ondan şöyle şöyle... Gebe kalacak işte bu mutluluk dolu bir andır. Kardeşinin rüyasında göreceği cariyeye de ona şikâyetle bulunduktan sonra kardeşini çok sevecek. Böylece kardeşinin ona tutkusu da arttıkça artacak. Bunu da kardeşin yakında sana söyleyecek. Sakın ha o cariyeye hususunda kardeşine karşı gelme."*

s.928

Hasalim cariyeye konusunda kız kardeşiyle konuştuğunda kız kardeşi de kendisini engellemek isteyişinin ona cariyeden gelecek bir sakıncadan korumak olduğunu anlattı. Hatta konuşmasında olabilecek çocuğunun ancak o cariyeden olabileceğine kadar anlatarak belki de evlenmelerinde birçok hayrın olacağını belirtti. Bilahare de cariyeyi de en değerli süsler ve takılarla süsleyerek kardeşi Hasalim'e yolladı. Kral Hasalim cariyeyle baş başa kaldı ve bundan da ziyadesiyle memnuniyet duydu. Bundan sonra da kral kız kardeşi Khordadme'ye yerine yani babasının kendisine pay ettiği bölgeye dönmesini ve geneliyle özeliyle yönetim işlerine bakmasını ilgilenmesini emretti. Hatta o esnada kâhinlerden bir grup hemen etrafına üşüşerek; Onu, kardeşinin emrini tutarak tebaanın işleriyle meşgul olmaya ve

bunun da tanrılardan almayı çok istediği ecirden daha doğru bir tercih olacağı noktasında yönlendirdiler. Böylece yerine döndü. Orada yaptırdığı tapınağı ve şehri ara sıra ziyaret ediyordu. Kholâ, Kral Hasalim'e bir erkek çocuk doğurdu ve kral da ona "Venüs/Zühre'nin hizmetkârı" anlamına gelen Herasal ismini koydu. Herasal yetişti büyüdü, genç oldu ve güzel bir gençlik yaşadı. Her bilim dalında bilgeliği istediği için birçok bilim dalının ustası oldu. Babası Hasalim sele kapılarak öldüğünde ülkesini 78 yıl yönetmiştir.

s.929

Hasalimden sonra oğlu Heresal kral oldu ve ilginç şeyler yaptı. Misalen bir put yaptırdı ki bu put; Güneşle birlikte dönerek akşamlıyor ve sabahlıyordu. Bir yerde kayboluyor bir başka bölgede ortaya çıkıyor, iklim değişikliklerini, insanların halini ve ülkelerin ilgi çekici yönlerini haber veriyordu ve sonrada geri dönüyordu. Herasal'ın hükümdarlığının ilk yıllarında Nuh (as) doğdu. Hükümdarlığını 100. yılında kendisini bir kısım putlara ibadete adadığında ve dolayısıyla insanlar bazı tanrıların ruhaniyetinin ona geçtiğine inandıklarında Heresal insanlara artık gözükmemeye başladı. Ondan sonra da onun hakkında hiçbir haber alınamadığı gibi kendisine lahitte yaptırmadı. Çünkü artık tanrıların güçleri, 20 sene kendisini tapınaklara adadıktan sonra kendisine geçmişti. Çocukları 7 sene boyunca birbirlerine düştüklerinde bile insanlar hala onun yaşadığına inanıyorlardı. Çocuklarının birbirleriyle mücadelesi bu kadar uzun sürünce insanlar artık onun kaybolduğuna inanmaya başladılar. Onun hükümdarlığı 127 sene sürdü.

s.930

Oğullarından hangisinin kral olacağı ihtilafı bittikten sonra yine oğullarından biri olan Federşan kral olduğunda ise bir kâhinin kızı olan ve aynı zamanda haremdeki kadınlardan biri olan bir kadın, onu gözüne girmeyi başardı ve ona sihir yaparak onunla birlikte oldu. Bu kadın ekseriyetle Mukattam Dağın'daki eski kralların bir nehrin kenarında inşa ettikleri atölyelerde Federşan ile birlikte kalıyordu. Bir gün Federşan bu dağların arasından avlanırken bir çukura düştü ve öldü. Kendisine sihir yapan ve kendisiyle baş başa kalan çirkin yaratılışlı bir çocuk doğurdu. Annesi onu Güneşe adadı ve Güneş tanrısına hizmetkâr yaptı. Babası öldüğü zaman kendisi küçük bir çocuktı. Sihirbaz kadın Federşan'ı öldürdüğünü insanlardan gizlemeye devam etmiş bu arada Federşan adına insanlara ahaliye

emirler göndermeye devam etmiş ve insanlara Federşan'ın yaşadığını adeta ima etmiştir. Nihayet sihirbaz kadın kardeşlerini Federşan'a karşı isyana çağıncaya kadar bu böylece dokuz sene idare etti. Federşan daha önce bu kadının isyancı kardeşlerini batıya sürmüş ve onları böylece yanından uzaklaştırmıştı.

Nihayet sihirbaz kadın Federşan'ın kardeşlerini Federşan'a isyana davet edene kadar aradan dokuz yıl geçti. Federşan kardeşlerini daha önceleri yanından uzaklaştırarak onları etkisiz hale getirdi. Kardeşler toplayabildikleri kadar insanla güya Federşan'ın yanına vardıklarında başlarında Şemrud b. Heresal/Heresal'in diğer oğlu Şemrud, Federşan'ın kardeşi vardı. Şemrud ve sihirbaz kadın arasında bir savaş oldu. Şemrud payitaht olan Amsos'u aldı. Şamrud tahta geçinceye kadar ki Federşan'ın hükümdarlığı 84 yıl sürdü.

s.931

Neticede Şemrud kral olunca Amsos'u aldığında yeterli desteği aldı ve sihirbaz kadın ve taraftarlarını mağlup etti. Daha sonra da kardeşi Federşan'ı düsturlarını değiştirdi. Kardeşinin çocuklarından kardeşinin yolunu devam ettirmek isteyeneye de yapacağını yaptı. Sihirbaz kadın ve çocuğu da büyü yaparak saklandıklarından onlara bir şey yapamadı. Sihirbaz kadın ve çocuğu Anasna veya Ansan bölgesindeki o zamanlar sihir ve büyü yapanların toplandıkları bir şehre taşındılar. Onların arasında yani büyücülerin yanında ikamet etti ve onlara oğlunu kral olarak tanıttıktan sonra babasının oğlunu veliaht olarak tayin ettiğini ve muhakkak galip ve muzaffer olması gerektiğini anlattı. Oradaki topluluk da büyücü kadını bu hal üzere tasdik ettikten sonra kadın ve oğlu için korunabilecekleri büyük bir ev/saray yaptılar. Arkasından kadın şehri tahkim etti, şehri korumak için tılsımladı ahaliye mal dağıtarak ahaliyi oğluna tabi olmaya çağırdı. Durumu ahaliye anlatarak Şemrud'un üzerine ordu topladı. Toplanan insanların arasında havada çarpışan ve havada ateşler saçan vb. Kıtalar ve savaşçılar vardı. Zafer kendisinin gibiydi. Şemrud ve kardeşleri bazı bölgelerde ilerleyemediler. O esnada yaşadıkları şehir ve bundan başka ülkenin tamamında zafer kazandı sihirbaz kadın oğlunu da tahta oturttu.

s.932

Oğlunun ismi Toseidon/Tusidun'du. Güneşin ismi yani. Kadın ise Şemrud'a karşı kesin zafere ulaşana kadar Şemrud'un peşini bırakmadı. Sonunda Şemrud'un başının bir silindire ayaklarını da başka bir silindire bağlanmasını emretti. Şemrud'un

boyu Kıptîlerin dediğine göre 20 zirâydi. Kıptîler; sihirbaz kadının Şemrud'u taşla çevirdiğine inanırlar. Bir başka söylenceye göre ise kadın Şemrud'un bütün vücudunu kurutuncaya kadar organlarını birer birer kurutarak öldürdü. Krallığı ise oğlunun emrine amade kıldığında oğlu da artık bir kâhin, falcı ve münecim olmuştu. İblisi¹⁹⁴ çağırdı ve İblis'in isteklerini yerine getirmek için uğraştı. Oğlunun zamanın da çokça ilginç şey yaptı. Mesela galaksiyle birlikte eş zamanlı dönen cam küreden bir kubbe yaptırdı. Bu kubbenin içine sabit yıldızların ve burçların resimleriyle dereceleri vardı. Olacak şeylerin haberini o kubbeden veya cam küreden alıyorlardı. Akıldışı gördüğümüz bu ve benzeri işler bizim asla cevaz vermediğimiz, şeytanların işlerindendir.

s.933

Toseidon'un hükümdarlığının altmışıncı senesinde sihirbaz kadın öldü. Denildiğine göre o cesedinin Ay Tanrısı'nın putunun altına gömülmesini emretmiş. Böylelikle insanlara sormak ve haber almak istedikleri şeylerin haberlerini verecekmiş. İnsanlar dediğini yapmışlar. Hem de dediği şekilde. Bu kadın oğluna da kendi bilgisinden pek çok şeyler öğretmişti. Oğlu kendi kız kardeşiyle evlenmiş. Kız kardeşi bu evlilikten bir çocuk doğurmuş, doğan çocuğa da kendilerini yönlendiren iblisin ismiyle Serbag veya Surbag olarak isimlendirdiler. Toseidon ölüm vaktinin geldiğini anladığında kendisi için iki parçadan oluşan bir put yapılmasını, cesedinin

¹⁹⁴İblis, İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhanî varlık. Varlığı ve Mahiyeti hakkında; Şeytanın gerçek bir varlığa ve bir bedene sahip bulunup bulunmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Onun cinlerden olduğunu (el-Kehf 18/50) ve ateşten yaratıldığını bildiren âyet ve hadisleri esas alan kelâm ve tefsir âlimleri şeytanın kendine has bir varlığının bulunduğunu kabul etmektedir. Varlığı ve mahiyeti İbn Abbas'a göre Kur'an'da geçen "min mâricin min nâr" ifadesi "yalın ateş", Mücâhid b. Cebr'e göre "yükselen sarı ve yeşilimsi alev", Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'ye göre "dumansız saf alev" mânasına gelir; "nâr-ı semûm"dan maksat da zehirleyici ateştir. Bazı âlimler söz konusu ateşin bilinen ateşten yetmiş kat yoğun ve çok etkili olduğunu söylemektedir. İslâm dini, Seneviyye'de olduğu gibi şeytanın insanlar üzerinde mutlak mânada hâkimiyeti bulunduğu ve onlara istediğini yaptırdığı şeklindeki bir anlayışı reddeder; çünkü Kur'an'da şeytanın gücünün sınırlı, hile ve tuzaklarının zayıf olduğu haber verilmektedir. Şeytanın bütün mahareti insanları tahrik etmek ve kendi yoluna çağırmaktan ibarettir, ona uyup uymamak ise kişinin elinde olan bir şeydir. İblis'in sâlih kişiler üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır; dolayısıyla insanların yaptıkları kötülükler için şeytanı bahane etmeleri gerçekçi olmadığı gibi Allah katında da herhangi bir değere sahip değildir. Bkz.:İlyas Çelebi. (2010). "Şeytan", *DİA*, c. 39, ss. 99-101.

de önce birinin içine yerleştirilmesini diğerinin de kapak gibi üzerine kapatılarak bitişme yerinin eritip camla lehimlenmesini, cesedinde mumyaya bulanmasını ve koruyucu ilaçlar kullanmasını, bu heykelin de ayakta durarak konuşan putların yanına konulmasını emretti.

s.934

Daha sonra oğlu Serbag kral oldu ve o da ilginç işler yaptı. Örneğin elindeki şehirlerin her birine bakır kaz yaptırdı. Eğer şehre yabancı biri girmek için gelirse bu kaz bağırmaya ve kanat çırpmaya başladı. O zaman şehre yabancı birinin geldiği anlaşılır ve yabancı araştırılırdı. Bunu böyle yaptırması ise bazı prenslerin hile ihtimalinin olmasıydı. Serbag bu durumu korudu ve halka 103 yıl hükümdarlık yaptı.

s.935

Sonra kardeşi Şehluq kral oldu. Bu adam insanları sınıflara ayıran Nil'i de bunlar arasında paylaştıran kişidir. Her bir meslek dalının başına da bir başkan atamıştır. Her yolun kavşağına vahşi hayvanlar birbirlerinin yoluna girmesinler diye büyücüler dikmiştir. Zarara sebebiyet veren herşey için de zararı önleme amaçlı tılsımlar yaptırmıştır. Kendisinde fazilet ve hayır gördüğü her şeyi yapmıştır. Bu işleri bitirdikten sonra da birikimleri toparlamaya, onları kitaplardan ebedileştirmeye ve hazineleri depolamaya girişerek 45 hazine oluşturdu. 109 sene de hükümdarlık yapmıştır.

s.936

Ondan sonra da piramitleri yaptıran oğlu Sevid kral oldu. Daha önce konusu da geçmişti. Ondan sonra da kardeşi Heracit kral oldu. Heracit babasına ve kardeşine duyduğu tazim dolayısıyla iki piramidi kumaşla kaplayan ilk kişidir. Halkının helak vakti yakın olduğu için kadınların kısırlaşması onun zamanında başlamıştır.

s.937

Heracit' ten sonra oğlu Menavuş ya da Munaviş kral olduğunda zulmetti ve çok kanlar döktü. 70 kadına el koydu. Babasının hazinelerinden birçoğunu çıkardı. Onlarla saraylar yaptıracak ve sarayları mücevher ve yakutlarla bezedi. Saraylarda havuzlar yaptıracak havuzlara mücevherler döktü ve sularını getirdi. Atalarından kendisine ulaşılan şeyleri bilmezden geldi. Tapınakları küçümsedi, önemsemedi ve insanlardan kendisine tapmasını istedi. Onun zamanında tek başına bin adama bedel sayılan Firnas Fernausus diye bir adam vardı. Bu adam bir orduyla toplulukla tek

başına savaşıyan bir adamdı ve kendisinin adamıydı. Bir defasında da bu Firnas'ın üzerine bütün âdemoğulları gönderilmişti. Firnas onlardan birini yakalıyor, tutuyor ve yakaladığı adamı kaldırıp diğerlerinin üzerine fırlatıyor ve onları böylece öldürüyordu. Menavuş 33 sene krallık yaptı.

s.938

Menavuş' tan sonra kardeşi Afravuş kral olduğunda zulmetmeyi bıraktı. Halka sevgi gösterdi. O da ilginç şeyler yapan birisiydi. Mesela Nekhrâviş'in yaptırdığı bahçedeki kubbeyi sıva ile kapatmıştı ki bu kubbe; gece olunca uzaktan görülecek bir şekilde ışık saçıyor ve sabaha kadarda bu ışık yanmaya devam ediyor ve Güneş doğunca da bu ışık kaynağı yok oluyordu. 300 kadınla birleşerek neslini çoğaltmak istediye de kadınlar kısırlaştığı için buna muvaffak olamadı. Onun zamanında Nuh (as) ortaya çıktı ve putları inkâr ettiği haberi ortaya çıkmış ve yayılmıştır. 94 sene krallık yaptı ama ne bir çocuğu ne de bir kardeşi vardı.

s.939

Bilahere halk kraliyet ailesinden Armalinous'u kral seçtiler ve yanına da yardımcı olarak amca çocuklarından Misour'un oğlu Fir'an/Firuan geldi. Bu Fir'an hem gaddarın biri hem de sihirbazların önde gelenlerindendi. Düşmanlarını kahretti ve birçok yeri fethetti. Bir defasında kraliyet ailesinden bir kadın kendisini kadın kralı zehirlesin ve yerine de kendisi/Fir'an geçsin diye gönderildiğinde kadının işini yapmasına muvafakat etmişti. Ve kadında işini yapmıştı.

s.940

Nihayet Fir'an kral oldu. Gaddarlık yaptı, yükseldi, yendi. Fir'avın, Firavun kelimesi de onun isminden türemedir. Büyük Aril'in oğlu Deramşil veya Dermeşil ona bir mektup yazarak Nuh'un zuhur ettiğini/ortaya çıktığını ona haber vermişti. Fir'an da ona bir cevap mektubu yazarak öldürülmesini işaret etmişti. O ve Deramşil tufanda helak oldular. Gaybı en iyi bilen Allah'tır.

3.3. Tufandan Sonra Mısır'a İlk Gelenler

s.941

Tufandan sonra Mısır'a dedesinin/Nuh'un davetiyle ilk gelen Misrâm b. Baysar b. Ham b. Nuh'tur. Yani Nuh oğlu Ham oğlu Baysar oğlu Misrâm. İb'ni

Abbas (ra)'dan¹⁹⁵ rivayet edildiğine göre o demiştir ki: “Nuh (as) Kıptîlerin atası Misrâm için Allah’a dua etmiş ve şöyle demiştir: ” *Ey Allahım! Onu ve onun zürriyetini bereketlendir. Bu kutsal toprakta onları barındır. O toprak ki bütün diyarları merkezi ve kullarının kurtuluşudur! O toprakların nehri bütün nehirlerin en üstünüdür! Allah’ım o toprakları bereketin en fazlasını ver! O toprakları Misrâm ve onun çocuklarına Musahhar kıl! O toprakları onların ayağının altına ser ve onları bu topraklarda kuvvetli kıl!”*

s.942

Misrâm’ın Mısır’a gelişinin sebebi şöyledir: Filmun/Filemun ismindeki kâhin Nuh (as) tasdik edip iman ettikten sonra Nuh (as)’dan kendisini, hanımını ve çocuğunu kurtarmasını istedi. Tufan bitince Nuh’a dedi ki: “ *Ey Allah’ın peygamberi! Bana benden sonrakilere anlatacağın bir değer ve yücelik ver!”* Bunun üzerine Nuh, Ham’ın oğlu Baysar’ı Filmun’un kızıyla evlendirdi. Bu kadın da bir çocuk doğurmuştu ve çocuğa da Filmun Misrâm/Filemun Musarim-Masarim olarak dedesinin adıyla adlandırdı. Nihayet Nuh (as) yeryüzünü çocukları arasında paylaşıracağı sırada Filmun ona dedi ki:” *Ey Allah’ın nebisi! Yeryüzüne insanların en layıkı benim oğlumdur. Onu benimle birlikte gönder de onu oraya götüreyim, ona o toprakların hazinelerini bulup çıkarayım ve ona gideceği toprakların bilgisine ve şifrelerine vakıf edeyim”* .Nuh çocuğu onunla ve kendi ailesinden güç ve kuvvet sahibi bir toplulukla birlikte gönderdi. Kayaları kestiler ve direkler diktiler, atölyeler yaptılar. Denildiğine göre sayıları 30 kişiydi. Bunlar bir şehir kurdu ve adına da Magah dediler. Magah’ın anlamı onların diliyle “ 30 ” dur. İşte o şehir bugünkü Ment’tir. Filmun/Filemon Mısır’ın zenginliklerini keşfetti ve onlara tapınak yazısını hiyeroglifi öğretti. Altın madenlerini yerini açıkladı zebercedi/sarı yakut) feyruzeci/firuze vs. açıkladı. Sanatkârlığı onlara belletti.

¹⁹⁵ Ebû'l-Fazl el-Abbâs b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 32/653). Hz. Peygamber’in amcası. Hz. Peygamber’in doğumundan iki veya üç yıl önce dünyaya geldi. Mekke’de onunla birlikte büyüdü. İlk gençlik yıllarından itibaren ticaretle meşgul oldu. Maddî durumunun iyi olması sebebiyle, Câhiliye döneminde Kâbe’yi ziyarete gelen hacılara su dağıtma (sikaye*) ve onlara ziyâfet verme (rifâde*) görevlerini kardeşi Ebû Tâlib’den devraldı. Ebû Tâlib’in geçim yükünü hafifletmek için Abbas Ca’fer’i, Hz. Peygamber de Ali’yi himayelerine almışlardı. Hz. Peygamber İslâmiyet’i yaymaya başladığı günlerde Abbas hemen müslüman oldu. Ancak geniş nüfuzunu kullanarak müslümanları himaye etmek düşüncesiyle, Müslümanlığı kabul ettiğini açığa vurmamıştır. Bkz.: *DİA*. (1988). ”Abbas” , *DİA*, c. 1, s. 16.

İmkânları sanatın hizmetine sunarak kendi ailesinden Mugaytam denilen kişiye de bu işlerin başına getirdi. Bu adam el-Cebelu-ş Şarkide kimyacılık yapıyordu. Mugattam Kahire'nin doğusunda bir dağ da onun adıyla adlandırılmıştır. Misrâm daha sonra kâhinlerden birinin kızıyla da evlenmiştir. Kadın da kendisine 4 tane çocuk doğurmuştur ki onlardan biride Gıftim veya Gaftımdır.

s.943

Misrâm'ın ölümünden sonra Gıftim başa geçti. Misrâm; Gıftim'e kendisi için yeraltına bir geçit kazdırmasını içini de beyaz mermerle döşetmesini, cesedini de bu geçitin (tünelin) içine koymasını ve ne kadar hazinesi varsa onları da bu geçidin içine koymasını emretti. Ve kendisi için uzunluğu yüz elli zirâ olan bir geçit kazdılar ve ortasına da yassı ve enlice bir oturma yeri yaparak altın varakla kapladılar. Bu geçidin 4t kapısı; her kapıda da üzeri mücevherle bezenmiş altından bir heykel vardı. Bu heykelin oturduğu altın sandalyenin her bir ayağı yakuttandır. Her bir heykelin göğsünde de başkaları tarafından alınmalarına engel olması için büyük ayetler ve Allahu tealanın isimlerinden biri kazınmıştı nakşedilmişti. Cesedinin üzeri altın varakla kaplanmış yakuttan bir lahdin içine yerleştirdiler ve oturma yerine de şunları yazdılar: "Misrâm b. Baysar b. Ham tufandan 700 sene sonra ölmüştür". Artık ölmüştü yaşarken de asla putlara tapmamıştı. Üstelik de öldüğünde ne kocamıştı ne de hastaydı, üzülmemekte, kederlenmemekte yoktu. Kendisi için düzenlenen oturma alanı Allah Teâlâ'nın ulu isimleriyle koruma altına alınmıştı. Böylelikle oraya ahir zamanda tertemiz imana çağırın Kur'an'la gönderilen kişiye Muhammed (sav)¹⁹⁶ inanan ve kendisinden 7 tane kral doğan bir kralın kendisini dinine inanan bir kraldan başkası ulaşamayacaktı. Misram/Misrâm'ın yanına, oturma alanına da bin parça konik şekilli yakut yerleştirildi. Yine yanına nefis mücevherlerden yapılmış bin adet heykelcik ve içi nadide incilerle dolu bin adet çömlek konulmuştu. Aynı zaman da yanına tanrısal yapıtlar, formülü gizli ilaçlar, ilginç tılsımlar, üst üste konulmuş altınlardan yığınlar koymuşlar ve bunların üzerine de büyük kayalar çatmışlar. Bu kayaların üzerine de kum yığmışlar. Kumlarla kayaların arasına da bir takım alametler koymuşlardır.

¹⁹⁶ Muhammed (sav), Son peygamber. Bkz.: Süleyman Uludağ. (2005). "Muhammed", *DİA*, c. 30, ss. 448-450.

s.944

Ondan sonra idareyi oğlu Gıftim ve diğer oğulları Mısır'ı Kıptîlerin topraklarına katmışlardır. O ilk harikulade şeyler yapan, nehirleri yarararak Belbele'ye ulaşan ilk kişidir. İşte bu Kıptî dilini orada Belbele'de ortaya çıkarmıştır. Mısır'a 80 sene krallık yapmıştır. Cebel'i Kebir'in altına doğru giren bir geçite defnedilmiştir. Mezarı mermerle kaplanmış ve içine rüzgâr girsün diye mezarına pencereler yapılmıştır. Pencerelerde ise bakır parmaklıklar vardı bu parmaklıklarda ebedi olarak sönmeyecek ve devamlı surette ışık saçacak malzemelerle kaplanmıştı. Cesedine de mumya, kafür ve mürsati ile sıvamışlardır. İnci ve mercandan dokunmuş bir elbise içinde, onu, altından yapılmış bir lahtin içine koymuşlardır. Yüzünüde açmışlardır. Lahit, renkli mermerden bir direğin üstündeki kubbenin altındaydı.

Kubbenin ortasında yanan bir lamba gibi duran mücevherler vardı. Her iki direğin arasında elinde ilginç bir şey olan bir heykel vardı. Lahitin etrafında içi dolu olan tabutlar yerleştirmişlerdi. Bu tabutların içinde mücevherler, inciler içeriğinde hikmetli yazılar olan sâhifeler vardı. Bütün bunların üzerine kayalarla ve kurşunlarla kapatmışlar ve babasının lahtine işaretlerle işaretledikleri gibi onunkini de işaretlemişlerdi.

s.945

Ondan sonra da idareye oğlu Gıftavim geldi. İri cüsseli ve gaddar biriydi. Ad kavmi onun zamanında rüzgârla helak oldu. 400 sene krallık yaptı. O da ölmeden önce kendisi için yerin altında bir geçit yaptırmıştı. Bu geçit el-Amed yakınındaki el-Cebelü'l Garbı'deki sivri tavanlı yapılara bağlanmıştı. Dağın altı büyük bir ev gibi kazıldı. Evin altıda kazılarak geniş hazine odaları yapıldı. Ev sarayın tepesinde havalandırma menfezleri yapıldı. Bütün saray mermerle döşendi. Evin ortasında da altın ve renkli camlarla bezeli sekizgen ve renkli bir oturma alanı yapıldı. Tavana da mücevherat ve parlak taşlar yerleştirildi. Oturma alanın her bir köşesine de elinde boynuz öttürdüğü halde duran heykeller konuldu. Kubbenin altına yakuttan bir çemberle çevrelenmiş ve altınla bezenmiş bir düzlük yapıldı. Düzlüğün üzerine de altınla dokunmuş bir ipek açkı açıldı. Daha sonrada cesedi, kuru bir tür sıvayla sıvanarak bu açkının içine konuldu. Etrafına da konik şekilli katür kapları konuldu. Cesedinin üzerine de altınla dokunmuş elbiseler yayıldı. Yüzü açkı başına giydirilmiş bir taç vardı. Göğsünde de elbisenin üst kısmında itibaren yerleştirilmiş

Saigi denilen bir kabzası yakuttan bir tür kılıç vardı. Düz alanın etrafında kenarlarında dört tane içi boş, camdan heykel vardı. Bu heykeller eritilmiş camdandı ve kadın suretindeydi. Bunların üzerindeki boyalarda eritilerek dökülmüş boyalardı ve heykellerin ellerinde altın yabalar vardı. Alttaki hazine odalarına da sarı yakut, külçe altın, kıymetli mücevherler, inciler, hikmet tapınakları, ilaç çeşitleri, tılsımlar ve sayılamayacak kadar çok sayıda bütün ilimleri ihtiva sâhifeler vardı. Her bir tavanın altında bakırdan ve aynı zamanda ellerinde de iki tane şimşek şeklinde kılıç olan iki daha vardı. Önlerinde de altında zemberek olan bir döşeme taşı vardı. Taşın üstüne kim çıkarsa ona kılıçlarıyla vuracaklar ve öldüreceklerdi. Odaların kapıları yaldızlı silindirlerle kapatılmıştı ve bu silindirler döşemenin tavanına büyük kaya parçalarıyla yaslandırmışlardı. Üst taraftan üzerlerine kum aktarmışlar ve odanın kapısına şunu yazmışlardı: "Bu giriş kuvvet, övünç ve galibiyet sahibi, kahredici, yüce, heybetli, ulu kral efendi Gıttavim'in cesedine gider. Ona kimse erişemez ve ona kimse güç yetiremediği gibi buna teşebbüs edenin şahsı da cismi de yok olur. Geriye de sadece adı ve şanı kalır".

s.946

Arkasından oğlu el- Büdeşir hükümdar oldu. O, Mısır'lı Hermes'i, Nil'in altından çıktığı dağ olan Cebel-i Kamer 'e bakırdan heykeller yaptırmak için göndermiştir. Hermes oraya vardığında Nil'in suyunun döküldüğü yerdeki kumluk alanı düzeltti. Nil'in her iki tarafında tadilatlar yaptı. Çünkü bazen Nil'in suyu çekilerek kuruyor bazen de farklı bölgelerde de kuruyordu. el-Büdeşir batıdaki vahalarda bayındırlık yapılmasını da emretti. Kendi sülalesinden bazı kişileri oralara bayındırlık çalışmaları için gönderdi. Onlar da bu işleri yaptılar. Otu, otlağı, pınarları, çok olan suya batmış bazı bataklık bölgeler de vardı. Bu ıslah projelerini uzun bir müddet bu bölgelerde devam ettirdiler. O esnada bölgedeki Berberiler de kendilerinin içine karıştı. Hatta bazıları onlarla evlendiler Daha sonraları ise aralarında çekememezlikler ve düşmanlıklar meydana geldi ve neticede aralarında savaşlar dahi oldu. Daha önce imar edilen bölge tahrip edildi ve halkın da az bir kısmı hariç hepsi helak oldu öldürüldü.

el-Büdeşir sihir konusunda ilginç yetenekleri olan biriydi onun bu yönüyle ilgili bilgileri daha sonra ele alacağız inşallah.

s.947

Ondan sonra oğlu Adim hükümdar oldu. O ilk adam asan kişiydi. Bu da şöyle olmuştu: Bir adam ve bir kadın zina etmişler, Adim de onlar için iki kule yapılmasını ve kulelere asılmalarını emretmişti. Bunları kuleleri birbirlerine arkaları döndürülmüş olarak astılar. Kulelerin üstüne de zinayı işledikleri tarihi, işledikleri işi ve isimlerini yazdılar. Böylelikle insanlar zina işlemeye yapmaya son verdiler.

Bu Adim'in lahdi dünya harikalarından biridir. Bu lahit Gaft ya da Gıft çölünde görünür. Yeşil camdan, çapı 100 zirâ olan bir kubbedir. Bu kubbe aynı zamanda revaklarla birbirine bağlanmış 8 yarı kubbenin üzerine oturtulmuştur. Kubbenin yüksekliği ise 40 zirâ'ıdır. Kubbe yeşil rengi ile çevresindeki zemini de yeşil renge boyuyordu. Kubbenin üstünde kanatlarını açmış altından bir kuş vardı. Bu kubbenin üzerindeki mücevher kemer ise ona herhangi birinin ulaşmasını engelliyordu. Adim'in cesedi altından örülmüş bir yatakta, kubbenin tam ortasındaydı. Yüzü açıktı ve ve üzerinde, değerli taşlarla organize edilmiş altınla dokunmuş elbiseler vardı. Kubbenin kenarlarında ise içinde hikmetli yazılar olan 170 sayfa tutan kâğıtlar ve üzerinde kapıları olan 7 sofra vardı. Onlardan bir tanesi en kaliteli kırmızı Roma Sofrası ve kaplarından oluşuyordu. Bir diğeri altından yapılmış göz alıcı Filemon Sofrasıydı ki bu altından kralların taçları ve kullandıkları kaplar yapıldı. Yine bir diğeri sofra da parlak Güneş taşında kaplarıyla birlikte yapılan sofra takımıydı. Bir başkası da takımıyla birlikte rengi sarıya çalan yakuttan sofraydı. Bu yakuta engerek yılanları bakarsa gözleri akarmış. Bir başka sofrada kırmızı tapınak şeklinde stilize edilmişti. Dediklerine göre sofranın böyle stilize edilmesi onların felsefe kitaplarında varmış. Başka bir sofra da takımıyla birlikte göz alıcı berraklıkta olan tuz taşından yapılmıştı. En sonuncusu da katılmış kırmızı civadan yapılmış olan sofraydı. İki kenarı da ve bacakları yine katılmış sarı civadandı ve sofra takımı da katılmış kırmızı civadandır.

s.948

Kubbe altında Adim'in yanına iri mücevherler ve tapınak minyatürleri konulmuştu. Etrafında Saiği denilen yedi adet kâhin kılıcı konulmuştu. Yine yanına üzerlerinde eyerleri de olan at heykelleri konulmuştu. İçlerinde altın dinarlar olan birçok tabutta vardı. Bu paraları kendisi bastırmış ve üzerlerinde de kendi resmi vardı. Kubbeyi gören bir adamın anlattığına göre bunlar günlerce kubbe üzerinde

çalışmışlar ancak kubbeye ulaşamamışlardı. Kubbeye ulaşmaya çalışmışlar ve kubbeye 8 zirâ kadar yaklaşmışlardı ki o esnada kubbe sağa ve sola dönmeye başlamıştı. Böylece onlarda kubbenin altındakileri gözleriyle görmüşler. Kubbenin içindeki en ilginç şeyde mezar odalarının herhangi birinde hizasına durduklarında diğerlerinin de onun hizasında olduğunu görüyorlardı. Böylece bütün odaları bir manada birbirinin aynısı olarak birbirinden farksız olarak tespit etmişlerdi. Yine bunların anlattıklarına göre bunlar “ bir buçuk büyük zirâ mesafede Adim’in yüzünü ve büyük sakalını görmüşler. Adim’in boyunu da 10 küsur zirâ olarak ölçmüşler. Yanında da büyük ilginçlikler görmüşler.

s.949

Adim’den sonra oğlu Şedat hükümdar oldu. O av için ilk av köpeği vs. kullanan kişidir. Kurtları ve köpekleri çiftleştirerek Selevkos cinsi iyi cins köpekler elde etti. Baytarlığı kurdu ve hayvanlar için ilaçlar yaptırdı. Sayısız tılsımlar yaptırdı. Yine tılsımları kullanarak timsahları Asyut’taki bir havuzda toplayarak bu havuzlara Nil’in suyundan getirtti. Burada timsahları öldürüyor derilerini de gemilerde ve benzeri şeylerde kullanıyordu. Kendisine özel, ayakta duran ve işeme organı açıkça görülen bir put yaptırdı. Kendisine büyü ve sihir yapılmış veya kendisinde bir hal arız olmuş kimse veyahutta erkeklik organı intişar etmeyen kimse bu puta gelse ve iki elini de puta sürse kendisindeki bu olumsuz hali bu put giderdiğine inanılmış. Yine tapınak için bir de iki memesi olan bir inek putu yaptırmıştı ki sütü gelmeyen kadın bu ineğe elini sürdüğünde sütü bir daha kurumazmış. Şedat 90 sene hüküm sürdü. Sürek avına çıkmıştı. Atı onu yüz üstü bir çukura attı düşürdüğünde atı öldürmüştü. Bundan önce de benzer bir hususta, emrindekiler kendisine karşı çıkmışlardı da buna rağmen atı bir dağın tepesinden dağın dibine atmış sonuçta atın cesedi paramparça olmuş kendisi de buna yaptığına pişman olmuştu. O bunu atın aynı huysuzluğu bir daha yapabileceğinden dolayı yapmıştı. Öldüğünde yüksek bir dağda ölmeyi istemiş ve kendisini çıkarabilecekleri kadar çıkarmalarını ve lahdini oraya koymalarını ve üzerine şunu yazmalarını emretmişti: ”Gücü olanın vazifesinin dışına taşmasına gerek olmadığı gibi konumu gereği kendisini yapmasının uygun olmadığı şeyleri de yapmaması gerekir. İşte burası Şedat’ın lahdi olup kendisine yakışmayan şeyler yaptı ve misliyle de cezalandırıldı” .

s.950

Ondan sonrada hükümdarlığı oğlu Menkaveş geçti. Menkaveş hikmetli insanlar arasında yaygınlaştırarak daha önce gizli tutulan bazı hikmetlerini vs. de açıklayarak bunları halkın da anlaması için halk yazıyla yazılarak sayfa sayfa çoğaltılmasını emretti. Mısır hükümdarları arasında güvercini ilk kullanan o dur. Denildiğine göre 30 tane kızı vardı ve bunlar için Menuf şehrini kurmuş ve kızlarını oraya göndermiştir. Kâhinlerin kızlarından ve amcalarının kızlarından birçok hanımı vardı. Üzeri altın yaldızlı tunçtan bir animist put yaptırdı. Zina eden bir kadın ya da erkek ancak kendi eliyle kendi avret yerini açarak bu putun yanına gelebilirdi. İnsanlar bununla sınıyorlardı ki böylelikle zinadan vazgeçebilsinler. Kusayr Dağı'nda sihirbazlara bir tapınak yaptırarak sihirbazların içinden bir sihirbazı da bu tapınakta sihirbazların başına getirdi. Bu sihirbazlar gemi sahiplerinden vergi/pac almadan gemilere rüzgârları serbest bırakmıyorlardı. Gemicilerden biri gemisine binince onların önünde serap gibi akışkan görüntüler oluşturuyorlardı ve insanlar bu işe şaşır kalıyorlardı. Menkaveş ülke gelirlerini 4' e bölmüştü. Bu gelirlerin ulaştığı nokta ise 103.000.000. Bunun 4/1 kralın olup. Dilediği gibi harcardı. 4/1 ordusunun erzakı içindi. Diğer 4/1 ise arazi ve şehirlerin giderlerine harcıyordu. Bunlar; köprü yapımı, gemiler için körfez yapımı, kuyu açma ve şehirden yaşayanların şehirleri imarına yardım kalemleriydi. Son 4/1 kısım ise biriktirilerek ve saklanılarak devlet için ayrılırdı.

s.951

Menkaveş'ten sonra krallığa oğlu Menaveş geçti. O, ineğe tapan ilk kişidir. Buna sebep olarak da kendisinin öldüreceğini zannettiği bir hastalığa yakalanması sonrasında, bir gece rüyasında bir totemin kendisine dönüp şöyle demesi anlatılır: ” O ineğe tapmadan bu hastalığından kurtulamazsın! Çünkü şans, iki boynuzlu boğa şeklinde boğa burcuna girmek üzere!” Menaveş hemen alacalı, güzel görünümlü bir boğa alınmasını emretti. Ardından ineğe ya da boğaya sarayında üstü altın yaldızlı kubbeye örtülü bir oturma yeri yaptırdı, başına da bir hizmetçi dikti. Artık halkından gizli bir şekilde bu ineğe tapıyor, ona güzel kokular sürüyor ve onu tutsülüyordu. Neticede hastalığından kurtuldu ve eski güzel haline döndü.

s.952

Başkaları da bu ineğe tapmasına sebep olarak derler ki: Menaveş, kendisine buzağı heykeli yapılan ilk kişidir. Bu buzağı altın yaldızlıydı ve üzerine ahşap

kubbeler yerleştirilmişti ve en değerli kumaşlarla üzeri örtülmüştü. Bir inek bu buzağı heykeli istediği yöne çekip götürüyor, rahat bir yer bulduğunda orada istirahat ediyordu. Yıkık bir yere uğradığında o yıkıntının mamur bayındır edilmesi emredilirdi. Denildiğine göre Meneveş güzel görünümlü bir alacalı ineğin peşinden giden bir buzağıyı fark ettiğinde bu buzağının sakince yakalanıp önüne getirilmesini ve üzerine halis ipekten kumaşlar örtülmesini emretti. Ve bir gün boyunca yanında alıkoydu ve ona bakıp durdu. İşte o sırada buzağı önünde dikilmiş duruyor ve ona şöyle diyordu: *"Kral beni rahatlatır, bana iyi bakarsa istediği her şeyi ona veririm! İşlerinde onun yardımcısı olur, hükümranlığını pekiştiririm ve bütün hastalıkları gideririm!"* "Bunun üzerine kral buzağının dilediği gibi rahat rahat yiyip içmesini serbestçe dolaşmasını sağladı. Arkasından yıkanmasını, koku sürülmesini ve tapınağa yerleştirmesini ve buzağıya ibadet edilmesini emretti. Bir müddet bu buzağıya tapınıldığında onda bir şeyi fark ettiler! Bu buzağı ne tezek döküyor ve ne de işiyordu. Sadece ayda bir defa ağacın filiz yapraklarından başka bir şey yemiyordu. İnsanlar bu buzağıyla büyük bir fitneye/imtihana uğradılar. Bu olayda buzağıya tapınmaya temel teşkil etmiştir.

s.953

Bu ineğe tapınılmaya başlanmasından bir müddet sonra Menaveş emrindekilere bu buzağının altından ve içi kovuk bir heykelinin yapılmasını emretti. Sonra da bu buzağının baş, sakal ve kuyruk kıllarından birazının alınmasını ve boynuz ve tırnaklarından da birazının alınarak bunların heykele yapıştırılmasını emretti. Ardından canlı buzağının da öldürülerek kendi âlemine gönderilmesini ve cesedinin de taş bir havuzun içine yerleştirilmesini ve bu havuzun lahdin de tapınağa konulmasını, onun üzerine de heykelin yerleştirilmesini emretti. Bu böylece yapıldıktan sonra Saturn/Zuhal tapınaktaki yüksekçe yerine yerleştirilecek, Güneş mutlu bir şekilde ona bakacak ve üçlü tamamlanarak ay da buna dâhil edilecekti. Ek olarak da buzağının heykelinin üzerine yedi adet yıldızın sembolleri nakşedilecekti. Dediği gibi yapmaya başladılar. Altından bir buzağı heykeli yaptılar. Buzağının başına muhtelif mücevherlerden taç yaptılar. Başka emredilen ne varsa tanınan sürede onları da yaptılar. Bu buzağı heykeli onlara acayip şeylerden haber veriyor, olan olayları vakti vaktine söylüyor ve sordukları bütün sorulara cevaplar veriyordu. Bundan sonra bu putun değeri kıymeti insanların nazarında gittikçe arttı. Onun için

bağışlar yapıldı, adaklar adandı, sunaklar sunuldu. Çok uzaklardaki insanlar bile ona yönelir oldular. Çünkü inanışa göre buzağı onlara istedikleri şeyi haber veriyordu.

s.954

Menaveş batı sahrada Dimas şehrini kurdu. Bu şehre bir zamanlar cinlerin şarkılarını dinleyen ve yol kesen sapkın bir kavim musallat olmuştu. Bunlar cinlerin ateşlerinin ışıklarını da görmüşlerdi. Menaveş 39 yıl krallık yaptıktan sonra tahtı oğlu Merniş'e bıraktı devretti. Merniş zayıf yapılı/karakterli biriydi ve hiç ilginç şeyler yapmamıştı. O da 11 sene kral olarak kaldı.

s.955

Ondan sonra krallık Gıftavim'in kardeşi olan Gıftim'in oğlu Eşmun'a/Aşmon geçti. O sık sık Eşmunluların yurduna tapınaklarına giderdi ve orayı kendi ismiyle isimlendirmişti. Bu bölgenin uzunluğu 12 mil kadardı ve hanımlarını ve çocuklarını buraya nakletmişti. Anasna'yı eğlenme merkezi yapmıştı. Bahanasa vb. şehirleri kurarak bu şehirlerdeki ilgi çekici özelliklerini çoğalttı. Kıptîler onun en uzun müddet krallık yapan, en sihirbaz ve en ilginç kralları olduğunu söylerler. O ülkesine 830 sene krallık yapmıştır. Onun krallığa adım atmasından 600 sene sonra Ad Kavmi krallığı onun elinden çekip almıştır. Ancak Eşmun'un ülkesinde veba salgını olunca Ad Kavmi Dethniye/Desniye geçtiler ve oradan da hicaz yoluyla Vadi-l Kura'ya geçtiler. Vadi-l Kura'da evler yaptılar ve orayı imar ettiler. Daha sonra Allah Teâlâ Ad'lilere karıncayı musallat ederek onları helak etti. Bunun üzerine Mısır Kralı Eşmun'a geri döndü ve doğu tarafında dağın eteğinde bir şehir kurdu. Şehrin adı Otiratis koydu. Bu şehre dört giriş kapısı yaptırdı. Her kapıya da bir tılsım yaptırdı. Sihir gücünü kullanarak ruhanileri oraya yerleştirdi. Şehre birisi girmek istediğinde bu totemler dile gelerek konuşurlar ve gelen kişiye istediği şeyin haberini verirlerdi. Şehre gelen kişiler, şehre ancak görevliler izin verince girebilirlerdi. Şehre bir ağaç da diktirmişti ki bu ağaçtan her renkten her çeşit meyve elde edilirdi. Şehrin ortasında 80 zirâ /arşın uzunluğunda bir kule, bu kulenin üstünde haftanın yani 7 günün her gününde de ayrı bir renk olan bir kubbe vardı. Bu kubbe haftanın başında tekrar eski rengine dönerdi. Şehir de her gün kubbenin aldığı rengi alır o renge bürünürdü. Bu şehir sihirbazları mesken tuttuğu için şehir, sihirbazlar şehri olarak tanınırdı. Zaten Otiratis'in anlamı da buydu. O civarda sihir çeşitleri piyasaya

buradan yayılırdı. Yıldızlara saygı gerekçesiyle nevruzu ilk yapan da Eşmun' idi. Eşmun öldüğünde kible tarafındaki küçük piramitlerden birine defnedildi.

s.956

Kendisinden sonra da hükümdarlığa oğlu Eşad geçti. Eşad şaşkırtıcı derecede güçlü birisiydi. En çok ilgilendiği oyun, eğlence ve kadınlardı. Bütün bu alanlardaki (oyun, eğlence, kadın) ilgili kişileri toplayarak onları bu alanlarda toplayarak onları bu alanlarda seferber etti. Bilimlere, tapınaklara ve kâhinlere karşıydı. 75 yıl krallık yaptı.

s.957

Eşad'dan sonra da oğlu Sah kral oldu. Bazı Kıptîler Morkonis'in Sah'ın Eşad'ın kardeşi olduğunu düşünürler. O, putperestleri etkisizleştirerek kâhinleri de kendi olmaları gereken konumlarına indirdi. O en çok Menf/Minf şehriyle ilgilendi. Uzak vahalarda da bir şehir kurarak bunun etrafına elli arşın yüksekliğinde surlar yaptırdı. Bu surların içine de bir takım mallar ihtiyaç kalemleri için ve birçok bilimsel eserler koydu. Musa b. Nusayr'ın bu şehrin üzerine çıka geldiğinde kumlara batmış olan şehir işte bu şehirdir. Yani o sırada yerin altındaymış. Onun yaşam süresi ve yaşı 670 sene idi. Onun tahtı Minf/Menf de yerin altında bu mezarın girişi de şehrin dışında ve batı taraftadır. Bu mezarın içinde 4000 adet küçük heykelcik varmış. Bu heykeller karada ve suda yaşayan canlıların muhtelif suretlerinde ve altından imiş. Yine bu mezarda birçok mal ve mücevherat varmış.

s.958

Sah kendisinin yerine oğlu Nederas/Nedras, Nidras'ı bıraktı. Nederas kuvvetli eli uzun, tecrübeli ve hâkimiyetini sağlamış biriydi. Minf'in batısında Venüs adına büyük bir bina yaptırmış ve bu binaya bilim dallarının sembollerini naksettirmiş, binaya ipek giydirmiş/dışını ipekle kaplamıştı. Bina içinde büyük bir kutlama yaptırmıştı. Venüs heykeli ise lacivert taşıydı ve altın bezeliydi. Başında da parlak bir altın taç vardı. Nederas Venüs'e yeşil yakuttan bilezikler takmıştı. Bu Venüs heykelinin bir çift siyah altından stilize edilmiş örgülü saçı vardı. Ayağında da saydam kırmızı taştan iki halhal iki altın nalın vardı. Elinde bir parça mercan vardı ve eliyle yaptığı işaretle sanki tapınaktakileri selamlıyordu. Tam karşısında kırılmış bir mermer sütunun üstünde de safran ya da kan çömleği vardı. Yine çömleğin içinde Venüs'e adanmış bir su karışımı vardı ki bu suyla her türlü hastalıktan şifa

bulunuyordu. Aynı zamanda içinde üzeri altın ve gümüşle kaplanmış kâhinlerin materyalleri vardı. Venüs'e kuşlar, vahşi hayvanlar ve koyunlardan bin baş hayvan kurban edilirdi.

Nederas'ın yaptırdığı bu binanın içindeki kubbelerin birinde bir Satürn/Zuhal resmi vardı. Bu resimde Satürn/ziraat tanrısı 2 kanadı olan bir atın üzerinde elinde mızrağı, mızrağının ucuna da kesik bir insan başı takılı olduğu halde resmedilmişti. Bu tapınak yani Nederas'ın yaptırdığı bu ev Buhtunnasr zamanına kadar kalmış. Ancak Buhtunnasr onu yerle bir etmiştir. Nederas'ın krallık yaptığı 30 boyunca zenciler ve Nübe'liler/Sudan'lı bir topluluk onun topraklarına akın ettiler ve onu uğraştırdılar. O, bu topluluklara karşı orduyu toplamış, onların üzerine karadan üç yüz bin kişi ile denizden de üç yüz gemi ile saldırmıştı. Her bir gemide de çeşitli acayiplikler yapan bir kâhin ve sihirbaz vardı. Sudan ordusu da bir milyon kişiye ulaşmıştı. Nihayet yapılan çarpışmada Nederas, Sudan'lıları mağlup etmiş onları en vahşi şekillerde katletmiş ve onlardan büyük bir halkı da esir almıştı.

s.959

Nederas'tan sonra oğlu Malik kral oldu. O, Misrâm ve Gıftim'in dini üzere muvahhid/tek tanrıya Allah'ın bir olduğuna inanan biriydi. Kıptîler bundan dolayı da onu yenerler. Çünkü onların kadim ibadetleri/tapınışları yıldızlara ve ineğe idi. O, savaşmayı ve gezmeyi Mısır'lıların gözünde kaybolmak için malzeme olarak/bahane olarak kullanırdı. Bazı Mısır'lılar Allah'ın onu meleklerden bir melek ile desteklediğini, onun kuvvetini artırdığını ve onu yönlendirdiğine inanıyorlardı. Ona gelen melek rüyasında gelmiş, ona birtakım haberler vermiş, yine ona bazı şeyleri emretmiş ve bazı şeyleri de yasaklamıştı. Arkasından da bir ordu toplamış Mağrib Denizi'nde dört yüz gemi edinmiş ve bütün Berberilere denizden ve karadan hücum etmiş onları yenerek çoğunu kökünü kazımıştır. Oradan Ifrikiye'ye ulaşmış, ora ahalisinin çoğunu öldürerek ve oradan dolaşarak ilerlemişti. Bir kavme uğradığında muhakkak onları helak etmiş, Frank'lara saldırmak ve Endülüs Bölgesinde savaşmak istemişti. Frengistan'da Arkıyuş ya da Arkıoush diye büyük bir kral vardı. Arkıyuş/Arakyüş'a saldırmak için etrafındaki kavimleri bir araya topladı ve Arkıyuş'la bir ay boyunca savaştıysa da sonra barış talebinde bulunarak ve birçok hediyeler vererek orada çekildiler. Geri çekilirken Yeşil Deniz/el-Bahrül Ahdar'a bitişik ulusları dize getirerek onların çoğunu itaati altına aldı. Denizin üstüne kuleler

yaptırarak kulelerin üzerine de kendi ismini yazdır/kazdırdı. Oradan Berberi kentlerine saldırarak tahrip etti. Berberileri dağların tepelerine sığınana kadar kovaladı ve sonra da geri döndü. Mısırlılar onu şenliklerle, kokularla, reyhanlarla karşıladılar. Gececeği yollara halılar serdiler. Sarayına tam bir karşılama ile girdi. Daha sonra kendisini bir kaya mezar yapılmasını emretti. Oraya giriyor ve orada ibadet ediyordu. Maiyetindekilere öldükten sonra yanına altın ve mücevherat gömülmesini emretti. Emrettiği gibi yanına güzel kokular ve kendi eliyle yazdığı bir sayfadan başka bir şey gömülmedi. Bu sayfada şöyle yazıyordu: “Bu Kral Malik’in mezarıdır. Allah’a inanarak, Allah’la birlikte başka başka bir ilaha tapmadan, putlardan ve putlara tapınmaktan uzak/beri bir şekilde ve tekrar dirilmeye hesaba da çekilmeye ve davranışlardan dolayı iyi ya da kötü bir şekilde cezalandırılmaya inanarak öldü. Kim ahiret azabından kurtulmak isterse Malik’in dinini kendisine din olarak seçsin.”

s.960

Kendisinden sonra oğlu Hariba geçti. Malik oğluna tevhidi bir tek ilah olan Allah’a inancı anlatmış, ona tevhit inancını din olarak seçmeyi emretmiş ve putlara tapınmaktan sakındırmıştı. Hariba babası sağken tevhit inancındayken, babasından sonra bu dinden Mısırlıların putperest dinine dönmüştü. Putperestliğe geri dönüşünün sebebine gelince; onun annesi kâhinlerin büyüklerinden birinin kızı olduğundan, babasının vefatından sonra onu putperest dinine dönüştürmüştü. Hariba naif, yumuşak tabiatlı ve isteklere cevap veren birisiydi.

Hint krallarından Misor isimli kral onun zamanında isyana kalkışmış bunun üzerine Hariba Hint gemilerine karşı yüz adet gemi yaptırarak bu gemilere techizatlandırmıştı. Yanına aynı zamanda amcasının kızı olan hanımını da almıştı. Bu kadın daha önce Hariba’nın özel hizmetkârı olan bir kadının yaptığı sihirle Hariba’ya musallat olmuş ve Hariba da ona tutunmuştu. Bu hizmetkâr kadının adı Asyut idi. Bu kadın kendisine asla karşı konulmayan bir sihirbazdı. Daha önce de Hariba ve hanımı baş başa koymak onları baş başa bırakmak için kralla Hariba anasının arasını bozmuştu. Bu kadın savaşa çıkılacağı bir defasında bu kadın Hariba’ya ülkeden alelacele ayrılmasını ve Mısır’a bir daha dönmemesini yoksa annesinin öleceğini söylemişti de bunun üzerine Hariba savaşa öylece çıkmıştı. Hariba ondan sonra Hint

ülkesine sefere çıkmış geride de oğlu Kalkalan/Kelkelen'i bırakmış oğlunun yanına da vezir olarak Yesmus/İasmus, İasmusus denilen bir kâhini bırakmıştı.

Nihayet sefere çıktı. Yolda Yemen'e uğradı ve Yemen sahillerinde bir müddet oyalandıktan sonra Serendib/Sri Lanka, Kolomba'e vardı. Serendibi yendikten sonra onlardan birçok ganimet malı elde ettikten sonra onların filozoflarından birini de yanına aldı. Bir şehri fethettiğinde muhakkak oraya bir put dikeyor ve putun üzerine de ismini ve yaşantısını ve orayı ne zaman aldığını yazdırıyordu.

s.961

Bu gittiği mıntıkadaki adalarda senelerce dolaştı durdu. Denildiğine göre bu seferde 15 sene boyunca kalmış, daha sonra Mısır'a bol ganimetle dönmüş ancak döndüğünde annesi ölmüştü. Birçok tapınak ve put yaptırdı. Çünkü onun inanışına göre birtakım yıldızların heykelleri bu putlar çıktığı uzun seferde ona yardım etmişlerdi. Beraberin de Mısır'a getirdiği Hint'li filozof da ünlü hünerlerini göstermeye başlamıştı. Bu filozofun yanına mücevherle yıldızlanmış iki altın heykeli de katarak onları bazı tapınaklara yerleştirdi. Hintli filozof bu putlarla ilgileniyor, onlara hizmetkârlığını yapıyor onların resimlerine kurban adıyor ve insanların onlardan istediklerini yine onlar adına insanlara haber veriyordu. Hariba, Şam'a sefer düzenlediğinde Şam ahalisi ona itaatlerini bildirdiler. Bunun üzerine Nube/Nobah'liler ve Sudan'lılar kendisinden korktular ve yanlarında getirdikleri vergilerle barış istediklerini bildirdiler. Hariba hükümdarlıkta 75 yıl kaldı. Bir müddet sonra da daha önce konusu geçen yerlerde bahsedildiği gibi babalarının/atalarının kaya mezarlarına benzer bir kaya mezarı kendisi için yaptırdı.

s.962

Hariba'dan sonra oğlu Kalkalen/Kalkalin hükümdar oldu. Krallık tacını İskenderiye'de başına taktı ve orada bir ay ikamet ettikten sonra Minf'e geri döndü. Hikmeti/bilgeliği yeni şeylerin icadını ve bunları yapanlara yakın olmayı severdi. Hükümdarlığı boyunca kimya ile uğraştı. Hazineye büyük/yüklü mallar yığıldığı gibi bu zamanın insanları da altın madenleri bakımından oldukça zenginleşti. Toprakla da uğraşmadılar ama altın Mısır'da onun zamanında çoğaldığı kadar hiçbir zaman çoğalmadı. Küçük bir maddeyi epey miktar bir malzemenin içine atıyor o küçük

şeyle o koca malzemeyi boyuyordu. Kıptîler onun birçok aklın almayacağı icatlar yaptığını anlatırlar. Hatta onu krallar hâkimi olarak isimlendirmişlerdi. Bütün kâhinlere üstün gelmişti öyle ki bilmedikleri ve görmedikleri şeyleri onlara kendisi haber veriyordu. Nitekim onlar/kâhinler ondan çekiniyorlar ve onun bilgisine ve tecrübesine ihtiyaç duyuyorlardı.

s.963

İbrahim (as)'la mücadele eden Nemrut onun/Kalkalen çağdaşıydı. Nemrut yaratılıştan çirkin biriydi ve Irak'ın orta kesimlerinde yerleşmiş bir hükümdardı. Kendisine kuvvet ve satvet verildiği gibi birçok yerde de üstün gelmiş birisiydi. Bir defasında Nemrut, Kalkalen'i ziyaret etmek istediğinde, Kalkalen Nemrut'a kendisine tek başına gelmesini söylemiş ve onu/Nemrut Kalkalen falan yerde karşılayacağını bildirmişti. Bunun üzerine Nemrut da Kalkalen'in dediği yere gitmişti. Kalkalen Nemrut'u buluşma yerinde kanatları olan dört at kendisi taşıyor haldeyken karşılaşmıştı. Yine bu esnada Kalkalen'i ateşe benzer bir ışık ve heybetli bir sur çepeçevre sarmış; kendisi de bir ejderhayı sarmış/ejderhaya dolanmış ve ejderha da ağzını açmıştı. Kalkalen'in yanında ise Aesi kılıcı vardı ki ejderha kafasını kaldırdığında ona bu kılıçla vuruyordu. Bunu gören Nemrut ondaki bu halden durumdan ürktü çekindi ve onun bilgeliğindeki üstünlüğünü kendisine açıkça itiraf ettikten sonra Kalkalen'den bundan sonra kendisine destek olmasını istedi

s.964

Kıptîlerin ileri sürdüğüne göre Kalkalen batı piramidinin üzerinde, kendisinin başının üstünde parlayıp duran bir kubbede oturmuş. Halkını, akrabalarını ve memurlarını da bu piramidin çevresinde toplamış. Yine onların ileri sürdüğüne göre; yemeden- içmeden günlerce piramidin tepesinde öylece durmuş. Sonra toplananlar öldüğünü zannedene kadar da gözden kaybolmuş. Hatta kâhinler hiç kimseden korkmadıkları kadar ondan korktukları için onun heykelini tapınaklara bile yerleştirmişlerdi. Ömrünün son zamanlarında Saturn/Zuha için siyah çakmak taşından bir tapınak yaptırarak Saturn içinde bir bayram tertip etti. Bu tapınağın ortasına da kendi anıt mezarını koydurarak mezarın içine bilimlerden, mücevherlerden ve altın türünden istediği şeyleri yerleştirdi. Halkına da öleceğini anlatarak mezarına kötülükleri engelleyici tılsımlar yerleştirdikten sonra gözden

kayboldu. Onun bu durumuna ise hiçbir kimse vakıf olup sırrını çözemediği gibi onun ölmediğini dahi bilemediler/anlayamadılar.

s.965

Kalkalen de hükümdarlığı Maliya'ya bıraktı. O, yemeye, içmeye ve rahatlığa önem verirdi. Ancak bilime hiç mi hiç ilgi göstermedi. Mısır'da, Mısırlıların içinde olduğu müddetçe işlerini yürütmesi, Kalkalen'in Mısırlılar üzerinde bıraktığı heybeti ve yine Mısırlıların kardeşi Kalkalen'in ölmediğini düşünmeleriyle mümkün olmuştu. En büyük oğlu, kendisine Tutis/Toutitis de denilirdi. Bu çocuk babasını cahillikle itham eden biriydi. Maliya'nın öldürülmesi işini organize etmişti. Bunu da babasının bazı vezirleriyle annesinin, kendisini bu noktaya taşımalarıyla yapmıştı. Nitekim o bir defasında babası köşkünde sarhoşken babasına saldırmış; babasını ve babasının kadınlarından olan bir kadını da öldürmüştü. Bu öldürdüğü kadında Minf/Menf krallarından birinden zorla/gasp edilerek alınmış bir kadındı. Bu kadını o sırada diğer kadınlar korumaya çalışmışlarsa da başaramamışlar. Tutis de kadını önce öldürmüş sonra da astırmış sonra da krallık tahtına oturmuştu. Tutis; heybetli, tuttuğunu koparan, cüretli/atılgan ve kahredici bir adamdı. Kıptîler onunla firavunların ilki olduğunu İbrahim (as)'a musallat olanın o olduğunu, firavunların yedi tane olduğunu ve Tutis' in de onların ilki olduğunu ileri sürerler. Kâhinleri ve ve tapınakları hiç önemsemedi. İbrahim (as) ise Irak halkından biriydi. Nemrut'tan kaçınca düşündü; eğer Şam'da kalırsa kavmi kendisine yetişerek kendisini Nemrud'a tekrar götürebilirlerdi. O da bundan dolayı Mısır'a doğru ilerledi. Sonrada İbrahim (as) konusunda dile getirilen şeyler oldu. Haceri, Sare'ye hizmetçi aldı.

s.966

Tutis, firavun olarak isimlendirilirdi; çünkü çok kimseyi öldürdü. Bunlar arasında akrabaları aile fertleri, hizmetkârları, kadınları, kâhinlerin ve bilginlerin birçokları vardı. Tutis'in çocuğa düşkünlüğü vardı. Kızı Huriye/Houria'dan başka çocuğu olmadı. Bu kızı da kendisini/Tutisi çoğunlukla yapacağı şeylerden engelliyor ve yapmak istediği kötü şeylerden onun sakındırıyor/men ediyordu. Kızı kendisinin neticede daha bozguncu olduğunu/kudurduğunu görünce krallıklarının gideceğinden korkuyordu. Tutis'in bu durumu Mısırlılara kral olduğundan itibaren 70 yıl sürdü.

s.967

Daha sonra hükümdarlığa ona/Huriya'ya verip vermeme noktasında Mısırlılar ihtilafa düştülerse de Abarit şehri ahalisi hariç bütün Mısır Huriya üzerinde ortak kanat bildirdi. Çünkü şehrin kendisinin adıyla adlandırıldığı Ham oğlu Baysar oğlu Misrâm/Masarim oğlu Abarit'in kendisine Andahas denilen oğlu Abarit halkına krallık yapıyordu. Ardından bu anlaşmazlık nedeniyle iki taraf arasında birçok savaş cereyan etti ve bu savaşlar Andahas aleyhine sonuçlanınca, Andahas Şam bölgesine Amâlika'lıların¹⁹⁷çocukları olan Kenan'lıların yurduna kaçtı. Krallarından yardım isteyerek durumunu anlattı. Kenanlıların kralına, Mısırın yönetiminin eline geçmesini çok kolay olacağına ifade etti. Bunun üzerine Kenanlıların kralı Andahas'ın yanına bir ordu hazırlatarak komutanlığına da Ciron/Giruan da getirdi. Ordu Mısır'a yaklaşınca bunu haber alan Huriya kendisine benzeyen bir kadını Ciron'a gönderdi. Bu kadın Ciron'u kendisine çekmeye çalışıyor, ona düşkünlük gösteriyor, sevgi gösterisinde bulunuyor ve Ciron'un kendisine emrinde olduğunu bildiriyordu. Bu kadın; Ciron'u kendisiyle evlenmeye yönlendiriyor çünkü Ciron'u sevdiği için kendisinden başka ailesinden hiçbir kimseyle evlenmeyeceğini açıklıyordu. Ek olarak Andahas'ı da öldürürse Mısır'ın krallığının Ciron'a geçeceğini ve Andahas belasını başından böylelikle savuşturabileceğini söylüyordu. Kadın'dan

¹⁹⁷Amâlika, En eski Arap kabilesi olduğu kabul edilen yarı efsanevî göçebe Sâmi topluluk. Arap tarihçilerinin Amâlik ve İmlâku şekillerinde de kaydettikleri Amâlika Kur'an'da yer almaz; İslâmî kaynaklara Benî İsrâil rivayetlerinden geçmiştir. Eski Ahid'de şahıs ve kavim adı olarak yirmi dört defa zikredilip Yahudi milletin ezeli düşmanı niteliğiyle tanıtılır. Tevrat'a göre Amâlika dünyanın en eski milleti olup anayurdu Akabe körfezi ile Lut gölü arasında yer alan Edom ülkesidir. Eski Ahid'in diğer kitaplarına göre de Amâlika'nın yayıldığı sahanın Lut gölünün batısındaki Necef çölünden itibaren Mısır'a kadar Sînâ yarımadası ve Necid dahil Kuzey Arabistan'ın tamamı olduğu kabul edilmektedir. Tevrat'ta Amâlika'nın geçmişiyle ilgili ilk kayıtlar milâttan önce II. binyılın birinci çeyreğine tarihlenen Hz. İbrâhim'in devrine rastlamaktadır. Milâttan önce XI. yüzyılın son çeyreğinde İsrail Devleti'nin kurulması üzerine, İsrâiloğulları'nı devamlı surette tâciz ettikleri anlaşılan Amâlekîler'in tamamen ortadan kaldırılmasına karar verilmiş ve "erkekten kadına, çocuktan emzikte olana, öküzden koyuna, deveden eşeğe kadar hepsinin hiç ayırt edilmeksizin öldürülmesi" şeklinde verilen bu kararın Rab Yahova'nın emri olduğuna inanılmıştır. Bu katliam kararı yalnız semiz hayvanlar hariç tamamen uygulanmış ve ele geçirilen memedeki çocuklar dahi öldürülmüştür. Bkz.: Sargon Erdem.(1989). "Amâlika", *DİA*, c 2, ss. 556-558.

bu teklifi alan Ciron büyük bir sevinçle bunu kabul ederek Andahas'a gönderdiği bir zehirle Andahas'ı zehirleyerek öldürdü.

s.968

Huriya, Ciron'a haber göndererek;" Ülkemde senin bilgeliğin ve kuvvetin hissedilmedikçe ve benim için senin huzura kendisinde çıkacağım muhteşem bir şehir bina etmedikçe seninle evlenmem bana uygun düşmez. Çünkü benim senin huzuruna kendi oturduğum şehirde ahalimin ve ailemin içindeyken çıkmam hiç mi hiç hoş olmaz. Üstelik bizden öncekilerin yaptıkları korunaklı şehir harap haldeyken hiç olmaz. Öyleyse sen kuracağın şehrin yerini beğen ve bu şehirde bilgeliğini göster" diye bildirdi. Bir müddet sonra da Ciron yer noktasında kurulacak şehrin yeri İskenderiye'de karar kıldı. Arkasından da Huriya ona 100.000 işçi gönderdi Ciron bir müddet şehri kurmak için uğraştı ama yanındaki servetin maddi imkânın hepsini de bunun için harcamış oldu. Sonunda şehrin imarı bitince Huriya'yla evlenmeye, ona artık kendisine gelmesi için haber gönderiyor ve onu gelmeye teşvik ediyordu. Sonunda Huriya Ciron'a kıymetli bir ağız/halı vs. ve ilginç aletler gönderdi ve dedi ki: "Ordunu 3'e böl sonra 3/1 bana gönder. Bunlar yolun 3/1 vardıklarında ikinci 3/1 de gönder. Yolun yarısına vardıklarında da sonuncu üçte birini gönder ki böylelikle peşime düşsünler ve beni böylelikle Mısırlılardan hiç kimse görmesin. Yanına girdiğimde de yanına sana hizmet eden çocuklardan başka kimse olmasın." Sonra da Huriya, Ciron kendisinin geliş güzergâhını öğreninceye kadar Ciron'a birtakım araç-gereçler ve mallar gönderince Ciron da ona ordunun üçte birini gönderdi Huriya gelen askerler zehirli yiyecek ve içecekler hazırlattı. Askerlerde Huriya'ya kavuştuklarında, onları Huriya'nın akrabaları ağırladılar ve askerlere zehirli kokular, içecekler ve yiyecekler sundular. Netice de bu ilk bölüğe yaptığını ikinci ve üçüncü bölüğe de yapmaya devam etti.

s.969

Huriya bir yandan da Ciron'a haber gönderiyor ve diyordu ki: "Gönderdiğin ordu Mısır'ı kontrol altında tutmaktadır. Bu böyle olduktan sonra da Huriya, Huriya'nın dublörü ve Huriya'yı koruyan askerleriniz Ciron'un huzuruna girinceye kontrol altında tutmaya devam edecekler. Bunu haber alan Ciron'un mafsalları titredi, gücü bedeninden çekilip gitti ve kendini tutamayarak şöyle dedi: *"Kim kadınlara galip geleceğini zannederse kendi kendini kandırır."* Sonra da Huriya Ciron'un

damarlarını çatlatır ve kanı artık kuruyuncaya adamın kanını döker ve ardından der ki: *"Kralların kanı şifadır."* Adamın kellesini alırlar ve onu saraya gönderip sarayda bir mızrağın/sopanın ucuna takarlar. Huriya, Ciron'un beytülmalın yanındaki malları Minf'e taşır. Ardından İskenderiye kulesini diker. Kulenin üzerine de kendi ismini Ciron'un ismini, Ciron'a yaptıklarını ve bunları ne zaman yaptığını yazdırır (kazdırır).

s. 970

Huriya'nın ülkesine komşu olan ülkelerin kralları olan biteni duyduklarında ondan korkmaya başladılar. Bütün bunlardan sonra Huriya'nın başta ailesi komutanları ve akrabaları çok mesafeler katlettiler/ilerlediler. Huriya, Nübe tarafındaki Güney Mısır sınırında bir kale inşa ettirdi ve kaleye su kemerleriyle su akıttı. Bir gün Huriya hastalandığında, babasının çocuklardan kardeşlerinden ve sülalesinden krallığa uygun hiçbir kimse olmayınca idareyi amcası kızı Daligah binti Fagüm'a devrederek hazinenin anahtarlarını da ona teslim etti. Gömü yerlerini Daligah'a bir bir anlattı. Gizli yerleri de anlattı. Yakalandığı hastalıktan kurtulamadı öldü.

s.971

Ayimin el Ateriy'i ise dayısı Andahs'ın intikamını almak isteğiyle Daligah'a saldırdı. Ayimin, Şam'ı elinde tutan Amâlika'lıların kralından da yardım istedi. Amâlika'lıların kralı Huriya'nın kendisinin komutanına Ciron'a yaptıklarından dolayı Ayimin'e yardıma koyuldu. Ayimin ve Daligah arasında birçok savaşlar meydana geldiği gibi bir sihirbazın marifetiyle Ayim'in ön plana çıktığı epeyce uzun haberlerde anlatılmıştır. Bu sihirbaz Gıft'lılardan olup Ayiminlilerle birlikte olmuştu. Karşısına kimse çıkmaya cesaret edemediği gibi yaptığı sihirle Daligah'a galip gelmişti. Daligah'ın askerleri Ayim'in askerlerini korkutup yıldırıldığında bu adam sihrini göstermiş ve bir ateş kendilerinin ve Daligah'ın askerlerini çepeçevre sarmıştı. Bu sırada yine kalpleri ürperten ve kulakları patlatan birtakım sesler duyulmuştu. Daligah tam da savaşı kazandığına emin olduğu esnada Ayimin onu bir yayla vurarak yere serince, Daligah Ayim'in öldürmesini beklemeden kendi kendine kıydı ve oracıkta öldü.

s.972

Daha sonra Amelika'luların reisi Mısır krallığına karşı zafer kazandı ve üstün geldi. Bu reislerinin adı el-Velid b. Dewma el-Amlaki idi. Bu Amâlik kralı Nil'in çıktığı yer olan el-Kamer Dağı'na ulaşıncaya kadar önüne çıkan ne kadar ulus varsa hepsini de mahvetti. Nil'in kaynağının kendisinden fışkırdığı bu dağa el-Kamer/Ay Dağı denilmesinin sebebi ise bu dağın ekvatorun dışında/aşağısında olması dolayısıyla üzerine ayın doğmamasıdır. Bütün bu fetihlerden sonra el-Velid b. Dewma el-Amlâki Güneş Tapınağı'na ve altın çıkarılan topraklara ulaşmıştı. Bu topraklar verimliydi ve Uluvve bölgesinin en son topraklarıydı. el-Velid, Kıptîleri köle yaptı köleleştirdi ve Mısırlılara 120 sene hükümdarlık yaptı. Bazı günler el-Velid avlanmak için atını kullanır/binerdi. Yine bu avların birinde atın onun boynunu kırarak onu öldürmüştü... Ve piramitlerden birine defnedildi.

s.973

el-Velid'den sonra Mısır'a oğlu el-Rayyan b. el-Velid hükümdar oldu. Bu zat Yusuf (as) zamanındaki Firavundur. Kıptîler ona Nekraveş/Nekaraveş derler. Nekraveş iri cüsseli, güzel yüzlü, akıllı ve insanlara karşı iyiliksever biriydi. Vergi aldığı insanlardan, üç yıl boyunca vergi almamış, siloları halka açmış ve silolardaki malları/tahılları insanlara dağıtmıştı. İnsanlar onu çok seviyor ve onun zamanındaki günlerine şükrediyorlardı. Ancak kendisi rahata düşkünleşmiş, aldığı tat ve zevkler onu tamamen kuşatmıştı. Böyle olunca da kendi sülalesinden olan ve vezirlerinden birinin çocuğu olan ve kendisine Atafir denilen bir kimse halka krallık yapmıştı. Bu kişi de müelliflerin el-Aziz diye isimlendirdikleri kişidir. el-Aziz; akıllı, doğru görüşlü ve adaleti uygulayan biriydi. Kendisi için sarayında, gümüşten üzerinde oturacağı bir taht hazırlanmasını emretmişti. Ve bu tahtta otururdu. Kalem memurları ve bütün vezirler de kendisi bu tahtında otururken onun huzuruna çıkarlardı. Nekraveş'in tam da aradığı kişi olarak bütün devlet işlerini yerine getiriyor, yönetiyordu. Nekraveş ise halkın işlerine hiç bakmıyordu. Kendisi için renkli camdan ve boyalı kristallerden oturma alanları yaptırmış. Bunların çevresine de sular getirterek sulara da balıkları bıraktırmıştı. Güneş açıpta ışıkları bu suya vurunca, bu sudan yayılan parıltılar gözleri alırdı. Yine kendisi için senenin günleri sayısınca yaptırdığı gezinti park yerleri vardı ki senenin her bir günü bunlardan birine gider sonra hangi gezinti yerinden itibaren başlamışsa, başa ulaşana kadar böyle sırayla

devam ederdi. Bu yerlerin her birinde de bir diğesinde olmayan döşekler ve kaplar vardı.

s.974

Nekraveş ahalisinin işleriyle uğraşmayı bırakıp kendi köşesine çekildiğinde civardaki ülkelerin krallarını ona ülkesine dair iştahları kabardı. Nitekim kendisine Ebu Kabüs/Ebu Gabüs denilen Alekin b. Şecüm adındaki Amalika kralı Mısır'a saldırmış ve bunun üzerine de el-Aziz ona karşı bir ordu çıkarmış, bu ordu Ebu Gabüs ile üç sene savaşmış, sonunda zafer Amalikalının/Ebu Gabüs olmuş ardından da Mısır sınırlarına girmiş Mısır topraklarının altını üstüne getirmiş, birçok üretim atölyelerini o zamanın imalathanelerini yıkıp yakmış ve bunun üzerine Mısır halkı homurdanarak bağrışıp çağrışarak kralın sarayının etrafında toplanmışlardı. Bu feryatları duyan kral, bununla ilgili ahalinin durumunu sormuş, kendisine Amâlîka kralının zaferi kazandığını birçok yeri fethettiğini ve nihayet kraliyet sarayına dayanıldığını haber vermişlerdi. Durumu nihayet algılayan el-Rayyen gafletinden ayıkmaya ve uykusundan uyanmaya başladı. Ordusunu oluşturdu ve orduda düzenleme yaparak, civardan tabi olanlar hariç yedi yüz bin savaşçıyla Amalika kralına hücumla kalktı. O bulundukları sahrada kum tepelerini geçtikten sonra iki ordu karşı karşıya geldi ve çok şiddetli bir savaş oldu. Amalikalılar hezimetle uğradılar. Nekraveş onu Şam topraklarına kadar takip etti. Nekraveş, Alekin'in birçok askerini bu takip esnasında öldürmüş ve hatta denildiğine göre Musula kadar ilerlemiş ve Şam Bölgesini de haraca/vergiye bağlamıştı. Sonra geri Mağrip krallarına savaş açmak için hazırlık yapmaya başlamış. Hazırlıklar bitince dokuz yüz bin askerle birlikte batıya/Mağrip Ülkesine sefere koyuldu bunu haber alan Mağrip Krallığına kimisi itaatini bildirdi kimisi de Nêkrâvişin yolundan çekildi. Böylece ta İfrikiye'ye ve Kartagena'ya kadar gelerek burasının ahalileriyle kendisine verecekleri şeyler karşılığında barış antlaşmaları yaptı. Ardından da el-Bahr'ül Ahdar/Yeşil Deniz'in Bahr'ır Rum/Rum Denizi'ne döküldüğü yere kadar ilerledi. Burası "bakırdan putlar" ülkesiydi. İşte buraya bir put diktirmiş ve üstüne de kendi ismini yazdırmıştı.

s.975

Bu bölgelerin ahalisini de vergiye bağlayarak oradan Ard-ı Kabira'ya, Frankların ülkesine Endülüs'e geçmişti. Buraların idaresi Zürayg el-Asgar'da idi.

Onunla savaştı ve onu askerlerinden mühim bir kısmını öldürdükten sonra onlarla vergilerini altın olarak vermelerini şartı ile anlaşma yaptı. Sonra oradan ayrılarak geri döndü ve denizin doğu yakasına geçinceye kadar ilerledi ve Berberilerin ülkelerinin tam ortasında geçerek ilerledi. Bu geri dönüşü sırasında bir beldeye uğradığında ya onu hediyelerle karşılıyor ya da itaatine giriyorlardı. Nübe'ye ulaşınca kadar girip de eser bırakmadığı ülke yoktu. Nübe'ye ulaştığında, onlarla kendisine ulaştıracakları birtakım mallar karşılığında barış yaptı. Sonra Damkale/Damgale'ye geldi. Buraya bir dikili taş dikerek üzerine ismini yazdırdı. Buradan Menf/Minf'e doğru ayrıldı. Kendisinin itaatindekilerin hepsi kendisini burada karşıladılar. Bunların başında el-Aziz vardı ve onu reyhanlarla/fesleğenlerle güzel kokularla, kutlamalarla ve hediyelerle karşıladılar. Orada el-Aziz'in hazırlattığı renkli camlardan yapılmış ve altınla bezenmiş olarak yapılan yerlerde günlerce yediler, içtiler ve insanlarla hep birlikte kutlama yaptılar. Nekraves'in etrafına güzel kokulu ağaçlar ve fesleğenler diktiler.

s.976

Yusuf (as)'la ilgili olan olaylar ve Yusuf'un el-Aziz'in hanımıyla ilgili haberler onun zamanında olmuştu. İşte bu Züleyha Ayn'ı Şems'in sahibinin/efendisinin kızıydı. Sonra onunla Yusuf (as) evlenmişti. Denildiğine göre Nekraves, Yusuf (as)'a iman etmiş ancak mülkünün elinden gideceği korkusuyla bu imanı gizlemişti. Yusuf'un bilgisinin ulaştığı noktaları bilmek için Yusuf'u imtihan eden o'dur. Yusuf'a Feyyüm'a kızı için şehir yapmasını veya Feyyümü şehir yapmasını emreden de o'dur. O sırada Feyyüm'de Nil akıyordu ve Nil'in yatağında gölcükler oluşmuştu. Nil akmadığı için nihayet Feyyüm'ü bir şehir olarak kurdu ve oraya el-Lahoun'u dikti. Yaptı veya kurdu. Bunları da mucizevî bilgeliği ve peygamberliğine dair apaçık delillerle dört ayda yaptı. Bütün bunları yetmiş günde yaptığı da söylenir. İşte şu bilinen üç kanalı da yapmıştır ki önceleri Nil buralarda akıyordu. Kral bir gün Yusuf'a bakarak vezirlerine dedi ki: "yapılan bu iş bin günlük iştir. Bundan dolayı burayı Feyyüm diye isimlendiriyorum". Bu bilgiyi Abdurrahman b. Abdillan b. el-Hakem, Hişam b. İsaak'tan aktararak verdi.

s.977

er-Rayyen ölünce yerini oğlu Dureymous geçti. Veya Dermeyus. Bu da dördüncü firavundur. Tarihçi yazarlar onu Darem olarak isimlendirirler. Yusuf (as) da

bunun halifesi olmuş bunu da Düreymous'a babası böyle yapmasını emretmişti. Fakat Yusuf (as) onun her ne kadar doğru yola yönlendirmeye çalışsa da o babasının inandığı inanca ve dine zıt davranıyordu. Kendini "ay"ın (kamer) hizmetine adanmıştı. Çünkü onun yükseleni yengeçti. Onun adına gümüş putlar yaptırıyor, bu yaptırdığı putları da bir zamanlar babasının Nil'in doğu yakasında yaptırdığı mermerden yapılmış olan saraya dikiyordu. Yusuf (as) onun hükümdarlığından seneler sonra vefat etmiş ve kızılık otuyla tütsülenmesini emretmişti. Kralların kıyafetiyle kefenlenmiş ve mermer bir tabutun içine de naaşı konulmuş batı tarafta bir yere gömülmüş böylelikle batı bereketlenmişti. Ancak Doğu bu şereften mahrum kalınca naaşı doğuya taşınmış ancak bu seferde Batı bu şereften mahrum kalmıştı. En sonunda insanlar Yusuf'un lahitini bir sene batıda, bir sene de doğuda kalmasında ittifak ettiler. Sonrada başka bir görüş belirdi ve bu görüşe göre de tabuta sağlam bir zırh yaparak onu iplerle sıkıca bağladılar ve tabutu Nil'in orta yerine salındırdılar. Böylelikle Nil'in her iki yakası

da bu şereften nasibini almış oldular.

3.4. Yusuf (a.s) Hakkında Kıptîler'in Anlattıkları

s.978

Kıptîler dediler ki: Mısır'a; kardeşlerinin kendisini hile yaptığı ve sattığı, Şam ehlinden bir çocuk getirildi. Eskiden beri, Şam ticaret ve yolcu kabileleri bugünkü konakladıkları yerde durur ve konaklardı. Çocuğun/Yusuf'u ortaya getirip durdurdular ve tellal çağırttırarak ilan ettiler; tellal çocuğun altın ve gümüş para itibariyle kıymetini ederini etrafa duyurdu. Sonunda onu Mısır azizi Etafir onu krala hediye etmek için satın alır. Yusuf'u aziz evine getirdiğinde ve karısı Züleikha/Züleyha bint'i sahibu Aynu'-ş-Şems bint'i Ammu Etafir ve aynı zamanda Aynu'-ş-Şems'in sahibinin ve Etafir'in amcasının kızı olan Züleyha onu görünce Etafir'e dedi ki: "Onu kendimiz için alı koyalım ve terbiye edelim." Etafir de karısının dediği gibi yaptı. Allahu Teâlâ'nın kitab'ında da belirttiği gibi Züleyha'nın imtihanı sınavı Yusuf'la olmuştu. Züleyha ilk sıralarda içindeki niyetini gizliyordu ancak bu duyguları onu yeninceye veya ona baskın gelinceye kadar sürdü. Birgün Züleyha süslenerek Yusuf'un karşısına çıktı ve onu ne kadar sevdiğini anlattıktan

sonra istediği şeyi Yusuf yapar da Yusuf kendisinin olursa onu birçok mal-mülk vereceğini ve yüce makamlara çıkaracağını açıkladı. Yusuf bundan kaçındıysa da Züleyha onu öpmek istedi. Züleyha ise buna rağmen tekrar tekrar öpmeyi deniyor/öpmeye çalışıyor. Ancak Yusuf ise bütün gücüyle kocası gelip de kendisini ondan kurtarana kadar ondan kaçmaya çalışıyordu. Züleyha'nın kocasının cinsel gücü yoktu ve kadınlara da yakın olmazdı. Züleyha'nın kocası gelince Yusuf başladı ondan özür dilemeye başladı. Ancak Züleyha dedi ki: "Ben uyuyorken geldi ve benden faydalanmak istedi." Kocasının durumunu Züleyha'nın aleyhine olduğunu anlayınca Yusuf'a böyle bir şeyi bir daha yapmamasını ve özür dilemekten de vazgeçmesini söyledikten sonra Züleyha'ya da "sen de bu günahından dolayı bağışlanma dile" dedi ve olayı kapattı. Ancak Züleyha'nın ve Yusuf'un haberi kraliyet ailesine mensup kadınlara ulaşınca, kadınlar Yusuf hakkında ileri geri konuşmaya ve onu aşağılamaya başladılar. Sonunda çocuğun bu olayının haberi ve bir zamanlar Etahir'in aslında onu kral için satın almak istediği de kralın kulağına ulaştı. Kral Yusuf'a olayı sorduğunda Yusuf olayı inkâr etmiş kral da onu sarayında çıkmayı yasaklamış ve kimsenin onu görmeyeceği bir hapse mahkum olmuştu.

s.979

Kralın Yusuf'u insanlardan uzakta tutması ve Yusuf'u ve hayattan olacağı tatlardan mahrum etmesi hiç de adil bir cezalandırma değildi. Bu esnada Züleyha ise kendisi hakkında dedikodu yapan ya da yapmayan bir grup kadını çağırarak onlara yiyecekler ve içecekler hazırlatmış ve onların hepsini de iki tarafında oturaklı olan bir koridorun karşısındaki salona oturtmuştu. Koridordaki oturma yerlerini altın sırmalı sarı ipekten kumaşlarla döşetmiş ve yine koridorun her iki tarafına da altın sırmalı perdeler salındırmıştı. Kuaförlere Yusuf'u iyice süslemelerini ve daha sonra da kendisinin kadınlarla birlikte oturduğu meclise getirilmelerini emretti. Oturdıkları bu alan da Güneşin tam karşısında yani Güneşe bakıyordu.

Kuaförler Yusuf'un saçını başını mücevherlerle stilize ettiler düzenlediler ve ona kırmızı altında simlerle dokunmuş sarı ipekten elbise giydirdiler. Elbisenin astarına yeşil renkli küçük küçük kuş motifleri işlenmişti. Elbisenin astarı da kuş motifleri de yeşildi. Yine elbisenin yolları renkli mücevherlerden yapılmıştı ve elbisenin altından da kırmızı bir entari içlik giymişti. Yusuf'un başına inci ve kıymetli mücevheratla kompoze edilmiş bir taç takmışlardı. Kuaförler, Yusuf'un

saçını tacın altından alnına doğru dökümlü yapmışlar ve geriye kalan saçlarını da göğsüne doğru salındırmışlardı. Zülüflerini ise yanaklarına doğru yapmışlar ve gözlerine sürme çekmişlerdi. Elinde de kıllarının rengi yeşile çalan bir sinek kovar yelpaze vardı. Misafir kadınlar yiyip içtikten ve öğünü aradan çıkardıktan sonra Züleyha şarap ve meyve hazırlatarak onların kadehlerine sundu. Züleyha onlara sapları mücevherlerden olan bıçaklar uzattı ve onlara dedi ki:” buyurun bu meyvelerden kesin de yeyin.” Denildiğine göre kadınların kesmek için ellerine aldıkları meyve ağaç kavunu imiş ve bu esnada Yusuf kanepesinde oturuyormuş. Nihayet içeceklerinden içmeye başladıklarında Züleyha onlara şöyle dedi: ”Kölemle benim aramdaki olayımdan dolayı beni kınadığınıza dair haberler geldi bana.” Onlar da: ”Durum sana ulaştığı gibidir! Çünkü sen makam ve mevki bakımından Yusuf’tan çok daha yüce bir konumdasın! Ancak sen nasıl oldu da prensler varken prensleri bıraktın da bu çocuktan hoşnut oldun!” bunun üzerine Züleyha dedi ki: “Fakat benim hakkımdaki haber size doğru ulaşmamış! Şayet dediğiniz gibi bir olay olsaydı Yusuf böyle bir şeyi yapmaya uygun biri olduğunu zaten gösterirdi!” bunu dedikten sonra da kuaförlere Yusuf’u meydana çıkarmaları için haber gönderdi. Ve oturma salonunun perdeleri nihayet açıldı. Bu oturma salonunun perdeleri kadınların oturdukları yerin tam karşısında olup Yusuf işte tam da bu perdelerin arkasından, yüzü Güneşe dönük ışığa dönük olarak meydana çıkmıştı. Meclis ve mecliste olanların hepsinin de yüzü Yusuf’un yüzündeki ve üstündeki nurla aydınlandı! Yusuf adeta kadınların gözlerini alırcasına parıltılarını etrafa saçıyordu. İşte Yusuf elinde yelpazeyle onlara doğru dönmüş ancak onlarda öylece baka kalmışlardı. Yusuf ise bir yandan elindeki yelpazeyi sallayarak Züleyha’yı serinletmeye çalışırken Züleyha da kadınlara bir şeyler anlatıyor ancak kadınlar onun ne dediğini ne duyuyor ne de anlıyorlardı. Kadınlar bu şekilde bakışlarını Yusuf’tan alamadıkları esnada Züleyha onlara dedi ki: “ Siz ne oluyor da köleme Yusuf’a bakmaktan benim söylediklerimle ilgilenmiyorsunuz?

s.980

Bunun üzerine kadınlar da Züleyha’ya şöyle dediler:” Maazallah! Bu senin kölen olamaz! Bu çocuk olsa olsa ancak yüce bir melek olabilir.” Bu esnada kadınlar arasında bir anda Yusuf’a duydukları aşktan dolayı belinden suyu akmayan kimse kalmadı! Ardından Züleyha onlara: ”Hakkında beni kınadığınız kişi işte budur!”

deyince kadınlar da ona: "Artık, bundan sonra seni kınamak kimseye düşmez! Kim seni kınarsa sana zulüm ve haksızlık etmiş olur ve o kişi bilesin ki senden aşağıdır." dediler. Züleyha da "dediklerinizi yaptım ancak o, benden yüz çevirdiyse de hadi siz bari onu bana yönlendirin" dediyse de oradaki kadınların her biri Yusuf'u kendine yönlendirmeye ve dil dökerek Yusuf'u gizlice kendilerine çekmeye çalışıyorlardı. Yusuf ise bu tekliflerden dolayı utanıyor ve şiddetle kaçınıyordu. Fakat kadınlar ise artık Yusuf'un kendilerine asla meyletmeyeceğini anladıklarında bu sefer de onu Züleyha'ya yönlendirmeye koyuldular. Yusuf'a itibar, yücelik ve mal-mülk vadinde bulunduklarında Yusuf diyordu ki:" benim bunlara ihtiyacım yok ki"... Artık bu durumu da görünce onu zorla alıkoymada karar kıldılar. Züleyha dedi ki:" Böyle bir şey hoş olmaz, uygun da düşmez. Ancak dediğimizi yapmazsa biz de onu hapsederek alacağı tatlardan men edebiliriz." Bunun üzerine Yusuf diyordu ki:" Allah'a yemin ederim ki hapsedilmek beni yapmaya çağırdığınız şeyden daha sevimlidir." Ardından Züleyha ise kendi ilahına onu ilahı yeşil yakuttan Utarit putuydu yemin ederek; "eğer Yusuf denileni yapmazsa onu hapse ondan sonra atabilirsiniz" dedi. Yusuf artık onlardan tamamen yüz çevirdiğinde Züleyha onun elbiselerinin çıkarılmasını emrettikten sonra kocasından onu hapsini istedi ki böylelikle Züleyha kendisine atılan zina iftirasından kurtulabilseydi. Arkasından dediğini uygulatmak ve böylelikle de ailesi hakkında söylenenleri ve ailesini düştüğü çirkin durumu ortadan kaldırmak için harekete geçti. Nihayet Yusuf'un hapsedilmesini istedi ve Yusuf yedi sene hapisteye kaldı.

s.981

Günlerden bir gün, kral rüyasında kendisine birinin gelerek şöyle dediğini gördü:" Falan ve falan iki kişi seni öldürmeye karar verdiler. İki kişiyle de yanında yemeği ve içeceği olan iki kişiyi kastediyordu." Kral, sabah uykusundan uyanınca rüyasındaki iki kişiyi buldurdu. Onlardan biri niyetini/kralı öldürmek gizlediyse de diğeri itiraf etti. Kral ikisini de hapse attırdı. Yanında yiyeceği olanın adı Raşan, içeceği olanın adı da Maratş veya Martışidi. Yusuf tıpkı Kur'an'ın dile getirdiği gibi bu iki adamında rüyasını haber verdi. Daha sonra da bu iki kişi hapisten çıkarılarak suçunu itiraf eden öldürülürken suçunu itiraf etmeyip inkâr eden ve yanında içeceği olan kişi kurtulmuştu. Bununla birlikte kral rüyasının yorumu ineğe çıkınca yanında

içeceği olan adam kral'a Yusuf'un haberini verir. Ardından da kral adamı hapisaneye gönderir. Yusuf da rüyayı kral için yorumlar.

s.982

Denildiğine göre kral Yusuf'a gönderdiği elçiye şöyle demişti:” Rüyayı anlatmadan önce Yusuf'a rüya hakkında birtakım şeyler sor.” Adam denileni yaptı ve Yusuf'a bir rüya görüldüğünü bildirince ve rüyayı anlatınca Yusuf da rüyanın tabirini ona yaptı. Rüyanın tabirini öğrenen kral Yusuf'un kendisine getirilmesini emretti. Kralın kendisini emrettiğini öğrenen Yusuf; ”kendilerinden dolayı hapsolunduğum kadınların gerçek konumu durumu ayan beyan ortaya çıkarılmadıkça hapisten çıkmayacağım” dedi. Vakıa'daki kadınların olaydaki konumu ortaya çıkınca ve Züleyha da olayı gerçek yönüyle anlatınca bu defa kral Yusuf'a yöneldi ve onun hapisten çıkarılmasını, hapisane kirlerinden temizlenip yıkanılmasını ve ona kraliyet kıyafetlerinden giydirilmesini emretti. Nihayet Yusuf, kralın yanına girip de kralı, sevince boğunca ve kralın içine de Yusuf'un sevgisi doğunca kral Yusuf'a rüyanın tabirini sormuş Yusuf da rüyayı, Allahü Teâlâ'nın kitabında buyurduğu şekiliyle tabir etmişti. Sonrasında da kral ona bu işin üstesinden kimin geleceğini sormuş, o da kendisinin bu işi bildiğini ve çözeceğini söylemiş kral da ona elbisesini vermiş, ona bir taç giydirmiş, ardından da yanına verdiği askeri birlikle birlikte atına binerek ortalıkta, ahalinin içinde dolaşmasını ve tekrar saraya dönmesini emretmişti. Akabinde de Yusuf'u el-Aziz daha önceden ölmüş olduğundan el -Aziz 'in minderine/döşeğine, tahtına oturmuş, azizlik ünvanını ona vermiş ve el-Aziz'in hanımıyla da onu evlendirmişti. Evlilikten sonra Yusuf, Züleyha'ya “ bu benim muradıma istediğim şekle daha uygun” dediğinde Züleyha da ona” lütfen beni mazur gör, çünkü kocam erkekliği olmayan biriydi. Böyle bir adam da kadınıni senin gibi güzel ve biçimli, endamlı biriyle baş başa bırakırsa tabi ki benim gibi bir kadının da gönlü sana meyleder.

s.983

Bolluk seneleri gelince Yusuf mahsulü arttırmaya depolamaya ve yiyeceği de çoğaltmaya koyuldu. Daha sonra da Nil'in suyun olabildiğine çekildiği yıllarda tedbirleri ve bu konudaki siyasetini iyice sıkılaştırdı. Eğer böyle yapmasaydı insanlar

helak olurdu. Neticede ise bütün Mısır'lıların altınları, gümüşleri, mücevherleri, kumaşları, hayvanları, kap kaçakları ve gelir getiren gayrimenkulleri Yusuf'un sattığı yiyecekler karşılığında Yusuf'a gelmeye başladı.

s.984

Bu sırada Şam bölgesinin insanları da kıtlık geçiriyorlardı. Yusuf'un başına gelenlerden biri de Allah (c.c.)'in kitabında buyurduğu Yusuf'un kardeşleriyle olan olayıydı. Yusuf babasını bulmaya koyulmuş ve babasını bütün Ehlü İyaliyle birlikte Şam'dan almış getirtmiş bu arada bütün Mısır'lıların ve Mısır'ın ulularının gözleri önünden çıkarak gelmekte olan babasını karşılamaya gitmiş ve babasını kralın huzuruna getirmişti. Yakup (a.s.) o kadar güzel görünümlü biriydiki kral onu yakınına almış, onu sevmiş ve onu taltif etmişti. Yakup (a.s.) o esnada yüz yirmi (120) yaşında idi. Yakup (a.s.) Nekraves'in yanında kalıyor, Nekraves ise onu taltif ediyor, ona hürmet ediyordu. Yine Yakup (a.s.) Nekraves'i Allah'ı birlemeye çağırıyor, putlara tapınmayı bırakmasını telkin ediyor, ardından da Yusuf (a.s.) aynı şeyleri yineliyordu. Denildiğine göre Nekraves iman etmiş ancak imanını, mülkünün/krallığının elinden gidebileceği korkusuyla gizlemişti.

s.985

Nekraves'in sağlığında, Yakub (a.s.) ölünceye kadar Nekraves'ten hürmet ve ikram görmeye devam etti. Ölmezden önce de Şam bölgesindeki vatanına defnedilmesini vasiyet etti. Öldüğünde bir tabuta konularak Yusuf ve Mısır'ın ileri gelenleri onu vatanına ulaştırıncaya kadar ona eşlik ettiler. Ancak oradaki ahali Yakub'un oraya defnedilmesini engellediler. Çünkü daha önce defnedilmesi için burası İshak'a bağışlanmıştı. Bunun üzerine Yusuf orayı onlardan satın aldıktan sonra Yakub oraya ancak defnedilebildi. Daha sonra oğlu Yusuf da Mısır'a defnedildi.

s.986

Daha önce de geçtiği üzere Nekraves, 120 yıl hükümdarlık yaptı. Nekraves'in oğlunun da Yusuf'la beraber geçen olayları vardı ki onları daha önce zikretmiştik. Yusuf'tan sonra ise Darem/Nekraves'in oğlu, kendisine Balataş/Balatş isimli denilen ve aynı zamanda kâhinlerden biri olan kişiyi vezir yaptı. Onun hakkında Yusuf (a.s.)'in uyarıda bulunduğu; insanlara eziyet edeceğini, ahalinin mallarını ellerinden alacağını ve hangi şehirde bir güzelliği meşhursa o kadını muhakkak ailesinin

elinden alacağını söylediği ileri sürülür. O ise bir müddet böyle devam etmiş, insanlara yaptığı eziyet ileri boyutlara ulaşmış ve onlara her türlü tiksiniç şeyleri yapmıştı. Vakta ki bir gün Nil’de gezintiye çıktığında bir rüzgâr peydah olmuş ve bindiği gemiyi alabora ederek hem kendisinin hem de yanındakilerinin Nil’de boğulmalarına sebebiyet vermişti. Böylelikle de insanlar onun şerrinden yana rahatlamışlardı.

s.987

Darem’den sonra da oğlu Maadayus kral oldu. Bu kişi firavunların beşincisidir. Mısır’lılar ise ona Maadan ahalinden vergileri kaldırdı. Ahalinin refahında iyileştirmeler yaptı. Daha çok tapınaklara önem vererek putlara ibadetin üzerinde durdu. Kıptîler, onun bir gün Zühal/Satürn için yapılan tapınakta tam da Zühal’in heykelinin karşısına durarak Zühal’e hummalı bir şekilde tapınırken onu bir nur’ un kuşattığını ve Zühal’in kendisine görünerek şöyle dediğini anlatırlar: “ Seni tanrı ilan ediyorum/yapıyorum ve sana güç kudret veriyorum. Seni kendi katıma yükselteceğimden dolayı beni anmaktan sakın geri durma.” Bu sırada insanlar tapınakta görüp farkettileri nuru ve duydukları sesi tapınak hizmetkârlarına haber verdiler. Onun bu durumu karşısında ona tazimde bulunarak onu Zühal’in emriyle rab olarak tayin edilen birisi olarak çağırdılar hep. Daha sonra Maadan insanları toplayarak “başka krallara verilmeyen özelliğin bana verildiğine vakıf oldunuz ki benim için şükür gerektiren bir tanrı vergisidir. Bu sebeple sizinle bilgili görevimi başlamayacağım da. Ancak kraliyet/yönetim işlerini oğlum Akşameş’e veriyorum ve ben de devamlı arkasında olacağım. Buna da, size vadettiğim gibi; sizin gözlerinizden kayboluncaya kadar devan edeceğim. Oğlumu bakanlarla destekliyorum. Siz kendi derdinize düşün! Ne olacaksınız ona bakın! Bununla birlikte ben gözden kaybolsam görünmez olsam da siz yine benim tarafımdan görülecek ve duyulacaksınız” demişti ve insanlar da buna rızayla razı olarak memnunlukla karşılamışlardı.

s.988

Maadan’dan sonra Akşameş kraliyet tahtına oturdu ve babasının tacını giydi. Tarihçiler onun tam ismini, Devma oğlu el-valid oğlu er-Rayyen oğlu Darem oğlu Maadan oğlu Kaşem olarak verirler. Bu kral altıncı firavundur. Tarihçiler 1.Fir’andan

hareketle bu hanedanı fir'anlar/firavunlar olarak ismlendirmişlerdir. Böylece bu isim krallığında ve işinde güçlü ve ulu olan herkes için kullanılır bir isim olmuştur.

Hatırlarsak Akşameş'in babası insanlardan saklanmıştı. Akşameş ise İsrailoğullarını Kıptîlerin önünde aşağılayan, hor hakir kılan ilk kraldır. Akşameş Kıptîlere demişti ki:” Onlar sizin kulunuz kölenizdir. Onları erkekleri kendi erkeklerine; kadınları da kendi kadınlarına hizmetçi oluncaya kadar da bu böyle devam edecektir. Eğer bir İsrailoğlu Kıptîlerden birini döverse öldürülür...” “Denildiğine göre İskenderiye Feneri/kulesi onun zamanında inşa edilmişti ve fenerin üzerine aynayı koyduran kendiydi.

s.989

Akşameş kraliyet ailesinden ve Kral Eşmun'un çocuklarından olan ve Talme b. Gümes denilen birini kendisine vezir yaptı. Bu adam şeceratli, hikmet sahibi, kâhin ve dahi biriydi. Akşameş ise krallığının otuz birinci yılından gözden kaybolmuştu ve Talme'de memleket işlerini idare ediyordu. Denildiğine göre Akşameş aklını kaybetmiş ya da Talme onu zehirlem'''iş yahut öldürmüş olabilirdi. Çünkü kendisi ve kral birbirlerine girmişlerdi. Kral kaybolunca insanlar da bu defa Talme'ye baskı yaparak onu yerinden mevkisinden etmişlerdi. Bilahere de Akşameş'in oğlu Lateş'ı kraliyet tahtına oturatarak ona taç giydirmişler ve idareyi ona vermişlerdi. Lateş lehine istikrar yavaş yavaş sağlanırken ilginç bir gelişme olmuştu. Talme bulunduğu görevinden ayrılmıştı ama yerine de Kral Nederas'ın çocuklarından torunlarından ya da hanedanından Lahüf denilen kişiyi/prensi kral olarak bırakmıştı. Lahüf ise zulmederek insanları kendisine tapınmaya çağırmış, sarayında kâhin vb. kimselerden başkalarının oturmasını emretmiş, kâhin vb.lerinin de bir an önce saraydan ayrılmasını emretmişti. İnsanlara zulüm ve katletmede de hayli ileri gitmişti. Halkı rütbelerle birbirinden ayırarak ve ellerindeki mallara el koyarak kendi malını çoğalttı. Kadınların getirilmesini isteyerek onlardan birçoğunu gasp ederek el koydu. Bu türden şeyleri daha önce değindiğimiz başkalarının yaptığı zulümleri katlayarak yaptı. İsrailoğullarını kendisine kul köle yaptı. Kıptîler onun Musa¹⁹⁸ zamanındaki firavun oluşunu söylerler. Fakat tarihçiler ise Musa zamanındaki firavunun el-Valid b. Mus'ab el-Amlaki olduğu kanaatindedirler.

¹⁹⁸ Musa, İsrailoğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber. Bkz.: Ömer Faruk Harman. (2006). “Musa”, DİA, c. 31, ss. 207-213.

s.990

Fakat insanlar yine de bu firavun hakkında tartışmaya devam ettiler. Kimisi onu Amalikalılardan olduğu görüşünde olmakla beraber kimisi de Şam bölgesinin Lahm Kabilesinden olduğu görüşündedirler. Bazıları da onun İstahr şehri Farisilerinden/İranlılardan olduğu görüşündedirler. Yabancı bir grup/bilim adamları ise onu Endülüs'ün Karmüne şehrinden olduğu, yine başkaları da onun Baysar'ın oğlu Misrâm'in çocuklarından bir Kıptî olduğu kanaatindedirler. Kıptîler onun Misrâm'in oğlu olduğu fikrinde sabittirler. Aynı zamanda onun ve ailesinin nesebi/soyu onlarda meşhurdur. Bunun delilinin de söz konusu Kıptîlerden evlenmesinin olduğunu söylerler. Başka bazıları da Minf/Menf şehrine, dışı bir eşeğe binmiş olarak girdiği ve bu eşeğin üzerinde de firavunun satmak istediği kıldan bir çadır olduğu görüşündedirler. Yine bunlar Kıptîlerin krallığı kimin üsleneceği noktasında çalkalanıp durduklarını ve o esnada Minf'e ilk çıkıp gelen kişinin krallığı üstlenmesinde ittifak ettiklerini ve ilk gelen kişinin de bu firavun olduğu kanaatindeler.

s.991

Bu adam malı mülkü saçıp savurmuş, kendisine itaat edenin itaatini kabul etmiş ve muhalefet edeni de öldürmüştür. Şehirler kurmuş, hendek üstüne hendekler yaptırmış ve Mısır hudutlarına kaleler yaptırmıştır. Kendisinde sonra yerine Haman'ı bırakmıştır ki bu adam kendisinin de gayet yakınında olan biriydi. Haman, Sardos Körfezini kazdıran yaptıran kişidir. Kendisi aynı zamanda yüksek hörgüçlü/büyük hörgüçlü deveyi insanlara ilk tanıtan kişidir. Musa (a.s.) konusunda da geçtiği üzere Musa (a.s.)'la aralarında geçen birtakım olaylar vardır.

3.5. Mısır'ın Fethi

s.992

Abdurrahman b. Abdillâh b. Abdilhakem dedi ki: " Sene h. 18'de Ömer (ra) el-Cabiye geldiğinde bir müddet Amr b. As'la başbaşa kaldı. O, Mısır'a cahiliye döneminde daha önce de gelmiş, şehirlerini görmüş ve oranın ahvalini tanımıştı. Ancak Mısır'ın durumunu gözünde büyütüyor ve fethedilip fethedilmeyeceği noktasında birtakım korkulara kapılıyordu. Bundan dolayı da Ömer (ra) temkinli davranmış ve Amr b. el-As'a tamamı Akka'lı olan dört bin (4000) de asker vermişti. Denildiğine göre bunların üçte biri Gafig'li de olabilirdi. Ömer (ra) Amr b. el-As'a

şöyle dedi: ”Haydi! Durmayın yürüyün artık! Ben Allah’tan hayır umuyorum hayırlı sonuç bekliyor ve istiyorum. İnşallah yazılı emrim en hızlı şekilde sana ulaşacaktır. İçinde Mısır’dan derhal çekilmesin emrettiğim mektubum, sana, sen Mısır’a girmezden önce ulaşırsa derhal çekil. Ancak mektub sen Mısır’a girdikten sonra sana ulaşırsa durmaksızın ilerlediğin yöne ilerlemeye devam et. Allah’tan da yardım ve zafer dile” Amr b. el-As gece yarısı ilerlediğinde hiç kimse onu farketmemişti.

s.993

Ömer (r.a.) istihare yapmıştı ve Müslümanlar/Müslüman ordusu için endişeleniyordu. Bundan dolayı da Amr’a mektup yazmış ve yanındaki birlikle birlikte geri çekilmesini söylemişti. Mektup Amr’a ulaştığında Amr, Rafah ve el-Ariş’e ulaşmıştı. Amr korkuya kapıldı! Ya bir de mektupta anlaştıkları üzere çekilme olursa ne olacaktı. Elçiden mektup almamaya karar verdi. Rafah ve el-Ariş arasındaki bir köye varıncaya kadar elçiyi oyaladı. Bu defa da Amr vardıkları köyün nereye ait olduğunu sorduğunda kendisine Mısır’a ait olduğu söylendiğinde hemen mektubu istetti ve mektubu Müslüman’lara okudu. Sonra da yanındaki orduya Amr şöyle dedi: ” Bu köyün Mısır’a ait olduğunu biliyordunuz değil mi?” Onlar da “evet” dediler. Yine onlara” Mü’minlerin emiri beni tembihledi! Mektup bana ulaştığında eğer Mısır’a girmemişsem geri dönecektim. Ancak biz Mısır topraklarına erişinceye kadar yazılı emir bize ulaşmadı! Öyleyse Allah’ın bereketiyle durmayın, ilerlemeye devam edin” dedi.

s.994

Amr’ın durumu ilerleyişi Mukavkis’a ulaşınca Mukavkis el-Fûstat’a doğru ilerledi. Mukavkis o sırada Amr’a karşı birlikler hazırlıyordu. Mısır’ın önde gelenlerinden birtakım kişiler Kıptîlerin, İskenderiyedeki Ebu Bünyamin denilen bir piskoposlarından bahsettiler. Bu piskopos’a Amr’ın Mısır’a ulaştığı haberi gelince Kıptîlere bir mektup yazarak ve krallarının elinin kolunun bağlandığını bildirerek Kıptîleri Amr’a karşı savaşmaya çağırmıştı. Bunun ardından Amr’la savaş yapılan ilk mevki el-Ferma idi. Oraya Kıptîler başka bir şehirden gelmişler ve Amr’la savaşa tutuşmuşlardıysa da Allah, Amr’a ve Müslümanlara o şehrin fethini nasip eyledi.

Denildiğine göre el-Ferma’daki Kıptîler, Ebu Bünyamin’in kendilerini Amr’a karşı savaşa çağırmasına rağmen tam tersine Amr’a yardım etmişlerdi. Amr ilerlemeye devam etti ve Bilbis ile Ümm Düneyn’i fethedinceye kadar hafif

mukavemetler dışında ciddi bir mukavemetle direnişle karşılaşmadı. Bunlar Amr’a kendilerine yardım etmesi için mektup yazmışlar ve Amr da onlara 4000 askerlik yardım göndermişti. Sonra Amr, el-Hısn Kalesi’ne yürüdü. Burayı Mısırlılar hendekle çepeçevre korumaya almışlar, hendeklere; hendekleri geçmek için kapılar yapmışlar ve bu kapıların avlu kısımlarına da demir çubuklar dikmişlerdi. Amr ise adamlarını gruplara bölerek düşmana kendilerini olduklarından daha fazla gibi göstermeye çalışıyordu. Daha sonra da sabahleyin harekete geçerek askerlerini hendeğe giden yol ağızlarına tam silahlı bir şekilde diziyordu.

s.995

Bu olayların akabinde de Zübeyr b. el-Avvam on iki bin askerle Amr’a yetişerek Müslümanları takviye etti. Amr düşmana karşı savunmaya sürekli teşvik ederken düşman da kalenin üzerine mancınık kurmuştu. Amr ise bu esnada Bila’nın sancağının altında duruyordu. Abdurrahman dedi ki:” Amr’ın annesinin adı Belviye idi.” Amr’ın yapacağı fetih gecikince Zübeyr (r.a.) şöyle dedi:” ben kendimi Allah’a hibe/bağışlıyorum ediyorum. Böylece de Allah’ın Müslümanlara zafer bahşedeceğini arzu ediyorum/umuyorum. “Hemencecik de kalenin hamamı tarafındaki duvarına merdiven dayadı ve yanındakilere de kendisi kalenin üstüne çıktığında tekbirini duyarlarsa hepsinin birden bu tekbire karşılık vermelerini ve merdivenlere dayanmalarını emretti. Yanındakiler olayı daha tam anlamamışlarken bir de baktılar ki Zübeyr elinde kılıç kalenin tepesinde tekbir getiriyordu. Müslümanlar koşarak merdivenlere o kadar abandılar ki Amr merdivenleri kırabilecekleri için onları uyarmak zorunda kaldı. Bunu gören kaledekiler kaçışmaya başladılar. Ardından da Zübeyr kale kapısına yöneldi ve kapıyı açtı. Zübeyr kalenin kapısını açınca Müslümanlar da saldırıya geçtiler.

s.996

Daha sonra Müslümanlar Bab el-Yun’u kuşatma altına aldılar. Orada, başlarında Mukavıs olduğu halde Romalıların büyükleri, Kıptî’lerin ileri gelenleri ve yöneticileri vardı. Müslümanlar onlarla bir ay boyunca çarpıştılar. Artık Mukavıs ve beraberindekiler kendi canlarından yana endişelenmeye başlayınca, Mukavıs Kıptî’lerin ileri gelenlerinden bir grubu da yanına alarak kalenin güney kapısından dışarı çıkarken geride de bir birlik kurarak, bu birliğe, kendileri kaleyi terk ettiğinde köprüyü kesmelerini emretti. Kalenin bu tarafındaki bu köprü Nil’in üzerindeydi. Ve

nihayet Mukavıs, Amr’a bir elçi gönderdi ve: ”Ülkemize girdiniz ve bayağı uzun bir süre (ülkemizde) kaldınız. Oysa siz azıcık bir topluluksunuz. Ancak Romalılar gelerek sizi kuşatacaklar. Çünkü şu anda size karşı ordular hazırlıyorlar. Yine şu anda Nil de sizi çepeçevre kuşatmış durumda. Artık elimizde tutsaksınız. Öyleyse bize bazı adamlarınızı gönderin de derdiniz ne onu duyalım. Belki böylelikle durum sizin de bizim de istediğiniz şekilde oluşturulabilir. Böylelikle aramızdaki bu savaş da Romalılar sizi kuşattığında siz pişman olmadan önce son bulmuş olur.” Dedi.

s.997

Amr, Mukavıs’a elçi göndererek sizinle bizim aramızda şu üç şeyden birinin olmasından başka bir şey olamaz dedi:” Ya İslam’a girersiniz ki o zaman bizim kardeşlerimiz olursunuz ve o takdirde bizim için olan sizin için de geçerli olur; buna yanaşamazsınız küçülerek kendi elleriyle cizye verirler; buna da yanaşamazsınız sabırlı bir şekilde sizinle, hâkimler hakimi olan Allah aramızda hükmedinceye kadar savaşırız.” Mukavıs’ın elçileri ise Müslümanlarla görüşüp geri geldiklerinde Mukavıs onlara “onları nasıl ne halde gördünüz” dediğinde elçilerde “onlardan herhangi birine ölümün yaşamaktan daha sevimli olduğunu ve alçak gönüllülüğün onlara büyüklenmekten –böbürlenmekten daha hoş geldiğini, hiçbirisinin dünyaya düşkünlüklerinin/rağbet olmadığını, toprağa oturduklarını, dizleri üstüne oturarak yemek yediklerini, emirlerinin onların herhangi birisi gibi olduğunu ve namazlarında huşulu olduklarını” gördük dediler. Mukavıs da bunun üzerine “yemin ederim ki bunlar bir dağa yönelseler dağı titretirler. Kimse savaşta bunlara güç yetiremez. O halde, eğer ganimet alamazlarsa barış yapacaklardır. Çünkü Nil’e çepeçevre kuşatılmış durumdalar. Üstelik eğer bir imkanını bulurlarsa bundan sonra da bize asla olumlu bir cevap vermezler. Şayet Nil’in yatağından çıkması ve taşkınlar söz konusu olursa, o zaman su onları her yönden kuşatır ve böylelikle karaya ulaşmaları mümkün olmadığı gibi bu yöredeki herhangi bir yerleşim yerine de erişemezler.

s.998

Amr, Mısırlılara içlerinden birisi Ubade b. Samit olduğu halde on kişi gönderdi ve Ubade’ye konuşmayı kendisinin yapmasını ve onlara yapılan üç teklifin şıklarından ancak biriyle cevap vermesini ve başka bir şey vadetmemesini emretti. Gemilere binerek Mukavıs’a doğru ilerlediler ve huzuruna girdiler. Übade b. Samit ileri çıktığında yani Mukavıs’ın huzurundayken siyahlığı dolayısıyla Mukavıs ondan

ürkmüş ve “şu siyahî adamı burdan alın ve başkasını getirin konuşmaya!” demişti. Onlar da hep birlikte: Bu siyahî adam bizim büyüğümüzdür. Üstelik bilgi ve fazilet olarak da bizim en üstünümüzdür” dediler. Sonunda onunla Ubade konuşmaya başladı ve o konuştuğu da Mukavîs’in korkusu-endişesi daha da artınca Mukavîs yanındakilere dedi ki” onun görüntüsünden korktum fakat bana göre onu sözü bence daha korkunç. Bu ve bunlara/arkadaşlarına gelince; Allah onları yurtlarından Mısır’ı harap etsinler diye çıkarmış sanki! Onların kralının bütün dünyaya üstün geleceğinden başka bir şey zannetmiyorum. Ardından Mukavîs, Ubadeye “ sizden her birinize ikişer dinar, komutanınıza 100 dinar ve halinize de bin dinar verilebilir.” Dediğinde ise Ubade daha önceki üç şart/şıkla cevabını tekrarladı. Bu defa Mukavîs kendi maiyetine dönerek: ”Görüşünüz nedir?” dedi. Onlar da “ dinlerine girmemizi istediler ancak bu mümkün değil. Şimdi biz bilmediğimiz bir din için Mesih’in dinini terkedeceğiz? Köleleştirilmemize/esarete düşmemize gelince; ölüm bundan daha kolay şeydir. Eğer razı olurlarsa ve kabul ederlerse kendilerine vereceğimiz vergiyi kat kat artıralım bu bizim için daha kolaydır” dediler.

s.999

Ubade oradan ayrıldığında aslında hiçbir konuda ittifak edememişlerdi. Müslümanlar: Mukavîs, özellikle Kıptîler adına cizye verip boyun eğinceye kadar savaşmakta ısrar ettiler. Bu durumda Romalılar ise Mısır’dan çıkıp Roma topraklarına gitmekte serbesttiler. Mısır’da baştan aşağıya o gün şartlarında kaç kişi olduğu, bu işi bilenlere yemin ettirilerek havale edildi ve saydırıldı. Kadınlar, çocuklar ve pir-i fânîler dışında bülûğa erenleriyle birlikte altı milyon kişi olarak sayıldı. Her bir kişiye ikişer dinar vergi/cizye konuldu. Toplamda vermekle yükümlü oldukları on iki milyon dinar idi. Yine orada oturan Hristiyan’lar ve Nübeliler ise elli milyon dinar vereceklerdi.

s.1000

Aynı esnada Amr, Mısır’daki mal varlığını araştırıyor, bulduklarını beytülmale ekliyordu/katıyordu. Amr’a el-Said Güney Mısır bölgesinin yöneticisinin elinde de mal olduğu dile getirilince, Amr ona, adam göndererek elindeki malı istemiş ancak o da elinde bir şey olmadığını söyleyince onu hapse attırmıştı. Amr ise el-Said’in yöneticisi hapisteyken onun yanına bir adamı daha hapsettirerek yöneticinin herhangi bir kimseden bahsedip bahsetmediğini yoklatmıştı. İçerdeki

adamı da onun Tur'da bir rahipten bahsettiğini haber vermişti. Amr da bunun üzerine hapsedilen adamın yüzüğünün getirilmesini emretmiş ve adamın kullandığı Roma dilinde bir mektup yazdırarak mühürletmiş ve söz konusu rahibe göndermişti. Sonuçta ise Amr'a ağız kurşunla mühürlenmiş kapatılmış bakır bir testi getirildiğinde testinin içinde bir yazı görmüşlerdi: "Ey Âdemoğlu! Malınızı istiyorsanız fısıkyenin altını kazınız!" Amr fısıkyeye ki/o bir çeşit su dolabıdır güvenilir adamlarını göndermiş onlarda orayı kazarak oradan elli irdeb/tahminen 7500 kg altın çıkardılar.

3.6. el- Fustat Konusu

s.1001

Daha Amr (r.a.) el-Fûstat'ta oturabilecekleri evler yapılmasını emretti. Orası bu günkü "Kahire Şehri" dir. "el-Fûstat'ın Mısır'ı " olarak isimlendirilmesine gelince; Amr b. As¹⁹⁹ İskenderiye'deki Romalıları savaşmak için İskenderiye'ye gittiğinde oradaki insanların şehirden çıkarılmasını emretmişti. Fustat; kalabalık insan topluluğu demek olduğu için ki bir yabani güvercinin oturdukları evde civciv çıkardığını görünce de bu defa fikrinden vazgeçerek " böyle bir şey yapmamız bize haram kılınmıştır" dedi. Sonra da el-Fûstat'ta oturulmasını ve orda kalınmasını emretti. Kaldığı konağın sahibine geri verilmesini bildirdi. Müslümanların İskenderiye'yi fethettikten sonra geri dönünce dediler ki : "Nerede konuşlanacağız?" onlar da " el-Fûstat'ta" dediler. Yani Amr'ın bir şehir olarak geriye bıraktığı Fustat'ı. Burası ev yerine geçmek üzere konuşlanılan bir yerd. Burası Dar'ül-Hasa olarak bilindiği gibi Amr el-Sağira'nın konağının yanındadır.

s.1002

Amr b. el-As burada bir mescit bina etti. el-Leys b. Sa'd'in dediğine göre: "Burasının çevresinde bahçeler ve üzüm bağları vardı. Mescidi bina etmek için ipleri gerdiler ve işe ellerini bulaştırdılar. Hatta Amr da kibleyi tayin edene kadar diğerleriyle beraber çalıştı, işin üzerinde durdu. O ve Resûlullah'ın ashabı bu mescide bir de minber yaptılar. Ebu Temim el-Ceyşani'nin dediğine göre de Ömer b. el-Hattab (ra) Amr'a bir mektup/yazı göndermiş ve şöyle demişti:" Emme ba'd! (imdi!) Bana ulaştığına göre bir minber edinmişsin ve minbere de Müslümanların boyunlarına basarak çıkıyormuşsun. Yoksa sen işini, kendi başına yapamıyorsun da

¹⁹⁹ Amr b. el-As, Meşhur sahâbî, Mısır fâtihî ve devlet adamı. Bkz.: Ahmet Önkal. (1991). "Amr b. el-As", *DİA*, c. 3, ss. 79-81.

Müslümanları ezerek mi yapıyorsun? Bilesin ki ihlal kurallar için senin hakkında yemin etmişim!” Resûlullah (sav) in arkadaşı Ebu Müslim el-Gafiki/el-Gafigi de bu yeni yapılan mescitte Amr’ın Müezzinliğini yapıyor mescidin hizmetiyle ilgileniyordu.

s.1003

Müslüman’lar Mısır şehrinde evlerinin yeri için plan ve projeler yaptılar. Amr b. el-As kendi konağını mescitle arasında yol geçecek şekilde mescidin kapısının yanında bu günkü olduğu yerde planladı. Diğer konağını da bu ilk konağın bitişiğinde planladı. Oğlu Abdullah da öldüğünde buraya defnedilmişti. Aynı zaman da oğlu Abdullah da büyük konağını bu büyük mescidin yanında planlamış ve konağı, Kâbe’nin²⁰⁰ ilk dörtgen şeklinde esinlenerek bir saraya dönüştürmüştü. Amr’ın konağının ve mescidin çevresini de Kureyş’liler, Ensar, Eslemliler, Gifarlılar ve Cüheynililer projelendirerek evler yapmışlardı.

s.1004

Ebu Ubeyd diye bilinen Amr’ın azatlı kölesi Verdan ise, bugün Amr b. Mervan’a yaslanan sarayı kendisi için yapmıştı. O sarayı da daha sonra Abdülaziz b. Mervan satın alarak kardeşine hediye etmişti. Kays b. Sa’d b. Ubade ise caminin kiblesindeki Dar’ül Fulful denilen yeri kendisine ayırmıştır. Vefatı esnasında da Müslümanların valileri konaklasınlar diye orasının Müslüman’lara bağışlanmasını vasiyet etmiştir. Burası Dar’ül Fulful/biber evi adıyla adlandırılmıştır. Çünkü Usume b. Zeyd el-Tenuhi Mısır’a vali olduğunda, el-Velid b Abdilmelik’in isteğiyle Bizans imparatoruna gönderilmek üzere yirmibin dinarlık biberi burada depolamıştı.

Mesleme b. Muhalled ise Dar el-Reml’i kendisine ayırmıştır. Burası da el-Ka’k’in değirmeninden hamama doğru giden verdan çarşısındaydı. Daha sonra onu Muaviye’ye hediye etmiş Muaviye de ona Verdan Çarşısı’ndaki evini ayırmıştı. Burasının yanında da Luaqbe b. Amr’ın konağı vardı ki Luaqbe de bu konağı vaktiyle Muaviye’nin kızı Remle’ye hediye ettiğinden buraya Dar el-Reml denilirdi. Yalnız halk da bu isimlendirmedeki bazı harfleri zaman içinde değişikliğe uğratmıştı. Ancak bu söylentiye görede buradan Dar’ül Darb’e çokça kum taşındığı için Dar el-Reml olarak isimlendirilmiştir.

²⁰⁰ Kabe, İslâm inancına göre yeryüzünde yapılan ilk mâbed, müslümanların kiblesi. Bkz.: Sadettin Ünal. (2001). “Kabe”, *DİA*, c. 24, ss. 14-21.

s.1005

Kays b. Ebi'l-As el-Sehmi ise evini İbn Rummane'nin yanında planlamıştı. İbn Rummane'nin konağı ise Kays'ın Evi ile mescidin arasında bir yerdeydi. İbn Rummane'nin konağının bir kısmı, Abdullah b. Tahir arazisini genişletince mescide dahil olmuştu. Amr o sırada Kays'ı el-Feza'ya yönetici yapmıştı atamıştı. Ubade b.Samit ise konağını İbn Rummane'nin hemen yanında planlarken aslında kıskançlık yapmış ve Suq el-Hammam'a kadar bir yeri almak istemişti. Harice b. Huzafe ise mescidin batı tarafındaki kınacılara ve unculara doğru devam eden yeri kendisine ayırmıştı. Abdurrahman b. Udeys ise el-Dar'ül Beyda'yı kendisine ayırmıştı. Buraya daha sonra Mervan b.Hakem h. 60 yılında bu günkü binayı yaptırmıştı. Sakifliler ise mescidin doğu tarafında saraçlara doğru uzayan alana yerleşmişlerdi. Ebu Zer ve yanındaki Gıfarlılar ise kandillerin olduğu sokaktan İbn Cebr'in sarayının olduğu Berberi'lerin sokağına kadar olan kısmı kendilerine ayırmışlardı.

s.1006

Ka'b b.Yesar b. Dinne, yani İbn binti Halid b. Sinan el-Absi ise/ki Kab'ın annesi binti Halid hakkında Resülullah (s.a.v.): "kavminin kendisini kaybettiği Yunus peygamberin kız demiştir. Dar'el-Nahle denilen kandiller sokağındaki yeri kendisine ayırmıştır. Kandiller sokağına Eşref Sokağı da denilirdi. Çünkü Amr b.el-As sokağın bir tarafında, diğer tarafında ise Ka'b b. Yesar oturuyordu. Aralarında ise Ebu Zerr'in Zekeriya b. el-Cahm'in ve Abdurrahman b.Şurahbil vb. eşraftan kimselerin evleri vardı. Ka'b b. Adiyy El-Kayseriyye'nin kendisine ayırdığı yere gelince ise, Ömer b. Abdülaziz onun arazisine bina yapmak isteyince Ka'b 'ın ailesinden orayı satın almış, Beni Vail'deki yerini de Ka'b'lere ayırmıştı. Bugün Ebu Mürre hamamı olarak bilinen hamama gelince de burası Tenuh'lulardan bir adama ayrılmıştı. Abdülaziz b. Mervan bir zamanlar burasını bu adamdan isteyince adam da burayı Abdülaziz'e hediye etmiş, Abdülaziz b. Mervan da buraya oğlu Zebban/Bezban adına bir hamam yaptırmıştı. Bu Bezban ya da Zebban hakkında bir şiirde şair güya bu hamamda kadın kılığında mermerden bir heykeli betimlerken şöyle demişti:

*“Kimin içinde beyazlığa/aklığa yer varsa
Öyleyse Zebba’nın hamamındaki beyaza/beyaz heykele gelsin de baksın.
Onda ruh canlılık olmadığı gibi, onu yontacak bir ustura da yoktur.
Ancak o bir puttur ama insan kılığındadır.”*

Sene h. 102’de Yezid b. Abdülmelik bütün putların kırılmasını emrettiğinde harikalar harikası olan bu put da kırılmıştı. Bu arada Zübeyr b. el-Avvam da, içinde kaleye tırmandığı merdivenin dayalı/dikili olduğu Verdan Sokağındaki yeri kendine ayırmıştı. Ancak Abdülmelik b. Mervan²⁰¹, Zübeyr’in elindeki bu yerini kendine ayırmak istemişse de Ebu Cafer orayı Hişam b. Urve’ye iade etmişti. Ebu Cafer’in yanında Hişam’ın ayrı bir yeri vardı. Ebu Cafer, Zübeyr’i kastederek demişti ki: ”Ebu Abdullah gibisi yoktur! Bir şey alıncaksa ancak onun için alınır!”

s.1007

Ebu Basre el-Gıfari de Zübeyr’in yanında yer ayırdı. Eslemliler de Ebu Zerr’in yerini takip eden yeri kendilerine beğendiler. Yine onların İbn Bülade’nin konağının bulunduğu sokakta ve Dar el-Sabah’ta da ayırdıkları yerler vardır. İlâveten bunların, Suqu Berberi’deki hacematçıların oraya kadar, İbn Cebr’in sarayından itibaren ayırdıkları başka yerleri de vardı. Leysliler ise yazı malzemecilerin yanında kendilerine yer beğenmişken ardlarındaki alanı ise Büsr b. Ebi Ertaa kendine ayırmıştı. Benü Muad’ın ayırdığı yer ise Abdülmelik b. Mesleme’nin sokağında idi. Aneze de İbn el-Samit’in konağının yanındaki el-Akabe’nin alt tarafında yerini belirlemişti. Beliyy ise Harice b. Huzafe’nin evinin arkasında yerleşmişti. Sonra da sınırlarını Amr b.Yezid’in evinden Selame’nin evine ve Dar-ı Vadîh ile camcıların olduğu geçide kadar ilerletmişlerdi. Sonra oradan da yağcıların mıntıkasına, oradan el-Karun mescidine varana kadar Suqu Verdan’dan geçerek ilerlediler. Ardından Avf Mescidi’ne açılan sokağın içine doğru ki işte Beliyy’in adım adım ilerleyişi (böyleydi). Mısır’da Beliyîliler oldukça çoğalmıştı. Çünkü bir adam Şam’da bir zamanlar şöyle bir haber uçurmuştu:” Ey Kuzaalılar! şöyle bir haber geldi ki bu haberi Ömer b. El-Hattab iletmektedir! Yine Ömer, Şam Valisine yazarak

²⁰¹ Abdülmelik b. Mervan, Emevî halifesi (685-705). Bkz.: Hakkı Dursun Yıldız. (1988). “Abdülmelik b. Mervan”, *DİA*, c. 1, ss. 266-270.

Kuzaalıların üçte birinin Mısır'a gitmelerini emretmiştir! O sırada bir de bakıldı ki Kuzaalıların tam da üçte biri Kuzaanın Beliyy kolundan! Durum böyle olunca Beliyyililere “haydi o zaman sizler Mısır’a gidin” dediler.”

s.1008

Ezd'lilerden²⁰² olan Benü Bahr ise Beliyyilileri takip eden yeri aldılar. Sonra da el-Bahr yönüne doğru yerleştiler. Mehreliler ise Dar el-Hayl'i ve Dar el-Hayl'in ardınca gelen Sefehu'l Cebel'i yer tuttular. Bugün Beni Miski'nin bahçelerine hendekten Şarkıyyu'l-Asker'e doğru devam eden Sefehu'l-Cebel mıntıkasına Cebulu Yeşkur da denilir. Bir zamanlar orada Mehre Mescidi vardı. Tarif el-Hadim burayı/bu mescidi el-Hayl konaklarını yaptırırken el-Hayl konaklarına doğru genişletmiştir. Lahmliler ise Sakiflilerin kible tarafına yerleşmişler ve Abdullah Mescidi'ne doğru da uzanmışlardı. Gafigliler ise Mehre ile Lahmlilerin arasındaki alana yerleşmişlerdi. Bunlar da arsalarını el-Mevkîf'den çöle doğru devam ettirmişlerdi. Gafiglilerin yeri de saraçların bulunduğu geçitten Beni Verdan geçidine kadar olan yerd. Mesala sağ tarafından yürürsen ve büyük camiye Amr b.el-As Camisi gitmek istersen Abullah Mescidinden Verdanlıların konaklarına doğru gitmelisin! Bu durumda sağ tarafı Lahmlilerin, sol tarafında Gafiglilerindir. el-Mevkîf ise Mesleme b. Muhalled'in kızınıdır ki bu hanım burayı Müslümanlara bağışlamıştır. Eşheb'in sokağına girdiğinde de/yürüdüğünde de sağ tarafında kalan bölgeden el-Mevkîf'e gitmek istersen bu taraf Gafiglilerin, sol tarafa gitmek istersen de orası da Ezdlilerindir. Ezdliler ise daha sonraları el-Surayka'ya doğru ilerlemişler arsalarını ilerletmişler yani Said b. Ufeyr ve saraçlara doğru, Abdurrahman b. Hişam'la Huva'nın konağına kadar arsalarını genişletmişlerdir. Suveygadan sonra gelen kısmı ise el-Uneqa arsa yapmıştır. Eğer Huva Vadi'sinden aşağıya doğru inersen Huzeylilerin bölgesine ulaşırsın. Buradan el-Hendek' gitmek istersen sağ tarafın Huzeylileridir. Sol tarafından kalan bölge ise Ezdlilerin bir kolu olan Dihnelileridir.

s.1009

Mehre'nin kible tarafına ise el-Sadifliler yerleşmişlerdi. Bunlar da arsalarını çöl kısmı hariç Hadramet'e ve kible istikametindeki Tucib'in kolu Beni Sa'd'ın takip eden arsalarına kadar ilerletmişlerdi. Tucibliler ise el-Hısn'ın doğusuna ve Abdullah

²⁰² Ezd, Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi Bkz.: Hüseyin Algül. (1995). “Ezd”, *DİA*, c. 12, ss. 46-47.

b. Sa'd b.Ebi's-Serh'in evinin güneyine kadar bir alanı kendilerine ayırmışlardı. Buradan da ilerleyişlerini Mehre'ye ve Mehebb-i Şimal'e ulaşınca kadar devam etmişlerdi. Havlenliler ise el-Hısn'ı kiblesini Mehebb-i Canub'dan itibaren arsa yapmışlardı. Bunlar da alanlarını Beni Vail'e ve el-Cebel'deki Ruayneliler ile Tuciblilere ulaşınca kadar el-Sehl'deki el-Farisin'e kadar genişletmişlerdi. Oradan da doğudaki Muradlılara ve Mehebb-i Şimaldeki Tuciblilere kadar ulaşmışlardı. Mezhiçliler ise Havlenlilerle Tuciblilerin arasını mekân tutmuşlardı.

s.1010

el-Cizelilere gelince; bunların arsaları çoğunlukla el-Hamra'daydı. Bunlar kavim olarak Arap olmayan birtakım milletlerden ve İranlılardandı. Bunlar Mısır'a Amr b.el-As'la birlikte gelmişlerdi. Onların bir kısmına Benü Yünne/Yenne, bir kısmına ise Benü Ezrak ve diğer kısmı ise Benü Rübeyl'dendi. Mısır'ın Fustat'ındaki el-Sakifliler İbn-i Yünneye nisbet edilir. Bunlar Araplardan ayrı kalmak istemişlerdi. Bulundukları yere Hamedan'dan bir topluluk ve Zi Esbahlılar da yerleşmişlerdi. Örneğin Şamir b. Ebrehe onlardan biridir

s.1011

Amr'ın Fustat'ta mescidi inşasına daha önce temas etmiştik. Daha sonra Mesleme b.Mahled el-Ensari de h. 53 senesinde bu mescide ek yapmaya başlamıştır. Bu anlamda bir minare yaptırarak üzerine kendi ismini yazdırmıştır. Sonraları ise Abdülaziz b. Mervan h.77 senesinde mescidi tamamen yıkmış ve yeniden yapmıştır. Yine daha sonraları da el-Velid b. Abdülmelik hicri yetmişli yıllarda, kendisinin Mısır valisi olan Gurra b. Şerik el-Absi'ye emir göndermiş ve camiye bir defa daha tamamen yıktırılmış, bugünkü şekliyle tekrar yaptırmış ve süsletmiş, ağaç işlerini yaptırmış, belirli ölçülerdeki özel oturma yerlerinin sütun başlarını altın yaldızla süsletmiş ve minber girintisinden Gaysariyetü'l- Asel denilen yere kadar olan kısmı tamamen değiştirmiştir. Ahali mescidin yeniden inşası bitene kadar vakit namazlarını ve Cuma namazlarını burada kılmıştır. O sırada mihrap da Gaysariyye tarafına konuşlandırılmıştı. O sıralarda el-Velid, Abdullah b. Abdülmelik'i Mısır valiliğinde azletmiş yerine de Gurra b. Şerik'i atamıştı. Bu atama konusunda da şair şöyle demiştir:

*“Hayret ki ne hayret! Bize vali olarak gelmişti
 Gurra b. Şerik senin emrinle atamanla.
 Aramızdan mübarek bir delikanlıyı aldın,
 Yerine de babanın dediğini getirdin”*

Sonra da h. 175 Musa b. İsa el-Haşimi camiye ek yaptırmıştır. Ondan sonra ise Me'mun'un müsaadesiyle Abdullah b. Tahir h.213 yılında bir ek yapmış ve bu esnada da Ed-Darb, İbn Rummane ve benzerlerinin evlerinin konaklarının dışında kalan er-Reml'in konağını da camiye katmıştır.

s.1012

Bundan sonra da Mısır'da ilk inşa edilen mescit cami Mescidül-Gal'a/Kale Mescidi denilen ve Galüs diye bilinen mevkinin hizasındaki Babı Reyhan/Reyhan Kapısı diye bilinen Rum Kalesi/Hısn'ı Rum'un kapısının yanındaki mescittir. Yine Mısır'ın meşhur mescitlerinden biri de Mescidi Abdullah'tır. Bu Abdullah ise Abdülmelik b. Mervan'ın oğludur yani valilikten azledilen kişidir. Babası onu h.83 yılında onu Mısır'a vali olarak atamıştı. el-Leys b. Sad'in dediğine göre Mısır'lılar onu mükeyyes dahi biri olarak nitelendiriyorlardı. Yabancı dildeki sicil defterlerini divanlarını Arapçaya ilk çevirten Abdullah'tır. Bornoz denilen başlıklı cübbeleri ilk yasaklayanda odur.

Bir diğer mescitte Melik b. Şurahbil el-Havlani el-Gadi'ye nisbet edilen mesciddir. Hicri 83 yılında Mısır da yargı başkanıydı. Haccac kendisine her yıl bir hüllenin/bir tür madeni kap içinde 3000 dirhem gönderiyordu. Bu kişi ölene kadar da yargının başında kalmıştır.

s.1013

Mısır'ın hanlarına gelince; bunlardan biri Asel Han'ı veya diğer adıyla Hibal Han'dır. Bir diğeri de Kibaş/Koç hanıdır. Bir diğeri Abdülaziz Han'ıdır ki orada kumaş satılır. Hişam yani Hişm b. Abdülmelik Hanı da vardır ki burada da kumaş alınır satılır.

s.1014

Müslümanların Mısır'da ilk inşa ettikleri hamam ise Fe'r yani Fare hamamı'dır. Roma hamamları ise büyüklük bakımından bir nevi yeraltı mahzenleriydi. Müslümanlar bu hamamı ve hamamın küçüklüğünü görünce ‘buna

kim sığacak ki?” demişler ve bu olsa olsa “fare/sıçan hamamı” olabilir demişler ve bu hamamın adı da öylece söylene gelmiştir.

s.1015

Kahire ve Fustat arasındaki iki millik harabe yer vardı. Burası birtakım gizemli kişilere ait bir yerdi. Bugün halihazırda da Fustat-Kahire yolu üzerinde el-Hakim’in inşa ettirdiği, memurları ve hizmetlileri olan üç adet kabir vardır. Bu kabirlerde gece boyunca kandiller yanar. Söylenceye göre el-Hakim; Resülüllah’ın (a.s.) Ebu Bekir’in ve Ömer r.a.’ın cesetlerini bu türbelere taşımak istemişti. Bu konuda onun hakkında birçok değişik şeyler söylenmiş hatta Allah’ın; İslam düşmanlarının (Allah’ın laneti onların üzerine olsun) tuzaklarını bozmak Resüllülahı (s.a.v) korumak için Medineliler bundan bir şekilde haberdar ettiğine dair haberler bile vardır. Buna göre de el-hâkim bu işi yapacak adamlarına kesenin ağzını açmış ve onlara yüklü para vermiş onlar da Resülüllah’ın kabrine ulaşmak için Mescidi Nebeviye mücavir bazı evlerin altına tünel kazmışlardı. Ev ile kabir arasındaki mesafeleri aşmışlar, tam kabrin hizasına gelmişler yapmak istediklerini gerçekleştirmek üzere de evde bir gedik açmışlardı ki Allah, Medine ahalisini bu duruma muttali kılmış, onlar da bu kazıyı engellemişler ve olayı kontrol altına almışlardı. Ardından da bu işi yapan zındıkları ibretlik bir şekilde öldürmüşler, bu çukuru da taşlarla döşeyerek üzerine kurşun dökmüşlerdi ki böylelikle bunu bir daha yapmak isteyen asla yapmasın!

3.7. Mısır’ın Yerleşim Yerleri

s.1016

el-Feyyüm, ed-Deyr, es-Sırdab, Aynu Şems, Nubeh, Şata, el-Kuveyr, Secamek, Hite, Suteytis, Kefertis, es-Sema, el-Ferma, Seburu Sayr, el-Mahalle, Dumeyrah, Damgalah, Tinnis, Dimyat, Menf/Minf, Vüseym, el-İskenderiyyeh yani İskenderiye, Antapolis, Dellas, Ehnas, Al-Umr, Taha, Asyut, Kahka ve Behnesa’dır. Yazarın dediğine göre Behnesa iki tanedir. Biri bu dediğimiz Behnesa, diğeri de Vahalar Behnesasıdır. Anasna, Ebennud, Gaft yani Gift, Armant, Asvan, el-Galzem, et-Tür, Eyleh, Mestal, el-Belendes, Gırtasa, Bevse, el-Malagün, el-Ewdiyah, Turrah, Mizaqul-Ulya, Mizaqus-Sufla, Gıssis, Berles, En –Nucüm, Sairah, el-Buhayrah,

Semennüd, el-Hawful- Garbi, el-Hawfuş-Şarqi, Esfelül-Ard, Batnur-Rif, Es-Surür, el-Muğirah, Etrabiyyeh, Bersat, el-Cizeh, el-Medquq, eş-Eşmun bir yer; eşmunu Tanah ise başka bir yerdir. el-Eşmunan ise üçüncüsüdür. Yazar der ki; onlar iki tanedir: Eşmüm b. Kersele ve Eşmün el- Firas...

3.8.Bu Yerleşim Yerlerinin Arasındaki Mesafeler, Bunların Meşhur Onları ve Bunların Hakkında İlginç Bilgiler

s.1017

Minf: Minf ve Dülas veya Dellas arası dokuz fersahtır yaklaşık 30 km. bu Minf şehri ki Firavun buraya ilk geldiğinde, bu şehre yetmiş kapı yaptırmış, duvarlarını da demirden ve tunçtan yaptırmış ve bu şehrin dört tane nehri vardı ki bunlar Firavunun tahtının altından akıyordu.

Ali'nin çocuklarından ve Ebu Talip ailesinden bir şeyh alimin anlattığına göre o şöyle demişti: "Minf 'te Firavun'un konağını gördüm. Bu konağını ya da sarayın içinde dolaşırken içecek kaplarını, oturma yerlerini, odalarını ve çardaklarının olduğunu gördüm. Dikkat ettim, baktım ki bu duvarların hepsi de kesme taştandı. Binada kullanılan taşları yatay ve dikey olarak biraz daha iyi yerleştirselerdi taşların ve kayaların birleşme yerleri belli bile olmazdı. Gerçekten bu yapı bu haliyle çok ilginç bir yapı. Çünkü bu binada kullanılan taşlar ancak ve ancak dağın oyulması ve dağdan parçalar koparılmasıyla elde edilen taşlar olabilirdi ki bu da daha ilginç bir şeydir. Üstelik Mısır dağlık bir ülke değildir. " İbrahim b. Münzir el-Havlani dedi ki" Minf'e doğru gidiyordum. Bir de baktım ki Osman b. Salih bir kilisenin kapısında oturuyor. Selam verdiğimde "bu kilisenin kapısının üzerindeki kitabenin ne olduğunu biliyor musunuz" Dedi. Biz de" o nedir" dedik. O da kitabeyi okuyarak dedi ki: "ben falan oğlu falanım. Beni bu kilisenin küçüklüğünden dolayı kınıyorlar. Hâlbuki ben bu kilisenin her bir arşınına yüz dinar ödedim. Biz de "öyleyse bunun bir hikâyesi olmalı dediğimizde " Osman da "işte tam burası Musa (a.s). adamı yumruklayıp öldürdüğü yerdir" dedi.

s.1018

Dellas ise Mısır'ın sihirbazlarının buluşma toplanma yeridir. Dellas ve Feyyüm arası yirmi sekiz fersahtır. Feyyum ve Ehnas arası ise beş fersahtır. Ehnas ve el-Behnesa arası ise on altı fersahtır. el-Behnesa ve el-Ömer/el-Umr arası üç fersahtır.

el-Umr ile Taha arası ise sekiz fersahtır. Taha ve iki el-Eşmüm arası on beş fersahtır. el-Eşmün ve el-Gahqa arası ise sekiz fersahtır. el-Gahqa ile Ahmim arası sekiz fersah, Ahmim ile İnsane arası sekiz fersah, İnsane ile Bürâh arası sekiz, Bürâh ile Büsir arası dört fersahtır. Yazar dedi ki: " Büsir'lar iki tanedir.

Birisi Büsirus-Said bir diğeri de Busiri Esfelu-l-Arad'dır ki buraya Semennüd Büsiri de denir. Büsir ve Armant arası sekiz, Armant ile Üsemyir sekiz fersahtır. Üsemyir ile Aswan arası ise dokuz, Büsir ile Semennüd arası iki fersah, Semennüd ile Büsa arası iki fersah, Büsa ile Dümeyrah arası üç fersah, Dümeyrah ile Domkalah arası on fersah, Damkalah ile Dimyat arası sekiz fersahtır ki aralarında Nübah/Nübe ise içinde tutkalcılık yapılan iki ada vardır. Dimyat ile Ceziretü Tinnis arasında ise on iki fersahlık mesafe vardır.

s.1019

Busir ile Tinnis arasındaki mesafe Esfelu-l-Arad'a doğru Mısır'ın işlek yollarıdır. Esfelu-l-Arad'daki bir diğer yol ise el-Fûstat'tan Mizagu'l-Ulya'ya kadar olup on altı fersahtır. Mizagul-Ulya'dan es-Sufla altı fersahtır. es-Sufla'dan Fid'e kadar olan mesafe ise yedi fersahtır. Fid ile es-Sürür altı, es-Sürür ile el-Mugirah arası üç ve el-Mugirah ile Berles arası ise üç fersahtır.

s.1020

Aynu Şems'e gelince; burasının bütün binaları kayadan olup evler kayalara oyularak yapılmış evlerdir. Her bir "kaya ev" in uzunluğu yirmi küsür zirâ /arşın'dır her bir ev ise yekpare kayadan çatı ile örtülüdür. Duvarlar gerek yamaç yerlerde gerekse düz yerlerde basamak şeklindedir. Bu evlerin kayadan oyularak yapılmış sütunları ile bu sütunların üzerinde kabartmalar ve timsaller vardır. Bu kayaların birinde küçük bir nehir şeklinde kazılmış bir gölet/küçük göl vardı ki Firavun buraya geldiğinde ve burada oturduğunda bu küçük göle şarap dökülür içi şarapla doldurulurdu. Bu sarayların/evlerin kapılarında kayadan yapılmış bir kadın heykelciği/timsali vardı ki dediklerine göre bu kadın, Firavun'un taşla dönüşen/çevrilen kızı Muşita imiş. Bu saraylara varılmazdan önce 20 (yirmi) den fazla dikili taşla karşılaşılır ki bunların uzunluğu yüz arşın olduğu gibi üzerlerindeki kitabelerin anlaşılması ve çözülmesi mümkün değildi. Aynu Şems ise bir Güneş tapınağıydı ve bu tapınağın ilginç özellikleri vardı. Bu tapınağa özgü labirentler

vardı. Bu tapınakta bulunan iki sütun gibi ilginç olan sütun daha önce hiç görülmemiştir. Bu sütunların kaideleri olmadığı gibi uzunlukları da yaklaşık elli arşındır. Sütun başlıkları ise sarı bakırdan olup bu başlıklar sütuna bakır çemberle tutturulmuş ve sütun başlıklarının üzerinde de bir bineğe binmiş insan resmi vardır. Gecenin sonuna geldiğinde sütunların tepesinden çemberin altına doğru bir su akar ve bu suyun sütun üzerinde aktığı yerde bıraktığı yeşil renkli izi açıkça görülürdü.

3.9. Mugattam Dağı ve hakkında söylenenler

s.1021

Mugattam Dağı, Zümrüt Dağına bitişiktir. Mugattam; el-Gasir'in taşlık alana doğru sınır taşlarından sonraki alanda birleştiği yerdedir. İlim ehlerinden bazılarının dediğine göre Mugattam Dağı Tur Dağı'ndandır. Yani Tür'un sahip olduğu kutsallığa o da dâhildir. Ka'b el-Ahbar da böyle demiştir. Ka'b dedi ki: "Allah Musa ile Tur'da konuştuğuna göre Mugattam da kutsaldır. Tevrat'ta rivayet edildiğine göre Musa (as), taşların kesiştiği noktanın yanındaki Mugattam Dağı'nın bulunduğu vadide Rabbine münacatta bulunuyordu. Mugattam Dağı'nı en tepesinde ilk Firavuna ait bir bina vardı. Denildiğine göre bu bina Firavun'un mutfakıymış. Sonradan değiştirilmiş ve içine ibadethaneler yapılmış. İnsanlar da toplantı gecelerinde bu ibadethanelere gelirler ve buralarda gece boyu ibadet ederlermiş. Yine denildiğine göre Mugattam'ın üzerindeki bu binalarda içinde ateş yakılan ocaklar varmış. Firavun Minf'den Aynu Şems'e yola çıktığında ya da Aynu Şems'den Minf'e yola çıktığında buralarda ateşler yakılmış. el-Gasir ya da el-Gusayr'da da başka bir ocak varmış. İnsanlar bu yanan ateşleri görünce Firavun'un gelmek üzere yola çıktığı anlarlar ve onun için hazırlık yaparlarmış. "En doğrusunu Allah bilir."

s.1022

Esed b. Musa rivayet ederek dedi ki: İbn Lehia ile birlikte Mugattam'da bir cenaze/ceset gördüm. Hemen cesedin etrafında oturduk. İbn Lehia bu sırada dedi ki: "İsa (as) ve yanında annesi de olduğu halde bu dağa uzun bir müddet seyretmiş düşüncelere dalmış, sonra da annesine dönerek şöyle demişti: Ey anacığım! Bu dağ Muhammed (sav) ümmetimin kabristanı gömüldüğü yer'dir.

s.1023

Bir gün Amr b. As beraberinde el-Mugavgıs olduğu halde el- Mugattam Dağı'nın yanında yürürken ona dedi ki: Sizin bu dağın özelliği nedir? Altı üstü kel

bir dağ! Bu dağın bir tarafını yarsak da Nil'in bir kısmını oradan akıtsak ve ziraat yapsak ne dersin? el-Mugavgıs da ona dedi ki: " Kitaplarda okuduğumuza göre bu dağ bir zamanlar meyvesi, otu ve ağaçları en çok olan bir dağ imiş. Dağa ismini veren el- Mugattam b. Misrâm b. Baysar b. Ham b. Nuh, Mısır'a ilk geldiğinde ilk bu dağda konaklamıştır. Bir gece Allah teala Musa (as)'yla burada konuşmuş ve Allah dağlara şöyle vahyetmişti." Ben peygamberlerimden birine bir dağda konuştum. Dağlara fırsat verdiğimde Beytül Maqdis Dağı dışındakilerin hepsi kibirlendi. Ancak o boyun eğdi ve önümde alçaldı." Bunun üzerine Allah o dağa Beytül Maqdis Dağı şöyle seslendi vahyetti: " Niçin böyle yaptın? Halbuki Allah onun bunu niçin yaptığını biliyordu. Dağ dedi ki: " Seni saymak ve şanını yükseltmek için Ya Rabbi!" el-Mugavgıs burada dedi ki: Allah dağlara üzerlerindeki bitkileri bağışlamalarını emrettiğinde; el- Mugattam Dağı şu gördüğün hale gelinceye kadar üzerindeki bitkileri cömertçe bağışladı. Bunun üzerine de Allah ona şöyle vahyetti: Böyle yaptığın için sana bağışladığın bitkiler yerine "ebedilik ağacını" ve "cennet bitkilerini" veriyorum." Amr b. El-As bu durumu Ömer b. el-Hattab'a yazarak bildirdiğinde Ömer de şöyle cevap verdi: "Ben Müslümanların cennet ağacından başkasını bilmem. Sen orayı mezarlık yap! Rivayet edildiğine göre Amr o sırada Mısır'lıların ruhbanlarına/din adamlarına el- Mugattam Dağını niçin ekinen ziraatten ve bayındırlıktan mahrum bıraktıklarının sormuş onlar da çok eski bilginlerinin kendilerine burasının cennet ekinin ekileceği imtihan vesilesi olduğunu söylediklerini haber vermişlerdi. Ve "bunun için burayı böylece, bu halde terk ettik bıraktık" demişlerdi. Amr bunun üzerine Ömer'e yazmış Ömer (ra) da cevaben "ben bu dünya müminlerinin cesetlerinden başka cennet ağacı bilmem! Bu alanı müminlere mezarlık yap öyleyse" demişti.

s.1024

İbn Lehra'nın rivayet ettiğine göre Kabu'l- Ahbar, el- Mugattam Dağı'nın toprağından birazını bir bohçada saklamış, öldüğünde mezarının içine ve sağ tarafına bu topraktan saçılmasını emretmişti. Denildiğine göre de mezarlık yapılan bir yere ilk gömülen kişi kendisine Amr ya da Amarat denilen kişiydi. Şöyle de denilmişti:" Buraya ilk gömülen kişi Amr b. el-As tır. "Ancak bu doğru değildir. Çünkü Amr orayı bizzat kendisi mezarlığa çevirmiş ve Amr, Mısır'a Muaviye adına üç sene

valilik yaptıktan sonra vefat etmiştir. Amr üstelik h. 43 yılında Ramazan ayında vefat etmiştir.

s.1025

Dünyada bu mezarlıktan daha ilginç, daha zarif, daha azametli ve toprağı daha hoş bir mezarlık yoktur. Toprağı kafür gibidir. Oraya Resülüllah'ın ashabından olarak bilinen Amr b. el-As, Abdullah b. el-Haris ez-Zebidi, Ebu Basra el-Gıfari, Ukbe b. Amir el-Cüheni ve Mesleme b. Mahled el-Ensari gibi sahabiler defnedilmiştir.

s.1026

Feyyum'la ilgili konular ise daha öncebu kitapta bir çok yerde geçti. Saburu Sayr'a gelince Feyyum Körfezi oraya kadar uzar. Yine Saburu Sayr Körfezi de Feyyum Körfezini de içine alır ki ikisine birden büyük Körfez/el-Halic'ül-Kebir denir. Amr b. el As burada yolun yarısına vardığında Lehven Taşı denilen biçimli bir taş buldu. Saburu Sayr topraklarında geniş bir düzlükte yüz kadar köy vardır. Nil taşığında etrafı su basar ve küçük küçük köyler suyun içinde adacıklar oluştururlarken köylülerin hayvanları da kendileriyle birlikte buralarda mahsur kalırlar. Saburu Sayr'da hangi zamandan kaldığı bilinmeyen kadim eski ya da antik mezarlar vardır. Bu mezarların içinde bedenleri hala sağlam olan üzerindeki kefenleriyle duran ve görünimleri hala bozulmamış olan cesetler vardır. Bu mezarlardan paha biçilmez mezar mumyaları elde edilmiştir.

s.1027

Ahmim ise Nil'in doğu yakasında, içinde çarşıları, hamamları ve mescitleri olan etrafı surlarla çevrili bir şehirdir. Bu şehrin mescitleri çoktur. Sur içinde de daha önce sözü edilen birbaa vardır ki bu birbaa hiçbir değişikliğe uğramaksızın durmaktadır. Burada oldukça büyük bir cami de vardır.

s.1028

Aysut şehri ise Nil'in batı kıyısında bir şehir olup fidanları güzel, hayrı çok verimli ve etrafı surlarla çevrili bir şehirdir. Çarşısının ortasında bir kısmı yıkılmış bir kasabası vardır. Aysut, Said Bölgesi'nin şeker kamışını en çok ve en kaliteli yetiştiren şehirdir.

s.1029

Anasna şehrinin çoğunluğu bugün harabe haldedir. Burası sihirbazların şehridir. Bu şehirde bir birbaası vardır ki günümüze bu birbaadan duvarları ve tavanı sanki yekpare kayadan yapılmış bir evden başka bir şey kalmamıştır. el-Mugavgıs'ın Peygamberimiz (sav) hediye etti. Mariye adlı hanım Anasna'nın şehrine timsah yaklaşmadığı için buranın ahalisi onlardan yana güvendedir. Timsahlar, el-Eşmün denilen ve Anasna'nın karşısında Nil'in batı kıyısında olan kesime daha fazla zarar vermektedir. Ancak timsahlardan hiçbiri Anasna kıyısına yaklaşmamaktadır. Eğer bir timsah Anasna sınırları içine girerse birden sırt üstü döner ve Anasna sınırlarından çıkana kadar da öylece uzanır. Aynı şekilde, timsahlar Mısır'ın Fustat'ın sınırından çıkıp on mil uzaklaşınca kadar Anasna'da yaptıkları gibi yaparlar.

s.1030

Gavs Şehri ise Nil'in doğu yakasında olup Aswan ve Ahmim arasındadır. Gavs ve Aswan arasında üç günlük yürüme mesafesi vardır. Bu şehir büyük bir şehir olup içinde ilk dönemlere ait birçok büyük eserler vardır. Yine bu şehirde çarşılar, hamamlar, şeker mahsereleri (imalathaneleri) vardır ki bu imalathanelerin her biri yüz kişinin ihtiyacını görür. Gavs'ta muhteşem köyler vardır. Burası ve Aswan arasında dağlara oyulmuş mağaralarda ölü mezarları ve bu mezarlardan çıkarılan iyi kaliteli mumyalar vardır. Bura ahalisi bu mumyaları mezarlardaki çürümüş iplerin ve kefenlerin içinde arayıp buluyorlardı. Denildiğine göre Aswan ile Gavs arasında ki çölde bulunan dağ, yeşil zümrüt madeni yatağıymış. Ancak, Becalılardan, Nübelilerden ve bu çöldeki bazı arap kabilelerinden duyulan korku bura ahalisini zümrüt çıkarmaktan alıkoymuş. Bununla beraber mağaraların olduğu mıntıkaya zamanla insanların gelmemesi ve burasının medeniyetten uzak olması; zamanla çökmesi veya yıkılmasına neden olmuş.

s.1031

Gıft/Gaft Şehri orta ölçekli bir şehirdir. Nil ile arasında üç mil mesafe vardır. Burası surla çevrili olup bir camisi ve çarşısı vardır. Burada bir de birbaa vardır. Buranın batı tarafında ise sık ekinlikler vardır. Gaft ile Gavs arasında ise Mısır'lıların odun elde ettiği akasya ağacından başka bir şey yoktur. Gaft ile Ahmim şehrinin arası ise üç mildir.

s.1032

Aswan Şehri İslam beldelerinin Müslümanların yaşadığı şehirlerin en uç noktasında olup Mısır şehirlerinin de serhat şehridir. Aswan Nube Bölgesine bitişiktir. Son Müslüman şehri olan Aswan ile el-Ariş arası Mısır sınırının sonudur. Bu ikisi arasına Haitu'l-Acuz denilir ki Mısır'ı baştan başa çevreler. Aswan ile Nübe Bölgesinin ilk şehri olan Sur şehri arasındaki çölde yaşayan ve öşürlerini Mısır hükümdarına veren Beni Himar, Beni Hilal, Beni Kinane ve Beni Cüheyne diye tanınan Arap kabileleri yaşarlar. Aswan Bahri'n-Neam ve Ayzab denilen denizin kıyısından çöl istikametine doğru çölün hemen önündedir. Bu şehir Beca aşiretinden olan Sudan'lıların dolaştığı bir çöldedir. Mescidu'r-Redd ise Aswan'ın son yapılan binalarındandır. Burası aynı zamanda Aswan hudud karakoludur.

3.10.Aswan-Ayzab Yolu

s.1033

Ayzab Kızıldeniz'in batı yakasında bir şehir olup hacca ve Yemen tarafına gidenlerin kullandıkları bir limandır. Burada Benü Yevles diye bilinen bir topluluk oturmaktadır. Bunların Beca'lılardan da olduğu söylenmektedir. Bazıları da bunların Arap ve Fezare kabilesinden olduğunu söylerler. Bunları buraya Ebu Bekir (ra)'ın sürdüğü bilinir. Aswan'dan Ayzab'a iki yol vardır. Bunlardan birine Vadih Yolu denir. Bu yol; güzergâhında medeniyetin olmadığı yani hiçbir yerleşim yeri olmayan çöl ve kum içinde 18 konak uzunluğunda bir yol vardır. Bu yol suyu oldukça az ve zaman zaman rüzgârların savurduğu kumlarla kaplandığından yol kaybolur ve kimse de bu yolu takip edemez. Bu güzergâhta ancak kılavuz deve kullanılarak yolu bilen deveciler ilerleyebilirler.

s.1034

Diğer bir yol ise el-Allagayn yolu olarak bilinir. Burası da yine 18 konak mesafe uzunluğunda olup yol boyunca da ismini Allagayn nehrinden alan yolun ortasındaki Allagayn şehrinden başka bir şehir bulunmamaktadır. Burada ürün ve bereket çoktur. Yine burada birçok insan oturmakta olup bura sakinlerinin Kelb b. Vebre kabilesinin Arapları olduğu düşünülmektedir. Üstelik bu insanlar kendilerine beldelerine yolu düşen insanlara karşı dürüst ve koruyucu davranırlar. Bu yolun üzerindeki dağların birçoğunda altın ve gümüş madeni bulunur. Yol üstündeki bu

engebeli, dağlarda gelip-geçen ve uğrayan yolcularla ticaret ve alışveriş yapan Becalılar otururlar. Aswan'dan Ayzab'daki Ra'su'l- Kalzem'e kadar olan bu çölde filler ve zürafalar vardır.

s. 1035

Aswan yakınlarında Bulag Adası vardır. Bu ada Nil'in çevrelediği bir ada olup burada bir şehir, bu şehre ait bir minber ve Mısır'lı ve Aswan'lılardan oluşan Müslüman bir halk vardır bu da el-Cenadil denilen mevkidedir.

3.11.Fûstat-Dimyat ve Tinnis Adası

s.1036

Nil'de yukarıdan aşağıya doğru ilerleyen Tanersi sahilindeki Mahillete'l-Mahrum'a ulaşırsın. Tanersi çarşıları, birçok otelleri ve hamamları olan büyük bir şehirdir. Bu şehrin suları yoktur. Tanersi ve Mahillete'l Mahrum arası 3 (üç) mildir. Tanersi Nil'de iki körfez arsında yer olup kendisi ve Nil arasında doğu tarafta iki mil mesafe vardır. Burası Dimyat'a inen bir körfezdır ve burayı geçen kişi buradan Melic şehrine gelir. Melic bu körfezin başlangıcında kurulmuş büyük bir şehirdir. Melic şehrinin gerisinde de yine Dimyat'a giden ulaşan bir başka körfez vardır ki o körfezde de Nitai denilen bir şehir vardır. Nitai harikulade bir şehir olup çarşıları ve büyük bir camisi vardır. Nitai şehrinde Nil boyunca ilerlediğinde de bostanları ve bereketi bol olan ve aynı zamanda büyük bir şehir olan Demsis'e ulaşırsın. Demsis Nil kenarında olup onun karşısındaki ikinci tepede Şebra Demsis denilen bir şehir daha vardır. Burası da büyük bir şehir olup bahçeleri ve bereketi boldur. Onun yakınında ise büyük çarşıları bulunan Fūncen şehri vardır. Burada Nil'den Tinnis Göletli'ne kadar bir körfez uzanır. Bu göletin girinti kısmına da ed-Deycür denilir. Bu gölet deniz gibi büyüktür. Söz konusu Melic şehri ise Sahercet arası yarım gündür. Sahercat şehrinin yakınında da Mısır topraklarının kuzeydoğu istikametine bakan ve güzel bir yer olan Belbis şehri vardır. Burası ile Mısır arasında Esra Göleti vardır. Buraya Nil'in suyu doğu yakasındaki Reşid şehrinin yakınındaki körfezden ulaşır. Burasının suyu biraz tuzlu olup burada bir de Sincar denilen bir şehir daha vardır. Her sene Nil üzerinden Mısır'a yiyecek taşıyan gemilerin en çoğu bu şehirdedir.

s.1037

Buradaki gölet ile bir başka göleti Bahr-ı Kebir'e bağlayan bir köprü vardır. Bu köprü ilk dönemlerden kalma ustalıklı ve sağlam bir köprüdür. Bu köprüdeki çukurlarda ve insan yapımı havuzlarda balık yakalanır. Balık avlamak isteyenler iki gölet arasındaki setleri açtıklarında; su, göletten el-Bahru'l-Kebir'e girer. Bahru'l-Kebir'den de ikinci gölete geçer. Balıklar suyun geldiğini hissedince kanallardan suya sıçramaya çalışırken köprünün üzerine düşerler. Böylece de külfetsiz bir şekilde isteyen bu balıklardan istediği kadar alırlar ve tuttıkları balıkları karaya çıkardıktan sonra onları nakliyecilere iyi paraya satarlar. Onlar da bu balıkları Mısır'a götürürler.

s.1038

Tanersi'den başlayan körfez el-Melhah denilen yere dökülür. Bu el-Melhah isimli şehir hamamları, çarşıları ve büyük bir camisi olan güzel bir şehirdir. Burası Mısır'lı işçilerin oturduğu bir merkezdir. Oradan Dümeysa şehrine gidilir ki burası da yine insanların toplandığı büyük bir merkezdir. Bu şehrin büyük çarşıları vardır. Buradan da Dimyat'a geçilir. Dimyat'ın körfezi kent merkezine yakın bir yerde iki kola ayrılır. Bu iki kolun biri doğuya biri batıya ayrılır. Sonra da bu iki kol gölette birleşerek adadaki şehre doğru ilerler. Bu şehir etrafı surlarla çevrili ve beş kapılı bir şehirdir. Bu şehrin büyük mescitleri el-Meharis denilen kaleleri vardır. Orada fakirler ve Salih insanlar otururlar. Burasının yakınında es-Sahra Çölü diye bilinen bir mevki ve bu mevkide de elbise yıkayıcılar vardır. Havalanın uygun olduğu günlerde elbiseler yıkanır ve beyazlatılır.

s.1039

Az önce zikrettiğimiz gölette denizciler Dimyat'tan Tinnis'e kadar ilerlerler ve gemilerindeki bir özellik dolayısıyla bir rüzgâr sayesinde Tinnis'ten tekrar Dimyat'a dönerler. Tinnis Adası bu göletin ortasındadır. Bu göletin suyu Nil taşıdığı anda altı ay tatlı altı ayda da tuzlu olur. Bazılarının dediğine göre de bu göletin suyu güney rüzgârları estiğinde tatlı olurmuş. Bu sırada bura ahalisi bu suyu atölyelerine de taşırlarmış. Bu su kuzey rüzgârı estiğinde de tuzlu olurmuş.

s.1040

Tinnis büyük bir şehir olup büyük bir camisi ve çarşıları vardır. Ahalisi bolluk ve zenginlik içindedir. Çoğunluğu oymacılıkla uğraşır. "Şerub" denilen buraya özgü

kumaşların benzeri dünyada başka hiçbir yerde yapılmamaktadır. Bu kumaştan Mısır'ın efendisine gömlekler yapılır. Bu kumaşta dokuma ipi olarak sadece 2 (iki) ukiyye eğirilmiş ip ile 400 dinar altın kullanılır. Bunu dokuyan kişi kumaşta cebi hariç hiçbir boşluk bırakmayıncaya kadar dokumaya devam eder. Sonunda kıymeti değeri kumaşın dokuması bittiğinde 1000 dinara ulaşır. Bu kumaşa sonradan cep dışında bir şey dikilmez. Dünyada dokuması bu kumaşa ulaşacak bir keten dokuması yoktur. Bu kumaş; altın katılmadan sade haliyle Dimyat ve Tinnis dokuması değilde başka bir yerin dokuması olduğunda 100 dinardır.

s.1041

Tinnis adasında 10000 (onbin)den fazla Hristiyan yaşar. Bunların deniz kıyısında birçok kiliseleri vardır. Tinnis adasındaki Müslümanların mezarları yer darlığı nedeniyle evlerinin avlularındadır. Buranın ahalisi bıldırcın ve benzeri kuşları evlerinin kapılarına gerdikleri ağlarla avlarlar. Mısır'la ilgili konularda Tinnis'teki tepelerin mevzusuna değinmiştik. Bir zamanlar Tinnis büyük bir ada imiş ve bu adanın çokça bahçeleri, gezinti yerleri, sarayları varmış. Ancak bu adanın büyük kısmı zamanla sular altında kalmış. Bazılarının inanışına göre bu ada bir zamanlar iki kral arasında bölüşülmüş. Bu krallar Mesrim'in oğlu Aprovit'in oğullarından olup bunların biri mü'min olup biri kâfir imiş. Mü'min olan malını iyilik yolunda sarfetmiş öyle ki bunun için kâfir olan kardeşine Tinnis'teki hissesini de satmış. Sonra da kâfir kardeşi, satın aldığı bu yeni yerde ziraati yaygınlaştırmış, burada nehirler akıtmış ve atölyeler kurdurmuş. Birgün mü'min olan kardeş; kâfir olan kardeşe muhtaç olmuş. Ancak kafir olan diğerini malına girmekten menetmiş, onu rencide etmiş ve onu fakirliği dolayısıyla aşağılamıştı. Bunun üzerine, aşağılanan mümin kardeş kâfir olana şöyle demişti: “Niçin seni Allah' şükreden bir kul olarak göremiyorum! Hâlbuki sana bu rızkı veren Allah'tır! Ancak bu gidişle Allah'ın bu malı mülkü birgün elinden almasından korkulur.” Bundan sonra Allah da bu adamın bahçelerini ve atölyelerini suya gark etti. Her şey çatısıyla-çardağıyla yere yığıldı. İşte bu iki adam Allah Teâlâ'nın Kehf Süresinde kendilerinden bahsettiği kişilerdir. Gemilere binerek Tinnis Adası'ndan el-Ferma'ya gidebilirsin. el-Ferma hayrı-bereketi bol olan bayındır bir şehirdir. Bu şehir sahildedir. Denildiğine göre İsmail'in

(as) annesi Hacer bu şehre yakın olan ve bu şehrin köylerinden biri olan Ümmü'l-Arab köyündendir.

s.1042

el-Ferma kadim yapıları olan bir yerdir. Mısırlıların dediğine göre bir zamanlar el-Ferma ile Kıbrıs adası arasında bir yol varmış ve bu yol daha sonra su altında kalmış. Bu yolun su altında kalmasına da beyaz mermer kitlelerin yeraltında kırıklar oluşturarak çökmesi sebep olmuştur. Yahya b. Osman dedi ki: “Murabbıtlar el-Ferma sahiline çıkıp da el-Fermayı ele geçirdiklerinde el-Ferma ile Kıbrıs deniz üzerinde birbirine bağlayan bir bağlantı vardı da acaba sonradan denize mi battı? “el-Ferma ile el-Galzem arasında Allah Teâlâ’nın kitabında zikrettiği engel duvar belki de böylece ortaya çıkmıştır. ”İki deniz arasına bir engel koyan mı daha hayırlıdır.”(Neml Süresi 27/61). Bu iki deniz Akdeniz ile Çin Denizi’dir. Bu iki denizin bu kara parçasındaki ya da bu bölgedeki kadar birbirlerine yaklaşmaları asla mümkün değildir. el-Ferma ile el-Galzem arasında sadece bir gecelik yürüyüş mesafesi varken, bu iki deniz arasında bir aylık yürüyüş mesafesi vardır.

s.1043

İbnu’l Müdebbir, el-Ferma’ya yöneldiğinde Tinnis’in doğu kalesinin taş kapılarının yıkılması işiyle de meşgul oluyordu. Çünkü bunlardan kireç yaptırmak elde etmek istiyordu. Bunun üzerine el-Ferma ahalisi İbnü’l Müdebbir’in bu işle görevlendirdiği elçilerinin karşısına kılıçlarını-silahlarını kuşanmış halde çıkarak şöyle dediler.” Bu kapılar öyle kapılardır ki Allah Teâlâ Yakup (as) lisanıyla onlar hakkında şöyle demiştir: “Hepiniz bir kapıdan girmeyin! Ayrı ayrı kapılardan girin.” (Yusuf Süresi 67/12)

s.1044

Dünyanın harikalarından biri de el-Ferma hurmasıdır. Bu hurma yaşken ve koru iken koparıldığında olgunlaşır. Bu hurma sıcak mevsimlerde koruklamaya başlar ve dört ay boyunca koparılmaz. Bu şekilde bir hurma da el-Ferma dışında hiçbir yerde bulunmaz. Bu yetiştirme dönemin de bir hurma koruğunun uzunluğu bir sere/işaret ve başparmak açıldığında arada oluşan uzunlukğuna ulaşır ve her bir koruğun ağırlığıda 20 (yirmi) dirhem olur.

3.12. el-Fûstat ile el-İskenderiyye Yolu Güzergâhı

s.1045

el-Fûstat'tan çıkıp Nil boyunca el-Cize'ye doğru ilerlersen Nil'in batı yakasında el-Fûstat'a bir mil mesafede Vüseym denilen köyle karşılaşsın. Bekr b. Sevade'nin Ebi Atiyye'den, onun da Ubeyd b. Refi'den rivayet ettiğine göre Bekr b. Sevade dedi ki: "Ömer b. el-Hattab (ra) bana dedi ki: Ey Mısır'lı sizin Vüseym denilen köyünüz nerededir? Cevaben dedim ki: et-Fustat'a bir mil mesafededir ey mü'minlerin emiri!" Bunun üzerine Ömer: "Endülüslüler buraya kadar gelecek ve sizi buralarda öldürecekler" dedi. Nitekim daha sonraları el-Velid b. Abire el-Endülüsi, Berkaya geldiğinde insanları etrafına toplayarak sene h. 393'te Mısır'a savaş açmış ve Mısır'ı bu Vüseym denilen köyden başlayarak muhasara altına almıştı. Bu köy Mısır'a Kahire'ye 3 (üç) fersah uzaklıktadır. Sonra el-Cize'den Zatül-Karem'e Ternut'a ve Yahdül-Cemalün'a geçebilirsiniz. Diyorlar ki : Ternüt ile Zatü's-Sahil arasındaki bir merhale bir konak'lık mesafe çok uzun mesafelere bedeldir. Ternüt'tan da Terüci'ye (el-Hâkim buraya Tevrah der) geçebilir, oradan da el-İskenderiyye'ye geçebilirsiniz.

s.1046

Gemiye binerek gidilebilecek bir diğer yol ise el-Fûstat'tan, Mahilleti'l Mahrum'a oradan da Reşid şehrine giden güzergâhtır. Reşid büyük bir yığma kum tepesinin üzerindedir. Burada batı rüzgârları estiğinde çok çetin bir hal olur, evler kumla dolar ve artık çarşı pazara bile gidemezler dünyanın en harika gezinti yerleri Mısır kahire ile Reşid şehri arasındaki Nil'in iki yakasıdır ki dünyanın hiçbir bölgesinin mahsülü buranın mahsülü gibi değildir. Birçok kişinin bana dediğine göre bu bölgede Zeybeh diye bilinen köydeki bir adam olan ve Kahireli olan İbn Davud diye bilinen kişinin nar ve muz hâsılatı 15000 (onbeş) misgal imiş. Burasının nar ağaçları bir seneden dördüncü seneye kadar artarak ürün verir sonra da solar ve kururlar. el-Leys ibn. Sa'd'ın da arazisi Zeybeh'dedir

s.1047

Kuteybe b. Said dedi ki: " el-Leys b. Sa'd'ı şöyle derken durdum: "Yıllık 50000 (ellibin) dinar gelirim var ancak hiçbir zaman zekât bana farz olmadı!" Onların insanların en cömertleriydi. Ellerinde hiçbir şey bırakmıyor hepsini zekât olarak veriyorlardı." Reşid şehriden Nil'in denize döküldüğü yere gidersin. Burası gemiler

için tehlikeli bir yerdir. Çünkü burada deniz dalgaları olabildiğine büyük olduğu gibi Nil'den denize doğru kuvvetli bir akıntı vardır. Burada denizin altında oradan oraya hareket eden savrulan kum tepelikleri de vardır. Buradaki kuvvetli akıntılar gemileri bu kumlara batırabilirler. Sonrada gemiler buradan bir gün veya daha az bir süre seyredererek İskenderiye'ye geçerler.

s.1048

Reşid şehrinden İskenderiye'ye kara yoluyla seyretmeye gelince; Reşid'den üç mil kadar batıya doğru kumda ilerledikten sonra delta ağzına varırsın. Bu sırada bindiğin bineğin millerce mesafe ilerledikten sonra bu deltada bineğimle yarı suya batmış bir halde yarım mil boyunca daha deltayı geçinceye kadar seyrederdin dahasonra da deltaya yerleştirilmiş alamelere yol işaretlerine doğru yarım mil kadar ilerlersiniz. Eğer binek bu işaretlerden saparsa/ayrılırsa o zaman hayvan üzerindekiyle birlikte derin bir denize batar ve helak olur. Ya da üzerindeki yük berbat olur. Böyle olmaması içinde hayvanı yanlış yönden doğru yöne çevirmelisin. Bu anlattığımız mevki el-Eştüm/el-Uştım diye adlandırılır. Burada seyredenler bu detayı geçince kale burcu, ağaçlı ve kum tepeler olan yere ulaşır ve buradan da 10 (on) mil kadar daha ilerler. Burada avcılar kuşların etlerinden ve tüylerinden küçük birtakım parçalar elde ederler/üretirler. Bu kuşlar buraya yani buradaki insanların avlaklarına deniz tarafından gelir. Buradan da yaklaşık 5 (beş) mil kadar sonra İskenderiyye şehrinin kapısına varırsın. Bu kapının yakınında şehir surlarının dış duvarlarında put/tanrı resimleri şekilleri, figürleri vardır. Kapıdan içeri girdiğinde 16 (onaltı) mermer sütun üzerinde yeşil bir kubbe ile karşılaşırsın. Bu kubbenin sol tarafı tamamen bahçelerle kaplı olup bu bahçelerde çoğunluğu Arabistan inciri olan birçok çeşit meyve ağaçları vardır. Kubbenin sağ tarafında ise şehir ve deniz vardır. Terüca ile İskenderiyye arasındaki mesafe ise yirmibeş mildir.

3.13. İskenderiye Şehri

s.1049

İskenderiye'nin isminin Rugüdeh olduğu da söylenmiştir. İskenderiye'nin on beş beldesi vardır. Abdurrahman b. Abdullah b. Abdulhakem'in dediğine göre; İskenderiye birbirine bitişik üç şehirden oluşmuştur: bunlardan biri Menneh olup burası deniz feneri ve ondan sonra gelen mıntıkadır. Bir diğeri İskenderiye olup burası da bugünkü es-Sultan kasabasıdır. Üçüncüsü de Nagitah'dır. Bu yerleşim

yerlerinin herbirinin kendi suru vardır... Abdurrahman b. Tarif el-Hemedani'nin dediğine göre de İskenderiye'nin surları birbirine bağlı yedi burcu ve yedi de hendeği varmış. Yine onun dediğine göre Büyük İskender, ülkesinde ototriteyi sağladığında; suyu, toprağı ve havası güzel olan İskenderiye'yi kendisine mesken olarak seçmiş ve İskenderiye bölgesine gelmiştir. Buraya geldiğinde de burada büyük yapılar ve mermer sütunlarla karşılaşmıştır ki bu sütunlardan birisi devâsâ boyutta olup bu sütunun üzerinde kalemle ki bu kalem Himyerilerin ve Ad krallarının ilk kalemidir. Yazılmış yazılar vardı ve bu sütunda şu yazılıydı: “Ben Şeddad b.Ad'ım. Vadinin iki tarafını tuttum. Ulu dağlardan devâsâ direkleri keserek çıkarttım. Sütunlu İrem şehrini kurdum/inşa ettim ki bu şehrin benzeri yaratılmamıştır. İrem'i işte buraya inşa etmek ve İrem'e her aşiret ve toplumdan insanları getirmek istedim. Böylece burada hiçbir korku, sıkıntı, tasa ve eksiklik olmasın istedim. Sonra bana bir sıkıntı geldi ki bu sıkıntı benim önüme durarak beni yolumdan alıyordu. Bu böyle bir hal idi ki bu hal uzadıkça benim üzüntüm ve kederimde uzadı. Uykum azaldığı gibi hiçbir şeye de ihtiyacım kalmadı. Sonunda buradan bu yurttan ayrıldım. Ayrıldım ama bir gaddara sefer düzenleyip onu kahretmek için değildi. Bize bir ordu aniden baskın yapabilir diye de değildi. Ancak, artık bu kadar yeterdi. Eserler tamamlanmış ve burada kuvvetli bir otorite sağlanmıştı. Kim benim eserlerimi görür ve hakkımdaki haberleri, ömrümün uzunluğunu, basiretimin keskinliğini ve korkutuculuğumun boyutunu kavarsa şunu da bilsinki benden sonra dünyaya dalıp da dünyaya aldanmasın.” İbni Lehia burada dedi ki: “bana ulaşan bilgiye habere göre İskenderiye de bir taş bulunmuş ve bu taşın içinde şöyle yazıyormuş: ben, Şeddad b. Ad'im. Ben ki sütunlar diktim ve en güzel şeyleri yaptım. Vadiyi bilek gücüyle işledim. Bunu yaparken de istedim ki ölümün de ölenin de olmadığı bilinsin!”... O sırada işlenen bu kayalar balçık gibi yumuşacıktı. İbni Lehia buradaki “el-Ecyad” lafzının “madenler” anlamında olduğunu söylemiştir.

s.1050

İskender eyaletlere haber göndererek sanatkârları bir araya topladı. Daha sonra planlanan yapının temel çizgilerini çizdirdi. Yapının enini ve boyunu millerce uzunlukta belirlediler. Sütunlar için destek elemanları, kalker taşı, çeşitli mermerler ile Sagallilah adası'ndan, Afrika'dan ve İgriş'tan taşlar getirdiler. Bu çalışmaların yapılacağı her bir yere parseline dikine bir lata odun parçası koydurarak bunları sarmal

bir şekilde iplerle bağlattı. Bu iplerin bir ucu da İskender'in balyozu vurduğu yerde duran mermer sütuna bağlıydı. Bu sütunun üzerine ses çıkaran büyük devâsâ bir zil ve herbir ip parçasına da küçük bir zil asıldı. Büyük zilin ipi hareket ettirildiğinde ki bu büyük zil sütunun yanındaydı zil sallanmaya başlıyor ve böylelikle diğer ipler de hareket ediyordu. Sonuçta diğer ziller de felsefi ritimlerle hareketlerle ve bilgece hünerlerle hareket ediyordu. Bundan sonra da sanatkârlara eğer bu ziller kendilerine müsaade ederse şehrin temelini tek bir defada atmalarını emretti.

s.1051

İskender temel atmak için uygun vakti beklediği esnada kendisini uyku bastı. O sırada bir karga da büyük zilin ipine konarak ipi hareket ettirdiğinde zil de hareket etmeye başladı. Böylelikle temel taşları yerine konuldu ve gürültü zillerin gürültüsü hamd ve takdis sesleriyle daha da arttı. Bunu duyan İskender uykusundan uyanarak ne olup bittiğini sorduğunda işlemin başarıyla gerçekleştirildi. Ancak İskender bu duruma şaşırdı ve dedi ki: "Ben bir şekilde isterken Allah için başka şekilde olmasını istedi. Allah bir işin ancak ve ancak istediği şekilde olmasından razı ve hoşnut olur. Ben bu sütunun uzunluğunun baki kalmasını isterken Allah onu süratle yok olmasını istedi. "Yapının inşaatı bitirilince İskender yapının kapısına şöyle yazdırılmasını emretti: "İşte bu İskenderiye'dir! İskenderiye'yi selamete, başarıyla, kolaylıkla, sevinçle ve zamana karşı dayanıklı bir şekilde bina etmek inşa etmek istedim! Ancak Allah bunu böyle murad etmedi. Ben de onun dilediği gibi inşa ettim. Sağlam bir şekilde inşa ederek surlarını da yaptım. Allah bana herşeyden bir ilim ve hikmet verdi. Olayların sebeplerini benim için istediğim şekilde kolaylaştırdı. Zamanımda yaşayan Allah kullarının iyiliğini istediğimde ve Allah'tan olmasını ya da yapmayı arzu ettiğim bu dünyadaki hiçbir şeyde karşıma bir zorluk çıkmadı. Hamd alemlerin Rabbinidir!..." daha sonra da gelecek zaman içinde buranın göreceği uygarlık ve yıkım adına olacak ne varsa oraya yazıldı resmedildi.

s.1052

İskender bu şehrin surlarını yüksek kemerli ve kat kat yaptı. Bu surlara menfezler ve ışık pencereleri yapıldı. Öyle bir şekilde yapılmıştı ki bu surlar; bir süvari elinde mızrağı ve bineğine binmiş halde, bu surun içindeki kemerli koridorları bir baştan bir başa hiçbir darlık hissetmeden gezebiliyordu. Aynı şekilde İskenderiye'nin sokaklarında, caddelerinde ve çarşılarında kemerli yapılar olduğu

için ahali yağmurda ıslanmadan rahatlıkla gezebiliyordu. İskenderiye kullanılan mermerlerin beyazlığı dolayısıyla geceleyin lamba olmaksızın da aydınlanıyordu. Bazen de mermerin beyazlığı insanların gözünü almasın diye duvarlara yeşil ipek parçaları asılıyordu. İskenderiye'nin yedi adet sur vardı. Bu surlar farklı renklerde taşlar kullanılarak yapılmıştı. Surların arasında surları birbirinden ayıran hendekler vardı.

s.1053

Birtakım deniz canlıları tahmin edileceği üzere geceleri rahatsızlık veriyor ve binanın temeline zarar veriyorlardı. Bunun üzerine İskender, orada “Tılsımlı Sütunlar” diye bilinen ve günümüze kadar kalan sütunları dikti. Sütunlar selvi ağacı tipindeydi yani aşağıdan yukarıya doğru sivriliyordu, uzunlukları 80 (seksen) kulaç idi ve bakırdandılar. Bu sütunların ait taraflarına kısımlarına birtakım şekiller, resimler ve sütunları savunacak tılsımlı kitabeler yazdılar. Ayrıca bu olaylardan başka, farklı kitaplarda da zikredildiği üzere İskender bir tabut içinde denize girmiş ve yaptırdığı yapıya zarar veren canlıları ya da varlıkları görerek teşhis etmişti. İskender bu canlıların benzerlerinin yaptırarak onların surların üzerine yerleştirmiş böylelikle bu garip görünümlü yaratıklar kendiliklerinden Nil'in yüzeyine çıkmışlardı ve sonra da bunların göze görünmelerini de suda gözden kaybolmalarını da bu benzerlerinin yaptığı zannedilmişti. Bütün bunların keyfiyetinin ne olduğunu en iyi Allah bilir.

3.14.İskenderiye Kulesi ve ya Deniz feneri

s.1054

Fener kulesine gelince; bu kuleyi, bazılarının kanaatine göre İskender şehri yaptırırken inşa ederken kurarken yaptırmıştır. Bazıları da kuleyi kraliçe Delükeh'in yaptırdığı kanaatindedirler. Yine bazılarına göre kuleyi, Mısır'ın 10. Firavun'u inşaa ettirmiştir. İskenderiye'nin adını İskender'den alması ise İskender'in bütün ülkeleri istila etmesinden dolayıdır. Hâlbuki İskender'e kimse denizden saldırmamış ya da taciz etmemişti. Hiçbir kral ona bu şekilde sokulamamıştı ki buraya böyle bir gözetleme kulesi yapsındı.

s.1055

Abdullah b. Amr b. el-As'ın dediğine göre İskenderiye'de kalacak ya da oturacak yer ile atölyeler kuran ilk kişi firavunlardan biridir. Burayı ilk imar eden de

odur. Bu firavundan sonra krallar dönemi geldi. Bu dönemde Zebban kızı Delükeh İskenderiye'ye deniz feneri kulesini yaptırdı. Ondan sonra da birçok krallar geldi geçti. Daha sonra da Süleyman (as) burayı mesken tuttu ve buraya bir de mescit yaptırdı. Sonra Zülkarneyn (as), Süleyman (as) inşa ettiği yapıyı hariç herşeyi yerle bir etti. Bu şehirden geriye Süleyman'ın mescidi ve olduğu gibi dokunulmadan duran fener kulesi kaldı. Zülkarneyn İskenderiye'yi baştan sona bugünkü yapısıyla inşa etti. Daha sonra İskenderiye Roma Kralları vb.lerinin eline geçti. Herbir kral orada ayrı ayrı eser bıraktı. Denildiğine göre Makedonyalı İskender'in²⁰³ inşaatçı ya da mimar olan oğlu Philip İskenderiye'yi kuran kişidir. Philip'in hocası Aristoteles imiş. İskenderiye'nin inşa edilmesiyle peygamberimizin hicreti arasında 945 sene 41 gün vardır.

s.1056

Daha önce de Mısır kralları konusunda söylediğim üzere, İskenderiye'yi Huriya'nın emriyle kuran ki konusu geldiğinde anlatmıştık Cirun/Girun'dur. Bazıları da İskenderiye'yi ilk kuranın Kleopatra olduğunu söylerler. Kleopatra körfezi İskenderiye'nin içlerine kadar girdiren ve körfez çevresindeki yapıların taşlarını yerleştiren kişidir. Kuleyi inşa eden kişi onu delta burnunun ucunda yengeç şeklindeki camdan bir platformun üzerinde oturarak denizin içi sayılabilecek bir mevkiye yerleştirmiş ki burası karadan denize doğru girinti oluşturan bir yerd. Bu kulenin uzunluğunu yukarıya doğru dikine bin kulaç olarak tasarlamıştı. Kulenin içi ayna ve bakırdan heykeller yerleştirmişlerdi ki bu heykellerden biri sağ elinin işaret parmağıyla ufuktayken, batarken ve doğarken Güneşi gösteriyordu işaret ediyordu. Bir başka heykelde karanlıkta denizden düşman gelecek olursa düşmanın geldiği tarafa işaret ediyordu. Eğer gelen düşman gözle görülecek kadar yaklaşırsa bu heykelden 2-3 mil öteden duyulabilecek korkunç bir ses işitiliyordu alarm veriyor olabilir. Bir heykel daha vardı ki gecenin ve gündüzün ilerleyen her saatinde bundan bir ses duyulur ve duyulan her ses bir önceki saate ait seste farklı olurdu.

s.1057

Kulenin içindeki bölümler çok olduğu için bu kuleye ancak ve ancak odalarını ve katlarını iyice bilenler girebiliyor ve dolaşabiliyordu. Denildiğine göre

²⁰³ İskender, İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralı. Bkz.:Mahmut Kaya. (2000). "İskender", *DİA*, c. 22, ss. 555-557.

el-Muktedir Billah'ın halifeliği döneminde mağrib'ten gelen ve mağrib kralının ordusundaki bir heyet grup atlarına binmiş olarak kuleye girmişler fakat içeride kaybolmuşlardı. Kulenin içinde camdan yengece ulaştıran delhizler ve ucu denize ulaşan tüneller vardır. Mağripten gelenler nihayet binekleriyle ne kadar arayıp taradılarsa da ne yazık ki onların birçoğu bu delhizlerde kayboldular.

s.1058

Şu anda da kuleden kalan kalıntıda içinde ibadet edilen bir mescit vardır. Kulenin etrafında ise dalınacak yerler vardır. Buralarda yüzük kaşı yapımında kullanılan mücevherler çıkarılır. Bunlar esbazcüşem, kerkehen ve bakalemon gibi değerli taşlardır. Bakalemon denilen taş; bakıldığında tavus kuşlarının tüyüleri gibi çeşitli renkler alan bir taştır. Hem öyle bir renk alırki kaç renk aldığı sayılmayacağı gibi hiçbir renk diğerine benzemez ve tavus kuşunun tüyündeki renk tayfları değişir. Tavus kuşunun harika bir hali vardır ve onda büyük bir yaratılış vardır. Yine tavus kuşu gibi Hindistan'dan getirilen, küçük cismiyle ve boz bulanık renkleriyle narenciye ve ağaç kavununun da harika bir yaratılışı vardır. Çünkü Hindistan'da değilde burada yetişen bu meyveler, toprak ve havası olmadığı için daha küçükler ve aynı kokuyu da vermemektedirler. İnsanlardan bazısının görüşüne göre İskender, kulenin etrafına bu gibi çeşitli mücevherleri gömerek asırlar boyu burasının insanlardan ayrı kalmamasını istemiştir. Çünkü mücevherler insanların devamlı istedikleri bir şeydir. Bir başka deyişe göre de bunlar İskender'in içecek kaplarıymış. İskender öldüğünde annesi bu kapları kırarak oraya atmış.

s.1059

el-Velid b. Abdülmelik'in hilâfeti dönemindeki Bizans kralı; hizmetkarlarından dahi, görüş-fikir sahibi ve denildiğine anlayış sahibi birini infaz etmek istemişti. Bu adam kaçarak sınır boyuna gelince alınarak el-Velid'e götürülmüştü. Adam kendisinin kralın özel adamlarından olduğunu ancak kralın kendisini asılsız bir iftira bahane ederek öldürmek istediğini bildirmişti. Üstelik bu adam İslam'a ilgi duymuş ve Müslüman olmuştu. Bu adam Velid'e birtakım tavsiyeleri olduğunu, yanında birtakım kendisine ait kitaplar olduğunu ve bu kitaplara dayanarak Şam ve yakın bölgede birtakım defineler olduğunu, bunu da el-Velid'e intikal ettirilince el-Velid'in nefsi kabarak iştahı arttı ve adamda bulunan bu bilginin aslını araştırmak istedi. Adam el-Velid'e şöyle demişti: "İskender; Şeddat b.

Ad'ın, Arap krallarının ve başkalarının mücevherlerini, mallarını ve topraklarını yağmaladığında bunlar için binalar, mahzenler/yer altı odaları ve kubbeli saraylar yaptırarak elindeki bu malları ve mücevherleri buralara koydu. Büstüne de bu kuleyi İskenderiye deniz feneri kulesini yaptırdı.” Bunun üzerine el-Velid güvendiği ve özel adamlarından bir ekibi adamla birlikte gönderdi. Sonuçta kulenin yarısı yerle bir edilerek aynaları da yok edildi. İskenderiye'liler bu olaydan çok rahatsız oldular ve bunun bu adamın bir tuzağı ve hilesi olduğunu anladılar. Bu söylentiler duyulunca adam bir gece ansızın kendisi için hazırlanan binekle kaçtı. Kule de dediğimiz haliyle bu güne kadar kaldı.

3.15.İskenderiye Feneri'nin Bugünkü Durumu ve Yüksekliği

s.1060

Bugünkü haliyle kemer yüksekliğine üç boğumlu/kemerlidir. Birinci boğum dört yapılıdır. Bu bölüm dört köşe taşlardan en güzel bir işçilikle yapılmıştır. Öyle ki bitişme yerlerindeki harçları gizlenerek yapıldığından yekpare taş gibi durmaktadır. Bu kadar zaman geçmesine karşın özelliğini değiştirmemiş, yapı ilk haliyle olduğu gibi kalmıştır. Bu dörtgen dört köşe yapının yüksekliği bilinen kulaçla üç yüz yirmi kulaçtır. Daha sonra bu dörtgenin tepesinde ve yapının duvarında bir kalınlık ya da kabarık bırakılmıştır. Bu kabarık dışa doğru yukarıya doğru en olarak veya dikine olarak on karıştır. Bunun üzerindeki kulenin devam eden kısmı sekizgen olup uzunluğu/yüksekliği seksen kulaçtır. Bu kısımdan sonra gelen kabarıklıktan ki bu kabarıklık diğerinden daha az bir kabarıklıktır ve yine sekizgen bir kabarıklık olarak sekiz kulaç olarak yükselmeye devam eder. Bu kabarıklığın üstündeki bölüm ise dörtgen olup elli kulaç kadardır.

s.1061

Bu bölümün en üstünde Süleyman/b. Abdülmelik'e nisbet edilen muhkem bir mescit vardır. Sekizgen yapının kuzey tarafında kimsenin yerinden sökemediği bakırdan bir kitabe vardır. Kulenin kapısı demirden olup hangi zamana ait olduğu bilinmemektedir. Kuleye binanın en dibinden/altından çıkılır kulenin ilk katının boğumunun tepesine iki atın yan yana çıkabileceği genişlik ve yükseklikte hafif rampalı bir yoldan çıkılır. Bu yolda yürüyen kişi rampa mı çıkıyor yoksa normal bir

yolda mı yürüyor bilmez. Yükselerek devam eden bu bölüm her dönemecinde bir daire ev kapısı vardır. Bu daireler dörtgen olup her biri 20*10 (yirmiye on) kulaç ebadındadır. Bu odalar hem ışık hem de havalandırma için bir pencere konularak binayı rüzgarların fırtınaların yıkılmaması hedeflenmiştir. Bu kulenin içinde yer alan evlerin odaların sayısı 366'dır. En aşağısından en yukarısına kadar olan çıkış dönemeçleri yetmiş iki adettir. Her dönemeçte on iki basamak vardır. Bu odaların tamamının kemerli tavanları vardır. Binanın içindeki bütün bölümlerde aynı zamanda kemerli bölümlerdi ve kapıları da bir tür ardıç ağacının hint ardıcı kerestesinden yapılmışlardı. Binanın dışarıdan görünen yirmi iki kapısı vardı ve bu kapılar rüzgarlar binayı yıkmasın diye açık bırakılmıştı.

s.1062

Ancak denizin dalgaları kulenin zemininde etkili olmuş ve zamanla kulenin dibini batı tarafında büyük bir mağara gibi oymuştu. Mısırlı bazı yöneticiler bu gediği binanın altına yerleştiren, üst üste konulmuş silindirik sütunlarla kapatmaya çalışmışlardı. Bugün hala deniz dalgaları bu sütunları dövüp durmakta çarpmakta ancak herhangi bir zarar verememektedir.

s.1063

Kulenin kuzeyinde ise denizdeki bir çukurdan yükselen ve sonradan yapılan genişçe bir bina mevcut olup bu yapı deniz yüzeyine kadar çıkmakta ve hatta yüzeyde de gözükmektedir. Bu da bir zamanlar burada bulunan iskelelere işaret etmektedir. Bu yapı "el-Farüs" diye adlandırılır. Kulenin dibinde gemilerin demir attığı bir yer olup zirâ bu çukurdaki yapı gemileri dalgalardan da korumaktadır. Bazılarının dediğine göre binanın yüzeyde gözüken kısmı müstakil bir yapı değildir. Olsa olsa kulenin yıkılan kısmı olabilir demişlerdi. En doğrusunu Allah bilir.

s.1064

İskenderiye'den kule yönüne gittiğinde el-Eştüm kapısına varırsın ve deniz kıyısında yarım mil boyunca yürürsün. Sonra kuzeye yönelir yine bir o kadar yürürsün sonra deniz yüzeyinde olan ve kemerli yol gibi olan bir yapı üzerinde bir müddet daha yürürsün. Bu yapının altında menfezler vardır. Deniz, bu yapıyı her iki tarafından döver durur. Bu yapı 400 (dört yüz) adımdır. Bu yapıdan çıktıktan sonra da kendini denizde bir oda gibi duran bir alanda bulursun. İskenderiye deniz feneri

işte tam da bu alanın sırtında en yüksek noktasındadır. Kuleyi, deniz; güney, kuzey ve batı yönünden çevreler.

s.1065

İskender iyeliler bu fener kulesi için Hamis’ul-Ades dedikleri bir günde yılda bir defa toplanırlar. Bu gün işe Babeh ayının ilk Perşembe günüdür. O gün İskenderiye’de hiçbir kimse kalmayınca kadar herkes deniz fenerine giderler ve burada yemekler hazırlarlar ve birbirleriyle yarışır. Bu esnada özellikle ve illa ki mercimek yemeği de hazırlarlar. Daha sonra fener kulesinin kapıları açılır ve insanlar kulenin içine doluşurlar. Kimisi Allah azze celleyi zikreder, kimisi namaz kılar, kimisi de oyun oynar eğlenir. Gece yarısına kadar burada kaldıktan eğlendikten sonra buradan nihayet ayrılırlar. el-Leys b. Sa’d, Mesleme b. Ali’yi şöyle derken duymuştur: yetmiş peygamber mercimek hakkında bereket duası yapmıştır.” el-Leys şöyle dedi: “ Ancak bir peygamber onu mercimeği kötü ve sıkıntı verici olarak nitelemiştir.” Bugünden itibaren artık deniz gözetlenir. Bu esnada kulede bu işi yapmakla görevli Hristiyanlar bulunur. Bu Hristiyanlar, kulenin birinci kuşağının denize bakan tarafında gece boyunca ateş yakarlar. Gemiler her taraftan bütün ülkelerden gelirken bu ateşin istikametine doğru gelirler ve gelirken gemici de hangi yönden geldiği bilinsin diye gemide ateş yakar.

Kuledeki gözetleme görevi yapan yaktıkları ateş dolayısıyla gelen gemileri fark edince kuledeki ateşi kuvvetlendirirler. Bu sefer de kulenin şehre bakan tarafında ayrı bir ateş yakarlar şehir halkı da bu ateşi fark ettiğinde boruları daha kuvvetli öttürür. Çanları daha kuvvetli çalmaya başlarlar ve ahaliyi düşmana karşı sakındırır uyarırlar. Şehri halkı da ona göre hazırlık yapar.

s.1066

Yazar dedi ki: İskenderiyedeki el-Gasrul Azam “büyük saray” bugün harap vaziyettedir. Bu saray şehrin kapısının karşısındaki kayalığın üzerindedir. Uzunluğu beş yüz arşın, genişliği de bunun yarısı kadardır ondan geriye sadece surları kalmış olup bu surlar dimdik ayakta olduğu gibi onlardan hiçbir şey eksilmemiş kaybolmamıştır. Kale kapısı yapının en sağlam ve dayanıklı kısmıdır. Kapının her iki yanı yekpare taştan yapılmıştır. Sarayın silindirik sütun daha vardır ki bunun kalınlığı da otuz altı karıştır. Yükseklik bakımından ise eğer birisi bu sütunun tepesine taş atmak istese tepesine taşı yetiştiremez. Bu sütunun üzerinde de sağlam yapılmış bir

sütun başlığı vardır ki bu başlık da daha önce bu sütunun üzerinde bir yapı olduğuna işaret etmektedir. Bu sütunun kaidesi de kırmızı renkli bir taştan yapılmış olup oldukça sağlam ve dörtgen biçimlidir. Dörtgen kaidenin herbir kenarı on iki karış yüksekliği de sekiz karıştır. Bu sütun, kendisinin altına ve toprağa gömülü olan başka bir sütunun üzerine indirilmiştir. Şiddetli rüzgârlar estiğinde bu silindir ile sütunun altına taşlar yerleştirildiğinden sütunun rüzgârın etkisiyle oluşan şiddetli hareketi bu taşları öğütür/öğütmektedir.

s.1067

İskenderiyede bir zamanlar büyük bir tapınak bu tapınakta toplanmış 318 psikopos varmış. İşte bunlar teslis inancını ortaya attıkları gibi kendilerine karşı çıkanları da kafirlikle suçlamışlardı. Bu olay kayser/imparator Yüleş veya Polis zamanında olmuştur.

s.1068

Hamza b. Muhammed el-Masri'nin anlattığına göre bazı Mısır valileri İskenderiyeye girdiklerinde daha önceki kavimlerin yaptığı bir saray görmüşler. Daha sonra da ustalar çağırarak onlardan bunun aynısını yapmalarını istemişler. Ustalardan yaşlıca olan birisi valiye bu işi bana verirsen sana aynısını yapabilirim deyince vali de “ne istiyorsan söyle” demiş. Adam da bana boyunduruklu iki öküz ve bir tekerlek getirin demiş ve bunun üzerine adamın istediklerini getirilmesini emredilmiş. Adam İskenderiye mezarlıklarına girerek oradaki mezarlardan birini kazmış ve mezardan kocaman bir insan kafatası çıkararak onu tekerleğin üzerine yerleştirmiştir. Bu kafatasını iki öküz güçlükle çekebiliyordu. Daha sonra adam kafatasını valinin yanına getirerek Allah senin gibi emiri ıslah etsin! Eğer bana kafaları bu kafa gibi olan insanlar verirsen bende sana bu sarayın benzerini yaparım! Demişti. Böylece bu sarayın yapımında bir aldatmaca veya oyun hile olmadığı anlaşılmıştı. Hamza b. Muhammed el-Masri yine diyor ki: “ İskenderiye de bir kasabın yanında insana ait bir azı dişi görmüşüm. Bununla adam et tartıyordu ve tarttığı et 8 rıtlı ağırlığında geliyordu.

s.1069

İskenderiye'nin her tarafı gömü ve hazinedir. Şiddetli bir yağmur yağıpta seller toprakları alıp götürdüğünde erkekler, kadınlar ve çocuklar şehir dışına çıkarak sellerin aktığı civarlarda araştırma yaparlar. Bazen altın ve gümüş takı parçaları, inci, yakut ve zümrütler bulurlar. Üstelik hiç kimse eli boş dönmez

s.1070

Nil'in suyunun çoğaldığı mevsimde eğer Nil'in suyu çok olursa Nil suları daha önceden bunun için yapılmış ve İskenderiye içlerine kadar uzanan körfeze dolar ulaşır. Şayet sular şehrin en yüksek yerlerine ulaşırsa bu durumda ahalinin oralarda yaptıkları kuyular ve su biriktirme çukurları devreye girer. Buralardan da büyük kovalarla Nil'in suyundan çekerek kuyulara ve su çukurlarına dökerler. Daha sonra bu depolardaki sular depolara bağlanmış kanallara akıtılarak şehrin kadim dönemdeki evlerine ulaştırılırdı. Bu mesafe ise üç milden fazlacadır. İskenderiye şehrindeki evlerden kuyusu ve su biriktirme çukuru olmayan yok gibiydi. Nil'in suyu kuyulara ulaşınca kuyu sahipleri suyu çekerek su çukurları sarnıçlarına dökerler, bu suyu da yıl boyunca içerlerdi.

s.1071

Vaktiyle İskenderiye'de bir oyun alanı varmış. Burası öyle bilgece inşa edilmişti ki sahibi harici hiç kimse orada hiçbir şeyi göremezmiş. Burada oturan her bir kişinin yönü bu alanın sahibinin yüzüne yönüne dönük olurmuş. Oturanlardan birisi birşey yaparsa veya konuşursa ya da fısıldarsa bunu herkes duyar ve herkes ona bakarmış. Üstelik yakında ya da uzakta oturanıyla herkes aynı anda duyar ve bakarmış. Ardın da herkes o kişiye top atarlarmış. Ancak top kimin torbasına şapkasına düşerse artık o Mısır'a yönetici olurmuş. Bu tür bir uygulama ahali arasında yaygın bilinir olup kimse de uygulamadan şüphe etmezmiş. Amr b. el-As Müslüman olmazdan önce pamuk ve yiyecek ticareti için İskenderiye'ye gidermiş. Bu oyun alanına gelmiş ve burada top oynamış. Hatta bu sırada top onun torbasına üç defa düşünce “ bu top bizi bu defa yanılttı” demişler. Hâsılı kelim Allah onu islama kavuşturdu ve Amr daha sonra Mısır'ı fethetti ve Mısır'a üç defa vali oldu.

s.1072

Abdurrahman b. Abdullah b. Abdulhakem şöyle dedi: “Amr b. el-As Mısır'dan çıkıp İskenderiye'ye akın ettiğinde burayı fethetmeye gücü yetmedi. Bu

olay Heraklyus'un ölümünden 9 ay sonra olmuştur. Onu sıkıntı basmış ve düşünceli bir şekilde sırt üstü yere uzanmıştı ki birden doğrularak oturdu ve şöyle dedi: "Ben bu işi düşündüm. Anladım ki başlangıcı iyi olmayanın sonu da iyi olmuyor." Bununla Ensarı kastediyordu. Nihayet Ubade b. es-Samiti çağırdı ve onu orduya komutan olarak atadı. Böylece Allah onun elini güçlendirdi ve h. 20 yılında Cuma günü ve Muharrem ayı hilalinin görüldüğü günde feth olundu. Üstelik bu fetih esnasında İskenderiye hiçbir anlaşma yapılmaksızın esir teslim alındı. İskenderiye halkı ile ne sulh yapıldı ne de onlara herhangi bir güvence verildi. Bundan sonra İskenderiye'ye Müslümanların yerleşmesinde herhangi bir plan gözetilmedi. O sıradaki yerleşme şekli herkesin ganimet aldığı yere konması şeklinde gerçekleşti. Kim bir evi ele geçirdiyse oraya kendisi de kardeşleri de hep birlikte yerleşti. Örneğin Amr b. el-As; Abdullah b.Ebi's-Serh'in sarayına yerleşti. Denildiğine göre Amr bu saraya Abdullah'ı vali olarak atadığında Abdullah'a hediye etmiştir. Yezid b. Ebi Habib şöyle demiştir: " Müslümanlar bu evlere bağlı bulundukları askeri birliklere göre yerleşiyorlardı. Bir bölük, bir birlik seferden dönünce hemen evlerine yerleşiyorlardı. Kim mızrağını bir eve dikerse o ev onun oluyordu. Bazen bir eve, konağa iki veya üç kabile yerleşiyordu. Yezid b. Ebi Habib şunu da söylüyordu: " Bu evlerin kiralanması hiç kimseye helal değildi. Yani hiç kimse kiraya verme hakkına sahip değildi. Onu satamazdı veya o evden hiçbir şeyi miras bırakamazdı. Bu evler ancak ve ancak birlikleriyle birlikte bu evlerde kim oturuyorsa, oturan Müslümanlarındı.

s.1073

Avf b. Melik, İskenderiye halkına şöyle seslendi: " Ey İskenderiye'liler! Ne kadar güzel şehriniz/kentiniz var! "Onlar da " İskender bu şehri kurduğunda şöyle demişti: Ben, insanlara ihtiyaç duymayan ancak sadece Allah'a muhtaç olan bir şehir kuracağım" dediler. Bundan dolayı İskenderiye'nin güzelliği baki kalmıştır. İskenderin kardeşi olan el-Ferma ise, el-Ferma şehrini kurduğunda "ben de Allah'a muhtaç olmayan ancak insanlara ihtiyaç duyan bir şehir kuracağım" dediğinden dolayı el-Ferma'nın güzelliği kalıcı olmamış, gitmiştir. Üstelik el-Ferma gün geçtikçe peyderpey yıkılmakta ve asla düzelmemektedir. İskenderiye ise yep yeni durmaktadır. Bazı Mısır'lıların aktardığına göre Ömer b. Abdülaziz (ra) Mısır valisi iken İskenderiye'ye geldiğinde İskenderiye'nin etkileyiciliğini ve güzelliğini görünce İskenderiye valisine şöyle demiş: "Roma'lılar döneminde İskenderiye'nin nüfusunu

bana söyleyermisin!” Vali de “Ya emir! Vallahi hiçbir kimse bilmiyor” demiş. Ya da hiç kimse bu bilgiye ulaşamadı.” Demiş. “Fakat daha önce burada kaç kişi hükümdarlık yapmışsa söyleyebilirim. Çünkü Rum/Roma kralı bunların sayısının tesbit edilmesini emretmiş ve altı yüz bin sonucu elde edilmiş. Ömer b. Abdülaziz (ra) bunun üzerine “ peki bu çevrede gördüğüm yıkıntı ve viraneler neyin nesidir?” diye sorunca İskenderiye valisi idarecisi de şöyle cevap vermiş: “ Bana ulaşan bilgiye göre bazı Fars/İran kralları Mısır’ı ele geçirdiklerinde, İskenderiye’nin tekrar imar için, buluş çağını geçen her erkeğe bir dinar vergi koymuşlar ancak İskenderiye’nin bazı ileri gelenleri Fars kralına gelerek şöyle demişler: Ey kral! Sen bu konuda hiç yorulma! Çünkü Zülkarneyn onu bir defa imar etmiş ve artık buranın imarı bununla birlikte de son bulmuştur. Bu imara bakıldığında da imar çalışmaları 300 (yüz) yıl sonra tamamlanabilmiştir. Zülkarneyn halkı 70 sene boyunca buranın imarında çalıştırmıştır. Öyle ki bu çalışanlar İskenderiye’nin beyazlığı gözlerini almasın diye ancak ve ancak ellerinde tuttıkları siyah bir şey parçasıyla şehrin içinde yürüyebiliyorlardı.

s.1074

el-Leys b. Sa’d, Zühre b. Ma’bed’in şöyle dediğini dile getirdi: “Ömer b. Abdülaziz bana ‘Mısır’ın neresindensin’ demişti. Ben de “el-Fûstat’tan” dedim. Ömer “Öff yahu! el-Tayyibe’ye göre bulunduğun yeri soruyorum ben!” deyince, Ben de “el-Tayyibe hangi şehirdir?” dedim. Ömer de “İskenderiye’dir. Ben senin orada oturmanı çok isterdim Ey Ebu Aqıl” demiş ardından da şöyle devam etmişti: “Yeryüzünde, İskenderiye’den başka kabrimin olmasını arzu ettiğim bir belde daha yoktur.” el-Leys dedi ki: “Sonra birgün Ebü Aqıl’in yanına vardık. O sırada çok acı çekiyordu ve artık biz onun için iyice endişeleniyorduk. Bir başka defa da yanına sabah erken vakitte gittiğimizde ise “Bu gece rüyamda Ömer b. Abdülaziz’i gördüm. Bana “nerede oturuyorsun ey Ebu Aqıl” dediğinde ben de “arzu ettiğin gibi İskenderiye’de oturuyorum” dedim. Bunun üzerine bana “o zaman ben de sana, seni hem dünyada hem ahrette sevindirecek bir müjde veriyorum” dedi ve bunu iki defa tekrarladı. Ben de “elhamdülillah” dedim.

s.1075

Ahmet b. Salih aktardığına göre Süfyan b. Uyeyne şöyle dedi: “İskenderiye, Allah’ın ok kubura/sadağıdır. Bu kubura da en hayırlı oklarını koymuştur. “Abdullah

b. Mevdiq el-Sadeŋi ōöyle dedi: "Amcam oğlu Halid b. Yezid'in İskenderiye'de öldüğü haberi ona iletildiğinde ayrı ayrı Abdullah b. Lehia ve El-Leys b. Sa'd ile karşılaşmıştım. Her ikisi de bana "gerçekten amcanın oğlu İskenderiye'de ölmüş, öyle mi? demişler, ben de "evet" deyince, "o Allah katında diridir ve dünya durdukça Allah ona hudut bekçiliğinin hudut askeri olmasının sevabını vermeye devam edecektir. Bu şekilde tekrar haşroluncaya kadar ona şehid sevabı vardır" demişlerdi.

s.1076

Bazı tefsirciler sütunlu İrem şehrinin İskenderiye olduğuna hükmetmişlerdir. Yaşa, havaya, yerleşim yerlerine, bir bölgenin toprağına ve şehirlere bakarak bilgi veren nazarlar dediler ki: "İnsanların yaşı ömrü hiçbir yerde Maryut/Mariot'taki kadar uzamamıştır." Burası İskenderiye köylerinden bir köy olup aynı zamanda Fergana Vadisi olarak da bilinir. Maryut, İskenderiye şehrine yakın büyük bir köy olup çokça bostanları bahçeleri olan ve oradan İskenderiye'ye meyvelerin getirildiği bir yerdir. Buranın bademinin kabuğu çok ince olup elle bile soyulabilir.

s.1077

İskenderiye'nin fethinden sonra İskenderiye'de kalan Fimen/Vieman'a Menv'ıl/Manuel el-Hussi adında birisi destek kuvvet getirdi ve bu adamla birlikte Romalılar Müslümanlarla tekrar savaşmaya başladılar. el-Leys b. Sa'd'in bildirdiğine göre Yezid b. Ebi Habib ōöyle demiştir: "Romalılar başlarında Menv'ıl/Manuel olduğu halde gemilerle geldiler ve İskenderiye'ye karargah kurdular. Romalılardan İskenderiye'de kim varsa onlara katıldılar. Hz. Osman²⁰⁴ bu sırada Amr b. el-As'ı Mısır valiliğinden almış yerine de Abdullah b. Sa'd b. Eb'i-Serh'i atamıştı. Ancak Mısırlılar Hz. Osman'a gelerek müracaat ederek, Mısır'dan Romalılar tamamen uzaklaştırılınca kadar Amr'ın görevde kalmasını talep etmişler, Hz. Osman da bu talebi yerine getirmişti. İskenderiye surları öyle sağlamdı ki başka hiçbir sur; savunma, korunaklı olma ve sağlamlıkta onun gibi değildi. Amr ise eğer Allah kendilerini Romalılara üstün getirirse İskenderiye'nin surlarını yıkmaya ve burayı her taraftan kendisine gelinen zina kar bir kadının evi gibi rüsva edeceğine yeminler etti.

²⁰⁴ Hz. Osman, İlk müslümanlardan, Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsü. Bkz.: İsmail Yiğit. (2007). "Osman", *DİA*, c. 33, ss. 438-443.

s.1078

Amr onlara karadan ve denizden ordu hazırladı. el-Leys şöyle dedi: onunla birlikte Mukavkıs Fimen de vardı ve Kıptîler arasından ona itaat eden biriydi. Ancak Romalı ahaliye gelince; onlardan hiçbir boyun eğmedi itaat etmedi. Bunun üzerine Harice b. Huzafe, Amr'a şöyle dedi: “ Sayıları çoğalmadan artık onların karşısında dur. Çünkü bütün Mısır'ın çözülmeyeceğinin direnişe geçmeyeceğinin garantisi yoktur.” Amr bunun üzerine şöyle deyiverdi:” Hayır! Onlar benim üzerime gelinceye kadar onlara karışmayacağım. Böylelikle onlara karışan bütün Romalıları da onları da Allah birbirlerine düşürerek alçaltacak. Gerçekten de daha sonra Romalılar İskenderiye'den çıkarak kendilerine katılmak karışmak üzere gelenleri yağmaladılar. Naqyüs/Anagios onlara yardım için gelinceye kadar Amr onlara karışmadı. Naqyus geldiğinde ise onların karşısına hem karada hem de denizde çıktı. Romalılar o sırada kesif bir ok yağmuru yağdırdılar. Öyle ki Amr'ın atının göğsüne de ok isabet etmiş ve bunun üzerine atı boğazlanmıştı. Müslümanlar o gün geri kalmışlar ve Romalılar da onların üzerine hamle üzerine hamle yapmışlardı ve Müslümanlar oradan çekilmek zorunda kalmışlardı. Yine o gün Şureyk/Şerik b. Şuhaym süvari birlikleriyle birlikte hezimete uğramıştı. Fakat sonra Allah Müslümanlara zaferi nasip etti ve Romalılar/Rumlar yenildiler. Mescidur-Rahmet denilen yere varıp da Amr b. el-As'ın Müslümanlara kılıçtan geçirmeyi yasaklayana kadar Romalıları kolayca kılıçtan geçirdiler. Bu mescit de bu isimle isimlendirilmiştir. Çünkü Amr burada kılıçtan geçirmeyi durdurmuştur. Amr İskenderiye'nin fethinden sonra bir ay daha valilik yaptıktan sonra görevden alındı. Çünkü Osman (ra) Amr'ın savaş harp işlerine bakmasını, Abdullah b.Ebi Serh'in de vergilere vergi gelirlerine bakmasını istemişti. Amr buna razı olmayarak şöyle demişti:” Ben ineğin iki boynuzundan tutup zapt edeceğim, bir başkası da sütünü sağacak öyle mi?”

3.16.Mısır İle Bârgâh ve bütün Magrib Ülkeler Arasındaki Güzergâh Bulunan Meşhur Köyler ve Şehirler

s.1079

Ternüt, Nil kenarına öbeklenmiş bir köydür. Bu köyün çarşıları, büyük bir mescidi, kilisesi ve birçok virane yapısı binası vardır. Burayı şii Ebu'l-Kasım b. Ubeydullah'ın yanında bulunan Küttame denilen fırka harap etmiştir. Binalar çoğunlukla tuğladan olup birçok şeker kamışı fabrikası vardır. Ternüt ile el-Müna

arasında üç şehir olup, bunların binaları ayakta olmakla birlikte boşaltılmıştır. Burada kıymetli saraylar olup bunlar kum yığınları içindedir artık kumlara batmıştır. Bazen buradaki Araplar geçen yolcuların yolunu keserler. Bahsettiğimiz saraylar hem binası hem de temeli sağlam olup bunları çoğunluğu birbirine geçmeli veya bağlantılı dik kemerlerle örülüdür. Bazılarında halen ruhbanlar oturmaktadır. Bunların tatlı suyu olan kuyuları olmakla beraber bu kuyuların suyu azdır.

s.1080

Bu köylerden de Ebu Mina'ya geçilir. Aslında Ebu Mina büyük bir kilise olup burada harikulade resimler ve işlemler bulunmaktadır. Bu kilisenin kandilleri gece gündüz devamlı yanar ve hiç söndürülmez. Yine bu kilisede büyükçe bir kabir olup burada mermer üzerine yapılmış iki deve resmi vardır. Bu develerin üzerine de ayağı üstüne dikilmiş ayakta duran bir de insan adam resmedilmiştir. Bu resimdeki insanın bir eli açık, diğeri ise yumuktur. Denildiğine göre bu resim Ebu Mina'nın resmiymiş. Bütün resim mermerdendir. Bu kilisede bütün peygamberlerin (as) resimleri vardır. Zekeriyya, Yahya²⁰⁵ ve İsa'nın²⁰⁶ resimleri büyük bir mermer sütunun üzerinde olup içeride sağ tarafta üzerine kapatılan bir kapısı vardır. Meryem resminin üzerine ise iki perde salındırılmıştır. Ve genel peygamberlerin resimleri... Kilisenin dışında ise bütün hayvanların resimleriyle zanaatkârları vardır. Genel olarak bir köle tüccarının ve yanındaki kölesinin resmi olmakla birlikte kölesinin elinde de altı açılmış bir çanta vardır ki bu tüccarın kölesinden kazanç sağlamadığı demek oluyor. Kilisenin ortasında, tavanındaki sekiz adet resmin melek resimleri oldu düşünülen bir kubbe vardır. Kilisenin yan tarafında ise içinde ancak Müslümanların namaz kıldığı kibleye dönük bir mihrabı olan bir mescit vardır. Kilisenin çevresinde meyve bahçeleri vardır ki bunların güzeli kabuksuz badem, yaş ve tatlı keçiboynuzu ki ondan pekmezi çıkarılır ve birçok yaş üzüm çeşitlerinden oluşur. Bu meyveler ve bunlardan elde edilen içecekler Mısır'a götürülür.

s.1081

²⁰⁵ Yahya, Kur'an'da adı geçen, İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamber. Bkz.: Mahmut Aydın. (2013). "Yahya", *DİA*, c. 43, ss. 232-243.

²⁰⁶ İsa, Kur'an'da adı geçen ve kendisine kutsal kitap İncil verilen peygamber. Bkz.: İlyas Çelebi. (2000). "İsa", *DİA*, c. 22, ss. 472-473.

Dediklerine göre bu kilisenin yapılma sebebine gelince; burada kilisenin yerinde daha önce bir mezar varmış. Bu kiliseye yakın bir de köy varmış ve bir de bu köyde kötürüm bir adam varmış. Bu adam, eşiği kaybolunca eşiğini tekrar eve getirmek için emekleyerek bu kabre kadar gelir. Kötürüm adam mezarın üzerine eğilir ve içine iyice bakar kontrol eder. Daha sonra oradan yürüyerek ayrılır. Eşiğine doğru yürür, üzerine biner ve evine sapasağlam döner. Bu olay insanlar arasında kulaktan kulağa yayıldığı gibi hasta olup da bu mezara gelerek mezara oturmayan kimse kalmaz. Üstelik böyle yapan herkes de iyileşir. İşte bu kilise bunun için yapılmıştır. Her taraftan vücudunda sakatlık kimseler şifa bulmak için bu kiliseye gelirler. Ancak kilise yapıldıktan sonra mezarın bu özelliği kaybolur. Konstantiniyye/İstanbul'dan bu kiliseye her sene bin dinar ödeme yapılır.

s.1082

Zatü'l-Hammam ise büyük bir pazar mahiyetindedir. Burada Ziyadetullah b. el-Ağleb'in doğudan İfrikiye'ye doğru açıldığı sırada yaptırdığı sırada bir cami vardır. Karşısında da suyu gayet bol bir kuyu ve daha birçok kuyular bostanlar, bahçeler vardır. Aynı zamanda burada harap olmuş bir sarayda vardır ki buranın sakinleri eskiden Mısır'ın sahibinin hudut birlikleriymiş. Zatü'l-Hammam diye isimlendirilmesinin sebebi ise burasının suyundan içen ve banyo yapan kişi Allah'ın izniyle şifa bulurmuş. Onun içindir ki deve gezdirirken şöyle söylerler: “ Hicaz'dan nice kimseler gelir onu içerler, Mısır'dan da nice hastalar! Aradıkları Zatü'l-Hammam'dır.

s.1083

el-Haniyye'ye gelince ise, burası kurulu bir yayın şeklen yarisına benzemektedir. Fahs denilen yerin ortasında olup deniz arsında tepecikler vardır. Burasının/el-Haniyye'nin, İskenderiye'nin kapısı olduğu söylenir. Hasais kabilesinin kolu olan Levvate ve Mezzate, el-Haniyye'nin etrafında konuşlanmışlardır. el-Haniyye ve Zatü'l-Hammam arasında siyah mermerden bir sofraya masa vardır ki bunun Firavun'un sofrası olduğu altında da el-Teys denilen kuyunun olduğu söylenir.

s.1084

el-Kenais denilen yer üç adet yıkılmış saraydan meydana gelip yakınında da Kays Kuyuları denilen bir geçit boğaz vardır. Bunlar iki tane kuyu olup suları tatlı olup derindedir. Dairevi/dairesele kuyudan Maan tepelerine kadar olan mesafe 30

(oyuz) mildir. Burası etrafında bu bahsettiğimiz kuyuların olduğu bir yer olup Haraibu'l Kavm diye bilinir. Muhammed dedi ki: " Haraibu'l-Kavm Romalıların harab ettiği bir şehirdir. Buranın kuyuları vardır. Haraibu'l-Kavm'in batısında Ebu Ma'd Nezzar b. Haid b.Yahya b. Baban'ın sarayı vardır. Buraya Kureyş kabilesi ²⁰⁷ve akrabalarından Cübeyr b. Mut'im gibi kabilelerden 20 (yirmi) ev; Beni Müdlic'den de birçok küçük kabile yerleşmiştir. Berberi kabileleri olan Beni Akidan ve Fazıla'dan da 1000 (bin) ev yerleşmiştir. "Denildiğine göre bu kabilelerin doğan çocuklarının suretleri değişerek cadı/cin ve gulyabani şeklini alıyormuş. Bunlar insanlara saldıracak yakaladıklarını kelepçeliyor ya da bağlayarak alıkoyuyormuş. Muhammed b. Yusuf ise şöyle dedi: " Üstüceh sahibi Muhammed b.Kasım bu olayı doğrulamış ya da kendisi buna şahitlik ettiğini bildirmiştir."

s.1085

Oradan da el-Ramadeh şehrine gidilir. el-Ramadeh denize yakın bir şehirdir. Surları ve büyük bir camisi vardır. Çevresinde de çeşitli ürünlerin alındığı bahçeler vardır. Bu şehrin yakınında da el-Şimas Kervansarayı vardır. Ve sarayın içinde de basit bir yapılaşma vardır. Haraibu'l-Kavm ile el-Ramadeh arası otuz mildir. Oradan/el-Ramadeh'ten Haraibu Ebi Halime/Ebu Halime harabeleri'ne geçilir ki burası da mamur/bayındır bir kervansaray olup çarşısı, beş adet kuyusu ve biraz uzakta da su çukurları vardır. Kasrur-Rum/Roma Kervansarayı'a geldiğinde; burasının kemerleri tuğladan olup eteğinde su çukurları olan bir dağın bu kervansaraya nazır olduğunu görürsün. Dağın eteğindeki su çukurların en büyüğü el-Mutaffele adıyla bilinir. Mahil vadisi diye bilinen yere geldiğinde, burası da bir kaledir. Kale'nin bir camisi ve etrafında su çukurlar ve göletler olan bir pazar yeri vardır. Bu hisar/kale'da su çıkmamakla birlikte bu kuyuların suyu ucuz ve faydası çoktur. Bu hisar ile Ecdabiyyeh arasında beş merhale konak vardır.

s.1086

Bârgâh şehrinin ismi gerçekte Yunancada Pantapolis olup anlamı “beş şehir”dir. Amr b. el-As buranın ahalisi on üç bin kişi üzerinden cizye verinceye kadar üzerilerine yürüdü. Hatta cizyeyi ödemeyecek olurlarsa kendi çocuklarından

²⁰⁷ Kureyş kabilesi, Hz. Peygamber'in mensup olduğu Arap kabilesi. Bkz.: Casim Avcı. (2002). “Kureyş”, *DİA*, c. 26, ss. 442-444.

istediklerini satarak cizye ödeyeceklerdi. el-Leys b. Sa'd şöyle demiştir: “ Amr b. el-As Levvateye bir şart ileri sürmüş ve “aranızdan üzerine cizye düşenlerin cizyesini ödemek için gerekirse çocuklarınızı satın” demişti. Amr da Antapolis/Pantapolis'lilerin cizyeyi kendilerine bu şekilde ödemeyi kabul ettiklerini minberde konuşurken duymuştu. Amr b. El-As, Ukbe b.Nafi'yi Züveyleye kadar fethetmesi için göndermiş ve böylece Bârgâh ve Züveyle arasındaki bölge Müslümanların olmuştu.

s.1087

Bârgâh şehri, kırmızı kızıl kumlu çölden kurulu olduğu ve binaları da kırmızı olduğu için burada oturanların ve eğleşenlerinde elbiseleri de kırmızı renktedir. el-Ceber şehri buradan altı mil ötedir. Orası devamlı bolluk ve çok bereketli bir yer olup hayvanların sağlığı ve otlaklarında serpilmesi için uygun bir yerdir. Mısır'a, kesim hayvanları çoğunlukla buradan gider. Yine Mısır'a buradan yün, bal ve katran da buradan gider. Buranın ahalisi bunları, buradaki köylerden biri olan ve hiçbir süvarinin çıkamayacağı sarp bir dağın üstündeki Maggah denilen köyde üretirler. el-Cebel'in ceviz, turunç, ayva ve meyvelerinin hemen hemen bütün türlerinden ürünleri boldur. Uzun yapraklı ardıç ağacının aslı buraya dayanır. Bârgâh'ta Resülüllah (sav) sahabeti Ruveyfa'nın kabri de vardır. Bârgâh çevresinde Levvate'llerden ve Afrika'lılardan birtakım kabileler yaşar. Bârgâh'tan İfrikiye'ye giden güzergâhta Mesus Vadisi vardır. Bu vadide viran olmuş toprak kuyularla bu kuyuların etrafındaki sayılarının üç yüz altmış (360) olduğu söylenen tepelikler vardır. Vadide bostanlar da vardır. Bu vadideki topraktan da adeta bal fışkırmaktadır.

s.1088

Ecdabiyye büyük bir şehir olup çölünde ot bitmeyen düz kayalıklar vardır. Buranın kuyuları da bu kayalıklarda eşilmiş olup misvak ağacından başka ağacı da yoktur. Ebu'l-Kasım b. Ubeydullah'ın yaptırmış olduğu iyi yapılmış bir camisi vardır. Ecdabiyye'nin üstün işçilikli bir manastırı, hamamları, birçok oteli ve çarşısı vardır. Bu çarşı hareket bir çarşı olup esnafı servet ve cömertlik sahibi olmakla birlikte çoğunluğu Kıptîdir. Buradan Levvate'den gelen küçük bir topluluk vardır. el-Mahür diye bilinen bir deniz iskelesi olup iskele çevresinde üç adet kervansaray vardır. İskele ile Ecdabiyye arasında on sekiz mil vardır. Ecdabiyye'nin binalarının çatılar ahşap değildir. Buradaki çatılar, buranın rüzgârları kuvvetli ve devamlı olduğu

için tuğla kubbelidir. Bu şehir fiyatları ucuz, hurması bol bir şehir olup buraya hurma çeşitleri Evcele şehrinde gelir.

3.17. Sirte Şehri

s.1089

Büyük bir şehir olup deniz sahilindedir. Tuğla surları vardır. Camisi, hamamı, çarşıları da vardır. Şehrin kible yönünde üç kapısı, iç kapısı ve denize açılan kapıları vardır. Surun çevresinde istinat duvarı yoktur. Sirtelilerin hurmaları bahçeleri, tatlı suyu olan kuyuları ve birçok toprak kuyuları vardır. Genellikle keçi keserler ve keçilerinin eti lezzetlidir. Mısır'a giden yol güzergâhında bu keçilerin etlerinden daha iyi bir yiyecek yoktur. Sirteliler güzellikte Allah'ın en güzel kullarıdır. Ancak muamelede en kötüleridirler. Bir malın fiyatında hepsi birden anlaşılmadan kesinlikle ne alırlar ne de satarlar. Bakarsınız bazen sahillerine gemi dolusu zeytinyağı gelir. Sirteliler insanların zeytinyağına en çok muhtaç olanlarıdır. Sirteliler boş bir tulumu direğe asarlar bunu şişirir ve ağzını bağlarlar daha sonra şişirilen tulumları sekilerinde ve avlularında sıra sıra dize ederler ki böylece gemiciler Sirtelilerde kuyular dolusu zeytinyağı var zannetsinler. Eğer gemici kendilerinin yanına gelerek “Maşallah!” der ve yanlarındaki yağı kendisine kaç diyorlarsa satmalarını ister. Ancak Sirteliler “abidu gırleh” yani yalı çapkınına kul olanlar= tamahkar oldukları için kendilerinin bu yönlerinin açığa çıkarılmasına kızarlar. Şair “vafir” bahrindeki şiiriyle şöyle hicvediyor:

“Abidu girleh/yalıçapkını; canların en şerlisidir.

Davranışlarında ve yaptıklarında!

Gücü yeten Sirte’lilere asla acımasın!

Onları tatlı saf içeceklerle/zeytinyağıyla sulamasın!

Bir başkası da şöyle demiştir Seri Bahrindeki şiiriyle:

Ey Sirte! İnsanlar seninle sevinemediler! Sende huzur bulamadılar.

Överek konuşan bir dil sizin aranızda lal olur.

Çirkinliği kuşandınız ve hiçbir manzarası da yok

Şöyle üzerinizde hoş gözüken, hiçbir kıyâfet.

Her türlü cömertlikte hep cimrilik yaptınız da

Ama kötü söz söylemede ve yergide de hiç mi hiç cimrilik etmediniz!”

Sirte'lilerin kendi aralarında kullandıkları Arapça, Acemce, Berberice veya Kıptîce olmayan bir dilleri olup kendilerinden başka kimse bu dili bilmez. Bunların ahlakı Trablusluların ahlakına terstir. Çünkü Trablus'luların geneli Allah'ın yarattığı güzel insanlardır. Davranışlarında yüce kişiler oldukları gibi yabancıya da en iyi davranan insanlardır.

s.1090

Sirte'den Trablus'a on konaklık mesafe, Sirte'den Ecdabiyye'ye ise altı konaklık mesafe, yine Ecdabiyye'den Bârgâh'a ise altı konaklık mesafe vardır.

3.18.Trablus Şehri veya Tripoli

s.1091

Trablus'un anlamı eski Grekçe'de "üç şehir" diye söylenir. Yunanlılar onu Trablitha diye söylemiş, isimlendirmişlerdir. Bu da yine onların dilinde "üç şehir" anlamındadır. "Tri", üç anlamına, "blitha" ise şehir anlamına gelir. Söylendiğine göre burayı Kayser/İmparator Eşrafüş kurmuştur. Trablus şehri "İyas" diye de isimlendirilir. Trablus'un deniz kıyısında yüksek yapılı kayadan bir suru vardır. Camisinin binası iyi yapılmıştır. Trablus'un kalabalık ve şen çarşılarıyla seçkin hamamları vardır. Yine Trablus'un el-Şiab Maksüd diye biline bir mescidi daha vardır ki çevresinde dilleri Kıptîce kıyâfetleri Berberi kıyâfeti olan Kıptîler oturur. Doğusundaki ve batısındaki konaklama yerleriyle Beni el-Sabiriyy denilen yer arsında üç günlük yürüyüş mesafesi vardır. Kible tarafından Hüvareh sınırına ise iki günlük yürüyüş mesafesi vardır. Trablus'da iyi insanların yerleştiği ve bayındır hale getirdiği birçok karakollar olup bunların en meşhuru Mescidü's-Şiab'dır. Buranın Trablus'un limanı birçok rüzgârlara karşı korunaklıdır.

s.1092

Miğdas'dan Gusuru Hasan 'a bir konak mesafe vardır. Sirte'den Miğdas da bir konaktır. Gusuru Hasan 'dan el-Raşıde'ye de bir konak mesafe vardır. el-Raşıde'nin ismi Bi'ru Şirrib "şarap kuyusu" anlamında iken Hasan b. En-Nu'man El-Raşıde olarak değiştirmiştir. Burada Mısır'dan Mağrib'e yönelebilirsin. Miğdas, deniz kıyısına dikilmiş bir putun ismiymiş. Çevresinde başka putlar da varmış. Miğdas'da Beni Ubeydullah'ın Sirte valisi olan el-Arabi'nin yaptırdığı bir kervansaray vardır. Ebu-l-Ahvas b. Amr el-Aceli ile İbaziyye hariciliğin bir kolu davasına kalkışan Ebil-Hattab Abdu'l-Ala b. Eş-Şey Miğdas'ta karşılaşmışlardır. Deniz kıyısında savaşa

tutuşmuşlar ve Ebu'l-Ahvas El-Aceli yenilerek Mısır'a kaçmış Ebu'l-Hattab el-Aceli'nin ordugâhını ele geçirerek çok insan öldürmüş, oradan da Trablus'a geçmiştir. Bu olay h. 142'de olmuştur. Züheyr b.Kays, Bârgâh'ta öldürülünce Abdülmelik b. Mervan, onun yerine İfrikiye'ye vali olarak Hasan b. el-Numan el-Gasseni'yi atamıştır. Hasan 'de h. 68 Muharrem ayında sefere çıkmış Gabis topraklarında el-Kâhine'nin askerleriyle karşılaşmış, el-Kâhine'nin askerlerinin ön saflarında da Küseyle b. Lihzem'le birlik olan komutan vardı. Şiddetli bir çarpışma oldu. Savaşta Hasan b. en-Numan'ın süvarileri öldürüldü. Sonuçta Hasan ve arkadaşları hezimete uğradıktan sonra geriye kalanlar ise Mısır yolu üzerindeki Gusurü Hasan diye bilinen yere çekildiler. Hasan'nın askerlerinden birçoğu öldürülmüş ve 80 kadarı da esir alınmıştı. el-Kâhine'liler esir alınanlara iyi davrandılar ve bir kişi hariç hepsini özgür bıraktılar. O bir kişi de Yezid. b. Halid el-Kaysi idi. Serbest bırakılanlar Hasan 'a vardıklarında Yezid'in başına gelenleri haber verdiler. Hasan buna pek sevindi. Abdülmelik'e bir yazı yazarak el-Kâhine'den dolayı başına gelenleri bildirdi ve ondan kendisine yardım edecek birlikler göndermesini istedi. Abdülmelik de ona bir yazı yazarak bulunduğu yeri sağlamlaştırmasını söyleyince Hasan de oraya iki saray yaptırdı. Bu iki saray bugün harap halde olup çevresinde zehirli bir su, iki adet foseptik çukuru ve birçok toprak kuyu vardır. el-Gasru'l-Ebyad/Beyaz Saray bugün için harabe bir saraydır. Burası Cübbü Harib'teki geçidin yamacında bulunan Ebu Halime harabelerine en yakın olan konak noktasıdır. Muhammed ki bana Zatü'l Hammam'la ilgili bölümün sonunu anlatan kimsedir. O/Muhammed dedi ki: " Temim'in babasından, onun da Furat'tan, Furat'ın da Ebul-Muhacir'den anlattığına göre: Bazı İskenderiye'lilerin haber verdiğiğine göre Resülüllah (sav) şöyle buyurmuştur: Kimin işlediği günahı çoğalırsa, günahı işleyen kişi kendi arkasına börülce eksin." Muhammed dedi ki: " el-Gasru'l-Ebyad aynı zamanda Levvate'nin de sonudur. Mezzate ise bu geçidin hemen altında yerleşmiş bulunmaktadır.

s.1093

Trablus diye bilinen şehrin meyveleri ürünleri ve hayır-bereketi çok olduğu gibi doğusunda kıymetli bahçeler vardır. Trablus biraz ileride büyük bir kent olan Sebka'ya bitişir ki buradan çok tuz getirilir. Yerleşim yerinin içinde Ebu'l-Künud diye bilinen bir kuyu vardır. Bu kuyudan içen kişi ayıplandığı gibi artık

bereketsizleştğine de inanılır. Mesela ayıp bir şey yapan kişiye darb-ı mesel olarak “Artık senin ayıplanacak bir şeyin yok! Çünkü sen zaten Ebu’l-Künüd kuyusundan içtin! denilir. Kuyularının suyu en tatlı olan El-Gubbeh kuyusudur. El-Leys b. Sa’d şöyle dedi: Amr b. El-As h. 23 yılında Trablus’a sefer düzenlediğinde Trablus’un doğusunda bulunan Eş-Şeref’teki El-Gubbehe vardı. Burayı bir ay boyunca kuşattıysa da bir başarı elde edemedi. Bir gün Müdlic’den ve yine; Amr’ın askerlerinden birisi yanına yedi asker istedi. Ondan sonra şehrin batısına geçtiklerinde oldukça yüksek bir sıcakla karşılaşınca bu sefer şehrin denize bakan tarafına yöneldiler. Deniz şehrin surlarına bitişik idi. Ancak kıyı tarafında surlarda açıklık vardı. Deniz ve şehir arasında sur yoktu. O sırada deniz tarafından gelen gemilerde limana girmek üzerelerdi. Müdlic’li ve arkadaşları zekice bir şey düşündüler. Şehir tarafında deniz suyu sığlaşıyordu. Şehre oradan girdiler ve kilisenin olduğu yere kadar gelince tekbiri patlattılar. Romalıları gemilerden başka sığınacak yer yoktu. Tekbir seslerini duyan Amr da aniden baskın yapınca Romalıların ancak yükü hafif olanları kurtulabildi. Amr şehirdeki her şeyi ganimeti aldı. Trablus’un denizi takip eden surlarını Hursume b. A’yün Kayveran valisi iken yaptırmıştır.

s.1094

Trablus’un Sevbeceyn denilen çukurluk çanak bir bölgesi vardır. Bazı seneler burada ürün olarak bir taneye karşılık yüz tane ürün alınır. Onlar buraya Sevcebeyn çukuru derler ki birçok sene içinden sadece birinde bol ürün alınır.

s.1095

Trablus’tan Cebel-i Nefuse’ye üç günlük yürüyüş mesafesi vardır. Cebel-i Nefuse Kayrevan’a dört günlük yürüyüş mesafesindedir. Cebel-i Nefuse’nin doğudan batıya doğru uzunluğu ise dört günlük yürüyüş mesafesindedir. Orayı Benü Renür denilen kabile takip eder. Beni Remür’un yurdunda Tırgat denilen bir de kaleleri vardır. Bu kale aşılması zor ve kimsenin kolay kolay alamayacağı bir kaledir. Bu kaleden sonra ise Benü Tedremi’in yurdu gelir. Bunların üç adet kaleleri vardır. Bu kabilelerin yerleşim yerlerinin ortasında ise Cadü denilen büyük bir şehir vardır. Cadü’nün birçok çarşısı olduğu gibi olduğu gibi orada birçok Yahudi de oturur. Muhammed b. Yusag dedi ki: “Ümmü Gura, Cebel-i Nefuseh, Şerüs kenti; bunlar

büyük ve aynı zamanda, yerleşik ve kıymetli şehirlerdir. Bunların ahalisi İbaziyye'dendir. Buraların camileri olmadığı gibi çevresindeki yerlerinde camileri yoktur. Bunlar üç yüz'den fazla köyden oluşan bir bölgedir. Bunlar önlerine geçirip de kendilerine kimin namaz kıldıracağına ittifak edemezler. Trablus ve Şerüs şehri arasında 5 günlük mesafe olup aralarında ki bölgede iç içe girmiş yapıda bir kale vardır. Bu kaleler kadim dönemden kalma, alçıdan ve taştan binalar olup çevresinde kadim döneme ait birçok harabeler birçok ilginç eserler vardır. Bu kalede Arap kavminden olan ve cümlesi bin kişi kadar olan süvari bir topluluk kalır. Bunlar civarlarındaki Berberi kabileleri adına savaşır. Bu kabilelerin nüfusu piyade ve süvarisiyle 20.000 kaledeki süvarileri destekler. Bu kale hakkında hadis kitaplarında rivayet edildiğine göre burada kötü işlerin olacağı ve bu kötülüğün de Mısır'ın fethetmek üzere yola çıkan batı askerleri tarafından işleneceği ve yine bu olayın ahir zamanda olacağı haber verilir. En doğrusunu Allah bilir... Nefuse'nin ortasında hurmalıklar zeytinlikler çok olup sayıları 16000 (on altı bin) neferi bulunur. Amr b el-As, Nefuse'yi fethettiğinde ahalisi Hristiyan'mış. Ancak Amr daha ileri gitmemiş. Ömer (ra)'in yazılı emriyle Nefuse'den geriye dönmüştür.

s.1096

Nefuseh'den Zuveyheh'e gitmek isteyen bir kişi önce Cudi diye bilinen şehre gitmelidir. Sonra da çölde ve kumlar arasında üç gün yürüyerek Tiri denilen yere gider. Tiri, bir dağın eteğinde kuyuları ve hurmalıkları olan bir yerdir. Buradaki dağa doğru tırmandıktan sonra da düz bir çölde dört gün boyunca yürüdüğü sırada yolda hiçbir suya rastlamadan ilerler. Daha sonra da Odirf denilen kuyuya ulaşmak için aşağı doğru iner. Buradan itibaren ilerleyen kişinin karşısına Terigayn denilen yüksek dağlar çıkar. Daha sonra da üç gün boyunca ilerleyen kişi Tamarma denilen hurmaları gayet çok olan, Benü Galedey ve Fezane'lilerin yerleştiği yere ulaşır. Buradaki ahalinin ilginç bir durumu vardır. O da şöyledir ki eğer hırsız bunların malını çalarsa, bunlar bir çeşit kendi aralarında bildikleri bir yazı yazarlar. Ve hırsız bulunduğu yerde titremeye başlar ve aldığı malı iade edene ya da aldığını ikrar edene kadar bir yere kaçamaz. Bu yazı yanında bulunan kişi de onu imha edinceye kadar yerinde duramaz. Kişi buradan Sebab beldesine gitmek için iki (2) gün yürür. Orası daha önceleri olduğu gibi şimdi de hurması çok olan bir beldedir. Sebablılar Nil denilen çivit otunun ziraatını yaparak bundan boya elde ederler. Sebab'tan sonra kişi

düz ve toz gibi ince kumu olan içinde ne bir kerpiç ne de taş bir binanın olduğu bir çölde ilerler. Burada ilerleyen kişi bu çölde uzaktan büyük bir taş görse onu bir saray tezek görse insan zanneder. Bu çölde Züveyleh bir günlük mesafe vardır.

s.1097

Sebab, Ecdabiyye şehrinin alt taraflarında bir vadidedir. Burası çölün ortasında suru olmayan bir şehirdir ve Sudan topraklarına doğru sınırdadır. Camisi, hamamı ve bu civardaki birbirini tanıyan insanların toplandığı pazarları vardır. Artık buradan sonra herkesin gitmek istediği yeri ve yolları farklılaşır. Burada deveyle sulanan ziraat yapılacak epeyce geniş araziler vardır. Amr, Bârgâh'ı fethettiğinde, Ukbe b. Nafi'yi de bu tarafı fethetme göndermiş o da Züveyleh'e varıncaya kadar ilerlemiş ve böylelikle de Bârgâh ile Züveyleh arası Müslüman olmuştu. Züveyleh'de şair Di'bel b. Ali el-Huzai'nin kabri vardır. Bekr b. Hammad/kâmil bahrindeki şiirinde şöyle demiştir:

*“Ölüm, Di'bel'i Züveyleh'de alıkoydu,
Bârgâh topraklarında da Ahmed b. Khusayb'i.”*

s.1098

Züveyleh ile Ecdabiyye arasında on dört konak mesafe vardır. Züveyleh ahalisinin yurtlarını koruma duygularında apayrı bir hikmet vardır. Mesela içlerinden nöbet sırası gelen birisi bir hayvanı gözüne kestirdikten sonra o hayvanın üzerine hurma dallarından yapraksız bir demet bağlar ve dallarının üzerindeki yaprakları da yere temas eder. Daha sonra nöbetçi, bu hayvanı şehrin etrafında gezdirir. Sabah olunca nöbetçi ve yanında gelen kişiler develere binerek şehrin etrafını gezerler. Eğer şehir dışından gelen bir iz görürlerse bu izi takip ederek eğer bir hırsız ise hırsızın ya da kölenin veyahut cariye ya da devenin nerelerde gezdiğini belirlerdi.

s.1099

Trablus'un konumuna göre Züveyleh, batı ile kible istikameti arasındaki güneybatıya meyilli bir istikamettedir. Züveyleh'den İfrikiye'ye ve oralara köle getirilir. Köleler kısa kırmızı elbiseler giydirilerek satılırdı. Züveyleh ve Kanim beldesi arası kırk konaktır. Kanim'liler Züveyleh bölgesi sahrasının ardında yaşar olup henüz kimse onlarla bağlantı kuramamıştır. Ahali siyah derili ve müşriktirler. Bazıları, Beni Ümeyye'den bir topluluğun Abbasiler dönemindeki sıkıntılı

zamanlarda gelerek oraya yerleştiklerini iddia ederler. Ve üstelik halen de Arap kıyâfetleri ve yaşantısıyla yaşamaktalarmış.

s.1100

Züveyleh şehri ve Sebha şehri arasında beş günlük yürüyüş mesafesi vardır. Sebha büyük bir şehir olup büyük bir camisi ve pazarları vardır. Sebha şehri ile Hell şehrinin arasındaki mesafe de böyledir. Hell şehri birçok su kaynakları ve hurmalıkları olan mamur bir şehirdir. Hell şehri ile Veddan şehri arası bir günlük mesafedir. Devvan'ın korunaklı bir kalesi olmakla birlikte geçitleri vardır. Ve şehir iki kısımdan oluşmaktadır. Burada iki arap kabilesi vardır ki bunlar Sehmiler ve Hadramiler olarak bilinmektedir. Sehmilerin şehri Delbak; Hadramilerin oturduğu şehir ise Büsa şehri olarak bilinmektedir. Camileri birdir. Bu iki yer ve iki kabile arasında kendilerini savaflara ve kan dökmeye kadar götüren ayrılıklar ve tartışmalar vardır. Bunların arasında fakihler, kurrallar ve şairler de vardır. Geçimleri çoğunlukla hurmadan olup az miktardaki ekinlerini de hayvanlarla su taşıyarak sularlar.

s.1101

Veddan şehri ile Tacurfet şehri arasında üç günlük mesafe vardır. Tacurfet gayet yerleşik bir şehirdir. Bir de camisi olup, Tacurfet'te Veddanlılar otururlar. Hurması gayet çok olup hurma çeşitleri arsından en çok da el-Berniy denilen çeşidini yetiştirirler. Buradan Sirte'ye gidilir ki burasıyla Züveyleh arası da on iki günlük yürüyüş mesafesidir. Tacurfet ile Veddan arası da aynen böyledir. Tam ortada bir yerdedir. Aralarında batı tarafında Züveyleh; doğu tarafında ise Veddan vardır. Muhammed b. Yusuf işte böylece bu bilgileri verdi.

s.1102

Daha önce düz yoldan gidildiğinde Tacurfet ile Züveyleh arasındaki mesafenin on dört günlük mesafede olduğu geçmişti. Tacurfet ile el-Fûstat arasının ise yirmi dokuz konaklık mesafe olduğu da geçmişti. Züveyleh'den Tacurfet'e bir başka yol ise şöyledir: Züveyleh'den Temissey'e iki günlük mesafe olup, Temissey'in bir camisi ve az sayıda pazarı vardır ve büyük bir şehirdir. Buradan Zelha şehrine çöl üzerinden sekiz günlük mesafe vardır. Yolun tam ortasında Veddan'lılara ait bir yerleşim konaklama yeri vardır. Zelha şehri de büyük ve genişçe olup bir camisi, birçok hurmalıkları ve sızan sularla oluşan su kaynakları vardır. Burada

Mezzatehliler otururlar. Sonra altı gün boyunca yürüyerek bir yanardağ çanağına çukuruna ulaşırsın. Sonra da el-Feruc'a varırsın. Burası civarında toprak kuyusu olan ve daha önce harabeye dönüşmüş olan bir kaledir. Etrafı da kıraçtır. Burasıyla Sirte arasında beş konak vardır. Buradan sonra da Ecdabiyye şehrine bir konak vardır. Oradan da Zeydanü-l-Feta kalesine üç günlük mesafe vardır. Daha sonra oradan da dört gün yürüyerek hurmalıkları çok ve kendisi de mamur bir şehir olan Evceleh'e gidersin. Evceleh nahiyenin ismiyken şehrin asıl ismi Erzagiyyeh'dir. Evceleh birtakım köylerde oluşup hurmalıkları, ağaçları ve meyveleri bol olan bir yerdir. Kent merkezinde mescitleri ve pazarları vardır. Buradan sonra da dört gün daha yürüyerek Tacurfet şehrine varırsın. Trablus'tan Veddan'a giden bir kişi Hüvare bölgesinde güneye doğru pamuk ve arpa tarlaları arasında yürümelidir. Buradan itibaren de İbni Memün sarayının habercileri olan evler ve belirtiler vardır. Bu evler vb. lerinin hepsi Trablus yapımıdır. Sonra da İbni Meymün kasrından Kereze denilen çıplak bir kayalığın üzerinde yapılmış olan taş bir heykele ulaşmak için 3 günlük mesafe vardır. Kereze çevresinde Berberi kabileler vardır. Berberiler hastalıklarından kurtulmak için ve mallarının bereketi artsın diye bu heykele kurbanlar kesmeye bugüne kadar devam etmektedirler. Bu heykelden Veddan'a giden yol 3 günlük yoldur.

s.1103

Amr b. el-As Veddan'a Bisr b. Ertaa'yı göndermiş o da Trablus'u kuşatma altına alarak fethetmiştir. Bu olay sene h. 23'te olmuştur. İbn Abdülhakem şöyle demiştir: Sonra onlar anlaşmayı bozarak Bisr b. Ertaa'nın kendilerine koyduğu vergiyi de vermediler. Ve Muaviye b. Hudeye'den sonra Ukbe b. Nafi el-Fihri de yanında Bisr b. Ertaa ve Şüreyk b. Süheym el-Muradi olduğu halde h. 46 yılında Mağrife sefere çıktı. Sirte üzerinden Bağdemis'e varıncaya kadar ilerledi. Ukbe, burada, başına Züheyr b. Kays el-Belvi'yi bırakarak geride bırakıp bekletti. Daha sonra dört yüz süvarinin başında bizzat kendisi ve yanlarında dört yüz deve ve yüz kırba su da olduğu halde Veddan'a kadar gelerek fethetti ve onların krallarını yakalayıp kulağını kestiğinde kralları Ukbe'ye : "Müslümanlar benimle anlaşma yapmışken bana bunu niçin yaptın?" deyince Ukbe ona: " Seni terbiye etmek için! Kulağına her elini uzattığında Araplarla savaşılmayacağını anlarsın." Ukbe kraldan Bisr'in onlara koyduğu üç yüz altmış kişi üzerinden vergiyi aldı. Daha sonra Ukbe onlara sordu: "Arkanızda kimse var mı?" Onlar da "Cermeh vardır. Orası Büyük

Fezzan dedikleri yerdir." dediler. Ardından Ukbe sekiz gece boyunca Veddan'dan Fezzan'a intikal etti. Fezzan'a yaklaştıklarında onlara bir elçi göndererek onları İslam'a davet edince onlarda bu davete icabet ettiler. Ancak Fezzan'a altı mil yaklaştıklarında kralları Ukbeyi talep ederek karşılarna çıktı. Bunun üzerine Ukbe kendi karargahı ve kral arasında gidip gelecek bir süvariye krala yolladı. Süvari kralı Ukbe'nin yanına yürüterek getirdi. Adam, iyice yorulmuş pestili çıkmıştı ve kan tükürüyordu. Kral Ukbe'ye "Niçin böyle yaptın? Hâlbuki ben sana itaatkâr olarak geldim" deyince Ukbe ona da " Seni terbiye etmek için! Onu hatırlarsan bir daha Araplarla savaşmazsın" demişti. Daha sonra Ukbe onlara üç yüz altmış kişiyi kendilerine köle olarak vermelerini şart koştu. Sonra Ukbe hemen ardından yoluna devam ederek Fezzan kalelerine yöneldi ve buraları tek tek fethetti. Böylece Fezzan'ın sonuna kadar fethederek ilerledi ve en son yerleşim yerindeki ahaliye şöyle sordu: "Sizin aranızda kimse var mı?" Onlar da " Khavar'lılar var" dediler. Khavar büyük bir kale olup çölün başındaki sarp bir dağdadır ve bulunduğu kasaba Küvvar kasabasıdır. Ukbe on beş gece boyunca oraya ulaşmak için yol sürmüş ve onları bir ay boyunca kuşatmış ancak bir şey elde edememişti. Ancak yoluna devam etmiş daha sonraki yerleri en son köşesine ve krallarına kadar ele geçirmişti. Kralı ele geçirdiğinde kralın parmağını kesince kral "Bunu bana niçin yaptın?" demiş. Ukbe de ona " Seni terbiye etmek için! Çünkü sen parmağına her baktığında Araplarla savaşılmayacağını hatırlarsın! "demişti. Yine onlara da üç yüz altmış kişi üzerinden vergi yükümlülüğü getirmişti.

s.1104

Ukbe sonra yine ahaliye sordu: "Sizden sonra arkanızda gerinizde kimler var? "Hiç kimse gerilerinde kimlerin olduğunu bilmiyorlardı. Ukbe tekrar Khavar kasrına döndü ancak kimse karşısına çıkmadı. Üç gün boyunca yola devam ettikten sonra artık iyice güvenlik sağlandı ve kendileri de konakladılar. Ukbe; bugün ismi Mau-l-Feres olan yerde bir müddet oturduğunda suları tükendi ve susuzluk çektiler. Neredeyse öleceklerdi. Bunun üzerine Ukbe askerlerine iki rekât namaz kıldırarak Allah azze ve celleye dua ettiğinde Ukbe'nin atı ön ayaklarıyla yerde bir şeyler eşelemeye başlamış ve bir kaya ortaya çıkarmış ve bu taştan da su fışkırmıştı. Bu olay üzerine Ukbe insanları burayı kazmaya çağırmış, kazdıklarında da tatlı bir su elde etmişler ve buraya da bundan dolayı Mau-l-Feres "atın çıkardığı su" denilmişti.

s.1105

Yine Ukbe daha sonra tekrar Khavar'a dönmüş ancak geldiği yoldan değil de başka bir yoldan gitmiştir. Giderken hissettirmeden geceleyin gitmişler ve Khavar'lıların kendilerinden/Ukbe ve askerlerinden yana güvende hissettikleri bir esnada gitmişlerdi. Şehirde yaşayan kadınları, çocukları ve malları kendilerine mübah sayarak Khavardaki eli silah tutan kişileri de öldürmüşlerdi. Sonra oradan ayrılmışlar ve Züveyle'ye gelmişlerdir. Ukbe beş ay sonra yani birlikleri gelince yeniden harekete geçti ve mağrib'e yöneldi. el-Cadde'ye kadar ulaştığında da Mezzate'den başlayarak oradaki bütün korunaklı yerleri sarayları fethetti. Ardından Gafasa'ya geçerek Gafasa'yı ve Kastilya'yı da fethetti. Sonra oradan ayrılarak el-Kayrevan'a geçti.

3.19.Daha Önce Konusu Geçen/Bahsettiğimiz Evcele'den Vahalara Giden Güzergâh

s.1106

Evcele'den Şenteriyiye'ye olan mesafe on konak mesafesinde olup bu ikisi arasında suyu gayet az olan kumlu bir çöl vardır. Şenteriyiye'nin pınarları, ürünleri ve muhkem barınakları oldukça çoktur. Buranın ahalisi Berberi olup hiç Arap bulunmamaktadır. Şenteriyiye'den vahalardaki vadilere bir çok yoldan gidebilirsiniz. Şenteriyiye'den vahalar Behnesa'sına on konak mesafe olup bu Behnesa Mısır'ın güneyindeki Said Behnasa'sından başka bir şehirdir. Vahalar Behnesa'sından Vahalar Eriş'ine ise sekiz konaklık mesafe vardır.

s.1107

Elvah Behnesa'sı ise etrafı surlarla çevrili bir şehir olup bu şehrin pazarları ve mescitleri vardır. Sefaks şehrinden biri olan Muhammed b. Said el-Ezdi, bu şehre kendisinin girdiğini ve burada bayram günü birtakım Hristiyan'ları gördüğünü Burasının yerlileri Müslüman Arap'lar ve Hristiyan Kıptî'lerdir ve bu esnada içinde ölmüş bir adam olan bir tabut gördüğünü ve adamla tabutu İbnu Gırma dedikleri bir çeşit çarkın üzerine yerleştirdiklerini ve Hristiyanların havarilerden olduğunu kabul ettikleri bu adamı şehrin sokaklarında gezdirerek onunla kutsama yaptıklarını ve böylelikle Allah'a yakınlaşmaya çalıştıklarını gördüğünü söyledi. Yine bu çarkı/tekeri

bir öküz çekiyormuş. Bu şehre gidilip gelinmeyen bir yönden gidersen ahali orada bir pislik/necaset olduğunu anlarmış.

s.1108

Eriş ise akarsuları ürünleri hurması ve sıcak suları çok olan bir beldedir. Eriş'ten el-Farfarün'a 3 günlük bir mesafe vardır. el-Farfarün'da güzellik banyolarının olduğu maden suyu kaynakları vardır. Bu kaynaklar arasında çinkolu ve asitli olanlarıyla birlikte farklı tatlarda olan birçok sular da vardır. el-Farfarün'ün ağaçlıkları çok olduğu gibi hurmaları da çok olup bir çok köyleri ve ahalisi Hristiyan Kıptî olan büyük bir beldedir. el-Farfaründen Elvah ed-Dahil'e suyu ve medeniyeti (yerleşim yerinin) olmadığı bir çölde dört konak ilerleyerek gidersiniz. Bu el-Vah ed-Dâhil'in akarsuları, binaları ve kaleleri çok olan bir yerdir. Bu kalelerden birisi de el-Gasr diye isimlendirilen kaledir. Şehrin ortasında sersar denilen bir su kaynağı vardır. Bu kaynaktan çıkan sular kollara ayrılarak bu yörenin ekinlerini hurmalarını ve meyvelerini sularlar.

s.1109

Buradan da birbirine bitişik köylerin arasından asitli suyu hem içme de hem sulama da kullanılan ve Galemün denilen bir kaleye/hisar'a varırsın. Buradakilerin can damarı bu sudur. Bu sudan başka tatlı su içerlerse vebaya yakalanırlar. Bu el-Vah ed-Dâhil'in en sonunda ise el-Gasaba denilen bir köy vardı ve buranın birçok tatlı suları vardır ki bu suyla hurmalıkları ve çeşitli meyve ağaçlarını sularlar. el-Gasaba'nın üç adet tuzlu su elde edilen kaynağı olup bu kaynaklardan çıkan sular bir bekletme alanında toplanarak tuza dönüşürler: Birinci kaynağın tuzu beyaz, ikinci kaynağın tuzu kırmızı, üçüncü kaynağın tuzu ise sarıdır. Bu sarı olan tuz Mısır'da ve Bârgâh'da kullanılan tuzdur.

s. 1110

Bu el-Vah'dan sonra gelen iki el-Vah'a üç konak mesafe vardır. Burasıda en son İslam tapınakları olup burası ile Nübe arası sahrada gidilirse altı konaktır. Bazı vahalarda Levvate'lile vardır. Bu vahaların en uzak olanı dediklerine göre Vahu Seberü denilenidir. Burası öyle bir yerdir ki buraya zamanlardan bir zamanda ancak yolunu çölde kaybetmiş birisi uğrar. Gerçekte ise onların kabul ettiğine göre isteyen isterse buraya gelebilir ve kendileri de gayet ucuz bir yaşam içindedirler. Zaten

burada geri dönmek isteyen kişide gitmek istediği doğru yere gider. Bir zamanlar buraya Arap'lardan Beni Gurra'dan Racmeh b. Gaid el-Gurri gelmiş ancak yurduna geri dönmüştü. Daha sonra tekrar gelmek istemişse de buna muvaffak olamamıştı. Bir ara Beni Gurra'nın reisi Mugarrip b. Madiyy h. 420 senesinden buraya gelmek için çokça zahire ve suyla yiyecek hazırlamış Vahu Seberü'ya ulaşmak için sahrada yola koyulmuş, sahrada bir müddet dolaşıp durmaya devam etmiş ancak başarılı olamamış. Ve yiyeceğinin bitmesinden endişe ederek tekrar geri dönmüş ve bir gece bu çöllerde sahralarda otlarla kaplı bir tepede konaklamış ve bu sırada bazı yol arkadaşları bu tepede kenarda bir yerde önceki dönemlerden kalma bina kalıntıları bulmuşlar. Araştırdıklarında bu taş kalıntılarının kırmızı bakırsı kerpiçler olduğunu ve yine bu taşlardan oluşan duvar kalıntısının da tepenin etrafını çeviren eski zamandan kalma bir sur'a ait olduğunu fark etmişlerdi. Hemen ardından da yanlarında bulunan zahireyi bineklere yükleyerek oradan uzaklaşmışlardı. Eğer o sırada gitmek istedikleri yeri bulsalar. Bu tepede buldukları bakır kerpiçleri uzun bir müddete zamana mal olsa bile muhakkak alır götürürlerdi.

s.1111

Mugarib'in Madiyy dönüşte el-Vah'ül Haric'e gelirken kendi ailesinden bir adam kendisine yarın el-Vah'ül-Haric'in duvarını yanında olacağını oraya varacağını söyledi. Oraya vardığında hurmaların çoğunun yenilmiş olduğunu ve büyüklükte insan'a benzemeyen ancak buna rağmen ayak izleri insan izine benzeyen izler buldular. Kendisi ve yanındakiler geceler boyu beklediler ve gördüler ki bazı geceler daha önce benzeri görülmemiş bir yaratık gelip gitmekte ve hurmaları yemekte kendileri yarattığı fark ettiklerinde yaratıkta kendilerini fark ettiğinde hemen bir rüzgâr çıkıyor toz savruluyor ve ne olduğunu anlamıyorlardı. Mugarrip nöbetçilerle birlikte izlerin peşine düşer ve bu işi önemser. Nihayet adamlarına geldiği yerden bir çukur kazmalarını ve çukurun üzerini otlarla kapatmalarını ve onu geceler boyu beklemelerini emretmiş adamlarda öylece yapmışlardı. Sonunda yaratık alışkın olduğu üzere çıka geldi çukurun içine düştü. Adamlar çok oldukları için bir de baktılar ki bu yaratık kocaman yaratılışlı siyahî bir kadın. Alışılmışın dışında boyluca ve enlice olup konuştuğunda hiçbir şey anlaşılmamaktar. Ona bilinen her dilden konuştularsa da hiçbir kimseye cevap vermedi. Bu kadın günlerce adamların yanında kaldığında adamlarda başında nöbet beklemişler ve daha sonra salı verilmesine atlara

binerek peşine düşmeye karar vermişlerdi. Olayın gerçekliğini öğrenmeye çalışırken izleri bilinmesin diye peşlerine ağaç kabuklarından iz bozucu şeyler bağlamışlar, ona ve onun olduğu yere böylece yaklaşmayı düşünmüşler ancak kadını salı verdikten sonra hiçbir göz onu fark edemedi. Ve ağaç kabuklarının izleri aniden silini verdi atların izi kayboldu. Kimse bu işin hakikatine vakıf olamadı. Dediklerine göre orada el-Cezayir denilen hurması bol ve kumları ve su kaynakları çok olan bir yer vardı. Hiçbir yerleşim yeri ve hiçbir canlı yoktu. Burada uzun zamanlar boyunca in-cin top oynuyordu. Ve belki de bir ara Sudan gezileri burada kaldıklarında Sudan'ın hırsız takımı Müslüman'ların buradaki varlığını fırsat bilmişlerdi. Uzun süreler bakan eden kimse olmadığından hurma ağaçları artık birbirine girmiş ve insanlar ihtiyaç ve zorunluluktan buraya ulaşınca kadar kurak geçen uzun yıllar boyunca burası böylece kalmıştı.

3.20. Trablus'dan Gabis'e Doğru Giden Güzergâh

s.1112

Trablus'tan Subra veya Sabra'ya yöneldiğinizde, Subra; Zuvvagalıların oturduğu bir mamur beldedir. Buradan sonrada daha önce değinildiği üzere Subra'dan Kayrevan'a giden yol gelir. Gabis şehri ise yüksekte bir şehir olup çevresinde çok eski zamandan kalma kaya surları, korunaklı çevresi, pazarları, otelleri, sera camisi ve birçok hamamları olan bir şehirdir. Tamamının etrafını büyük bir hendek çevrelemekte olup, bu hendeğe ihtiyaç anında su doldurduklarında çok korunaklı olmaktadır. Gabis'in üç kapısı olup bu kapılar doğusunda, batısında ve yamaç tarafındadır. Burada Arap'lar ve Afrikalılar otururlar. Burada bütün meyve türlerinden olduğu gibi muzda oldukça çoktur. Kayrevan'ın bütün meyvelerini Gabis temin eder. Gabis'de çokça dut ağacı vardır burada bir ağaçtan elde edilen ipek başka yerde beş ağaçtan elde edilemez. İpeğin en kaliteli ve ince ipektir. Ifrıkiiye'de Gabis'den başka bir yerde ipek imalatı yoktur. Bitişik bahçe ve meyvalıkların uzunluğu 4 mil boyunca devam etmekte olup ağır ağır akan dereleriyle bütün ağaçlar sulanmaktadır. Bu suyun kaynağı batı ile kible yönü arasında bir dağdaki Aynu Harara denilen kaynaktır. Bu suyun bir kısmı da buranın denizine dökülür. Burada şeker kamışı da oldukça boldur. Gabis'te yüksek bir kule de vardır. el-Hadiyy

Mısır'dan İfrikiye'ye gelirken devesinin üzerinde recez bahrindeki şu şarkıyı söylemiştir:

“Uyku yok, uyumak yok, durmak yok!”

Gabis'i kuleyi görünceye kadar!”

s.1113

Gabis şehrinin sahili her taraftan gelen gemilere limanlık yapar. Gabis çevresinde ise Berberi, Lavveteli, Lemmayeli, Mefuseli, Mezzateli Zevvağali, Zevvaveli ve Ahsaslı olan birçok kabile vardır. Buranın valiliği, Ubeydullah İfrikiye'yi fethetmeye başladığında Beni Lokman'dan yöneticiler arasında el değiştirip duruyordu. Şair şöyle demiştir Seri bahrindeki şiirinde:

“ Eğer Ibnu Lokman'ın oğlu yönetimde olmasaydı

Gabis üzerine hemencecik ölüm kılıçları çekilirdi.”

s.1114

Gabis yakınlarında denizde Razu denilen bir ada vardır ki Gabis'le arasındaki mesafe bir günlük yürüyüş mesafesinde biraz fazladır. Bayındır bir yer olan Razu Aynı zamanda yerleşik bir ahaliye sahiptir. Halk çoğunlukla dışarıdan gelen hükümdarları kabul etmez. Gabis şehri ile deniz arasında 3 millik bir mesafe vardır. Dediklerine göre bunların ayıplarından olarak bunların evlerinde tuvalet olmazmış. İhtiyaçlarını gidermek için açık bir alana giderler ve burada ihtiyacını gideren kişi kendi kazuratının başında gelip de kazuratını bostanına gübre yapmak için alıncaya kadar kazuratının başında beklermiş bazen dışkıyı almak için dokuz on kişiye kadar gelenler olur ve dışkıyı daha önce almak için aralarında birini seçene kadar tartışır dururlarmış. Yine Gabis kadınlarında bu noktada hiçbir sıkıntı görülmezmiş. Çünkü bunlardan birisi yüzünü kapattığında kim olduğu asla bilinmezmiş. Gabislilerin dediğine göre Gabis havası en sağlıklı yermiş. Hatta bir ara altında hazine olduğunu zannettikleri bir tıslım bulmuşlar, tıslımı buldukları yeri kazmışlar ve oradan toz gibi bir toprak çıkardıklarında bunun tıslımlı olduğuna inananlar vebaya yakalanmışlar.

s.1115

İfrikiye hükümdarı Müennis'in kâtibi olan Ebu-l-Fadl Cafer b. Yusuf el-Kelb'in haber verdiğine göre onlar bir defasında Gabis şehrinin hükümdarı İbnu

Vannemu es-Sanhacinin verdiği bir ziyâfetteyken çöl sakinlerinden bir grup ellerinde güvercin büyüklüğünde şekli ve rengi oldukça ilginç olan bir kuş olduğu halde çıkagelmişler, kırmızı uzun gagalı olan ve üzerinde her türlü güzel renk bulunan bu kuşun daha önce ne görüldüğünü ve ne de bilinmediğini söylediklerinde İbnu Vannemu misafirleri arasında bulunan Arap, Berberi ve başka kişilerden herhangi birinin böyle bir kuşun daha önce görüp görmediklerini sormuş ve orada bulunan herkes daha önce bu kulu görmediklerini ve işitmediklerini söylemişler. Bunun üzerine İbnu Vannemu; kuşun kanatlarını kırpılarak saraya götürülmesini emretmiş. Gecenin karanlığı bastırınca sarayda bir ateş yakılmış. Daha ateş yakılır yakılmaz kuş ateşin üstüne çıkmak istemiş. Hizmetçiler kuşu savuştursalar da kuş yine tekrar tekrar ateşin üstüne atlamaya çalışınca olay İbnu Vannemu'ya bildirildiğinde kendisi ve orada bulunanların hepsi ayaklanmışlar. Cafer burada şöyle diyerek devam etti. Ben de orada bulunanlar arasındaydım İbnu Vannemu veya Vanemmu kuşun serbest bırakılmasını emrederek ne yapacağını görmek istediğinde kuş, ateşin tepesine çıkmış ve ateşte olabildiğine alevlenince yine kuş ateşin ortasında durmuş ve bu defa kuş; tıpkı ufuktaki Güneşin içinde seyreden kuşların gezinişi gibi bir hal almıştı. Bunun üzerine İbnu Vannemu ateşi katran vs. eklenerek daha da canlandırılmasını emretmiş bu defa da ateş iyice alevlenince içindeki kuş hiç istifini bozmadığı gibi aldırış da etmemiş, oradan bir yere de ayrılmamış. Bir müddet sonra da hiçbir şey olmamış gibi yürüyerek ateşin içinden çıkmış. İfrikıyelilerden bir grup insan da Gabis şehrindeki bu kuşun olayını duyduklarını söylediler. Ancak bu olayın gerçek olup olmadığını hakikatini Allah daha iyi bilir.

s.1116

Gabis'e yakın bir yerde içinde çokça bostanları ve zeytinlikleri olan Cerbe adası vardır. Buranın ahalisi mezheben Harici olup hem karada hem denizde bozgunculuk yaparlar. Cebre ile ana kara arasında bir geçit yol vardır. Haneş b. Abdullah es-Sanani şöyle demiştir: “ Biz, Ruveyfi b. Sabit el-Ensari'nin yanında mağrib'e gazaya çıkmıştık ve mağrib köylerinden Cebre denilen bir köy de o esnada fethedilmişti. Aramızdakilerden birisi ayağa kalkarak şöyle konuştu: Ey insanlar! Size söyleyeceğim şey; Hayber günü Resülüllah (sav) aramızdayken ondan duyduğumdan başka bir şey değildir. Resülüllah (sav) kalkarak bize şöyle demiştir:

Allah’a ve ahret gününe inanan bir kişiye başkasının ekinliğini sulamak asla helal değildir. Yani esirlerden hamile olanlara yaklaşmamayı kastediyordu.

3.21.Gabis ile Sefaks Arasındaki Güzergâh

s.1117

Gabis şehrinden Zeytuniye su kaynağına giderken ki bu kaynak bir ölü denize dökülür Zeytuniye kaynağının yanında İfrikiye havzasını gören bir gözetleme yeri vardır. Bu kaynak İfrikiye’yi anlatan kitaplarda da dile getirilir. İbnu A'kab Recez bahrinde olan İfrikiye olaylarını vakalarını anlattığı şiirinde şöyle demiştir:

“Ordu ez-Zeytuniyye’ye vardığında,

O lanet olası vak’a orada olmuştu!”

ez-Zeytuniyye’den Taverga’ya da bir yol vardır. Taverga ez-Zeytuniyye’nin deniz sahilinde yer alan bayındır bir yerleşim yeridir. Buradan da Ğafik’e gidilir. Ğafik de bayındır bir yerdir. Yine buradan da Sefaks’a geçilir. Sefaks tam deniz kıyısında olup etrafı surlarla çevrilidir. Burasının birçok çarşısı ile mescitleri camileri ve kısmen doğal kayadan kısmen de tuğladan surları vardır. Yine hamamları, otelleri, kocaman banliyöleri, çokça sarayları, kaleleri ve deniz kıyısında sınır karakolları vardır. Bu karakol noktalarının en önemlisi Batviyyeh gözetleme kulesi olup altmışaltı basamakla çıkılan oldukça yüksek bir kulesi vardır. Bunun yanında Habeleh, Ebu-l-Ğusn, Mugaddiman, el-Levzeh ve er-Reyhaneh gözetleme istasyonları da vardır.

s.1118

Sefaks tam bir zeytin ormanının ortasındadır. Buranın yağları Mısır'a, mağrip'e Slav'lara ve Roma topraklarına gönderilir. Bazen buranın kırk Kurtuba çeyreği miktarındaki zeytinyağı bir miskale satılır. Sefaks gemiler için bir istasyondur. Sular çekildiğinde gemiler kumların üzerinde kalır karaya oturur ve daha sonra sular kabardığında dönebilirler. Buraya tüccarlar zeytinyağı ve başka mallar almak için çok ötelerden çok parayla gelirler. Buranın ahalisi kumaş beyazlatma ve çırpma işindeki ustalığı daha fazla ve daha kalitelidir.

s.1119

Sefaks'ın karşısında denizdeki bir ada olan ve Garganah denilen yer vardır. Bu ada denizden karaya doğru bir girintinin tam ortasında olup ada ile Sefaks arasında on mil uzunluğunda bir ölü deniz vardır. Bu ölü denizin hareketli olduğu

hiçbir vakit yoktur. Denizin bu noktada tam hizasında girintinin hemen tepesinde yapılmış bir bina vardır ki bu bina ile anakara arasında 40 mil mesafe vardır. İskenderiye; Şam ve Bârgâh'dan gelen gemiler bu binayı gördüklerinde daha sonraki rotalarını buna göre belirleyerek gemilerine dümenlerini o rotaya çevirdiler. Bu Garganah adasında bina kalıntıları ve su çukurları vardır. Garganah otlak çayırılık bir yer olduğu için Sefakslılar buraya hep geldikleri gibi büyük ve küçükbaş hayvanlarını da getirirler.

3.22. Sefaks İle el-Kayravan Arasındaki Güzergâh

s.1120

Önce Sefaks'tan mamur bir belde olan Tarfa'ya oradan da yine mamur belde olan Gasr-ı Rabah'a ve oradan da el-Keyravan'a geçilir.

3.23.Sefaks ile el-Mehdiyye Arasındaki Güzergâh

s.1121

Sefaks'tan Lücm'e geçilir ki burası aynı zamanda el-Kâhine adlı kabile reisinin kalesi olup el-Hüseyni çarşısının da yanındadır. Bu çarşı pazar yerinde büyük ve yerleşik bir köy vardır. Bu köy Arzeks adıyla bilinir. Buranın camisi, hamamı ve çarşıları olup burası kıyı köylerinden birisidir. Lücem'den de el-Mehdiyye'ye gidilir.

3.24. İfrikiye Bölgesinin Kentleri ve Sınırları Niçin Bu İsimle İsimlendirdiği ve İlginç Özellikleri

s.1122

Bir grup insan buraya İfrikiye demişlerdir. Çünkü İfrikiye değerli bir yerdir. Başka birtakım insanlarda İfrikiş b. Ebrehe b. er-Raiş, Berberilerin yurdundaki Tanca'ya varıncaya kadar er-Mağrib'e sefer düzenlediği için buraya İfrikiye derler. İfrikiye kurduğu için bu isimle isimlendirilmiştir. İbrahim (as)'un ikinci hanımı Gatura'dan olan oğlu Afrik'ten dolayı İfrikiye'ye isimlendirildiği de söylenmiştir. Bir kısım insanlar da şöyle demiştir: İfrikiye'liler ve yurtları bu isimle isimlendirilmiştir. Çünkü buranın ahalisi Farık b. Misrâm'in çocuklarıdır. Başka bir kanaate göre de İfrikiye'nin bir ismi de Libya'dır. Libya ise Mısır'daki Menti şehrini kuran Yatü b. Yaneş'in kızının ismidir. Bu kadın İfrikiye'de kraliçelik yaptığı için bu kadının adıyla anılmıştır.

s.1123

İfrikie'nin hudutlarına gelince; uzunluğu doğusundaki Bârgâh'ın batısındaki Tanca el-Hadra'ya kadar olup Tanca'nın diğer ismi Moritanya ya da Mortana'dır. Genişliğine gelince denizden Sudan beldelerin başladığı çöllere kadardır. Bu çöllerde batıdan doğuya birbirine bitişik kum dağları vardır. Ve burada bir tür iyi cins tilki avlanır. Sahnün b. Said'in ve Müsa b. Muaviye'nin kabilesinden birçok kimse İbn Vehb'den o da Said b. Ebi Eyüp'ten o da Şurahbil b. Süreyd'den o da Abdurrahman el-Cebil'den yaptığı rivayete göre el -Cebil'i der ki: Resülullah (sav) bir seriyye/birlik çıkarmıştır. Birlik seferden döndüğünde birliktekiler Resülullah (sav)'e maruz kaldıkları soğuktan bahsettiklerinde Resülullah (sav) şöyle buyurdular : " Ancak İfrikie'nin soğuğu da daha şiddetli olmakla beraber sevabı da en fazla olanıdır."

s.1124

Ayrıca bu hadis'in başka bir isim silsilesi de vardır. İbn Vehb, İbn Lehi'a'dan, o da Bekr b. Sevade el-Cüzami'den rivayet ettiğine göre Süfyan b. el-Haris bu hadise az önce isimleri sayılan kişilere kendi şeyhlerinden rivayet etmiş ve buna göre de Süfyan b. Haris'in şeyhleri bir defasın peygamber (as) sahabesi olan Mikdad b. el-Esved'e şöyle demişlerdi: " Sen bu savaşı çıktığında ağır silahlarla mı çıkıyordun?" Mikdad ise "gerek hafif gerekse ağırlıklı mühimmatla her iki halde de! Ben bu savaşların hiç birinden geri kalmıyordum- çünkü Allah tebareke ve teala Kur'an'da şöyle buyuruyor: Allah yolunda gerek hafif silahlarla gerekse ağır silahlarla cihada çıkın!" demişti. Sonra da şunu eklemişti: "Resülullah (sav) yanına bir birlik gelmiş soğuktan bahsetmişlerdi de bunun üzerine Resüllah (sav)'da "İfrikie ehli için soğuk şiddetli olsa da mükâfat büyük olacaktır" buyurmuştur. İbnu ebi Arab'ta şöyle diyerek rivayet etmiştir: "Furat'ın bana söylediğine ve Abdullah b. Ebi Hasan'ı da Abdurrahman b.Ziyad b. En'am'dan onu da Ebu Abdurrahman el-Cebeli de aktararak bana söylediğine göre Resülullah (sav) şöyle buyurmuştur: Bütün beldelerde cihadın arkası kesilecek ve mağripte İfrikie denilen yer haricinde cihat kalmayacaktır. Oraya cihada giden kavim düşmanlarının karşısında durduklarında ve dağlara doğru baktıklarında dağların hareket ederek Allah tebareke ve tealaya secdeye kapandıklarını görecekler ve daha üzerindeki elbiselerini çıkarmadan cennetteki hizmetçileri karşısına dikilecek!"

s. 1125

Abdurrahman b. Ziyad b. En'am şöyle diyordu:” Bütün her tarafta cihadın arkası kesildikten sonra cihat tekrar İfrikiye’de ortaya çıkacak ve mücahitler tepelerden İfrikiye’deki kabilelerin üzerine abanacaktır. Orasının imamı adil olduğu gibi çarşı pazarı da ucuz olurdu.” İbni Ebil Arab, Abdullah b. el-Amri’den, o da İbni Lehia’dan, o da Ebü Kubeyl’den o da Abdullah b. Amr şöyle rivayet etmiştir. Ve Abdullah şöyle demiştir: Vallahi deve Mısır’da on dinara satılacak ve daha sonra insanları pahalılığı artmasıyla yüz dinara satılacaktır. Ya şimdiden yüklerini tutmuş develerin, cihat etmek ve adaleti tesis etmek ve İfrikiye’ye gitmek için Mısır’ın geçitlerindeki yokuşlarda bağrıışlarını duyuyor gibiyim. İfrikiye’yi bir adam ele geçirecek/fethedecek ve orasının ahalisi arasında yirmi iki yahut yirmi dört sene adaletle hükmedecek.

3.25.el-Kayrevan Mescidi

s.1126

Daha önce de geçtiği üzere Kayrevan Mescidinin mihrabını ilk oluşturan kişi Ukbe b. Nafi’dir. Ancak daha sonra Hasan onu mihrabı da dâhil olmak üzere yıkmış ve tekrar inşa ederek, bugün Süğu-d darb denilen yerdeki bedesten içinde yer alan kadim bir kiliseye ait olan daha önce benzeri görülmemiş, üzeri sarı nakışlarla süslü iki kırmızı direği de mescidin yapımında kullanmıştır. Dediklerine göre el-Kostantinye kralı bu direkler bu camiye taşınmazdan önce bunları altınlarla bezetmiş ve ahali de bunları buraya hemen yerleştirmiş. Gören herkesin söylediğine göre hiçbir yerde bu iki örneğin benzeri yokmuş.

s.1127

Hişam b. Abdülmelik dönemini el-Kayrevan valisi halifeye caminin artık ahaliye dar geldiğini ve caminin iki yanında bitişiğinde Fihrlilere ait bir bahçenin olduğunu bildiren bir mektup yazmış Hişam’da cevaben bahçenin satın alınarak camiye katılmasını emreden bir mektup yazınca; emredilen yapılar bahçeler satın alınmış. Avlusuna ise batıda kuzeybatı Afrika’da eski şadırvan diye bilinen şadırvan yapılmıştır. Bahçelerin suyunun temin edildiği kuyunun olduğu yere de bir depo inşa edilerek inşaatın temeli suyun dibine kadar indirildi. Depo ortak bir kararla caminin iç duvarını tam orta kısmında yapıldı. Dinine diyanetine düşkün insanlar bu yapılan ek bölüm içerisine namaz kılmakta hoşlanmıyorlardı. Ve diyorlardı ki: “ Bu bahçeyi

satan bahçe sahibi ne kadar da fena bir bahçe sahibiymiş meğer.” Depo ise günümüzde de yapıldığı şekliyle durmaktadır. Deponun uzunluğu 60 arşın, genişliği ise 25 arşındır. Batı ve doğu tarafında olmak üzere iki kapısı olan deponun iki kapısının yan taraflarındaki ve eşiklerindeki mermerler ise nakışlıdır.

s.1128

Yezid b. Hatim h. 155 yılında İfrikkiye valisi olduğunda mihrabına varıncaya camiye yıkmış. Ve tekrar yaptırmıştır. Bol miktarda mal karşılığında bu camideki yeşil sütunu/el-Amdü'l-Ahdar satın alarak cami içine yerleştirmiştir. Kadı Ebül Abbas Abdün bu direğe doğru namaz kılmış. Ziyadetullah b. İbrahim b. el-Ağleb vali olunca o da camiye tamamen yıktırmış ancak sıra mihraba gelince ona şöyle söylenilmişti: “ Senden önceki valiler, yapanı Ukbe b. Nafi olduğu için mihrabı yıkmaktan kaçındılar. Ukbenin maiyetindekiler bunu yapmaktan kaçınmışlardı”. Ancak buna rağmen Ziyadetullah camide kendisinden başka birinin eserinin olmamasını istediği için mihrabı da yıkmaya iyice kararlıydı. Öyle ki bazı mimarlar ona şöyle demişlerdi: “ ben mihrabı iki duvarın içine sıkıştırarak camide senin eserinden başka bir eser görülmemesini sağlayabilirim”. Nihayet bunu kabul etti de mihrabı bu şekilde yaptırdı. Ve bu haliyle günümüze kadar geldi. Mihrap ve devamı baştan ayağa beyaz mermerden yapılmıştı. Burası üzerindeki okunaklı yazı ve nakışlı süslemeleriyle apayrıdır. Yine bu kabilden olmak üzere mermer sütunlar çepeçevre seren eşsiz güzellikte çeşitli süslemeler de vardır. Daha önce söz konusu edilen ve mihrabın tam karşısında bulunan iki kırmızı sütunun üzerinde bulunan kubbenin bir tarafı mihraba bitişmektedir. Caminin içindeki sütunların sayısı dört yüz on dört’tür. On yedi adet sekili bölümü vardır. Uzunluğu iki yüz yirmi arşın olup genişliği ise yüz elli arşındır. Caminin içinde taş duvarlı bir oda vardır ki Ziyedetullah bura dokunmamıştır. el-Magsürah denilen bu bölüm bugün için caminin kubbe tarafında olup kapısı Rahabetu’s-Semere açılır. Bu odanın bir de minberin yanında bir kapısı daha vardır ki caminin imamı bu kapıdan odaya girerek namaz vakti yaklaşınca kadar odada bekler inşası esnasında harcanan miktar 86.000 misgali bulmuştur.

s.1129

İbrahim b. Ahmed el-Ağleb İfrikkiye’ye vali olduğunda caminin revaklı bölümlerini biraz daha uzatarak mihrap kısmına denk düşen revakların Bâbul Behr denilen kısmına Bâbul Behr denilen kubbeyi de ekledi. Bu kubbenin olduğu

bölümdeki sütunlar iyi kaliteli mermerden olup otuz iki adet idi. Bu sütunlardan garip işlemlerle birlikte gören kişinin daha önce ondan daha güzelini görmediği nefis işçilikler vardı. Caminin tabanına avlu kısmından itibaren revakların ön kısmına kadar olan 15 arşınlık kısım açkı ile döşenmişti. Caminin on adet kapısı vardı ve doğu tarafında olanları kadınların giriş çıkışına ayrılmış olup bu kapılarla cami arasında güzel bir işçilik verilerek yapılmış bir duvar vardı.

3.26. el-Kayrevan Şehri

s.1130

el-Kayrevan şehri düz ve uzunca bir ovada yer almaktadır. İç tarafta Tunus Denizi yer alırken doğusunda Sûsah Denizi ile birlikte el-Mehdiyye; kible tarafında Sefaks Denizi ve Gabis yer alır. el-Kayrevan'a en yakın olan deniz doğusundaki denizdir. Deniz ile el-Kayrevan arasında bir günlük yürüme mesafesi varken; el Cebel arası yine bir günlük yürüyüş mesafesi; es-Sahil kıyı adıyla bilinen Sevadüz-Zeytun zeytinlikler ile arası ise yine bir günlük yürüyüş mesafesidir. Doğusunda Sebha denilen büyükçe ve tuzu oldukça temiz olan bir tuzla tuzluk alan vardır. el-Kayrevan'ın diğer geride kalan çevresi tamamen değerli topraklardır. Bunlar arasında en iyi olanı da batı tarafındaki Fahsud Derare diye bilinen ve her sene topraklarında bir taneye karşı yüz tane verim elde edilen yerdir. Bu tarafların havası sağlıklı ve temizdir. Ziyad b. Halefun el-Mutabib el-Kayrevan'dan er-Rakkade şehrine gitmek için yola çıkıp Esian kapısının karşısına vardığında kafasının burasının havasından istifade ettirmek için sarığını başından çıkararak havanın sağlıklı olması dolayısıyla sanki tedavi ediyormuş gibi davranıyordu. el-Kayrevan'ın dördü dışarıda üçü de şehir içinde olmak üzere 7 gözetleme noktası vardır.

s.1131

Çok eskiden el-Kayrevan'ın genişliği on arşın olan tuğladan surları varmış. Ve surları Muhammed b. el-Eş'as b. Ukbe Huzai h. 144 senesinde yaptırmış. Bu kişi keşif anlamında İfrikiye'ye ilk giren kişidir. Diğer dört kapısında hariç kible tarafında, yani kible istikametiyle batı istikameti arasında bir kapısı daha vardır. Kible ile doğu tarafı arasında ise Ebur-Rebi kapısı vardır. Doğusunda da Abdullah kapısı ve Nafi kapısı vardır. İç tarafında da Tunus kapısı vardır. Batıda da Efram ve Silm kapıları vardır. Bu surları: " el-Kebir/büyük" lakabıyla bilinen Ziyadetullah b. İbrahim yıktırmıştır. Bu olay, el-Kayrevanlılar'ın et-Tenbedi diye bilinen el-

Mansur'la birlikte ayaklandıkları h.209 senesinde meydana gelmiştir. el-Mansur, aynı senenin Cumada'l-ula ayının ortasında çarşamba günü el-Kayrevan'dan çekilirken, el-Kayrevanlılar da Ziyadetullah'ın huzuruna çıkarak bağışlanmalarını talep ettilerse de ceza olarak Ziyadetullah el-Kayrevan'ın surlarını yerle bir etti. Daha sonra ise surları h. 444 senesinde el-Müizz b. Badis b. Mansur es-Sanhaci tekrar yaptırmıştır. Toplam uzunluğu 20.000 arşındır. Geriye kalan kısmı ise çakıl yığınlarıyla oluşturulmuş ve Sabaru'ya kadar devam etmektedir. Sabaru şehrine doğru devam eden bitişik iki surun arasında yaklaşık yarım mil kadar mesafe vardır. Dışarıdan el-Kayrevan'a gelen bir mal ya da tacirin gümrük vergisi gerektiren şeylerle önceden Sabura'ya uğrayarak izin/pasaport/vize olmaksızın girmesine imkân yoktur. Bugün hala şehrin on dört kapısı olup bunlardan bir kısmı isimlerini daha önce zikrettiklerimiz diğerleri de en-Nahl ve el-Hadis kapılarıdır. Her bir burcun iki kapısına ek olarak et-Tiraz, el-Hadis, el-Gallalin, Ebu'r-Rebi ve fıkıhçı Suhnun kapıları vardır.

s.1132

Sabura Şehri el-kayrevan'a bitişiktir. Bu şehri h. 337 de İsmail diye biri kurmuş ve burayı el-Mansuriyye olarak isimlendirmiştir. Burası harap oluncaya kadar valilerin konaklama yeri idi. Ma'd b. İsmail de el-Kayrevan'ın pazarlarını ve bütün sanat dallarını daha sonraları buraya taşımıştır. Sabura'nın beş kapısı vardır: Kible, doğu, Züveyleh, Kettameh ki bu kapı iç kapıdır ve el-Fütuh kapılarıdır. Ordular buradan harekete geçerler. Sefere çıkacakları zaman denildiğine göre kapılarının herhangi birisi herbir günde yirmi altı bin dirhem gelir getirmekteymiş. el-Kayrevan pazarının tezgâhları el-Mansuriyye'ye nakledilmezden önce kible tarafında ta şehrin içine kadar uzanmış. Ve pazarın bu sıradaki uzunluğu Ebu'r-Rebi kapısından camiye kadar iki, üç mil imiş. Camiden de Tunus kapısına kadar da bir buçuk mil uzunluğunda imiş. Bu pazarlar birbirine bitişik olup buralarda bütün ticaret ve zanaat ürünleri bulunurmuş. Pazarın bu şekilde düzenlenmesini Hişam b. Abdülmelik emretmiştir.

s.1133

el-Kayrevan şehrinin dışanda Hişam b. Abdülmelik ve daha sonrakiler zamanında ahalinin içme suyu ihtiyacını karşılamak üzere yapılmış on beş adet su sarnıcı vardır. Bunların en büyüğü ve suyu en çok olanı ise Tunus Kapısı'ndaki Ebu İbrahim Ahmet ve Muhammed b. el-Ağleb'in yaptırdığı sarnıçtır. Sarnıç'ın tam

ortasında sekizgen yapıda olan bir deposu vardır. Sarnıcın tepesinde bir ucu boru/oluk olup bu boru 4 kola ayrılır. Bu boruların herbiri de on bir ayak uzunluğunda olup birbirlerine aralık olmaksızın bitişiktir/paralleldir'ler. Sarnıç dolduğunda bu oluktan su yayılarak akar. Bu oluğun yüzeyi iki arşındır. İbnu'l -Ağleb bu kubbeye bir tür kaydırakla girermiş. Bu sarnıcın kible tarafında kemerleri üst üste binmiş kubbeli bir yapı varmış. Ziyadetullah bu sarnıcın batı tarafına bir kasr/saray yaptırmıştır. Bu sarnıçtan iç tarafta yine bu sarnıca bitişik bir sarnıç daha varmış ve bu sarnıç " fıskiye" diye isimlendirilirmiş ve bu sarnıca vadinin suyu dökülürmüş. Eğer su bu sarnıçtan iki taraftan birden akarsa suyun akıntı şiddeti azalırmış. Bu sarnıçtan büyük sarnıca geçilirmiş. " Fıskiye" denilen bu küçük sarnıçtaki su, iki sarnıç arasındaki kapının olduğu yerde iki adam boyuna ulaşırsa " es-Serh" yani suyun kapının kemerinin hizasına ulaştığı anlamında denilirmiş. Bu sarnıcın ilginç bir yapısı ve özellikleri vardır. Ubeydullah şöyle diyor: İfrikiye'de doğuda benzerini görmediğim iki şey gördüm: Sonra "Tunus Kapısındaki çukur ile Rakkade şehrindeki Gasru'l-Bahr denilen kasr/saraydır. " el-Kayrevan'da kırk sekiz adet hamam vardır. Bazı aşure günlerinde el-Kayrevan'da kesilen ineklerin adedi bazen 950 (dok yüz elli) baş hayvana ulaşır. el-Kayrevan'ın ilginç özelliklerinden olarak bura ahalisi her zaman için odununu başka bir kaynak olmadığı için zeytin ağaçlarından elde ettikleri halde bu hal/durum zeytin üretiminde ve veriminde bir noksanlığa sebebiyet vermez.

s.1134

Hicri 52 senesinde el-Kayrevanlılar esir alınmış, şehir boşaltılmış ve şehirde şehrin zayıfları dışında hiç kimse kalmamıştır.

s.1135

Ölçü olarak bir el-Kayrevan "Kafizi" $\frac{1}{8}$ " veybe"dir. Veybe ise dört adet sekizde birliktir/sümnedir. Bir sümne/sekizde birliktir ise peygamber (sav)'in "müddü"ile altı "müdd"tür. Kafizdeki bu fazlalığın miktarı da tam tamına on iki müddtür Köylü kafizi ise peygamber (sav)'in müddüyle 204 müddtür. Bu da Kurtuba kilesi/ağırlık ölçüsüyle beş kafiz altı müddtür. Et,incir vs. yiyeceklerin "rıtlı" ise on "fülfüliyye rıtlı" dır. el-Kayrevanlılara göre bir kafiz yağ/zeytinyağı üç fülfuliyye rıtlına eşittir. Mitr ya da mutr denilen ölçü de bura ahalisine göre beş kafiz yağa denk düşer

3.27.Rakkade Şehri

s.1136

Burası el-Kayrevan'dan dört mil uzaklıktadır. Buranın yerleşim yeri yirmi dört bin kırk arşındır. Çoğunluğu da bostandır. İfrikiye de havası, esintisi ve toprağı Rakkade'den daha güzel bir yer yoktur. Dediklerine göre Rakkade'ye gelen herhangi birisi sebepsiz yere gülümsemeye başlarmış. Yine denildiğine göre Benü Ağlep'ten birisi uyuyamadığı gibi bu uykusuzluk günlerce sürüyormuş. Ancak İtrıgıl İshak diye meşhur hekim İshak tedavi etmişse de yine uyuyamamış. Bunun üzerine Hekim İshak; adamın açık alana çıkarılmasını ve yürütülmesini söylemiş. Adamcağız bu yürüyüş esnasında Rakkade'ye varınca uyumaya başlamış. O günden beri de bu şehir Rakkade adlandırılmış, bir yurt ve mesken olarak tercih edilmiş ve kralların istirahat yeri olmuştur.

s.1137

İbrahim b. Muhammed, el-Gasru'l-Kadim şehrinden gelerek Rakkade'yi kurmuş, burayı vatan edinmiş ve yurt edinmiştir. Ek olarak Rakkade'de bir çok kompleks içerikli bir çok güzel saraylar yaptırmıştır. Ve Rakkade Ziyadetullah'ın Şii olan Ebu Abdullah'ın saldırılarından kaçınmasına kadar Benu'l-Ağlep hükümdarlarına yurt olmaya ve çarşılarıyla, hamamlarıyla ve otelleriyle bayındır bir şehir olmaya devam etmiştir. Ubeydullah'da h. 308 yılında el-Mehdiyye'ye geçinceye kadar burada oturmuştur. İbrahim, Rakkade'yi ilk olarak h. 263'te kurmaya başlamıştır. Daha sonra Ubeydullah buradan el-Mehdiyye'ye taşınca Rakkade'de bir gerileme başlamış ahali'de bunun üzerine buradan göç etmiştir. Muidd b. İsmail, Rakkade'ye vali oluncaya kadar şehirden geriye harap olmuş, şehir çevresine daha önce yaptığı etkisini kaybetmiş, evler dökülmeye başlamış ve en sonunda Rakkade'de bostancılardan başka bir şey kalmamıştır. İbrahim b. Muhammed Rakkade'yi kurduğunda burayı yurt edindikten sonra El-Kayrevan'da şarap satışını yasaklarken Rakkade'de serbest bırakmıştır. el-Kayrevan'ın bazı zarif insanları Munsaih bahrindeki bir şiirde şöyle demektedirler:

“Ey insanların efendisi ve insanların efendisinin oğlu!”

Ve kölelerin kendisine kolaylıkla itaat ettiği kişi!

“O ki şarabı bizim şehrimizde haram kılmışken,

Şarap Rakkade şehrinde helaldir.”

s.1138

Muhammed b. Yusuf şöyle demiştir: Bu şehrin bu isimle anılması şundan dolayıdır ki Ebul-Hattab Abdul-Ala b. es-Semh el-Muafiri diye bilinen ve Trablusta İbaziye davasına soyunan kişi Verfecumeh Savaşında el-Kayrevan'a karşı ayaklandığında Ebul-Hattab, Asım b. Cemil'le birlikte el-Kayrevan'ı ele geçirmişlerdi o sırada Muaye olarak isimlendirilen; Rakkade'de karşılaşmışlardır. İşte bu savaşta çok feci bir katliam olmuş ve cesetler üst üste yığıldığı ve uzandığı için Rakkade diye isimlendirilmiştir.

s.139

el-Gasru-l-Kadim şehrini de İbrahim b. el-Ağlep b. Salim h.184 yılında kurmuştur. Burası daha sonraları Benu Ağlep'in yurdu olagelmıştır. Burası el-Kayrevan' ın kible istikametinde olup, el-Kayrevan' a 3 mil uzaklıktadır. Camisi ve bir de deposu vardır ki bu depo dairevi şekilde olup tuğladandır. Sutunların yedi katmanlı yapılmıştır ve bu binadan daha sağlam bir bina yapılmadığı gibi görüntü olarak bu binadan daha güzeli de yoktur. Birçok hamamları, otelleri, kalabalık çarşıları ve su sarnıçları vardır. el-Kayrevan' su kıtlığı çektiğinde ya da sarnıçların da su kalmadığında el-Gasr şehrinden el-Kayrevan' a su taşınır. Şehrin birçok katı vardır. Kible tarafındaki Bâbul-Hadid'dir. Babu Ğalebun ve Babur-Rih doğu tarafında yer alırken, Babu's-Seadet ise batı tarafında ve büyük mezarlığın tam karşısındadır. Şehir merkezin de el-Meyda denilen genişçe bir yer de vardır. el-Gasr şehrinin yanın da er-Rasafah diye tanınan bilinen bir yapı yer alır. İbrahim, el-Gasr şehrine vardığında da doğruca oraya yönelmiş ve el-Kayrevan alındığında büyük caminin kible tarafındaki yönetim binasını yerle bir etmiştir.

s.1140

el-Kayrevan' dan Mısır'a yola çıkan bir yolcu Babu't-Tiraz da el-Kayrevan şehri boyunca yürür ve Rakkade şehriyle el-Gasr arasında ilerlerse bu sırada ilk olarak karşısına Serâvil Vadisi çıkar ki burası kışlaklıktır. Daha sonra ise el-Münye diye bilinen büyük bir yerleşke vardır. Daha sonra Zerün Köyü gelir. Burası sebzesi bol, özellikle de havucu bol olan bir yerdir. Zerür'ın ahalisi ise durumları/halleri bozuk olan ve bundan dolayı da İfrikiye de haklarında darbı meseller söyelen bir ahalidir. Daha sonra Tarfa Vadisi gelir ki burası da kışlaklıktır.

Daha sonra Galşanah Şehri gelir ki el-Kayrevan' la arası 12 mildir. Burası büyük ve yerleşik bir kent olup camisi, hamamı ve yirmi kadar oteli vardır. Buranın bostanları ve incir bahçeleri oldukça bol olup en çok da yeşil renkli el-Kayrevan inciri vardır. Galşanah'ın evlerinin kapıları kısa olduğundan bu evlere hayvanlar giremezler. Bu kapıları devlet memurları ve tahsildarları evlere girmesinler diye böyle yapmışlardır.

3.28. el-Mehdiyye Şehri

s.1141

Tarihin olarak bilindiği üzere el-Mehdiyye şehri; şehri kuran Ubeydullah el-Mehdi'nin adıyla anılır. el-Kayrevan' lan arası altmış mildir. el-Kayrevan'dan yola çıkarak önce Kamil diye bilinen menzile, daha sonra da el-Mehdiyye' ye varırsın. Bir başka güzergâh ise: el-Kayrevan'dan yola çıktığından Tumacir Şehri bir merhale/konak mesafededir. Oradan el-Mehdiyye'ye ulaşmak için de bir konak daha gidersin. Tumacir Şehri ise büyük ve yerleşik bir şehir olup camisi, çarşıları, otelleri ve hamamları olup suyu acıdır. Orta kesiminde Ğadberu Main denilen yer vardır. Çevresi ise adeta bir zeytin ormanı ve üzüm asmalarıyla kaplıdır. Tumacir ve el-Mehdiyye arasın da tuzlu bir vadi vardır ki bu vadi de Ebu Yezid ve Ebu'l - Kasım arasında ki meşur vaka meydana gelmiştir. Bu vaka da Ebu'l - Kasım'ın adamlarından sayılamayacak kadar çok da öldürülmüş, Ebu'l - Kasımda savaş alanından yakın adamlarını yanına alarak kaçmıştır.

s.1142

Deniz, el-Mehdiyye'yi üç tarafından çepeçevre kuşatmıştır. Bundan dolayı şehre ancak batı tarafından girilebilir. Züveyleh diye bilinen büyükçe bir banliyosu vardır. Bununla birlikte çarşıları, hamamı ve içinde oturanların evleri vardır. Bu banliyonun etrafına el-Muizz b. Badis, banliyoyu çepeçevre kuşatan bir sur yaptırmıştır. Bugünkü uzunluğu iki mil civarın da olup genişliği ise yerine göre azalır veya artar. En geniş yeri en uzun yerinden daha kısadır. Bütün yapılar kayadan olup şehrin demirden bir kapısı vardır. Bu kapı da ahşap malzeme hiç kullanılmadığı gibi her bir kanadının ağırlığı bin kantardır. Kapılarının uzunluğu 30 karıştır. Her bir çivisinin ağırlığı da altı rıttır. Kapının her iki kanadında hayvan resimleri vardır.

s. 1143

el-Mehdiyye'de büyük sarnıçlardan üç yüz altmış adet kadar vardır. Ayrıca bu sarnıçlara akan kanallarda vardır. el-Mehdiyye' ye akan suların Ubeydullah, Manannaş Köyünden getirtmiştir. Bu suların kaynağı el-Mehdiyye yakınlarında ki Ağdas mevkinindedir. el-Mehdiyye' ye gelen sular şehirde caminin yanındaki bir tanka dökülür. Buradan da su, dolaplarla yükseltilerek saraya ulaştırılır. Manannaş Köyü de aynı sistemle yani dolaplarla suyun kuyulardan yükseltilmesi süresiyle sulanır. Aynı kuyulardan dolaplara çekilen su burada ki bir depoya aktarılarak daha sonra depodan da kanalla verilir.

s.1144

el-Mehdiyye, İskenderiye, Şam diyarı, Slavlar ve Endülüs gemilerinin uğradığı bir limandır. İskelesi sert bir kayanın içi oyularak yapılmıştır. Bu iskeleye 30 kadar gemi sığmaktadır. İskelenin iki tarafında araların da demirden bir zincir bulunan iki kale burcu vardır. Bir geminin limana girmesi istendiğinde burçtaki bekçiler zincirin bir tarafını salıvererek gemilerin limana girmesini sağlıyorlardı. Daha sonrada Bizans veya Roma gemileri girmesin diye bekçiler zincirleri tekrar gererlerdi. Kible tarafından el-Mehdiyye'nin girişinin genişliği ancak bir ok atımı mesafe kadardır. Ubeydullah deniz tarafına bunun kadar bir dolgu yapana bu dolguyu El-Mehdiyye' ye doğru bir girinti olarak vermiş ve şehrin bu tarafta ki girişini genişletmiştir. Liman da 16 adet burç vardır. Bunlardan 8 tanesi eski sur üzerinde olup geriye kalan 8 tanede surların ek kısmındadır. Bunlardan bazılarının isimleri şöyledir: Ebu'l-Vezam, el-Nahvi Burcu, Osman Burcu, İsa Burcu ve el-Dehhan Burçları gibi ki bunlar buralarda oturan meşhurların isimleriyle anılmaktadır. Cami, Darül-Bah ve Darül- Muhasebat gibi resmi daireler denize yapılan dolgunun üzerinde olup burada bunlardan başkaca evler de vardır. Cami ise yedi revaklıdır ve sağlam yapılmıştır. Ubeydullah'ın sarayı yan yana devam eden binalar şeklinde olup kapısı batıda; oğlu Ebul-Kasım'ın sarayı da Ubeydullah'ın sarayının tam karşısında olup kapısı doğuda ve aralarında da genişçe bir düzlük alan vardır. Buranın üretim merkezi ise Ubeydullah'ın sarayının doğusunda yer alırken iki yüz kadar gemi alacak genişliktedir. Bu üretim merkezinde iki tane büyük ve uzunca çatı kemeri bulunmaktadır ki bu büyüklükte olması çok sayıda geminin aynı anda girebilmesi ve yükünü tahliye edebilmesi ve bu esnada Güneş ya da yağmurdan etkilenmemesi içindir.

s.1145

Ubeydullah'ın el-Mehdiyye'yi inşa etme sebebine gelince; Ebu Abdullah ve Kettame'den bir grup Ubeydullah'a karşı kıyam etmişler. Onu tahtından indirmeye teşebbüs etmişler ve sonuçta el-Kayrevanlılar Kettamelileri kılıçtan geçirmişler bunun üzerine de Ubeydullah h. 300'de el-Mehdiyye' yi inşa etmeye başlamış 305 yılında surlarını tamamlamış ve sene hicri 308'de Şevval ayında da el-Mehdiyye' ye intikal etmişti. el-Mehdiyye' nin yerleşik birçok banliyosu olup el-Mehdiyye' ye en yakın olan Züveyleh'dir. Burada çarşılar ve hamamlar vardır. el-Hima 'da ise Arap ve Berberilerden oluşan İtrikiyye askeri birliklerinin karargâh binası vardır. Gasru Ebi Said, Buggah Gasas, el-Ğaytana ve Gafasa gibi banliyöleri de vardır. el-Mehdiyye, İsmail b. el-Kasım'ın h. 334'te el-Kayrevan'a Ebu Yezid'le savaşmak üzere başlattığı sefere kara hükümdarlık merkezi olmaya devam etmiştir. Bu seferden sonra İsmail b. el-Kasım Subrah'a yerleşmiş ve yönetim yeri yapmış. Kendisinden sonrada oğlu Muidd'de öyle davranmış daha sonraları da el-Mehdiyye'nin banliyöleri zamanla boşalmış ve viran olmuştur

s.1146

el-Mehdiyye ile Salgatah şehrinin arası 8 mildir. el-Mehdiyye'den Gasrül-Kahmen diye bilinen Gasrü Lücem arası ise on sekiz mildir. Anlatıldığına göre düşman el-Kahmelileri burada kuşatmış; onlarda bu kalede ki som bir kayada oyarak bir geçit açmışlar ve Salgatah Şehrine geçmişler. Bu geçitte aynı esnada birçok at birlikte yürütebiliyormuş. Aynı zaman da bu geçitte/tünelde yiyecek ve ihtiyaç duyulan şeyler götürülüp getiriliyormuş. Salagatah Şehriyle Gasrü Lücem arası da on sekiz mildir. Gasrü Lücem'in duvarı da 1 mil boyunca devam eder. Bu duvar taş malzemededen yapılmış olup burada kullanılan bir taşın uzunluğu 15 karış kadardır. Dikine yüksekliği ise 24 karış kadardır. Bu duvarın iç tarafı yerden duvarın en üstüne kadar tamamen merdivendir. Kapıları ise sağlam işçilikle yapılmış olup üst üste binmiş kemerlerle oluşturulmuştur.

s.1147

Ternut, el-Mehdiyye'ye 6 mil uzaklıkta bir çukurluktur. Ebu Yezid Muhalled, el-Mehdiyye'ye taarruz ederken buradan harekaet etmiştir. Ebu Yezid, el-Mehdiyye'yi kuşatma altıma aldığıında burada konuşlanmış. Tarih kitaplarında da şöyle bir şey vardır: " Harici atını Ternut'a bağlarsa sahilde ki/Akdeniz sahilinde

ki'lere ne adlarını bağlayacak bir yer ne de kaçırmaktan başka bir çözüm yolu kalır." Yine tarih kitaplarında: Muhallet b. Keydan'ın elinden çekeceklerinden çektiklerinden dolayı ehl-i sevada/kıyı ahalisi ne yazık" diye yazılıdır.

s.1148

el-Ahavan; el-Mehdiyye ve el-Kayrevan arasında bir menzildir/konaktır. Ebu Yezid, Çarşamba günü, Rebiul-Evvel ayında 333 yılımda burada öldürülmüştür. Kamil bahrindeki şiirinde Ali b. Ali b. Zafer, Ebu Yezidi şöyle övmüştür:

*“Bu olayla birlikte de nice meşhur olaylar vardır ki
Darb-ı Mesal getirmek isteyen kişiye örnek olarak geçmişte olmuştur.
Ve el-Ahavan tepesinde onları geride bıraktığın günde
Onlar ve o/Ebu Yezid bir kayaya yaslanmışlardı.”*

3.29.Celüla Şehri

s.1149

el-Kayrevan şehri ile Cülüla şehri arasında 24 mil vardır. Celüla'da birtakım eski eserler, yine ilk dönemlere ait halen dimdik ayakta duran burçlar kuleler, tatlı suyu olan kuyular ve harabeler olup, bu harabelerde bazı çobanlar mücevheratla süslenmiş altın bir taç da bulmuşlardır. Bu tacı çobanların elinden İbnu'l-Endulisi almıştır. Celüla' da, İfrikiye bölgesinde daha güzeline rastlayamayacağınız Serdaniyye diye bilinen bir gezinti yeride vardır. Burada ulu meyve ağaçları ve özel bir tür narenciye ağacından bin kök kadar vardır. Celüla, kalesi olan bir şehirdir. Bu kale esasen ilk dönemlerden beri kalan eski bir şehirdir ve kayalarla yapılmıştır. Kalenin içinde ya da şehrin içinde suyu oldukça bol olan bir de pınar vardır. Meyve ve başka türden ağaçları boldur. Kokulu ağaçlardan en çok yasemin vardır. Yasemin burada çok olmasından ve arıların yasemin çiçeklerinin üzerinden vızıldamasından dolayı buranın balı darb-ı mesel başka yerlerde örnek gösterilir olmuştur. Burada üretilen susamı; Kayrevanlılar, yaseminle zambağa, gülü ya da menekşeyi karışım yaparak terbiye ederler. Celüla'da şeker kamışı da oldukça çoktur. Celüla'dan El-Kayravan'a sayılamayacak kadar çok sebze ve meyve çeşitleri her gün yüklerle getirilir. Celülanın etrafında çokça bahçelerle yerleşim yerleri kurmuş olan birtakım acımasız kabileler oturur.

s.1150

Celüla'nın fethi Abdülmelik b. Mervan eliyle gerçekleşmiştir. Bu kabilden olmak üzere Abdülmelik b. Mervan, Muaviye b. Hadic et-Tecii'nin ordusunda görevliyken Mervan, Abdülmelik'i 1000 (bin) adamla Celülanın fethine göndermişti. Abdülmelik de gecelerce Celülayı muhasara altına almışsa da hiç bir şey yapmamaktı. Bundan dolayı muhasarayı bırakıp da henüz geri dönüyorken ordusundaki insanların ayaklarında ki tozdan düşmanın kendilerini takip ediyormuş düşüncesine kapılmıştı ki insanlardan/askerlerden bir grup tekrar düşmana saldırmak üzere geri dönmüş bir kısmı da ordugâhta kalmıştı. Bir de baktılar ki Celüla'nın surlarının bir duvar yıkılmış bunun üzerine Müslümanlar bu yıkılan yerde şehre girerek içindekileri ganimet alırlar ve Abdülmelik de bundan sonra. Muaviye b. Hudeyc'in huzuruna geri dönmek üzere yola koyulur. O esnada birlikteki askerler ganimeti paylaşımı noktasında itilafa düşünce Muaviye'ye bir yazı yazarak müracaat etmiş ve". Asker şu anda sefer/seriyye'den ganimet paylaştırılmış ve her bir savaşıya kişi başına iki yüz dirhem düşmüş ve her bir ata da bu dinarlardan iki pay düşmüştü. Daha sonraları Abdülmelik bu paylaşımı şöyle anlatmıştı:" Kendim ve atım için altı yüz dirhem aldım. Bu parayla da bir cariye satın aldım."

s.1151

Bir başka söylenmeye göre de Celüla'yı, Muaviye b. Hadiç ilk olarak fethetmiştir. Yine bu rivayete göre o şehrin kapısı önünde de gün başlarken savaşıma başlamış ve gün batımına kadar savaşıma devam etmiştir. Ancak gün batımında oradan ayrılırken Abdülmelik yayını bir ağaçtan asılı olark unutmuş ve tekrar yayını almak için döndüğünde şehir surlarının bir yanının yıkıldığını görmüş ve insanların geri dönen arkadaşlarının ardından bağıra durmuştu. Onlar da bunun üzerine savaş alanına doğru geri dönerlerken büyük bir toz bulutu görmüşler ve düşmanın kendilerinin peşine düştüğünü zannetmişlerdi! Ardında da şehir ve içindekileri ganimet olarak almışlardı.

s.1152

Her şey Abdülmelik b. Mervan ve onun Muaviye b. Hudeyc'le olan ganimet hakkında ki tartışmalarıyla başlamıştır ve bu olay Muaviye'ye ağır gelmişti. Muaviye, Abdülmelik'e devamlı surat sallıyor ve hiç bir paylaşım önerisini kabul etmiyordu. O sırada Haneş es- San'ani, Abdülmelik b. Mervan'ı oldukça düşünceli ve

rengi atmış bir şekilde görünce Abdülmelik'e şöyle demişti: " Nedir bu halin?" Abdülmelik de "ben Emir el-Mü'minin meclisinde Kureyşliler arasında en uzak bir kişiyim" dediğinde Haneş de ona " böyle kederlere gark olma! Allah'a yemin olsun ki sen bu halifeden sonra hilâfeti üstleneceksin ve bu emirlik bir gün dönüp sana gelecek" demişti. Nitekim daha sonraları hilâfet Abdülmelik b. Mervan'a geçtiğinde Abdülmelik, Haccac'ı Abdullah b. Zübeyr'le (ra) savaşmak üzere göndermiş ve Haneş es-San'ani'yi de esir almış ve Abdülmelik'e göndermişti. Haneş, Abdülmelik'in huzuruna vardığında Abdülmelik ona "sen bana hilâfet müjdesini veren adam değilimsin" diye sorunca Haneş ona "evet" demişti. Bunun üzerine "beni bırakıp niçin İbni Zübeyr'e meylettin " diye sorduğunda da Haneş ona "görüm ki İbnu'z-Zübeyr Allah rızasını arzuluyor, sen ise dünyalık peşindesin" deyince Abdülmelik onu affederek serbest bırakmıştı.

3.30.İfrikiye Beldelerinin ve Bunlardan Olan Kettame (Kitame) İllerin İlginç Özelliklerinden Bazıları

s.1153

Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Ebi Halid el-Mütetabbib bazı sulardan bahsetmiş ve bunların özellikle haram aylarda çağıldayanlarını dile getirmiştir: Bizim buralarda, Mağrip'te/Kettame illerinde belirli zamanlarda akan bir pınar vardır ki bunun suyu gece gündüz beş vakit namazda beş defa akıtılır ve sair zamanlarda kesilir. Limanları anlatırken bu suyun bahsine değinmiştik. Bu pınara giden ve gören ve orada eyleşen bir topluluk da bir pınar hakkında benzer şey söylemiştir.

s.1154

Kettame illerinde iyi kalite lezaverd/lacivert kaya kitleleri, bakır ve demir madenleri bulunur. Sultanu'r-Rum'daki Şakbunariyye kilisesinde ilginç bir ayna varmış. Bir kimse kendi karısının kendisini aldattığını iddia eder de ondan sonra bu aynaya bakarsa karşısına musallat olan kişiyi bu aynada görürmüş. Buradaki Berberiler zamanla Hristiyanlaşmışlardır. Nitekim bu Berberilerden birisi Hristiyanlıkta yeni bir ittihat ortaya atarak sonunda kiliseye hizmetkârlık yapmaya karar vermiş ve bu sırada Romalı bir adam ortaya çıkarak karısının kendisini aldattığını ileri sürmüştür. Sonunda bu aynaya bakmış ve aynada kiliseye hizmetkârlık yapan berberini yüzünü görmüştür. Bunun üzerine oranın kralı berberi

çağırarak ibret olsun diye burnunu kesmiş ve onu kiliseden kovmuştur. Berberin ailesi de aynayı yere çalmış ve kırmışlar akabinde de kral onları mahallelerine bir birlik göndererek yağmalattırmıştı.

3.31. Sûsa Şehri

s.1155

el-Kayrevan'dan Sûsa'ye kadar otuz altı millik bir mesafe olup bu kısım üç taraftan denizle çevrilidir: Kuzey, güney, doğu, suru, engebeli bir kayalıkta, sağlam yapılı ve korunaklıdır. Deniz dalgaları bu kayalıkları döverken bir yandan da doğu tarafındaki duvarın içine doğru sokulur. Sûsa'nın güney batı köşesinde Hilfu'l-Feta feneri diye bilinen bir fener vardır. Sûsa'nın sekiz kapısı vardır. Ve bu kapıların birisi de Darü's-Sınaah diye bilinen gayet büyükçe olan bir kapıdır. Bu kapıdan taşıtlar ve taşıt çeken hayvanlar giriş çıkış yaparlar. Ayrıca şehrin batı tarafında ve oyun alanının tam karşısında da iki kapısı vardır. Oyun alanı/arena ise eski dönemlerden kalma geniş, yüksek ve birbirine geçmeli kaynak taşından yapılma devâsâ bir binadır. Bu kaymak taşı hafif olup Slav yanardağından getirilir. Hafif olduğu için suya batmaz, suyun yüzeyinde durur. Oyun alanı/arenanın etrafı çepeçevre birbirine bağlantılı tonozlarla kuşatılmıştır. Sûsa Şehri çevresinde bundan başka birçok devâsâ eski eserler vardır. Sûsa'nın bütün binaları sağlam kayadan yapılmadır. Sûsa'nın birçok çarşısı olup bu çarşılar satılan mal ve ürünlerinin çokluğuyla bilinir. Sûsa'nın eti ucuz olup o çevredeki en lezzetli ettir. Meyveleri de ucuz olup, bolluk ve bereket yurduudur. Şehir ise eski kadim ya da antik bir şehirdir.

s.1156

Bir zamanlar Muaviye b. Hadeye Sûsa'ye Abdullah b.ez-Zübeyr'i oldukça kalabalık bir askerle göndermişti. Ancak ona gelen habere göre Roma'lı Patriklerden biri olan Nikefor otuz bin savaşıyla buranın yöntemini üstlenmiş ve bu kuvvetlerle sahile inmişti. Abdullah hızla yürüyerek yüksek bir yamaca çıktı ve oradan denize doğru olan ve kendisiyle Süse arasındaki on iki millik bir alanı gözetledi ve bekledi. Bunu haber alan Nikefor ve askerleri tekrar gemilerine döndüler ve sahilden biraz açığa doğru çekildiler. Abdullah b. ez-Zübeyr'i ve askerleri de bineklerine binerek denize ulaşıncaaya kadar ilerlediler. Sûsa Şehri'nin kapısında konakladılar ve Abdullah atından inerek insanlara ikindi namazını kıldırdı. Romalılar onun bu durumuna ve kendilerine aldırış etmesine şaşırılmışlardır. Bu arada Romalılarda

kalabalık bir kesim grup grup süvari ve yaya olarak ileri atılmışlar ve ona doğru ilerliyorlardı. O ise namaza durmuştu ve bu durum onu ne korkutuyor ne de endişelendiriyordu. Ta ki namazını bitirince atının yularını tutarak atına bindi ve Romalıların üzerine abandığında Romalılar ondan kaçacak yer aradılar. Abdullah onları hezimete uğrattı ve Romalılar şehirlerine sığınincaya kadar gerisin geriye kaçtılar. Abdullah da artıl onların peşini bıraktı.

s.1157

Sûsa Şehri, saldırganlara karşı aşılmaz bir şehir olup ahalisi de kuvvet ve cesaret sahibidir. Ebu Yezid Muhalled burayı aylarca kuşatmış ancak geri çekilmiştir. O, Sûsa'ye seksen bin atlıyla yürümüşü. Bu konuda Sehl b. İbrahim el- Verrak Kamil bahrindeki şiirinde şöyle demektedir:

*“Hariciler onu Sûsa'de geri çevirdiler.
Ayakları ve gözleri yaralayan mızraklar ise bizdendir.
Kılıçlı cellâtlar, arasında uçuştular,
Toz duman bulutu içinde ve önemli kalelerin dışında.
Ahmed b. Belec Es-Süsi ise Vafir bahrindeki şiirinde şöyle
demektedir:
Süse'ye kondu ve ona azgınca saldırdı,
Fakat Allah, Süse'ye yardım edecek!
Süse batının üç noktası ve serhaddidir.,
Bundan dolayı şehirler ve kaleler ona borçlusudur....
Ona karşı saldırgan davrananlar lanetlendi.
Kureyza ve En-Nadir'in lanetlendiği gibi.
Herşeyin yaratıcısı; Aziz kıldı dini
Süse'de işler zorlaştıktan sonra
Eğer Süse olmasaydı, falaketler alır başını gider.
Ve korkudan; minicik çocukların bile saçları ağarırdı!
Süse'nin macerası dünyanın her bir yerine ulaşacak,
Ve Süseliler, kahramanca, çoğunu faş edecek!...”*

s.1158

Sûsa'nın el-Kayrevan çıkışı, kible tarafında bulunan el-Kayrevan kapısıdır. Süse'nin kabristanı ise el-Kayrevan yolunun hemen sağındadır. Ziyadetullah bu kabristana bir duvar yaptırmış ve şöyle demişti: " Kıyamet günü ne gibi şeyler hazırladığıma hiç bakmıyorum. Çünkü benim sicilimde şu dört şey var: el-Kayrevan'a Ulu Cami yaptırdım, er-Rabi Köprüsünü yaptırdım, Süse şehrine kale yaptırdım ve benden sonra İfrikiye'nin idaresine Ahmed b. Ebi Muhriz'i bıraktım."-

s.1159

Süse Şehrinin dışında ise nöbet noktaları, sınır karakolları ve barış içinde yaşamak isteyenlerin yerleri vardır. Şehrin içinde de yine " Karakol binası" diye bilinen ve etrafı şehir surlarında olduğu gibi sağlam surlarla çevrili olan büyük bir güvenlik noktası vardır. Burası şu an ki kullanımıyla hayırlı ve Salih insanların sığınağı durumundadır. Şehrin içinde ikinci bir kale daha vardır ve buraya" kasaba " denir. Burası şehrin göbeğinde olup dağın eteğinde ki sanayi merkezine bitişiktir. Bu dağın yamacı batıdan doğuya doğrudur ve şehrin en üst semti batı tarafındadır. Süse şehri bir dağın yüksekçe bir yamacında olup evleri denilen görülür. Şehir surlarının ardında ise denizcilerin el-Fintas veya Ventous olabilir diye isimlendirdikleri bir tapınak vardır. Burası Slav ülkelerinden vb. yerlerden gidenlerin Süse'ye vardıklarında ilk gördükleri görebildikleri noktadır. Bu tapınağın dört ayrı merdiveni vardır ve bu merdivenlerin her birinden ayrı ayrı yoldan tapınağın üstüne çıkılır. Yine bu tapınağın giriş yapılan kapısıyla çıkışların yapıldığı ikinci kapısı arasında gayet uzun bir mesafe vardır.

s.1160

Dokumacılık Süse'de yaygındır. Aynı zamanda burada ip de eğrilir/bükülür. Hatta bu eğrilen iplerin bir miskali iki miskal altın karşılığında satılır. Yine, el-Kayrevan'da giyilen kaliteli elbiseler Süse'de ağartılır. el-Kayrevan sahilinin, Süse'nin, el-Mehdiyye'nin, Sefaks'ın ve Tunus'un vergileri, Büytül-Malin araç ve başka girdilerinden hariç olarak 80000 miskal gelir sağlar.

3.32.Manastır Şehri

s.1161

Daha önce dile getirilen Sûsa'nın karakol noktalarından biri olan el-Manastır'ın içinde ki eski eserler hakkında daha önce bahsedilmiştir. Denildiğine

göre el-Manastır'daki " eski sarayı" Herseme veya Hirsime ya da Hürsüme olabilir b. E'yün h. 180 yılında yaptırmıştır. Bu sarayda aşure günlerinde birçok insan toplanarak büyük bir şenlik yaparlar. el-Manastır'da evler, yapı taşları farisi denilen öğütücü değirmenler ve su sarnıçları vardır. Burası aslında yüksek bir kale olup sağlam yapılmıştır. Bu sarayın ikinci katında halkın etrafında toplandığı bir şeyh devamlı bulunur. Burada yaşayan Salih bir insan topluluğu ve murabıtlar vardır. Bunlar ailelerinden ve aşiretlerinden ayrılarak kendilerini buraya bağlamışlardır.

s.1162

Muhammed b. Yusuf şöyle demiştir: " Bu saray/kale yüksekçe bir yerde olup iç tarafı geniş bir banliyo'dür. Bu banliyo'nun ortasında da mescitleri evleri oldukça çok olan ikinci bir kale vardır. Kible tarafında geniş bir avlu vardır. Bu avlunun içinde de sağlam yapılı yüksek kubbeler vardır. Murabbıd kadınlar, cami kubbeleri diye biline bu kubbelerin çevresine gelirler. Buranın sağlam yapılmış bir camisi olup bu cami tamamı birbirine geçme kemerler ve yapımında hiç ahşap kullanılmamış kubbelerle inşaa edilmiştir. Ayrıca birçok hamam da vardır. el-Kayrevanlılar, el-Manastırlılara mallar ve sadakalar getirirlermiş. el-Manastır yakının da devâsâ bir tuzla vardır ve bu tuzlada gemilere başka ülkelere gidecek tuzlar yüklenir yine el-Manastır yakınlarında sağlam yapılmış ve içinde salih insanların yaşaadığı bir gözetleme binası da vardır.

3.33. Tunus Şehri

s.1163

el-Kayrevan'dan Tunus Şehrine yüzmillik bir mesafe vardır. Bu mesafede üç konak vardır: Şekil oteline kadar bir konak, Osman Manastırına kadar bir konak ve burada el-Keyravan'a kadar da bir konak. Tunusdan el-Keyravan'a bir diğer yol ise Başü menzili, oradan ed-Devamis ve oradan da el-Kayrevan.

s.1164

Tunus şehrinin duvarları yirmi dört bin zirâ/kulaç'tır. Hicri 124 yılın da Ubeydullah b. el-Habhab; cami'yi ve sanayi merkezinin inşa eden kişidir. Buranın ahali "alçak kişilikleriyle" vasıflandırılmışlardır. Başlangıçta Tunus şehrinin ismi Tarış imiş ve buranın denizine de Radis denizi denirmiş. Bundan dolayı limanına da

Radis Limanı denirmiş. Tunus'u Hasan b. Numan/b. Adiyy b. Bekr b. Muğis b. Amır Mazigya b. Amir el-Ezdi feth etmiş olup Ebil-Muhacirden bir topluluk şöyle rivayet etmiştir: Hasan b. en-Nu'man Ertah'a yürüyerek Tunus çanağında/çukurluğunda Roma'lılarla savaştı. Roma'lılar ondan kendilerine müdahale edilmemesini ve haraca bağlanmamalarını ve kendilerini Hasan ve askerlerini yükümlülüğü kadar yükümlü kılınmalarını talep ettiklerinde o da bu talebi kabul ederek istedikleri cevabı vermiştir. Ancak bu sırada onların şehrin kapısı tarafında hazırlamış oldukları gemileri vardır ve bu kapıya Babu'n-Nisa denilirdi. Ansızın bu gemilere ailelerini ve mallarını yükleyerek bir gece kaçırılmışlar ve şehri böylece teslim etmişlerdi. Hasan şehre girerek şehri yaktı yıktı. Daha sonra da bir mescit inşaa etti. Müslümanlardan bir kısmı şehirde kaldı. Kartara yöneticisinin Hasan'e yaptığı oyun da böyledir. Nitekim Roma'lılar şehirden kaçmışlar ve geride yanında ailesinden başka kimsesi kalmayan Kartara'nın yöneticisi Mennak kalmıştı. Bu adam ailesinden bazı kimseleri; Hasan'e göndererek *"benimle ve oğlumla anlaşır ve öne süreceğim birtakım hususlarda bana kesin söz verersen ben de şehrin kapısını sana açarım. Böylelikle sen de şehirdekilere baskın yapabilirsin?"* Hasan da onun şartına karşılık Mennak çukuru denilen ve iki dağ arasında bulunan Menülleri isteyerek cevap verdi. O sırada bu bölge üç yüz altmış köyden oluşuyordu. Daha sonra şehrin kapısı bu anlaşmaya göre açıldığında, Hasan şehirde Kartegana yöneticisinden oğlundan ve ailesinden başka kimseyi bulamamıştı. Ancak Hasan adamın ileri sürdüğü şartları yerine getirmiş ve daha sonra el-Kayrevan'a gitmek üzere oradan ayrılmıştı.

s.1165

Muhammed b. Yusuf dedi ki: Romalılar, içinde Müslümanlar olduğu sırada denizden Tunus'a ani bir baskın yaparlar. Müslümanlara gemilerden saldırarak şehirdekilerin kimini öldürdüler, kimini de esir aldılar ve ganimet edindiler. O sırada Müslümanların düşmanlarından koruyacak hiçbir imkân yoktu sadece oraya karargah kurmuşlardı o kadar. Bu olay Hasan'e ulaşınca Hasan derhal Tunus'a geçerek arapların ileri gelenlerin 40 kişiyi Abdülmelik b. Mervan'a Müslümanların başına gelen belayı anlatan bir mektupla gönderdi. Bir murabıtı da Abdülmelik'in vereceği kararı alıncaya kadar orada bekletti. Bu olay Abdülmelik'e ulaşınca gerçekten çok ağır geldi. Yine o sırada onların arasına tabiinden büyükler çok olduğu gibi bunlardan iki tanesi de Resülüllah (sav)'ın ashabındandı: Enes b. Malik ve Zeyd b.

Sabit bu iki Müslümanlara şöyle seslendiler: " *Bu gün Radis'teki mücadele sebatkar olanlara artık cennet hak olur.*" Abdülmelik'e de şöyle seslendiler: Bu bölgelere imdat eyle ve ahalisine yardım et ki düşmandan yana güvende olalar. Böylelikle bunun sevabı da eciri de senin olsun! Çünkü buralar ahalisinin arkasından sürekli rahmet okunan mukaddes beldelerdir. Ve buralar Makdunya'nın "bununla el-Kayrevan'ı bahsediyorlar" bekçileridir!"

s.1166

Söylenceye/denildiğine göre Hızır (as) gemiye Radis denizinde delik açmıştır. Buradan geçen her gemiyi gasp eden kişi de Kartagena/Kartaca kralı El-Celendi imiş. Yine denildiğine göre Hızır (as) gemiye Radis Denzinde binmiş; öldürdüğü çocuğu da Tanbideh/Tanabdeh de öldürmüştür. Tanbideh bu gün el-Muhammediyeh diye isimlendirilmektedir. Yine Musa (as) Hızır'dan burada/Tanbideh de ayrılmıştır. Tanbideh, Tunus'a çok yakın birkaç mil mesafededir.

s.1167

Abdülmelik b. Mervan kardeşi Mısır Valisi Abdülaziz'e bir mektup yazarak Tunus ordugâhına bin Kıptî'yi aileleri ve çocuklarıyla sevk etmesini, onları Mısırdan taşıdırmasını, onlara tarışıye yani Tunus'a varıncaya kadar güzelce yardımcı olmasını bildirdi. İbn en-Numan'a da gelen Kıptîlere bir sanayi merkezi kurmasını yazdı. Böylece gelen Kıptîler bir kuvvet teşkil ettikleri gibi Müslümanlara sonuna kadar bir sayı üstünlüğü sağlayacaklardır. Yine sonuna kadar kuvvet devam etsin diye Berberilere de gemi inşası için kereste getirme görevini yükledi. Bunlarla gemiler yapıldığı gibi Romalılarla karada ve denizde savaşılacaktı. Bu gemilerle Romalıların kıyılarına ani baskınlar yapılacak ve böylece Romalılar el-Kayrevan'a Müslümanların bu durumunu görerek saldıramayacaklardı ve durum düzelecekti. Kıptîler Hasan'ın yanına vardıklarında Hasan o sırada Tunus da oturuyordu. Hasan, deniz suyunu Radis Limanında sanayi merkezine/imalathaneye akıtmış; Berberiler de keresteleri çekivermişlerdi. Buraya kaldıraçlar yerleştirdikten sonra da Kıptîlere gemileri yapmalarını emretti.

s.1168

Tunus Şehrinin doğusunda büyük bir göl vardır ve bu gölün çevresi 24 mildir. Bu gölün ortasında da Şekleh diye isimlendirilen ve üzerinde kelah bitkisinin bittiği 2 millik bir ada vardır. Burada virane bir sarayın kalıntıları vardır. Tunus'un tersanesi

limana bitişik, liman göle bitişik gölde denize bitişik bir konumdadır. Limanın hemen kıyısında Abdullah mescidi diye bilinen mescit vardır. Limanın kible tarafında ise sağlam ve taştan yapılmış bir hisar vardır. Buranın iç tarafında da sur gibi safi kayadan bir duvar vardır. Buna göre de gemilerin bu limana giriş yeri bu sur ile hisarın duvarı arasına düşmektedir. Saldırı durumlarında sur ile hisar duvarı arasına, gemilerin giriş çıkışını engelleyen demir bir zincir kullanılır. Bu hisar silsile/zincir hisarı diye bilinir. Hisarın kible tarafında iki büyük su tankı vardı ki Beni Ağleb hükümdarları bu tanklara deniz suyunu bırakırlar ve tankların içini balıkla doldururlardı.

s.1169

Daha önce geçtiği üzere Ubeydullah b. Habhab tersaneyi/sanayi merkezini yaptırmıştır. Belki de bunu rivayet edenler, Ubeydullahın tersaneyi yenilediğini ve sağlamlaştırdığını demek istiyorlar. Tunus; Müslümanların Tunus üzerinden Romalılar'a akın yaptığı günlerden bu güne kadar bayındır olmaya-kalmaya, Müslümanlar da Romalıları rahatsız etmeye ve onları savaşta yenmeye devam etmiştir.

s.1170

Tunus şehri Ümmü Amîl denilen dağın yamacındadır. Şehrin çevresini korunaklı bir hendek kuşatır. Tunus Şehrinin 5 kapısı vardır: Kiblede ki el-Cezire kapısı. Bukapı ismini Şüreyk Adasından almıştır. Bu kapıdan El-Kayrevan'a çıkılır. Kapının tam karşısında da Tevbe Dağı diye bilinen dağ vardır. Bu o kadar yüksek bir dağdır ve bu dağda hiç bir bitki bitmez. Dağın tepesinde denize bakan bir hisar vardır. Bu hisarın doğusunda el-Maşük mağarası denilen kapısı kıvrımlı bir koridordan oluşan bir mağara vardır. Mağaranın batısında bir su kaynağı daha vardır ki bu dağda bolca ekinlikler ve ürünlerle birlikte birçok köy vardır. Bu dağda 7 tane sarnıç vardır ve bu sarnıçların kemerleri aynı mimari tarzdadır. Bu dağın hemen batısında oyun alanı denilen yerde tepelikler ve ekinlikler mütemadiyen yer alırken aynı zaman da bu alanda Beni Ağleb'in birde sarayı vardır. Alan tamamıyla dikilen meyve ağaçları ve kokulu ağaçlarla kaplıdır. Tunus şehrinin doğu yakasında liman, daha önce zikrettiğimiz göl ve kıraç arazi yer alır. Yine doğusunda Kartegana kapısı yer alır. Onun gerisinde de hendek, bostanlar ve mera kovası denilen kovaları olan kuyular vardır. es-Sigaeyn kapısı biraz iç taraftadır. Bu kapının adı iki su kabından

gelmektedir. Çünkü Ebil-Gaffaz diye bilinen kuyu tam karşısındadır. Kuyu büyük bir olup suyu oldukça tatlı ve latiftir. Orada Beni Ağleb'in sarayları ile içinde meyveli ve kokulu ağaçların olduğu bostanlar vardır. Bitişğinde de tepesinde bina kalıntıları olan, Hatace Dağı denilen otsuz bir tepe vardır. Ertah Kapısı batıdadır. Yanında da Sugul-Ehad Kabristanı denilen kabristan vardır. Hendeğin iç tarafında ve kapıdan sonra el-Fehhameyn diye bilinen su birikintisi vardır. el-Merda banliyosu ise şehrin dışındadır. el-Merda banliyösünün kiblesinde şehrin ve civarının tuz ihtiyacını karşılayan büyük bir tuzla vardır.

s.1171

Tunus şehrinin camisi yüksek bir bina olup, denize doğru uzanır. Camide oturan bir kişi buradan bütün çevreyi görebilir. Camiye çıkarken doğu tarafında 12 derecelik bir yokuşla çıkılır. Tunus'ta birçok çarşı ve bu çarşılarda da ilgi çekici mallar vardır. Tunus şehrinde 15 hamam ve kaliteli birçok otel vardır. Tunus şehrinin çevresinde ki kapıların yanları tamamen iyi kalite mermerden ve iki kapı kanadı da dimdik ayakta ve tahtadan olup üçüncü tahta bu kanatların üstünde eşige paralel olup durmaktadır. Bunlar/Tunus'lular hakkında söylenen darb-ı meselelerden biri, şöyledir: Tunus'un çevre duvarları ve kapıları bembeyaz mermerdendir. Tunus'un içi ise kapkaradır.

s.1172

Tunus şehri bir ilim ve fıkıh şehridir. Buradan çıkan bir çok ilim adamı İfrikiye yargısının başında olmuştur. Bu faziletleriyle birlikte Tunus'lular Müslümanların halifelerine de gönderilen valilere karşı kıyam hareketinde bulundukları gibi bu teşşebüsleri ve muhalefet denemeleri 20'ye yakındır. Ancak ahalisi, Ebu Yezid zamanında öldürülmekle, tutuklanmakla ve mallarını kaybetmekle imtihana maruz kalmışlardır. Tarihçi yazar el-Cevbi tavi bahrindeki bir şiirinde şöyle diyor:

“Vah, yazık Tarşış'e; yazık ahalisine!

Gasbedici, siyah Habeşlinin elinden!...

Bazı şiirler de yine Tavi Bahrinde bir şiirde şöyle demişlerdir:

Senin ömrüne yeminler olsun ki Tunus'a da ismine de alışamadım,

Fakat alıştığım bir şey varsa o da beni korkutmasıdır!...”

s.1173

Tunus'ta er-Rayhiyyah diye bilinen ve bembeyaz olan çömlek su kapları yapılır. Bu çömlekler çok ince olup neredeyse şeffaftır ve başka ülke ve bölgelerde de benzeri yoktur. Tunus şehri, ürün ve meyveleri bakımından İfrikkiye Şehirleri arasında en öndedir. Bunlar arasında olan bir badem çeşidinin kabuğu o kadar incedir ki birbirine değdirildiğinde kabuğu hemen soyulur. Çoğunlukla bir bademin içinde iki adet içi olur ve içleri taneleri irice olduğu gibi içi de çok hoştur. Hele "zayıf nar" dedikleri nar çeşidini tadının güzelli ve bol sulu olması bakımından test etmeye elbette gerek yoktur. Turuncunun tadı güzel kokusu keskin ve görüntüsü çok hoştur. Siyah ve büyükçe olan el-Harimi incirinin kabuğu ince olup balı da öyle çoktur ki neredeyse içinde tohum bulunmaz. el-Mütenahi denilen büyük ayvanın da tadı güzel kendisi de keskin rayihalıdır. İyi kalite üzümünün tanesi ceviz büyüklüğündedir. el-Galuri cins soğan, turunc büyüklüğünde, ince uzun, hümayun bezi gibi ince kabuklu, tatlı ve bol suludur. Balık çeşitleri ise çok olduğu gibi benzerleri de başka yerlerde yoktur. Birçok cins çeşit balık son bahar aylarında buralara akın ettikleri gibi buranın denizinde senenin diğer aylarında bulunmayan balık çeşitleri de gelir. Bunların lezzetleri yoğundur ve damakta güzel bir tat bırakır. Bu balıkların her cinsinden işlenerek senelerce tadı ve ağırlığı kaybolmadan saklanabilir. Bunlardan bazıları şöyledir: el-Abenig cinsi balık, Ekim diye bilineni, el-Eşbariş diye bilineni, el-Meleküs diye bilineni, el-Bekünis diye bilinenleridir. Tunus'luların balıkları hakkında söyledikleri deyişlerden biri şöyledir: Eğer el-Bekünis olmasaydı Tunuslular kesinlikle birbirlerine düşmezlerdi.

s.1174

Tunus ile el-Kayrevan arasında ki yolda Mecaggah denilen bir menzil vardır eğer sahilde zeytinin tadı güzel olursa sığırcık kuşları gelir burada gecelerlermiş. Bu kuşlardan her biri pençesinde iki zeytin taşıyarak oraya bırakırlar ve bu zeytinler burada büyük bir yığına dönüşürler. Öyle ki biriken zeytinin ağırlığı yetmiş bin dirheme ulaşır.

3.34. Kartagena (Kartaca) Şehri

s.1175

Tunus şehri ile Kartagencin arası on iki mildir. Denildiğine göre Kartagena'yı Davud (as) zamanında Kral Didon kurmuştur. Yine denilene göre Kartaca'nın

kuruluşuyla Rûmiyyeh “Roma olabilir” şehrinin kuruluşu arasında yetmiş iki sene vardır. Bu şehre giren bir kişi yaşadığı müddetçe burada araştırma yapsa her gün daha önce görmediği yeni ve ilginç şeyler görür. Şehir deniz kıyısındadır ve denizin dalgaları şehrin surlarına çarpar. Parçalar halinde surlarının uzunluğu on dört bin kulaçtır.

s.1176

Ebu Cafer Ahmed b. İbrahim el-Mütetabbib el-Kayravani İfrikiye destanları hakkında şöyle bir şey söyledi: Musa b. Nusayr Endülüs'e girdiğinde ve Endülüs'ün fethini tamamladığında Endülüslülere şöyle seslendi: "İçinizdeki en yaşlı adamı bana gösterin!" Kendisine yaşlılıktan kaşının kılları gözünün üstüne dökülen yaşlı getirilince, Musa adama " Ey yaşlı adam! Sen nerelisin? diye sorunca adam "İfrikiye'nin Kartegana'sındanım" demişti. Musa ona " Seni buraya getiren şey nedir? Kartegana'dan ne haberleri var? diye sorduğunda yaşlı adam " Kartegana'yı Ad Kavminden geri kalanlar kurdular. Onların kavmi bir rüzgarla helak olmuştu. Ondan sonra da bin sene virane kaldı. Daha sonra da Aradmin b. Lavedin b. Nemrud el-Cebbur onu tekrar kurmuştur. İbn Nemrud, Kartegana'ya Delala'dan tatlı su getirmiştir. Bunun için de dağları kazdırmış/eştirmiştir. Vadi tabanlarına su kemerleri yaptırmıştır. Ki böylelikle su belli bir seviyeden aksın. Bunun için kırk sene uğraşmıştır. İhtiyar adam yine dedi ki: “ vadi yataklarında bu su kemerlerinin temelini kazdığında sırada üzerinde kitabe olan bir taşla karşılaştılar. Bir de baktılar ki taştan “ bu şehir, içinde tuz çıkmadıkça asla viran olmaz” yazıyordu. İhtiyar devamla “ biz bir gün Kartegana yolunda oturuyorduk. Bir de baktık ki bir taşın üzerinde tuzlanma olmuş. İşte o andan itibaren şehir bu durumlara geldi.” dedi.

s.1177

Kartegana'nın harbeye dönüşmesine gelince; İfrikiye kralı Anibal-Kartegana hükümdarlık merkeziydi. Bir zamanlar İtalya'ya geçmiş, Roma'ya gitmiş ve Roma komutanlarıyla karşılaşmıştı. O sırada Roma'da kral yoktu. Onlar ülkelerini aralarında seçtikleri yetmiş adamla yönetiyorlardı. Bunların arasında her yıl on iki'sini kura ile komutan seçerek ülkenin farklı bölgelerine gönderirlerdi. Anibal onları yenilgiye uğrattı ve onları birçok yerde katletti. Üç sandık içinde Roma krallarının ve öldürülen ileri gelenlerinin ellerinde bulundurdıkları altın mühürleri, yüzükleri de İfrikiye'ye göndermişti. Bunları gönderirken İfrikiye'de şöyle yazan bir

mektup gönderdi: “ *Bu öldürdüklerinden hariç olarak Romalı komutan ve ileri gelenlerin sayısındadır.*” Altı sene kadar İtalya’da kaldı ve Roma’yı almak için savaştı. Roma’nın çevresine baskın yaparak sıkıştırdı. Romalı komutanlardan Şebun denilen bir komutan askerleriyle gemilere binerek gizlice Slav/Adriyatik kıyılarına gelir. Ve orada kendisini bekleyenlerle buluşarak daha sonra İfrikiye’ye geçer ve Roma’yı muhasara altında tutan Anibal ile uğraşmayı bırakır. İfrikiye’lilere baskın yaparak İfrikiye’nin her tarafına yayılarak öldürdüğü, astığı ve yaktığı yıktığı. Kartegana’yı muhasarada tutmaya devam ederek İfrikiye’lileri kralları Anibal’a yollar ve Romalıların başlarına getirdiği musibeti anlatmalarını ister. İfrikiyeliler Anibal’ın yanına vardıklarında kendilerine yardım etmesi için acele etmesini söyleyerek başlarına gelenleri anlattıklarında Anibal buna çok şaşırılmış ve şöyle demişti: “ *Görüyorum ki benim bu şehri kuşatmam Roma’lıların ismini dünyadan silecek bir olaydır. Ancak şunu da görüyorum ki “gök ilahı” buna izin vermiyor.*” Daha sonra da gemilere binerek İfrikiye’ye geri dönmek için acele etti. Yapılan savaşlarda ise Romalıların komutanı Şebun, Anibal’ın üzerine yürüyerek Anibal’ı her yerde mağlup etti.

s.1178

Anibal, Şebun’a şöyle diyordu: “*Biz sizi öldürürken ve sizi kendi topraklarınızda yenilgilere uğrattırken siz neredeydiniz, elimizden kurtulmanız ey Romalılar!*” Buna karşılık Şebun ona şöyle diyordu: “*Siz bizim topraklarımızda iken kendi yurtlarımızdan ve kalelerimizden ve topraklarımızdan sizden daha fazla moralsiz ve korkudayken siz bizden daha azimli ve sebatkârdınız. Daha sonra biz sizin topraklarınıza geçince ise durum ve sonuç değişti.*” Bu savaşlarda Roma’lılar İfrikiye’lileri yenerek Kartegana şehrini yerle bir etmişlerdi.

s.1179

Kartegenadaki en ilginç yapı oyun alanı arena olup onlar bu arenaya “*tayadır*” Anfitiyatro, tiyatro derler. Bu arena sütunların üzerine binen kemerlerle inşa edilmişti. Yine bunların üzerinde de bir kat daha arenayı çevreleyen sütunlar üzerindeki kemerlerle inşa edilmişti. Duvarlarına hayvan resimleriyle çeşitli meslek erbabının faaliyet resimleri çizilmişti. Tabi bunların yanına rüzgâr resimleri de... Sabah rüzgârı güler yüzlü, batı rüzgârı ise asık suratlı olarak resmedilmişti. Katergenadaki mermerleri taşımak ve yerinden sökmek için bütün İfrikiye halkı

toplansa yine de çokluğundan dolayı bunun başaramazlardı. Kartegana'nın bir tarafında büyük bir hisar vardı ki bu hisar olağanüstü büyüklük ve yüksekliktedir. Onlar bu hisara "el –muallagah" diyorlardı. Hisarın üst üste katları ve kemerleri denize yukarıdan bakıyordu. Hisarın batısında bir yüksek bina daha vardı ki bu bina "tayatır" theatre-anfityatro olarak biliniyordu. İşte arenada bu anfityatro'nun içindedir. Bu arenanın birçok kapıları ve menfezleri havalandırma pencereleri vardır. Arena binası kat kat olup herdir kapının üzerine de hayvan resimleri parlak bir şekilde yapılmış olup ayrıca meslek ustaları'nın resimleri de vardır. "Kümeş" dedikleri bir hisar daha vardır. Ki bu hisar da çok katlı olup olağanüstü büyüklük ve yükseklikteki mermer sütunlarla yapılmıştır. Bu sütun başlıklarının her birinin üzerine on iki (12) adam ortalarında yemek sofrası ve içecekleri olduğu halde oturabilirler. Bu sütunların üzeri uzunlamasına oyma desenli olup kar gibi bembeyaz billur gibi saydamdır. Sütunların bir kısmı ayakta dimdik olmasına karşın bazıları devrilmiştir yıkıktır. Hisarın bir de tonozu vardır ki bir tarafında duran kimse diğer tarafını göremez. Yapının yedi adet "şeytan sarnıçları"denen büyük sarnıçları vardır bu sarnıçlarda eski bir su vardır ve bu suyun sarnıca ne zaman girdiği bilinmemektedir Kümeş hisarının yanında tonozları üst üste yapılmış bir de hapisane vardır ki bu hapisane zifiri karanlık olup girişi korkutucudur korkunçtu. İçerideki cesetler öldükleri gibi bugüne kadar ulaşmışlardır bu cesetler dokunulduğunda çürümektedirler.

s.1180

Şehrin içi limandır. Gemiler şehre bu liman yoluyla giderler. Bu liman bu gün için bir tuzladır ve üzerinde bir hisar ve Ebu Süleyman kulesi diye bilinen bir gözetleme kulesi vardır. Şehrin ortasında ise büyük bir sarnıç vardır. Günümüzde bu sarnıcın çevresinde, yıkılanları hariç 1700 kadar " kemeraltı küçük destek sütunları" vardır. Cakkar kaynağından çıkan su Kartegana'daki bu yere akıtılarak getirilmektedir. Bu da neredeyse bulutlara kadar yükselen ve bir yerde yerin altında kaybolan başka bir yerde de üst üste su kemerleri olarak ortaya çıkan büyük bir kanal marifetiyle sağlanmaktadır. Ubeydullah eş-Şii bu sudan içerdi ve her gün bu sudan büyük hayvanlarıyla getirtirdi.

s.1181

Kartegana'da el-Uhteyn diye bilinen iki hisar vardır ki bu hisarların yapısında birbirine girintili yapılmış mermerlerden başka bir taş kullanılmamıştır. İki hisara da hisarların arka/iç taraflarından gelen bir su vardır. Ancak bu su buralara hangi kaynaktan gelir bilinmemektedir. Yine gelen bu su daha sonra denize dökülür. Bu suyun üzerinde de Kartegana Köylerinin su değirmenleri vardır. Kartegana'da bazı sütunlar vardır ki yerden göğe doğru dimdik uzanan bu sütunların kimisi 40 kulaca kadar uzanır. Sütunların üzerine "Neşefe Taşı" denilen bir taştan kemerler çatılmıştır. Bu neşefe taşı öyle hafif bir taştır ki batmadan suyun üstünde durur. Bu alanda öylesine yüksek bir kubbe vardır ki iyi ok atan birisi okunu bu kubbenin yüksekliğine çıkaramaz. Çevresinde mozaik döşeli bir zemin vardır ki bu zemin ellişer kulaç en ve boydadır. Günümüzdeki Kartegana harabeleri hep yüksek yerlerde olup buralarda bayındır köyler vardır. Ürünlerinin çeşidine sınır olmadığı gibi daha kalitelisi de hiçbir yerde bulunmaz.

s.1182

Güvenilir insanların Abdurrahman b. Ziyad b. En'am 'dan aktardıklarına göre o şöyle demiştir: Ben Kartegana'da amcamın yanında küçük bir çocukken oradaki eski eserleri ve ilginç yerleri dolaşdım. Bir gün bir de baktık ki bir mezarın üzerinde Himyerice bir yazı gördük şöyle diyordu: "Ben Abdullah'ım! el-Evas'ın oğlu ve Allah'ın peygamberi Salih'in elçisiyim." Bir başka rivayete göre de şöyle yazıyordu: "Ben Mu'teb'im!.. Bu köy halkına elçi olarak gönderildim ve onları Allah'a çağırıyordum. Onlara bir kuşluk vakti gelmiştim ancak onlar ise beni öldürdüler!.. Hesaplarını görecektir Allah'tır." İshak b. Abdülmelik el-Melşüni şöyle demiştir: "İfrikiye topraklarına hiçbir peygamber girmemiştir. Buraya iman üzere giren ilk kişi Meryem oğlu İsa (a.s)'ın havarilerinden biridir.

s.1183

Süse Şehriyle Tunus Şehri arasında Şüreyk Gölü vardır. Bu göl adını burada valilik yapan Şüreyk el-Absi'den almaktadır ki bu adam Şüreyk adası ve çevresine imamlık/önderlik yapmıştır. Başü menziline gelince ise; Burası mamur çarşıları, 3 tane meydanı, hamamları ve camisi olan büyük ve yerleşik bir şehirdir. Başü'da Ağlebilere hükümdarlık yapmış olan Ahmet b. İsa adına bir de hisar vardır. Abdullah b. Sa'd b. Ebi's-Serh Mağrib'e girdiğinde Romalılar Şüreyk adasına sığınmışlar ve toplanmışlardır. Oradan da İglibiyye Şehrine ve çevreye dağılmışlardır. Oradan

Galsarah Adasına ki burası Sicilya ve İfrikiye arasındadır geçmişlerdir. Bu sırada Galsarah Mamur bir yerleşim merkeziydi. Denildiğine göre Romalılar burada Abdülmelik b. Mervan'ın halifeliğine kadar oturmaya devam etmişlerdir. Nahayert bir gün Abdülmelik b. Mervan Abdülmelik b. Gutn deniz seferine çıkmış ve bu civardaki adalar ve kaleleri feth etmiş, bazılarını harap etmiş ve seferden zaferle dönmüştü.

s.1184

Tunus ile Başü menzili arasındaki merhalede epey çok, bayındır ve yerleşik köyle vardır. Daha sonra Başü'den ed-Devamis Köyü arası da bir merhalelidir. ed-Devamis de büyük bir köy olup zeytin ve başkaca ağaçları çoktur boldur. Başü ile ed-Devamis arasındaki merhalede Gasrû's-Zeyt, Vadi'd-Demeneh, Reyhan Oteli ve Vadi'r-Rumman vardır. ed-Devamis ile el-Kayrevan arası bir merhalelik bir mesafe olup arsında hisarlar, menziller ve köyler vardır.

s.1185

Şüreyk Adasının kuzey hizasında deniz kıyısında Zağvan Dağı vardır. Bu dağ yüksekçe olup aynı zamanda Kalbu'z-Zeggag diye de bilinir/isimlendirilir. Bu isimle anılması belirgin olması, yüksekliği ve bu taraflarda yolculuk yapanların bu dağa bakarak yönlerini bulmasındandır. Zagvan Dağı günlerce mesafelik yoldan görülebilmektedir. Yine bu isimle isimlendirilmesi bulutlara varan yüksekliği ve çoğunlukla yamacının yağmur alıp tepesinin yağmur olmaması dolayısıyladır. İfrikiye'liler insanlara ağır gelen bir olayla karşılaştıklarında: " Bu olay Zagran Dağı'ndan daha güç ve er-Rasas/kurşun Dağı'ndan daha ağırdır" derler. Zagran Dağı Tunus Şehri'nin yolunda yükselmektedir. Nitekim şair ayağına taktığı bir yanılla el-Kayrevan'dan Tunus'a gönderdiği posta güvercinine şöyle demektedir: Zagran Dağı'na olabildiğince yüksel, ve yükselirken bulutlara karış!.. Zagran da suyu, meyveleri ve bostanları oldukça çok olan köyler vardır. Bunlar arasında Şekl Oteli diye bilinen bir yer vardır ki burası Tunus'a bir merhale uzaklıkta büyük ve yerleşik bir köydür. Bir diğeri Gulemecineh Köyüdür. Ebu'l Kasım b. Ubeydullah bu köyü kurmaya başlamış ve daha sonra burayı Hürare ve Netüce'lilerden yolculuğa çıkanlar için bir yerleşim yerine dönüştürmüştür. Bu dağ aynı zamanda salih insanların ve hayırlı Müslümanların sığınağı olmuştur.

s.1186

Zagvan Dağının batısında Lerbes Şehri vardır. Lerbes ile el-Kayrevan arası 3 günlük yürüyüş mesafesindedir. Lerbes ile surları olan büyük bir şehir olup çevresinde de büyük bir banliyosu vardır. "Anber yurdu" olarak bilinen Lerbes'in topraklarında en kaliteli zaferan yetişir. İbrahim b. Ebi'l-Ağleb, el-Kayrevan'dan çıkmış ve buraya sefer düzenlemiştir. h.296 yılında Ebu Abdullah Eş-Şii Lerbez'in üzerine yürümüş ve burada konaklamıştır. Nitekim İbrahim'le birlikte hareket eden genel İfrikiye orduları da buradadır. Ancak İbn Ebi'l-Ağleb yanındaki komutanları ve askerleriyle Trablus'a kaçarken EbuAbdullah eş-Şii de Lerves'e girmiş ahali ve askerlerden geride kalanlar camiye sığınmışlar bu sırada izdihamdan dolayı insanlar birbirlerinin üzerine çıkmışlardır. Fakat Eş-Şii hepsini öldürmüştür. Öyle ki sağanak yağmur selinin aktığı gibi mescid'in kapılarından kan seli akmış. Denildiğine göre o mescidin içinde otuz bin kişiyi öldürmüştür. Bu olay ikindi zamanı vaktinden gecenin sonuna kadar devam etmiştir. Beni Ağleb'in İfrikiye'de ki hükmü 111 sene sürmüştür.

s.1187

Lerbes Şehrinden el-Ensariyyin Şehrine olan mesafe 1 günlük yürüyüş mesafesidir. el-Ensariyyin Şehrinin adı Ensardan Cabir b. Abdullah'ın çocuklarının buraya konup yerleşmesindendir. Toprağı verimli, ürünlerin bol ve buğdayı da İfrikiye'deki en kaliteli buğdaydır.

s.1188

el-Kayravan ve Gafasah Şehrinin arası 3 gündür. Gafasah tamamen mermer sütunlar ve kemerlerle inşa edilmiş bir şehirdir. Şehrin çevresi ise iyi bir işçilikle örülmüş yüksek kayalarla çevrilidir. Denildiğine göre bu suru yapan kişi Nemrudun oğlu Şantiyan'dır. Nitekim üzerinde de ismi yazılı olup günümüzde de bu isim okunaklı olarak ulaşmıştır. Sur ise sanki daha önce yapılmış bitirilmiş gibidir. Gafasah Şehrinde iki çağlayandan dökülerek ortaya çıkan iki nehir vardır ki bu nehirlerin suyu buranın bostanlarını ve ekinlerini sular. Camisinin içinde 40 kulaç en ve boyunda ilk dönemlerden kalma ve etrafı kayalarla inşa edilmiş bir pınar vardır. Gafasah, el-Kayrevan yöresinde fıstığı en bol olan yerdir. Buradan çıkan fıstık Mısır'a, Endülüs'e ve Sicilmâse'ye götürülür. Ayrıca burada genel hurma ve meyve çeşitleriyle birlikte el-Kayrevan hurması denilen güvercin hurması büyüklüğünde bir

çeşit hurma da yetiştirilir. Gafasah'ın çevresinde 200'den fazla mamur kasırlar vardır. Bazen içlerinden bazen de hemen yanı başlarından su kaynakları fışkıran bu kasırlar Gafasah Kasırları adıyla bilinir. Gafasah'ın vergi gelirleri elli bin dinardır. Gafasah'tan Tarrag şehrine gidilebilir. el-Kayrevan'a gitmek istediğinde Gafasah'tan Feccül-Himara varmadan yolun yarısındadır Tarrag. Tarrag Şehri büyük ve misafirperver bir şehir olup şehrin camisi ve kalabalık bir çarşısı vardır. "Tarragi" elbiselerini ismi de buradan gelmekte olup bu elbiseler Mısır'da beğenilir. Bu şehir fıstığı çok olan bir şehirdir.

s.1189

el-Kayrevan'dan batıya doğru altı gün boyunca ilerlersen Nefzaveh Şehrine ulaşırın Nefzaveh Şehri'nin el-Berberiyyetu Taverge denilen bir su kaynağı vardır. Ve bu büyük kaynağın gözü nerededir bilinmemektedir. Nefzaveh Şehri'nin yer yer kayadan yer yer tuğladan bir suru olup altı kapısı vardır. Şehrin bir camisi ve kalabalık çarşıları vardır. Bu şehir etrafında hurmalıkları ve meyvelerin çok olduğu bir nehrin üst tarafına kurulmuştur. Şehrin çevresinde birçok su kaynağı ve sebze bahçeleri vardır. Şehrin ilk yerleşim yeri eski şehir "el-Medine" diye bilinmekte olup bir suru, camisi, hamamı ve çarşısı vardır. Çevresinde de su kaynakları ve bostanlar vardır. Nefzaveh Şehri ile Gabis arası üç konaktır. Gaytun Beyyadah-Tan Naftah Şehrine ise bir konaklık mesafe vardır. Oradan Tüzer Şehrine bir konak, Tüzer/Tevzer'den yine Nefzaveh'e ise bir konak mesafe vardır. Nefzaveh'den Kastilya bölgesine gidilebilir. Yalnız aralarında bataklık bir bölge vardır ki yola dikilen tahtalar olmasa yolu bulmak mümkün değildir. Bu yolun klavuzları ise Benü Müleyt'dir. Çünkü bu insanların obası burasıdır. Bir kimse burada sağa ya da sola yanlışlıkla saparsa sabun kıvamındaki koyu kırmızı bir çamura batar. Burada bir çok askerler ve topluluklar bataklığa saplanmışlar ve kendilerinden bir daha haber alınamamıştır. Burası "es-Sevvaha" bataklık adıyla anılır. Bu bataklık alan Gavvasin Şehrine kadar devam eder. Diğer bir söylentiye göre de Gudames Şehrine kadar devam eder gider.

3.35.Kastilya Bölgesi

s.1190

Kastilya'nın belli başlı şehirleri Tüzer, el-Hummeh/el-Hammeh ve Naftah'tır. Buranın baş şehri Tüzer olup; etrafı ve kaya surlarla çevrili büyük bir şehirdir.

Sağlam yapılı bir camisi ve birçok çarşısı vardır. Çevresinde de geniş banliyoları vardır. Şehir dört (4) kapılı olup korunaklı bir şehirdir. Toprağına uygun olmayan badem ve şeker kamışı dılında ürünleri, bostanları ve hurmalıkları çoktur. Çevresinde çok kalabalık hurmalık bölge vardır. Burası İfrikiyy'e de hurmalıkları en fazla olan bir yer olup çoğu günlerde burada iyice yüklenmiş olarak 1000 deve yükü hurma çıkar. Suyu 3 kaynaktan temin edilir. Burada kumların içinde bir çeşit beyaz ve un gibi ince kum çıkarılır. Ahali bu kumun ve su kaynaklarının çıktığı bölgeye Şereş demektedir. Bu 3 nehrin suları bu kumluk alanda toplandıktan sonra vadi-l-Cemal denilen yerde kollara ayrılır ve buradaki kanyonun derinliği 200 kulaçtır. Daha sonra bu üç nehirden her biri altı adet dereye dönüşür. Bu derelerden de adaletli bir şekilde bölünmüş olarak taştan yapılma kanallara akarken ortaya çıkan arıkların sayısı belli değildir. Her bir arığın genişliği iki karış olup derinliği de "sere" dir. Burada kullanılan her dört bakraç su için yıllık bir miskal ödeme yapılır. Denildiğine göre bu sudan gündüz dört defa sulama yapan bir kişi yıllık olarak muskalın altı da bir'i kadar ödeme yapar. Bunun hesabı kitabı aşağı yukarı bu şekildedir. Nitekim bu sulamada hallaç aletin yayına benzer bir yayın kapattığı ve altında bir delik olan kovanın sıra ya da nöbet ile kullanılmasıyla yapılır. Kovayı su ile doldurur, asar ve bostanın bahçesini kovayı kullanarak bu kanallardan sular ve kovanın boşaltacağı su bitene kadar böyle devam ederken sonra tekrar ikinci defa kovayı doldurur. Onlar bir tam gün boyunca yapılan sulamanın yüz doksan iki kova hesabına geldiğini biliyorlardı.

s.1191

Buranın turuncu kadar kocaman ve tatlı olanı başka bir yerde yoktur. Bunlar arasında terecebin, mukhayta ve emleci söyleyebiliriz. Kastilyanın vergi geliri 200.000 dinardır. Buranın ahalisi köpek etini sever. Köpekleri bostanlarda beslerler, bu sırada köpeğe hurma da yedirirler. Beslendikten sonrada köpeği yerler. Onlardan bacakları zayıflamış olan birinin bana söylediğine göre bu adam köpeğe et yedirerek beslemiş ve ona güzelce bakmış. Köpeğe ne olduğunu sorduğunda ise adam köpeğin artık semirmiş bir enik olduğunu söylemiş.

s.1192

Kastilaya'da postu değerli bir tilkiden başka bir hayvan bilinmediği gibi, Kastilya'dan ötede bir yerleşim yeride bilinmemektedir. Daha ötede ancak ve ancak kumlar ve bataklık alanlar vardır. Onların söylediğine göre bu yöreden birtakım

kişiler Kastilyanın ötelerinde ne olduğunu merak etmişler ve azıklarını hazırlayarak günlerce kumlarda ilerlemişler. Ancak hiçbir uygarlık izine rastlamadıkları gibi gidenlerin çoğu da bu kumlarda can vermişler.

3.36.el-Kayrevan Şehrinden Ebu Tavis Kalesine Giden Güzergâh

s.1193

Ebu Tavis kalesi önümde engelleri olan korunaklı ve büyük bir kaledir. el-Kayrevan yerle bir edildiği sırada İfrikiye'lilerin çoğu buraya göz etmilerdir. Burası bu gün tüccarların uğrak yeridir. Ticaret adamları Irak'tan, Hicazdan, Mısırdan, Şam'dan ve sair mağrib ülkelerinden buraya gelirler. Bugün burası Sanhaceh krallığının da yönetim merkezidir. İnşallah bu kitapta yeri geldiğinde Ebu Yezid Muhalled b. Keydad b. İsmail'in de bu kaleye sığındığından bahsedeceğiz.

s.1194

el-Kayrevandan çıkarak vadi'r-Rimal'e doğru kırk mil ilerlersen bir köy olan Ebu tavis kalesine varırsın. Zeytini çok olup kumları da kırmızıdır. Buradan ürünleri ve akarsuları bol ve eski bir yerleşim yeri olan Sebibe şehrine ulaşırsın. Oradan da Gal'atu'd-Dik'e.... oradan es-Sikke'ye ki kocaman bir kale olup içerisinde çarşı kompleksi de vardır. Oradan da Mecanetül-Metahin Şhrine gidilir ki buarası kadim bir kenttir. Kentle, benzeri dünyada başka bir yerde olmayan değirmen taşı ocağı vardır. Oradan Melleg nehrine ki büyük bir nehir olup çevresinde kadim eserler vardır. Oradan doğuya doğru gidildiğinde Tebesse veya Tebüsse Şehri gelir... Tebesse ilk dönemlerden kalma bir kent olup içinde antik kalıntılar olduğu gibi kentin ürünleri ve ağaçları çoktur. Oradan da bir nehrin kenarına kurulu olan Meskiyaneh köyüne varılır. Bu yerlerin hepsi de inşallah buralarda bulunan insanların isimleriyle birlikte ileride kitapta anılacaktır. Meskiyaneh'den Bağayeh Şehrine geçilir. Bağayeh Kenti Avras Dağının eteklerindeki otlaklarıyla, ekinleriyle, ürünleriyle ve akarsularıyla eski ve büyük bir kenttir. Avras Dağı aynı zamanda es-Süs Kentinin de yanı başındadır. Ebu Yezid Muhalled b. Keydad bu dağda oturmuştur kalmıştır.

s.1195

Bağayeh Gasas Şehrine geçilir ki bu şehirde bir nehrin kenarına kurulu eski bir kent olup batısında Şamileh Dağı vardır. Buradan Madegus'un mezarına geçilir.

Bu mezar büyük bir dağ şeklinde olup delikli ince tuğlalardan yapılmıştır. Üzerinde yapılmış küçük kemerler vardır. Bunlar kurşunla birbirine geçmelidir. Mezara evcil hayvanların resimleri çizilmiştir. Yan taraflarında basamakları olup tepesinde biten ağaçlar vardır. Daha önceki insanlar bu binayı yıkmaya karar vermişler ancak çok zor olduğu için yıkamamışlardır. Bu mezarın doğusunda Madegüs Gölü vardır. Göl, bir kuş cennetidir. Buradan Mezzate'lilerin yerleşmiş olduğu eski bir hisar olan Belzeme'ye gidersen. Hisar; köylerin ve ekinliklerin çokça yer aldığı düz bir alandır. Buradaki köylerde de daha birçok hisarlar mevcuttur. Belzeme'den Neğaves Kentine geçersiniz... Nağaves akarsuları, ürünleri ve ziraat alanları çok alan bir şehirdir. Doğusunda da el-Levz kenti vardır.

s.1196

Neğaves'ten Tabneh gidilir Tanbeh ise büyük bir kent olup günümüze ulaşan surları el-Mansur ebu-Düvanig tarafından yapılmıştır. Kent Musa b. Nusayr'ın fethettiği kentlerden olup o sırada esir alınanlarının sayısı yirmi bin'e ulaşırken kralları Küseyle'de kaçmıştır. Surları tuğladan yapılmış olup içinde bir yerleşim yeri yakınında da banliyoleri vardır. Yerleşim yerinde bir cami ve akarsu yun doğrudan içine döküldüğü bir sarnıç vardır. Bostanlar bu sarnıçtan sulanır. Burayı " Hazermerd" diye bilinen Ebu Cafer Ömer b. Hafs el-Mühallebi'nin kurduğu söylenmektedir. Burada Arap olanlarla olmayanlar bir arada oturmakta olup bazen aralarında tatsızlıklar savaşlar çatışmalar olmaktadır. Çevresinde ise Benü Zugrah oturmaktadır. Muhammed b. Yusuf'un dediğine göre Tabneh'deki yerleşim yeri çok eski, kocaman ve üzerlerinde kemerleri olan devâsâ kayalardan yapılmış olup kemerleri işçiler sökmektedir. Kentin bu devâsâ yapısı kible tarafından kentin surlarına yapışık olup doğu tarafında da demir bir kapısı vardır.

s.1197

Tabneh Şehrinin kapılarından birisi Hakan Kapısıdır. bu kapı taş yapıdır. Yine bu kapıya demir bir kapı takılıdır. Yine bu gizli bir kapıdır. el-Fetih Kapısı batı tarafında olup o da demirdendi. İki kapı arasında semat denilen bir yapı olup bu yapının üzerindeki demir kapı da gizli yapılmıştır. el-Cedid Kapı'sıda böyledir. Kettamme Kapısı ise iç taraftadır. Şehrin dışında el-Fetih Kapısının karşısında geniş bir çukur alana dikilmiş bir sur vardır. Bu surun uzunluğu Tabneh Şehrinin üç'te iki'si kadardır. Şehri Ömer b. Hafs Hazermerd kurmuştur. Sokakları birbirinden tatlı su

arıkları ayırmaktadır. Şehirde daha önce zikredilen "Simat" tan başka çarşılar da vardır. Banliyölere bitişik fazla olmasa da bostanları vardır. Mezarlığın doğusunda olup mezarlığın yakının da Ferğan Göleti diye bilinen bir su birikintisi vardır. Gölet bayram namazgâhının iç tarafındadır. el-Kayrevan'dan Sicilmâse'ye kadar olan yerlerde Tabneh'den daha büyük bir kent yoktur. Nehrin adı Beytam'dır. Suyu taşındığı takdirde bütün büyük arazi ve çukur arazileri sulamaya yeter. Bura halkı şöyle der: "Beytam Beytu't-Taam yani Beytam Erzak deposudur." bunu da ekinin kalitesi dolayısıyla derler. Eğer Araplarla el-Müvelled'ler arasında savaş olursa, Araplar Tehüza ve Satif Şehirlerinin Araplarından, el-Müvellet'ler ise Biskerah ve bağlı yerlerin halkından yardım isterler. Ahmed b. Muhammed el-Mervezi, İsmail b. Ebil-Kasım hikâyesini anlattığı seri bahrindeki şiirinde şöyle dedi:

*“Yürüdük ve Tabneh yakınlarına dayandık,
Tabneh halkı da şehirden sıkıntılarla kaçtılar.
Aziz olan Allah'ın vermesi ne kadar değerlidir.
Halk cehennemden sonra cennete gitti...
Zeydan geçidi Tabneh Şehrine doğru uzanır. Ebu Abdullah Eş-Şii Kamil
bahrindeki şiirinde bu durumu şöyle ifade ediyor:
Kimisi benim minderimin yumuşaklığına imrenir!..
Bilsin ki benim minderim ve koltuğum eyerimdir...
Kimisi de beğenir ve sever,
Delikli tefleri ve zil seslerini!..
Ben ise hiç bir şeyi sevmiyorum?...
Yangın çıgıllıklarının arasına dalmanın dışında...
Ordumla çıkıp geldiğimde sor orduma...
Perşembe günü Zeydan Geçidinden ortaya atıldıklarında...”*

s.1198

Tabneh'den, ekinlikleri, nehirleri ve ürünleri bol ve aynı zamanda büyük bir belde olan Maggarah'a; oradan da Ebu Taviil Kalesine gidilir. Bağayeh ile Biskerah Beldesinin arası 4 gündür. Biskerah aslında küçük bir beldedir ama içinde de birçok yerleşim yeri vardır. Merkez ise Biskerah'dır. Biskerah hendekli ve etrafı surlarla çevrili bir beldedir. Bir camisiyle birlikte birçok mescidi ve hamamları vardır. Çevresinde ise birçok bostan vardır. Burası farklı cinslerdeki hurma ağaçlarından

oluşan büyük bir ormanın içindedir. Bunlar arasında "el-Kesba" diye tanıttıkları "es-Sayhani" hurması da vardır ki bu hurmanın diğerlerine nazaran değeri dolayısıyla hakkında “darb-ı mesel” söylenir. Bir diğer cins hurma daha vardır ki buna da "el-Lübari" derler. Bu hurma krem renktedir. Ubeydullah eş-Şii işçilerine bu hurmayı satmayı yasaklamış ve sakındırmış, orada bulunan bu cins hurmaları kendisine getirtmiştir. Başka yerde dengi olmayan birçok çeşit hurmayı saymaya kalkışırsak söz uzar. Biskerah'ın çevresinde daha önce zikrettiğimiz hendeğin dış tarafında banliyöler vardır. Biskerah'ta çokça âlim de olup halk Biskerah'ın yerli halkının mezhebindedir. Şehrin kapıları arasında Babu'l-Magbereg, Babu'l-Hammam ve Babun Salis gibileri de vardır. Buranın asıl sakinleri el-Müvellidun denilen topluluktur. Şehrin çevresinde ise Berberi aşiretlerinden Sidrateh, Meğraveh oğulları, Cüzür oğulları ailesi ve Yazmert oğulları vardır. Biskerah Şehrinin iç tarafında suyu tatlı birçok kuyu vardır. Bu kuyulardan biri de camideki çekmekle suyu bitmeyen/tükenmeyen kuyudur. Yine şehrin içinde suyu nehirden gelen bahçeler vardır. Ayrıca şehirde bir de tuz dağı vardır ki bu dağdan, yüksek bir kayadan koparıldığı gibi koparılır. Ubeydullah eş-Şii ve oğulları, sofralarında/yemeklerinde bu tuzdan kullanırlar. Biskerah hurma ağaçlarıyla tanınır. Ahmed b. Muhammed el-Mervezi Seri, bahrindeki şiirinde şöyle demektedir:

*“ Sonra Biskerah’a hurma ağaçları geldi,
Ve onun güzel görüntüsünden faydalanıldı.”*

s.1199

Tunustaki el-Kayrevan’dan Ebu Taviil Kalesine olan güzergâhtaki şehirlerarasında Cemmüneh, Tavlagah, Meliley ve antik bir kent olan Bantys/Pontus ya da Pantheus gibi şehirler vardır. Biskerah’ın içme suyu, Avras Dağından gelen Biskerah’ın iç taraflarındaki nehirden sağlanır. Biskerah’ın köylerinden biri de Melişun diye isimlendirilen köydür. Ebu Abdullah el-Melişuni ve oğlu İshak bu köyden olup ikisi de kendilerinden faydalanılan iki âlimdir. Ebu Abdullah b. Meymun, Mukatil ve benzeri âlimler onlardan ders almışlardır.

s.1200

Ahmed b. Ömer b. Enes’in bana haber verdiği göre ve Kasım b. Abdülaziz’in de ona haber verdiği göre Biskerah’a giden yolda Zey Kızı diye bilinen bir dağ vardır. Dağ’ın ortasında bir mağara, mağarada da o kadar zaman

geçmesine rağmen cesedi bozulmadan duran bir adam cesedi varmış. Sanki daha iki gün önce öldürülmüş gibi yaralarından hala kan akıyormuş. Herkesin herkese aktardığı rivayete göre de bu adam daha önce ne zaman öldürülmüşse bilmiyorlarmış. Buraların ahalisi sonunda adamı teberrüken bu mağaradan alarak kendi meydanlarına defnetmişlerdir. Daha sonra da o kadar önem verdikleri bu adamı mağarada buldukları o halini ve adama önem vermemeye başlamışlar. Buraların güvenilir kişiler olayı böyle aktarmaktadırlar. Allah dilediğini yapandır.

Muhammed b. Yusuf kitabında bu maktül'ün bir dağın doğusundaki Arban kaynağı denilen yarığında olduğunu söylemiştir. Bu su kaynağı Mermacene/Kartegana da olabilir. Şehri ile dile getirdiğimiz şehir Biskerah arasındadır. Yine onun kitabında aktardığına göre maktülün ilk öldürüldüğü/boğazlandığı günkü gibi kanının aktığı ve adamın öldürülmesinin İfrikiye fetihlerinde önceye tekabül ettiği yazılıdır. Ancak burada adamın defnine değinmemiştir. Allah işini en iyi bilendir.

3.37. el-Kayrevan Şehrinden Ebu Taviil Kalesine Giden Başka Bir Güzergâh Daha Vardır

s.1201

el-Kayrevan'dan Ebbe Şehrine köyler ve yerleşim yerleri içinden geçerek üç (3) günlük yolculuk yapılır. Ebbe kadim bir şehirdir. Burada iyi kalite Zafaran/safran yetişir. Daha önce zikrettiğimiz Lerbes Şehrine altı mil uzaklıktadır. Ebbe... Ebbe Şehrinden Mellag Nehrine ki bu nehir büyük bir nehir olup “Bul” çanağının çevresindeki yerlerin suyunu temin eder. Mellag nehrinde bir dağın eteğinde ve dar bir geçidin içinde yer alan Tamediyt Şehrine gidilebilir. Tamediyt'in geniş ziraat alanları ve üstün özellikli buğdayı vardır.

Oradan/Tamediyt'ten Teyfaş Şehrine geçilir ki burası da yüksek binaları olan kadim bir şehirdir. Teyfaş'a ez-Zalime de denilir. Burada pınarlar ve birçok ekim alanları vardır. Şehir bir dağın yamacındadır. Şehirde antik kalıntılar oldukça çoktur. Oradan Gasr-ı İfrikiye geçilir. Burası değerli toprakları, otlakları ve ekin alanları olan bir şehirdir. Oradan tamamı çayırılık olan ve vadi'd Denanir diye bilinen bir vadiye gidilir. Oradan Teyces Şehrine.... Teyces baharı ve otu yüksek/dev binaları olan antik bir şehirdir. Oradan da Kettame Bölgesindeki Tevabut Şehrine.... Bu yol el-Cenahül-

Ahdar diye isimlendirilir. Oradan Tabeslik'e Şehrine.... Bu şehir de bir dağın yamacında küçük bir şehir olup aynı zamanda Enfun-Nesr/kartal burnu diye de isimlendirilir. Buradan en-Nehreyn'e geçilir. Burası da birçok köyden meydana gelir. Geniş ve alabildiğine uzun dikdörtgen bir çanağın içinde yer alır. Daha sonra Tameslit Şehrine.... Burası da yer yer boylu yer yer de kısa ekinleri olan bir yerdir. Oradan Dekmeh ya da Demkeh Şehrine ki bu şehir çevresinde ziraat alanları ve otlakları olan büyük bir nehrin kenarındadır. Oradan el-Ğadir Şehrine geçilir. Sehr Nehrini besleyen kaynaklar buradan çıkar. Bu nehir "el-Müsileh" ya da el-Müseyleh diye de bilinir. Bölge el-vadi'r-reis/ana vadi diye de tanınır. İnşallah ilerde bundan/buradan bahsedeceğiz. Oradan da Ebu Taviil Kalesine geçilir.

3.38.el-Kayrevan'dan Bünem/Bonah'a Olan Güzergâh

s.1202

el-Kayrevan'dan Celula'ya giden yol daha önce anlattığımız gibidir. Oradan Eccer'e gidilir. Eccer'in bir hisar'ın ve bir de köprüsü vardır. Burası sarp ve taşlık bir yer olup yazları çok zahmetli ve her an karşınıza aslanlar çıkabildiği gibi devamlı olarak fırtına da vardır. Bundan dolayı da şöyle derler: "Eccer'e geldiğin zaman acele et. Çünkü orada parçalayan arslan, sivrilen taş ve tozutan rüzgâr vardır." Eccer'in çevresinde Duraysah ve Merniseh gibi Arap ve Berberi kabileleri oturmaktadır. Oradan el-Fehmeyn'e geçilir. Burası büyük bir köy olup kapsamlı bir çarşısı vardır. Oradan İbni Hamame Adasına gidilir. Oradan da daha önce konusu geçen Ensarlıların yurduna geçilir. Buranın yakının da ise bir çanak vardır ki bu çanak İfrikiye'nin tarım yapmak için en elverişli toprağına sahiptir. İbni Hamame Adasından Bûneh'e kadar beş konak mesafe olup bu mesafe köyler ve yerleşimlerle doludur. Bûneh Şehrine el-Kayrevan'a giden yolda ilk konakta Zanetu Husus ve Berberi yerleşkeleri vardır. Buranın su kaynakları tamamı "Zan Ağacı"nda oluşan büyük bir ormanın içindedir. Bu ağaç İfrikiye'ye buradan götürülür.

3.39.Bûneh Şehri

s.1203

Bûneh eski bir şehirdir. Burası Hristiyan din bilgini Okaştin/Augustinin şehridir. Burası deniz kenarında, korunaklı, Sebves Şehrine doğru uzanan düz

topraklardır. Bugün Zavi Şehri olarak adlandırılmaktadır. Bûneh ile el-Medinetül-Hadiseh/yeni şehir arasında üç mil vardır. Bûneh'in mescitleri çarşıları ve hamamı vardır. Tahıl ve meyve üretimi olan bir yerdir. Yeni Bûneh Şehrinin surları h. 450 den sonra yapılmıştır. Yeni Bûneh'te sert bir kaya oyularak denizin karşı yakasında atılmış bir kuyu olan ve En-Neşrah kuyusu denilen kuyunun suyundan şehir halkının çoğu faydalanır. Bu şehri batısında yer alan akarsu şehrin bostanlarını sular ve burası güzel bir gezinti yeridir. Zuğuğ Dağı, Bûneh'in üstüne doğru uzanır. Bu dağın karı ve soğuğu çok olur buradaki ilginç bir şey de dağda bulunan mescid olup bütün dağa kar düşse de bu mescidin üzerine kar düşmemektedir. Bûneh Şehri esasen deniz kenarında bir köy olup eti, sütü, balığı ve balı çoktur. Etleri de çoğunlukla inek etidir. Ancak şu da vardır ki burada siyahî insanlar sağlıklı kalabiliyorken beyaz derili insanlar hastalanmaktadırlar. Bûneh'in çevresinde Berberi kabilelerinden olan Masmüdeh ve Evrebeh'den birçok kabile yaşamaktadır. Buranın tüccarlarının çoğunluğu Endülüslüdürler. Bineh'in Beytûlmala verdiği vergilerden başka kendine kalan geliri yirmi bin dinardır

s.1204

Bûneh Şehrinin doğusunda el-Harez liman kenti vardır. Burada mercan da bulunur. Bu kentin denizin etrafını kuşattığı bir şehir olup anakarayla arasında güzel bir yol bağlantısı vardır. Yalnız kış mevsiminde bazen denizin suyu bu yolu keser/kapatır. Kentin suru ve mamur bir çarşısı vardır. Yakın zaman önce buraya bir gemi iskelesi yapılmıştır. Roma Bölgelerine savaşa çıkan savaş gemileriyle ticaret ve yolcu gemileri bu şehirde inşa edilir. Buraya her taraftan Müslüman savaşçılar gelir. Çünkü buranın sınırı Sardinya adasına yakındır. Üstelik iki nokta arasında iki sıçrama noktası vardır. el-Harez liman kentinin karşısında Erzak Kuyusu diye bilinen suyu pis/mikroplu bir kuyu vardır. Bu kuyu hakkında ahali şöyle der: “Mızrakla yaralanmak Erzak Kuyusunun suyunu içmekten daha hayırlıdır.” Bu şehrin yılanları çok olduğu gibi havası da bozuktur. Buranın ahalisi renklerin sarılığıyla diğer insanlardan fark edilir/bilinirler. Burada ahaliden herkesin boynunda muska vardır boynunda muska olmayan kimse yoktur. Bu kentin vergi gelirleri on bin dinradır.

3.40. el-Kayrevan'dan Tabargah'a Giden Güzergâh

s.1205

el-Kayrevan'dan Osman Manastır'ına giderken altı konak mesafe vardır. Burası büyük ve oturmuş bir köy olup camisi, otelleri, çarşıları ve hamamları; suyu hiç kurumayan bir kuyusu ve iri taşlardan yapılmış antik sarayı vardır. Osman Manastır'ında yaşayanlar Kureyş'ten er-Rabi b. es-Süleyman'ın soyundan gelenlerdir. er-Rabi burayı İfrikiye'nin fethi sırasında kendine ayırmıştır. Köyde Arap, Berberiler ve İfrikiye'liler oturur. Buradan itibaren ara ara köylerin olduğu üç konaklık mesafeden sonra Baceh Şehrine varılır.

s.1206

Baceh Şehri büyük ve nehirleri çok olan bir şehirdir. Şehir Aynu's-Şems Dağı diye isimlendirilen ve etrafında sular fışkıran atlas gibi yemyeşil bir dağın üzerindedir. Burada tatlı su kaynakları vardır. Bu kaynaklardan biri olan ve Aynu's-Şems kaynğı diye bilinen kaynak şehrin surlarının altından çıkar. Buradaki sur kapısı da kaynağın adıyla anılır. Şehrin bunun dışında kapıları da vardır. Hisar içinde ise suyu bol olan başka bir kaynak daha vardır. Hisar ilk dönemlerden kalma dev kayalarla yapılmış ve sağlamdır. Denildiğine göre İsa (a.s) zamanından kalmamış. Hisarın doğusunda büyük bir banliyosu vardır. Bu banliyoden sonra gelen hisarın bağlanan kısmı sur yıkıktır. Şehri sağlam yapılı ve kible duvarı aynı zamanda sur olan bir camisi de vardır. Suyu bahsettiğimiz kaynaklardan gelen beş hamam ve birçok otel vardır. Yiyecek/gıda maddeleri satımı için ayrılmış üç adet meydan yeri vardır. Şehrin dışında sayılamayacak kadar çok pınarlar olduğu gibi şehir devamlı yağmurlu ve siyah bulutlarla kaplıdır. Şehre çokça çığ düşer ve çok az bir zaman el verişli olur. Bu şehrin yağmurunun çokluğu dolayısıyla hakkında darb-ı mesellar söylenmiştir. Şehrin doğu cihetinden gelen bir nehir, üç mil boyunca şehrin içinden geçerek güneye doğru akar. Şehrin çevresinde içinden sular fışkıran bostanlar vardır. Toprağı siyah olup ve bu toprakta tahımlar güzel yetişir. Burada benzeri az görülen nohut ve bakla yetişir. Tahılının değerinin yüksekliği ve artan tahıllarıyla "İfrikye'nin sülosu" olarak isimlendirilir. Bu bölgede mevsimler ister kurak ister yağışlı olsun bölge devamlı yeşildir ve fiyatlarda düşüktür. Eğer el-Kayrevan'da fiyatlar dalgalanırsa Tabergah'da da buğday fiyatları düşer. Bazen bir ağır deve yükü

buğday iki dirheme satın alınabilir. Bu alış veriş develer ve diğer yük hayvanlarından oluşan binlerce hayvanlarla zahire tedariki için günlerce devam eder bu olay yiyeceğin bol olmasından dolayı fiyatlara hiç etki etmez.

Sonra burada bir konak ötedeki Basili'ye geçebilirsiniz. Basili ise tatlı su kaynaklarının etrafında kurulu olan Verdace Bölgesindeki Berberi yerleşim yerleridir.

s.1207

Şöhretli el-Muğirah Bace köylerinden birisidir. Buradaki ilk dönemlerden kalma devâsâ boyuttaki harika eserlerin yapısı sağlam ve işçiliği muntazamdır. Sanki daha dün yapılmış gibidirler. Hepsi de nefis mermerlerle bezelidir ve bu eserlerin üzerine kargalar konmaktadırlar. Öyleki bu kargalar sayılamayacak kadar çok olduğu gibi gören kişi yeryüzünün bütün kargalarının buraya konduğunu ve bunda bir tılsımın olabileceğini düşünebilir. Bace halkının başına Ebu Yezid zamanında öldürülmekten tutun da esaret ve yakmaya varıncaya kadar birtakım musibetler gelmiştir. Recez Bahrinde şiir söyleyen bir şair Ebu yezid'i şiirinde şöyle hicvediyor:

“Ondan sonra Bace’yi de berbat etti

Demekki Bace ahalisinin eceli geldiği gibi oradan sürülecekmiş de! ...

Çarşıları ve mahalleleri yerle bir ederken,

Evleri ve mezarları/kabirleri de gözden kaçırmadı.”

Çok zamandır insanlar Bace'nin yönetimini ele geçirmek için birbirleriyle yarış içindeydiler. Bir defasında yönetime Ali b. Hamid el-Vezir oğulları gelmiştir. Onlardan yönetime gelen kişi görevden alındığında da bu adam durmadan uğraşüyor, kibarca hareketler sergiliyor ve hediyeler dağıtarak ve böylelikle tekrar göreve dönmeye çalışıyordu. Bu ailenin bamlarına *“Niçin Bacenin yönetimini bu kadar istiyorsunuz?”* Denildiğinde şöyle söylemişlerdi: *“Dört şey için: Anede'nin buğdayı, Zaneh'in ayvası, Balata'nın üzümü ve Derne'nin balığı için.”* Buranın denizinde bir kefal balığı vardır ki benzeri bir başka yerde yoktur. Bir balıktan on rıtıl veya daha iriyse daha fazla yağ elde edilmektedir. Bu balık Ubeydullah'a bal içinde muhafaza edilerek götürülür ve böylece taze olarak ulaştırıldı. Derne ise Bace ile Tabergah arasındadır.

s.1208

Bace'den Tabergah'a geçebilirsiniz. Tabergah deniz kıyısındadır. Burada ilk dönemlerden kalma eserler ve harika binalar vardır. Tüccarlar buraya çokça geldiklerinden burası mamur bir yerdir. Şehirde büyük gemilerin girebildiği tekrar Tabergah denizine çıkabildiği bir nehir/kanal vardır. Rivayet edildiğine göre El-Kâhine burada öldürülmüştür.

s. 1209

Tabergah'ın doğusunda bir ya da birbuçuk günlük mesafede Binzeret kaleleri denilen kaleler vardır. Roma'lılar bölgeye saldırdıklarında bölge ahalisi bu kalelere sığınır. Aynı zamanda bu kaleler salih insanların ve ahalinin sığınağıdır. Muhammed b. Yusuf Tabergah'tan Tunus Limanına kadar olan sahil şeridi hakkında şöyle demektedir: el-Kubbe Limanının üstünde Binzeret vardır. Binzeret deniz kıyısında bir şehirdir. Şehri, balığı bol olan bir nehir ikiye bölmektedir. Nehir denize dökülmektedir. Şehrin çevresinde korunaklı bir sur vardır. Şehirde camii, çarşılar, hamamlar ve bostanlar olup çevresinde balığın en ucuz olduğu bir şehirdir. Burayı Muaviye b. Hudiye h.41 senesinde fethetmiştir. O sırada yanında Abdülmelik b. Mervan da varmış. Ordudan ayrılarak Acemden Binzeret'te kalan bir kadına uğramış. Kadın da ona ikramda bulunarak onu evinde ağırlamış. Abdülmelik de ayrılırken kadına teşekkür ederek ayrılmış. Mervan halifeliği üstlendiğinde de valisi'ne yazarak İfrikiye'de bir kadın ve ailesi olduğunu bildirmiş. Onlara iyilikte ihsanda bulunmasını ve onları desteklemesini emretmiş. Bu limanlar kitapta yeri geldiğinde inşallah sırasıyla anlatılacaktır.

s.1210

Bu kalelerin sahilinde de yine Binzeret'in adıyla anılan ve içerisinde Akdeniz'in suyunun girdiği Binzeret gölü ya da körfezi vardır. Bu körfez de balık türlerinden biri olan ve sadece yılın bir ayında bulunan, başka bir yerde benzeri olmadığı gibi sadece bu belli ayda körfezde bulunan bir balık türü vardır. Bu körfezde bir ilginç vardır ki o da burada balıkçılar; tüccarlar buraya balık almak üzere geldiklerinde tüccarlara şöyle derlermiş: *"Ağımı hangi anlaşılmaya göre atayım? Bana söyleyin!..."* Böylece balıkçı tüccarlarla belirli bir süre için anlaştıktan sonra kefal sınıfının dışı olan balıkla çıkagelirmiş. Daha sonra yakaladığı balığı

tekrar körfeze bırakır ardından da ağıyla balıkları takip eder ve hatasız bir şekilde daha önce ittifak ettikleri tüccarla anlaştıkları balık sayısınca balığı denizden çıkarırlarmış. Bu körfeze yakın bir yerde iki göl veya körfez daha bulunmakta olup bunların birinin suyu tatlı diğerinin suyu ise tuzludur. Senenin yarısında her birinin suyu diğerine döküldüğü halde her ikisinin de tadı değişmez.

s.1211

Bûneh'in batısında, Bûneh ile arasında bir günlük yürüyüş mesafesi olan üç millik en ve boyda olan bir su birikintisi vardır. İçinde kıymetli balık türleri vardır. Yine bu gölet de "Kikel ya da Keykel" diye bilinen, bu göletin sularına yuva yapan ve civcivlerini burada çıkaran bir kuş türü de vardır. Bu kuş, kara tarafından bir hayvanın kendisine doğru geldiğini hissederse civcivlerini yuvasının önüne alır ve göletin ortasına götürerek savunur. Bu kuş Mısır'da "El-Havas" denilen kuştur. Bu kuşun derisinden kürkler yapılarak yüksek fiyatlara satılır.

3.41.Ebu Taviil Kalesinden Tenes Şehrine Giden Yol

s.1212

Kaleden el-Müseyleh Şehrine yola çıkılır. el-Müseyleh "Seher veya Sehr" denilen nehrin yanında kurulu muhteşem bir şehirdir. Hicri 323 senesinde şehri Ebül Kasım İsmail b. Ubeydullah kurmuştur. Buradaki şehri kurmakla görevlendirilen kişi de İbnul-Endülisi olarak bilinen Ali b. Hamdün b. Semmak b. Mesut b. Mansur el-Cüzami'dir. Ebül Kasım onu buraya vali olarak atamış, o da Ebu Yezid zamanındaki fitnede ölünceye kadar devam etmiş. Oğlu Cafer şehirde kalmış ve şehirdekilerin hepsinin ısrarıyla şehre emir olmuş h. 360 yılında şehirden çıkıncaya kadar görevine devam etmiştir. İnşallah yeri geldiğinde bundan da bize anlattıkları kadar bahsedeceğiz. el-Müseyleh düz bir arazide olup iki suru vardır ve bu iki surun arasundan şehrin etrafını da dolaşan bir kanal geçmektedir. Kanala açılan birtakım menfezlere ihtiyaç anında girilerek su alınır. Şehrin hamamları, çarşıları ve çevresinden birçok bostanları vardır. Ahali iyi kalite pamuk yetiştirir. Şehirde et boldur ve ucuzdur. Sokmasından kaçınılamayacak tehlikeli akrepler vardır.

s.1213

Yakınlarında Üceyse Dağı, Hüvare ve Burzaloğulları vardır. Müseyleh toprakları önceden beri bunlarındır. el-Gibab diye bilinen ve Müseyleh Şehrinin kible

tarafında yer alan kubbeler ilk zamanlardan kalmadır. Buranın yakınlarında da Büşeylegah denilen ilk zamanlardan kalma virane bir şehir daha vardır. Yine burada ilk zamanlar da yaşayan insanların şehre getirdikleri tatlı suyu olan iki kanal vardır ki bunlara Tariga Anvudi derler. Anlamı da “Sadeyağ taşıyıcısı-getiricisi” dir. Şianın el-Muhammediyye diye isimlendirdikleri ve İsmail'in el-Müseyleh'e varışını anlatan şiirinde Ahmet b. Muhammed el-Mervezin şöyle demektedir:

*“Sonra da razı olunan bir şehre ki
Takva üzere kurulmuştur, Muhammedi'dir.
Kuşluk vakti oraya girinceye kadar yöneldi,
Aydınlatıcı doğuşundan bir nur ile
Askeriyle birlikte El-Müseyleh'e girdi.
Kamil ve güzel bir görüntüyle,
Askerleri zafer için onun etrafında toplanmışlardır,
Yücelik sahibi kişinin muhteşem nimetiyle!..”*

s.1214

el-Müseyleh Şehrinin üzerinde bulunduğu seher nehrinin kaynağı Gadiru Varrü Şehrinde ki pınarlardır. Gadiru Varrü Şehri ile ilk dönemlerden kalma bir şehir olup dağlar arasındadır. Bu dağlarda "Serra Pınarı" vardır. Ve üzerinde bulutlar gezer. Suyu tatlıdır. Biraz aşağıda da bir diğer pınar, yani Harrare Pınarı vardır. Diğer pınarların suyu bu pınarın suyuyla birleşir ve bu pınara da aynı zamanda "Muhalled Pınarı" da derler. Seher nehri buralardan çıkmaya başlar.

s.1215

Gadiru Varrü Şehrinin bol meyveleriyle birlikte bayındır çarşıları ve camisi de vardır. Bu şehir yiyeceğin, etin ve diğer ürünlerin ucuz olduğu bir şehirdir. Burada bir kantar üzüm bir dirhemdir. Şehirde 60 yıldan fazladır Hüvareliler oturmaktadır. Gadir Şehrinin doğusunda benzeri olmayan ilk dönemlerden kalma Tarfeleh ya da Tarafleh denilen bir köy vardır. Onlar, "Tarafleh, cennetden bir köşedir" derler. Gadir şehri Hamza Çarşısıyla Tabneh arasındadır. Tabneh'e de iki konak mesafededir.

s.1216

el -Müseyleh'den Cevzeh denilen nehre gidebilirsin. Cevzeh'den de Üşeyr ya da Eşir Şehrine gidebilirsin. Muhammed b. Yusuf Üşeyr'i Ziri'nin kurduğunu söyledi. Buna delil olarak da Abdülmelik b. İşun'un seri bahrinde ki şiiri söyleyebiliriz:

*“Ey bilmek isteyen batı tarafımı/illerimizi,
 Ve küfür/kafir yurdu Üşeyr'i!
 Ahalisi zalim, kendisi de fiske yurdu olanı,
 Batıla ve küfre çağıran şehri!...,
 Orayı lanet olasıca Ziri kurmuştur!... ki,
 Allah'ın laneti Ziri'ye olsun!...”*

Ey el-Müseyleh yüksek ve korunaklı bir şehirdir. Şehrin bu bölgelerde en korunaklı, temeli en derinde ve atış menziline en uzakta olan bir şehir olduğu dile getirilir. Öyle ki bu şehirde öyle korunaklı bir yer vardı ki bu yere ulaşmak için her bir mevkiyi koruyan on adamla savaşmak gerekmektedir. Bu bahsettiğimiz yer şehrin doğusunda olup oradan Aynı Mesud'a ve diğer yerlere gidilir. Ve burada adeta insanın gözleri bile kayar!... Ayaklar nasıl kaymasın ki?... Bununla beraber şehir yüksek dağlar arasında olup dağlar onu çepeçevre kuşatmıştır. Şehrin içinde suyu bol iki pınar vardır ki bu pınarların gözüne ulaşmak mümkün değildir. Bunlardan biri Aynı Süleyman diğeri de Aynı Talantirig olarak bilinir Büyük bir kalabalıkla buranın surlarının Yusuf b. Ziri b. Menad es-Sanhaci h. 367 yılında yapmıştır. 440 dan sonra ise Yusuf b. Hammad b. Ziri şehri yağmalayarak namusları Paymal edmiş ve şehri viraneye çevirmişti. İnsanlar buraya h. 455 den çok daha sonra dönebilmiş-dönmeye başlamışlardır.

s.1217

Üşeyr Şehrinden Sugu Hüvare denilen köye gidebilirsin. Oradan da Şelef Nehr, kıyısında ki Sügu Kiram denilen köye... Oradan Melyaneş şehrine... Melyaneş bulutların eşlik ettiği nehirleri olan, bol ağaçlıklı ve içinde antik eserler olan bir Roma Şehridir. Şehri Ziri b. Menad yenilemiş ve oğlu da yanındakilerle burada otumuştur. Mamur bir şehirdir... Oradan el-Hadra Şehrine gidilir ki burası yüksek bir şehirdir ve bostanları oldukça çoktur. Şehir bir nehrin kenarındadır ve taşlığında şehrin bazı bölgelerine girer. Oradan antik bir şehir olan Beni Varifi Şehrine ki bu şehir düz alanları ve otlığı bol olan bir şehirdir. Oradan Kariye Şehrine... Kariya bir dağın yamacında birçok pınarları olan oldukça hoş bir şehirdir. Oradan Tenes Şehrine geçilir...

s.1218

Tenes Şehri ile Akdeniz arasında iki mil mesafe vardır. Surlu, korunaklı ve içerisi tırmanılması zor küçük bir kaledir. Burada oturanlardan bir kısmı şehri korumakla görevlidirler. Şehirde büyük bir cami ve birçok çarşı vardır. Tenadeyndiye bir nehrin kenarında kuruludur. Nehir burata bir günlük yürüyüş mesafesindeki bir dağdan kible tarafında gelerek iç taraftan ve doğudan şehri dolaştıktan sonra denize dökülür. Şehrin hamamları vardır. İşte bu Tenes, yeni Tenes diye isimlendirilen Tenes Şehridir. Deniz kıyısında bir hisar vardır ki Tenes ahalisi bu hisarın şehrin yenilenmesinden önce de kadim ve mamur bir hisar olduğunu söylerler. Yani Tenes'i kuran ve inşa edenler Endülüs'lü denizcilerdir. Bunlar arasında el-Kerkerni, Ebu Aişe, Es-Sagr, Suheyb vb. kimseleri sayabiliriz.... Bu da h. 262 yılında olmuştur. Şehirde Endülüs'ten Elbira'lılardan ve Tedmir'lilerden iki grup oturur. Teneslilerin soyu İbrahim b. Muhammed b. Sülayman b. Abdullah b. Hasan b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib yoluyla Hz Ali'ye dayanır. Bu denizciler Endülüs'lü olup Endülüs'den sefere çıktıklarında deniz kıyısında ki bu limanda kışı geçirirlermiş. Ancak bahar gelince de hastalanır ve burayı terk ederlermiş Endülüs'lü denizciler Endülüs'den gemilerine binerlerken geride bıraktıklarına yiyecek-rızık getireceklerini söylerler ve Beccane veya Bicaye'nin bir köyüne inerek oraya ele geçirirlermiş. Bu konu da inşallah ileride dile getirilecektir. Daha sonra Tenes de kalanlar ne nüfuslarını ne de servetlerini çoğaltabildiler. Sugu İbrahim ahalisi 400 ev alarak geldiler ve buraya yerleştiler. Onlar geldiklerinde Tenesliler evlerini gelenlere açtılar. Gelenleri mallarına ortak ettiler. İnşaat işlerinde gelenlerle yardımlaştılar ve bu günkü hisarı yaptılar. Hisarın kible tarafında iki kapısıyla birlikte Bâbul-Bahr, Babı İbni Nasih ve tatlı ve bol suyu olan Abdülselem pınarı olarak bilinen pınara açılan doğudaki Bâbul-Havha kapıları vardır.

s.1219

Onların kilerine “es-sahfa” denilir. O da kırk sekiz “kadüs”dür. Kadüs bir çeşit testi ise peygamberimizin müddüyle üç “müdd” dür. Bir “rıtl” et burada altmış yedi “okiye”, sair eşyaların rıtlı ise yirmi iki okiyedir. Kırat larının ağırlığı Kurtuba ölçüsüyle üçte bir “adl dirhemi” kadardır. Yanlarında şu anda geçerli olan ise kırat, dirhem dördte biri, sağl ve iki dane olup hepsi de darphanede basılmış haldedir basılmaktadır. Dirhemleri ise adet olarak on iki sağldır. Said b. Vaşekl et- Tihriti /et-

Tâherti de kendisi dolayısıyla Tenes 'te öldüğü hastalığı hakkındaki uzun bir şiirinde şöyle diyor:

*“Uyku benden iyice uzaklaştı ve artık sabrın bağı da çözüldü
 Ve tamamiyle dostların yurduna geçti!
 Ve sabır Ma’zil ‘in evinde Tâhert de ortaya çıktı.
 Kaderin hükmünün başa gelmesi beni esir teslim aldı!..
 Tenes ‘e yani uğursuzluğun yurduna doğru... Çünkü o...
 Ona sürüklenir ömrünün bittiğine hükmedilen kişi:
 Ömrü bitiren zamandır, sürükleniştir !...Su ise hükmetmekte .
 Ve ömrün uğursuz kısmeti ise zaman kılıcıdır.
 Nice ülkelerin pireleri yürüyerek götürürken,
 O ülkelere kurtlar haşere kılığında sığınır.
 Sürünürler insanlar her sene oralarda
 Tek başına galip gelebilen Sudan ordusunda
 Ve oraların ahalisi titrerken görülür sıtmaya tutulmaksızın.
 Sarhoş sarhoş gider sarhoş sarhoş da geri dönerler !...
 Bir başka şair de remel bahrindeki şiirinde şöyle demektedir:
 Ey Tenes hakkında soran kişi sana derim ki ;
 Orası süzme ayıplama ve pislik yatağıdır.
 Öyle bir yer ki kervan uğramaz oraya
 Ahalisine çağırarak seslenmek için elbisenin yırtığını
 Hayır asla diye güzelce edebiyat yapanlar...
 Onlar evet içinde sesleri cılız ve dilsizdirler.
 Her ne zaman oaranın cahilleri toplanıp bir araya gelseler
 Oranın Tenes’in topraklarından alaca karanlıktan önce ceker giderler.
 Suyu buraya özgü çirkinlik suyudur.
 Hem de pıstır ve pıs bir toprağın üzerinde akar.
 Ne zaman yörelere lanet okursan
 İşte o zaman lanetini Tenes’e oku!...”*

Tenes'den Tâhert'e giden yola gelince ise Bacine'den el-Ğuzat şehrine ve nihayet oradan Tâhert'e varıncaya kadar beş konaktır.

3.41.el Kayrevan'dan ez-Zeytun'e Limanına Giden Yol

s.1221

Daha önce de geçtiği üzere el-Kayrevan'dan Meccane'ye oradan da Teyces Şehrine geçilir. Teyces Şehrinin etrafında surları olup bu surlar roma döneminden kalma kayalardan yapılmıştır. Şehrin bir banliyosu, çarşıları, camisi ve hamamı vardır. Burada Berberi kabilelerinden Nefezeh, Ruğruseh, Benu Vanemmu, Kızınayeh ve Zenate'den gelen Hamza kabileleri vardır. Daha sonra Teyces şehrinden Konstantin Şehrine gidilir. Konstantin ilk dönemlerden kalma yerleşik bir şehir olup korunaklı ve kendisinden daha korunaklısı söylenemeyecek kadar engebelidir. Şehir üç büyük nehrin üzerindedir. Şehri kuşatan nehirlerde gemilerde yürür. Karanlık veya karartı anlamına gelen ve Aşgar pınarları diye bilinen pınarlardan doğan bu nehirler gayet derin ve iki tarafı arsındaki mesafe gayet uzak olan bir hendeğe dökülür. Hendeğin aşağı tarafına bir köprü çatılmıştır ve dört kemerin üzerine bindirilmiş. Sonra bunun üzerine ikinci bir köprü yapılmış: ikincinin üzerine de üçüncü bir köprü yapılmıştır. Üçüncü köprü ise üç kemerlidir. Bunların üzerine de hendeğin bir yakasından öbür tarafına ulaşan üstü kapalı bir geçit yapılmıştır ki buradan yürüyerek şehre geçilir. Çıkan su derinliği ve uzaklığıyla küçük bir yıldız gibidir ve bu geçitten çıkmaktadır. Bu geçit el-Beytul-Ubur olarak isimlendirilir. Çünkü havada asılıdır. Esasında Keftameden bazı kabilelerin olan Konstantin şehrinde Meyleh, Nefzaveh ve Kastilyadan birçok kabile oturmaktadır. Burada geniş kapsamlı çarşıları ve iyi kazandıran dükkânları iş yerleri vardır. Konstantin ile Sigdah Limanı arasında bir günlük yürüyüş mesafesi vardır.

s.1222

Konstantin'den Meyleh Şehrine gidilir. H. 378 el- Mansur, el-Kayrevan'dan Kettama'ye savaşmak üzere yola çıkmıştır. Meyleh Ahalisinin teslim olma ve mallarını mal varlıklarını teslim etmeye dair sözlerine dayanarak Meyleh'in üzerine yürümüş ancak ordusunu savaşmak için hazır tutmuşsa da karşısına kadınlar, ihtiyarlar ve çocuklar çıkmıştır. Savaş bayrakları açılmış, savaş davulları çalınmış... Fakat karşısına çıkanların kimlerin olduğunu görünce ağlamış ve ahalinden hiçbir

kimsenin öldürülmemesini ancak surun yıkılmasını ve şehirdekilerin Bagayah Şehrine götürülmesini emretmiştir. Ahali de hep birlikte Bagayah'a doğru eşyalarından haif olanlarını yanlarına alarak yola çıkmışlar ancak oraya vardıklarında ahalinin karşısına bu defa Masken b. Ziri askeriyle çıkarak yanlarında ne var ne yok hepsini almıştır. Sonuçta Meyleh geride harabe olarak kalmış ancak daha sonraları tekrar imar edilmiştir. Bugün şehrin kayadan bir suru vardır. Şehrin camisi, çarşıları ve hamamları vardır. Etrafindan sular fişkirir. Şehirde Araplar, Cund'lar ve Müvelled'ler oturur. Meyleh, ez-Zab bölgesinin güzel köşelerinden biridir. Meyleh şehrinin Babur-Raus diye bilinen bir doğu kapısı vardır. Kapının yakınlarında da şehrin camisi vardır ki bu cami şehrin idare binasına yapışıktır. Bir de Babus-sufia diye bilinen bir iç kapı vardır. Onu şehrin iç tarafındaki Ebu's-Sibah diye bilinen su kaynağı takip eder. Beni Yarut Dağı'nda yer altından getirilen bu su, çarşının ihtiyacını karşılamak üzere buradan kollara ayrılır. Yaz günleri su azaldığında Cuma günlerinden başlayarak sadece Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri akıtılır. Şehrin kenarında iki tane hamamı vardır. Şehirde bir de Aynu'l-Humma sıtma pınarı denilen bir kaynak daha vardır ki bu pınarın suyundan sıtmalılar olanlara su serpildiğinde sudaki bereket ve suyun soğukluğuyla iyileşirler. Sonra Meyleh Şehrinden ez-Zeytun'e Limanına geçersin. Orası Ceycel Dağıdır.

3.42. Üşeyr Şehrinden ed-Decac ya da ed-Dücac Limanına Giden Yol

s.1223

Üşeyr Şehrinden bir köy olan Şubey'e doğru yola çıkarsın. Oradan iki dağ arasındaki bir kanyon'a ya da dar bir geçit'e vardıktan sonra birden bire içerisinde çorak toprakların ya da tepelerin olduğu geniş bir alana çıkarsın. Buradan itibaren geniş ufuklara doğru bakarsan Hamza denilen şehri görürsün. Buraya ilk gelen ve kuran kişi Hamza b. el-Hasen b. Süleyman b. El-Hüseyin b. Ali b. El-Hasen b. Ali b. Ebi Talip (ra)'dır. E-l Hasen b. Süleyman Mağrib'e girdiğinde çocuklarından bu Hamza, İbrahim, Ahmed, Muhammed ve el- Kasım varmış. Hepsisi de buraya sonradan gelmişler ve onlardan geriye devam eden soyları da oradadır.

s.1224

Hamza'dan büyük bir dağda kurulu olan Belyas'a gidersin. Belyas'dan da ed-Decac Limanına... ed-Decac liman kentine deniz üç taraftan çevirmiştir. Şehrin batı yakasından doğu yakasına devam eden bir sur yapılmıştır. Şehre ve çarşılarına

buradan giriş yapılır. Büyük camisi ve bu surun içinde olup sadece bir kapısı vardır. Derinliğini az olması ve darlığı nedeniyle pek de güvenli olmayan bir limanı vardır. Kentin güzel-hoş pınarları vardır. Şehirde Endülüs'lüler ve Kettame'den birtakım kabileler otururlar. Doğusunda bulunan Beni Cennad Şehri ed-Deccac'dan daha küçüktür.

s.1225

el-Kayrevan'dan ed-Decac limanına yola çıkmak isteyen bir kişi, daha önce de geçtiği üzere el-Müseyleh'den yola koyulur. Daha sonra da yanbaşında devâsâ bir ağaç olan, tatlı ve soğuk sulu bir pınar olan Avzagur'a varır. Burası Sanhace bölgesinin Sügu Maksen'e doğru olan en uç noktasıdır. Sugu Masken, pınarları ve çevresinde suru olan ve Sanhace'lilerin olan Şelef vadisinde bir şehirdir. Oradan Sugu Hamza'ya ki burası çevresinde suru, hendeği ve içerisinde de tatlı su kuyuları olan Sanhace'lilere ait bir şehirdir. Buraya bir zamanlar Hamza b. el-Hasen b.süleyman b. el-Hüseyn b. Ali b. el-Hasan b. Ali/b. (Ebi Talib) (ra) gelerek yerleşmiştir. Oradan yola çıkan kişi Beni Cennada varır ki burası da küçük bir şehir olup bir dağın üzerindedir ve denizle aralarında bir mil mesafe vardır. Oradan da ed-Decac limanına varır.

3.43.Üşeyr Şehrinden Beni Mezganni Cezayiri'ne Giden Yol

s.1226

Üşeyr'den el-Medine'ye geçilir. el-Medine, yüksek ve antik bir şehirdir. Oradan Gazrüne'ye... Gazrüne ise bastonları ve değirmenleri olan büyük bir nehrin kenarında kuruludur. Buraya Müteyce de denilir. Şehrin ziraati ve ekin alanları vardır. Bu bölgelerde keten üretimi en fazla olan yer burası olduğu gibi çevreye de buradan götürülür. Suları çağıl çağıl akan pınarları ve su dolapları/su değirmenleri vardır. Oradan Ağzer Şehrine geçilir. Oradan Beni Mezganni Cezayiri'ne geçilir.

Burası yüksekte bir şehir olup eski binaları ve önceki dönemlerden kalma antik eserleri olan ve aynı zamanda daha önce burada yaşamış toplulukların yönetim merkezi olduğuna delalet eden sağlam koridorleri vardır. Şehirdeki arenanın meydanı mozaik gibi küçük renkli taşlarla döşenmiştir. Bu döşemeye güzel bir işçilikle hayvanlar resmedilmiştir. Üstün bir sanatkârlıkla da döşenen bu resimler asırlar geçmesine ve o kadar zaman ilerlemesine rağmen hiçbir değişikliğe uğramadan/bozulmadan kalabilmiştir. Şehrin çarşıları ve büyük bir camisi vardır. Bir

zamanlar Beni Mezganni şehrindeki devâsâ kiliseden geriye sadece doğudan batıya doğru dairesel bir şekli olan bir duvar kalmıştır. Bu duvar bugün bayramlarda şeriatın kıblesidir ve üzerinde mozaik nakışlar ve resimler vardır. Şehrin limanı güvenli olup limana ait bir de tatlı su kaynağı vardır. Endülüs, İfrikiye vb. yerlerden gemiciler hep bu limana gelirler.

s.1227

Üşeyr'den Tamağalt arası otuz mildir. Tamağalt çölün başlangıcında bir dağın yamacında kurulu bir şehirdir.

3.44. el-Kayrevan'dan Tenes'e Giden Yol

s.1228

el-Kayrevan'dan el-Gazze'e olan yol daha önce geçtiği gibidir. Oradan Tecenneh Şehrine ki düzlükte, yerleşik; suru ve camisi olan bir şehirdir. Şehirde oturanlar Bergacane'li çevresinde oturanlar ise Kuzna'lidirler. Tacenneh Şehrinden Tenes'e geçilir.

3.45.el-Gazze'den Tâhert'e Olan Güzergâh

s.1229

el-Gazze'ten Tâhert'e gitmek istersen önce el-Gazze'ten Tacemevt'e gidersin. Tacemevt ise Meknas'e geçitinden Aynus-Sabha'ya doğrudur. Aynu Harrare ise Matmata'daki bir dağın yamacındadır. Oradan Tağribet'e oradan da Tâhert'e gider.

s.1230

Tâhert surları ve üç kapısı olan bir şehirdir. Bu kapılar Babu's-Safa, Babu'l-Menazil, Babu'l-Endülüs, Babu'l-Metahin vb. kapılardır. Şehir Cezvel Dağı denilen bir dağın yamacındadır. Şehrin çarşı tarafında el-Ma'süme denilen gösterişli bir bölgesi vardır. Şehir kible tarafından gelen ve Meyne Nehri denilen bir nehrin kenarındadır. Nehir de şehrin kible tarafındadır. Yine Tatiş denilen bir araya gelmiş pınarlardan doğan bir başak nehir de vardır. Tatiş, şehrin doğusunda olup şehrin ve bostanların su ihtiyacını karşılamaktadır. Burada bütün ürünler vardır. Ayvası, koku, tat ve görüntüsündeki güzellik bakımından her tarafın/bölgenin, ülkenin ayvasının üstündedir. Ayvası "Farisi" diye isimlendirilir. Burası soğuğu, bulutlu ve karlı havası şiddetli olan bir yerdir. Güvenilir bir hadis hafızı olan Bekr b. Hammad, doğuda İbn

Müşedded, Ömer b. Merzuk, Bişr b.Hicr ve İfrikiye’de de Suhun’un dan hadis dinlemiş ve Tâhert’te oturmuş ve Tâhert’te ölmüştür. Bekr şöyle diyor:

*“Ne kadar sert olsa da soğuğu ve havanın değişkenliği
Ara sıra yüzünü gösteriyor Tâhert’te Güneş.
Bulut’un arkasından gözükiiveriyor, ortaya çıktığında
Sanki tahtına iyice yayılmış gibi
Ve biz denize dalmaksızın bir denizin ortasında gibiyiz.
Bize doğru esmekte rüzgar ılgıt ılgıt
Yüzünü gösterdiğinde sevinmekteyiz Güneşle
Tıpkı Zımmının Cumartesi günündeki sevinciyle.”*

s.1231

Tâhert’ten bir adam Hicaz’da Güneşin alev saçmasına bakmışta şöyle demiş: “İstedğin kadar yakabilirsin!.. Allah’a yemin ederim ki Tâhert’te zelilsin! Doğamayacak ve yakamayacaksın...” Bu yeni Tâhert ki eski Tâhert buraya beş mil uzaklıktadır. Berkacene’nin kalesidir. O da yeni Tâhert’in doğusundadır. Denildiğine göre Tâhert’liler şehirde bir bina inşaatı yapacaklarsa bunu muhakkak gündüz yaparlarmış. Gece karardığında ve daha sonra sabah olduğunda yaptıkları inşaatı yıkılmış olarak bulurlarmış. Bundan dolayı da yeni Tâhert denilen aşağı Tâhert’i kurmuşlar. Tâhert’in kiblesinde Levvate, Huvvare sonlara doğrudur. Batısında Zuvaga iç tarafta Matmata, Zenate ve Meknase vardır. Daha önce Berkacane’ye kalelik yapan doğusundaki yapı eski Tâhert’tedir.

s.1232

Tâhert’in kralı Meymun b. Sabur’dur. Asıl adı Meymun b. Abdurrahman b. Abdülvehhab b. Rüstem b. Behram b. Zi Şırar b. Sabur b. Babkan’dır. Behram ise mü’minlerin emiri Hz. Osman (ra)’ın mevlası/azatlı kölesi’dir. Meymun aynı zamanda İbaziye’nin başı ve imamı, yine Sufriyye ve el-Vasiliyye’nin imamıdır. Kendisine halife sıfatıyla selam veriliyordu. Vasiliyye’nin merkezi bir zamanlar Tâhert’e yakın bir yerd. Sayıları da Arapların ev sayısı ile yapılan sayıma göre otuzbin kişiydi. Tâhert’in yönetimini ardı ardına Meymun’un çocuklarıyla Benü Uhviye denilen Abdurrahman ve İsmail er-Rüstemiyye gibiler h. 296 yılına kadar kendi ellerinde devam ettirdiler. Ebu Abdillah eş-Şii Tâhert’e ulaştı ve şehre şehir ahalisinin kendisinden istediği emanla girdi. Daha sonra da şehirdeki Rüstemi’lerden

birçoğunu öldürerek liderlerini kardeşi Ebu'l-Abbâs'a gönderdi. El-Kayrevan'da dolaştıktan sonra Rakkade kapısında idam edildiler. Benü Rüstem idaresi Tâhert'te yüzotuz sene sürdü.

s.1233

Muhammed b. Yusuf'un dediğine göre Abdurrahman b. Rüstem, Ebu'l-Hattab Abdü'l-Ala b. es-Semh b. Harmale 'nin İfrikiyede üstünlük sağladığı günlerde halifesi imiş. Vaktaki Muhammed b. el-Eşas el- Huzai Ebu'l Hattabi öldürünce Abdurrahmanda ailesiyle birlikte yükte hafif eşyalarını da yanına alarak el-Kayrevandan kaçmıştı. Bu olay h. 144 yılında olmuştu. İbaziye'de oraya toplanmış ve oranın ön plana çıkarılmasında ve toplanacakları bir şehrin yapılmasında ittifak etmişler/karar almışlardı. Böylece bugünkü Tâhert'e gelmişlerdi. O sırada burası sık ağaçlıklı bir ormandı. Abdurrahman da buradaki def gibi dazlak ve ot bitmez çorak bir yere indi ve yerleşti. Berberi şöyle bir söz kullanır: Adam Takdemte geldi der. Bunun anlamı “def” demektir. Takdemt'i çorak bir yer defe benzetir. Çünkü Takdemtte defte dazlaktır. Busırada Cuma namazı vakti gelmiş ve hemen oracıkta Abdurrahman maiyetindekiler Cuma Namazı bitince görülen bir aslan nedeniyle büyük bir gürültü koptu. Açık alanda görülen aslan canlı yakalanarak Abdurrahman'ın bulunduğu namaz kılınan yere getirilmiş ve orada öldürülmüştü. Bunun üzerine Abdurrahman b. Rüstem şöyle demişti: “ *Burası öyle bir ülkedir ki bu ülkeden ne kan dökmek ve ne de savaş ebedi olarak ayrılır.*”

Bu saatten itibaren hemen işe koyularak bulundukları bu mevkide bir mescit yapmışlar ve odunları tahtaları da bu ormanda kesmişlerdi. Mescit günümüze olduğu gibi ulaşmıştır. Şehrin tek camisi olan bu yapı dört adet tuğladan kaide üzerine oturulmuştur. Muhammed b. Yusuf yine dedi ki: “Tâhert'in bulunduğu yerin mülkiyeti Sanhace ve Mürrase'den birtakım gariban insanlardaydı. Buraya Abdurrahman bunlardan satın almak istediğinde satmak istememişlerdi. Buna karşılık ise çarşı ve pazarlarından Abdurrahman'a vergi vermeye, binalar yapmalarına dair anlaşılmışlar. Abdurrahman ve adamları da bina yapacakları yerleri belirlemişler ve binalarını konutlarını yapmışlardı. Bugün burası Abdurrahman b. Rüstem Karargâhı olarak isimlendirilmektedir.”

s.1234

Muhammed b. Yusuf şöyle dedi: “ Tâhert’te mamur çarşılar ve birçok hamamlar vardır. Burada on iki kadar hamam sayılmıştır. Çevresinde oldukça kalabalık Berberi Topluluklar vardır. Bunların ağırlık ölçüsü olan müdd’leri beş kafiz ve yarım kurtubiyye gelmektedir. Yağ ve benzeri şeylerin bizdeki bir kantar geleni onlarda iki kantardan bir kantarın üçte ikisi kadar fazla gelir. Bunun dışındaki biber ve benzeri şeylerin ağırlığı ise bir adl kantarı ağırlığındadır. Bizdeki bir rıtl et ise onlarda beş rıtl gelmektedir.

s.1235

Tenes’ten Ziri Üşeyr’e giden sahil yoluna koyulduğunda Tenes’ten Beni Glidenis’e giderken Mitğarra’lılara ait Endülüs’lülerin ve köylü’lerin oturduğu hoş bir şehir vardır. İhanet ettikleri günden beri Berkacane’lilerden herhangi biri bu şehre giremez. Pırıl pırıl bir şehir olup birçok tatlı su kaynağı vardır. Burası Şelif çanağında hâkim bir yerdedir. Aynı zamanda Şelif Şehri bu çanakta bir nehir kenarındadır. Şelif’in Züveğa’lılara ait Beni Vatil Şerifi diye bilinen mamur bir çarşısı vardır. Oradan yine Mitğarra’lılara ait olan ve Şelif Nehri kıyısındaki barları ile birahaneleriyle bilinen Beni Varifin’e geçilir. Oradan Melyane’ye... Melyan eski bir kent olup burayı Ziri b.Menad yenilemiş, oğlu da leşkerleriyle burada oturmuştur. Burası bahsettiğimiz çanağın tamamına üstten yukarıdan bakar çanak da Beni Varifin vb. topluluklar oturur. Beni Varifin mamur, yerleşik ve bir nehri kenarında bir şehirdir. Buranın tatlı su kuyular ve büyük bir çarşısı vardır. Oradan Üşeyr Şehrine geçilir.

3.46.Tâhert’ten Denize Giden Yol**s.1236**

Tâhert’ten denize doğru gitmek istediğinde Beni Vatil Şelif’ine varıncaya kadar yoluna Berberi Kabileler çıkar. Oradan el-Gazzeh/el-Ğuzzeh de iki günlük yol vardır. el-Gazzeh denilen yer Tâhert’in sahilidir. Buranın yakınında deniz kıyısında Muğeyletu Delül kalesi vardır. Kale yüksek bir dağın tepesindedir. Burada olması dolayısıyla da gayet korunaklı olup denizle arasında beş fersah vardır. Kalede Aynu Kürdi denilen bir su kaynağı vardır. Denize yakın bir yerde olan Müsteğanım Şehri ile Delül Kalesi arasında iki günlük mesafe vardır. Müsteğanım, su değirmenleri, bostanları ve pınarları olan etrafı surlarla çevrili bir şehirdir. Burada yetiştirilen

pamuk oldukça kalitelidir. Burası Şelif Nehrinin denize döküldüğü yere yakındır. Bu şehrin batısında ve üç mil kadar uzağında Tamizgiran Şehri vardır. Şehrin surları ve büyük bir camisi vardır. Buranın yakınında da Tasigdalt denilen Hüvare'lilerin bir kalesi vardır. Kale, içinde meyve ağaçları ve ziraat alanları olan bir dağdadır. Kalenin alt tarafından Sirat Nehri geçer. Bu nehir Sirat Çanağını sulamaktadır. Çanağın uzunluğu yaklaşık kırk mil kadar olup buraya bu nehrin suyundan başka bir su sulamamaktadır. Ancak şu da var ki bugün burası bakımsız-verimsiz olup mamur değildir. Korku ahaliyi buradan uzaklaştırdığı için ahaliden kimse yoktur.

s.1237

Bu denizin sahilindeki Arazau Şehri de vardır. Romalılardan kalma boş terk edilmiş bir şehir olup içinde ilk dönemlere ait devâsâ boyutta eserler ve kalıntılar vardır. Şehre giren birisi şehir içinde göreceği ilgi çekici şeylerden dolayı hayrete düşer. Arazau şehrinin yakınlarında büyük bir dağ ve bu dağda da surları olan üç kale ile birlikte güvenli bir ribat/sınır karakolu vardır. Yine bu dağda demir ve civa madenleri bulunmaktadır. Bu dağdaki ağaçlar yakıldığında bunlardan ıtırli kokular yükselir. Bu Arazau Şehri ile Vehran arasında kırk mil vardır.

s.1238

Vehran Şehri korunaklı, akarsuları olan, bostanları ve su depoları olan bir şehir olup büyük bir camisi de vardır. Vehran Şehrini, Muhammed b. Ebi Avn, Muhammed b. Abdün, Nefeze'lilerle ittifak ederek Vehran limanını kuran Endülüslü denizcilerden bir grup ve Ezcade'li olarak kendilerine "ashabu'l-kareşi" denilen Beni Müskin'liler h. 290'da kurmuşlardır. Burayı yedi sene vatan edinmişlerdir. Hicri 297 yılında ise birçok kabile Vahran üzerine yürüyerek daha önce kendileriyle aralarında kan davası olan Beni Müskin'lilerin kendilerine teslim edilmesini Vehran Ahalisinden istediler. Vahran'lılar ise Müskin'lileri onlara teslim etmeyi reddederek Müskin'lilere Vahran'lılar kendileri savaş açtılar. Onları bulundukları yerde kuşatarak sularını da kestiler. Beni Müskin'liler geceleyin habersizce kaçarak Azdace'den yardım talebinde bulununca Azdace'liler de onlara güvence/eman verdiler. Böylece Vahran'lılara karşı üstün geldiler. Vahran'lılar şehirden çıkarılarak teslim alındıkları gibi ellerindeki zahireler ve mallar da teslim alındı. Vahran yerle bir edilerek ateşe verildi. Bu olay bu senenin Zilhicce ayında olmuştur. Vahran'lılar, şehre aynı senenin içinde daha sonra dönebilmişlerdir. Hicri 298 yılında Tâhert valisi

olan Ebü Humeyd Devvas b. Solat/Davud emriyle Şaban ayında Vahran Şehrinin inşasına tekrar başlanmıştır. Sonuçta ise eskisinden daha güzel olmuş ve şehre Davut b. Solat el-Lüheysi Muhammed b. Ebi Avn vali olarak atanmıştır. Vahran'ın bu bayındırlığı mükemmelliği, bolluğu ve güzelliği, Ya'la b. Muhammed b. Salih el-Yefirruni'nin Gayder Dağında Azdace'ye saldırması ve birliklerini/dirliklerini bozmasına kadar devam etmiştir. Aralarındaki bu olay da h. 343 yılında Cumada'l-üla ayının ortasında Cumartesi günü meydana gelmiştir. Bu sırada Ya'la Vahran'a girmiş ve orayı zaptetmiştir. Daha sonra da ahaliyi bilinen şehre/Gayder nakletmiştir. Bu olay da yine tarihi verilen yılda 343'te Zilkade ayında olmuştur. Ya'la, Vahran Şehri'ni ikinci defa yakmış, yıkmış ve şehir yıllarca bu şekilde kalmıştır. Çok daha sonraları insanlar artık yavaş yavaş şehre dönmüşler ve şehri tekrar inşa etmişlerdir.

s.1239

Vahran'ın ilginç işleri arasında burasının bir köy halkı vardır ki bu insanların cüsseleri çok iridir ve pazuları çok kuvvetlidir. Bir kişiden daha fazla olmak üzere bana haber verenlerin haber verdiklerine göre bunlardan her biri söz konusu köyden bir adamı görmüşler. Buna göre bildiğimiz normal yaratılıştaki bir adam bu köyden bir adamın ancak omzuna gelebiliyormuş. Bu iri yapılı adamların her biri altı kişiyi taşıyabilir ve bunları kaldırdığı sırada adımlar atabilir, buna da adamların/altı kişinin ikisini omzuna alarak, ikisini de koltuğunun altına alarak ikisini de kollarında taşıyarak yapabilmiş. Yine bunlardan her biri bir ev yapmak isterse tek başına bunun için bin adet “kelha” ağacını keser, onu sırtında taşır ve bundan sonra da tastamam çatılmış bir ev yapabilmiş.

3.47. Vahran'dan el-kayrevana Olan Güzergâh

s.1240

Vahran'dan, Azdace'nin tatlı su kaynağı ve çarşıları bir köyüne doğru yola çıkarsınız... Tanasalimt köyüne ... Köy, Gayder Dağı yolu üzerindedir. Oradan Ubeydum b. Sinan el-Azdaci panayır yeri olarak bilinen Azizu'luların Cerave'sine varılır. Oradan İbni Sinan yerleşim yeri vardır. Güzergâh'ın bundan sonrası ise daha önce geçtiği üzere yirmi 5 konaktır.

s.1241

Kastilya üzerinden olmak süretiyle Vahran'dan el-Kayrevan'a bir diğer Güzergâh daha vardır. Önce Vahran'dan, dediğimiz üzere Mansur b. Sinan yerleşkesine geçilir. Sonra da el-Alevviyyin'e geçilir. Surları olan bu şehir, Ya'la b. Badis'in şehridir. Şehir büyük bir nehrin kıyısında olup içersinde su kaynakları da vardır. Oradan epeyce bostanları olan Sey b. Demr nehrine ulaşılır. Oradan Ukbe b. Nafi el-Kureşi çukurlarına gidilir. Bu çukurlar: "asker kuyuları" olarak bilinen birçok kuyudan müteşekkil olup ardıç ağacıyla inşa edilmiştir. "Asker Kuyuları" derken Ukbe'nin askerlerini kastederler. Bu kuyular aynı zamanda "Berberiyyetu Ersan" olarak da isimlendirilirler. Sonra oradan (içinde Beni Miğrave'nin yaşıyor olabilceği) bir düzlüğe doğru üç ya da dört konak gittiğinde oradan da İzemmereyn denilen Sagiyetu İbni Hazer'e ulaşırsın. Burada virane bir yerleşik ile birlikte çevresinde meyve ağaçları ve hurmalıklar vardır. Oradan Panteos/Bantiyus şehirlerine gidersin. Bunlar birbirlerine yakın üç şehirdir. Her bir şehirde cami vardır. İki ehlisünnetin üçüncüsü ise Haricilerden bir topluluk olan İbaziye'nin bir parçası olan el-Vasiliyye'nin yaşadığı şehirlerdir. Bu üç şehrin birinde İran'lılardan bir topluluk olan Beni Cürec oturmaktadır. Bu şehirlerin yakınlığında iç taraftan şehre doğru kıvrılarak akan bir nehir bulunmaktadır. Bu nehir üç şehri de sulamaktadır. İkinci şehirde ise el-Müvelledin diye bilinen topluluk oturmaktadır. Üçüncü de ise Berberi'ler oturmaktadır. Bu bölgenin en çok ürünü ise hurma ve zeytindir. Her üç şehirde bir düzlükte olup bu düzlüğe yayılmışlardır ve surlarıyla hendekleri vardır. Bunların batısında Panteos Gölü vardır. Söz konusu nehrin üçte bir suyuyla da burası sulanır. Buraya ekin eken birisi alacağı ürünü hatasız bir şekilde daha başından itibaren bilebilir. Kuyuları tuzludur. Yakınlığında birçok köy vardır bu şehirlerin. Panteos Bölgesinin iç taraflarında Tavlegah denilen bir iç bölge daha vardır ki burasının tuğladan surları ve hendekleriyle çevresinde de nehirleri bulunmaktadır. Bölgenin bostanları, zeytinlikleri, üzüm bağları, hurmalıkları, sair ağaçları ve bütün ürünlerden birçok mahsülleri vardır. Bu şehirlerin birinde el-Müveledün denilen topluluk, ikincisinde Yemen'liler ve üçüncüsünde ise Kays'lılar oturmaktadır.

s.1242

Panteos'tan sonra daha önce konusu geçen Biskerah'a gidersen. Oradan da es-Sahr şehri diye bilinen Tehuza Şehrine... Tehuza ekini, hurması ve ürünleri bol olan yerleşik bir şehirdir. Tehuza içindeki yapıları ilk dönemlerden kalma bir şehirdir. Yapıları taş yapılardır. Şehrin malı-mülkü çok olup çevresindeki banliyosuyla şehrin tamamını kuşatan bir hendeği vardır. İnce işçilikli bir camisi, birçok mescidi, çarşıları, otelleri ve Avras Dağından gelerek şehrin iç taraflarına dökülen bir nehri vardır. Oturanları Araplar ve Kureys'ten bir topluluktur. Yakınlarındaki topluluklar aralarında savaş çıktığında bunlar, nehrin suyunu şehri çevreleyen hendeğe göndererek hem içme sularını temin ederler hem de böylelikle düşmanlarından korunmuş olurlar. Şehirde, suyu çekmekle bitmeyen bir kuyuyla birlikte birçok tatlı suyu olan kuyular da vardır. Bunların düşmanları, Hüvare'lilerle iç tarafta oturan Meknase'li İbaziye/haricilerdir. Tehuza ahalisi, Irak halkının mezhebi üzerinedirler. Çevresinde farklı ürün çeşitlerinden oluşan bostanlar vardır. Burada iyi kalitede tohumlar elde edilir. Etrafında yirmiden fazla köy vardır.

s.1243

Ebu'l Muhacir'in kendi rivayet kanalındaki adamlarından onların da Sehr b. Havşeb'ten rivayet ettiğine göre "Resülullah (sav) Tehuza denilen bu lanetli yerde oturmayı yasakladı ya da sakındırdı." Hatta Resülullah (sav)'ın şöyle dediği de söylenir: " Gelecekte ümmetimden bir kısım insanlar Allah yolunda cihad ederken orada -Tehuza'da- öldürülecekler/şehit edilecekler'dir. Onların sevabı Bedir ve Uhud ehlinin alacağı sevaptır. Onlar ölünceye kadar da asla bu niyetlerinden asla döndürülmeyeceklerdir." Sehr b. Havşeb burada şöyle diyor: "Resulullah ne kadar özlüyordur onları! "Sehr b. Havşeb devamla " Tabiinden bazı kimselere bu topluluğun durumu hakkında sorduğumda şöyle dediler: İşte bu Ukbe b. Nafi var ya! Onu Berberiler ve Hristiyanlar Tehuza denilen şehirde öldürdüler. Kıyamet Gününde de ta gelip Alah'ın önünde duruncaya kadar kılıçları omuzlarında olduğu halde haşrolunacaklardır." Ebu'l Muhacir yine şöyle dedi: " Ukbe b. Nafi Muaviye/b. Ebi Süfyan'ın halifeliği zamanında Mısır'a geldiğinde Mısır'ın valisi Amr b. el-Ass idi. Mısır'ın köylerinden bazılarına gelerek yerleşmişlerdi. Yanlarında Amr b. el-As, Abdullah b. Amr ve Resulullah (sav)'ın ashabından bir grup vardı. Önlerine içinde yemek olan bir sofraya konulmuştu. Tam yemekten doymuşlardı ki o sırada birileri

deve çobanları hemen önlerinde duran sofraya konmuş ve yemekten bir parça almıştı. Bunun üzerine Ukbe de şöyle demişti:” İnşallah boynunuz vurula!... Daha Sehr dedi ki: “çobanlar kırgın olarak kalmaya/oturmaya karar verdikleri bir yere kadar gittiler. Daha sonra orada boyunları vuruldu. Bunun üzerine Amr “inna lillah ve inna ileyhi raciun” demiş bunu duyan Ukbe de aynısını söylemiş ve “Ey Eba Abdullah! Nedir bu halin?” deyince Amr da: “Bana ulaşan bir bilgiye göre Kureyş’ten bir grup çıkıp bu yere gelecekler ve burada topluca şehid olacaklar” deyince Ukbe de “Allahım beni de onlardan eyle” demişti. Daha sonra Ukbe b. Nafi, Yezid b. Muaviye’nin yanından çıkarak/hareket ederek bir ordunun içinde Mağrip de cihad etmek için yola koyulmuştu. Bu sırada Abdullah b. Amr’ın yanına varmış ve Abdullah bu sırada da Mısır’daymış. Abdullah ona şöyle demişti: “Ey Ukbe! Senin binekleriyle birlikte cennete girecek bir ordunun içinde olduğunu/olmanı umuyorum/zannediyorum.” Ebu’l Muhacir burada dedi ki:” Ukbe b. Nafi bu gazvelerinde es-Süsu’l-Edna’ya, es-Süsu’l-Aksa’ya ve nihayet Atlas Okyanusu’na kadar gitmiş/ulaşmış ve atını denize doğru sürmüş ve at gerdanına kadar denize girince İfrikiye’ye yönelmiştir. Ancak İfrikiye’ye yaklaştıkça arkadaşları ondan grup grup ayrılmışlar ve nihayet Tabneh’e varınca da geride yanında kalanların da kendisinden ayrılmasına müsaade etmiş ve kendisi de burada az müddet kaldıktan sonra yolda giderken şöyle demiştir: “ Ben de Tehuza Şehri ile Badis Şehrine giderim. Zaten bana yetecek adam sayısını ve orduyu ben biliyorum.” Bu iki bu sırada Mağrib şehirlerinin en büyüklerindendi. Yolculuğu bitirip de Tehuza Şehrine vardığında, Roma Ordusu’na katılmış bulunan Kuseyle b. Lezhem Roma Ordusu hususunda onu güvendirirken bir yandan da Roma Ordusu ve Berberi Askerler kendisinin üzerine yürüdüler. Artık Ukbe’nin askerlerinin kendisini terk ettiğini anlamışlardı. Roma ordusu ona doğru saldırdıklarında Ukbe ve arkadaşları da artık kılıçlarının kınını kırmışlardı. (Yani ölünceye kadar savaşacaklardı -çev. Notudur-) hepsi de ölünceye kadar vuruştular-savaştılar.

s.1244

Ukbe’nin mezarı Tehuza’da bilinen bir yerdedir.: Müidd b. İsmail b. Ubeydullah h. 345’te el-Kayrevan mescidinin kıblesini değiştirmek ve mihrabındaki tuğlaları sökmek istediğinde, kendisine; el-Kayrevan halkından Ukbe’nin el-Kayrevan için dua ettiğine, el-Kayrevan’ın camisini ilk tesis edenin Ukbe olduğuna

ve halkın dediğine göre peygamber (sav)’ın arkadaşının/Ukbe’nin yapmış olduğu dua dolayısıyla Allah azze ve cellenin bu tahribatı yapmaktan kendisini muhakkak alıkoyacağına dair bir haber ulaşmıştı. Fakat buna rağmen Allah’ın laneti üzerine olasıca Muidd, Ukbe’nin kabrinin kazılmasını ve cesedinden geriye kalanların yakılmasını emretmişti. Bunu yaptırmak için de Tehuza’ya süvari ve atlı olarak beşyüz adamını göndermişti. Ukbe’nin kabrine yaklaşp da Muidd’in kendilerine emrettiği işi yapmaya giriştiklerinde bir kasırğa çıkmış, şimşekler parlamaya ve yıldırımlar şakırdamaya başlamıştı. Neredeyse helak olacaklardı ki oradan hemen uzaklaşmışlar ve Ukbe’nin naşına zarar verememişlerdi.

s.1245

Oradan Badis Şehri bir konak ötededir. Badis’teki iki hisarda cami, çarşılar, açık-düz alanlar ve buralardaki birçok akarsuların yanında yılda iki defa verim alınan arpa ziraatinin yapıldığı ziraat alanları vardır. Badis’te Simata bölgesinin ilk yerleşim yeri olan Biyaza Kaytunu’na gidilir. Oradan Sudan toprakları ve Trablus ile el-Kayrevan’a olmak üzere, yol ikiye ayrılır. Oradan Nafta Şehrine iki konaklık mesafe vardır. Nafta Şehri kayalarla yapılmış bayındır ve yerleşik; camisi, mescidleri ve birçok hamamları olan bir şehirdir. Aynı zamanda akarsuları da çoktur. Bütün Kastilya Bölgelerinin suyu ölçülü-sınırlı iken Nafta’nın suyu ölçüsü-tartısı yoktur. Bütün halk Şii olup burası “Küçük Küfe” diye adlandırılır. Oradan daha önce konusu geçen Kastilya’nın bağlı yerleşim yerlerini en sonu olan Tevzer’e gidilir. Tevzer ile Biskerah arasında beş günlük bir mesafe vardır. Sonra oradan Gafasah/Kafsa’ya gidersen iki konaktır. Kafasah Şehrinden bir adet su sarnıcı ve oteli olan Feccu’l-Himar’a iki konak mesafe vardır. Oradan da “Küratu Gamüniyye”nin en son köylerinden olan el-Herviye’ye gidersin. Daha sonra da Gamüniyye Bölgesinin merkezi durumunda olan Mezküd’a... Mezküd’da bir cami, hamamlar, çarşılar, çok sayıda mescidler, az sayıda oteller ve tatlı sulu derin kuyular vardır. Çevresinde çoğunluğu incir ağaçları olmak üzere bütün çeşitlerden ürünler vardır. Buranın inciri güzelliği bakımından İfrikiye incirinden daha üstündür. Buradan el-Kayrevan’a götürülen kuru incir diğer incirlere göre daha pahalıdır ve daha fazla talep görür. Şehir, yemyeşil bir incir ormanının içinde olduğundan buraya gelen kişi şehre varıncaya kadar şehri göremez. Mezküd’dan, tatlı sulu kuyularıyla ve yerleşik olmasıyla büyük bir köy olan Camünis es-Sabün’a ulaşılır. Bu köy bir dağın dibinde

olup etrafı kumluktur ve zeytin ağaçlarıyla çevrelenmiştir. Bir camisi, mamur bir çarşısı ve bir de hamamı vardır. Burada bulunan büyük bir kasr aynı zamanda halkın sığınağıdır. Köyde büyük bir su göleti olup köyün çevresinde de birçok verimli köyler vardır. Oradan da özellikleri itibariyle daha öncekine benzeyen, yerleşik ve büyük bir köy olan Mecdül'a gidersin. Buradan da halkın su ihtiyacını karşılayan Mecdül Göleti denilen bir gölet vardır. Köyün birçok sayıda güzel kuyuları vardır. Oradan toparlanmış ve mamur bir köy olan Beni Diam'a... Oradan da el-Kayrevan'a... Böylece Kastilya Bölgesi üzerinden el-Kayrevan'a giden Güzergâh kırk konaktır.

3.48.Tenes'ten Tâhert'e Giden Yol

s.1246

Tenes'ten Tâhert'e doğru koyulan bir kişi, daha önce de geçtiği üzere önce el-Gazzehe'e, oradan Meknase Kanyonundaki Tacemevt'e, oradan Matmata Dağı'nın eteğinde büyük bir pınar olan Aynu's-Sabha'ya oradan Tağiribet'e oradan da Tâhert'e gider.

s.1247

el-Hadra Şehri Tenes'e yakın bir menzildedir. Şehir; üzerindeki su değirmenleriyle Harar Nehrinin kıyısında büyük bir şehirdir. Nehir az yükselse şehre taşabilir. Nehrin kıyısında birçok bostanlar vardır. Şehrin çevresini Müdgira, Benü Demmer, Medğune ve Benü Varifin gibi Berberi kabileleri sarmıştır. Burası Tenes Şehri ile İğzer Şehri arasındadır. Buranın konusu daha önce Egazruneh müteceh olarak geçmişti.

s.1248

Satif Şehri el-Müseyle'ye iki konak mesafededir. Müseyle/Müseyleh'den Ğadiru Varrü'ya yola çıkarsın. Ğadiru Varrü Hüvare'den Yağmerasin Oğullarının oturduğu yerdir. Hüvare ise daha önce konusu geçtiği üzere sayısı 60.000 olarak sayılan su kaynaklarının yanbaşındadır. Oradan Satif Şehrine geçersin. Satif büyük, değerli ve ilk dönemlerden kalma bir şehirdir. Bir zamanlar etrafında surlar yükseliyorken Ebu Abdullah eş-Şii ve yanındaki Kettame'den Berberiler bu suru yıkmışlardır. Çünkü daha önceleri Araplar Kettame'ye hep üstün geliyorlardı ve bu suru geçince de Kettame'lilerden öşür vergisi alıyorlardı. Bugün için şehir; sursuz

olmakla birlikte mamur, derli toplu, çarşıları çok ve fiyatları ucuz bir şehirdir. Satif ve el-Kayrevan arasında on konak vardır. Satif ile Egazrühne arasında da on konak mesafe vardır. Tanacellelt Şehri Satif'e bir konak mesafede olup daha önce konusu geçen Meyleh şehrine de çok yakındır. Tanacellelt ise Kettamelilerin; mamur, yerleşik ve mescidi hiç olmayan bir şehirdir.

s.1249

Konusu daha önce geçen Ğadiru Varrü, Tabneh'e iki konak ötededir. Tanacellelt Şehri ile el-Kayrevan'ın arası on sekiz (18) konaktır. Vahran Şehri ile Telemsan/Tilmisan şehri arası ise iki konaktır.

3.49.Tilemsân Şehri ile Burada Valilik Yapan Mağrib'liler

s.1250

Bu şehir, yamacı ceviz ağaçlarıyla dolu olan bir dağın yamacındadır. Şehrin beş kapısından üçü kible tarafındadır. Bunlar babu'l-hammam, babu vehb ve babu'l-havha'dır. Doğu tarafta babu'l-akabe, batısında ise babu Ebi Kurre kapısı vardır. Şehirde ilk dönemlere ait antik kalıntılar vardır. Burada Hristiyan eserlerinin kalıntıları günümüze kadar ulaşmış olup bayındır bir kilise de bunlar arasındadır. Çoğunlukla bu kalıntılarda gömü/hazine, define bulunmaz. Daha önceki burada yaşayan insanlar buraya suyu, şehirle arasında altı mil mesafe bulunan ve Lorit Kaynakları denilen kaynaklardan getirmişlerdir. "Orta Mağrib" bölgesinin direği olan bu Tilemsân Şehrinin; çarşıları, mescidleri, bir camisi, ağaçlık alanları ve üzerinde su değirmeni olan nehirler vardır. Burada esas nehir ise Setafsis/Setufsis nehridir. Şehir Zenâtelilerin krallık merkezi olup Berberi Kabilelerin geçiş üssü ve uzaklardan gelen tüccarların rağbet ettiği bir yerdir. Şehre Araplardan ilk gelen Muhammed b. Süleyman b. Abdullah b. Hasen b. Ali b. Ebi Talib (ra) ve çocuklarından Cerave'yi kuran İsa Ebu'l-İyş b. İdrîs b. Muhammed b. Süleyman'dır. İsa Ebu'l-İyş bir zamanlar buranın emiri olup burada da vefat etmiştir. Telemsan âlimlere, muhaddislere ve Malik mezhebinin görüşlerini yayanlara devamlı bir yurt olmuştur.

s.1251

Telemsan'ın güneyinde İbnu'l Cahil kalesi vardır. Bu kale, içinde nehirleriyle mahsülleri olan aşılmaz bir kaledir. Tarani Dağı bu kaleye bitişiktir. Bu dağın ardında da yemyeşil dağlar gelir. Oradan sahranın başındaki Teyzel'e gidilir. Oradan Sicilmâse Şehrine , sonra Varcelun'e ve sonra da el-Kal'a şehrine ... el-Kal'a yeşillik

bir şehir olup şehirde bir mescid ve önceki dönemlere ait kalıntılar vardır. Tilemsân'ın kuzeyinde Babu'l-Gasr denilen bir konaklama noktası vardır. Hemen üstündeki dağa el-Bağl Dağı denir. Dağın dibinden Setafsif Nehri doğar ve bu nehir önceki insanların yapmış olduğu bir büyük havuza/baraja dökülür. Su bu baraja yüksek bir mesafeden dökülürken büyük bir gürültü duyulur. Sonra da bu su kontrollü bir şekilde el-Mihmaz denilen yere, sonrasında Velecü'l-Hina'ya ve daha sonra da Cinanu'l-Hacc'a doğru verilir: eser nehrine dökülünce'ye kadar da böyle devam eder Ardından bu nehir de Arşâgul ya da Araşgöl Şehrine kadar ulaşan Tafena Nehrine dökülür. Oradan da denize kavuşur. Arşâgul, Tilemsân'ın sahil kentidir. Tafena Nehri üzerinden bir rota takip edildiğinde Arşâgul ile Talemsa arasında, uzunluğu yirmi beş mil olan Ezidür/Azedour çanağı vardır.

s.1252

Arşâgul Şehri Tafena Nehrinin kıyısındadır. Nehir şehre kible tarafından iyice yaklaştıktan sonra şehrin doğusunu dolaşır. Nehre küçük gemiler girebilmektedir. Bu gemiler iki mesafedeki denizden nehir yoluyla gelerek etrafı surlarla çevrili olan şehre girerler. Arşâgul Şehrinde güzel ve aynı zamanda yedi adet tuğla kemerin üzerine bindirilmiş olan bir cami vardır. Caminin avlusunda büyük bir toprak kuyu ve sağlam yapılmış bir silo yer almaktadır. Arşâgul'deki iki hamamdan biri antik bir hamamdır. Şehrin kapıları; batıda Bâbu'l-fütüh kible tarafında babu-l emir ve doğu da Bâbu Mernise olup kemerlidirler ve üzerlerinde nefis işlemeler vardır. Şehrin surunun duvar kalınlığı sekiz karıştır. Şehrin en korunaklı yönü iç tarafıdır. Fazla derin olmayan tatlı su kuyuları vardır. Bu kuyular halkın ve ev hayvanlarının su ihtiyacını karşılarlar. Kible tarafında bir varoşu vardır. Bunların kilo ile bir ağırlık ölçüsü, peygamber efendimizi (sav)'ın müddüyle altmış müdd'tür. Onlar bu kilo/ağırlık ölçüsüne "amüra" derler. Bir rıtlları da on iki ukiyyedir. Bir dirhemler sekiz "harübe"dir. Harübe ie dört "dane" ağırlığındadır. Burada bir zamanlar genellikle tüccarlar oturuyorlarken daha önce sözü geçen İsa b. Süleyman yerleşerek şehre yöneticilik yapmış ve h. 295'te burada vefat etmiştir. Oğlu İbrahim b. İsa el-Arşâguli de burada doğduğu gibi kendisinden sonra da şehre valilik yapmış, onun/İbrahim'in oğlu olan Yahya b. İbrahim de yine İbrahim'den sonra valilik yapmıştır. Ancak Yahya b. İbrahim'i, Ebu Abdullah eş-Şii 323'te hapse atmıştır.

s.1253

Arşâgul'ün karşısında, denizde Arşâgul Adası vardır ki ada ile anakara arasında sesi kuvvetli olan bir adamın sesini duyurabileceği kadar bir mesafe ancak vardır. Ada, ince uzun olup kible tarafından anakaraya doğru uzanan hafif yüksekçe bir adadır. İnşallahü Teâlâ, ilerde de açıklayacağımız üzere; el-Hasen b. İsa b. Ebi'l-İyş Cerave'nin sahibi/emiri iken Müsa b. Ebi'l-Afiye kendisine galip gelmiş kendisi de elindeki toprakları bırakarak bu adaya sığınmıştır. Bunun üzerine Musa b. Ebi'l Afiye, EndülüS Sultanı Abdurrahman b. Muhammed'e bir name göndererek el-Hasen b. İsa'yı yakalamasına az kaldığını ve Musa b. Muhammed b. Cüdeyr'in yanında yer alan Ebu Muhammed Abdülmelik b. Ebi Hamame'nin de kendisine bu işte yardım ettiğini bildirmişti. Bunun üzerine Abdurrahman da Bican Halkına ve o civardaki kıyı şeridindeki diğer halklara on beş (15) savaş gemisi hazırlamalarını ve sonra da bu gemileri adamlarla, silahla, sefer azığıyla ve mali yönden techiz etmelerini emretti. Sonunda adayı kuşatma altına alarak adadaki çoğu kimseyi öldürdüler. Adayı öyle bir sardılar kuşattılar ki eğer Allah kuvvetli bir sağanak yağmurla onlara imdat eylemeseydi kuyularındaki suları bittiği için kuşatma sırasında neredeyse susuzluktan öleceklerdi. Adadakilere böylece su yetişince donanmadakiler artık daha fazla kuşatmayı sürdürmek istemeyerek oradan hep birlikte ayrıldılar h. 320'de Ramazan Ayında da el-Miriyye Almaria'ye ulaştılar. Daha sonraları ise el-Buri b. Musa b. Ebi Afiye, Arşâgul'a sığınan el-Hasen b. İsa'ya zafer kazanmış ve el-Hasen'i 338 yılında Abdurrahman b. Muhammed'e yollamıştır.

3.50. Tilemsân Sahilinde, Arşâgul Şehri Dışında Kalan Kaleler

s.1254

Eslen Şehri Arşâgul'ün doğusunda olup korunaklıdır. Burası eski bir şehir olup kaya bir suru, camisi ve çarşısı vardır. Burada Muğayle'liler otururlar. Şehrin denize dökülen ve doğusunda olan bir nehri vardır ki bu nehirden bostanlar ve ekilidikili alanlar sulanırlar. Şehrin geçitleri ve nehrin her atraftan oluşturduğu doğal surları vardır. Şehir ile deniz arasındaki bölgede akan pınarları vardır. Zamanında Abdurrahman burayı fethederek vali olarak da Muhammed b. Ebi Amir Humeyd b. Yezel'i göndermiş, o da şehri inşa ederek yenilemiştir.

s.1255

Arşâgul'den el-Kayrevan'a giden yola gelince... Arşâgul'den Eslen Şehrine, Eslen'den İbn Sinan Kasrına kadar kolay bir yol, sonra da daha önce geçtiği üzere Eslenden Tâhert'e dört konak, Tâhert'ten el-Kayrevan'a on dokuz konak olmaktadır. Oradan Hısnı Tanek Remte ki burası sahildedir... Ve altı mil mesafededir. Tanek Remtin ziraat alanları geniş olup buralar çakılı düzlüktedir. Eslenden Fekkan Şehrine giden iki konaklık mesafenin içinde Seysi Nehri, nehirde de bir konak vardır. Fekkan şehri bir zamanlar zenatelilerin kullandığı eski bir Pazar yeri iken Ya'la b.Muhammed b.Salih el-Yefruni tarafından şehre dönüştürülmüştür. Şehrin ilk kurulmaya başlanması da h. 338 dedir. El- Muasker halkı, Tâhert'ten, Yel'el'den, Beni Vatil kıyısından, Vahran'dan ve Gasru'l-Fülü'dan gelerek şehri tekrar imar ederek şehri yapmış ve genişletmişlerdir. Şehri, Oşilas dağının yamacındadır. Dağ şehrin iç tarafındadır. Bu dağın tepesinden aşağıya doğru inen vadilerin aralarında sık ağaçlıkları vardır. Şehrin kible tarafında Sireh nehri vardır. Nehrin kaynağı ise şehrin doğusunda olup nehrin üzerinde su dolapları ve iki yakasında da bostanlar vardır. Fekkan'ın batı tarafında ve bostanların alt kısmında bir vadiler kümesi vardır: sireh vadisi, Sey vadisi ve Henet vadisi vardır. Fekkan şehrinin tuğladan bir suru, bir camisi hamamı ve otelleri vardır. Hısn'ıTanekremt ile Hısn'ı Mernısetül-Beyr korunaklı bir yerdir. Buradan Hısn-ı İbni Zina'ya da 3 mil mesafe vardır. Burasının bir de nehri olup ürünleri de çoktur.

s.1256

Beni Zina'dan Hısnul-Furus iki mildir. Burası deniz tarafından bir dağın tepesindedir. Buradan da Hısnul-Verdaniyye iki mildir burası da diğeri gibi deniz sahilinde bir tepenin üstündedir. Buradan Hısnul-Verdaniyye'den Hısnu-Hüneyn ise dört mildir. Burası revaçta ve iyi olan bir limanın hemen üstündedir. Hısnı Hüneyn adı geçen son yerler arasında bostanları ve ürün çeşitleri en bol olan yer olup burada Kümiyye'ye denilen kabile oturmaktadır. Hısnu Hüneyn ile Nedrümeh Şehri arasında Tacira denilen bir dağ bulumaktadır. Hısnu Hüneyn ile Nedrümeh Şehri arasında ise on üç mil vardır. Nedrümeh şehir Tacira dağı tarafındadır. Şehrin batısı da doğusu da güzel bir düzlük ve aynı zamanda ziraat alanlarıdır. Şehir ile eniz arasında on mil vardır. Şehrin kıyı tarafı da Masin Vadisidir. Bu vadideki nehir dolayısıyla bol ürün alınır. Vadinin ucunda Me'mün limanı vardır. Limanın hemen üstünde iki hisarla bir

güzel ribat/karakol yerleşkesi vardır ki buranın uğurlu ya da kutsal bir yer olduğuna inanılır. Eğer birisi burada hırsızlık yapar ya da burada bir fuhşiyat işlerse çok geçmeden belasını bulurmuş. Buna da burasının kutsallığına ve Allah'ın burada ayrı bir güzellik yarattığına yorumlarmış. Nedrümeh Şehri yüksek surları olan bir şehirdir. Bu nehri ve içinde bütün ürün çeşitlerinden olan bostanlar vardır. Şehrin suru mescitleri ve camisi vardır.

s.1257

Masin Limanı ile Ternana arasında on mil vardır. Burası surları, çarşıları, bir camisi ve bol bostanları olan bir yer olup Nedrümeh arasında sekiz mil vardır. Ternana da Beni Yelül de denilen Beni Demmer'den bir boy oturmaktadır. Bir zamanlar burada Hz. Ali'nin torunlarından olan Abdullah et-Tennani b. İdrîs b. Muhammed b. Süleyman b. Abdillâh b. Hasen b. Hasen b. Ebi Talip vardı.

Ternane sahilinde Hısn'ı Tevent/Tevent Hisari vardır. Her üç tarafından denizin çevrelediği bu hisar yüksekçe bir dağın üstünde olup aşılmazdır. Hisarın doğu tarafında kimsenin tırmanmaya girişemeyeceği sarp bir yükselti vardır. Buraya bu yükseltiye de Beni-Mansur diye bilinen bir Berberi kabilesi yerleşmiştir. Tevent Hisarının dağından Antimon madeni/sürme taşı vardır. Tevent'in bostanları ve bol ağaçlığı vardır. Buradaki kuru incirler satılmak üzere gerisindeki bölgelere götürülmektedir. Bu sahilde Ebi Cünün Hisarı/Hısnı Ebi Cünün ve Hısnı Karıbyu/Karıbyu Hisarı'da vardır.

s.1258

Dedi ki: Ternana'dan Tabahrit'e 10 mildir. Burası deniz sahilinden surları olan bir şehirdir. Tabahrit'in denize nazır, sağlam yapılı büyük bir camisi vardır. Derli-toplu çarşıları da vardır. Burası Sicilmâse ve başka yerlerden gelen gemilerin durağı ve hisarların uğrak yeridir. Şehrin asıl sakinleri olan Berberiler Medğarrah Berberileri olup bu civardaki Berberilerin en düzgünleridir. Tabahrit'in doğusundaki Mashak Şehri buraya üç mil mesafededir. Meshak, deniz kıyısında olup surları ve bostanları vardır. Tabahrît'deki pazar yeri ise Tabahrit Şehrinden daha eskidir. Tabahrit Şehrini h. 420 den sonra El-Hacc b. Maramir yenilemiştir. Tabahrit aynı zamanda Vecdeh Şehrinin de yanında olup aralarında kırk mil vardır. Telemsan'dan

Vecdeh'e üç konak mesafe vardır. Telemsan'dan El-Hammeh'e orada eş-Şehba denilen köye, oradan da Vecdeh'e geçilir.

s.1259

Vecdeh'in uzantılarına Vecedat denir. Bu uzantılar iki tane etrafı surla çevrili şehir olup birini, h. 440'dan sonra Ya'la b. Bilücceyn el-Veritğinn'nini kurmuştur. Burada tüccarlar oturmaktadır. İçinde çarşıları ve her iki şehrin dışında da bostanların çevrelediği bir nehir kenarında olan bir camisi vardır. Şehrin ağaçları, lezzetli meyveleri ve tertemiz havası olup buranın halkı havasının temizliği dolayısıyla başka halklardan ten renklerini parlaklığı-canlılığı cüsselerinin gürbüzlüğüyle ayrılırlar. Meraları en yarayışlı otlakları olup gerek çift toynaklı hayvanları gerekse tek toynaklı hayvanları için en sağlıklı yerdir. Bunların bir koyunun iç yağı neredeyse 200 okiyye ağırlığındadır

s.1260

Tabahrit'in yakınlarında Tafiricenneyt Şehri vardır. Burası Cerave'nin sahilidir. Vecdeh Şehrinde de doğu bölgelerinden el-Marreh ve es-Sadira'yı Sicilmâse ve benzeri başka mağrib bölgelerine bağlayan el-Marreh ve es-Sadra yolu vardır. Şöyle ki: Vecdeh'ten nehri, ürünleri ve ziraat alanları olan Sa Köyüne doğru yola çıkarsınız... Oradan Tamelilt'e, oradan Beni Yerneyeyan Dağına, oradan Gir'e, oradan el-Ahsa'ya, oradan el-Emseli'ye, oradan Darü'l-Emir'e ve Darü'l-Emir'den de Sicilmâse'ye gidirsiniz.

3.51.Vecdeh'den Fas'a Olan Güzergâh

s.1261

Yine Sicilmâse'den Sa'a, oradan Taberida'ya ki anlamı "emir tepesi"dir, oradan Meknase'ye ki onlar da Ahsas halkıdır, oradan Aynu't-Tiin'e ve oradan da Fas Şehrine yola çıkarsınız.

s.1262

Vecdeh'den Melile'ye giden yola gelince. Vecdeh'ten Sa'a, oradan bir konak olan Ecersif'e... Ecersif mamur bir köy olup buraya Mitğarrağ dolaylarından gelen Melviye Nehrinin kenarındadır. Nehirden köye geçiş yeri ise kible tarafındadır. Ecersif'ten de kimsenin ulaşamayacağı ya da çıkmaya dahi girişemeyeceği bir dağın tepesindeki korunaklı bir hisar olan Gulüü Carre'ye, oradan ise Melile'ye... Melile

Şehri'nin etrafı taş surlarla çevrilidir. Şehrin içinde ise korunaklı bir kasaba vardır. Kasabada bir cami, bir hamam ve alış veriş yerleri vardır. Şehir kadim bir şehir olup şehri, Beni'l-Buri b. Ebi'l-Afiye el-Meknasi yenilemiştir. Burada Benü Vertedi denilen bir topluluk oturmaktadır. Buranın halkı şehre dışarıdan gelen tüccar için aralarında kura çeker ve gelen tüccarın kurası kime çıkarsa gelen tüccarın ticareti kuranın çıktığı adamın aracılığıyla yapılır ve dışarıdan gelen bu tüccar, kura sahibinin gözetimi ve görüşü alınmadan hiçbir alış veriş yapamaz. Kura sahibi misafir tüccarı yapılabilecek haksızlıklara karşı korur ve bundan dolayı da tüccardan bir ücret alır. Yine tüccar şehre girip de kura sahibinin yanına vardığında, kura sahibi tüccardan bir hediye alır.

s.1263

Muhammed b. Yusuf ve başkalarının dediğine göre; Abdurrahman en-Nasr Lidinillah, Melile'yi h. 314'te fethederek surlarını birbirine bağlantılı hale getirmiştir. Bunu da Musa b. Ebi'l-Afiye adına yapmıştır. Tavi bahrindeki bir şiirinde Ahmet b. Muhammed (b. Musa Ed-Darani) er-Razi şöyle demektedir:

*“İşte kral en-Nasr Lidinillah ki
Hiçbir gaflet göstermeden dini korumuştur,
Musa için kurmuştur nice şehirleri
Engabeli, dorukta ve korunaklı şehirleri.
Tâhert ve İfrikiyeliler ona boyun eğdi.
Ve Amalikalılar onun yaptığı binalara güç yetiremediler.”*

Kile/ağırlık ölçüsü lerine gelince... Onlar buna “müdd” diyorlar. Bunların bir müddü, peygamber (sav)'ın müddü'yle 25 müdd'tür. Rıtılar da Nükür Rıtıl'ı gibi yirmi iki okiyye'dir. Okiyye ise on beş dirhemdir. Bütün eşyalarını bu terazi ile tartalar. Dirhemleri ise farklı karatlardadır. Bir karat beş dirhem gümüş para ağırlığındadır.

s.1264

el-Kayrevan'dan Melile'ye giden yola gelince... el-Kayrevan'dan daha önce geçtiği şekilde Sa köyüne ve Sa'dan da Melile'ye biraz önce dediğimiz gibi gidilir. Bu da otuz üç konaktır. Böylece Melile'den Cerave'ye kadar da iki konaktır. Biraz

sonra Fas'tan el-Kayrevan'a giden yol hakkında geleceği üzere Cerave'den yola çıkıldığında da otuz bir konaktır.

Ternana Şehrini kiblesinde ve şehre yakın bir mesafede iki hisar vardır. Biri Hısn'ı Zincira'ah'tır. Diğeri de Hısn'ı Bena'dır. Bu iki hisarın konuşlandığı yer engebeli ve ziraat alanları da geniş düzlüklerdir. Buğdayları bu bölgenin diğer buğdaylarına göre daha iyidir. Buralar genellikle platolardır.

3.52.Limanlar ve limanlarda Ulaşım

s.1265

Limanlardan biri yazlık Melile limanıdır. Tam karşısında Endülüs topraklarında Şelebiniyye şehri limanı vardır. Bu limanları ve limanların bağlantılarını Nükür'dan doğuya doğru bir sıra gözeterek ve karşılarında ki Endülüs limanlarından olan Melile limanından başlayarak dile getireceğiz. Melile limanından sonra doğuya doğru Cerave Şehri limanı gelir. Liman güvenli olup burada denize dökülen birde de nehir vardır. Liman ile Meliyye Adaları arasında karadan sekiz mil vardır. Karşısında Endülüs topraklarında ise Gamcele/Kamçala limanı olup bu iki karşılıklı nokta arasında iki mecra vardır. Doğuya doğru, onu Melliye'yi Acurrud limanı takip eder bu liman yazlık bir liman olup Acurrud'un batısındadır. Koyunları da olan bu liman bölgesinde aynı zaman da oturanlar da vardır. Tam paralelinde Endülüs topraklarında ise Delaye limanı olup bu iki yaka arasında iki mecra vardır. Acurrud'dan sonra doğuya doğru Ternana limanı gelir. Yazlık bir alanı olup içinde oturanları vardır. Ayrıca kuyuları da vardır. Burası ile Acurrut limanı arasında on mil vardır. Ternana limanının karşı yakasında Endülüs karasında Meriyytü Bicane limanı vardır. Ternana limanını daha önce zikrettiğimiz ve Arşâğül adasının içerisinde olduğu Arşâğül şehrinin limanı takip eder. Arşâğül limanının karşısında Endülüs karasında Gabitatü Beni Esved olup iki yaka arasında da iki rota vardır. Arşâğül'ü doğuya doğru Eslen limanı takip eder.

s.1266

Eslen limanı üzerinden diğer limanların doğuya bağlantılarına gelince.... Eslen'e en yakın liman el-Maül-Medfün/Ölüdeniz limanıdır. Yerleşim yeri ise limana çok yakındır. Buuradaki su kaynakları denize akar. Elsem ile arasında on üç mil vardır. Endülüs karasında ölü denizin tam karşısına er-Rahib Limanı düşerken bu iki

liman arasında iki veya üç mecra mesafe vardır. Ölü denizi Cebellü Vahran limanı takip eder ki burası büyük ve kışlık bir liman olarak her türlü rüzgar'a karşı korunaklıdır. Ölü deniz ile aralarında da altı mil vardır. Cebelü Vahran limanının karşısında Endülüs karasında çok eski bir liman olan Eşkobreş limanı vardır. Denizciler Beccane'ye uğramazdan buraya uğrarlar. Cebelü Vahran Limanı ile Eşkobreş Limanı arasında 2,5 mezra vardır. Cebellü Vahran limanından sonra da Ayn'u Ferruc limanı gelir. Aynu Ferruc güvenli ve kışlık bir liman olup burasının su kuyuları da vardır. Yerleşim yeri ise limana oldukça yakındır. Aynı Ferruc ile Vahran arasında karadan 40 mil vardır. Aynı Ferruc'un karşısında Endülüs topraklarında ise Agile/Akile Limanı vardır. Agile, Livorka Şehrinin limanı olup Aynı Ferruc ile aralarında üç mecra vardır. Ayn'u Ferruc'dan sonra da doğuya doğru Gasrü'l-Fülüs Limanı gelir. Burası içinde oturanı olmayan deniz kıyısında bir şehirdir. Şehrın suyu şehrin dışından getirilir. Limanı ise güvenli değildir. Buranın karşısında Endülüs Karasında ise Kartegana yani Kartaca denilen yer limanı vardır.

s.1267

Gasrü'l-Fülüs'ü, Muğayletü Beni Haşım limanı takip eder. Burası yazlık bir liman olarak rüzgâra karşı korunaklı değildir. Burasının deniz kıyısına düşen kısmında bir ribat/sınır karakolu olup liman çevresinde oturulmaktadır. Limanın suyu da oldukça boldur. Gasrü'l-Fülüs ile aralarında otuz beş mil vardır. Karşıyaka da Endülüs karasında ise Gubat Yolu Temdir limanı vardır. Gasrü'l-Fülüs limanından sonra Tenes Şehri limanı gelir. Tenes limanı yazlık bir limandır ve doğusu da batısı da esintiye karşı korunaklıdır. Akarsuyu vardır. Gasrü'l-Fülüs ve Tenes arasında Merrasü Litaf vardır. Tenes limanının karşısında Endülüste ise Şentebül Limanı vardır. Tenes limanının doğuya doğru vakür adasının Limanı takip eder. Bu iki yer arasında yirmi milden fazla vardır. Vakül limanını denize dökülen pırıl pırıl bir de nehri vardır. Ada, ana karaya yakındır. Vakür'ün karşısında Endülüs karasından Alikant/Alicante limanı olup iki nokta arasında ki mesafesi beş mecra tutar. Daha sonra Şerşal limanı gelir. Şerşal limanında şu anda içinde oturulmayan önceki dönemlerden kalma büyük bir kent vardır. Limanın içme suyu birikinti sularıdır. Doğusu da batısı da rüzgâra karşı korunaklıdır. Karşı taraf olan Endülüs'te Melile limanı vardır. Şerşal ile Melile arasında 5,5 mecra vardır. Şerşal şehrinde sonradan

tamir edilmiş bir bina vardır. Şehirdeki ribatlarda her sene birçok kesimden halklar toplanır bir araya gelirler.

s.1268

Şerşal'ın ardından Cebelü Şenve gelir. el-Battal Limanı denilen bir limanı vardır. Burada oturan yoktur. Batısı rüzgârlara karşı korunaklıdır. Az bir suyu vardır. Endülüs yükseltisinde karşısına Cebelü Gurün düşer. İki yaka arasında beş buçuk mecra vardır. Cebelü Şenve'den sonra Hür ya da Hevr Limanı gelir. Daha sonra ise Enfü'l Ganatır.... Burada hala ayakta olan su kemeri kalıntıları vardır. Sonra da ez-Zübban Limanına. Burayı Cenabiyye Limanı takip eder. Cenabiyye'nin bir de adası vardır. Cenabiyye'de önceki dönemlerden kalma bir şehir vardır ve içinde şu anda oturulmamaktadır. Şehrin denize akan bir de nehri vardır. Buranın karşısına Endülüs karasında Daniye Limanı düşer. İki limanda arasında ise altı (6) mecra vardır. Cenabiyye'den sonra Beni Miğanni Cezayir olarak bilinen Cezayir'in limanı gelir. Bu şehrin konusu daha önce geçmişti. Liman; Aynu Üzbeh Limanındaki topraklarla doğudan batıya doğru uzanan Setafla Adası kışılık bir limandır. Endülüs topraklarında karşısına Beneşkile/Beneşküle Limanı düşerken aralarında da altı mecra vardır.

s.1269

Bu limanı da; ünlü limanlardan biri olan ed-Deccac Limanı takip eder. Bu liman yazlık olup güvenli değildir. Buranın karşısına Endülüs Adalarından Mayorka Adası düşer. Mayorka'nın hemen yanı başında ise Bicaye Şehrinin limanı vardır. Bicaye; eski, yerleşik ve Endülüs Halkıyla bayındırlığına ulaşmış bir şehirdir. Doğusundaki nehre gemiler yükleriyle birlikte girebilmektedirler. Bicaye Limanı güvenli kışılık bir limandır. Endülüs Adasının karşısına doğru çıkıntılıdır. Sonra güvenli bir liman olan Bûneh Limanı gelmektedir. Bicaye Limanı aslında Ebu Taviil Kalesinin sahilindedir. Buradaki dağların arasındaki limanda Kettame Kabileleri vardır. Bunlar mezheben Şii olup mallarından bir kısmını mezheplerine bağışlarlar. Kendi inançlarına bağlı olanları ancak kabul ederler. Cevbeh ya da Cübeh Adası da Bicaye Limanından daha öncedir. Ondan daha sonra Bicaye Limanı ve Sebibe Limanı gelir. Sebibe Limanının olduğu yerde Kettame Dağları ve bu dağlarda da Aynu'l-Evkat diye bilinen pınar vardır. Burada namaz vakitleri aynı zamanda suyunda akıtıldığı vakitler olduğundan bu adı almıştır. Namaz vakitleri çıkınca su

kesilir, bırakılmazmış. Gemiler el-Afiye'nin girişine bu limandan giriş yaparlar. Sonra Ceycel Limanı gelir ki bu liman yöresinde eski eserler vardır. Liman bu günde bayındır durumdadır. Kettame Dağlarının olduğu bu yörenin tamamında bakır madeni bulunmaktadır. İfrikiye'ye ve başka yerlere bakır buradan götürülür. Bu dağda iyi kalite “Azurit” taşı vardır. Bu limandan, daha önce özellikleri geçen Zeytuniye Limanına geçilir. Bu dağ, er-Rahman Dağı olarak bilinen dağın başlama sınırındır. Bu dağ Sardunya Adasının karşısında denizin ortasında yükselen bir dağdır. Dağın ürünleri ve nehirleri bol olup bu yörede Kettame ve başka Berberi boylarından kabileler otururlar. Bu dağlık yörede ziraat alanları ve verimli meralar da oldukça boldur. İfrikiye ve bağlı yerlere, haratların kullandıkları dallar buradan götürülür. İskeleleri ve çarşıları çoktur. el Harratin ve eş-Şecerah Limanına da buradan gidilir. En sonunda ise el-Gill Limanı vardır.

s.1270

Oradan Usturah Limanı'na gidersin. Usturah, Tasıgdah Şehrinin limanıdır. Tasıgdah, ilk dönemlere ait ve antik bir şehir olarak içinde yine ilk dönemlere ait ilginç kalıntılar vardır. Sonrada güvenli ve aynı zamanda da kışlık bir liman er-Rüm Limanına; oradan Ömer Adasına ve Tekveş/Tikveş Limanına... Burası da güvenli bir liman olup bölgedeki birçok köyler sırtını meyveleri ve bereketi bol olan bağa yaslamışlardır. Sonra da Rasül Hamra'ya sonra ibn el-Elbiri'nin limanına... Buranın yakınında en-Nesra kuyusu vardır ki daha önce değinilmişti. Bu öyle bir kuyudur ki deniz kenarında ve som bir kayanın oyulmasıyla yapılmış olup ilk dönemlerin işidir. Deniz dalgalandığı zaman suyu kuyuya ulaşmaktadır. Roma topraklarında, sardunya adasında, korsika adasında ve bağlı yerlerde bir savaşa katılacağı zaman Bûneh limanından gemilere binilir.

s.1271

Sonra el-Harez liman kenti gelir... Sonra Tabargah Limanı... Tabargah Limanını, meşhur limanlardan Kartagena limanı takip eder. Bu ikisi arasında da küçük limanlardan biri olan Ebu Halife burnundaki liman olup yamacında el-Ahaveyn adası vardır. Sonra Roma Limanı gelir. Sonra Binzeret'in Limanı olan el-Gubbe limanı... Buranın yakınında ise Kamalarya adası vardır. Endülüs vb. yerlerin kuş sürüleri Binzeret Limanı bölgesine uğrayarak diğer Roma Bölgesine göç ederler. Kuşlar burada rüzgârın dinmesini bekledikten sonra vatanlarına doğru havalanırlar.

Daha sonra güvenli bir kışlık liman olan Ra'su'l-Cebel limanı gelir. Sonra es-Seniyye Limanı... Sonra Ebu's-Sagr Kasrının ribatı... Buranın yamacında ki el-Kurras adalarında, Ziyadetullah akrabaları ve kardeşleriyle birlikte öldürülmüştür. Sonra Gasru'l –Haccamin ribatının iskelesi ve daha sonra da Kartegana limanı gelir.

s.1272

Ardından Kasru'l-Emir Limanı... Burası ile Tunus şehri arasında karadan sekiz mil vardır. Liman Kasra sonradan kazılarak yapılmış bir göletle bağlanmıştır. Bu Kasır Tunus şehrine doğru denizde ve göletin körfezinin kenarındadır. Sonra Radis diye isimlendirilen bir liman gelmektedir. Buranın konusu daha önce geçtiği gibi burada olanlar Tunus Şehrini, anlatırken de dile getirilmiştir. Tunus limanı, kıbleye doğru gidildiğinde büyük limanlarda bir diğeri olan Süse Limanı takip eder. Aralarında küçük limanlardan biri olan Ribatü'l-Hamme vardır. Sonra Cünü'n-Nahle/Nahle Körfezi ve daha sonra da kıble tarafında iki ada olan Bûneh Limanı... Bu adalardan biri büyük Camür diye bilinirken küçük camür adası olarak bilinen ise en küçükleridir. Sonra Adar Dağı... İşte Sicilya Dağı da buradan başlamaktadır. Bu dağda kendisini tamamen ibadete adanmış bir toplum yaşar. Dünyadan el etek çekerek vahşi hayvanlarla birlikte bu dağda oturmaktadırlar. Bunların elbiseleri berdi/papürüs bitkisindendir. Yiyecekleri de yerde biten otlar ve deniz avlarıdır. Acıktıklarında bunlardan hayatta kalmalarına yetecek kadar yerler. Çoğunun sofralarına oturulabilir. Bu dağ İfrikiye'nin fethinden bu yana bunların mülkiyetinde olarak bilinir. Daha sonra Cünü'l Mellaha/Mellaha Körfezi... Sonra yerleşik ve büyük bir şehir olan Iglibiyye/İklibiyye Şehrinin körfezi... Sonra ise el-Medfün Limanı ki bu mıntıka zorlu bir deniz olup gemiler burada pek de rahatça demirleyemezler. Sonra Riha Şehrinin iskelesi... Sonra Hargalah Limanı, sonra İbni Ömer el-Ağlebi Kasrının limanı, sonra ise Süse Şehrinin limanı gelir.

s.1273

Sonra Süse limanından kıbleye doğru Hafânîs limanına gidersin. Burası kışlık bir liman olup yanı başında gözetleme karakolu olan büyük bir kasır vardır. Sonra el-Manastır gözetleme noktasında ki iskeleye gidersin. İfrikiye'de bu gözetleme noktasından daha yükseği yoktur. Daha önce bunun konusu da geçmiştir. Bu iskelenin yakınlarında Lemta tuzlası vardır. Bu tuzla çok büyük bir tuzla olduğu gibi buranın tuzu kadar üstün bir tuz da yoktur. Buradan civar bölgelere tuz götürülür.

Sonra oradan el-Güriyeteyn Kasrına gidersin... el-Güriyeteyn denizde iki ada olup büyüktürler ve gemiler aralarından geçerler. Bu iki adadan da el-Kayrevan'ın deniz sahilinde olan ve her yönden gelen gemilerin istasyonu olan el-Mehdiyye'ye gidersin.

s.1274

Gemileri el-Mehdiyye'den İskenderiye'ye gidecekleri rotalara gelince... el-Mehdiyye Limanından yanı başında Kasrı olan Selgata'ya, oradan Kasırları olan Gabudiye'ye, oradan deltanın ilk olan Ra'sü'l-Cisr'e, Oradan su altında iki ada olan küçük ve büyük ez-Zerga'ya, oradan büyük bir ada olan ve içinde yedi adet kuyuyla birlikte antik eserler de olan Garganah adasına gidersin. Sahil halkı bu adaya devamlı gider gelirler. Adaya hayvanlar da girdiği gibi adanın çoğunda ekim yapılır. Ada, Sefaks Şehrinin kiblesindedir. Oradan Ra'sü'r-Ramle'ye sonra el-Cürüf'a, sonra bir ölüdeniz olan Gasru'r-Rum'a, sonra Gabis Şehrine, Sonra Haricilerin ve Berberilerin oturduğu ve altın madeni çok olan Cerve Adasına... Ada ile ana kara arasına bir geçiş koridoru vardır. Burası da doğuya doğru deltanın en sonudur. Buranın halkı şerli ve gaddar insanlar oldukları için çevrelerinde kendilerine güvenilmez. Bu deltanın deniz tarafında ki uzunluğu elli mildir. Deltanın, denizin içine giren kısmında öncekş dönemlerden kalma bir bina vardır. Bina Gusayr'ul-Beyt'den kuzuya doğru aşağı yukarı elli mil kadar gidersen Nemuşet ve Endebuşe Adalarına varırsın. Sonra gemiler Cebre Adasından ayrıldıklarında "*Endülüslüler limanı*" na uğrarlar. Sonra bir ölüdeniz mevkisi olan Gasrut-Durrak'a... Sonra Ugaybilat'a... Ugaybilat'ın yüksek yerleri denize doğru girintilidir. Sonrada Gantabir Dağına...

s.1275

Adı geçen Gantabir, denizde tehlikeli bir yerdir. Sonra Trablus Şehrinin limanına... Liman oldukça güvenlidir. Gemiler için tersanesi de vardır. Sonra oradan Ra'sü'ş-Şuara'ya doğru yola koyulursun. Sonra Lübde'ye/Lebede ya da Lebede olabilir... Sonra Ra'sü Ganan'a... Sonra Gasü'l İbadi'ye... Sonra Sirte'ye... Sonra Ecdabiyye'ye... Sonra el-Yehudiyye'ye... Sonra Hacerü Abdün'e... Sonra Aynu Ebi Ziyad'a... Sonra Ra'sü Evtan'a ki burada Galetü'ş-Şini vardır. Sonra Süsetü Bârgâh'a... Sonra Şiggatü'l-Fülfül'e... Sonra Siggatü't-Teys'e... Sonra Derna Limanı'na... Sonra Teyna Limanı'na...Sonra Tobrug (Tobruk)'a... Sonra el-Kureşi Adası'na...Sonra er-Tarfa Adası'na...Sonra Cezairü'l-Hammam'a...Sonra Vadi

Melali'ye, Ra'sü'l-Mellaha'ya, ez-Zeytuniyye Limanı'na, Ammara Limanı'na, es-Selüm Limanı'na, Ra'sü'l-Avsec'e, el-Kenais'e, eş-Şagra'ya, Büsir'e, ez-Zeccac Limanı'na, el-Endülüsiyyin Limanı'na ve el-İskenderiye Fenerine...

3.53.el-İskenderiye'den Antalya'ya Gemi Rotaları

s.1276

el-İskenderiye'den Bugir'a doğru yola çıkarsın... Oradan sonra Dimyat'a... Sonra Tinnia Körfezi'ne, sonra Dabko Adasına... Dabko'da ed-Debikiyye denilen buraya özgü elbiseler üretilir. Sonra içinde sahabeler (ra) için yapılmış bir kasrın da bulunduğu Teydarü Meymas gelir... Sonra Gazze... Sonra el-Varidiyye Tuzlası... Sonra Askalan'a, sonra Kayseriyye'ye, sonra Yafa'ya, sonra Ra'sü'l-Kirman'a, sonra Hayfa'ya, sonra Akka'ya... Akka'da bulunan kemerli köprünün altından rahatlıkla geçerler... Sonra Beytü'l Makdis'in sahili olan ve denizin içine girmiş bir kent olan Sür Şehrin'e... Sonra Sayda'ya, Sonra Beyrut'a, sonra Trablusşam'a, sonra el-Lazikiyye'ye, sonra Antakya'ya ve sonra da Antakya'ya ve sonra da Antalya'ya... Antalya'dan sonra da gemiler adalar bölgesine giderler.

s.1277

İşte bu güzergâh, sırasıyla olmak üzere Eslen Şehri'nden yola çıkarak buraya kadar gelen gemilerin izleyeceği güzergâhtır. Geride bahsetmediğimiz Mağrib'i Aksa'da kalan kalan limanları ise inşallah Üseyla'ya varıncaya kada dile getireceğiz.

s.1278

Mü'min b. Yevmir el-Hüvvari'nin haber verdiğine göre Avi Adası'nda denizin kıyısında kışlık bir liman varmış. Bu adadan doğuya doğru, sefere çıkan yolcular deve yürüyüşüyle iki gün boyunca yolu yürüyerek Nül ya da Nol Şehrine varırlar. Nol Şehri Müslüman topraklarının en sonunda yer alırken aynı zamanda büyük sahradan gelirken de medeniyetin olduğu ilk yerdir. Gemiler Nol sahilinden Vadi's-Süs'a varıncaya kadar denizde üç gün boyunca ilerler. Sonra Vadi's-Süs'tan Amogdol İskelesine... Bu iskele kışlık ve güvenli olup Vadi's-Süs'un sahilindedir. Sonra Gavz İskelesine... Gavz, içinde salih insanların yaşadığı bir ribat olup Agmat'ın sahilindedir. Sonra Asfa İskelesine... Sonra denizdeki bir dağın başlangıç yeri olan el-Beyza'ya... Sonra Fedale Adasına ki burası Berğuvata Bölgesine bağlı olan Tasmana Toprakları'nın sahilidir. Sonra Marifin İskelesi, sonra Sela Vadisi... Sela

Vadisinde Şelleh denilen yerde ilk dönemlerden kalma ve hala dimdik ayakta duran kalıntılar vardır. Sela Vadisinin doğusunda denize doğru büyük bir mağara vardır. Mağaranın tepesinde ise kuyu ağızları gibi olan havalandırma delikleri vardır. Mağaranın sırt tarafı ise ekinliktir. Sonra Sebu Vadisine, sonra Sefded Vadisine... Sefded Vadisinde beyaz tenli insanlar oturmazlar. Otururlarsa hasta olurlar. Beyaz tenlilerden az bir kısmı hastalanmazlar. Burada ancak Sudanlılar/siyah tenliler oturabilirler. Buradaki halk, yanlarına beyaz tenli biri geldiğinde hep birden bağrıışmaya başlarlar: “*Meyiz! Meyiz...*” Sefded Vadisinden sonra Havz-ı Üseyle’ye ve daha sonrası da daha önce geçtiği gibidir.

3.54. Nâkur Bölgesi ve Sınırları

s.1279

Nekkür’ün sınırları doğu tarafından başlayarak el-Hasen b. Ebi’l-İyş’in Cerave’sinin Züvağa’sına kadar devam eder. Bu iki nokta arasındaki mesafe beş gündür. Buradan itibaren yer alan Matmata, Ehlü Kebdan, Mernise’nin el-Küdyetü’l-Beyza’sı, Gassase denilen Herek Dağı’nın ahalisi ve Beni Vertedi’nin komşu kaleleridir.

Batı tarafından sınırları ise Gimara’dan birer kabile olan Beni Mervan olarak bilinen ve Hümeydiyye ismin sahipleri olan Beni Hümeyd’e; oradan Mastata ve Sanhace’ye; onların ardından Evrabatu Hizb-i Ferecün’a, Benü Velid’e, oradan Taberida halkının oturduğu Zenate’ye, Benü Yerniyan’a, Hizbu Kasım’ın Merasin’ine (ki Hizbu Kasım Sa’ın da Hâkimi ve sahibidirler) ve oradan da Taverert diye bilinen el-Küdye’ye kadar ulaşır.

s.1280

Nekkür’a bağlı liman ya da iskele’lere gelince... Bunlar, Melviye, Herek, Kerat Limanlarıyla ed-Dar Limanı ve Temsaman Limanlarından olan Oftis Limanıdır. Temsaman denilen ter ise Beni Salih’in sığındığı Ebu’l Hasen olarak bilinen dağdır. Vadi’l Bakar ve el-Mizemme gelince ise bunlar ile Nekkür arasında beş mil vardır. el-Mizemme Limanının kible tarafındadır. Buranın karşısında Endülüs topraklarında Malaga Şehri vardır. İki nokta arasındaki mesafe bir buçuk mecra gelmektedir. Badis Limanı, Beküye Limanıyla Sanhace vb. nin limanı olan Baliş Limanı da bunlardan bazılarıdır.

s.1281

Nekkür Şehri tepelikler arasında bir yerdedir. Bu tepeliklerden birisi de şehrin tam karşısındaki “el-Musalla” denilen tepedir. Şehrin, ardıc ağacından sütunları olan bir camisi vardır. Sütunları dışında, caminin ahşabının çoğu kısmı selvi ağacındandır. Şehrin dört kapısı vardır. Kiblede Süleyman Kapısı ve iç kısım arasında Beni Veryağil Kapsı, batıda el-Musalla Kapısı ve iç kısımda ise el-Yehud Kapısıdır. Şehrin surları kerpiçten olup şehirde birçok hamam ile birlikte bayındır ve zengin çarşıları vardır. Şehir iki nehir arasındadır. Bu nehirlerden biri Nekkür Nehri olup kaynağı Kiznane Bölgesindeki Beni Küveyn dağıdır. Diğeri ise Ğis Nehri olup kaynağı Beni Veryağil Bölgesindedir. Her bir nehir yatağının denize döküldüğü yere mesafesi bir günden biraz daha fazla bir yürüyüş mesafesidir. Şehrin her iki nehrinin üzerinde su değirmeni vardır. Küveyn Dağından Verğa Nehri diye bilinen nehir de çıkmaktadır. Verğa Nehri Mağrip’in meşhur nehirlerindendir. Neküür Nehri ile Ğis Nehri Ekdal denilen yerde birleşirler. Burada sonra da derelere ayrılır. Bu mevkinin bir tarafında da Nekkür Ribatı vardır. Said b. Salih, Ğis Nehri kenarına, müstemilatıyla birlikte el-İskenderiye Mescidine benzeyen bir mescit yaptırmıştır. Bu Ğis Vadisine Takirakiri de denir. Vadi, sarp bir vadidir. Alü Salih testileri burada yapılmaktadır. Nekkür Şehri ile deniz arasında beş mil vardır. Deniz şehre doğru girintilidir. Nekkür’ün bostanları ve meyveleri oldukça boldur. Özellikle nar ve armut boldur. Eyüp b. İbrahim en-Neküri bir şiirinde şöyle demiştir.

*“Ey arzuladığım ve sorguladığım emelim,
Umduğum dünyam ve dinim!
Acaba senden edinebilir miyim kendi doyumumu kolaylıkla
Ve yaratılmışların rızkını?... Aynı kolaylıkla
Benim tarafımın nasibi senin yüzünden engellenmekte
Ve yerin nuru da bu alından ya da çehreden.
Çöl toplamıştır, Nekkür’den
Sana doğru her yöredeki güveni.”*

s.1282

Nekkür'un keylini/ağırlık ölçüsünü "es-sahfa" olarak isimlendirirler. O da peygamber (sav)'ın müddüyle yirmi beş müddütür. "Es-Sahfa"nın yarısını da "es-südüs" diye isimlendirirler. Bunların kullandıkları rıtılları ise ölçülen bütün eşyalarda geçerli olmak üzere yirmi iki okiyyedir. Kantarları yüz rıtıldır. Dirhemleri ise tartıyla değil sayıyla hesaplanır.

s.1283

Nekkür'u kuran ve inşa eden Said b. İdrîs b. Salih b. Mansur el-Himyari'dir. Aslında Salih b. Mansur "el-Abdu's-Salih" olarak da bilinmektedir. O, el-Velid b. Abdülmelik zamanında fetihler yapmış ve ilk fetihde mağrip topraklarına girmiştir. Deniz yoluyla Tamsaman Limanına gelerek Vadi'l-Bakar'daki Bedkün denilen yere varmıştır. Tamsaman Limanı ile Nekkür Şehri arasında yirmi mil vardır. Liman yazlık bir liman olup açıktadır. Karşısına ise Endülüs Karasında Tavniyana Şehri düşmektedir. Buranın Berberileri olan Sanhace'liler ve Ğamara'lılar onun/Salih b. Mansur'un eliyle Müslüman olmuşlardır. Daha sonraları bu Berberilerin çoğu, İslam hükümleri kendilerine ağır gelince irtidat etmişler ve başlarına Nefeze'lilerden biri olan ve er-Rindi diye bilinen ancak Davud diye isimlendirilen kişiyi geçirmişler. Salihi de yurtlarından kovmuşlardı. Sonra hidayetiyle Allah onları geri döndermiş ve onlar da tevbe ederek şirklerinden vazgeçmişler, er-Rindi'yi de öldürerek Salihi başlarına getirmişlerdi. Salih de Tamsaman'da ölünceye kadar orada kalmış ve deniz kıyısında el-Agta denilen köye defnedilmiştir. Salih'in buradaki kabri bu güne kadar bilinmektedir. Onun Abdüsamet ve anneleri Sanhace'li olan el-Mu'tasım ile İdrîs adında çocukları vardır. Onun ardından Berberi'ler el-Mu'tasım'ı başlarına getirmişler. O da az bir müddet bu görevde aralarında bulunduktan sonra vefat etmiş ve onun ardından da Said b. İdrîs başa geçmiştir. Daha önce geçtiği üzere Said b. İdrîs Nekkür Şehrini kurmuştur.,

s.1284

Said b. Mansur, Nekkür Şehrinin karşısında bir yere Berberilerden bir grup yerleştirmişti. Burası nehrin karşı yakasındaydı. Burada bir çarşı, pazar yeri kuruyorlardı. Said de onları kendi kurduğu şehre nakletmişti. Ki Mecusiler Allah onlara lanet etsin h. 244'te Nekkür'a saldırarak zafer kazanmış, şehri yağmalamış ve

Allah'ın izniyle kaçarak kurtulanlar hariç şehirde kim varsa hepsini esir almışlardı. Esir alınanlar arasında da Vakıf b. el-Mu'tasım'ın Emetür-Rahman ve Han'üleh isminde iki kızı da vardı. İmam Muhammed b. Abdurrahman, onları fidye vererek kurtarmıştı. Mecusiler Nekkür Şehrinde sekiz yıl kalmışlardı.

s.1285

el-Beranis, Said b. İdrîs'e karşı kıyam'a kalktı. Başlarına da Seken denilen adamı getirdiler. Her taraftan toplanıp gelerek kendi yurtluğunda ona Said'e savaş açtılar. Ancak Allah Said'i muzaffer kıldı. el-Beranis'i yenerek reislerini öldürmüş, el-Beranis'lilerin de birlikleri dağılmış ve geride kalanlar da tekrar itaat altına girmişlerdi. Said kendi halkına 37 sene hükümdarlık yaptıktan sonra vefat ve yerinede oğlu Salih b. Said'i bırakmıştır. Said'in; Mansur, Hammud, Salih, Ziyedetullah, er-Reşid, Abdurrahman eş-Şehid Myviye, Osman, Abdullah ve İdrîs isminde çocukları vardı. Bunlardan Abdurrahman, Maliki mezhebinde fakih olup olup dört defa haccetmiş, cihad için Endülüse geçmiş fakat İbn Hafsün bu seferindeyken yolunu kesmiş, Abdurrahman'ın yanında kim varsa öldürmüş, Abdurrahman atıyla kaçarak kurtulmuş ebi'l Abbas Savaşına kadar yaşamış ancak bu son savaşta şehit olmuştur.

s.1286

Salih'e karşı kardeşi İdrîs, Beni Varyağıl ve Kiznaye'de ayaklanma başlattı. Nihayet Küveyn diye de biline Kiznaye Dağında karşılaştılar. Salih yenildiğinde karargâhını İdrîs yağmalayarak Nekkür'a da girmek üzere yola devam etti. Ancak oraya vardığında bu isteğini gerçekleştiremedi. Salih'in vekili onu engellediğinde İdrîs ona ded ki: “ Salih öldürüldü!” Salih'in vekili ise: “Bu haber bana göre doğru olsaydı sana karşı koymazdık.” İdrîs Nekkür Halkının nezdinde arzuladığını/umduğunu bulamayınca şehre doğru bakan dağda konakladı. Salih de gece yarısı en yakın adamlarıyla çıkageldi ve şehre girdi. Ertesi gün olup da İdrîs atına binip zırhını giydiğinde kardeşinin durumundan haberdar değildi. Nihayet İdrîs'in şehre girmesine müsaade ettiler. Salih'in adamlarından iki kişi İdrîs'i atından alarak ve piyade olarak kardeşi Salih'in yanına getirdiklerinde İdrîs'i evlerinde hapsetmelerini emretmiş sonra da el-Keyde ve Sa'ın sahibi Kasım el-Vesnaniye onu öldürmesini emrederken Salih çok sırar etmiş ancak emredilen kişi ileri gelenler bu

işten kaçınmışlardı. Bunun üzerine Salih kendine bağlı gençlerden biri olan ve kendisini Aselün denilen adama İdrîs'i öldürmesini emretmiş o da öldürmüştü.

s.1287

Daha sonraları Meknase Şehri Salih'e itaatten kaçınmışlar ve alacaklarını vermemişlerdi. Bunun üzerine Salih onlara bir ferman yazdıktan sonra fermanı mühürledi ve onu bir torbanın içine koyarak torbayı eşeğinin üzerine bağladı. Fermanı güvendiği adamlardan biriyle onla Meknase'lilere gönderdi ve adamına şöyle dedi: "Meknase yolunu yarılادığında eşeği üzerindeki ferman ile salıver ve oradan hemen ayrıl. Meknase'liler daha önceden tanıdıkları bu eşeği fark ettiler. Üzerindeki torbayı aldılar. Fermandaki yazıyı okuduklarında eşeği kesmelerini ve yaptıklarında sonuna kadar devam etmelerinin emredildiğini gördüler. Bundan sonra Meknase'lilerin görüşü değişti. Ve Salih'e vermeleri gereken vergiyi toplama yönünde bir görüş oluştu. Nihayet vereceklerini toparladılar ve eşeğin üzerine bir çul atarak eşeği ve vereceklerini Salih'e söz verdikleri şekilde getirdiler. Salih'in rızasını gönlünü almaya çalıştılar. Salih de onların özrünü kabul etti. Salih b. Said 28 sene hükümdarlık yaptıktan sonra vefat etti.

s.1288

Salih ölünce en küçük oğlu Said'i başlarına getirdiler. Gücünü toparlayıp işlerini ele aldığında karşısına Sicilya'lı köleleri çıkmış ve ondan kendilerini salı vermesini istemişlerdi. Bunun üzerine o da onlara "siz bizim askerimiz, kölemizsiniz ve hür insanlar gibisiniz! Miras paylaşımına girmiyor ve elinizdekilerden vergi alınmıyor. Bu haldeyken daha ne özgürlük istiyorsunuz?" demişti. Onlar ne kadar taleplerinde ısrar etseler de Said kabul etmedi. Ardından onlardan cefa ve kabalık gördü bu sefer onlar Said'in kardeşi Ubeydullah'ı ve künyesi Ebu Ali olan amcası er-Rıza'yı ileri sürdüler ve bu ikisini saraya doğru sürüklediler. Said ise onlara karşı yenilinceye kadar yanındaki kadınlar ve gençlerle birlikte savaştı. Bütün herkes kendilerine karşı ayaklanarak dışarı çıkardılar ve ez-Segalibe denilen şehrin yukarı tarafındaki bir köye kaçmak zorunda bıraktılar. Yedi gün bu köyde sığındılar. Said burada toparlandı ve karşı çıkış yaparak çok şiddetli bir muharebeden sonra onlara karşı zafer kazandı. er-Rıza onun hem amcası hem de yakınıydı. Ve amcasının kızı kendisinin/Said'in hanımıydı. Amcası ve kendi kardeşi Ubeydullah'ı hapsetti. Amcasının çocuklarından kendisine huruç eden/ayaklanan kim varsa onları da

öldürdü. Bu öldürülenler arasında el-Ağleb ve Ebü'l Ağleb /Ağleb'in babası de vardır. Sonra da kendisini Mekke'ye ulaştıran kardeşi Ubeydullah'ı yerine vekil bıraktı. Ölünceye kadar da Mekke'de oturdu.

s.1289

el-Ağleb'in amcası oğlu olan Saadetullah b. Harun, amcası oğlunun öldürülmesine çok içerlemiş ve şöyle demişti: “Said, amcamın oğlunu öldürdü ancak kendi amcasına kardeşine dokunmadı. Hâlbuki ikisinin de suçu da aynıydı.” Ebu'l Hasen Dağının halkı olan Benü Yusaliyetin Saadetulah'a yanaştılar. Sonra onlara anlaşma da yaptı. Saadetullah Nekkür'da Said'in yanındaydı. O sırada ve Said'in hiçbir şeyden haberi yoktu. Benü Yusaliyetin Said'e karşı çıkacaklarını ilan ederek kendi halkını topladığında ileri doğru atıldığında Seadetullah o sırada Said'in yanındaydı. Ancak savaş kızışınca Seadetullah ve tabileri Benü Yusaliyetin safına geçti. Said de geri çekildi. Benü Yusaliyetin Said'in sancaklarına ve davullarına el koydular. Said'in yanındaki ileri gelenlerden bin kadarını öldürdüler. Seadetullah'la birlikte Nekkür'da Said'i kuşatma altına aldılar talih bir kere daha Said'ten yanaydı. Ve hezimete uğrattı. Saadetulah'ın kardeşi Meymun b. Harun'u esir aldıktan sonra öldürdü. Saadetulah oradan Temsaman'a yürüdü. Said de onun evini-yurdunu yaktı-yıktı. Sonra Said'le barış yaptı ve oradan Nekkür'a doğru ayrıldı. Şecaatli biriydi ama talihsizdi. Ardından Saadetulah yanındaki has adamlarıyla Batviye ve Beni Vartedi bölgesine doğru yola çıktı. Komşu kaleler onu içeri kabul ederken o da onlarla birlikte Mernise ve Zenate'ye saldırdı. Öldürebildiği kadar öldürdü ve buradaki bölgenin tamamı ele geçirdi. Sonra Seadetullah Nekkür Şehrine yöneldi ve orada Said'le dost kalarak oturdu.

s.1290

Ahmed b. İdrîs b. Muhammed b. Süleyman b. Abdullah b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Ali b. Ebi Talib (ra); Said'in kız kardeşi es-Sa'd'in annesi ve Salih'in kızı olan hanımla evliydi. Ondandır erkek çocuğu oldu ve ölünceye kadar da Nekkür'da onun yanında kaldı. Ubeydullah eş-Şii yavaş yavaş üstün gelmeye başladığında Mağrib'e bir yazı yazarak onları itaat altına girmeye ve kendisinin imametini inanmaya çağırmişti. Aynı şekilde Said b. Salih'e de yazarak ve yazının en alt tarafına da birçok beyit ekleyerek gönderdi. İşte ondan bir kısmı:

*“eğer dos doğru olursanız ben de sizin iyiliğiniz için dosdoğru olurum,
Eğere benden yüz çevirseniz, o zaman adaleti sizi öldürmekte görürüm.
Kılıçlarınızı ezmek için kendi kılıcımı havaya kaldırıyorum,
Onu kılıcımı bağışlamanın içine sokuyorum ve öldürmekle
dolduruyorum.”*

Tüleytula’dan Endülüslü şairlerden birine Yusuf b. Said emretmiş, yukarıdaki şiire karşılık şu aşağıdaki şiiri yazdırmıştı. Bu şairin lakabı el-Ahmes idi ve Salih ailesinin bu asırdaki şairiydi. Birçok beyitleri olan şiirden bir kısmı şöyledir:

*“Yalan söyledin ve Allahın evinin/beytullahın adalete yakışmadığını
iddaa ettin. Demek senin sözünden rahman olan Allah’ın bilgisi yoktur!...
Sen olsan olsan ancak ya cahil ya da münaфіk olabilirsin!
Sen sünnette cahillere örnek/darb-ı mesel gösterebilirsin ancak!..
Bizim görevimiz Muhammed’in dinin en yüce yapmaktır...
Ve rahman olan Allah senin amacını da en alçak amaç kılmıştır!..”*

s.1291

Ubeydullah eş-Şii Tâhert’teki valisi Müsale b. Habus’a bir emir yazarak Nekkür’a yürümesini ve Said b. Salih’le savaşmasını emretmişti. Müsale de bu emir üzerine h. 304’te Zilhicce ayının başında sefere çıkarak Nekkür’a bir günlük mesafede Nesâfet denilen mevkide konakladı. Said b. huruc ederek ona denk bir şekilde üç gün boyunca savaştılar. Said’in yanında Beni Yetufet Berberilerinden Hamed b.el-Ayyaş isminde Berberilerin yiğitlerinden ve kahramanlarından olan biri vardı. İçinden bir ses ona Müsale’nin karargâhına saldırmasını ve ansızın onu öldürmesini söyledi. Yedi süvari ile birlikte nihayet Müsale’nin karagahına ulaşarak üzerine atıldı. Oradaki insanlar bağrışarak etraflarına toplandılar. Hammed ve yanındakiler esir alındılar. Müsale boyunlarının vurulmasını emrettiğinde Hammed şöyle dedi: “Benim gibi öldüren savaşçı hiçbir kimse yoktur.” Müsale “niçin!” deyince Hammed,” çünkü sen Said’e değil bana ve benim elimdekilere düşkünsün.” Demiş bunun üzerine Müsale onu bırakmış ve rahatlayıncaya kadar da onu iyi bir yerde ağırlamıştı. Sonra ona bir kıta asker verdi. O da bu askerlerle kendisinin bildiği gizli bir taraftan yola koyuldu. Ta ki güvenli bir yoldan Said’in askerinin arasına

sokuldu. Said'e de askerın sefere hazır olmadığını ve kendisine zorluk çıkaracağını söyleyerek Said'i ikna etmeye uğraştı ve sonunda birliğini-dirliğini bozdu. Said duruma şöyle bir göz attığında durumun hiç de kolay olmadığını gördü. Nekkür'a adam göndererek kendi sarayındaki mal ve yakınlarını saraydan çıkartarak Nekkür'ün limanındaki bir adaya ulaştılar. Bu sırada yanında Salih b. Said iki çocuğu el-Mu'tasım ile İdrîs ve Said'in iki kardeşı vardı.

s.1292

Said zırhını kuşandı. Yanındaki gençler ve yakınları da. Öldürölünceye kadar savaştılar. Askerinin kökü kazıldı adeta. Müsale de Nekkür'a girerek kadınları ve çocukları esir aldıktan sonra Ubeydullah'a fetih müjdesiyle birlikte Said b. Salih'in, Mansur b. İdrîs b. Salih'in ve Salih b. Mansur'un ailesinden daha başkalarının kellelerini gönderdi. Kelleler el-Kayrevan'da sokaklarda gezdirilirken daha sonra da Rakkade'de ise kazıklara çakılarak gösterildi. İşte bu hususta Ebu Cafer Ahmed b. el-Mervezi Recez Bahrindeki bir şiirinde şöyle diyor:

*“İyice azdıığında alçak ve alçak oğlu alçak!
Cahil avane sürüsünün içindeyken...
Nekkür “rabbimden başka sığınağım yoktur” demişken,
O sırada Nekkür'a son hükmü koyan takdir gelmişti
Tutuşgan bir yangın felaketi gibi, Allah'tan...
Helal görünmeyen bir toprağı kendisine helal kıldı ve girdi.
Küfrü sinesinde bir halk kıyım yaptı!
Kelle, kelle üstünde süslerle geldi,
Kızıllaşan ince mızrakların üstünde
Duluklardan sarkan yıkanmamış saçlar.
Ve taranmamış tozlu sakallar...”*

s.1293

Said'in ailesinden ve halkından kurtulanlar, deniz yoluyla Nekkür Limanından yola çıkarak Malaga ve Bican'e'ye ulaştılar. Abdurrahman b. Muhammed en-Nasr Lidinillah gelmelerine müsaade edilmesini ve gelenlere rahat davranılmasını emretti. Gelenlere kıymatli elbiseler ve birçok hediyeler vererek kraliyet sarayından

ya da Malaga'dan hangisini isterlerse orada oturabilmelerini serbest bıraktı. Onlarda Malaga'da oturmayı seçtiler. Çünkü burası hem ülkelerine yakın bir yer hem de tekrar dönmeleri için kolay bir yerdi.

Bu arada Müsale bölgede altı ay boyunca dolaştı durdu. Sonra kendisi yerine arkadaşlarından Delül denilen birini bırakarak Tâhert'e geçti. Yanına aldığı doğulu askerlerle birlikte Delül'ün yanından ayrılırken geride Delül'ün yanında az bir asker kalmıştı. Bu haberler Beni Said/Saidoğulları'na ulaşınca halkın kendilerine olan sevgisine ve meyline güvenerek ülkelerine dönmek için acele ettiler. Farklı farklı gemilere binmek hususunda görüş birliğindeydiler. Kim diğerinden daha önce varırsa yönetim onun olacaktı. Bunlar İdrîs, el-Mu'tasım ve Salih idiler. Bir gece ansızın hep beraber aynı rüzgârla aynı zamanda denize açıldılar. Yaş olarak en küçükleri olan Salih b. Said, bir gecede Nekkür Limanına varmış kendisi için sabah olduğunda da Temsaman'daki Vadi'l-Bakar diye biline limana ulaşmıştı. Gelişi Berberiler arasında yayılınca, her yandan ona doğru aceleyle yetiştiler. Her yöreden gelerek ona bağlılıklarını bildirdikten yaşının küçüklüğü dolayısıyla ona "el-Yetim" yetim anlamında lakıbını verdiler. Daha sonra Delül'ün üzerine yürüyerek onu ve bütün yanındakileri yakaladıktan sonra hepsini de Nekkür Nehrinin bir tarafında asarak idam ettiler.

s.1294

Salih, Abdurrahman b. Muhammed'e fethin gerçekleştiğini yazdı (gönderdi). Yazı Kurtuba Camisinde okunurken sair Endülüs bölgelerinde de nüshaları okundu. Abdurrahman b. Muhammed'te alu Salih'e/Salihoğulları ya da Salih hanedanına; büyük çadırlar, yararlı aletler, kıymetli elbisler, eyerler, takılar, flamalar, davullar, kösler ve bütün silah çeşitlerinin, kaybettiklerinden daha fazlasını Allah tekrar kendilerine verinceye kadar yardım edilmesini emretti. Ardından hükümdar Abdurrahman b. Muhammed, Salih b. Said'i desteklemeye devam ettiği gibi iki aydır öbür tarafa geçmekte tereddüt yaşayan Salih'in iki karedeşini de deniz yolula öbür tarafa geçirdi. İkisi de daha sonra Nekkür'e salimen ulaştılar. İdareyi de Salih'e teslim etmeyi kabul ettiler. Salih ise yirmi sene hükümdarlık yaptıktan sonra vefat etti. Salih Hanedanı halen ehlisünnet vel cemaat üzere devam etmekte olup Malik b. Enes (ra)'ın mezhebine de sarılmaktadırlar. Salih ve oğlu Said insanlara namaz kıldırırlar, hutbe okurlar ve Kur'anı ezberlerlerdi.

s.1295

Ardından yönetimi el-Müeyyed b. Abdülbedi b. Salih b. Said b. İdrîs b. Salih b. Mansur üstlendi. Ancak Musa b. Ebu'l Afiye üzerine yürüyerek onu muhasaraya aldı ve galip geldi. Onu öldürerek şehri yağmaladı, kılıçtan geçirdi ve şehrin surlarını yerle bir etti. Sarayları harabeye çevirirken eski eserleri kökünden söktü. Şehri ıssızlığına terk etti. Zamanla rüzgarla tozu toprağı şehrin üzerine savurup dururken bir yandan da içinden kurtlar ulur oldu. Ve şehre Müsale b. Habus'un verdiği zarardan çok daha fazla zarar verdi. Bu olay h. 317 de olmuştur.

s.1296

Sonra ülkeyi Ebu Eyyüb İsmail b. Abdülmelik b. Abdurrahman b. Said b. İdrîs b. Salih yönetti. Salih b. Mansur'un kurduğu eski şehri yeniden inşa ederek imar ettikten sonra çarşısını da tekrar yaptırdı. Burada h.323 yılına kadarda oturdu. Bu senede İfrikiye'nin sahibi Ebu'l Kasım eş-Şii, Mağrip topraklarındaki el-Feta'l-Esfed'e Sindalı göndererek haberi kendisine geç gelen Meysur el-Fetaya yardım ulaştırmak istemişti. 323 yılında el-Mehdiyye'den Cumada'l-Ahiri ayında Sindal yola çıkmış ve el-Hasen b. Ebu'l-İş'in Ceravesin'de günlerce beklemişti. Sonra Herras'a geçmiş ve Nekkür'ün sahibi İsmail b. Abdülmelik'e bir yazı yazarak kendisine doğru gelmesini emretmiş, İsmail de Nekkür'den yola çıkarak Akra Kalesine ulaşmıştı. İsmail Sindal'a elçiler göndermiş ve mektubunda itaatkar olduğunu bildirmişti. Ancak Sindal İsmail'in bu davranışından memnu olmamış ve elçiler göndererek, İsamil'in kendisinin üzerine yürümesini sağlama için teşvikkâr davranmıştı. İsmail de onlardan bir kısmını öldürmüştü. Öldürülenlerin haberi Sindal'a ulaşınca durmaksızın Akra Kalesine yürümüş ve yanındaki Nesâfet denilen yerde konuşlanmıştı. Burası Nesâfet, Müsale b. Habus'un Said b. Salih'i öldürdüğü yerd. Sindal; sekiz gün süren bir savaş sonuncunda İsmail ve birçok askerinin de öldüğü çarpışmalarda sonra kaleyi ele geçirdi. Bu olay senenin Şevval ayında bir Cuma günü olmuştu.

Sindal bu zaferden sonra kalde bulunan araların İsmail'in iki küçük çocuğunun da bulunduğu akrabalarını ve kadınlarının hepsini ganimet olarak aldı. Şehre de Kettame'lilerden ismi Marmazo olan birini yönetici yaptı. Oradan da o sırada Fas'ı kuşatma altında tutan arkadaşı Meysur'un yanına varmıştı.

s.1297

İbn-i Rumi diye bilinen Musa b. el-Mu'tasım b. Muhammed b. Gurra b. el-Mu'tasım b. Salih b. Mansur Ebu'l-Hasen Dağında Beni Yusalliyetin'le beraberdi. Sindal tehlikesi kaybolunca Nekkür'lular tekrar şehre dönmeye başladılar başlarına İbn-i Rumi'yi getirerek Marmazo ile yanında yer alanların hepsini öldürdüler. Marmoza ve yandaşlarının kellelerini de mü'minlerin emiri Abdurrahman b. Muhammed'e gönderdiler. Daha sonra Abdussemin b. Cürsüm b. İdrîs b. Salih/b. İdrîs b. Salih b. Mansur, Musa b. İbn-i Rumi'ye karşı ayaklanarak onu Nekkür bölgesinden çıkardı. Bu olay 324'te oldu. Musa, Endülüs'e geçerek hanımı, çocuğu ve yanındaki kardeşi Harun İbn-i Rumi ile Bicane'ye yerleşti. İki amca çocuğu Cürsüm b. Ahmed ve Mansur b. el-Fadl da Malagaya yerleşti. Sonra Nekkür halkı Cürsüm b. Ahmed b. Muhammed b. Ziyadetullah b. Said b. İdrîs b. Salih'i geri çağırdı. O da denizi geçerek onlara ulaştığında tekrar onu başlarına getirdiler. Bu h. 336 da oldu. Cürsüm 360 yılına kadar orada kaldı.

s.1298

Bundan sonra orada yönetim h. 410 yılına kadar Cürsüm'ün çocukları arasında el değiştirdi. Daha sonra da Ecdaceliler galip gelince Cürsüm Oğulları Malagaya taşındılar. Sonra Ezdace'liler Vahran'daki kendi bölgelerine taşınınca Cürsüm Oğulları Nekkür bölgesine tekrar döndüler. Taşındıkları yer ise el-Mizemme Şehri idi. Sonra Nekkür bölgesine Ezdaceli Ya'la b. el-Fütüh galip gelince Cürsüm oğullarını Nekkür Bölgesinin tamamından çıkardı. Bu gün bu bölge Ya'la b. Fütüh'un soyunun elindedir. Bu olay da h. 460 yılında olmuştur.

s.1299

Adı geçen Temsaman Limanını doğuya doğru Kerat Liması takip eder. Korunaklı değildir. Liman bölgesinde kuyular vardır. İki liman arasında on beş mil vardır. Endülüs karasında karşısına Beles Köyünün limanı düşer. İki nokta arasında yola çıkan birisi bir gece ve gündüz boyunca mesafe kat eder. Onu Kerat'ı doğuya doğru Tarafu Herak takip eder. Aralarında on mil vardır. Küçük gemiler burada kışlayabilir kışı geçirebilirler. Limanın birikinti içme suları vardır. Buranın karşısına da Endülüs karasında Şat Limanı düşmektedir. İki nokta arasında seyreden birisi bir buçuk mecralık yol gider. Burayı/Tarafu Herak'ı doğuya doğru, Tarafu Herak ile Melile Şehri arasında küçük bir körfez takip eder. Bu körfezin karşısında da Endülüs karasında iki mecra uzaklıktaki el-Mükenneb Limanı düşer. Bu küçük körfezi doğuya

doğru Melile Limanı takip eder. Buranın ırmağı denize dökülür. Irmak ile Tarafu Herak arasında birkaç mil yürüyüş mesafesi vardır. Karşısına ise Endülüs karasında Şelebiniyye Şehrini limanı düşmektedir.

s.1300

Nekkür şehrinde el- Kayrevan şehrine giden yola gelince... Nekkür dan Tamsaman nehri üzerinden Beni Yusaliyetin'e oradan da Garat ırmağına kadar bir merhale/konak yol gidilir. Sonra Carre kalelerine kadar bir konak, oradan Melviye Vadisine bir konak oradan Cerave şehrine bir konaktır. Böylece altı konaktır. Bundan sonraki yol ise daha önce geçtiği gibidir.

s.1301

Nekkür bölgesinde Gamara beldesi vardır. Meckese de bu bölgededir. el-Müfteri/iftiracı lakaplı Ebu Muhammed Hamim b. Mennullah b. Hureyz b. Amr b. Cevfal b. Vezruval bu bölgede peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Meckese bölgesinde kendisinin adıyla anılan Hamim dağı vardır. Bu dağ Taytavan şehrinin yakınlarındadır. Birçok topluluk bu adamın peygamberlik çağrısına icabet ederek onun peygamberliğini ikrar etmişlerdir. İnananları için gündeğümünde ve günbatımında olmak üzere iki vakit namaz koymuştur. İnsanlar bu inanışta ellerinin içine secde ediyorlardı. Ahaliye kendi dillerinde bir de Kur'an ortaya çıkarmıştı. İşte bizdeki tehlil yerine okudukları ondan bir kısmını tercümesi : *"Ey görme perdesini aşarak dünyaya bakan Beni günahlardan kurtar !..."* okudukları amentüden: Hamime inandım. Ebu Halefe'e de inandı. Ebu Halef babası olup künyesi böyleymiş. Başımı, aklımı, göğsümde gizlediğimi, kanımın ve etimin olduğu her yeri koru !... Tanfit'e de inandım!.. Yani Tanfit'e de ;Hamimin, halası Ebu Halef'in kız kardeşi –Menullah'a da inandım!.. Demek olup bu kadın kâhin ve sihirbaz imiş. Hamim'in Decco denilen bir halası daha varmış ve oda kâhin ve sihirbaz imiş. Bu kadın insanların görüntüde en güzellerinden birisi olup halk her sıkıntıda ve savaşta bu kadından yardım dilenir, ona sığınmış. Bu kadında kendileri için bir yarar olduğunu zannederler, inanırlarmış. Hamim kendisine inanalara da Perşembe günü tam gün, Çarşamba günü de öğleye kadar orucu farz. Kim bu iki gündeki orucunu yerse Hamim'e beş öküz diyet ödemesi gerekirmiş. Ve bütün herkes için de Ramazan'dan yirmi yedi gün

orucu terk ederken geriye son üç gün ile dördüncü gün olan Ramazan Bayramı'nın birinci günündeki orucu bırakmış, bayramı da bayramın ikinci günü olarak belirlemiş. Zekât'ı da her şeyden verilen öşür/onda bir vergi olarak belirlemiş; insanlardan abdest, temizlik ve hac yükümlülüğünü kaldırmıştır. İnsanlara dişi domuzun etini helal kılarken, domuz erkeğinin haram kılındığını söylemiş bunun Muhammed (sav)'ın Kur'an'ında da olduğunu belirtmiştir. Temizlenen kadar balığın haram olduğunu ek olarak bütün kuş yumurtalarının da haram olduğunu söylemiş. Ebu'l Abbas Fadl b. Mufaddal b. Ömer el-Müdhici, Abdullah b. Muhammed el-Mekfûf, el-Tancı'ye okuduğu uzun bir şiirinde Hamim'i hicvederken onun fasıklığını da dile getiriyor:

*“İftira olarak dediler ki Hamim gönderilmiş
Kendilerine... Üstün ve açık hak din ile...
Derim ki yalan söylüyorsunuz...Allah sizin birliğinizi dağıtmıştır!...
O/Hamim ancak zinakardır aynı zamanda)zinakar oğludur..
Hamim eğer resul olsaydı o zaman ben de
İlk kâfir için Hamim'i gönderirdim.
Son derece günahkâr ve zeki bir yaşlı kadının sözünü aktarıyorlar.
Sihrinde bütün sihirbazları geçen kadının...
Sözleri; İblis'in kumaşını dokuduğu yalanlardır
Gizledikleri de aslında budur. Ancak Allah bizleri de ortaya çıkarandır.”*

s.1302

İftiracı Hamim, Tanca dolaylarında Sahil Masmudes'inde h. 315 yılında öldürüldü. Onun kendisiyle künyelediği Muhammed, Abdullah ve İsa adında oğulları vardır. İsa ise Abdurrahman b. Muhammed zamanında Endülüs'e girişi yapmıştır. Bölgelerinde İsa'nın bir değeri vardır. Ve iftiracının oğlu diye bilinirdi. Benü Vecfufal ise Hamim'in asıl peykesiydi ve Ra's Nehrinin kıyısına yerleşmişlerdi.

Burası Taytavan Şehrine üç mil mesafedeydi. Meckase dağlarında mahir sihirbazlarından biri olarak bilinen ve Ebu Küsye olarak bilinen bir adam vardı. Buranın halkı tamamen onun sözünü dinliyorlar ve bir an olsun ona asla karşı çıkmıyorlardı. Eğer bir kişi ona isyan eder ya da muhalefet ederse bu sihirbaz elbisesini ters çevirerek elbisesine bürünür sonra da o kişiye ya bir salgın ya da bir

âfet isabet edermiş. İsyan edenler bir kişi değil de topluluk olsalar dahi başlarına bir iş gelirmiş. Gösterdiği sihirden dolayı örtüsünün altından şimşek çıkıyormuş gibi gözükürmüş insanlara. Zamanımıza kadar çocukları da aynı yolu devam ettirdiğinden bu bölgede muhalefetli kişiler olarak bilinir başkalarına karşı da itibarlı ve yerli olarak tanınırlarmış.

s.1303

Gamara beldesindeki ilginç şeylerden birisi de Bü Halavat adındaki bir adamdır. Bu adam buranın Beni Şeddad/Şeddad Oğulları ulusundanmış. Yanında bulundurduğu çuvalda kara ve deniz hayvanlarının köpek dişleriyle kafalarını bulundurur. Bunları da tespih taneleri gibi ipe dizermiş. Eğer birisi kendisine olmuş olayları veya bu dizili tespihlere ait bir olayı sorarsa tespihi soranın boynuna asar sonra onu adamın üzerinde sallar ve tekrar soranın üzerinden çıkarır daha sonra da tespihten eline yapışacak olan kısım yapışana kadar tespihi parça parça koklamaya başlarmış. Sonra da vereceği haberi vermeye koyulurmuş. Sorana sorduğu şey hakkında böylece haber verir, soranın başına gelen hastalık ölüm, kazanç, zarar, ikbal/parlak gelecek kişinin sonunun nasıl olacağı ve birtakım ibretleri ve benzeri şeyleri bildirir, hiç de hata yapmazmış.

s.1304

Gamara Beldesinin ilginç olaylarından bir diğeri de er-Rakkade diye bilinen bir kavimdir. Bunlar bir vadideler ama belki Beni Said'in, belki Beni Gutaytan'ın belki de Beni Yerüte'nin olduğu bölgede olabilirler. Bunlar kendilerinden bir adamın üzerini iki ya da üç gün hareket etmeyecek ve uygulanmayacak şekilde kapatırlar adam en acı veren işkenceyi hissetse ya da kaskatı kesilse dahi çıkarılmazmış. Üzerinin örtülmesinden üç gün sonra zaman dolunca adam sarhoş gibi uyanırmış. Adam bu sırada aklını kaybetmiş gibi davranır, hiçbir şeye ilgi duymadığı gibi hiçbir şey de demez/söylemez-konuşmaz'mış. Eğer ikinci gün sağlığından olursa o yıl içinde meydana gelecek olan bolluk-bereket, kuraklık, savaş vb. şeylerden yana ilginç şeyler söylermiş. Üstelik bu olay bu yörede hayli yaygındır.

s.1305

Başka bir kişinin bana haber verdiğine göre haber/haberi veren bu kişi Badis Limanında rengi sapsarı ve boyu da kısacık olan bir adam varmış. Buranın halkı adama hürmet ediyorlar/ikramda bulunuyorlar, hediyeler takdim ediyorlarmış.

Dediklerine göre bu adam bu bölgedeki içinde su kalmadığı bilinen kuyu ve pınarların suyunu tekrar çıkarıyormuş. İlaveten suyun yakınlığını ve uzaklığını da haber veriyormuş. Bunu da sadece buranın havasını koklayarak ve içine çekerek, havadaki kuruluğa ve neme bakarak tespit ediyormuş.

s.1306

Gamara Halkında eşini aldatma çok yaygın olduğu gibi kadınları da bununla övünürler. İşte böylece bir adam bakire olan hanımıyla cinsi münasebette bulunur bundan sonra da kendi beldesinden gençlerle kadın kocasını aldatır da gençler kadını hamile bırakırlarsa kadını kocasından bir ya da birkaç ay ayırırlar ve daha sonra kocasına öylece gönderirler. Bazen de bunu, kadının güzelliğine, bu işe düşkünlüğüne ve bu işin zevkini daha üstün tutmasına göre defalarca yaparlar. Onlara göre misafire ikram, kendi dul kadınlarını misafirleriyle kaynaştırmadıkça tamam olmaz. Bunlardan bir kişi misafirini evinde yatırırken genç kız kardeşi, genç kızı veya evdeki kadınlardan kocası olmayanlar da yanlarında olduğu halde yatırır. Nesli bozduğunu söyledikleri halde memleketlerinde yerleşmiş olan bu bozukluğu terk etmemektedirler. Aynı zamanda bunlar yakışıklı yiğit erkeğe de düşkündürler. Güzelliğe ayrı bir önem verirken kadınların uzattığı saçları gibi erkeklerin de saçları vardır. Bu uzun saçları örерler, koku sürerler ve bazen de sarık gibi başlarına sararlar.

3.55. Sebte Şehri

s.1307

Şehir Akdeniz'in kıyısındadır. Burası Atlas Okyanusu'nun ağzındaki boğazdadır. Batıdan doğu istikametinde karaya doğru girintilidir. Dar bir girinti olup deniz burayı doğudan, kuzeyden ve kıble tarafından çevrelenmiştir. Burada oturanlar isterlerse kuzey tarafından Sebte'yi bağlayabilirler ve böylece önü kesilmiş bir ada olur. Daha önce konusunda geçtiği üzere burası iki ok atımı mesafe kadar kazıtılmıştır. Şehir büyük bir şehir olup çevresi kaya surlarla çevrilidir. Sur sağlam yapılmış olup suru Abdurrahman b. En-Nasr Lidinillah yaptırmıştır. Hamamların suyu deniz kıyısından bir sırttan getirilir. Şehir merkezi de Halid Hamamı olarak biline eski kadim-antik bir hamam vardır. Şehrin doğu tarafında üç adet hamamı olan bir banliyosu vardır. Camisi güney kıble tarafında Besvel Denizi diye bilinen deniz

kıyısındadır. Caminin beş adet kemeri olup avlusunda iki tane toprak kuyusu vardır. Kabristanı dağın denize bakan tarafındadır. Diğer kabristan ise iç tarafta er-Remle Denizinin kıyısındadır. Buranın yerlileri Araplar ve Berberilerden oluşmaktadır. Arapların kökeni Sade'f'ten, Berberiler ise Üseyile tarafından ve Basra'dandır. Hali hazırda bir ilim merkezidir. Şehir merkezinin doğusunda yüksek bir dağ vardır. Ve Muhammed b. Ebu Amir bir sur yapımına başlamış ancak tamamlayamamıştır. Bu dağ daha önce adı geçen ve içinde üç adet hamamı olan banliyo'ya bakmaktadır. Banliyo ile dağ arasında mezarlar vardır. Şehrin yönetim merkezi ise şehrin içindedir. Şehrin uzunluğu; şehir içine giriş yapılan batı surundan doğuya doğru adanın sonuna kadar kat edildiğinde beş mildir. Şehir surun batı tarafındadır. Batı surların dokuz burcu vardır. Şehrin kapısı ise ortadaki burçtadır. Bu ana esas surun önünde daha zarif bir sur daha vardır ki bu sur kişiyi saklar. Bu küçük suru üzerinde tahta bir köprüsü olan derin ve bir o kadar da geniş bir hendek takip eder. Önünde ise bostan kuyular ve kabristan bulunmaktadır. Güney suru ise yüksek uçurumların kenarındadır. Doğu suru ve iç surlarda biraz daha alçaktadır. İçeriye doğru şehrin ikinci bir kapısı daha vardır. Bu kapı burcu Sabuk denilen ve şehrin yönetim merkezinin giriş yapılan burçtadır. Şehrin ekinleri de batı surlarından doğu surlarına doğru iki bin beş yüz kulaçtır. Batı suruna bitişik olan banliyönün ziraat alanının ekinlerinin yeri ise yedi bin dört yüz kulaç gelmektedir.

s.1308

Sebte ilk dönem insanlarında oturduğu antik bir kenttir. Şehirde bunların kalıntıları vardır. Kilise ve hamam kalıntıları gibi şehrin suyu güney denizinin yanı başındaki burundan bu gün cami olarak kullanılan kilisenin bölgedeki Evyat/Oyat Nehrinde getirilmektedir.

s.1309

Sebte'nin Aylan/Alıan isminde bir sahibi hükümdarı vardı. Bu kişi Tarık b. Ziyad'a Endülü's'e geçmesi için yol veren/müsaade eden kişidir. Daha sonraları Ukbe b. Nafi, Mağrib topraklarına sefere çıktığında Sebte'ye ulaşınca Aylan Ukbe'nin karşısına hediyelerle çıkmıştır. Aylan Ukbe'ye armağanlar sunmuş ve ondan aman/güvence dilenmiştir. Ukbe de ona aman vererek onu kendi yerinde/makamında bırakmıştır. Bundan sonra da Araplar buraya barış içinde girmiş ve burayı bayındır hale getirmişlerdir. Ardından Tanca Berberileri burada ayaklanarak Sebte'lileri

buradan çıkarmışlar ve şehri ıssızlığa terk etmişlerdir. Bir müddet virane olarak ve içinde sadece vahşi hayvanlar yaşamıştır. Sonra şehre Ğamara'lı Macekin denilen müşrik biri gelmiş, şehri mamur etmiş ve nihayet Müslüman olmuş ve şehre reislik yapmıştır. O öldükten sonra ise oğlu İsam yerine gelmiş. Ondan sonra da torunu Mücebbir b. İsam gelmiştir. Bunların zamanında rahatlık günlerinde Galşane halkından birçok topluluk şehre gelerek Berberilerden yer satın almışlar, burada binalar yapmışlar ve burayı vatan edinmişlerdir. Bununla birlikte bu topluluklar, Abdurrahman en-Nasr Lidinillah burayı fethedinceye kadar Hüsni'lerden Kureyş el-Udve'ye itaatlerini göstermişlerdir. Şehre er-Rıza b. İsam kardeşi Mücebbir'in ölümünden sonra vali olmuştur. Ancak şehre Abdurrahman'ın memuru ve komutanı olan Ferec b. Ufeyr h. 19 yılında Rabüevvel ayının başında bir Cuma günü girmiştir.

3.56. Tanca Şehri

s.1310

Tanca Beldesi Sanhace'lilerin yurdudur/oturduğu bir yerdir. Sebte'den Tanca'ya giden sahil yoluna gelince... Sebte'den yola çıkarsın. Bir mil kadar bir düzlükte seyrederisin. Sonra Beni Semğara sınırına gidersin. Semğara Oğulları Musa Limanı dağının halkıdır. Sonra el-Yemm Şehrindeki ilk kasra/yerleşkeye gidersi/varırsın. Masmüde'lilerin kökeni dört kabileye ayrılır. Değgağ, Üsade, Beni Semğara ve Kettame. Sanhace'lilerin kökeni ise iki kabileye ayrılır: Mingar b. Sanhac ve Hizmar b. Sanhac. İlk yerleşkede Beni Tarif'in evleri vardır. Çevresinde ise bolca hurma fidanı/koruluğu vardır. Gemiler bu vadinin içinde kasrın duvarına kadar giderler. Vadinin çıkışı ile denizdeki konumu arasında iki kuyu derinliği kadar bir derinlik vardır. Sebte ile bu kasrın arası bir konaktır. Kasırdan Tanca'ya kadar da yine bir konaktır.

s.1311

Muhammed b. Yusuf şöyle dedi: Tanca'dan Sebte'ye deniz üzerinden bir kimse yola çıkarsa doğuya yönelir. İlk karşılaçağı yer minare dağıdır. Sonra da el-Yemm Şehrinin kapısındaki limandır. Bu liman korunaklı değildir. Liman bölgesinde oturan yerler, bir karakol ve suyu denize dökülen bir vadi vardır. Tanca ile burası arası karadan üç mil denizden ise yarım mecra vardır. Sonra el-Yemm kapısıyla karşılaşılır ki burası Zelül Vadisidir ve ürünleriyle yapıları çoktur. Sonra Babu'l-

Yemm vadisi gelir ve burasının suyu da denize dökülür. Çevresinde bostanlar içinde konutlar ve Masmüde'lilerin binaları vardır. Sonra denizde bitki örtüsü olan ve el-Mibahha denilen bir ada vardır. . Sonra Musa Limanıyla karşılaşır. Musa Lima'nı direkli gemilerin dışındaki gemiler için güvenli olup kışlıktır. Liman bölgesinde denize akan bir ırmak vardır. Yukarı taraftaki hisarı Benü Muhammed/Muhammed Oğulları ve Masmüde'liler 302 yılında yıkmışlardır. Sonra mü'minlerin emir olan en-Nasr tekrar yaptırmışsa da hisarı 340'ta tekrar yıkmışlardır. Bu hisarın çevresinde ve batı tarafında kumsal'da Berberi'lerin bir kısmı yaşar. Bu sahilde çıkan tatlı bir su vardır. Burası Sebte'lilerin avlanmaya denize açıldıkları yerdir. Musa Limanı ve Ebu'l-Yemm Limanı arasında karadan sekiz mil vardır. Musa Limanının tam karşısında Endülüs Topraklarında Port Lübb olup iki nokta arasındaki mesafede seyreden birisi yarım mecra yol kateder. Musa Limanı dünyada maymunu en çok olan tepeliktir. Bu maymunlar buradan geçen insanlardan gördükleri davranışları hemen taklit ediyorlar. Denizcileri gördüklerinde gemilere doğru koşuyor ve ellerine uzun hurma çubuklarını alarak denizcilerin davranışlarını taklit etmeye başlıyorlar. Ondan sonra Tevra Ada'sının limanı gelmektedir. Bu adanın topraklarında Tevra diye bilinen bir köy vardır. Limanın ve adanın adı da bu köyden gelmektedir. Bu ada denizdeki haliyle anakaradan kopmuş bir ada gibi durmaktadır. Anakara'da deniz kıyısında karşısına yüksek uçurumlar tekabül etmektedir. Liman ise ada ile bu kayalıkların arasına denk düşmektedir.

s.1312

Sonra Belyüneş Limanı gelir. Belyüneş meyveleri bol, yerleşik ve büyük bir köydür. Batısında suyu denize dökülen ve aynı zamanda üzerinde su depoları olan bir nehir vardır. Burası/nehir ile Tevra Adasının limanı arasında karadan beş mil vardır. Sonra da kış mevsiminde içinde bol su akan bir hendeğin kenarındaki el-Gasr/el-Kasr diye bilinen yer gelir. Bu hendeğin suyu yaz mevsiminde azalır. el- Kasr'ın içinde ilk dönemlere ait tonozlar vs. vardır. Sonra da Maü'l Hayat/Ab-ı Hayat denilen yer gelir. Burası deniz kıyısında bulunan pınarlar olup bir kum tepesinin hemen altındaki taşların arasından kaynayan pınarlardır. Tatlı bir su olup dalgalar pınarlara kadar ulaşır. Bu kumsaldaki tatlı su kumsalı azıcık kazmakla hemen kaynamaya başlar. Söylenceye göre Musa'nın yol arkadaşı olan genç balığı burada unutmuştur. Ayrıca bu mevkide başka yerde olmayan bir özellik vardır ki o da Musa'yla ilişkilendirilen

bir balık türünün sadece burada bulunmasıdır. Balığın eni bir karışın üçte ikisi kadar, boyu ise bir karıştan fazladır. Kanadının birinde et bulunurken diğer kanadında hiç et yoktur. Derisi ise dikenlidir. Eti ise husyalara faydalı olduğu gibi cinsel gücüde arttırıcıdır. Sonra Denil Limanı denilen güzel bir liman gelmektedir. Limanın hizasında; Hüvane diye bilinen ve içinde tatlı su pınarları olan bayındır. Bir köy vardır. Daha sonra ise denizden yukarıya doğru yükselen ve Sudan Taşı diye bilinen bir kayalık gelir. Sonra da Sebte Şehri...

3.57. Sebte-Taytavan Güzergâh

s.1313

Güneydoğu istikametindeki deniz tarafından Sebte'den Vadi'l-Menavil mevkisine giden karayolu Sebte'den itibaren altı mildir. Sonra Nefeze/Nefze Vadisi gelir. Vadi, Ebu Cümeyl Dağından başlar. Vadinin üst tarafından Affan b. Halefoğllurının evleri vardır. Yine bu vadideki nehrin yukarısında el-Gasr diye bilinen bir yer de vardır. Kasır/el-Gasr ilk dönemlere ait kalıntılar pek çoktur. Sonra yol Esmir Nehrine doğru gider. Kaynağı ed-Durraga Dağı olan nehrin akış istikameti batıdan doğuya doğrudur. Nehrin kıyısında Masmüdelilerin bir kolu olan Kitrat Oğullarının yerleşkeleri vardır. Daha sonra yol Gab Munt diye bilinen yere gider. Burası Sebte'nin kıblesinde denize doğru girintili bir dağdır. Yine burada da Kitrat Oğulları ve Sikin Oğulları oturur. Sonra yol Elile Nehrine gider. Elile Nehrinin kaynağı da ed- Durağa dağdır. Sonra Taurus denilen yere... Burası Masmude'lilerin Sikin Oğulları kolundan Abdurrahman b. Fahl'in köyüdür. Köyün ekin alanları, düzlükleri ve tatlı suları vardır. Sonra İşgar Dağının yamacındaki Taytavan şehri... İşgar Dağı ed-Durraga Dağına bitişiktir. İşgar Dağı; batı denizindeki MusaLimanın/bölgesindeki Ra'sü's-Sevr Dağına doğru uzanır.

s.1314

Taytavan Şehri Rasin Vadisinin en aşağı noktasındadır. Muhammed, buranın Meckese Vadisi olduğunu söylemiştir. Vadideki nehir burada gnişler. Denizdengelen küçük tekneler Taytavan'a ulaşıncaya kadar nehirde ilerleyebilirler. Daniz ile Taytavan şehrinin arası bu güzergâh üzerinde on mil'dir. Burası Sikin Oğullarının ana yurdudur. Burada eski bir kasaba, bir kule ve üzerinde su depoları olan birçok akarsu vardır. Kasaba nın iç tarafında Balatu's-Şük diye tanınan bir dağ vardır. Bu

dağlık yöreden Beni Sikkin namına yüz süvari bile temim edebilir. Taytavan şehri ile ed-Durraga arsında ise düz bir yol vardır. Burası da Masmudetilerin bir kolu olan Merzuk b.Avn

oğullarının ana yurdudur. Bu bölgedeki oturdukları yere de Sudeyne ya da Sadyena denilir. Bu köy akarsuları olan ve bu taraflarda ekinleri en iyi olan yerdir. Bu dağ ise gayet sarp bir dağ olup en yukarısında deniş çayırliklar ile küçük ve büyükbaş hayvanlar için verimli meralar vardır. Söz konusu bu köy dağın kible tarafındadır. Buranın kible yönü ile batısı arasında, daha önce konusu geçen iftiracı Hamim'in adıyla anılan dağ vardır.

s.1315

ed-Durraga dağı aynı zamanda Ğamara bölgesine de bitişiktir. Dağın sonlarında Ğamaralılarından Hüseyin b.Nasr oğulları otururlar. Sonrasında yol Rasin nehrine gider. Nehrin kaynağında Hamim Dağındaki Taytasvan diye bilinen yerdir. Daha sonra yol Beni Mağravat pazarına çıkar. Burası Rasin Nehrinin batısındaki Meckese bölgesinin en son yerleşim yeridir. Bu pazarın kurulma günü Çarşamba günüdür ve kalabalıktır. Sonra yol Feccü'l-Feres'e çıkar. Burada Masmudeli kabilelerin yerleşkeleri vardır. Buranın halkı için de buradan iki yüz süvari temin edebilir. Sonra yol Vaynagam şehrine çıkar. Burası da Hammud b.İbrahim'in ana yurdudur ve bir dağın yamacındadır. Şehrin Seshur Nehrinin kenarlarında birçok pınarlar vardır. Burası güzel bir beldedir. Seshur nehrinin kaynağı ise Tamavarat dağındadır. Burası da Sanhacelilerin Metne kolunun yerleşkesidir. Vaynagam dağı ile ed-Durraga dağı arsında iki mil vardır. Dağ şehrin batısı ile kible istikameti arsındadır. Sanhaceliler krallarla dışarıdan gelen fetih ordularıyla ters düşerlerse bu dağa sığınır. Ed-Durraga Dağına Habib b. Yusuf el-Fihri Dağı da bitişiktir. Ed-Durraga ve Tanca arasında iki adet düz yol vardır.

3.58. Sebte'den Teygisas'a Giden Güzergâh

s.1316

Daha önce geçtiği gibi Rasin Nehri'ne gidilir. Sonra Ğamara topraklarına gidersen. Sonra Beni Cevf'de ilerlersin. Sonra da Beni Nefgave'de. Beni Nevgave de Ğamara'daki Beni Humeyd'dendir. Onlar da Lav Nehri kenarındadırlar. Lav Nehri, içinde gemilerin ilerleyebildiği büyük bir nehirdir. Onların da belli bir üretimleri

vardır. Atları da el Humeydiyye atları olarak bilinen atlardır. Sonra Teygisas'ın çevresinde oturan Beni Mesare/Mesare Oğulları'nın yardımına... Beni Mesare de Beni Humeyd'dendir.

s.1317

Sebte ile Tanca arasında yer alan Aylan Nehri ve içinde önceki dönemlerden birçok kalıntı olan Aylan Kasrı, meşhur yerlerden ve bayındır yapılarıdır. Bu nehrin batısında Kerveşet diye bilinen bir yer vardır. Burası Ğamara ve Mesmude'nin en son topraklarıdır. Onların topraklarına da Sanhace'lilerden olan Metne'liler bitişiktir. el-Haliç Nehri ise Tanca'nın doğusundadır. Denize yakın olan yerlerine tekneleri girebilir. Ra's'ü-s-Sevr Dağında ise Masmüde'lilerden birçok kabile oturmaktadır. Mecazü'l-Furüg Nehri oldukça büyük bir nehirdir. Fermiyol Nehri ve bir kolu ise Aynu's-Şems ve Mitrare Dağlarından doğar. Aynu's-Şems ve Mitarare Dağları korkunç derecede sarp, ağaçları ve suları bol olan dağlardır. Bu dağdan ez-Zügap Denizi diye bilinen denize doğru giden güzergâhta er-Remi Vadi'si vardır. Er-Remi Vadisi verimli tarlaları ve bol ürün çeşitleri olan bir vadidir. eş-Şems Kaynağı ise; çarşıları bol bostanları ve camisi olan ve aynı zamanda yerleşik ve bayındır bir köy olan Nasır b. Cerv köyündedir. Pazarının kurulduğu gün ise Cuma Günüdür. Sebte'den buraya bir konak mesafe vardır. Taremlil Dağı Aynu's-Şems'in hemen yer almakta olup Beni Rasin'in oturduğu yerdir. Buranın güzel yerleşikleri, bostanları ve büyük bir camisi vardır. Burası Masmude Bölgesi'nin tam ortasıdır. Yine bu mevki Taytavan'ın tam karşısına düşmektedir. Bu dağ batıdaki denize doğru Bâbu'l-Yemm şehrine bitişiktir. Mecazü Fekkan/Fekkan Geçidi ise Melsavelilerin yeridir. Kendilerine beş yüz süvari çıkarabilirler. Orada er-Rasafah diye bilinen bir yer ve Tafirğalit yükseltisi vardır. Burada Metnelilerin birçok obası vardır. Kendilerine seksen süvari temin edebilirler. Ve Zbrabe Nehriyle onun bir koluna gelince bunlar el-Eguelis diye bilinen köyden çıkarlar. Çevresinde de güzel ekinlikler ve dereleri bol araziler vardır. el-Eguelis, Tanca'nın üretim merkezidir.

3.59.Tanca Şehri Hakkında Bilgi, Berberilik ve Leyla'nın Tanıtımı

s.1318

Burayı Ukbe b. Nafi fethetmiş, erkeklerini öldürmüş ve içinde geriye kalanlarını esir almıştır. Tanca, ez-Zügap denilen denizin kıyısında olup sağlam

yapılmış surları vardır. Burası zarif gemilerin durağıdır. Çünkü burada doğu rüzgârları esmektedir. Burası Tancatü'l-Beyza olup tarihi kitaplarında adı geçen eski bir şehirdir. İçindeki önceki dönemlere ait birçok kalıntılar vardır... Kasırlar, tonozlar, mağaralar ve hamamlar vardır... Şehrin suyu şehre bir kanal içinde getirilir. Şehirde bol mermer biçilmiş kayalar vardır. Harabelere kazılarak önceki dönemlere ait mezarlarda mücevherat bulunduğu gibi başka yerlerden de başka şeyler bulunur. Burası İfrikiye'nin batıdaki son sınırlarıdır. Denildiğine göre Tanca ancak bir ayda gezilebilirmiş. Mağrip hükümdarları Tanca şehrini yönetim merkezi yapmışlardı. Bu hükümdarlardan birinin ordusunda otuz fil bulunuyormuş.

s.1319

el-Kayrevan ile Tanca Şehrini arasındaki mesafe bin mildir. Bugünkü Tanca kumlarının örttüğü eski Tanca'nın üzerinde kuruludur. Burada güzel bir cami ile bakımlı bayındır bir çarşı vardır. Tanca'nın ve Adlant Dağının hizasında Atlas Okyanusunda Fortanat/mutlu anlamına gelen adalar vardır. Bu adalar böyle isimlendirilmiştir. Çünkü makilerinin ve ağaçlarının bütün çeşitleri ilginç ve hoş meyve çeşitlerinden olup bu bitkiler burada bir bakım ve dikim olmadan türemiştir. Toprağı ziraata uygundur. Buradaki bitki topluluklarıyla, kokulu-dikenli reyhan sınıflarının bulunduğu yerde ziraat yapılabilir. Bu adalar Berberi Bölgesinin batı tarafında anakaradan ayrı ama okyanusun içinde ve anakaraya yakındır.

3.60.Tanca Şehrin'den Fas Şehrine Giden Yol

s.1320

Tanca Şehrinden İbn'i Harrüb Kalesine kadar bir konak mesafe vardır. İbn'i Harrüb Kalesi büyük bir şehir olup açıktadır. Ürünü ve ağacı vardır. Ziraati ve süt veren hayvanları boldur. Şehir Masmüde kökünden gelen Küttamelerin oturduğu bir yerdir. Bu kalenin yakınlarında havlan Araplarına ait yerleşik, bereketli ve büyük bir köy vardır. Köy Zelül Nehri kıyısındadır. İşte köyde İbn'i Harrüb Kalesine varmadan önce bu nehrin istikametindedir. Bu köyün yakınlarında ise Sanhace aşiretlerinden olan Beledü Tayyib aşiretinin yıkıntıları ve kalıntıları vardır. Sonra da birbirine bitişik Küttameli köyler, Küttame Pazarının oluşturduğu büyük mahalleye kadar devam eder. Bu mahalle İdrîs b. el-Kasım b. İbrahim'in oturduğu köy olup Vadilkis Nehri kenarında büyük ve görkem bir köydür. Köyün bayındır bir çarşısı ve camisi

vardır. Sonra Denhace Kasrına ilerlersin. Bu kasır bir tepenin üstündedir. Kasırda önceki dönemlerden kalıntılar olduğu gibi hemen aşağısında büyük bir nehir vardır. Eski zamanlarda mağrip hükümdarları burada konaklarmış. Sarsar Dağı bu kasrın kıblesindedir. Küttame ile Üsade'nin kolları da burada konaklarlar. Sonra da bu kasırdan el-Basra Şehrine ilerlersin. el-Basra, büyük ve geniş bir şehirdir. Bu bölgedeki en bol süt veren hayvanları ve en geniş otlakları olan bir alana yayılmış şehirdir. Süt üretiminin çok olması dolayısıyla Basratüz-Zibban/öküz basrası olarak da bilinir. Pamuk basrası olarak da bilinir. Bunlar ilk sıralar bütün ticaretlerini pamuk üzerine yapıyorlar. Toprağı kırmızı ya da kızıl olduğu için el-Hamra olarak da bilinir. Surları tuğladan ve taştan yapılmıştır. Sur iki kule arasındadır. Şehrin on kapısı yedi kemerli bir camisi ve hamamları vardır. Büyük kabristan şehrin doğusundaki bir dağdadır. Batı kabristandaki kabristan ise Gudua Kabristanı olarak bilinir. Şehrin suyu zehirlidir. Halkın içtiği su ise İbn'i Zelfa Kuyusu denilen şehri kapısının yanı başındaki bir tatlı su kuyusundan sağlanmaktadır. Şehrin dış tarafındaki bahçelerde bir çok pınar ve tatlı su kuyuları bulunmaktadır. Basra kadınları üstün güzellikleri ve duru endamlarıyla ön plana çıkarken Mağrip'te de onlardan daha güzeli yoktur.

s.1321

İbn'u'l-Harras el-Tâherti olarak da bilinen Ahmed b. Feth Recez Bahrindeki bir şiirinde Ebu'l-İş b. İbrahim b. el-Kasım şöyle meth ediyor:

*“Allah kahretsin eğlenceyi! Kırmızı beyaz tenli bir cariye dışında!...
Şarap bakışlarında, güller yanaklarında... Beli ise geniş değil
Yemyeşil bir bahçedir! Bir muhacir gibi abid, bir Sünni gibi iffetli ve İbazi
kılıklı. Tahert Şehri!.. Sen kendisiyle baş başa kalınan öyle bir kırsalsın ki
Basra sana bedel olarak verildi ve alındı.
Ona karşılık el-Hamra'yı verirsem bir mazeret olamaz.
Yahut da o, denizlerle ve göllerle taşar durur.
Onun mazeretine gelince; deniz İsa denizidir. Sahibi ise
Hükümdarlar hükümdarı ve bahçevanlar bahçevanı iken
Ona değer biçilebilir mi?!..”*

el-Basra Şehri yeni kurulmuş bir şehirdir. Üseyle'nin kurulduğu zaman da ya da ona yakın bir zamanda kurulmuştur.

s.1322

el-Basra Şehrinden Redat Nehrine kadar bir konaktır. Nehir bir dağın dibindedir. Bu dağın tepesinde de Kerat denilen şehir vardır. Şehir bu gün harabe haldedir. Kerat'tan Muhammed Cinyara'nın dediğine göre Hannava denilen mevkiye gidersin. Burası el-Eşheb Dağı diye de bilinir. Hannava birçok bayındır köyden meydana gelmektedir. Oradan, büyük bir nehrin kenarındaki Sebu denilen küçük köye kadar da bir konaktır. Oradan da Fas Şehri bir konaktır. Tanca'dan yola başlayan ve Üseyle üzerinden devam eden birisi için Tanca ile Üseyle arası bir konaktır. Sonra da daha önce zikredilen Kettane pazarına gidersin.

s.1323

el-Basra Şehrinden Fas Şehrine başka bir yol daha vardır: Oradan el-Basradan Varğa Vadisine, Sonra Masine Şehrine bir konak kadar daha gidilir. Marsine, el-Haccam olarak bilinen İsa b. Hüseyin el-Hüsünün Şehridir. Bir nehrin kenarındadır. Sonra Muğayle bölgesindeki Sedak Şehrine gidilir. Sedak ise Hallüf b. Yahmed el-Muğayli'nin Oturduğu şehirdir. Sonra da Fas'a gidilir. Bu da 7 gün almaktadır.

3.61. Üseyle Şehri

s.1324

Üseyle Şehri el-Udve bölgesinde ki Şehirlerin batı tarafındaki ilk şehridir. Düzlük bir arazidedir. Çevresinde de batı ve iç taraflar da olmak üzere Ruvab, Litaf ve deniz vardır. Geçmişte şehrin beş kapılı bir suru varmış. Camisi ise beş tonozludur. Deniz yüksekliği kabardığı zaman deniz suyu caminin duvarına kadar ulaşmış. Şehirde ki pazar Cuma günü kurulmaktadır. Şehrin kuyularının suları içmeye pek uygun değildir. Ancak şehir dışında tatlı su kuyuları bulunmaktadır: Bunlar Adl Kuyusu, Essaniye Kuyusu ve başkaca birçok kuyulardır. Mezarlığı doğusundadır. Limanı güvenlidir. Limana giriş doğudandır. İç taraftan limanın etrafına bir taş köprü/dalga kıran çevreler. Bu dalga kıran limana demirlemiş olan gemilere denizin dalgalarından korur.

s.1325

Üseyle şehri de sonradan kurulmuş bir şehirdir. Kurulma sebebine gelince: Mecusiler buranın limanın daha önce iki harabeyle çevirmişlerdi. Birincisinde; Mecusiler burayı almak üzere gelmişlerdi. Ve buradan bol hazine elde edeceklerini düşünüyorlardı. Berberiler onlarla savaşmak için toplandılar. Ancak Mecusiler dediler ki: “Bizim burada bu mevki’de hazinelerimiz var biz buradakini çıkarıncaya ve sizi de çıkan hazineye ortak olmak üzere tekrar çağırıncaya kadar hadi siz buradan gidin”. Berberiler bunu kabul ettiler ve oradan ayrıldılar. Mecusiler burayı kazdılar ve birçok sert ve sarımtırak şeyler çıkardılar. Berberiler çıkan şeyin sarılığına bakarak altın olduğu zannıyla hızla oraya koştular. Bunun üzerine Mecusiler teknelerine doğru kaçıştılar. Ancak Berberiler bu sarı maddeleri ele geçirdiklerinde pişman olarak bunların çıkarılabilmesi için yine Mecusilere müracaat ettiler. Onlar/Mecusiler ise buna pek yanaşmayarak şöyle dediler: “siz bizimle yaptığınız anlaşmanızı bozduğunuz için ileri sürdüğünüz mazerete güvenmiyoruz. “ Sonra da Endülüs’e doğru ilerlediler. Böylece İşbiliyye ‘ye çıktılar. Bu da h. 229 senesinde imam Abdurrahman b. el-Hakemin günlerinde olmuştur.

s.1326

Mecusilerin oraya ikinci çıkışına gelince: rüzgâr onları ta Endülüs’ten burada ki limana atmış onlar da mecbur kalarak birçok teknelerine batı yönünde ki liman kapısına dayanmışlardı. Bundan dolayı bu kapı günümüze kadar da Mecusi Kapısı olarak bilinir. İnsanlar Üseyle’nin olduğu mevki yi bir üs/karakol olarak kullanmışlar ve bütün şehirler de buraya devamlı gidip gelmişlerdir. Burada bir zamanlar senede üç pazar kurulmuş. Bu pazar bunların toplantı zamanıymış bu da Ramazan ayında, Zilhiccenin ilk onunda ve Aşure Ayında olurmuş. Bu pazarın yeri Levvate’lilerin yeridir. Kettane’lilerden bir kısmı buraya bir bina yapmışlar ve bu binayı camiye dönüştürmüşlerdir. Endülüs’ten ve büyük şehirlerden bu pazarın önemini işiten insanlar zikredilen vakitlerde yığın yığın mallar getirerek burada pazarda çadırlarını kurmuşlardır. Sonra da yavaş yavaş binalar yaparak burayı imar etmiş yani şehre dönüştürmüşlerdir. Şehre dönüşünce de el-Kasım b. İdrîs buraya gelerek hükümdarlık yapmış surlarını inşa ettirmiş, kasrını yaptırmış olup mezarı da buradadır. Ardından oğlu İbrahim başa geçmiş, sonra Hüseyin b. İbrahim, sonra el-Kasım b. Hüseyin, sonrada yönetim yine onlardan biri olan Hasan el-Haccam’a geçmiştir bu durum daha önce de geçtiği üzere İbni Ebi’l-Afiye şehri işgal edene

kadar da böyle devam etmiştir. el-Haccam bu şehrin idaresinde valileri kullanıyordu/görevlendiriyordu. Dediklerine göre Üseyle'nin anlamı "iyi" ya da "iyi olan" dır. Üseyle'nin kible tarafına Zelül Bölgesindeki Hüvvari'lilerin Benü Ziyad kolundan Levvate'liler vardır. Batısında ise sahil bölgesinin Hüvvari'lileri vardı. Deniz kıyısında büyük bir mağara da vardır. Deniz kabardığında bu mağaraya kadar ulaşır. Kible ve batı istikameti arasında el-Haşebü Sürna diye bilinen bir pınar vardır. Yine şehrin kiblesinde el-Ma'ze Hendeği denilen hendek ile ez-Suradig denilen başka bir hendek vardır. Batısındaki Taşit denilen hendekte ise ahalinin hayvanlarının otlandığı meralar vardır. Kileleri/tahıl ölçekleri "müdd" diye isimlendirilirken paygamber efendimiz (s.a.v)'ın müdd'üyle yirmi müdd gelmekte olup bir Kurtuba çuvalı kadardır. Yağın kili'sine/ağırlık ölçüsüne de "Guleyle" demektedir. Bu da on iki okiyyedir. Bir kantar, yirmi guleyle gelmektedir.

s.1327

Üsyle Tanca'nın batısındadır. Üseyle'den yola çıkan birinin ilk karşılaşacağı yer Üseyle Vadisi olup geçiş noktasıdır. Sonra yolun sağındaki mescit gelir. Sonra Nebreş Vadisi gelirken burası da geçiş noktası olarak kullanılır. Nebreş Vadisi bir köy olup yerleşik, bayındır, ürünleri ve pınarları çoktur. Burası Levvate'lilerindir. Burası ile deniz arasında yirmi mil kadar vardır. Sonra kum sahil gelir. Sonra teknelerle geçilebilen ve çevresinde Tahedaret halkının meskenlerinin olduğu büyük bir nehir vardır. Burası büyük bir köy olarak bayındır ve tuzlası olan bir köydür. Sonra tekrar kum sahili gelir. Sonra da bir tatlı su birikintisi gelir. İçinde tatlı su bulunan bu su birikintisi iki yüz kulaç gelmekte olup denizle arasında yarım mil vardır. Bunun kiblesinde yüksek kayalıklar vardır. Bu sur birikintisinin olduğu yönden esen şiddetli rüzgârlar tekneleri zora soktuğu gibi eğer tekneye binenler dikkatli davranmazlarsa bu rüzgâr tekneleri alabora edebilir. Daha sonra gelen sahilin karşısında Setta Beldesi vardır. Buradan sonra gelen yol kullanılarak beyaz taş kütleleri olan bir köye ulaşılır. Buradaki taşlardan Sanhace'liler için iyi kalite değirmen taşları kesilir. Sonra karadan denize doğru uzaman Aspartil Dağı gelir. Bu dağda tatlı su pınarları ve bir ribat mescidi vardır. Bu dağ ile deniz arasında otuz mil vardır. Aspartil'den doğu rüzgârlarını arkasına alarak yola çıkan gemiler eğer batı rüzgârları çıkmazsa Atlas Okyanusuna doğru kaymaktan kurtulamazlar. Aspartil Dağının karşısın da Endülüs

karasında el-Eğarr Dağı vardır. Bu iki burun arasında bu noktadan hareket eden bir kişi kible rüzgârıyla üçte iki mecra kadar yol gider. Endülüs'ten Aspartil'e gelen birisi de iç rüzgarları arkasına almalıdır. Buradan sonra el-Gale diye bilinen yere gelirsın. Sonra Tanca Şehri... Aspartil Dağından Tancaya kadar dört mildir.

3.62. Sebte'den Fas Şehrine olan Güzergâh

s.1328

Sebte'den daha önce adı geçen Demenetü Aşire bir konaktır. Oradan el-Kenise olarak bilinen Kettame'nin hemen dışındaki terk edilmiş köye gidersin. Sonra yine Kettame'lilerin büyük bir yerleşkesi olan Meğar Vadisine... Ki burası ziraat ve hayvancılık beldesidir. Oradan Haceru'n-Nesr/Kartal Kayası diye bilinen ve batıdaki Benü Muhammed'in oturduğu kayalık bölgesine gidersin. Rahüne Bölgesi de buraya bağlıdır. Buranın doğusunda ise Ğamara'nın Benü Fetrekan kolu vardır. Yol, kayalıktan itibaren kollara ayrılır. Sağa giden birisi Afise yani Kettame'nin kolu olan Cennun b. İbrahim'in şehrine gider. Bu şehir hayrı çok olan Salih insanların yaşadığı bir şehirdir. Şehir kayalığın batısına düşmektedir. Şehir aynı zamanda daha önce değinilen Vadilkis Nehrinin kenarındadır. Nehir batıdan doğuya doğru akmaktadır. Nehir Aftis dolaylarında şehrin karşısına uğramaktadır. Sonra Sügu Kettame Şehrine sapmakta ve buradan itibaren Vadilkis olarak isimlendirilmektedir. Sonra Meymün b. İbrahim'in şehri olan Taşvemmes Şehrine gidersin. Bu şehir önceki dönemlerden kalma, kayadan yapılma suru olan, büyük, yerleşik, suları ve ürünleri bol olan bir yerdir. Bu mevki aynı zamanda Sefdet olarak da isimlendirilmektedir. Nehir burada genişlerken burada nehir kenarında Haretü'l-Ahşîş diye bilinen bir ribat da vardır. Bu ribat aslında yerleşik bir köy olup bitişiğinde Ebu Şiyar Çanağı olarak bilinen yayvan bir çanak vardır. Sonra ise Aftis'ten İbrahim b. Muhammed'in şehri Zehcüke'ye gidersin. İbrahim ve çocukları buradan hareket ederek Sebte sınırına kadar Tanca'yı ele geçirmişlerdir. O/Zehcüke ise Zürhune'lilerindir. Oradan sonra da hamamı, pazarları, camisi ve tatlı suyu olan bir nehrin kenarındaki ve son derece güzel olan bir şehir olan Yüccacin Şehrine gidersin. Burası el-Eşheb Dağı olarak da bilinir. Dağ; Kurtuba Nehri gibi büyük bir nehir olan Savsag Nehrinin kenarındadır. Yüccacin Şehri Cinyare Bölgesinin içinde olup şehirde pınarlar vardır. Şehir Cennü b. Muhammed'in şehri olup içinde oturanlar Masmüde'nin Bünü Mesare koludur.

Ondan sonra da içinde önceki dönemlerden kalma eserleriyle üzümleri ve ağaçlığı bol olan Üsade Şehri gelir. Bu şehirde Yuccacin Şehrinin kiblesinde olup iki şehir arasında altı mil kadar mesafe vardır. Şehrin yakınlarında yol üzerinde dört tane put vardır.

s.1329

Sonra Mücaz veya Mecaz'ül Haşebe'ye ulaşırsın. Burası Mücazü'l Haşabe; şehirleri andıran birçok yerleşim yerinin ve yüksek bir bölgenin hemen yanı başındaki Varağa Vadisindedir. Sonra da en büyükleri Benü Husaym Gurzavesi olan bir birine bitişik köyler gelir. Oradan Muğayle bölgesine giderken el-Efarig Yokuşuna tırmanır ve yolun sol tarafındaki göğe doğru yükselen bir hisarla karşılaşsın. Sonra Vartita Kalesi... Sonra Muhalla Çanağı, sonra Sudruvağ Hendeği Köyü... Oradan itibaren yol Fas'ın her iki yükseltisine doğru ayrılır. Böylece Sebte Şehrinden Fas Şehrine altı günlük yol vardır.

s.1330

Sebte'den Fas'a bir diğer yol: Sebte'den Taytavan'a kadar bir konak olup. Sebte'den yola çıkan bir kişinin yol da ilk karşılaşacağı yer Evyat Vadisi'dir. Yolcu, üzerinde kışın kullanılan su değirmeni olan bir hendekte ilerler. Hendek ve şehir arasın iki mil vardır. Alyan Nehrinin suyu Sebte'ye su kemerleriyle oradan getirilir. Bu hendeklerin bir kısmı bu gün de hala ayaktadır. Sonra el-Menazıl Vadisine, sonra da Nekra Vadisine... Sonra yol daha önce de geçtiği gibi Sebte'den Tanca'ya giden yol el-Feres ya da el-Fürs geçidine varıncaya kadar devam eder. Sonra Habib b. Yusuf Dağı'na bir tarafındaki es-Sâri geçidine... Orası Öd ağcı çok olan bir dağdır. Sonra bu geçidin iç tarafa doğru kurulan yamacından Murad diye bilinen bir mezra vardır. Bu geçit ile Aftis Şehri arasında bir konak vardır. Aftis'ten sonra da daha önce zikredildiği gibi yol devam eder geçit ile Aftis arasında iki kale olup birisi İbni Harrüb Kalesidir. Ve daha önce de değinilmiştir.

3.63. Fas Şehri

s.1331

Fas Şehri, aralarında Yatrud Nehri, su değirmeni, köprüleri ve surları olan bir birine bitişik olan iki şehirden oluşmaktadır. Yerlilerin bulunduğu yöne

Endülüs'lülerin bulunduğu yörenin batısına düşmektedir. Darü'r-Racül Kapısında su dolabı, bostanı, çeşitli meyve ağaçları ve Darü'r-Racül'e uğrayan su kanları vardır. Her iki şehirde üçyüzden fazla su dolabıyla yirmi kadar hamam vardır. Burası Mağrip Bölgeleri arasında Yahudisi en fazla olan yer olup. Bu Yahudiler dört bir tarafa buradan dağılırlar. Fas Darb'ı Mesele'lerine/atasözlerine bir örnek olarak: Fas, Beledün Bila Nas! Yani; Fas içinde insan olmayan bir yerdir! Fas Şehrini her iki yöresinde bir dağın eteğindedir. İki şehir arasındaki nehrin çıkış yeri ise Fas'a yarım günlük yürüyüş mesafesindeki Matgara olabilir. Bölgesindeki yaylanın tam ortasında yer alan ve bol suyu olan bir kaynaktır. Endülüslerin oturduğu yöre h. 192 yılında kurulmuştur. Yerlilerin oturduğu yöre ise h. 193 'te İdrîs b. İdrîs'in doğduğu senede kurulmuştur. İdrîs de batı tarafında Fas Toprağına bir gün mesafedeki Valila Şehrinde vefat etmiştir. O vefatı h. 213 yılını Rebiülevvel ayındadır.

s.1332

Endülüs'lülerin oturduğu semtin kapıları vardır. Bunlardan Bâbu'l Füttah kible tarafında olup el-Kayrevan'a gider. el-Bâbu'l-Kenise ise doğuda olup el-Merda banliyosuyla karşı karşıya kalır. Ebu Hallûf Kapsı ise doğudadır. Hısnı Sadun Kapısı da iç tarafatadır. Bâbu'l Have batı da olup yerlilerin el-Gurâviyyun semtiyle karşı karşıyadır. Bâbu Süleyman'da öyledir. Buranın halkı; aralarında ihtilaf olduğunda bu son iki kapıya kullanarak savaşa çıkarlar. Ve arkasından Küdyetü'l-Fül denilen yer ile Bâbu'l Fevvarrede savaşa başlarlar. Şehirde altı tonozlu güzel bir cami vardır. Uzunluğu doğudan batıya doğrudur. Sütunu ise Sünger Taşındadır. Geniş bir avlusu, avluda ceviz ağaçları ve başka ağaçlar ve Masmüde Çeşmesi diye bilinen suyu bol bir çeşmesi vardır. Bu yörede et-Rablûsi/Trabluslu diye bilinen tatlı bir elma çeşidi vardır ki kıymetli ve üstün lezzetli olup buraya özgüdür. Buranın ürün geliri ise el-Guravviyin Yöresinde hiç olmaz. Endülüslerin oturduğu yörenin has ekmeği ya da onu diğer ikinci yörenin el-Guravviyin ekmeğinde yapışındaki özenden dolayı daha kalitelidir. Endülüslü Yöresinin adamları daha yiğit ve el-Guravviyin Yöresinin adamlarından daha yardım severdirler. Kadınları da el-Guravviyin kadınlarından daha güzeldir. el-Guravviyin'in erkekleri ise Endülüslülerden daha yakışıklıdır. el-Guravviyin yerliler yöresinde kapıları vardır. Bâbu'l Hısnı Cedit yani "hisar kapısı" kiblede olup burada Züvrağa'ya doğru çıkış yapılır. Bâbu's-Silsile/Zincirli Kapı doğuda olup buradan da Endülüslerin yöresine çıkılır. Bâbu'r-Ganatır/Köprüler

Kapısıdır doğudadır. Siyacü Yahya b. el-Kasım Kapısı iç tarafta olup buradan da Züvrağa'ya, el-Mehada, Veştate'ye ve el-Mugayle'ye çıkılır. Bâbu'l Sügöl-Ehad/Pazar Pazarı Kapısı batıdadır. Ve buradan Züvrağa'ya çıkış yapılır. Burada doğudan batıya uzunlaması olan üç tonozlu bir cami vardır. Camiyi İdrîs b. İdrîs yaptırmıştır. Burada İdrîs'in içinde Zeytin ağaçları ve çardakları olan büyük bir hisarı vardır. Bu yörede şehirde yirmiye yakın hamam vardır. Bostanları ve suları diğer yöreden daha çoktur.

s.1333

Önceleri Endülüs yakasına su bolca gelirse bu yörede yakadaki turunç oldukça kaliteli olur ve irileşirken gelen sel Endülüslerin yöresini geneli için pek de iyi olmazmış. Her iki yörenin de hatırası yüce, kıymeti büyüktür. Konum olarak Fas Vadisi Sebo Vadisinin içinde bir bölümdür. el-Guravviyyin yöresinin batısındaki Muğayle Bölgesinde es-Sih yani “kendi halkına saplanan şiş” anlamında denilen bir yer vardır. Hicri 341 yılında el-Büri b. Ebi'l-Afiye buradan itibaren yenilgiye uğramış, Benü Muhammed onu yenerken o da karargahında kısılı kalmıştır. Fas Nehrinde “el-Lebis” diye bilinen balık türünden bolca vardır. El-Beceli olarak bilinen Muhammed b. İshak el-Guravviyyin yöresini överken şöyle diyor basit bahrindeki şiirinde:

*“Ey bereketli el-Guravviyyin toprakları!
Yanın-yören süslü ve yağışlıdır hala!
Senden almasın Allah nimet örtüsünü!
Bir toprak ki günahlardan ve yalandan uzaktır!...”*

s.1334

İslam hukukçusu Ebu Muhammed el-Mufaddal b. Ömer el-Müdhici'nin babası olan İbrahim b. Muhammed el-Üseyli de Fas'ı yerdiği basit bahrindeki bir şiirinde şöyle söylüyor:

*“Fas'a girdim çünkü Fas'a meylin vardı.
Ancak korku, basireti bağlıyor!
Keşke girmeseydim Fas'ta yaşadığım müddetçe
İçindeki bütün insanlarla birlikte Fas bana verilse de!...”*

Tâhert kadısı Ahmed b. Feth basit bahrinde söylediği bir sözünde Fas Halkını hicvederken şöyle diyor:

*“Üstüne pisleyeyim, her Fas’lının, karşılaştığım
Her iki yöredeki birden. Hiçbir kimse kalmayıncaya kadar!
Bir toplum ki cimriliği kendine yedirmiştir. Öyle ki onlardan biri der:
Kim cimri değilse o rahat yaşamamıştır.”*

s.1335

Bunların yiyecek türünden bir müddü seksen okiyye gelir. Yine bunların bir kümesi vardır ki “levh” olarak isimlendirirler ve bunun içinde bu müdd ile yüz yirmi müdd’tür. Yağ, bal, süt ve üzüm şırası gibi bütün yiyecekler burada okiyye ile satılır ve alınır. Fas’ın çevresinde Berberi Kabilelerinden Terhene, Muğayle, Evrebe, Südeyne, Hüvvare, Meknase ve Züvvağalılar vardır.

s.1336

Musa b. Nusayr Tanca’ya varınca İyad b. Ukbe Süküma ya da Sügüma denilen Fas’ın hemen yanındaki kaleye yönelirken yanındaki Süleyman b. Ebi’l-Muhacir de yanındaki kuvvetlerle yönelmiştir. Her ikisi de Musa’ya beraber geri dönme isteklerini sunmuşlar ancak o buna yanaşmamış ve şöyle demiştir: “ Bu toplum iteatkar bir toplumdur.” Fakat her ikisi de sözlerini Musa’ya gittikçe ağırlaştırmışlar ve bunu da Musa geri dönünceye kadar sürdürmüşlerdi. Sonuçta Sügüma Halkıyla savaşmışlardı. Üstelik Araplara karşı avantajlı durumdaydılar. Daha sonra İyad b. Ukbe arkalarından dolaşarak onları kalelerinde kuşatmıştı. Nihayet Sügüma Halkı yenilmiş, birçoğu öldürülmüş ve helak olmuşlardır. Bundan dolayı da Evrebe’liler bugüne kadar halk olarak azalmışlardı. İbn-i Ebi Hasan’nın dediğine göre Musa Sügüma’yı fethettiğinde el-Velid b. Abdülmelik’e şöyle yazmıştır: “Ey mü’minlerin emiri! Bilesin ki Sügüma’dan yüzbin baş esir alınmıştır.” Bunun üzerine el-Velid de şöyle yazmıştır: “ Yazıklar olsun sana! Bunu senin yalanlarından biri olduğunu düşünüyorum. Eğer doğru isen burası bütün ulusların toplandığı bir yermiş!..”

3.64. .Beni İdrîs Oğulları Hanedanı

s.1337

Fas; İdrîs Oğulları İdrîs b. Abdullah b. Hasen b. Hasan b. Ali b. Ebi Talip (ra) 'ın yönetim merkezidir. İdis Mağrib'teki Velila'ya girdiğinde burada oturmuştur. Velila Berberice de Tancadır. Muhmmedin dediğine göre Velila, Fas'a bir günlük mesafede olup İdrîs b. İdrîs orada ölmüştür ki bu da Tanca'nın dışında bir yerdir. Velila Fas Şehrinin batısında olup önceki dönemlerden kalma büyük bir şehirdir. İdrîs, İshak b. Muhammed b. Abdullah el-Evrebî el- Mu'Tezili'ye misafir olmuş ve mezhebinde ona tabi olmuştur. Bu da sene h. 172'de olmuştur. 173'te Masine'ye ve Taza'ya sefere çıkmıştır. Taza Benü'l- Afiye'nin oluşturduğu yerlerden biri olup buradaki dağda altın bulunmaktadır. Bu altın da en verimli ve en kaliteli bir altın çeşididir. Benü'l-Afiye üzerine sefere çıkması ise 174 te olup Velila da ölmüştür.

s.1338

Ebu Hasan Ali b. Muhammed b. Süleyman en-Nevfeli babasından ve başkalarından İdrîs'in Mağrîbe sefere çıkışı hakkında tarihçilerin zikrettiğinden farklı şeyler söyler. Ve şöyle der: İdrîs b. Abdullah, Fakh ya da Fahh hükümdarı olan Hüseyin'in olayında yenilenlerin arasındadır. Bu Fahh olayı 169 yılında "terviye günü" ne gelen bir Cumartesi günü olmuştur. Sultan/Abbasi Halifesi ısrarla yakalanmasını istediğinden bir müddet gizlenmişti. Mevla'sı/azadlı kölesi Raşit, onu Hicaz'dan dışarı çıkarmıştı. Akıllı yiğit tedbirli ve incelik sahibi olan Raşit; Hacca gelen hacıların içinde onu çevresindeki insanlardan uzaklaştırırken (İdrîs'in) elbisesini değiştirmiş ona bir aba ve kendisine/Raşit'e hizmet eden bir eleman görüntüsünü vermek için bir de kalınca/kabaca bir sarık giydirmişti. O da bu kılıktayken Raşit kendisine bir şeyi söylediğinde süratle yerine getiriyordu. Ve bir gece salimen Mısır'a ulaştılar. Bu sırada Mısır yollarında şaşkın şaşkın yol bilmeden yürürlerken yüksek duvarları olan bir konağa yolları düşmüştü. Konağın dışından içindeki yaşayanların izzeti ikram sahibi oldukları belli oluyordu. Konağın duvarındaki bir dükkânda oturmaya başladılar ki tam o sırada onları konağın sahibi görmüş ve Hicazlı olduklarını fark etmiş hallerindeki garipliği anlamış ve şöyle demişti: Sizin garip/yabancı olduğunuzu düşünüyorum. Onlar da: evet deyince köşkün sahibi de şehirli olduğunuzu zannediyorum demişti de buna karşılık onlar da evet tahmin ettiğiniz gibi demişlerdi. Meğer adam Abbas oğulları/Abbasiler'in

azadlılarındamış. Raşit adamdaki iyiliği fark ederek adama doğru ayağa kalkmış ve ona şöyle demişti: Ey adam sana bir teklifte bulunmak istiyorum yalnız bundan önce de bana bir güvence verinceye ve iki işimizden birini görünceye kadar sana bu teklifi yapmayacağım. Ya istersen bize yakınlaşarak Allah’a da ihsan üzere yakınlaşan bir kul olarak bizim aramızdaki Muhammed (s.a.v.)’ı korursun ya da bunu yapmak istemezsen ben sana hiçbir teklifte bulunmadım ve sende bu konuyu kapatırsın! Bunun üzerine adam ona güvence verince şöyle deyiverdi Raşit: Bu İdrîs b Abdullah b.Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebi Talip’tir ve el-Hüseyin b. Ali ile birlikte yurtlarından ayrılarak ölümden ancak kurtulmuştur. Onu Berberi ülkesine götürmek için buraya kadar getirdim. Orası uzak bir bölge olduğu için kendisini yakalamak isteyenler yakalayamaz ve böylelikle güvende olur. Adam bunun üzerine onları eve soktu ve İfrikiye’ye kadar eşlik edecek kafil hazır oluncaya kadar da sakladı. Onlara deve kiraladı, azık hazırladı ve üstlerini giydirdi.

s.1339

Artık kafil yola çıkmaya tam karar verdiğinde adam o ikisine şöyle dedi: Mısır emirinin birtakım kontrol noktaları vardır. Buralardan hiç kimseyi arama yapmadan geçirmezler. İşte şurada insanların kullanmadığı ve benimde çok iyi bildiğim bir yol var. Bundan dolayı işte şu genci İdrîs’i kastederek bu kapalı ve uzun yolda yanıma alıyorum. Raşit’e söyleyerek) falan yerde onu sana vereceğim. Çünkü orada Mısır’a ait kontrol noktaları bitmektedir. Raşit mahmil denilen yük yerini birine kendisi binerken diğer tarafa da eşyasını koyduktan sonra kafildeki insanlarla birlikte yola koyuldu. Adam da kendi atına binerken İdrîs’i de bir başka ata bindirerek bu kapalı yola koyuldular. Diğer yoldan giden kafilere ulaşmak günlerce ilerlediler. Kafil gelinceye kadar da buluşma yerinde beklediler. İdrîs Raşit’le birlikte bineklerine binerek İfrikiye’ye yaklaştıklarında kafilayı terk ettiler. Tanca ve Fas bölgelerine ulaşınca kadar Berberi bölgelerinde ilerlediler. İdrîs artık Berberilerin arasında oturuyordu. Ve haberi halife er-Reşit’e ulaşmıştı. Halife endişelendi ve Yahya b. Haliç el-Bermeki’ye rahatsızlığını bildirdi. Yahya da “Ey Müminlerin emri! Ben sana onun haberini getiririm.” Diyerek Süleyman b. Hirriz el-Cezeri’ye haber saldı. Süleyman Rebia kabilesinden bir adam olup Zeydiyye görüşünden olanları sözcüsüydü. Yapı olarak tatlı ve şecaatli biri olup insanların şeytan gibilerinden biriydi. Zeydilerin önde gelen bir imamı olduğu gibi onlar adına

konuşan biriydi. Üstelik o, imamet konusunda tartışan Hişam b. el-Hakem ile er-Reşit'in arasını bulan kişiydi.

s.1340

Yahya b. Halid onu mal mülk edinmek konusunda tetiklerken yine ona kendi ve halife adına büyük vaadlerde bulunmuştu. İdrîs'i öldürmeye ve ardından lütuflandırılmaya dair şeyler söylemişti. Süleyman bu teklife olumlu cevap verince Yahya da ona bolca mal verdi. Yahya yanına güvendiği bir adamı da vererek Süleyman'ı cesaretlendirirken ona içinde zehirli parfüm olan bir şişe de verdi. Süleyman yol arkadaşıyla birlikte yola çıktı. İdrîs'e varıncaya kadar da acele ederek gittiler. İdrîs Süleyman'ı ve Süleyman'ının Zeydilerin içindeki önderliğini bilen birisiydi. Süleyman İdrîs'e varınca: "Sana geldim! Sen kendini neye koştuyusan işte ben de ait olduğumu bildiğin mezhebin adına kendimi ona koşuyorum. Sultan siz ehli-i bet'le birlikte yola çıkmamı istemişti. İşte ben de sizin çevrenizden güvenliği sağlamak ve bizzat yardımcı olmak için gelmiş bulunuyorum." Sözleri İdrîs'i sevindirdi ve onu yanına kabul ederken güzellikle kabul etti. Ona hürmet etti ve yakınlıktı. Süleyman artık Berberilerin meclislerinde oturuyor. Resûlallah (sav) 'ın torununa insanları açıktan davet ediyor ve ehli-i beytin söyleminde olanların haklılığına tıpkı Irak'ta da yaptığı gibi destek veriyordu. Bu İdrîs'in hoşuna giderken o da İdrîs'in yanında kaldığı bu süreçte İdrîs'i tuzağa düşürmeye çalışıyor ve onun emrindeyken fırsat kolluyor bazı işleri dolayısıyla hizmetkârı Raşit'in olmadığı bir zamanda ona tuzak kurmaya çalışıyordu. Bir defasında yanında şişeyle İdrîs'in yanına gelmişti. İdrîs'e doğru sokulmuş ve baş başa kalmışlarken Süleyman: "Allah beni senin yolunda feda kılsın ki senin beldende şu yanımda taşıdığım şişenin içindeki kokudan bulunduran hiç kimse olamaz. İşte bu kokuyu sürünesin diye sana getirdim." Demiş ve kokuyu İdrîs'in önüne indirmişti. İdrîs şişeyi açmış kokudan sakalına sürmüş ve koklamıştı. Süleyman da beraberinde getirdiği arkadaşını yanına gitmiş ve daha öncesinde iki hızlı koşan at hazırlamışlardı. Atlara binerek yola koyulmuşlar ve kurtulma hevesiyle atları mahmuzlamışlardı bile. Bu sırada zehir İdrîs'in beynine ulaşmış genzindeki yanma bütün her tarafını kaplamış ve hizmetkârlarından hiç kimse ona ne olduğunu bilmemiş ve akıl edememişti. Nihayet Raşit'e haber saldı ve o da hızlıca geldi. Tedavisiyle meşgul olurken durumunu da

inceledi. Süleyman ve arkadaşı ise atlarının sırtında çoktan bu bölgeyi aşmış gitmişlerdi

s.1341

İdrîs gün boyu komada kaldıktan ve damarları patladıktan sonra öldü. Raşit de Süleyman b. Hirriz'i araştırmaya koyularak arkadaşlarından bir grupla onu bulmaya çalıştı. Grup'un altına atlar verilirken grup da bir an önce hareket etmek için sabırsızlanıyordu. Raşit ona yetişinceye kadar grubu Süleyman'ı bulmaya teşvik ediyordu. Nihayet Raşit yetişti. Süleyman kendini Raşid'den korumak için Raşid'i üstüne yöneldiyse de Raşid birden bire kılıç darbesini koluna indirmiş ve yine yüzüne ve başına üç kılıç darbesi daha vurmuştu. Süleyman kendini iyi savunduğu için Raşid'in darbeleri öldürücü olamıyordu. Ve Süleyman çıldırmış gibiydi. Süleyman'ın şiddetli hamlelerinden dolayı Raşid'in atı şaha kalkmış ve bu sırada Süleyman'ın arkadaşı kendisini terk ederken Süleyman da ancak inadına mücadelesiyle kurtulabilmişti. Kaçmaktan başka da bir yol bulamamıştı. Daha sonraları Süleyman takip edilmediğinden emin olunca da yaralarını sarmıştı. Ebu'l-Hasan en-Nevfeli dedi ki: "Görenlerin bana anlattığına göre Süleyman Irak'a geldikten sonra çolak kalmış."

s.1342

Ahmed b. el-Haris b. Ubeyde el-Yemani de en-Nevfeli'ninkine benzer bir rivayette bulunmuş ve demiştir ki: " İdrîs b. Abdullah, Fahh olayında ortadan kaybolmuş ve Mısır'da ortaya çıkmıştır. O günlerde postasını da Şiileşen Salih b. el-Mansur'un azatlı kölesi Vadîh yapıyordu. Vadîh onu posta kafilesine katmış ve o da Tanca da ortaya çıkmıştı. Halife er-Reşid/Harun er-Reşid de azatlılarından eş-Şemmah denilen bir adamı doktor kılığındaki bir heyetin içinde İdrîs'e göndermişti. İdrîs'in diş ağrıları vardı. eş-Şemmah ağrıyan yere zehirli bir toz koyarak aynı saatte oradan uzaklaşmıştı. Bunun üzerine İdrîs ölmüş; eş-Şemmah da ne kadar arandıysa er-Reşid'in yanına varıncaya kadar yakalanamamıştı. er-Reşid de eş-Şemmah'ı Mısır postasının başına getirmişti."

s.1343

Başka birisi de şöyle dedi:" onun/Vadîh'in işi aslında bu tozu misvakı kullanarak sihir yapmaktı ve bir gece yarısı kaçmıştı." Muhammed b. İbrahim b. Muhammed b. el-Kasım da şöyle dedi: " Bize göre işin doğrusu Vadîh bir sedef

parçasındaki zehirle zehirlenmişti. Bu sedefi bıçakla kesmiş ve parçalardan bir tarafını zehire bulamıştı. Sedefi kesince zehirli olanı İdrîs'e bizzat yedirmiş; diğer parçayı da kendisi yemişti. Salih b. el-Mansur'un azatlısı Vadîh, Ebu Talib Oğullarına meyilli biriydi. İdrîs'e yaptığı er-Reşid'e ulaştığında; er-Reşid boynunun vurulmasını ve asılmasını emretmişti."

s.1344

en-Nevfeli şöyle dedi: "İdrîs'in, Berberilerin kendisinin çağrısına cevap vermesinden 175 senesindeki ölümüne kadar geçen süre üç sene altı aydır." Bütün bu bilgi verenlerin dışında birisi de Fahh olayında ortadan kaybolarak Mağrib'e kaçan kişinin Davud b. el-Kasım b. İshak b. Abdullah b. Cafer b. Ebü Talib olduğunu söylemiştir. İşte bu Davud'un soyu Fas'ta olup İdrîs'in çocukları hep onlarla evlenmişlerdir. Daha sonraları Davud'un iki kardeşi halife el-Mansur'a karşı ayaklanınca Davud kaçarak doğuya gitmiştir.

s.1345

Ali en-Nevfeli şöyle dedi: "Arşâgul kadısı Cennün bana, İdrîs b. İsa'nın cihad için Endülüs'e geldiğini; Süleyman b. Abdullah b. Hasan b. Hasan'ın da Mağrib'e giriş yaptığını ve Tilmisan'da yerleştiğini haber verdi. Onunla da Abdullah b. Hasan'ın çocukları altı aya ulaşmış oldu. Dedikleri gibi bunlar Süleyman, Yahya, İsa, İdrîs, İbrahim ve Muhammed'dir. Ali en-Nevfeli dedi ki: Süleyman b. Muhammed b. Süleyman'ın çocuklarına gelince ise; onun çocukları olan Muhammed, Yahya ve Süleyman da Kureyşi olup kible tarafındadırlar."

s.1346

el-Nevfeli şöyle dedi: "İdrîs, çocuğu olmaksızın ölürken geride cariyelerinden bir hamile cariyeye bırakmıştı. Bu cariyeye çocuğu doğurana ve Raşid de çocuğun ismini babasının adı olan İdrîs koyana kadar Berberilerin başında Raşid durdu. Raşid çocuğun işlerini yaparken aynı zamanda ona iyi bir eğitim ve terbiye de verdi. O, 175 yılında doğmuştur. Raşid de 186'da öldü. Kamil bahrindeki şiirinde Muhammed b. es-Şemheri, bu evlat edinme ve bağ hususunda el-Kasım b. İdrîs b. İdrîs'i şöyle yeriyor:

*"Soysuza de ki: Ey Tanca'daki soysuz! Yaşa Tanca'da,
Çünkü beldende hiçbir hasetçi sana hased etmez!
Kendi kendine "halife" payesi verdin.*

Bu senin çok uzaklarda getirdiğin soğuk bir sözüdür.

Senin için ben süzölmüş kınamalarda bulunurken

Senin de emin ol ki senin deden Raşid'dir."

s.1347

Raşid'in İdrîs b. Abdullah'ın kardeşi olan İsa b. Abdullah'ın azatlısı olduğu da söylenir. Çocuk adına işleri Ebu Halid Yezid b. Eliyas el-Farisin üstlenerek, onun adına, h. 187 senesinde Rebiuvvel ayının yedinci günü olan bir Cuma günü Berberilerden biat almıştır. Bu sırada çocuk on bir yaşındaydı. Hicri 192 senesinde Zilhicce'nin bitimine altı gün kala bir Cumartesi günü, kendisi ve babası adına işleri yürüten kardeşi Ebu Leyla İshak'ı öldürmüş ve başını da Abdurrahman'ın çocukları olan Ahmed ve Süleyman'la doğuya/meşrika göndermiştir. Sonra Fas şehrine gelerek Endülüs yakasına yerleşmiş ve burada bir ay kadar oturmuştur. Bu olayda 192 senesinde olmuştur. Gurâviyyin yakası ise ormanlık bir bölge olup çevresinde Züvvağalılarının evleri bulunmaktadır. Züvvağalılar İdrîs'e elçi göndererek kendilerinin oturduğu yakada oturmasını talep etmişler, o da bunu kabul ederek onların yanın da oturmuş ve ardından 193 senesinde el-Gurâviyyin yakasına kurmuştur. Sonra da 197 senesinde Muharrem ayında Niffis'e doğru yola çıkmıştır, ardından Nefeze ve Tilmisan'la savaşarak yine aynı yıl 197 senesinde geri dönmüştür.

s.1348

Davud b. el-Kasım b. İshak b. Abdullah b. Cafer şöyle dedi: “ Bir ara ben Mağrib'te İdrîs b. İdrîsle beraberdim. Ve bir gün Haricilerle savaşmak için onun yanında sefere çıkmıştım. Onlarla karşılaştığımız da bizden sayıca üç kat fazla olduklarını gördüm. Onlarla şiddetli bir çarpışma yaptık. O gün İdrîs beni çok şaşırtmıştı ve ben göz ucuyla ona bakarken dedi ki: “yazıklar olsun sana ki niçin dönüp dönüp bana bakıyorsun? Ben de “çeşitli hasletlerinden dolayı dedim ki onlar da şu hasletlerdir: birincisi; sen tükürürken ağız dolusu tükürüyorsun ancak ben ise bogazımı ıslatmaya yetecek su bulamıyorum” deyince o da “ bu benim kalbimin toparlanmasındandır. Ancak senin tükürüğünün kuruması ise aklının gitmesindendir.” Dedi. Davud devamla dedi ki : “ ikincisi ise sen kimseden pek bir şey istemiyorsun dediğimde o da bana “ Resüllullah (sav) bize dua etmiştir.” Dedi. Bunun üzerine ben de “ hayvanın üzerinde ki hareketinin ve hiç durmadığını görüyorum deyince o da:

Aslında bu savaşa atılmaktır sakın bunu korku sanmayın! Ben ki şöyle derim tavil bahrinde:

*“Bizim babamız arkası desteklenen Haşim değil midir?
Ve çocuklarına yaralamayı ve vurmayı vasiyet eden?
Savaş bizden bıkıncaya kadar çıkan biz savaştan bıkmayız!
Ve şikâyetçi değiliz putçuluktan/İslama döndüğümüzden!”*

s.1349

İdrîs, h. 213 yılında otuz üç yaşındayken boğazına duran bir üzüm tanesinin boğazını tıkaması dolayısıyla öldü. Ölünceye kadar da ağzı açıktı ve ağzından salya akıyordu. İdrîsin çocukları ise Muhammed, Ahmed. Ubeydullah. İsa İdrîs, Cafer, Yahya, Hamza, Abdullah el-Kasım, Davut ve Ömerdir. Ondan sonra, oğlu Muhammed yönetimi üstlendi. Nenesi Ümmü-İdrîs b. İdrîsin görüşü ve fikrine dayanarak da ülkeyi kardeşleri arasında bölgelere ayırdı. Muhammed Fas Şehrini kendisine karargah edinirken, kardeşi, el-Kasım'ı da el-Basra ve Tanca ile bunlara bağlı yerlere vali atadı. Ömer'i ise Sanhace ve Ğamara'ya vali yaptı. Davud'u da Hevware ve Tasilmit'e vali yaparken Yahya'yı Day ve ilçelerine; İsa'yı Vazaggür ile Sela'ya; Hamza'yı Velila'nın yanında ki el-Evdiye'ye; Abdullah'ın Lemta ve bağlı yerlere vali yaptı. Geriye kalan diğer küçük kardeşlere küçüklüklerinden dolayı teslimattan pay verilmediği bunlar aGöbeylerinin yanında yerleşmişlerdir.

s.1350

Vazaggur'un sahibi olan kardeşi İsa ona karşı kıyama kalkıştı ise de daha sonra itaahat etti el-Kasım'a bir mektup yazarak kendi bölgesinin hizasında olan İsa ile savaşmasını emretmiştir. el-Kasım ise bundan yüz çevirerek Muhammed'in emrine karşı gelmiştir. Muhammed, kardeşi Ömer'e de böyle bir yazı yazmış o da bu yazıya cevap vererek yardımına koşmuş ve İsa'yı karargâhında yakalamak için sefere çıkmıştır. Nihayet Fas civarına varınca Muhammed'e bir yazı yazarak yardımcı kuvvet isteyerek beklemeye başlamıştı. Bu sırada Ömer, her ikisinin (Muhammed ve Ömer) de kardeşi olan İsa'ya Muhammed daha oraya yetişmeden saldırıp ve İsa'yı Vazaggür bölgesinden çıkarırken İsa da Sela'ya kaçmıştır. Sonra Muhammed Ömer'e yine her ikisinin de kardeşi olan el-Kasım'la da savaşmasını emretmiş Ömer de el-Kasım'la savaşarak galip gelmiş ve el-Kasım'ın elindeki toprakları da ele geçirmiştir. Daha sonraları el-Kasım, Üseyle'de deniz kenarında bir mescit yaptırarak yaşamını

burada devam ettirmiştir. Ömer b. İdrîs de buranın yakınında ve Sanhace bölgesinde kendisine hediye edilmiş olan ve el-Feres ya da el-Fars denilen yerde vefat etmiştir. Naşî Fas şehrine nakledilmiş ve defnedilmiştir. İleride de inşallah bahsedeceğimiz üzere Ömer b. İdrîs, Endülüs'te hüküm sürmüş olan Hammüdilerin atasıdır.

s.1351

Muhammed b. İdrîs ölünce, kendisinden sonra yerine oğlu Ali'yi seçtiği için oğlu yönetimi devraldı. Ali de ölünce yönetimi kardeşinin oğlu Yahya b. Yahya b. Muhammed b. İdrîs üstlendi. Daha sonra Yahya b. Yahya el-Hammam'daki Hanne denilen Yahudi bir kadına aşık olupta kadınla birleşince Fas'lılar Yahya'yı yönetimden alarak yerine Fas hükümdarı olan Ahmed b. Ebubekir b. Abdurrahman'ın dedesi Abdurrahman b. Ebu Sehl el-Cüzami'yi geçirdiler. Abdurrahman Yahya'yı Fas Şehrinden çıkarırken o da Endülüslülerin oturduğu yakaya geçti ve aynı gece orada öldü. Yalnız bu Yahya b. Yahya'nın hanımı olan Atike binti Ali b. Ömer b. İdrîs b. İdrîsise kocası Yahya b. Yahya ile birlikte şehirden çıkmamıştı. Atike'nin babası Ali b.Ömer ordusuyla gelerek Gurâviyyin yakasına girmiş ve burayı ele geçirmişti. Böylelikle de yönetim Muhammed b. İdrîs'in oğullarından Ömer b. İdrîs'in oğullarına geçmişti. Daha sonra, Sufri olan Abdürezzak el-Harici Ali b. Ömer'e karşı ayaklanmıştır. Abdürezzak'ın Endülüs geçidinden olduğu söylenir. Fas'ın kiblesindeki Medyune Dağından kıyama kalkışmış ve aralarında Ali'nin aleyhinde gelişmelerin olduğu savaşlar cereyan etmiştir. Sonunda el-Harici onu mağlup etmiş ve Fas şehrinden çıkarmışken Ali de Evrebe bölgesine kaçmıştır. Endülüs yakasındaki halk Abdürezzak'a olumlu cevap verirken el-Gurâviyyin yakasındaki halk olumlu cevap vermeyerek el-Addam olarak bilinen Yahya b. el-Kasım'a haber göndermişler, onu başlarına getirmişler ve o da 292 de Rebi b. Süleyman tarafından öldürülünceye kadar başlarında kalmıştır. Daha sonra Yahya b. İdrîs b. Ömer b.İdrîs Fas şehrinin üzerine yürüyerek şehri almış ve yönetim tekrar Ömer'in çocuklarının eline geçmiştir. Ve şehir daha önce zikrettiğimiz üzere h. 307 yılında Müsale b. Habus şehre gelinceye kadar Yahya'nın elinde kalmıştır.

s.1352

Beni Salih, Nekkür bölgesinden az-Zeytun şehrinden terk-i diyar etmişlerdi. Ve burası Fas'a girmesinden önce Yahya b. İdrîs b.Ömer'in başkent olarak kullandığı bir yerdi. Müveyleh de Fas'tan sayılır ve geçimini Fas'tan sağlardı. Yahya oraya

doğru savunma yapmak için yola çıkmış ancak yenilmiş ve birliği dağılmış h. 334 yılında ölünceye kadar da bir daha toparlayamamıştı. Onun ölümü Ebu Yezid'in el-Mehdiyye'yi kuşatması esnasında olmuştu. İdrîs oğulları Mağribte kimsenin ulaşamayacağı bir mevkiye ulaşmışlardı.

s.1353

en-Nevfeli şöyle dedi: Mesale b. habus'un Mağrib'e ilk gelişi 305 te olup Musa b. Ebi'l-Atiye'ye bu sırada bir ihsanda bulunmuş ve ona Mağrib valiliğini vermişti. Ancak Musa her ne zaman kendini göstermek istese karşısına Yahya b. İdrîs çıkıyor ve onun yolunu kesiyordu. Mesale Mağrib'e ikinci defa h.310 yılında geldiğinde ise Yahya'nın yakınlarında olan Musa'yı Yahya'nın üzerine gönderdi. Artık mesale Yahya'yı yakalamaya malını ve yanında bulunan her şeyini almaya kesin karar vermişti. Karargâhına ulaşana kadar üzerine yürümeye devam etti. Ve nihayet Yahya'yı yakalayıp getirdiği her şeyi elinden aldığı gibi mülkiyetindeki diğer mallarını da getirmesini Yahya'ya emretti. Yahya da ona büyük bir mal varlığı bıraktı. Mesale Yahya'yı yurdundan sürgün etti. Yahya'nın elinde bulundurduğu bölgeler de Hasan b. Muhammed el-Haccam ile Musa b. Ebi'l-Atiye'ye geçti.

s.1354

Kadı Muhammed b. Ömer es-Sade fi de şöyle demiştir: “ Mesale b. Habus, Yahya b. İdrîs'i biraz boş bırakınca durum tekrar karışmış birliği bozulduğu gibi çevresindekiler de dağılmıştı. Daha sonra ise Musa b. Ebi'l-Atiye Yahya'yı yakalayıp şehrini yerle bir etmiş ve kendisini de Lukay şehrinde uzunca bir süre hapsedmişti. Sonra onu serbest bırakınca o da kendini Useyle'ye attı. Ve orada oturmaya başladı Benü İbrahim'in kendisine verdiği bir parça mal ile geçimini sağlıyordu. Kadı Muhammed burada şöyle dedi: “ Babası İdrîs Allah'a Yahya'nın canını yaban ellerde garip ve aç olarak alması için beddua etmişti. Yahya 331 yılında Mehdiye'ye yönelmiş ve Ebu Yezid ayaklanmasına katılmakta ve tekrar Şiilerin başına geçmekte anlaşımlarsa da kendisi el-Mehdiyye'ye varamadan İfrikiye'deki Ebu Yezid hisarında açlıktan ölmüştür.

s.1355

Mesale b. Habbus, 307 yılında Fas'ın başına Reyhan b. Ali el-Küttami'yi getirdi. Reyhan da Fas'ı 316 yılına kadar yönetti. el-Haccam diye bilinen Hasan b. Muhammed b. el-Kasım b. İdrîs de bu sırada ayaklanarak Rayhan'ı mağlup etti ve

Fas'a girerek iki yıl süreyle Fas'a sahip oldu. Onu el-Haccam ismiyle amcası Ahmed b. el-Kasım b. İdrîs el-Kerti isimlendirilmiştir. Çünkü aralarında bir olay olmuş ve bu olay dolayısıyla ihtilafa düşerek birbirlerini kollamaya başlamışlar ve hatta birbirlerinin üzerine yürümüşlerdi. Sonuçta, Sanhace'deki el-Medali denilen yerde karşı karşıya gelmişlerdi de hasan amcasının oğullarından birine hamle yaparak mızrakla yaralamış ve mızrak da hacemat yerine isabet edince olan biten amcasına haber verilmişti. Sonra aynı yerden adamı yine yaralamış ve yine amcasına haber verilmişti. Üçüncü darbede de aynı yere tevafuk olunca bu sefer amcası Ahmed şöyle demişti: “ Galiba kardeşimin oğlu hacematçı olmuş! Ona da bu yakışır!.” İşte bundan dolayı onların şairlerinden biri şöyle demiştir:“Hacematçı diye değil, çok çok hacamatçı diye isimlendirdim. Çünkü kan alınacak yerden bir defa kan alınır!”

s.1356

Hasan el-Haccam el-Medali bölgesinin sonundaki Fas'a sahip olmuştu. Berberilerin reislerinden olan Musa b. Ebi'l-Atiye'nin de başına çok kötü bir iş getirmişti. İdrîsiler Mağrib'e girdiğinden beri bundan daha büyük bir olay olmamıştı. Musa ağır bir hezimete uğramış ve iki bin'den fazla ölü vermişti. Bu ölülerin arasında Musa'nın Minhel adındaki oğlu da vardı. Ancak bunun ardından İfrikiye'deki bir köye nispeten Fas'ta el-Levzi diye bilinen Hamid b. Hamdan el-Hemedani kendisine ihanet etmişti. el-Hemedani, el-Haccam'ı yanında hapsedmiş ve el-Haccam'ın askerlerini de şehrin dışında tutarak şehrin kapılarını kapatmıştı. Fas'lıların âdeti böyledir. Onlar hiçbir reisin askerini şehirde durdurmazlar. el-Haccam artık Hamid'in hapsine düşünce Hamid, Musa b. Ebi'l-Atiye'ye haber göndermiş o da hemen gelerek Fas'a girmiş. Önce el-Gurâviyyin bölgesine galip gelmiş daha sonra da diğer yakaya galip gelmişti. Daha sonra ise Musa Hamid'e oğlu Minhelden dolayı el-Haccam'ı öldürmesi için üstelemeye başladı. Hamid onu bundan vazgeçirmeye çalışırken o ise öldürmek varken sürgüne göndermeyi kötü buluyordu. Ancak Hamid onu zehirlemiş ve geceleyin surlara çıkarmış ve surlardan ayağı kayarak aşağı düşmüş. Böylece Endülüslülerin yakasına geçmiş ve orada ölmüştü. Musa; Abdullah b. Salebe b. Muaharib el-Ezdiyi yanında Muhammed ve Yusuf adında iki oğlunu da öldürürken diğer oğlu Muharib b. Abdullah ise kaçmayı başarmış ve Kurtuba'ya ulaşmış. Ve bir rivayete göre de el-Mehdiyye'ye ulaşmıştı.

Musa, Hamidi b. Hamdan el-Hemadani'yi de öldürmek istemişse de o da el-Mehdiyye'ye kaçmayı başarmıştır.

s.1357

Musa b. Ebu'l-Atiye bütün Mağrib'i istila ederken İdrîs hanedanı da ellerindeki bütün yerleri terk etmiş ve bölgeden çekilmişlerdi. Bütün hanedan mensupları kahrolmuş bir şekilde İbrahim b. Muhammed b. el-Kasım b. İdrîs'in 310 yılında Haceru'n-Nesr'de yaptırdığı kaleye yöneldiler. Ancak Musa onları burada da kuşatmaya ve köklerini kazımaya kesin kararlıyken Mağrib'in ileri gelenleri kendisini bu yaptığından dolayı ayıpladılar ve şöyle dediler: “ Onları yurtlarından sürdün ve fakru zaruret'e düşürdün bir de İdrîs hanedanı'nın hepsini de öldürmek istiyorsun ha? Ve üstelik bunu bir Berberi olarak yapabilecek misin?” Böylece yapmak istediğinden vazgeçerek askerlerini oradan geri çekti ve yeniden İdrîs ailesi bir şeye kalkışmasın ve kontrolde olsunlar diye Musa geride kendisinin yanında değerli bir komutan olan Ebu Gamhı bıraktı. Ebu Gamh'ın yeri Taverert'teydi. Musa, oğlu Medin'i 321 yılında Humeyd b. Yasla ve yanındaki Hamid b. Hamdan el-Hemadani Mağrib'e gelinceye kadar Fas'ta bıraktı. Ancak Medin bunların geldiğinden yana kesin bilgi alınca Fas'tan kaçtı. Humeyd Hamid'i Fas'a vali tayin etti. Bu sırada İdrîs oğulları da Ebu Gamha karşı toparlandılar. Ve askerinin çoğunu da ganimet aldılar. İdrîs oğulları şöyle diyorlardı: “ buraya demekki bunun için el-Küm diyorlarmış. Böylece burayı uğurlu bir yer sayarak aralarında sembolleştirdiler.

s.1358

Ahmed b. Ebi Bekir b. Abdurrahman b. Ebi Sehl el-Cüzami Fas'a sığıyarak Hamid'i öldürdükten sonra Hamid'in başını ve Hamid'in oğlunu Musa b. Ebül Atiye'ye gönderdi. O da Hamidin başı ile Hamid'in oğlunu Said b. ez-Zerrad'la Kurtuba'ya gönderdi. Humeyd b. Yas'la da izinsiz bir şekilde Mağrib'den ve Musa b. Ebü'l Atiye'nin yanından ayrılmış ve bu davranışı da Endülüs'e kaçmasına kadar İfrikiye'de hapse atılmasına sebep olmuştu.

s.1359

Daha önce de geçtiği üzere Meysur el-Feta, Mağrip'e daha sonraları 323'te geldiğinde Fas beyi olan Ahmed b. Bekr onun karargâhına saldırınca o da Ahmed'i hapsedmiş ve ardından Ahmed'i el-Mehdiyye'ye göndermiştir. Bunun üzerine Fas halkı başlarına Hasan b. Kasım el-Levati'yi geçirmişler. Ve bu sırada da Meysur Fas

şehriyle Yedi ay savaşmışlardır. Sonra çarpışmayı bırakarak geri dönmüş ve Hasan da Ahmed b. Bekr el-Mehdiyye'den çıkıp geri gelinceye kadar Fas'ta valiliğe devam etmiştir. Ardından da Hasan elindeki bütün yetkileri Ahmed'e bırakmıştır. Bu olay 341 de olmuştur. Meysur Mağrib'e gelince Musa b. Ebu'l-Atiye'yi muhasaraya almış ve çatışmaların çoğunluğunu İdrîs oğulları yönetmiş sonunada da Musa b. Ebu'l-Afiye çöle kaçmış, elindeki her şey İdrîs'i hanedanının eline geçmiştir. İktidar ise İdrîsilerden Muhammed b. İdrîs b. İdrîs'in oğullarındaydı. Bunlar Hasan, Cünun ve İbrahim olup Muhammed b. el-Kasım'ın oğullarıydılar. Muhammed kardeşleri ve aşireti arasında bayağı geride kalmış olup önemli birisi değildi. Şeref ve iktidar, sonraları onun çocuklarının eline geçmiştir. İbrahim b. Muhammed ise er-Rahveni diye de bilinir. İdrîsilerden devamlı olarak sahratü'n-Nesr'de kalan da o'dur. Cünun da onlardan biri olarak İbrahim'in çocuğu olup asıl ismi el-Kasım'dır.

s.1360

en-Nuhayli olarak bilinen şair Muhammed b. İshak'ın işte bu Cünun hakkında bir çok çirkin hicivler vardır. Bu da Muhammed b. İshak'tan çocuğu olan bir cariyeye'yi Cünun'un gasp etmesinden dolayıdır. Cünun bu kadına tutulmuş ve yanına almış Muhammed b. İshak da buna karşılık Cünun'un amcası oğlu Ahmed b. el-Kasım b. İdrîs'ten yardım istemiş. Ahmed de Cünun'a bir yazı yazarak kadını iade etmesini ve yaptığı işin skandallara sebep olacağını bildirmiştir. Ancak Cünun Ahmed'in söylediklerine aldırış etmemiş ve Muhammed b. İshak da böylelikle Ahmed'in aracılığından bir fayda görememiştir. Bunun üzerine de Muhammed b. İshak Cünun'u şiirleriyle yermek/hicvetmek için Ahmed el-Kasım'dan izin istemiş o da kendisine şiirlerinde Ahmed'e dair asla kötü bir şey görülmeyeceğine dair söz aldıktan sonra bu hususta izin vermiştir. İşte kamil bahrinde Cünun'u hicvettiği şiirinden bir bölüm:

*“İçindeki pisliğin farkında mısın? Benim kasidem seni tırmalamakta!
Ancsk temizleyebilir o pisliği Sefded'den taşarak gelen bir sel,
Ya da sabahın esinti vaktinde Tanca Denizi,
Ve de Sebte Denizi, ey alçak dalgalarıırken,
Veya Mısır'ın Nil'i temizleyebilir bütün akıntısıyla,
Onun kenarlarına kadar yükselir köpüklü dalgalar,*

*Cünun erkek erkeğe oynadığını zannetse de
 Oğlanıyla baş başa kaldığında aslında salaklaşan kendisidir,
 Muhammed'in iki piç çocuğu siz var ya!
 Daha tehlikelisiniz, kainattaki gelip geçici olan her şeyden.
 Eğer Cünun Muhammed'in (sav) soyundan ise
 İşte ben böyle bir Muhammed Peygambere inanmıyorum!"*

Sefded'in bilgisini vermiştik. Bu nehir hakkında güzergâhı üzerindeki farklı isimlendirmeleri de. Şair'in " ya da sabahın esinti vaktinde Tanca Denizi" sözüne gelince: doğu rüzgârları bu yöreye oldukça sıkıntı vermekte olup Sebte boğazının her iki yakasındaki yar'larda etkili olmakta ve sıkıntı yaratmaktadır.

s.1361

Benü Muhammed'in en kudretlisi Ebu'l-İyş b. Cünun b. Muhammed idi. Ecacin ya da İzacin denilen bölge onundu. Burası Fas şehrine doğru Hacerü'n-Nesr'in kible tarafındadır. Bunların arasında Ahmed b. İbrahim b. Muhammed ise en âlim olanlarıydı. Siyeri ve genel tarihi bilgileri ezbere bilen soy bilimci, akıllı, yumuşak tabiatlı, derin bilgili ve faziletli biri olarak bilinirdi. Ecacinden Sebte'ye kadar olan yerler kendisinindi. Ümeyye oğullarından olan halifelere kuvvetli bir yakınlığı olduğu gibi Ümeyye oğulları arasında da kabul gören biriydi. 332 yılında mü'minlerin emiri Abdurrahmanla birlikte Endülüs'e girmek için sefer yapma noktasında o sırada cemaatin kadısı Muhammed b. Abdullah b. Ebi İsa ile istişare yapan da kendisidir. Halife Abdurrahman; Kadı Muhammed'e Ahmed b. İbrahim'le konuşmasını ve Endülüs'e gelme noktasında Ahmed'i teşvik etmesini emretmiş, ayrıca Ahmed'in Endülüs'e geldikten sonra el-Ceziretü'l-Hadra'dan en uzak geçit olan Balatu Humeyd'e kadar üç giriş yerinden hiçbirinde beklememesini Endülüs'e girşi yerlerinden her birinde Emirü'l-Mü'min'in kendisine bin miskal harcayarak, Endülüs'te bulunduğu sürece varlığı devam edecek bir hisar yaptırmadan asla duraksamamsı gerektiğini bildirmesini emretmiştir.

s.1362

İdrîsoğulları arasında âlimliği ile bilinen asıl kişi el-Kerti olarak da bilinen Ahmed el-ekber b. el-Kasım b. İdrîs b. İdrîs'tir. Bilgisiyle birlikte mağrib'te yüce bir

değeri de vardır. Bekr b. Hammad'ı yanına getirterek Cünun olarak bilinen Hasan b. el-Kasım ve İsa b. Cünun b. Muhammed b. el-Kasım'ın da içinde bulunduğu bir heyeti emirü'l mü'minin Abdurrahman'a gönderen o'dur. Bu olay da 333 yılında Şevval ayının 12'sinde bir Salı günü olmuştur. Bu iki hanedan üyesi bir sonraki yılın Safer ayına kadar Abdurrahman'ın yanında misafir kalmışlar. Ve daha sonra ülkelerine doğru Endülüs'ten ayrılmışlardır. 338 yılı girdiğinde Muhammed b. el-Kasım'ın çocukları Taytavan şehrinin yıkılmasına karar vermişler ve ardından da işin peşini bırakmayarak şehri tekrar kurmak istemişlerse de Sebte şehrinin ahalisi kendilerinin gelirlerinde kesinti yapılacağı ve böylece Sebte'nin zarar göreceği endişesiyle Taytavan'ın yeniden kurulmasından hareketle taşkınlık yapmışlardır. Bunun üzerine de emirü'lmü'min'in Abdurrahman aceleyle oraya doğru askeri teçhiz ederek bir ordu çıkarmış ve bu olayda 341'de olmuştur. Muhammed oğullarına açılan savaşta komutanlık Sebte'ye varıncaya kadar Ahmed b. Ya'la'da olacak, Abdurrahman'ın emri Sebte yolu üzerindeki Ticisas valisi Humeyd b. Yasla'ya iletilecek ve destek kuvvetleri de Ahmed b. Ya'la'da olacaktı. Her iki asker de birleşince Humeyd b. Yasla Muhammed Ali b. Muaz oğullarına sefere çıktı. Sonunda ise Taytavan şehrinin dışındaki boş bir alanda Muhammed ali b. Muaz oğulları çocuklarının emrü'l mü'min'in ile görüştürülmesi önkoşuluyla Humeyd b. Yasla'nın karşısına çıktılar. Ahmed b. Ya'la da bunun üzerine Hasan b. Ahmed el-Fadıl b. İbrahim b. Muhammed ve Muhammed b. İsa b. Ahmed b. İbrahim'i bu işler görevlendirdi. O ikisi de 341 de Recep ayının 9'unda bir Cumartesi günü Kurtuba'ya vardılar. Burada kastedilen İsa ise; İsa Ebu'l İyş'tir. Böylece Hasan kendi oğlu Yahya için Muhammed'de kendi oğlu Hasan için elçi göndermiş oldu. Onlar da 342 yılında Rebiülahir ayında bir Çarşamba günü Kurtuba'ya vardılar. Onlar Kurtuba'da kalırken her ikisinin babası da hediyeler ve yeni yeni kıyâfetlerle ülkelerine döndüler.

s.1363

Yahya'nın ve Hasan'ın Kurtuba'da çocukları vardır. Sonra o ikisi de öldüler: Yahya 41 senesinde öldü. Hasan da 50 yılında... Öldüklerinde er-Rabad kabristanına gömüldüler.

s.1364

en-Nacimin Ailesinin dedesi olan Ömer b.İdrîs b. İdrîsin soyu ise Endülüstedir. Ali de Ömer in gizli çocuğudur. İdrîse gelince; onun annesi Zeyneb binti Abdullah b. Davud b. el kasım el- Caferi'dir. Ubaydullah da Rübabe denilen cariyenin oğludur Muhammed de öyledir. Ali ise on iki ve daha önce adı geçmiş olan Atike adlı kızıdan doğmuştur. Atike Yahya b. Yahyab. Muhammet b. İdrîsin hanımıdır. Bunların geri kalanlarının Evrebe de bazıları Fas şehrine bir kısmı da: Kettamededirler. Hamza b. Ali bunlardan biri olup Musa b. Ebu Atiye onu kendiyle öldürmüştür. Hamza yı ben-i Avsere denilen kendi şehrinde mağlup ederken yanındaki Harun ve Yahya adındaki iki çocuğunu da birlikte öldürmüştür. Hansan b. Muhammed el-Haccamla nın üzerine yürüyerek onu bozguna uğratan ve Musanın oğlu Menheli onu öldüren Hamma işte bu Hammadır. Hamza Menheli beni Avsere'deki kapısına asarak öldürmüş ve Öcünü de böylece almıştır. Bunlardan olan Hasan b.Ubeydullah b. Ali Cüzama yakalanmıştır. Cünnün b. İdrîs b. Ali yi de Musa b. Ebu'l Afiye şehirden çıkarak zenateye sürmüş. Berguvate de onu durdurarak yakın takibe almıştır.

s.1365

Ebu'l İş b. Alinin çocuklarından bir kısmı da Endülüsdedir. İdrîs b. Ömer b. İdrîs'e gelince o Ömer b. İdrîs 'in tek çocuğudur. Bu durum onun tek çocuğuyla tekerrür etmiş ve Muhammed b. el-kasım b. Muhammed b. İdrîs oğullarıyla çoğalmışlardır. Muhammed b. İdrîs b. Ömer ise ibn u Meyyale olarak bilindiği gibi künyesi de Ebu'l İş'tir . Kendisi en-Nasır Abdurrahman ile devamlı dostane ilişkiler kurmuştur. Oğlu Yahya b. İdrîs ile ilgili bilgiyi ve Fas şehrini ele geçirmesini aha önce belirtmiştik. O İdrîs oğulları arasında olup ta mağrip de hali en güzel olan kişiydi. el Mehdiye'de ölümü ölümünü de daha önce zikretmiştik. Ali en -Nevkeli şöyle demiştir: Yahya b. İdrîs'in meclisine âlimler ve şairler katılırdı. Ahmed eş-Şafi de onun meclisinde oturanlardan olup onun yanında ilmi konuşmalar yapan biriydi. Birçok yazısı kâtipler onun kayıtlarını tutar yazarken Endülüs ten ve başka yerlerden birçok insanda ihsanına ulaşmak için ona gelirlerdi. Hepsi de iyi davranırdı. Ve gelenler onun yanından ayrılırlarken ihsanlarla ayrılırlardı.

s.1366

Bu ikisinden hariç İdrîs b. Ömer'in beş erkek çocuğu daha vardır. Onlardan da birçok çocukları vardır. Hamza el-Kasım ve Ebu'l -İş ise Ubaydullah b. Ömer İdrîs in çocuklarıdır.

Bunların Berberi bir cariye olan annelerin İsmi isezikredilmedi. Ayrıca Ubeydullah 'ın Ali, İbrahim ve Muhammed adında çocukları da vardır. Bunların Muhammed de eş-Şehid de denilmektedir. Bunların anneleri de Züvvağa'lıdır. Hamza şecaatli yiğit ve atılgan biriydi. Zenate ve Ğamara'da Hamza'nın soyundan birçok çocukları vardır. Ali b. Ubeydullahın ise Cünun'dan başka geride bıraktığı evladı yoktur. Cünun'dan türeyenler ise el-Cezire beldesindedirler. İbrahim'in evlatları ise Hacerün Nesr de olup bir çocuğu da Zenate beldesinde çoğalmıştır. el kasım b. Ubeydullah'ın evlatları da Zenate de oldukça çoklardır. Muhammed eş-Şehid'in çocukları da yine Zenate'dedirler. Ebu'l -İş b.Ubeydullahın da Hammud ve Yahya diye iki çocuğu olmuştur. Yahya'nın Taziğdıra'da çocukları vardır. Hamma'dın ise el-Kasım Ali ve Fatma adında çocukları olmuştur. Ali'ye gelince daha sonraları Endülüs'de hilâfeti üstlenmiştir ki bu da 407 yılındadır. Ancak iki Slav genç Kurtuba sarayındaki Hamam'da onu gafil avlayarak öldürmüşler ve buna karşılık katiller de öldürülmüşlerdir. Onun Yahya ve İdrîs adında iki oğlu olup bunlardan Yahya onun tahtına oturmuştur. Mağribin sahibi kardeşi İdrîs de Malağa şehrini sahibiydi. Ali öldürülünce Berberiler kardeşi el- Kasımı başa getirmek istemişler onu saraya yerleştirmişler ve ona insanlar biat etmiş ve ona halife diye hitap edilmiş ancak kardeşinin oğlu Yahya babasına verdiği söz üzerine amcasından çabuk davranmış ve babaları hilâfeti daha önceden bu ikisine tasarladığı için kardeşi İdrîs ile birlikte amcalarına üstün gelmişlerdir. Daha sonra Yahya'nın Malağa'ya geçmesi ve hakkını alması ve İdrîs'in de Mağrib'e geçmesinde ittifak etmişler dir. Yahya 410 yılında İşbilliyye'yi hak etmiş ve Kurtuba'ya doğru yola koyulmuştur. Yahya Kurtuba'yı devralarak el-Muteli ismini almış ve kendisine halife diye hitab edilmiştir daha sonra Berberiler kendisine baskı yapınca Kurtuba'dan Malağa'ya kaçmıştır. Amca sı el- Kasım da tekrar Kurtubaya dönerek el -Me'mun ismini almıştır. Ancak daha sonra kardeşinin oğlu Yahya onu azletmiş o da Kurtuba'da İşbilliyye'ye doğru yola koyulmuş. Muhammed b. Abbad kendisini İşblliiyye'den çıkarana kadar arada beklemiş Şüreys'e geçmiş ise de kardeşinin oğlu Yahya onu ve

çocuklarını yakalayınca ya kadar muhasaraya almış daha sonra da onları hapsetmiştir. 427 yılında Muharrem ayında b. Ali öldürülünceye kadar yönetimi idare Yahya'nın kontrolünde kalmıştır.

s.1367

İdare kardeşine geçince Sebte'de kardeşini halife ünvanı ile hitap edildi. O da el-Aziz Billâh ismini aldı. Denizi geçerek Malatya'ya ulaşınca da el-Müteyyid Billâh adını aldı. Malaga'da kendisini halife ünvanı ile hitab edildi. Endülüsteeki Berberi bölgelerinden ve el-Meriye ile bağlı yerlerde de öylece hitab edildi. 431 yılında Muharrem ayına on dört gün kala Salı günü vefat etti. Onun yerine Sebte hâkimi Yahya'nın oğlu Hasan b. Yahya geçerek kendisine el-Mustansır Billâh ismini seçti. Hemen ardından Endülüs'e geçti ve kendisine Gırnata ve Malaga ile bağlı yerlerinde biat edildi. O da 434 yılına kadar idarede kaldı. Ondan sonra kardeşi İdrîs b. Yahya yönetimi devraldı ve kendisine 434 yılının Cumadulahire ayının altısında Perşembe günü biat edildi. Kendisine el-Aliyy ismini seçti. Kendisine Gırnata Malaga ve Garmüne ile bağlı yerlerinde 443 yılında tahttan indirilinceye kadar bu isimle hitab edildi. Ardından Muhammed b. İdrîs b. Ali yönetime geçti ve el-Mehdi ismini alarak 444 yılında ölünceye kadar halifelik onda kaldı. Ondan sonra yönetime kardeşinin oğlu İdrîs b. Yahya b. İdrîs b. Ali el-Muvaffak adını alarak geçti, ancak ona halife diye hitap edilmediği gibi yönetimde de çok az bir süre kaldı. Sonra onun ardından el-Aliyy ünvanlı İdrîs b. Yahya'ya Malaga'da ikinci defa biat edildi ve o da 446'da ölünceye kadar ülkeyi idare etti. Ondan sonra yönetimi oğlu Muhammed b. İdrîs el-Mustali ünvanıyla devraldı fakat ona da halife diye hitap edilmedi. 447 yılının başında Badis b. Habus b. Masken kendisini mağlup edinceye kadar Malagayı yönetti. O günden itibaren de Ali b. Hammud oğullarının devleti kesintiye uğradı. Sonra Melile şehrinden işte bu Muhamed b. İdrîs çağrıldı. O el-Meriye'de kalıyordu ve adı şanı bilinmediği için yeri de bilinmiyordu. O da 459 yılında Şevval ayında doğruca oraya geçti. Beni Vertedi cemaati onu Melile'de komşu kaleler ve buraların yakınlarındaki bölgelerde başa getirdiler. O da orada hali hazırdaki zamanımıza yani 460 yılının sonuna kadar kaldı.

3.65. Berguvate Yönetimleri (krallıklar)) ve Kralları

s.1368

el-Hakem el-Muntansır Billah'a Berguvate'nin sahibi Ebu Mansur b. İsa b. Ebi'l-Ensar Abdullah b. Ebu Ufeyr Yahmed b. Muaz Elyasa b. Salih b. Tarif'in elçisi ve aradaki bağlantısı olarak gelen Ebu Salih Zemmur b. Musa b. Hişam b. Vardizan el-Berğuvati'nin haber verdiği kendisi Kurtuba'ya 352 yılında ve Şevval ayında gelmişti. Yanında da bir elçi olarak söylediklerinin hepsini tercüme eden biri de vardı. Bu tercüman Ebu Musa İsa b. Davut b. İşrin es-Sütasi olup Şelle halkından Hayrun b. Hayr ocağından ailesinden bir müslümandı. Zemmur; kendilerini krallarının atası ve Şemmun b. Yakup b. İshak'ın çocuklarından olan Tarif'in el-Hagir olarak bilinen Meysere el-Mutğarri ile Mağzur b. Talüt'un arkadaşlarından olduğunu haber vermişti. Tarif adı da bu kişiden gelmektedir. Meysere öldürülüp de arkadaşları dağılınca Tarif, Tamesna bölgesini işgal etmişti. Bu sırada Tarif, Zenate ve Züvvağa'nın kralıydı. Berberiler onu başlarına getirmişler ve idareyi ona tevdi etmişlerdi. Orada ölünceye kadar da İslam dini üzerine kalmıştır. Geride de dört çocuk bırakmıştı. Berberiler de bunun üzerine bu dört kardeşten Salih'i kral seçmişlerdi.

s.1369

Zemmur dedi ki: "Salih, peygamberimizin ölümünden yaklaşık yüz yıl sonra doğmuştur. "Yine o "Salih, babası nın Meysare el- Hagir ile yaptığı savaşlarda da küçük yaşta olmasına rağmen bulun muştur" dedi. Yine Zemmur dedi ki : "O ilim ve hayır sahibi biriydi. Peygamberliğini ilan ederek halkının da bugün hala inandığı dini ortaya koymuştur. İddia ettiğine göre, bugün okudukları kendilerine özgü Kur'an da kendisine inmiştir." Zemmur dedi ki: "O mü'minlerin salihidir. Hem de öyle ki Allah azze ve celle Muhammed in Kur 'anındaki Tahrir suresinde ondan bahsetmiştir."

s.1370

Salih oğlu İlyas'tan bu din konusunda söz almıştır. Daha sonra oğluna bu dinin hükümlerini ve detaylarını öğretmiş ve oğluna, dinini kuvvetleninceye ve tamamen güveni sağlayıncaya kadar açıklamamasını emretmiştir. Kuvvetlendiğinde insanların kendi dinine davet etmesini ve karşı çıkanı da öldürmesini Endülüs emir ile iyi dostluk kurmasını da emretmiştir. Salih doğuya doğru yola çıkmış ve kendi krallarını yedinci devletinde tekrar döneceğini vaat etmiştir. Kendisini ahir zamanda

ortaya çıkarak deccal'ı öldürecek Mehdi olduğunu zannetmiştir. İsa b. Meryem'in kendisinin arkadaşlarından biri olduğu ve kendisinin arkasında namaz kıldığını iddia etmiştir. Zulümle dolu olan yeryüzünü adaletle dolduracağını da söylemiş ve bu konularda söylediği birçok sözü de Musa (a.s.)'a Setih adındaki kâhine ve İbn'i Abbas'a dayandırmıştır. Kendisinin ismini Arapça da Salih Süryanice'de Malik, Farsça'da Âlim, İbranice'de Vurbiya ve Berberice'de de Vuriyaveri olduğunu ileri sürmüş ve kendisinden sonra hiçbir şeyin olmayacağını dile getirmiştir. Babasının çıkışından sonra İlyas yönetimi üstlenmiş ve İslam'a inandığını açıklamıştır. Babasına verdiği söz dolayısıyla korktuğunu ve takiyye yaptığını da açıklamıştır. O temiz ve İffetli biri olarak elli senelik krallığından sonra ölmüş bu süre zarfında da dünya'ya hiç meyletmemiştir.

s.1371

İlyas'ın oğlu Yunus da bu cemaatten biriydi. Babasından sonra yönetimi o üstlenmiş ve kendi dinlerini açıklamış tekrar ilan etmiş bu dine davet etmiş ve bu dine girmeyenleri öldürmüştü; öyle ki 387 şehri boşaltmış karşı geldikleri için bütün bu şehirlerin ahalisine kılıçla saldırmış ve nihayet onları Tamellukaf denilen yerde öldürmüştür. Burası es-Sügün göbeğinde yüksek ve otlak bir kayalıktır. Onlardan yedi bin yedi yüz yetmiş kişiyi öldürmüştür. Özellikle Sanhaca'den bir defada "vağd"/kimsesiz kişilerden bin tanesini öldürmüştür. Onlara göre "vağd" kardeşi ve amcaoğlu olmayan yalnız kimse demektir. Böyleleri Berberileri de oldukça azdır. Azınlıktan öldürülen kişilerin sayısını sayarken aslında çoğunluktan öldürülen kişilerin fazlalığını belirtmek istemişlerdir. Zemmur dedi ki:" Yunus doğuya giderek hac etti. Onun ailesinden daha önce ve sonra kimse hac etmemiştir. Yunus b. İlyas kırk dört sene krallık yaptıktan sonra ölmüştür.

s.1372

Ebu Ğufeyr/Ufeyr Yahmed b. Mead/Muaz b. Elyasa b. Salih b. Tarif'in kıyam etmesiyle birlikte iktidar ellerinden çıkmıştır. Krallığı Veddan ele geçirmiş ve babalarının diniyle yönetmiş otoriteyi arttırmış ve işi sıkı tutmuştur. Onun Berberiler arasında uzun zamanlar unutulmayan meşhur olayları vardır. Onlardan biri de Teymeğsin olayıdır. Teymeğsin büyük bir şehir olup burada bir Perşembe'den diğer Perşembe'ye kadar sekiz günlük bir katliam vardır. Bu katliam öyle bir katliam

olmuştur ki evler, meydanlar ve sokaklar kanlarıyla adeta kırmızıya boyanmıştır. Bir diğer olayda Behed denilen yerdeki olaydır ki orada öldürülenlerin sayısı bile tespit edilemez. Ebu Ğufeyr'in kırk dört karısı vardır. Ve bunlardan da bu kadınların çocuğu vardır. Ebu Ğufeyr yirmi dokuz yıl krallık yaptıktan sonra h.300 yılında ölmüştür.

s.1373

Ondan sonra yönetimi oğullarından Abdullah Ebu'l-Ensar devralmıştır. O cömert, zarif, ahdini ve vadini yerine getiren ve komşuyu gözeten, verilen hediyeye kat be kat fazlasıyla karşılık veren biriydi. O çok yassı burunlu, sevecen yüzü, vücudu bembeyaz ve uzun sakallı biriydi. Pantolon ve pelerin giyer, gömlek giymezdi. Sarıĝı başına sadece savaşlarda ve ülkesinde sair garip gurabadan başkası da başına saramazdı. Askerini ve akraba çevresini her sene toplar ve onlara çevre bölgelere savaş açacağını açıkladı. Bunun üzerine çevredeki kabileler ona hediyeler göndererek dostluğunu kazanmak isterlerdi. Eğer gönderdikleri hediyeleri taltifleri yeterli görürse askeri birliklerini dağıtır ve sakinleşir saldırmazdı. Böylece kırk iki sene krallık yapmış ve Emselekhat'ta defnedilmiş olup kabri de oradadır. Ondan sonra da yönetimi oğullarından Ebu Mansur İsa b. Ebi Ğufeyr devralmıştır. Krallıĝa geçtiğinde yirmi iki yaşındaydı bu da h. 341 yılındadır. O da babalarının yolunda gitmiş, onların dinini benimsemiş, otoriteyi sıkı tutmuş ve nüfuzlu hükümdarlık yürütmüştür. Ölmeden önce babası ona Endülüs hâkimiyle iyi geçinmesini tavsiye etmiştir. Ondan sonraki kral adaylarına da böylece vasiyet etmişti. Zemmur dedi ki: “Babası ona; bak oğlum!” sen ailenin yedinci emirisin! Salih b. Tarif'in vaat ettiği gibi senin yaina gelmesini arzuluyorum.” Zemmur'un sözü burada bitti.

s.1374

Ebu'l Abbas Fadıl b. Mufaddal b. Amr el-Müdhici dedi ki: Berguvate dini çıkaran Yunus'un aslı Barbat Vadisindeki Şeddüne'dendir. Birinci yılında; Abbas b. Nasıh el-Vasiliyye'nin sahibi Zeyd b. Sinan ez-Zenati, Berĝut b. Said et-Terrari, Vekilüs-Sufriyye oğulları olarak bilinen Abdürrezzak oğullarının dedesi, Sicilmâse yakınlarında el-Menadiyye olarak bilinen kalenin adını kendisinden aldığı el-Menadiyye şehrinin beyi ve adını hatırlayamadığım bir kişi daha hep beraber doğuya el-Müşrik: Hicaz-Suriye taraflarına gitmişlerdi. Bu saydıklarımızdan dördü dinde fakih olmuşlardı; onlardan üçü de peygamberlik iddasında bulunmuştur. Onlardan

biri de Berguvate sahibi Yunus'tur. Ebu'l Abbas dedi ki: " Yunus hafıza ilacı içmişti. Duyduğu her şeyi hemencecik ezberleyebiliyordu. İlmi nücn/astronomi, kehanet, kâhinlik ve cinlerle ilgili dersler aldığı gibi kelim ve cedel ilminden araştırma yaptı. Bunları da Ğaylan'dan aldı. Sonra Endülü's'e gitmek üzere oradan ayrıldı. Bu sırada Zenate'deki bir kavmin yanında konakladı. Onların oldukça cahil olduklarını görünce onların bölgesine yerleşti. Yunus yıldızların işaret ettiği şekilde veya buna yakın olaylar oluyordu. Böylece onların yanında gözünde büyümüşü. Onların yanında gözünde büyüdüğünü akıllarının zayıf olduğunu anlayınca da dinini açıklayarak herkesi kendisinin peygamber olduğuna inanmaya davet etti. Kendisine inananlar Barbatlı olduğundan bunları Barbatı diye isimlendirdi. Sonra halk da bu kelimeyi dillerinde döndere döndere başka bir hale çevirdiler. Ve Berğuvati dediler.

s.1375

Fadl b. Mufaddal şöyle dedi :

" Said b. Hişam el- Masmudi Behet Vakası hakkında Vafır bahrinde) söylediği şiirinden seçtiğimiz beyitlerde şöyle demektedir.

Ayrılıp gitmezden önce dur da bize haberini ver,

Bize "size açık bir şeyi haber veriyorum" de!

Berberi lerin hüznünü ki onlar hüsrاندalar, iyice şaşkına döndüler.

Ve bozguna uğradılar. Onlara hiç su da vermediler,

Kınıyorum helak olan ve yolunu şaşırان ümmeti,

Ve Müslümanların yolundan ayrılan ümmeti!

Ebu Ğufeyr in peygamber olduğunı söylüyorlar,

Madem öyleyse Allah yalancıların anası olanı alçaltsın,

Duymadın mı, görmedin mi Behet gününü?

Ki o gün atlarının azinden bile sesler yankılanıyordu!

Ağlayanların sesinin yankısı... Ki onların aralarında oğlunu kaybeden analar, Uğuldayanlar ve canını düşünenler vardı.

Bilecek Tamesna kavmi, işte o zaman

Geldiklerinde görülen diriliş günü gerçek kuvvet sahibini

İşte, Yunus ve onun babasının çocukları oradalar!...

Boyunları zilletten dolayı bükülmüş Berberileri yönetiyorlar...

*Bir de bakarsın başları önlerine eğilmiş ve sırtlarına vurulmuştır
Cehennem, müstekbirlerin önderlerinin.
O gün sizin artık geri dönüşünüz yoktur olmayacaktır fakat
Geceleri sermaye bileceksiniz siz ancak!..”*

s.1376

Bu kaside Zemmur el-Berğuvati nin dediklerini doğrulamaktadır. Tarif, Meysere nin arkadaşların’dan olup onu görmüştür. Onlara getirdiği bu sapkın yola gelince; onlar peygamberleri kabullerini dilleriyle ikrar ediyorlardı yani Salih b. Tarif’in peygamberliğiyle ondan sonra yönetime gelenlerin peygamberliğini... Onun Allah Teâlâ’dan aldığını söylediği vahiyden oluşan sözlerden asla şüphe duymuyorlardı. Ancak Allah bunlardan uzaktır. Örneğin Recepte oruç tutmak ve Ramazanda yemek, günde ve gecede beşer vakit namaz, Muharrem in on birinde kurban kesmek, abdest alırken göbeği ve iki böğrü yıkadıktan sonra edep yerlerini temizlemek, sonra ağza su vermek, yüzü yıkamak boynu mesh etmek, kafayı mesh etmek, kolları omuzlardan itibaren yıkamak, başı ve kulakları üçer defa mesh etmek ve en son olarak ayakları dizden itibaren yıkamak. Bazı namazları ima ile ve secdesizken bazı namazları da tıpkı Müslümanlarınkı gibidir. Onlar aralıksız ardı ardına üç secde yaparken alınlarını da yerden yaklaşık yarım karış yukarıda tutarak secde yaparlar. Bir ellerini diğer elleri nin üzerine koymakla ihrama girmiş olurlar. Bu sırada da şöyle derler:” İbsemen Ya Kuş.”Anlamı ise ”bismillah tır. “Mığar Ya Kuş” ise “Büyük olan Allah’tır” anlamına gelir. Teşehhüdede iken ellerini açarak yere koyarlar ve okuyacakları Kur’an larının yarısını ayaktayken diğer yarısını da rükûda iken okurlar. Namazda selam verirken Berberice dilinde “Allah üstümüzdedir!.. Yerdeki ve göklerdeki hiçbir şey ona görünmez olamaz” derler. Sonra yirmi beş defa “Mırra Ya Kuş” yine yirmi beş defa “İhan Ya Kuş” derler ki bunun anlamı “Bir olan Allah “ tır. Yine ”rudam Ya Kuş “ sözünü de yirmi beş defa söylerler ki bunun anlamı da “Allah’a benzeyen hiç kimse yoktur” demektir.

s.1377

Onlar perşembe günü kuşluk vaktinde toplanırlar. Her cuma oruç tutmak onların başlıca farzlarından biridir. Diğer cuma’larda da ebedi oruç tutarlar. Bütün hububat çeşitlerinden öşür zekâtı alırlar. Ancak Müslümanlardan bir şey almazlar. Bu

dine inanan bir kişi kendi erkeklik gücüne istediğı kadar kadınla evlene bilir. Evlenirken kadına verilecek hediye ya da bağışta sınır veya sayı yoktu. Müslümanlarla evlenemezler. Kendi aralarında da evlenmezler. Hanımlarını boşar ve sevdikleri kadını alırlar.

s.1378

Hırsız, hırsızlığını diliyle itiraf eder ve hırsızlığına delil bulunabilirse öldürölür. Onlardan birisi zina ederse taşlanır. Onlara göre diyet yüz inektir. Yalancı sürgüne gönderilir ve artık onu “el- muğayyir” diye isimlendirirler. Bunlara göre diyet yüz inekle ödenir. Her bir hayvanın başını yemek haramdır. Balık temizlenmeden asla yenilmez. Onlara göre yumurta haram ve tavuk’da mekruhtur ve ancak zorda kalındığında yenilebilir. Onların ezanları da kametleri de yoktur. Vakitleri bilmek için horoz sesiyle iktifa edilir. İşte bundan dolayı da horozu yemeyi de haram sayarlar. Peygamberleri avuçlarına tükürür onlar da bu tükürüğü kutsal sayarak yalarla, tükürüğü şıfa bulsun diye hastalarına götürürler. Berguvate halkı astronomi en iyi bilen ve yıldızlarda en iyi yorum çıkaran bir halk olmuştur. Erkekleri ve kadınları insanların en güzelleri olup kuvvetlidirler. Onların bekâr kızları yan yana dizilmiş üç eşeğin üstünden elbiselerinden hiçbir yeri temas ettirmeden atarlarsa artık evli erkekler onları alamazlar.

s.1379

Salih b. Tarif’in onlara getirdiğı güya Kur’an seksen sure olup çoğunluğunun adı Âdem’den bu yana gelen peygamberlerin adıdır. İlk sure Eyyüb suresi, son sure ise Yunus suresidir. Bu sureler arsında Firavun suresi, Karun suresi, Haman suresi, Ye’cüc ve Me’cüc suresi, ed- Deccal suresi, el-İcl süresi, Harut ve Marut suresi, Talut suresi, Nemrud suresi ve benzeri küçük hikâyelerle ilgili olanlar ed –Dik/horoz suresi, el -Hacel suresi, el-Cerad/çekirge suresi, el- Cemel suresi, yedi ayağı üzerinde yürüyen el-Haneş/ejderha suresi ve dünyada ki ilginç şeylerle ilgili olan bir surede vardır. Onlara göre bu kitapta “büyük ilim” vardır.

3.66.Kutsal Kitaplarının Başlangıcı Olan Eyyüb Süresinde Tercüme Edilmiş Sözler

s.1380

“Kitabını insanlara onunla gönderen Alla’ın adıyla... O Allah ki onun kitapla haberlerini açıklamıştır. Dediler ki: İblis durumu fark etmişti... O Allah’tan yüz

çevirdi. İblis ise Allahın bildiğini bilmeye güç yetiremez. Allah da bunu bilmektedir. Söz söylemede hangi şeyin dillere baskın geldiğini sor! Söz söylemede Allah'tan başka kimse dillere hükmetmesiyle baskın gelemmez. Ama Allah dillere hükmetmesiyle insanlara “hakkı “ göndermiş ve “hakk” dosdoğru olmuştur. Bak Muhammd’e! Bu onların dillerinde geliştirdikleri kutsamalardan ibarettir. Ancak Muhammed bunu yapamamıştır da... O yaşadığı sırada ona arkadaşlık eden insanlar ölünceye kadar dosdoğru kalmışlarsa da insanlar bozulmuştur. Kim “ Orada Allahın resulü olmadan hak dosdoğru olmuştu, yerine gelmiştir” derse, yalan söylemiştir.” Bu sure uzun bir suredir.

s.1381

Zemmur dedi ki :” Salih b. Tarif emrettiğinde üçbin ikiyüz süvari toplanarak ona geliyorlardı. Bütün Berguvate kabileleri onların dinine inanıyorlardı. Yine Cerave, Züvvağa, el-Beranis, Ebu Nasır oğulları, Mincasa Ebu Nuh oğulları, Vağmer oğulları, Mitğarra, Burağ oğulları, Demmer oğulları, Mahmata Vezeksint oğulları hep onların dinindendi. Sayıları da on bin süvariye kadar varıyordu. Müslümanlardan da onların dinine inanlar vardı. El Cebel Zenatesi, Yelit oğulları, Nemalet, Vavsint oğulları, Yefren oğulları, Nağit oğulları, Numan oğulları, Ufluse oğulları, Küne oğulları, Yeskür oğulları, Üsade, Rekkane, İyzmin, Menade, Masine, Ressane ve Tararate gibi kabileler de onların yönetimi altındaydı. Bunların sayısında on iki bin süvari idi. Zemmur, dedi ki: ”askerlerinin içinde sancak ve davul bulunduran birlikler yoktu. Zemmur onların bölgesinde ki nehirleri yüz’den fazlaca saymıştır. En büyükleri de Masinat’tır. Bu nehir kıbleden iç taraflara akar. Bu nehir ve nehrin kollarıyla deniz arasındaki mesafe altı günlük yürüyüş mesafededir. En sifin nehri er-Rabat’ın aşağı tarafında Atlas Okyanusu kıyılarında Şelle nehrine karışır.

s.1382

Kendi aralarında çıkan Emir Temim el- Yefrini kıyam edinceye kadar Salih b. Tarif’in oğulları Berguvate’nin kralları olmaya ve bölgede de dinlerini yapmaya devam etmişlerdir. Bu olay hicretten sonra ki 420 yılındadır. Yefrini onlara karşı kendi hakim oğulları bölgelerinde galip gelmiş, oraları esir almış ve geri kalanını da sürgüne göndermiş ve onların boşalttığı evlere yerleşmiş. Böylelikle Berguvate’lilerin dönemi bitmiş, izleri yok olmuş, sapkınlıklarından ve küfür alametlerinden de hiçbir iz kalmamıştır. İşte bu Temim ciddiyet ve kendisine karşı da

olsa için hamiyetperver biriydi. O Şelle Vadisindeki tüccarlardan birinin cariyesini gasp eden kendi oğlunu bile öldürmüştür. Bugün bütün Berguvate bölgeleri İslam dini üzeredir.

3.67.Fas Şehrinden el- Kayrevan'a Giden Yol

s.1383

Bu yol 40 merhale olup meşhurlarını zikredeceğiz. Fas'tan ilk çıkış yapacağın yer Sebu vadisindeki İbn-i Hişam geçidine giden Endülüs yakasında ki Babu'l Fütüh dur. Burası Fas'a dört mil uzaklıktadır ve bu mıntıkada birçok köy vardır. Sonra oradan el-Bagar geçidine yani Meksane'nin el-Fül hendeğine gidersin. Burası da bir birine bitişik köyler birbirinden çok da ayrı olmayan yapılar ve Ezdace ile başka yerlere ait olan birçok nehrin olduğu bir yerdir. Oradan Cermat Kalesine gidersin ki bu kalede zamanında Ma'gıl Ebi Mungiz b. Musa b. Ebi'l-Afiye yaşamıştır. Burada bir zamanlar bir cami, camiiler ve hamam varmış. Buranın iç tarafında ise on mil kadar mesafede Aynu İshag olarak bilinen Tesül şehri vardır ki Musa b. Ebi'l – Afiyye'nin karargâhıdır. Burası üç tepenin üzerindedir. Camileri, çarşıları, hamamı ve birde tatlı su kaynağı vardır. Musa'nın buraya yaptırdığı kubbeyi Şii komutan Meysur yıkmıştır. Fas'tan Cermat Kalesine giden güzergâhta Mitğarra'lılar oturmakta olup iki merhale konak mesafededir. Muhammed ise bir merhale mesafede olduğunu söyledi. Burası Cerave şehrine de altı konak mesafede olup Muhammed sekiz konak olduğunu. Oradan çölün iç taraflarına iki konak mesafe vardır. Cermat'tan Veli'la köyüne gidilir. Burada zamanında Musa b. Ebi Afiye'nin kardeşin oğlu Zavi oturmuş. Oradan Meksan'nin Tazi yoluna gidilir. Oradan Meksane'nin tuzlu suyu olan bir nehrinin içinde bulunduğu Verraceyn Vadisine... Sonra Sa vadisine... Sonra da çöle ve Cerave Şehrine gidersin.

s.1384

Cerave düz bir alanda olup çevresinde tuğladan yapılma bir Sur vardır. Surların dışında her yönde yerleşim yerleri ve tuzlu su kaynakları vardır. Şehrin içinde ise tatlı su kuyuları ve beş hamam vardır ki bu hamamlardan birisinin adı Amr b. el- As Hamamıdır. Yine şehirde Ebu l-İş İsa b. İdris b. Muhammed b. Süleyman b. Abdullah b. Hasan'ın 259 yılında yaptırdığı taş sütunların üzerine beş adet tuğla kemerle yapılmış olan bir cami de vardır. Şehrin iki kapısı doğuda batısı ve dördüncü kapıda iç tarafındadır. Şehrin çevresinde ekim dikim için geniş ve yaygın düzlükler

vardır. Memalü/Mamalo Dağı şehrin kiblesindedir. Dağda el- Hasen b. Eb İl-İş in yaptırdığı bir hisar; hisarın etrafında ise bostanlar ve fişkiran sular vardır. Hisar ile şehir arsında dört mil vardır. Dağın dibine doğru hisara bitişik olan Makilil alanda yürüme imkânsızdır. Cerave'nin çevresinde ise Beni Yefren, Veddane, Yağmerul Cebel, Beni Rasin, Beni Badasin, Benü Verimiş vb kabilelerin birçok köyleri vardır. Ebu'l İş ve onda sonra gelenlerin ve başkaca valilerin şehri ise Tilmisa'dır. 338 h. Yılında İbn Eb'l-Hasan söz konusu bu hisarda el-Buri b. Musa b. Ebi'l Afiye'yi esir almıştır. El-Buri buraya/hisara Ceraveden ailesi malı ve çocuğunu da yanında getirmişti. Bekr Hammad Kamil bahrinde ki uzun şiirinde bu olayla ilgili olarak şöyle demektedir:

*“Züvağa'ya kılıçlarının ve mızraklarının
O parlak yanağa ne yaptığını söylüyorum;
Nefeze diyarının hartemini nasıl çiğnediğini?
Eğitilerek zayıflatılmış atlar ise el- Veşic'de dolaşıyordu.
Kılıçlarla zelil ederek Muğay'leyi bürüdü,
Cerave'de kayadan akan su birikintisinden su içirdi.”*

s.1385

el- Cerave ise Tafircenit'in iskelesidir. Cerave'den Ternane'ye gidersin... Burası bayındır bir çarşıdır ve bir konak mesafedir. Oradan Tilmisan şehri de bir konaktır. Burada Zenate'liler oturur ki buna daha önce değinmiştik. Oradan Tafide şehrine gidersin ki burasıda iki kenarında büyük ve yerleşik bir şehirdir. Bu nehirlerden biri olan Hamme'den içecek sularını temin ederler. Su değirmeni de bu nehrin üzerine kutuludur. Oradan ibni Sinan el- Ezdaci'nin hisarına gidersin kalenin çevresinde bulunan birçok bostanlar Keddal Nehri'nin kenarındadır. Oradan yerel şehrine... Burası da Hüvvare'lilerin oturduğu ağaçları çok olan yerleşik ve büyük bir şehirdir. Büyük bir camiisi de vardır. Oradan Meknase lilerin oturduğu el-Gazze şehrine ki bu şehirde Şelef Nehri kenarında kıymetli bir şehirdir. Bostanları çok olupta büyük bir de camiisi vardı. Oradan daha önce değinilen Tâhert şehri üç konaktır. Oradan Tameğilt hisarına iki konak mesafe vardır. Bu hisar bir nehrin kenarındadır ve tuğladan yapılmıştır. Banliyösü ve çarşısı vardır. Burada Zenate'nin bir kolu olan Benü Demmer oturur. Oradan İzmame'ye gidersin ki burası da bir hisar olup çarşısı ve otelleri vardır. Burada Levvate ve Nefzave 'liler oturur. Oradan

sadece kışları akan bir nehrin kenarında boş bir şehir olan Hazi Şehrine gidersin. Buranın halkını Ziri b. Menad es- Senhaci sürgün etmiştir. Oradan çevresinde Benu Yeznati'nin oturduğu suyu devamlı yazlı-kışlı akan Bura Nehrine gidersin ki işte burada oturan Benu Yeznatin sürgünden önce Hazi'de oturanlardı. Büra, akrepleri ve Süveyga denilen hayvanı çok olan bir yerdi. Oradan Mevziyye Hisarı'na gidersin... Bu hisarın yakınında ilk dönemlerden kalma kayadan yapılmış çevresinde tuzlu su olan ve el-Ataş Kasrı diye bilinen hisar vardır. Yine burada ilk dönemlere ait büyük devâsâ bir şehir vardır ki bu şehir mefruk olup yüksek kayalarla yapılmış olup er-Rummane ismiyle isimlendirilir. Şehrin alt tarafında tatlı su pınarları fışkırır ve bu sular el-Müseyle şehrine akar ki el-Müseyle'nin konusu daha önce geçmişti. Yine metruk bir şehir daha vardır ki Berberice de Taverest diye isimlendirilir. Anlamı pembe demektir. Tatlı suyu olan bir nehrin kenarında kuruludur. Müriyye Hisarında el-Müseyle'ye geçilir ki daha önce konusu geçmişti.

s.1386

Oradan Üdane Şehrine ki burası da bomboş olup İbn'u'l-Endülüs diye bilinen Ali b. Hamdün bu şehri Meysu el-Fetan'ın Mağribe geldiği 324 yılında boşaltmıştır. Üdane bölgesi nehirleri ve tatlı su kaynakları bol olan bir bölgedir. Orada bir el-Kettan pınarı vardır ki bu pınar tatlı sulu bir pınar olup açık bir alan da ve etrafında dört hurma ağacı vardır. Üdane ile el-Müseyle arasında bir konak vardır. Doğusunda Mağara vadisi olup vadiye yedi köy vardır. Bunlardan biri olan Yeksüm Köyünün yağı en kaliteli yağdır. El-Kettan pınarı ile Üdane arasında Sehr Nehri en- Nisa, Nehri, Übeyyü Taviil nehri, el- Ğazel pınarı olup Sehr Nehri ile en- Nisa Nehri arasında da üç mil vardır. Bu pınar en-Nisa/kadınlar pınarı diye isimlendirilmiştir. Çünkü Hüvvareliler Üdane'li kadınlara baskın yaparak alıp götürmüşler Üdane'liler de arkalarından giderek onlara bu pından yetişmiş ve kadınları ganimetleri kurtarmışlar Hüvvare'lileri de öldürmüşlerdir. Üdane'den Tabne Şehrine iki konak mesafe vardır. Tabne Şehrinin konusu daha önce geçmişti. Bu şehrin çevresinde Benü Zenrac vardır. Oradan el-Ğebe nehrine gidersin...

s.1387

Sonra el- Ğarb yerleşkeleri Hüvvare, Meknase, Kubeyne ve Verfele boyunca üç konak gidesin... Bu yerler ve bu yerleri takip eden yerler boyunca Evras Dağı uzanır. Bu da yedi günlük yürüyüş mesafesidir. Bu bölgede birçok kaleler vardır ki

bu kalelerde Hüvvare ve Meknase kabileleri oturur. Bunlar Hariciliğin İbaziye kolundandırılar. Ebu Yezid Muhalled b. Keydad en-Nefzi ez- Zenafi, Ebul Kasım b. Ubeydullah'a karşı bu dağda kıyama kalkmıştır. El Kâhine'nin karargâhı bu dağdaydı. Oradan Bagaye şehrine gidersin ki burası gayet eski ve kayadan bir hisardır. Çevresinde üç yönde de yayılmış bulunan büyük bir banliyösü vardır. Batı tarafını takip eden yönde banliyösü yoktur. Bu tarafa bostanlar ve bir nehir bitişiktir. Otelleri, hamamları ve çarşıları banliyöde yer alırken camisi hisarın içindedir. Şehir suları bol bir düzlükte yer almaktadır. Evras Dağı da hemen yukarısında uzanmaktadır. Bu şehrin yanındaki çanakta hepsi de İbaziye'den olan Mezzate ve Durayse kabileleri otururlar. Bunlar kış zamanında deve yavrularının telef olabileceği endişesiyle yağmurun ve karın olmadığı çöle göç ederler. Oradan Berberiler ve Romalıların sığındığı Bağa'ye şehrine gidersin. Bunlar Ukbe b. Nafi el- Kureşi'den kaçarak burada korunmaya devam çalışmışlardır. Aralarında büyük savaşlar olmuş ve sonuçta Berberiler ve Romalılar yeni Bağa ye halkına karşı Ukbe talihli çıkmıştır. Ukbe onları kesin bir hazimete uğratmış ve kılıçtan geçirmiştir. Geride kalanları da hisara sığınmışlarken Ukbe de onlardan atlarını ganimet almıştır. Araplar yaptıkları savaşlarda Evras atlarının taylarından daha hızlı ve kuvvetli olanını görmemişlerdi. Daha sonra Ukbe başkalarıyla da uğraşmak varken onlarla oyalanmayı uygun görmeyerek orada beklemedi. Buranın halkı bugün tamamı ile İbaziye' dendir. Bağa'ye de gıda maddelerin de kile olarak “veybe “ yi kullanırlar. Bu da peygamber (s.a.v) in müddüyle altmış dört müüdtür. Yine bu da bir buçuk Kurtuba “gafız”ına denktir. Yöresel yağ ölçeği/gafızı ise beş tane çeyrek” Kurtuba” gafizidir. Bir “rıtl” eti ise onların ölçeğiyle yirmi fülfuli rıtl ağırlığındadır.

s.1388

Bağa'yeden Meccane şehrine gidersin. Burası büyük bir şehir olup tuğladan suru, camisi, hamamları ve bol madeni vardır. Bu madenlerden Levvate gümüşü “el- Vüreytisi” olarak isimlendirilir. Şehir “Madenlerin Meccanesi” olarak bilinir. Şehrin taştan yapılması bir kalesi olup yine şehirde üç yüz altmış adet toprak suyu vardır. Bu konu daha önce de geçmişti. Şehir Arapların çevresi ise Levvate'lilerindir. Bu şehirdeki kale ise Büsr Kalesi olarak bilinir. Çünkü Büsr b. Ertat bura halkını esir alarak burayı fethetmiştir. Büsr'ü burayı fethetmek üzere Musa b. Nusayr göndermiş ve ganimetin beşte birini de Büsr'e vermiştir. Bağa'ye ile Meccane arasında

Meskiyane Oteliyle Melleğ Vadisi vardır. Bu vadi gevşek toprağı ve bataklığı bol olan bir yerdir. Meccane'den den Marmacanne'ye gidersin. Marmacanne hoş bir şehir olup camisi, oteli ve çarşısı da vardır. Şehir uzunca bir düzlüktedir. Bu düzlük yazın kullanılan bir güzergâhtır.

s.1389

Kışın kullanılan yola gelince ise Meskiyane'den tebesa şehrine yola koyulursun. Çünkü bu yola göre Mellağ Vadisi daha geniştir. Tebesa şehri büyük bir şehir olup meyveleri boldur. Kadim bir şehir olup yüksek kayaların üstüne yapılmıştır. Surların bir kısmı Ebu Yezid Muhalled b. Keydad harap etmiştir. Şehir büyük bir nehrin kenarında kurulmuş olup bu nehrin çevresinde ceviz başta olmak üzere bolca meyveler ve ağaçlar bulunmaktadır. Buranın cevizinin tadı ve büyüklüğü dolayısıyla darb-ı meseller söylenir. Şehirdeki tonozların altına yolcular kar ve kış zamanında hayvanlarıyla bile sığarlar. Her bir tonozun altına ikibin hayvan ve fazlası sığar.

s.1390

Oradan Sebibe ya da Sübeybe şehrine gidersin. Bu şehir kadim bir şehir olup taşlar ve kayalardan kurtulmuş tur. Camisi ve hamamları olup tatlı sular fışkırır. Bu suların aktığı yerlerde su değirmeni döner. Bostanları bol olup burada iyi kaliteli zaferan yetişir. Şehrin çevresinde birçok dağlar vardır. Şehirde Araplardan Beni'l-Muğlis ve Beni'l Keslan olarak bilinen Araplar otururken bunların çevresinde de çokça Berberi kabileler oturur. Bu Berberilerde Hüvvare ve Mernise'lilerdendirler. Subeybe'ye giden yolda Aynu t-Teyne diye tanınan bir çayırılık alan ve yine ilk dönemlerden kalma bir kanaldan akan Aynu Erban/Erban kaynağı vardır. Bu kaynağın doğusundaki sarp ve keskin dağda da bir yarık vardır. Bu yarıktaki o yörede bilinen ve İfrikiyenin fethinden önce boğazlanarak öldürülmüş bir adamın cesedi vardır. Buraya kimse ulaşmadığı gibi hiçbir canlı ya da yırtıcıda erişemez. Denildiğine göre bu adam havarilerden biriymiş. Daha öncede bu konu geçmişti. Subeybe şehrinden el-Cehenneyeyn köyüne gidersin. Bu köy büyük yerleşik, otelleri ve meyhaneleri çok olan, ağaçları ve meyveleri bol bir köydür. Köyle el-Kayrevan arası bir konaktır. Köyün hemen üstünde Mamtür yani yağmurlu denilen bir köy vardır. Çünkü Muaviye b. Hüdeye buraya geldiğinde üzerine o sırada yağmur yağmıştır. Bunun üzerine o da “bizim dağımız Mamtür/yağmurludur” demiştir.

Oradan Mersad'ın yanbaşındaki el-Hera denilen menzile gidersin. Oradan da Küdyetü ş-Şair'e... ve el-Kayrevan şehrine... Muhammed b. Yusuf demiştir ki: *“Sübeybe şehrinden Sagüyetü Memese ki bayındır, yerleşik, mescidi ve oteli olan bir köydür. Sonra yerleşik ve büyük bir köy olan aynı zamanda iki sarnıcı ile otuz adam boyu derinliğinde tatlı sulu Biğr'de kuyusu bulunan el-Müşfig köyüne... Sonra Gasrul-Hayra ki orada Şirrib suyu vardır... Sonra Gasriüz-Zeradiyyki deve ağılı olarak bilinir. Bayındır ve yerleşiktir... Sonra da el-Kayrevan şehrine gidilir...”*

3.68. Fas Şehrinden Sicilmâse'ye Giden Yol

s.1391

Fas şehrinden Sefrava şehrine bir konak mesafe vardır. Sefrava surları, nehirleri ve ağaçları olan bir şehirdir. Oradan el-Asnama da bir konaktır. Oradan el-Meza denilen yere de bir konak mesafe vardır. Burası Meklane bölgesidir. Oradan Taseğmart a bir konaktır. Burada da bir nehrin kenarında kurulu bir köydür. Oradan Emgak denilen yere de bir konak mesafe olup bu mesafe yaklaşık altmış mildir. Oradan sonrada nehirler ve tarlaların olduğu Sicilmesenin ziraat bölgesine girersin ki burası Sicilmâse'ye üç konak mesafedir...

s.1392

Muhammed b. Yusuf'un söylediği Sicilmâse'den Fas'a giden başka bir yol daha vardır. Sicilmâse şehrinden Erfud denilen yere gidersin. Burası ölü bir dağ olup çevresinde hiçbir yapı yoktur ve bu dağda bir de kaplıca vardır. Sicilmâse ile burasının arası bir konaktır. Oradan el-Ahsau Remel denilen Zenatedeki yere gidersin. Burada toprak kazıldığında bir dirsek derinlikten su çıkar ve bir konak mesafedir. Oradan Hısnı-Yerara bir konaktır burası mamur yerleşik çarşısı camisi ve su kanalı olan bir yerdir. Bölge koyun ve keçilerin iyi beslendiği bir bölgedir. Denildiğine göre buranın koyunları Fas topraklarındaki Kays bölgesinde imiş. Yünleri en kaliteli yünlerindendir. Bu yünlerden Sicilmâse'de ağırlığı yirmi misgalden fazlaya varan fazlaya varan elbiseleri yapılır. Burası da bir konak mesafedir. Aradan Sencenefo diye de bilinen Deren dağına gidersin ki buraya bu kitapta birçok yerde daha önce zikretmiştik. Burası da bir konak mesafede olup çamları, pirinci ve meşesi boldur. Oradan Emeskür Matmatasına gidersin ki burası da

büyük bir bölge olup Melviyye nehrinin kenarında ve bölgenin kıblesindedir. Bu bölge ekini çok olan bütünüyle Melviyye nehrinden sulanan; ineği ve koyunu bol, camisi ve çarşısı olan bir bölge olup bir konak mesafededir. Oradan Sugu Limis denilen ve çarşısı, camisi, çevrisinde akarsuları olan, mamur ve yerleşik bir yere gidersin. Burası Medyen b. Musa b. Ebil-Afiyye nin şehri olup bir konak mesafededir. Oradan Muğayle b.Ticamana gidersin. Burası banliyösü olan Süfriyye'den bir topluluğun oturduğu bir yerdir. Ticaman oğulları ise ehl-i sünnet ve l-cemaat/Sünni olup Süfriyye topluluğunun oturduğu yerin bitişiğindeki tepede kalırlar. Burası da bir konak mesafededir. Oradan Muğayletül Gat'a giden yoldaki dağlara doğru ilerlersin. Muğayletül Gat büyük bir hisar kale olup camisi ve çarşısı vardır. Nehirleri ve ürünleri çoktur. Ağaçlarının çoğu incir ağacıdır. Buradan Fas'a kurutulmuş meyve götürülür. Burası da iki konak mesafededir. Oradan Medyen Levvate'sine gidersin. Burası da bir Levvate Kasabası olup Sebu Nehrinden uzak değildir ve burası da bir konak mesafededir. Oradan Fas'a gidersin.

3.69. Sicilmâse Şehri

s.1393

Sicilmâse şehri h. 140 yılında kuruldu. Şehrin kurulmasıyla iki günlük mesafedeki Tedğa şehri ve Ziz şehri giderek zayıflamıştır. Sicilmâse çorak ve düz bir arazidedir. Çevresinde bir çok banliyöler olup yüksek yerlerde yapılı evleri, gizli yapıları ve bir çok bostanları vardır. Surların temeli, üst kısımları ise tuğladandır. Bu surları Elyasa Ebu Mansur b. Ebi l-Kasım kendi malıyla hiçbir kimsenin katkısı olmaksızın yaptırmıştır. Surun yapımında bin havuz dolusu buğday parası harcamıştır. Şehrin on iki kapısı olup bunlardan sekiz tanesi demirdendir. Elyasa burayı h. 199 yılında tekrar kurmuş ve kendisi de h. 200 yılında buraya göç etmiştir. Ve şehri bugünkü sahipleri olan kabileler arasında paylaşmıştır. Buranın ahalisi peçe takarlar. Bunlardan birisi yüzünden peçesini çıkarırda takmazsa kendi halkından kimse onu tanıyamaz.

s.1394

Sicilmâse şehri iki nehrin kenarında olup bu nehirlerin kaynağı Eclef denilen yerden birçok pınarın çıkmasıyla doğar. Nehir Sicilmâse yakınlarında iki nehre ayrılarak şehrin doğusunda ve batısında yoluna devam eder. Şehirde Elyasa'nın sağlam bir şekilde yaptırdığı bir camide vardır. Hamamları sağlam yapılmamış binalar olup çirkin yapıdadır. Şehrin içme suyu acı olduğu gibi Sicilmâse'de çıkan bütün sular da böyledir. Ekinlerinin suyu ise bostan havuzları gibi havuzlardan doğan bir nehirden sağlanır. Sicilmâse hurması, üzümü ve sair meyveleri bol bir yerdir. Güneş görmeyen çardaklarda yetiştirilen üzümünün kurusu ancak gölgede kurutulabildiği için bu tür kuru üzümü "zılli"/gölgeli olarak tarif ederler. Bu üzümün yetiştirilmesi sırasında Güneş göreni de Güneşte kurutulur.

s.1395

Sicilmâse şehri sahra çölünün hemen en başındadır ve doğusuyla batısında hiçbir uygarlık belirisi yoktur. Sicilmâse'de hiç sinek olmadığı için halktan hiç kimse cüzama yakalanmaz. Buraya cüzamlı birisi gelse bile hastalığı geçer. Sicilmâse'liler Kastilya ve Gavasa'lıların yaptığı gibi köpek besleyerek bu besledikleri köpeği yerler. Ekin yeni filiz çıkardığında bu filizleri yerler ki buda onlara göre yeni bir adettir. Onlara göre cüzama yakalananlar ağılta yatarlardı. Onlara göre asıl inşaatçılar Yahudilerdir ve bu zanaatle onlara erişilmez.

s.1396

Sicilmâse'den Sudan bölgesine ve Ganaya girilir. Sudan bölgeleri ve Gana şehri arasında sahra boyunca iki aylık bir yürüyüş mesafesi vardır. Medeniyet belirtisi olmayan bu çölde yurtları olmayan göçebe yaşayan bir kavimden başka hiç kimse bulunmamaktadır. Bunlar Sanhace'li Müsevife oğullarıdır. Deraah Vadisinden başka sığınabilecekleri bir şehir bulunmamaktadır. Sicilmâse ile Deraah Vadisi arasında beş günlük yürüyüş mesafesi vardır.

s.1397

Midraroğulları Sicilmâseyi 160 sene yönetmişlerdir. Burada bir zamanlar sözü geçen Elyasa'nın babası olan Ebu'l-Kasım Semco b. Vasul/Vasevl el-Meknasi'nin varmış. Midrar'ın dedesi İfrikiye'de İbn'i Abbas'ın azatlısı İkrime'den ilim almıştır. Bu adam davarları çok olan biriydi ve Sicilmâse'de kendisine ait çokça otlakları vardır. Sufriyye'den epeyce bir kalabalık bu adamın çevresinde toplanmıştır. Sayıları kırka ulaşınca başlarına İsa b. Müzeyyed/Mezid el-Esved i

geçirmişler ve onu veliyy-i emirleri yapmışlardır. Ardından da Sicilmâse de binalar yapmaya koyulmuşlardır. Bu da h. 140 senesindedir.

s.1398

Başkaları da Midrar'ın Endülüs kırsallarından bir demirci olduğunu söylemişlerdi. er-Ramad/kırsal vakasında Endülüs'ten ayrılarak Sicilmâse yakınlarında bir yere yerleşmiştir. Sicilmâse o zamanlarda Berberilerin senenin belirli bir zamanında alışveriş yapmak için geldikleri ağaçsız otsuz bir yer imiş. Midrar da onların pazarına hazırladığı demirden aletleri getirmiş. Sonraları o, buraya bir çadır kurmuş ve burada oturmuş, Berberiler de çevresine yerleşmişler. İşte burası Sicilmâse'nin ilk kuruluşudur. Sonraları şehre dönüşmüştür. Önceki anlatılan bilgi ise Sicilmâse'nin kuruluşu ile ilgili daha doğru bir bilgidir. Ancak Midrar'ın demirci olduğuna şüphe olmadığı gibi oğlu da Sicilmâse'nin yöneticisi olmuş ve bundan dolayı da hicvedilmişlerdir.

s.1399

Buraya ilk yönetici/vali olan kişi İsa b. Müzeyyedir. Sonra arkadaşları birtakım gerçeklerle Sufriyye hususunda ona karşı çıktılar. Ebu-l Hattab birgün çevresine İsa'nın meclisinde şöyle dedi:” Zencilerin hepsi hırsızdırlar! Hatta bu adam da!” Böyle derken İsa'ya işaret ediyordu. Onu bunun üzerine yakalayarak bir dağ başındaki bir ağaca sıkıca bağladılar. Sivrisinekler öldürünceye kadar onu öylece bıraktılar. Bundan dolayı bu dağ bugüne kadar İsa Dağı olarak isimlendirilir. İsa onlara on beş yıl yöneticilik yaptı.

s.1400

Sonra Ebu-l Kasım Semco b. Mezlan b. Nezul el-Meknasiyi vali yaptılar. O da h.68 yılında yatsı namazından sonra aniden ölünceye kadar onlara valilik yaptı. Onun valiliği on üç senedir.

s.1401

Daha sonra 174 yılında kardeşi Ebu'l-Mantasar Elyasa kıyama kalkıncaya kadar Ebu'l-Vezir Elyas b. Ebi'l-Kasım valilik yaptı. Böylece Ebu'l-Muntasar vali oldu. Bu adam şiddetli, inatçı ve oldukça katı biriydi. Kendisine kafa tutan Berberilere karşı zafer kazandığı onları zelil kıldı ve ellerindeki beş Deraah madenini aldı. Sufriyye'yi ortaya çıkardı. Daha öncede geçtiği üzere Sicilmâse'nin surlarını yaptırdı. Hicri 208 yılında da öldü. Ondan sonra oğlu

Midrar el-Muntasar b. Elyasa “Midrar onun lakabıdır” vali olurken; oğulları İbn-i Erva bint-i Abdurrahman b. Rüstem olarak bilinen Meymun ile İbn-i Sakiye olarak bilinen diğer oğlu Meymun arasındaki ihtilafın çıkmasına kadar da vali olarak kalmıştır. Bu ikisi yönetim konusunda anlaşmamış ve üç yıl boyunca birbirleriyle savaşmışlardır. Midrar ise oğlu Meymun b. er-Rüstamiyye’ye meylederek Meymun b. es-Sakiyye’yi de Sicilmâse’den çıkarmıştır. İbnü’r-Rüstamiyye ise babasını makamından indirerek valiliğe kendisi geçmiştir. Sonrasında ise Sicilmâse halkı ayaklanarak bu defa onu makamından indirmişler ve Meymun b.es-Sakiyye’yi vali yapmak istemişlerse de o bu şekilde babasına emir vaki yapmaktan yüz çevirmiş ve bunun üzerine valiliği babası Midrara iade etmişlerdir. Daha sonra da Sicilmâse halkı yatışınca oğlu İbnur-Rüstamiyye derahtan kendisine itaat edenleri etrafında toplamaya ve kendisini tekrar başa geçirmeye çağırmış onlar da Midrar’ı kuşatmaya alarak onu makamından indirmişler ve el-Emir olarak da bilinen oğlu İbnü Sakiye’yi başa getirmişlerdi. Oda 263 yılında ölünceye kadar onlara valilik yapmıştı. Onu valiliği sırasında babası Midrar makamından indirilmiş olarak ölmüştü.

s.1402

Nihayet Sicilmâse’de Muhammed b. Meymun el-Emir yönetime geldi. O da 270 yılının başında ölünceye kadar idare etti. Ardından da Elyasa b. el-Muntasar b. Ebil Kasım, Zilhicce ayında Ebu Ubeydullah eş-Şii kendisini yenip de Sicilmâse’den kaçınca kadar Sicilmâse’yi yönetti. Bu olayda h. 297 yılında oldu. Ardından Sicilmâse’yi yine Şii olan İbrahim b. Ğalib el-Mezzati yönetime geldi. Ancak elli gün sonra Sicilmâse halkı, onu ve beraberindekileri öldürmüştü. O öldürüldükten sonra ise asıl adı el-Feth b. el-Emir Meymun olan Vasul yönetime geldi. Bu da 298 yılında Rebiulevvel ayında oldu. O da 300 yılında Recep ayında öldü. Bunun üzerine kardeşi Ahmed yönetime geldiyse de 309 yılında Muharrem ayında Musale b. Habus’un onu kuşatması ve zor kullanarak Sicilmâse’yi alıp onu/Ahmedi öldürmesine kadar sürmüştür. Musale b. Habus, Sicilmâse’yi idare işine el-Mutezz b. Muhammed b. Saro b. Midrar’ı getirmiş o el-Mutezz de 321 yılında ölünceye kadar devam etmişti. Ondan sonra da oğlu Muhammed b. el-Mutezz 331 yılında ölünceye kadar Sicilmâse’yi idare etmiştir.

Ondan sonra oğlu Ebu l-Muntazar Semco b. Muhammed on üç yaşında yönetime geçmişse de işleri aslında nenesi yürütmüş ancak bu iki yıl devam etmiş ardından amcası oğlu Muhammed b. el-Feth b. el-Emir ayaklanmış onunla savaşmış ve galip gelerek Semco'yu sürmüş ve Sicilmâse'yi sahiplenmiştir.

s.1403

Muhammed b. el-Feth Sünni olup Maliki mezhebinde yaşantısı güzel ve adaletle davranan biri olarak 242 yılında emir-ül-müminin olarak isimlendirilmiştir. Kendisi de eş-Şakir Lillah lakabını almış ve bu adla gümüş ve altın paralar bastırmıştır. Ebu Temim yanındaki komutanı Cevher el-Katib'le hazırlık yaparak ona saldırmak üzere yaklaşınca kadar da bu hal üzere devam etmiştir. Ebu Temim yaklaşınca hanımları, malı, çocukları ve yakın adamlarıyla Sicilmâse'den ayrılarak Sicilmâse'den on iki mil uzaklıkta yalçın bir hisar olan Tasecidalt'a ulaşmıştır. Bu sırada Cevher Sicilmâse'ye girmiş ve ele geçirmişti. Bun olay da h. 347 yılında olmuştur. Muhammed'de arkadaşların'dan oluşan az sayıda kişilerle durumu gizlice öğrenmek için Sicilmâse'ye doğru hisardan yola çıkmıştı. Mitğarra kabilesinden bazıları yolda ilerlerken onu tanımış ve yakalayarak aynı yılın Recep ayında Cevhere getirmişlerdi.

s.1404

Sicilmâse toprağına ekilen ekinden bölge çok sıcak ve yakıcı olduğundan üç senede bir hasat yapılır. Ekin kurduğunda hasat sırasında toprağı taneleri saçılır. Toprakları çok yarıklı olduğunda bu yarıklara dökülen taneler bu yarıklardan tekrar boy sürmeye başlar. İkinci ve üçüncü sene ekim ve dikim yapılsa da bu böyledir. Buğdayları ince ve yassıcadır. Bu buğdaydan bir müdd/ölçek buğday Peygamber (sav) in müddüyle yetmiş beş bin daneye ulaşmaktadır. Onların bir" müdye" si on ikib "gungul" dür. Bir "gungul" ise sekiz "zelafat" (büyük tas) tır. Bir zelafat ise peygamber (sav) in müddüyle sekiz müddütür. Bunların ilginç olan işlerinden birisi de altını tatmaksızın sayıyla hesap etmeleri; parasıyla da sayarak değil de tartarak alıp-satmalarıdır.

s.1405

Sicilmâse'den el-Kayrevan'a kırk altı konak mesafe var dır. Muhammed b.Yusuf elli üç konak mesafe olduğunu söyledi. Sicilmâse'den el-Emir Midrar' ın çocuklarının oturduğu yere; ibn-i Midrar hisarına, Aksarayığ dağına ve Sicilmâse sahibine ait olan dairesel bir alandaki Matnatalıların Emeskür şehrine ki daha önce konusu geçtiği üzere bütün buralar ile Sicilmâse arasında beş konak mesafe vardır. Oradan yer yer harabe yer yer de çeşitli yerleşim yerlerinden sonra Cerave'ye kadar altı konak masafe vardır. Oradan es-Südür diye bilinen yere; oradan da yol Melile şehrine gider. Burası güzel bir suyun kenarında ve şehre yakın olarak bilinen bir yerdir. Sonra da daha önce de geçtiği gibi Ceraveden el-Kayrevan'a....

s.1406

Sicilmâse'den Melile şehrine ve Sicilmâse'den es-Sudur'a giden yola gelince; daha önce geçtiği gibidir. Sonra Melviye Nehrinin yanbaşıda bayındır bir köy olan Ecersif. Ovadan Cerave'de olan ve çoğunlukla Berberilerin gelip konduğu sazlık... Orada hayvanlar sulanır. İleride Ümeyye Oğulları buraya birbirine yakın kaleler yapacaklardır. Ve nihayet tuzlu bir suyun yanındaki bir dağda mamur bir şehir olacaktır ki daha önce konusu geçmiştir. Oradan Melile'ye... Bu da on beş konaktır. Melile konusu da daha önce geçmişti.

3.70. Sicilmâse'den Agmat Şehrine Giden Yol

s.1407

Sicilmâse'den Teyhammemeyn'e iki günlük mesafe vardır. Teyhammemeyn'de bakır madeni vardır. Teyhammemeyn'den Deraah Vadisine de iki günlük mesafe vardır. Deraah Vadisinde bolca ağaç ve devâsâ meyveler vardır. Yine orada ılgın ağacına benzer ağaç olan "Takut" ağacı da vardır. Bu Takut ağacıyla girintili deriler tabaklanır. Deraah Vadisinin yanında farklı yerlerde buradaki her yörede malum olduğu üzere her cuma günü pazar kurulur. Bezen bir günde iki yerde birden pazar kurulur. Bu da mesafenin uzun olmasından ve de yörede insan nüfusunun çok olmasındandır. Birbirine bitişik yapılmış binaların uzunluğu yedi günlük mesafe kadardır. Deraah Vadisinden Adamist denilen yere oradan da Verzazat'a iki günlük mesafe vardır. Burası Heskura bölgesidir aynı zamanda Heskura bölgesinde dört gün yürüdükten sonra bir ev topluluğuna varırsın ki

buraya Hezrece denilir. Burada Hezrece Dağı denilen bir de dağ vardır. Dağda kalite bakımından ve renginin güzelliği bakımından paha biçilmez yakutlar vardır. Bu yakut dağdaki taşların içinde oluşmuştur. Ancak bu yakutlar azı dişi gibi sert ve kütlelerin içinde kayık şeklindedirler. Bunları çıkarmak uğraşmakla olacak iş olmadığı gibi kazma aleti de çalışmaz. Burada bu taşlardan bolca vardır. Buradan Agmat'a bir günlük mesafe vardır.

3.70.Agmat Şehri

s.1408

Burası düzlükte iki şehir olup bunlardan biri İlan Agmat'ı diğeri de Verike Agmat'ı olarak isimlendirilir. Reislerin konutu da burada Verike Agmat'ında dır. Garipler/yabancılar ve tüccarlar buraya devamlı gelirler. İlan Agmatında yabancılar oturmaz. İki şehir arsında sekiz mil vardır. Şehirde Tağirut denilen suyu acı kışleden iç tarafa doğru kıvrılan akışı sakın bir nehir vardır. Şehrin çevresinde bolca hurma ve bostanlar vardır. Masmude kabilelerinin oturduğu bu bölge geniş bir bölge olup hisarların konakların ve ağaçların içindedir. Şehir fiyatları ucuz hayrı-bereketi bol bir şehir olup şehre Nefis şehriden getirilen iyi kaliteli elmanı bir katır yada deve yükü yarım dirheme satılmaktadır. Öldürücü akrepleri çok olduğu gibi bu akreplerin soktuğu birisi asla tedavi edilemez. Büyük pazarları vardır. Verike Agmat'ında pazar günü kurulan pazarda çeşitli sınıflardan ticaret mallarıyla hububat kümeleri bulunur. Pazarın kurulduğu bu günde yüz öküz ve bin koyundan fazla hayvan kesilir. Hepside o gün tüketilir.

s.1409

Agmat halkının uyguladığı yönetimi dolaşımli olup yönetimi bir sene bir kişi üstlenirken daha sonraki sene anlaşma ve rızayla başka birine devredilir. Muhammed b. Yusuf el-Kayrevanı böylece bildirmiştir.

s.1410

Agmat sahilinde Atlas okyanusu kıyısında kumdan bir tepenin üstünde bir Gavz ribatı/karakol vardır. Bu ribata yörelerden gelen gemiler buradan ancak yağmurlu, kapalı ve boz bulanık havalarda ayrılabilmektedir. Gemiciler için ancak bu havalarda kara esintiler yardımcı olmaktadır. Bu esintiler devam ederse güvende olurlar. Ve eğer hava bulutsuz ve açık olarak deniz rüzgarları batıdan

esiyor ve dalgaları üzerlerine gönderiyorsa/kıyıya doğru o zaman karaya vururlar. Bu durumdan çok az kurtulurlar.

3.71. Agmat Şehriden ve Rikkeden Gavz Ribatına Giden Yol

s.1411

Rike'den Nefise 35 mil vardır. Nefis'den Şefşavene ise 30 mildir. Oradan Meramir'e de 30 mildir. Oradan Gavz ribatına 25 mildir. Bu da toplamda 120 mildir.

3.72. Agmat Şehriden Fas Şehrine Giden Yol

s.1412

Agmat'tan kum tepeleri şeklinde Abdulhalik b.Si denilen bir konaktır. Oradan Fahs-ı Mezzar/mezzar çanağı olarak bilinen ve gayet geniş ve yaygın bir çanak şeklinde olan yere bir konaktır. "Nezzar" Berberi dilinde kalbur demektir. Burası dairevi ve çukur olduğu için kalbura benzetilmiştir. Burası kup kuru bir yerdir. Oradan başlangıcı Hudud denilen yerden itibaren olan Atlas Okyanusu kıyısındaki Midğarra ve Züvvağa yöreleri arasına düşen ve büyük bir vadi olan Vansifin Vadisine kadar da bir konak olup yine buraya havadar bir koridordan ulaşılır. Oradan Fahs-ı Yümellilü'ya gidilir ki burası genişçe ve yayvanca olup bir konak mesafe vardır. Oradan Ben Varis olarak bilinen yere de bir konak olup Beni Varis Ferbiyon ağacı bol olan bir yerdir. Bu ağaç küçük bir ağaç olup tane filizlerinden müşhil bir süt akar. Oradan Züvvağa yöresine de bir konaktır. Oradan da Hısn-ı Vadi/vadi hisarı'na bir konaktır. Burası bir çok ağaç türünün bulunduğu adeta bir orman ortasıdır dopdolu kalabalık çarşısında getirdikleri türlü türlü mallarıyla Sicilmâse, el-Basra, el-Faslı insanlar esnaflar bir araya gelirler. Oradan Derne Vadisine bir konaktır. Bu vadi aslında daha önce adı geçen Vansifin Irmağı üzerinde bulunan ve farklı bir adla anılan büyük bir nehirdir. Oradan Muğayle'ye ki bura halkının başında Musa b. elid vardır. Bu adam eli-kolu kuvvetli bir adam olup küheylan atın kuyruğuna yapıştığında binicisi atı mahmuzlasa da atı yerinden kımıldatamamış. Buraya/Muğayle'ye kadar da yine bir konaktır. Oradan Üvazkür denilen yere de bir konaktır. Üvazkür'da aslen Endülüs yakasından olan ve Beni Musa denilen halk oturur. Bunlar komşu

yörelere karşı fesatçı, kendi akrabalarına da kötülük yapan bir halktır. Diğerleri onlara savaş açmışlarsa da Endülüslüler galip gemliler ve onlardan birçoğunu öldürmüşler geride kalanlarının bir kısmını Agmat yöresine dağıtmışlar ve emanla Üvezkür'da kalan az bir kısmı da bugün hala burada yaşamaktadırlar. Oradan Sugu Fenkür/Fenkür pazarına bir konak olup burası da bayındır ve dopdolu bir pazardır ve burada şapkalı siyah cübbeler imal edilmektedir. Bu cübbeler/abalar sık dokulu olup su geçirmezler. Oradan Velhesa'ya bir konaktır. Kiznaye'ye de yine bir konaktır. Oradan Verziğa'ya gidilir. Verziğa; suları, ürünleri ve bereketi bol, bayındır bir yerdir. Burada bin adet erik çeyrek dirheme satılmaktadır. Meysurul-Feta Fas şehrinde ayrıldıktan sonra buranın halkını h. 324 yılında öldürmüş ve kadınlarını da esir almıştır.

Verziğadan Üğayya şehrine gidilir. Üğayğa'nın anlamı ise "kupkuru taş" demektir. Çünkü şehir çamur kullanılmaksızın sade taş ile yapılmıştır. Şehir bugün boşdur. Burayı yapan ve burada oturan kavimde yine Endülüslülerin oturduğu yakadan bir kavim imiş. Berberi'ler onları buradan Veliğaya sürmüşler bir zamanlar. Yine de azıcık bir topluluk hala burada bulunmaktadır. Verziğa'dan Üğayğa'da bir konaktır. Oradan büyük bir belde olan Masiyete'ye gidilir. Burada iyi pamuk yetiştirilir. Ve pamuğu kalitelidir. Güzel bir de pazarı vardır. Buradan Fas bir konaktır. Böylece de toplamda on sekiz konak mesafe yekün tutmaktadır.

3.73.Der'a Şehrinden Sicilmâse Giden Yol

s.1413

Der'a şehrine Teyyümeteyn de denir. Aslında Teyyümeteyn Der'anın merkezidir. Dera Vadisinin konusu ve Dera Irmağının Deren Dağından doğduğu daha önce geçmişti. Bu şehri yerleşik ve bayındır olup camisi, kapsamlı çarşıları ve kazançlı ticarethaneleri vardır. Yüksekçe bir tepenin üzerindedir. Nehir ise kıblesinde ve doğudan batıya doğru akarken kırmızı bir kayalıktan şehre doğru dökülür. Buranın hakimi Ali b. Ahmed b.İdrîs b. Yahya b.İdrîsimiş. Teyyümeteyn şehrinden Tamiccaset 'e bir konak mesafe vardır. Burada Tamiccaset diye isimlendiriler bir ağaç yetişmektedir. Bu ağaç yaprakları kocaman bir ağaçtır. Yaprakları ılgın yaprağı ılgın yaprağı gibi olup Sicilmâse, Dera ve başkaca yakın

yerlerin kapları bu ağaçtan yapılmaktadır. Oradan Eman-ı Teyessene ise bir konaktır. Eman-ı Teyessen'in anlamı "tuzlu" su" demektir. Buradan Tenvidaden'e bir konaktır. Bunun anlamı da "develer kuyusu" demektir. Burada bakır madeni bulunmaktadır. Burada Acro'ya bir konaktır. Bunların hepside Sanhace'den türeyen kabile parçalarıdır. Oradan da Tevneyn En Vecelli'de bir konak olup bunu anlamı da "hükümdar kuyuları" dır. Oradan Eman-ı Yüseydan'a gidilir ki anlamı da "deve kuşlarının suyu" demektir. Oradan Acran'a ve Veşana yani Giddanuz-Zi'be ve Amarğat'ada bir konaktır. Amarğad Sicilmâse bahçelerinin en sonunda yer alır. Buradan da Sicilmâse'ye altı mildir.

3.74.Tamedilt Şehrinden Odagsit Şehrine Giden Yol

s.1414

Tamediltten Birul- Cemmaleyn'e bir konaktır. Bu kuyunun derinliği Abdurrahman b. Habib in derinlik ölçüsüne göre dört insan boyudur. Buradan dar geçitlere gidilir ki bu geçitler bir konak ötede olup bu geçitlerde develer yan yana değil ancak arka arkaya tek sıra halinde ilerleye bilirler. Azor denilen dağda üç gün boyunca ilerlersin. Bu dağ taşlık alan olduğundan develerin burada yürümesi eziyetli olup bu dağda Muğaylan ağacı yetişir. Burada yoldan çıkan birisi çevrede ateşin eritemediği gözenekli demir parçacıklarıyla karşılaşır. Bu dağ, yılanı çok olan bir dağdır. Uzunluğu, Sicilmâse'den başlayarak Atlas Okyanusu'na kadar on günlük yürüyüş mesafesidir. Söylenceye göre Azor Dağı, Trablus tarafında Nefuse Dağıyla bitişirmiş. Ben bu bitişen dağın, altından Dera Vadisinin sularının çıktığı daha önce adı geçen Deren Dağı olduğunu düşünüyorum. Bu dağ boyunca Tandefis denilen suya varıncaya kadar üç gün yürürsünüz. Tendefis suları buradan geçen yolcuların kazdığı bir takım kuyular olup yolcular bu kuyuların kapatılmasını ve yıkılmasını beklemezler. Sonra oradan üç gün boyunca Veyn Heylün denilen büyük bir kuyuya ilerlersin. Daha sonra da üç gün boyunca düz bir çölde ilerlerken bir kum tepesinin altında yağmur kalıntısı sular bulabilirsin. Oradan Nezer Suyuna gidersin ki buraya Tazağğa denilir. Anlamı "ev" demektir.

s.1415

Sonra da suyunu Abdurrahman b. Habib'in çıkardığı sert ve siyah bir taşın içinde yapılmış bir kuyuya doğru ilerlersin. Kuyunun derinliği dört boydur ve kuyu bir konak mesafedir. Oradan sonra Veytunan denilen kuyuya doğru ilerlersin. Kuyu çok büyüktür ve çekmekle suyu bitmez. Suyu acı olup içen hayvanları ve insanları ishal yapmaktadır . bu kuyuda da Abdurraahman b. Habib'in yaptığı bir kuyu olup derinliği üç boydur. Üç konak ötededir. Sonra dört konak ilerleyerek mavi bir toprak olan Okazant denilen yere ulaşırsın. Civar topluluklar burada iki-üç arşın derinlikten su çıkarırlar. Sonra kum yan yana kum dağlarının gölgesinde susuz bir alanda ilerlemeye devam edersin. Burası Odagsit yolunda ki en zorlu yerdir. Dört gün boyunca Vanezmern denilen suyu yüzeye yakın içinde acı ve tatlı suları olan kuyulara doğru ilerlersin. Buranın hemen üstünde vahşi hayvanları çok olan uzunca bir dağ yükselir. Sudan bölgelerine giden bütün yollar burada birleşmektedir. Burası korkunç bir yer olarak civar halklar burayı bir gözetleme yeri olarak kullanırlar. Çünkü onlar burada ki suya insanların duyduğu ihtiyacı bildiklerinden buraya ulaşan yolları da bilirler. Oradan sonra da Sanhace kabilelerinden olan Beni Varis'in hudutlarında ki büyük kuyuya varıncaya kadar kum tepelerinin gölgesinde beş (5) gün Beni Varan topraklarında ilerlersin. Bu kuyunun yanında "es-suğna" denilen bir de ağaç vardır ki meyve vermeyen bir" kara halile" ağacıdır.

s.1416

Oradan sonra da tuzlu suları olan ve Ağraf denilen kuyulara doğru ilerlersin. Bundan içen Sanhacelilerin ağırları gider ve bu su ile sağlıklarına kavuşurlar. Bütün tuzlu sular develerin içebileceği uygun sulardır. Sonra üç gün boyunca Akar Tendi denilen ve anlamı "suların toplanma yeri" olan, içinde kına ve yaban fesleğeni gibi birçok ağacın bulunduğu yere ilerlersin. Sonra oradan da Azconan denilen bir dağda bir gün boyunca ilerlersin ki bu dağda Sudan sınırına ulaşırsın. Ondan sonra da bir gün boyunca bir ormanda ilerler ve suyu acı olan Varan kuyusu denilen suya ulaşırsın. Sonra da Sanhacelilere ait kuyu suları oldukça bol olan topraklarda ilerlersin. Sonra Odagsit'in tepesinde Odagsit'e bakan bir tepeye varırsın. Bu tepede hem evcil hem de yabani güvercine benzeyen ancak kafası daha küçük gagası da onlardan daha büyük bir kuş türünden bolca bulunur. Yine bu tepede zambak ağaçları vardır bunlardan elde edilen

zamklar Endülüs'e getirilerek bu zambk halis ipek kumaşları yapıştırmada kullanılır. Burası da bir konak uzalıktadır. Sonrada Odagsit'e ulaşırısın.

3.75 Odagsit Şehri

s.1417

Kumlu, yerleşik ve büyük bir şehridir. Üst tarafında üzerinde hiçbir şey bitmeyen büyük bir dağ uzanır. Büyük bir camisi ve mescidlerinde hocalar yerleşmişler ve Kur'an öğretmektedirler. Çevresinde hurma bahçeleri bulunur. Şehirde çapa ile buğday ekilir ve kovalarla sulanır. Bu tür buğdayı yöneticiler ve varlıklı insanlar tüketirler. Diğer ahali de mısır yerler. Ancak "muğasi" denilen yiyecek onlardan daha kıymetlidir. Az bir miktar incir ağaçları ve bundan başka başka ağaçları vardır. Büyük gelir elde ettikleri kına ağaçları bahçeleri vardır. Tatlı su kuyuları koyunları ve en çok da sığırları vardır. Burada bir miskale on ve daha koç alınabilir. Buraya bal, ekseriyetle Sudan'dan gelmektedir. Buranın halkı çokça nimetlere sahip oldukları gibi kıymetli malları da bulunmaktadır. Çarşısı yıl boyu kuruludur. Bu çarşı öyle bir çarşıdır ki kalabalığından ve halkın şamatacılığından kişi burada kendi sesini bile duyamaz. "Tibr"i kullanırken gümüşü para olarak kullanmazlar.

s.1418

İyi yapılmış yapıları yüksek evleri vardır. Burası vebalı bir bölgedir. Halkın rengi sapsarıdır. Yakalandıkları humma ve dalak hastalığından nerdeyse kurtulan hiç kimse yok gibidir. Buğday meyve ve kuru meyveler buraya uzak İslam diyarlarından getirilir. Buğdayın fiyatına gelince ise çoğu zaman bir kantarı altı miskaldır. Yaş ve kuru meyve de böyledir.... Buranın halkı ya da oturanları İfrikiyeli Bergacaneli, Levvateli, Zenateli ve Nefza ve lilerdir. Coğunluğu böyle olsa da bir nebze de sair büyük şehirlerden gelenler vardır. Yörede güzel yemekler yapan Sudanlı bayan aşçılar vardır ki bu aşçıların her biri yüz ve daha fazla miskale satılmaktadır. El-Cevzuyen katdan, kadayıftan tatlı çeşitlerinden vb .şeylerden güzel yiyecekler yaparlar. Beyaz tenli güzel yüzü, selvi boylu, terutaze, ince belli, iri kalçalı, geniş omuzlu ve fareleri/dişilik organları dar cariyeleri vardır ki bunlardan birini alan kimse sanki ebediyen bakire birini tadıyormuş gibidir.

s.1419

Muhammed b. Yusuf şöyle dedi: Ehl-i hacc ve ehl-i hayırdan bir şeyh olan Ebu Bekir Ahmed b. Haluf el-Fasi nin bana iletğine göre, ona Odağist tüccarlarından biri olan Ebu Rüstem en-Nefusi şöyle demiştir: Rüstem bu kadınlardan birini yanı üzere yaslanmışken görmüş. Ve çoğunlukla da böyle yaparlar yanları üzere yaslanırlarken kalçaları üzere oturmak tan kaçındıklarından yaparlarmış. Bu kadının bebeğinin oynarken kadının belinin altından hiçbir zorluk çekmeden öbür tarafına geçtiğini ve bunun da kalçasının büyüklüğü ve belinin inceliği dolayısıyla olduğunu görmüş. Dersinden kalkan yapılan hayvanlardan çokça bulunmaktadır. Odagsit'e giderken orada satmak için işlenmiş bakır ile sarıya ve maviye boyanmış elbiseler götürürlerse daha kolay satılabilir. Odağist Atlas Okyanusuna yakın olduğu için oradan iyi kalite anber getirilir. Yine Odağist'ten bükülmüş tel halinde som altın ettirilebilir. Odagsit'in altını yeryüzünün en kaliteli ve en som altınıdır.

s.1420

350'nin başlarında Odagsit'in sahibi Sanhace'den bir adam olan Teyn Yerutan b. Veysino b. Nezzar idi. ona boyun eğen Sudan krallarından yirmiden fazlası yine ona cizye ödüyorlardı. Bu işleri de iki ay yürüyüş mesafesi kat ederek yüz binsoylu için hazırlanmış olan bir yerleşkede yapıyordu. Kral Avğama karşı Muidd b. Melik Masin kendisinden yardım istemiş, o da elli bin soylu askerle ona yardım etmişti. Avğam'ın bölgesine Avğam'ın askerlerine gafil bir durumda oldukları sırada girerek bölgeyi ele geçirmişler. Ve yakmışlardı. Ülkesinin başına gelenleri gören Avğam'ın içine ölüm korkusu düşünce kalkanını yere atmış ve bineğinin üzerinde ayağını toplayarak oturak almış ve Teyn Yerutan'ın adamları da onu öldürmüşlerdi. Avğam'ın hanımları onun öldüğünü anlayınca da Avğam için duydukları üzüntü ve beyazların kendilerini ele geçirmesinden korktuklarından apansız kuyulara atlayarak kendi kendilerine çeşitli şekillerde öldürmüşlerdi.

3.76.Odagsit'ten Sicilmâse'ye Giden Yol**s.1421**

Odagsit'ten Sicilmâse Bölgesine giden yola gelince...Önce Odagsit'ten Tamedilt'e daha önce de değindiğimiz gibi gidilir ki bu da kırk konaktır. Tamedilt'ten Sicilmâse'ye ise: daha söylediğimiz üzere on bir konaktır. Bu da toplamda elli bir konaktır. Odagsit ile el-Kayrevan arası yüz on konaktır.

s.1422

Agmat'tan es-Süs'e giden yol Mü'min b. Yevmir'in dediği gibi olup: Agmat'tan ve Verike'den Nefis şehrine ki burası en-Nefis diye de bilinip nehirleri ve meyveleri, ürünleri boldur. Bu tarafta bu şehirden daha hoş ve görüntüsü daha güzel bir şehir yoktur. Şehir, rasûlullah (as)'in arkadaşı sahibisi Ukbe b. Nafi'nin sefer yaptığı kadim antik bir şehirdir. Şehir zamanla Romalılar, Hristiyanlar ve Hristiyan Berberiler kuşatmışlar ve bütün bunların hepsi de şehri korumuş ve zamanla genişletmişlerdir. Ukbe b. Nafi şehri fethedinceye ve bu güne kadar sağlam kalan cami inşa edene kadar da şehre önem vermeye devam etmişlerdir. Şehri aldıklarında da bol ganimet almışlardır ki bu da 262 yılında olmuştur. Şehir bu gün yerleşik ve bayındır; camisi, hamamı ve geniş çarşıların olan bir şehirdir. Şehir İle deniz arasında bir günlük yürüyüş mesafesi vardır. Şehirde çoğunluğu Masmudeli Berberiler oturur. Çarşısının adıyla anıldığı sahibi ise Ubeydullah b. İdrîs b. İdrîs'in oğullarından Hamma b. Cafer'dir. Agmat ve Verike'den en-Nefis bir konaktır.

s.1423

Nefis şehrinden Enifen şehri bir konaktır. Burası çölde olup suları ve meyveleri bol bir şehridir. Oradan Tamroret şehrine de bir konaktır. Tamroret güzel/hoş bir şehirdir. Oradan itibaren de Deren Dağına tırmanışa geçilir. Bu dağ Sanhace vb. kabilelerin yaşadığı çölde yükselen bir dağdır. Bu dağın ucunun Mısır'daki el-Muğattam Dağına uzandığı söylenir. Bu dağdan es-Süs bölgesine inilir. Muhammed b. Yusuf yazısında ya da kitanında Tamroret'in bu dağa ilk tırmanış noktası olduğunu bildirdi. Trablus'un çevresindeki Nefuse Dağına ve Avras Dağına bitişen bu dağın dünyanın en büyük dağı olduğu da söylenir. Hadiste de "Mağrip'te Deren denilen bir dağın olduğunu ve bu dağın burada yaşayan halkı kıyamet günü önüne katıp cehenneme götüreceği ve yine bunu da gelini damada kavuşturur gibi yapacağı" zikredilmiştir.

s.1424

Muhammed b. Yusuf dedi ki: Dağda el-Mellaha denilen mevki ye kadar yürürsün. Dağın tepesinde dev bir nehir vardır. Dağ; otları, ürünleri ve ağaçları bol bir dağdır. Yine dağdan Ebu Ali sütunlarına kadar dağ boyunca ilerlersin. Buranın sağında bir günlük yürüyüş mesafesinde Tazerarat denilen yerde rezevleri bolca ve kadim bir gümüş madeni vardır. Ebu Ali sütunlarından Benu Magus denilen ve bayındır bir çarşısı olan bir Berberi kabilesine ulaşırsın. Benu Mağus'un sağında ise Benu Lemmas denilen kabile yerleşmiştir. Tamamı Rafizi olan bu insanlar el-Beceliyyün olarak bilinirler. Vakti zamanında Muhammed b. Versend denilen iri cüseli, Kastilya'nın nafta halkından birisi, Ebu Abdullah eş-Şii nin İfrikiye'ye gitmesinden önce bunların arasına karışarak bunları sahabe (r.a) a sövmeye çağırmış ve faizinde normal alış verişlerden biri olduğu iddiasıyla haramları helal saymıştır. “Eşhedu enne Muhammeden Resulullah” tan sonra ezana “eşhedu enne Muhammeden hayrul beşer”; hayye ale'l-felah” sonra da “ hayye ale hayri'l-amel, alü Muhammed'in hayru'l-beriyye” i eklemiştir. Bu halk bu gün de hala bu adamın mezhebindedir. Onlara göre imamet Hüseyin'in çocuklarında değil; imamet hakkı Hasan'ın çocuklarındadır. Onları yöneten kişi ise İdrîs b. el-Kasım b. Muhammed b. Cafer b. Abdullah b.İdrîs b. İdrîs'tir. Az önce söylediğimiz hadis eğer doğruysa hadiste geçen helak olacak kişiler de bunlar olsa gerekir. En doğrusunu Allah bilir.

s.1425

Benü Lemmas'tan sonra Va'ru Mecüs Dağı'ndaki koç'a tapan Berberi'lerden bir kabile gelir. Onlardan herhangi birisi örtünmeksizin asla pazara girmez. Benu Mağus'tan es-Süs bölgesinin merkezi ve şehir yerleşkesi olan Eycela'ya bir konak mesafe vardır. Eycela büyük bir nehrin yanında muhtelif ürünleri ve şeker kamışı bol olan bir şehirdir. Mağrib bölgelerine şeker buradan götürülür. Bu vadinin kenarında Atlas Okyanusu'na doğru uzanan bir çok pazar vardır. es-Süs'a su kanallarını getiren kişinin Muhammed el-Cadi'nin kardeşi Abdurrahman b. Mervan'ın olduğu söylenir. O aynı zamanda es-Süs vadisini imar eden kişidir de... Oradan üzerinde birçok köy bulunan bir günlük yürüyüş mesafesindeki Masit Vadisine gidersin. Masit suyu Atlas okyanusu'na dökülür. Vadiye ismini veren Masit aslında bir karakol olup belli bir mevsimde rağbet edilen bir yer, yüksekçe bir kompleks ve Salih insanlar için bir sığınaktır. Es-Süs vadisinden Nol

şehrine sık yapıların ve çardakların arasından ilerleyerek üç konak mesafe vardır. Nol şehri İslam şehirlerinin en sonuncusu olup çölün en başında yer alırken nehri de Atlas okyanusu'na dökülmektedir.

3.77. Nol Şehri

s.1426

Nol şehrinden Der 'a ya üç konaktır. Eycela şehri büyük ve düzlük bir şehirdir. Batısında kıbleden iç tarafa akan büyük bir nehir ve nehre bitişik olarak da bir çok bostanları vardır. Ancak bu nehrin üzerine hiç su dolabı kurmamışlarıdır. Bunun nedeni onlara sorulduğunda:” Böylesine tatlı bir su nasıl olurda su değirmenine bırakılır?” derler. Şehir hayrı-bereketi ve meyveleri bol bir yerdir. Bazen yük dolusu hurmalar bostanlardan pazara satılırken sevkiyat parası olmaksızın satılır. Burada en bol ürün şeker kamışı olup herhangi bir adam götüremeyeceği ağırlıktaki kamışı çeyrek dirheme götürür. Burada bir şeker imalatı vardır. Bir kantar şeker iki misgal veya daha az bir bedele satılır. Yine burada bakır eritilerek şirk beldelerine götürülür-ulaştırılır. Şehrin camisi çarşıları ve otelleri vardır. Burayı Ukbe b. Nafi fethetmiş olup buradan çıkardığı esir/cariye'ler gibisi güzellikte ve peklikte daha önce görülmemiştir. Bu cariyelerin her biri bindinar ve daha fazlasına satılırdı. Daha sonra şehre Abdurrahman b. Habib girmiş olup karargahı da şu günümüze kadar hala durmaktadır.

s.1427

es-Süs'ten Hürcan yağı ve bu yağın elde edildiği armut ağacına benzer ağacı vardır. Bu ağacın boyu bir insan kolunun uzunluğundan daha fazla olmadığı gibi gövdesi olmayan dalları da kökünden çıkan bir ağaçtır. Dikenli olup eriğe benzer meyvesi vardır. Meyvesi toplanarak çürümeye bırakılır. Sonra bir kazanda ateşe sunulur ve böylece yağı çıkarılır. Yağın tadı kavrulmuş buğdaya benzer. İyi ve övülen bir gıdadır. Böbrekleri ısıttığı gibi idrarı da çoğaltır. es-Süs'ta başka bölgelerdekinden daha kaliteli olan bal vardır. Şarapçılar bu baldan bir ölçeğe on beş ölçek su kattıklarında şarap olur. Eğer karışım bundan az olursa o zaman tatlı olarak kalır. Ve üstelik çok yüksek ısıdaki suda oluşur. Rengi de kum rengi de. Çarşı esnafı aralarında takı parçacıkları ve gümüş

parçalarla alır-satarlar. Esnafta külçe dirhem yok denecek kadar azdır. Misgalleri “gazdiriyye” diye bilinir. Çünkü onların sikkelerini temin eden Ebu’l-Hasan el-Gazdiri diye bilinen bir adamdı. Abdullah b. İdrîs, es-Süs’ta ölmüş olup kabri de buradadır.

s.1428

Eycela’nın kiblesinde ve altı konak ötesinde Tamedilt şehri bulunmak tadır. Bu şehri Abdullah b. İdrîs b. İdrîs kurmuştur. Düzlükte olup çevresinde tuğladan ve yer yerde taştan surları vardır. Şehrin iki hamamı, bakımlı bir çarşısı ve yine şehrin dört kapısı vardır. Kaynağı on mil ötede olan bir nehrin kenarındadır. Şehir ile nehri arasında bostanlar vardır. Bu nehrin üzerinde kurulu birçok su dolabı olup buranın toprağı yeryüzünün en cömert ve en verimli toprağı olarak bir yüz verir. Bol gümüş madenleri vardır. Bu madenlerin verimi de yüksektir. Tamedilt’in doğusunda Der’a yer alır. Aralarında altı günlük yürüyüş mesafesi vardır. Tamediltten Der’a vadisine gittiğinde ise üç konak gidersin. Oradan da Acro altı konaktır. Bu konakların hepsi de su kenarında veya yanındadır. Oradan Mirğad ise bir konaktır. Oradan da Sicilmâse altı mil dir.

s.1429

es-Süs ve Ağma’tın insanları en kazançlı insanlar ve de kadınlarını ve çocuklarını meslek edinmeye ve kazanmaya yükümlü tutan insanlardır. Es-Süs ve Agmat’ta sadece burada yetişen “helece” “halile olabilir” ağacı da yetişir. Tohumlarından faydası pek çok olan bir yağ çıkarılır. Bu ağacın meyvelerini devşirerek hayvanlarına yedirirler. Sonra onu uç tarafından bir yere dayayarak öğütür pişirir ve yağını çıkarırlar. Bu yağın üretimi burada gayet bol olduğundan başka yağların tüketimine ihtiyaç duymazlar.

3.78. Çöldeki Der’a Vadisin’dan Sudan Bölgelerine Giden Yol

s.1430

Der’a Vadisin’dan Tarica Vadisi’ne beş konak mesafe vardır. Tarica Vadisi çölün başlangıcıdır. Taricadan sonra çölde ilerlemeye başlarsın. Bu sırada suyu ancak iki yada üç gün mesafedeki Ra’sü’l- Mücabe deki suyu tatlı olmayan ve bilindik bir kuyu olan ve Tazamet denilen kuyudan bulabilirsin. Kuyunun suyu tuzluya daha yakın olup suyu gayet sert bir kayadan çıkarken kuyunun işçiliğı de ilk

dönemlere aittir. Bazıları bu kuyuyu Ümeyye oğullarının yaptırdığını ileri sürerler. Bu kyunun doğusunda da Bi'ru'l-Cemmaleyn vardır. Bi'ru'l-Cemmaleyn'e yakın olarak da Nalili denilen kuyu vardır ki bütün bu kuyuların suyu tatlı değildir. Bu üç kuyu ve İslam toprakları arasında dört günlük yürüyüş mesafesi vardır. Oradan Berberice de Adrarın Vezzal denilen ve anlamı da “demir dağı” vs. olan dağa gidersen. Bu dağ da sekiz günlük mesafeden gelen bir su vardır. Bu büyük olanıdır. Bu su ise kaynağı Sanhace'den Beni Yentesir'in yurdundadır. Beni Yentesir'den yine Sanhaceli olan ve Meddüken denilen köye oradan da dört günlük mesafeden Gane ulaşır. Söz konusu üç kuyudan gelen su ise dört günlük mesafeden Eyzel'e ulaşır. Eyzel çöldeki bir dağdır. Oradan Sanhace'nin Beni Lemtune olarak tanınan ve çölde göçebe yaşayan bir kabilenin yurduna uğrar ki bunların konakları bu bölge içinde iki aylık yürüyüş mesafesinde bir alan olup bu iki ayda Sudan bölgelerine ve İslam bölgelerine giderek biri Amatlos diğeri Taliyeveyn denilen yerlerde yazı geçirirler. Bu kabilelerin bölgesi Sudan bölgesine daha yakındır. Bu kabilelerle Sudan bölgeleri arasında on konak vardır. Bunların tarımı, ekini veekmeği bilmezler. Bunların mal varlıkları küçükbaş hayvanlara dayanır. Et ve süt yiyerek yaşarlar. Buradaki adamın biri ömrü boyunca neekmeği görür ne de yer. Ancak İslam beldelerinden ve Sudan bölgelerinden gelen tüccarlar onlara ekmek getirirler ya da un hediye ederlerse müstesna. Bunlar ehl-i sünnet olup Sudanda cihad eden insanlar

s.1431

Bunların reisi Muhammed el-Maruf Betaraşna; faziletli, hayır sahibi dininde düzgün hacca ve cihada katılmış biridir. Bu adam Ganğara ya da Kankara denilen yerde vefat etmiştir. Ganğara Sudan'dadır. Yine bunlar Sudan'dan bir kabiledirler ve Binkilabeyn şehrinin batısındadırlar. Bu şehir; Sanhace'li Beni Varis diye bilinen Müslümanlar'dan bir toplumun oturduğu bir şehirdir. Yine Sanhace'nin bir kolu olan Beni Lemtune'nin gerisinde ise Beni Cedale denilen ve arada başka kimse olmaksızın deniz kenarında oturan insanlar vardır.

s.1432

Bu kabileler h. 440 dan sonra hakka davete ve zulmü reddetmeye kalkmışlar ve haksızlıkları ortadan kaldırmışlardır. Ehl-i Sünnet üzere olup Malik. Enes (r.a) ın mezhebindedirler. Onların arasında bunu yerleştiren, insanları

ribatlara ve hakka davete çağıran kişi ise Abdullah b. Yasindir. Bu sırada bu bölgedeki insanların reisi, Beni Cedale'den Yahya b. İbrahim olup bu kişi bazı seneler haccetmiş ve bu yaptığı haccın ilklerinden birinde fakih Ebu Ümran el-Fasi ile karşılaşmış Ebu Ümran ona ülkesinden ve yaşamlarından ve taklid ettikleri mezhep hakkında sorular sormuş ancak Yahya da bilgiye karşı bir hırs iyi niyet ve uyanıklık dışında bilgi namına bir şey görmemiş bunu üzerine ona: “Allah için şeriatı öğrenmekten, iyiliği emretmekten ve kötülükten sakındırmaktan sizi alıkoyan nedir” diye sorduğunda Yahya da ona : “Bize gelen öğreticiler hocalar takvası ve sünnet hakkında bigisi olamayan kimselerdir demilişti. Daha sonra da Ebu Ümran önemseyerek Ebu Ümranda ülkesinde şeriat hükümleridir uygulayarak dinine ve bilgisine güvendiği talebelerinden bazılarını giderken kendisiyle beraber göndermesi için talepte bulunmuş ancak Ebu Ümran ise onunla beraber Yahya ile isteyen bir öğrenci bulamamıştı. Ardından da şöyle demişti Ebu Ümran: “el-Kayrevandayken bu isteğinizi yerine getirememiştim. Ancak Melekveste benimle daha önce karşılaşmış uyanık, takvalı ve fakih biri var. Ondan, Veccac b. Zelva denilen birisini duymuştum. Ona uğra! Arzu ettiğin şeyi o kişide bulabilirsin!...”

s.1433

Bunu üzerine Yahya b. İbrahim bu düşüncüyü /fikri önemseyerek ortaya koydu ve Ebu Ümran'la aralarında geçeni Veccac'a bildirdi. Veccac da ona kendi arkadaşlarından Abdullah b. Yasin denilen kişiyi önerdi. Onun annesinin ismi de Cezule halkın dan Teyn Yezamaren olup Cezule de Gane şehrindeki çölde bulunan ve Temamanevet denilen yerin bir köyüdür. Yahya, Abdullah'ı varması gereken yere ulaştırarak ondan ilim öğrenmesi ve ona bağlılık göstermeleri için yetmiş (70) adam seçti. Ardından Benu Lemtune ye savaş açtı ve onları oturdukları dağda mahsuraya aldı. Onları yenerek mallarını ganimet aldı. Ve böylece durum gittikçe güzelleşti. Daha sonra başlarına Yahya b. Ömer b. Telaceceyn ve Abdullah b. Yasin'i geçirdiler. Bu sırada Benu Lemtune'lilerin arasında otururken de onların malları temiz olmadığı için etlerinden yemeden sütlerinden de içmeden oturdular/kaldılar. Geçimlerini kara av hayvanlarıyla sürdürdüler. Sonra onlara bir şehir kurmalarını emrettiğinde onlar da bu şehrin ismin Ertenenna koydular. Yine onlara binalar yaparken şeffaf yapmamalarını

emretti. Onlar da denileni yaparak onun sözünü dinlediler ve yasakladığından da bir çok şeylerde kaçındılar. Yasaklanan ve emredilen bu şeyleri saymak çok uzun sürer. Ancak onlar, onun ortaya koyduğu hükümlerde bir takım çelişkiler de görüyorlardı.

s.1434

Ona karşı yani Abdullah'a karşı ismi el-Cevher b. Sükkem olan bir fakih, önde gelen kişilerden ikisiyle ayaklandı. Bunlardan birinin adına Eyyar denilirken diğerine de İntekko deniliyordu. Bunlar Yahya'yı rey ve meşveret meclisinden azlederek beytulmali elinden aldılar. Onu evinden dışarı çıkararak evini yerle bir ettiler ve evdeki mobilyalarla diğer ev gereçlerini yağmaladılar. O da Sanhace kabilelerinin arasından gizlice ayrılarak Melekves fakihi Veccac b.Zelva'nın yanına ulaştı. Veccac da Abdullah'a yaptıklarından dolayı Sanhacelileri azarladıktan sonra onlara "kim Abdullah'ın emrine karşı gelirse onun cemaatten ayrılmış olacağı ve kanının da helal olduğunu" bildirdi. Abdullah'a da tekrar Sanhacelilere dönmesini emretmiş, o da geri dönerek kendisine karşı kıyama kalkışanları öldürdüğü gibi bu işe kalkışanlardan ve fasık olanlardan öldürülmesi gereken birçok kişiyi de öldürmüştü. Daha sonra da sahranın tamamını istila etmiş buradaki kabilelerin hepsi de ona olumlu cevap vererek onu İslam'a davetine icabet etmiş ve onu ortaya koyduğu uygulamaya tabi olmuşlardı. Sonra da Lemta'ya karşı diklenerek onlardan mallarının üçte birini istemiş ve üçte ikisini de onlara bırakmanın uygun olacağına karar vermişlerdi. İşte Abdullah muhtelif mal varlıklarında böyle bir uygulama ortaya koymuş bu insanlarda onun bu uygulamasına olumlu cevap vererek çağrısına katılmışlardı.

s.1435

Kendilerine muhalif olan bölgeler arasında ilk aldıkları yer Der'a dır. Onlarda savaş esnasında başkalarında olmayan bir öldürme şiddetli ve katılık vardır. Yenilmektense ölmeyi tercih ederler. Yenilgi durumunda asla savaş meydanından kaçmaları düşünülmez. At üzerinde savaşırlar. Çoğunlukla da yaya ve saflar halinde savaşırlarken, savaşta uzun mızraklar kullanan birinci saftan cereyan eder. Daha sonraki saflarda yer alan savaşçıların herbirinin elinde de birden fazla mızrak olur. Bunlar hatasız vuruşlar yaparken bu vuruşlar öldürücü değildir. Bunların elinde sancak taşıyan öne sürdükleri bir adamları da olur. Savaş

safında dururlarken mızrakları dik tutarlar. Başlarındaki komutan mızrağını yere doğru eğerse hep birlikte hemen yere çökerler. Bir tepeden daha sağlam dururlar. Önlerinden kaçan düşmanı takip etmezler. Bunlar köpekleri öldürdükleri gibi asla beslemezler de.

s.1436

Yahya b. Ömer, Abdullah b. Yasin e en bağlı olan ve onun emirlerini en iyi şekilde yerine getiren bir kişiydi. Bir topluluğun anlattığına göre Abdullah bazı savaşlarda ona şöyle demişti: “Ey emir! Senin edepli olman gerekir!” Yahya da ona “Bana edepli olmayı gerekli kılan şey nedir?” deyince Abdullah da ona “Onun ne olduğunu Allahın hakkını senden alıncaya ve seni takip edinceye kadar söylemeyeceğim” demiş; Emir de ona itaat etmiş, fakih Abdullah da soyunmasını emrederek ona kırbaç vurmuştu. Sonra da ona “Emir savaşa tek başına girmez! Çünkü askerinin hayatı onun hayatına bağlı olduğu gibi onun ölümü askerinin de ölümüdür!” demişti.

s.1437

Murabıtlar, halkıyla konuştuktan sonra Sicilmâse’ye sefere çıktılar. O sırada reisleri Mes’ud bin Vanudeyn el-Meğrâvi idi. Ancak ne hikmetse Sicilmâse’liler onların/ Murabıtların bu isteklerine olumlu cevap vermediler. Murabıtlar da onlara sayısı otuz bin deve bin atlı süvariyle savaş açtılar. Mesud’u da öldürerek Sicilmâse yi işgal ederek ve orada kendilerinden bir bölüğü de bırakarak yurtlarına geri döndüler. Ancak Sicilmâseliler, Murabıtlara karşı sözlerinde durmadıkları gibi onlardan bir çoğunu mescidde öldürdüler. Bu olay 446 h. Yılında olmuştu. Fakat Sicilmâse halkı yaptıklarına pişman olarak Abdullah b. Yasin’e arka arkaya elçiler yollayarak Zenatenin Sicilmâse üzerine yürüdüğünü ve birliklerini tekrar göndermesini talep ediyorlardı. Bunu üzerine de Abdullah, Murabıtları Zenate’nin üzerine yürümeye ikinci defa teşvik ettiyse de bundan yüz çevirdiler. Benu Cedale de açıkça karşı gelerek deniz kıyısına doğru çekildiler. Bunu üzerine de Abdullah, Emir Yahya ya Lemetune dağına sığınmasını emretti. Bu dağ suyu ve otlığı bol sarp bir dağdır. Uzunluğu altı (6) günlük genişliği de bir günlük mesafedir. Burada çevresinde 20.000 hurma ağacı bulunan Erka hisarı/kalesi vardır. Bu hisarı Yahya b. Ömer in kardeşi olan Yanno b.Ömer el-Hacc inşa ettirmiştir.

s. 1438

Yahya, Lemtune dağına geçmişti. Abdullah b. Yasin de Sanhaceli 200 (iki yüz) adamla birlikte Sicilmâse'ye gitmiş, bir kale olan ve adına Tameddevelt denilen yerde konaklamıştı. Bu kalede/hisarda su ve hurma boldu. İçinde gümüş madeni boldu o yörede bilinen bir dağ da buraya yukardan bakıyordu. Bu yörede hisarları bulunan Serata ve Terace kabilelerinden Abdullah adına kalabalık bir ordu toplandı. Ebu Bekir b.Ömer de Der'a da Ahmed b. Emedecno ile birlikteydi. Abdullah onu Lemtune dağında kalan kardeşi Yahya'nın yerine emir tayin etti. Sonra Benu Cedale ekserleri de dönmüş ve Yahya'yı dağda kıstırmışlardı. Bu olay (dört yüz) kırk sekiz yılında oldu. Onlar 30.000 kişi kadardılar ama Yahya'nın yanında da askeri az değildi. Yanında Lübeyy b. Vercay, Tekrur'un reisi olarak bulunuyordu. Karşılaştıkları yer ise Tifereli denilen Taliyeveyn ile Lemtune dağı arasında bir yerdi. Sonuçta Yahya b. Ömer rahimehullah ile birlikte birçok insan da öldürülmüştü. Dediklerine göre bu ölenler namaz vakitlerinde müezzinlerin sesini öldükleri bu yerden duyarlarmış. Buranın insanları bu bölgeye girmekten sakındıkları gibi hiç kimse buraya dalıp da onların ellerindeki ne bir kılıcı ne de bir mızrağı veya başka silahlarıyla elbiselerini alabilir. Bu defadan sonra Murabıtlar Benu Cedalenin üzerine bir daha gidemediler.

s.1439

446 senesinde Abdullah b. Yasin Odagsit'e sefer düzenledi. Bu şehir binaları ayakta, büyükçe ve içinde çarşıları olan bir şehir ve çokça hurmalıklarıyla kına ağaçları bol bir şehirdir. Şehrin ortasında zeytin ağaçları vardır. Araplar Gane'ye girmezden önceburası Gane diye bilenen Sudan kralının yurduydı. Binaları sağlam ve evleri de gayet güzeldir. Burasıyla Sicilmâse arasındaki mesafe iki aylık yürüyüş mesafesi; Gane ile arasında on beş günlük yürüyüş mesafesi vardır. Burada Zenateliler Araplarla birlikte yaşamaktadırlar. Birbirlerinden nefretetmekte ve anlaşılamamak taydılar. Bunların burada büyük malları vardır ve kölelerin çok olduğu bir yer olarak da bir kişide bu kölelerden bin ve daha fazla hizmetkarı olurdu. Murabıtlar buradaki mal varlığını yağma ederek içinde ki her şeyi ganimet alarak ele geçirmişlerdi. Bir ara Abdullah b. Yasin burada takvası, barış severliği, Kur'an okuması ve hacca gitmişliğiyle bilinen Zebağira adında el-Mivelledün

Araplarından el-Kayrevanlı birini öldürmüş; bunun üzerinde el-Müvelledün Arapları da Gane hakiminin itaatine ve yönetimine bağlanarak süretiyle intikamlarını almışlardı.

s.1440

Abdullah b. Yasin 449 senesinde Agmat'a sefer düzenledi. Masmudelilerin bölgelerini 450 senesinde ele geçirdi. Berguvate de Kerifilt denilen bir yerde 451 senesinde öldürüldü. Bugün kabrinin yanında bir ziyaretgah ve bayındır bir ribat/karakol vardır. Sahra, Nol, Agmat, es-Süs'un tamamı ve Sicilmâse ile bağlı yerleri geçirilirken Abdullah b. Yasin kimseyi öldürmeden ele geçirmiştir.

s.1441

Dile getirdiklerinde ve delilleriyle kesin bir şekilde ortaya koyduklarına göre Salah b. Abdullah çıktığı bazı seferlerin de çok susamış ve bu durumdan ona/Abdullah b. Yasin'e şikayetçi olmuştu. O da : "Allah bu durumumuza bir çare verecektir" demiş, sonra da onları bir saat daha yürütmüştü de şöyle demişti onlara: "Önümdeki yeri kazın!". Sonra da basit bir çukur kazdıklarında suyu hemen buluvermişlerdi. Bu sudan içtikleri gibi en tatlı ve en hoş bir su olarak aralarında da dağıtmışlardı suyu. Zikrettiklerine göre o bir su birinkitisinin yanında konaklamış ve buranın kurbağası o kadar çokmuş ki kurbağa sesleri hiç dinmiyormuş Abdullah su birikintisinin yanında durunca da kurbağaların çıtı çıkmamış. Bugün de buranın halkı hala burada namaz kılarken önlerine ancak Abdullah'ın arkasında namaz kılan birini imam olarak öne geçirir ve öylece namaz kılarlar hem de Abdullah'ın arkasında namaz kılanlar arasından kıraati/okuması da düzgün ve daha takvalı başka birisi olsa bile illaki Abdullah'ın arkasında namaza duranı imamlığa geçirirler. Abdullah çok evlenen birisiydi ve öyle ki bir ay içerisinde bir kaç kadınla nikahlanır ve onları tekrar boşardı. Güzel bir kadının ününü duyduğunda onunla hemen nişanlanır ve mehirlerinde de asla dört misgal mehirden fazlasını vermezdi.

3.79. Abdullah B. Yasin'in Ortaya Koyduğu Kanunlarda, Başkalarından Farklı Olarak Tek Kaldığı Hususlar

s.1442

Karışık mallardan üç'te bir vergi alması bu kabileden sayılabilir. Bunun malın kalanını temizleyeceğini ve helalleştireceğini düşünmüştür. Bu konunun zikri daha önce geçmiştir. Yine bu kabileden olmak üzere; bir adam onların davetine/mesaj alanına girerse ve geçmiş günahlarından tevbe ederse ona şöyle derlerdi: " Gençliğinde birçok günahlar işledi. Bunların hadd cezasının sana uygulanması ve böylece de senin bunların günahlarından kurtulman gerekir." Böylece adama yüz kırbaç zina haddi/cezası seksen kırbaç iftira cezası ve yine seksen kırbaç da içki içme cezası uygulanırdı. Bazen bu artırılırdı da... Mağlup ettikleri ve ribatlarına/korumalarına aldıkları kişiye işte böyle uygulamalar yapıyorlardı. Ancak kişinin daha önce bir adam öldürdüğünü biliyorlarsa bu kişinin kendilerine tövbekar ya da itaatkar olarak gelmesi veyahut mağlup ettikleri biri olarak muhacir ve asi olarak halinde ise kişinin tövbesi fayda vermediği gibi kişinin geri dönüp bu şekilde teslim olması da kişiye fayda vermemekteydi. Cemaatle namaza katılmayan kişiye 20 kırbaç vurulurdu. Cemaatle namazın bir rekâtını kaçırana da beş kırbaç vurulurdu. Cemaatle öğle namazı kılmadan önce dört rekât da öncesinde kılması için insanları yakalayıp götürüyorlardı. Diğer namazlarda da böyle yapıyorlardı ve şöyle diyorlardı: "Sen daha önceki yaşamında da böyle ihmalleri kesinlikle yaptın hadi bunu hükmünü sen söyle: "Halkın çoğunluğu namazlarda aceleye getirdiklerinden dayak korkusuyla abdestsiz namaz kılıyorlardı. Mescitte sesini yükselten kişiye dayakçının uygun gördüğü kadar dayak atılırdı. Fıtır sadakasını olarak kendi kendilerine harcıyorlardı.

s.1443

Abdullah b. Yasinin cehaleti namına bilinen şeylerden bir de şöyledir: Adamın biri yanında getirdiği bir tacirle bir konuda davalaşmıştı. Tacir de hasmıyla ilgili ileri sürdüğü şeyleri söylerken: "Allah saklasın ki böyle değil" demiş ve bunu üzerine de Allah adamın dövmesini emretmiş ve şöyle demiştir: "ağır ve kötü birşey söylemiş bulunmamaktadır bu adam!" En şiddetli şekilde tedip edilmesi gerekir!" O sırada huzurunda bulunan el-Kayrevanlı bir adam da Abdullah bunun üzerine "adamın söylediği söz inkar edilmez. Zira Allah azze ve celle bu sözü kitabında zikretmiş ve parmakları doğrayan kadınlarından hikayeyle Yusuf kıssasında: Allah muhafaza! O bir insan olamaz! Bu olsa olsa

ancak bie melek olabilir demiş ve böyle Abdullah da adamdan dövme cezasını kaldırmıştır.

s.1444

Murabıt'ların bugün ki emiri ki sene şu anda 460 Ebu Bekir b. Ömer dir. Nüfuzları yaygın ama derli toplu olmayıp kaldıkları yer sahradır. Bütün sahra çöl kabirleri peçe takarlar. Peçe yaşmağın üzerine çekilir ve öyle ki sadece göz çukurları gözüktür. bu hali hiç bir zaman bırakmazlar öyle ki bir adam peçesini takmadan yakınları dahil tanımazlar. Savaşlarda da aynı şekilde bir adam öldürürlerde yüzünden peçesi çıkarsa tekrar peçesi takılana kadar kimse onu tanıyamaz. Bu onlar için tenlerinden ön plana çıkmıştır. Bu kıyâfetlerin bütün insanların yanında muhalefet ederek peçe takmayanları kendi dillerinde "öküz ağızlılar" diye isimlendirirler. başlıca yiyecekleri Güneşte dizi dizi kurutulmuş ettir. Bu eti öğütür sonra da üzerine erimiş iç yağı yada gövde yağı dökerek tüketirler. Başlıca içecekleri ise süt olup sütleri suları da boldur. Onlardan bir adam aylarca su içmeden kalabilir. Buna karşın oldukça kuvvetli ve vücutları bünyeleri sağlam insandır.

s.1445

Sahra halkı yaşantısına göre hırsızlıkla itham edilen birinin iki şakağını ikiye ayrılmış bir sopa önden ve kafasının arkasında dolanarak bağlanır. Böylece durması ve buna sabretmesi uygulanan baskının şiddetinden dolayı bir an bile mümkün değildir.

s.1446

Bu çöldeki hayvanlardan biri de "lamat" tır. Bu hayvan inekten küçük ince ve sivri boynuzları hem erkeğinde hem de bulunan bir hayvandır. Bu hayvanlardan biri büyüdükçe her iki boynuzu dört karışa kadar uzar. Bu hayvanların derisinden yapılan kalkanların en kaliteli ve en pahalısı burada yapılmaktadır. Bu hayvanın boynuzları hayvan büyüdükçe uzamaktadır. Ancak damızlık olanların boynuzları uzatılamaz. "fenk denilen buraya özgü tilki türü bu çölde en fazla bulunan hayvandır. Bunun kürkü buradan her bölgeye gönderilir. Yörede" gübrece koç" da vardır. Yaradılışı koyuna benzemekte olup koyundan daha güzel olup güzel ve tüyü de keçi tüyü gibi olup da tiftiksizdir. Renk ve yaradılıştaki koyun cinsinin en iyisidir. Söz konusu çölde Agmat 'ta da ve es-Süs'te de mersih ağacında başka

birşey bitmez. Bu ağaca "As Ağacı" da denilir. Bu ağaca halkın yanında çok değerli olduğundan başka bölgelerden de buraya getirilmektedir.

s.1447

Bu çölün ilginç özelliklerinden" el-Mucabetul Kübra'ya" büyük su birikintisi iki günlük mesafedeki tuz madenidir. Tuz madeni ile Sicilmâse arasında yirmi günlük yürüyüş mesafesi vardır. Diğer madenlerin topraklardan kazıldığı gibi burada olan tuz topraktan kazılarak çıkarılır. Tuz yerin iki adam boyu ve biraz fazla altında bulunur. Kayanın kesilerek çıkarıldığı gibi kesilerek kopararak çıkarılır. Bu maden Tantinal adıyla adlandırılmaktadır. Bu alanı üzerinde tuz taşından yapılma bir hisar bulunmaktadır. Hisarın evleri gözleme kuleleri ve odaları da yine tuz taşından yapılmadır. Bu madenden çıkarılan tuz Sicilmâse Gane sair Sudan bölgelerine getirilir. Tuzlarda devamlı bir çalışma vardır. büyük bir geliri olduğunda tacirler buraya ulaşmak için yarış ederler. Diğer tuz madeni de Cedale topraklarındadır. Deniz kenarındaki bu tuzlaya da Olil denir. Civar bölgelerden gelenlere buradaki tuzu yine civar bölgelere taşıyarak götürürler.

s.1448

Olil'in yakınlarında denizde Eyuna denilen bir ada vardır. Bu adaya deniz kabardığında ulaşılabilen deniz çekilmediğinde de yürüyerek gidilebilir. Adada anber bulunmaktadır. Ada halkının yiyeceği/geçimi kaplumbağa etidir. bu denizde en bol bulunan şey devâsâ büyüklükteki bu kaplumbağalardır. Bir kişi bunların gezindiği alana girdiğinde bunlardan sandal dolusu avlaya bilir. Tırağa yolunu anlatırken bunlardan daha çirkin olan kaplumbağaların büyüklüğünü de anlatacağız. halkın büyük ve küçük baş hayvanları da vardır. Bu adada/bu yöredeki birçok iskelelerden biri de vardır. Adadan Nol'a giderken iki aylık kervan yürüyüşü eşeksiz-katırsız asla olamayacağı gibi bu Güzergâhın çoğunluğu vurulduğunda demiri geri sıçratan balyozun ve külünkün işlemeyeceği kadar sert bir kayalıktır. Yolculuk esnasında yolcular sularını deniz adacıklarının tepelerini kazdıklarında çıkan tatlı su sızıntısından elde ederler. Eğer yolculardan birisi yolculukta ölürse yer kazmaya elverişli olmadığı ve çok sert olduğu için öleni gömmeleri ya da herhangi bir şeyle zerini kapatmaları mümkün değildir. Ölünün üzerini de ancak odun kırıntıları ya da otlarla kapatırlar.

3.80. Sudan Beldeleri Meşhur Şehirlerinin Birbirleriyle Bağlantıları ve Beldeler Arasındaki Mesafeler Bölgedeki İlginç Şeyler ve Halkın Yaşantısı

s.1449

Sudan bölgelerine ilk yerleşenler Benu Cedale'dir. Bunlar İslam topraklarının en sonunda yer alırlar. Sudan beldelerinin enyakını ise Sangane dir. En sonuncu belde ile burası arasında altı günlük yürüyüş mesafesi vardır. Sangane şehri Nil'in ikiyakasında kurulu ikişehirden oluşmaktadır. Birbirine yakın olarak bulunan yerleşim yerleri Atlas Okyanusuna kadar devam eder. Sanganeden sonrabatı ve kıble arasındaki yönde Nil üzerinde halkı siyah olan Tekrur şehri gelir. Sudanın veya siyahların bölgesinin diğer yerlerinde de olduğu gibi şehirde de ateşe tapanlar kadar "dekkur"lara tapanlar da vardır. "Dekkur" onların dilinde put demektir. bunlar başlarına Varcabi b.Rabis geçinceye ve onlara İslam hükümlerini uygulayınca ve yine halkı bu yöne taşıyınca ve İslam hükümleri hakkında onların kanaatlerini pekiştirinceye kadar putperstlikte devam etmişlerdir. Varcabi h. 432 yılında vefat etmiştir. Tekrur halkı şu anda Müslümandırlar.

s.1450

Tekrur şehrinde Sela şehrine geçersin. Sela'da Nil kıyısında iki şehirden meydana gelmekte olup halkı Müslümandır. Bu halk Varcabi rahimehullah'ın vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Sela ile Gane şehrinin arası kabileden kabileye sudan yerleşim yerlerinin arasında ilerleyerek yirmi günlük yürüyüş mesafesidir. Sela kralı buradaki halkın kafir olanlarına savaş açmış olup Sela ile bunlar kafirlerin ilk yerleşim yeri arasında bir günlük yürüyüş mesafesi vardır. Onlar da Galan Bo şehrinin halkdırlar. Galan Bo nerdeyse Gane kralı sahip olduğu kadar insan sayısı bakımından üstün ve yöresi geniş olan biridir. Sela halkı kendisine inci, tuz, bakır takılar ve "şekiyyat" dedikleri pamuklu ince kumaştan peştameller vermek üzerine tabi olmuşlardı. İnekleri oldukça boldur ama koyun ve keçileri yoktur. Topraklarında en bol biten bitki ise kendilerinin de kokusunu sürdükleri "anbus" bitkisidir. Topraklarının Nil'e kavuştuğu yerdeki sahabi denilen yerde; suda yaşayan iriliği, yayvanlığı ve dişleriyle file benzer "gafo" dedikleri bir hayvan su aygırı olabilir yaşar. Bu hayvan kara da otlarken yuvası- barınağı Nildir. Halk hayvanın sırtı sayesinde oluşan dalgalardan/suyun

hareketlerinden hayvanın sudaki yerini belirler ve ona demir mızraklarla saldırırlar. Daha sonra suda halkalar oluşunca suya uzun ipler atılır. bu arada yine çokça mızrak atmaya devam ederlerken hayvan da çırpınarak Nil'in tabanına inmeye çalışır. Artık hayvan ölünce suyun üzerine çıkar. Onu kıyıya çeker ve etini yerler. İşte "siryafat" denilen kırbaçları da o nun derisinden yaparlar. Buradan da bu kamçılar uzak ufuklara götürülür.

s.1451

Bu beldeye Galan Bo şehri takip eder ki daha önce de geçtiği üzere aralarında bir günlük yürüyüş mesafesi vardır. Nil kenarında olup halkı Müşriktirler. Teranga şehri ise Galan Bo şehrine bitişiktir. Geniş bir yöredir. Daha önce konusu geçen "şekkiyyat" denilen peştameller burada üretilir. Bu peştamelin eni boyu dört karıştır. Yörelerinde çok fazla pamuk olmamasına karşın pamuk bitkisi bu halkın evinden hiç eksik olmaz.

s.1452

Bu bölgeler ve zikri daha önce geçen Sudan bölgelerinin kanunlarına gelince; malı çalınan kişi hırsız satma ya da çldürme hususunda muhayyer bırakılır. zina eden hakkında zinakarın derisinin yüzülmesine hükmederler.

s.1453

Sudan'daki yerleşim Tergane'den başlayarak Zafgo bölgesine kadar ulaşır. Halk ejderha gibi büyük yelesi olan ve başı hörgüç gibi olan bir yılanı tapınan bir kesimdir. Bu yılan çölde bir mağarada olup mağaranın ağzında bir çardak ve ağaçlar vardır. Aynı zamanda bu mağaranın bulunduğu yer bu yılanı tazim ve tapınan bir kesim insanların da oturdukları bir yerdir. Güzel elbiseleri ve değerli malları eşyaları buradaki çardağa asıyorlar; yılan içinde yemek tabakları, süt kâseleri ve içecek koyuyorlar. Onlar yılanı dışarı çıkarmak istediklerinde bir takım sözler söyler, belli bir tarz da ıslık çalarlar. Ve böylece yılan da kendilerine doğru geliverir. Halk yöneticileri öldüğünde yerine geçmeye uygun kişileri toplar ve yılanın yanına getirirler. Ve bu sırada yılanı bellettikleri sözleri söylerler. Topladıkları adayları yılanı iyice yaklaşıtırlar. Yılan da bu sırada burnuyla birinin ayağına dürtene kadar yaklaşıtırlan kişilerin ayaklarını sırasıyla koklar. Yılan artık birinin ayağına dürtünce mağaraya döner. Yılanın bu şekilde işaretlediği kişi de olabildiğince hızlı bir şekilde

yılanın arkasından yılanı takip eder. Yılanı kuyruğundan ya da yelesinden çekebildiği kadar çekerken yılanın kıllarından koparabildiğini koparır. Artık kopardığı kılların sayısınca krallık yaparken bu adam halkı bu inançlarında da yanıltmaz.

s.1454

Onları el-Firaviyyun bölgesi izler. Burası sadece Firâvilere ait tek başına onların olan bir yerleşim yeri ya da krallıktır. Buranın ilginç şeylerinden biri de içinden suyun biriktirildiği. Bir havuz var. Bu havuzda cinsel gücü artıran ve artmasına yardımcı olan kök bitkileri yetişir. Kral yasakladığı için bunlara ondan başkası ilişemez. Kralın çok sayıda kadını/hanımı vardır. Kadınlarını dolaşacağı zaman onları bir gün önceden uyarır. Sonra bu ilacı kullanır. Ondan sonra da bütün kadınları dolaşır fakat hiç iktidarsızlık çekmez. Bazı mücavir Müslüman krallar ona nefis hediyeler göndererek kendisinden de bu bitkiden hediye olarak göndermesini. O ise bu isteğe karşı çıkarak hediye isteyen krala yazmış ve şöyle demiştir: "Müslümanlara helal olan kadınlar sayı bakımından azdır. bu ilacı sana gönderdiğim takdirde kendini tutmaya/kendine hakim olmaya güç yetiremeden senin dinince sana helal olmayan birşeyi/zinayı demek istiyor yapmandan senin adına endişe duyarım. Fakat sana öyle bir ilaç gönderiyorum ki bunu kullanan kısır adamın bile çocuğu olur. "Firâviyyun bölgesinde tuz altınla takas edilmektedir."

3.81.Gane ve Halkının Yaşantısı

s.1455

"Gane " aslında onların krallarından birinin ismidir. Bölgenin asıl adı Okar dır. Bugünkü sene h.460 olup krallarının ismi ise Tanakamanindir. h. 455 te kral olmuştur. Ondan önce ki krallarının ismi de Bisidir. 85 yaşındayken kral olmuştur. bu kral yaşantısı güzel adalet sever ve müslümanları kayıran biriydi. Ömrünün sonlarına doğru gözleri kör olmuş. Fakat bu halini ülkesindeki halkından gizlemiş ve onlara görüyormuş gibi davranmıştır. Önüne birtakım şeyler konulduğunda da şöyle diyordu: "Buna karşın vezirleri insanlara bu durumu yansıtmıyorlar ve kralın bu şekildeki sözünün üstünü kapatıyorlardı. Kamu bunu asla anlamıyordu. İşte bu kral Bisi, Tanakamanın dayısıdır. Onların

bu yaşantısı ve görüş anlayışlarına göre bir kişi ancak kralın kız kardeşinin oğlu olursa kral olabiliyordu. Çünkü kral olacak kişi kız kardeşinin oğlu olduğundan bu kişi hakkında hiç tereddüt olmuyordu. Kral kendi oğlundan şüphe edebileceğinden böylelikle kendi oğluyla da bağını asla koparmamış oluyordu.

s.1456

İşte bu Tanakamanın şevketli bir kraldı. Krallığında ulu ve sultanlığında da heybetliydi. Gane şehri iki şehriden oluşmakta olup ikiside düzlükteydi. Bunlardan biri Müslümanların oturduğu şehirdir. Ki burası büyük bir şehir olup içinde on iki mescidi vardır. Cumayı bunlardan birinde kırlarlar. Bu mescitlerin imamları, müezzinleri ve bakıcıları vardır. Bu mescitlerde fakihler ve ilimleri yayan kimseler vardır. Şehrin çevresinde bulunan tatlı su kaynaklarından sularını içer ve yine bu kuyuların sularıyla sebze yetiştirirler. Kralın oturduğu şehir ise bu şehirden altı mil ötededir. Kralın şehri "el-Göbe" orman olarak isimlendirilmekte olup iki şehir arasında şehirleri bitişiren evler vardır. Yapıları taştan ve akasya ağacının kerestesindendir. Kralın bir sarayı ve çadırları vardır. Bütün bunların hepsi de sur gibi bir duvarla çevrilidir. Kralın oturduğu şehirde kralın meclis binasının yanında dışardan resmi heyet olarak gelen Müslümanlar için bir mescid de vardır. Kralın oturduğu şehrin etrafında kralın ve aile yakınlarının oturduğu kulübeler ormanlar ve otlaklar vardır. Buradaki insanlar da kralın dinine göre yaşamaktadırlar. Yine burada "Dekkur" ları ve krallarının mezarları bulunmaktadır. Bu ormanların bekçileri olduğundan bir kimsenin buralara girmesi imkansız olduğu gibi ormanda nelerin olup-olmadığını da bilmesine imkan yoktur. Burada kralın hapishaneleri de vardır. Eğer birisi bunlardan birine hapsedilirse artık kimse ondan bir haber alamaz.

s.1457

Kralın tercümanları hep Müslüman'lardandır. Aynı şekilde vezirlerinin çoğunluğu ve hazinedarı da Müslüman'lardandır. Veliaht olan ve kralın dininden olan halktan başkaları dikişli elbise giyemez. Veliaht ise kız kardeşinin oğludur. Sair insanlar ise durumlarına göre pamuk atlas ve ipek kumaşları üzerlerine sarınarak giyinirler. Erkeklerinin hepsi de sakallarını kestigi gibi kadınları da saçlarını kazırlar. Kralları kadınların taktığı süslerden/takılardan boynuna ve

koluna takarken başındaki altın kukuletanın üzerinde ise kaliteli pamuktan sarıklar olur.

s.1458

Kral insanların işi için oturduğunda kalabalık dar bir kulübede otururlar. Kulübenin etrafında on süvari altın sırmalı elbiseleriyle dururken kralın arkasında da altın takıları olan kılıç ve kalkanları bulunan on genç durur. Sağında ülkesinin krallarının çocukları başlarında çeşitli altın örükleri ve üzerlerindeki kıymetli elbiseleriyle bulunurlar. Şehrin valisi kralın önünde ve yerde otururken valinin etrafında da vezirler yerde oturur halde bulunurlar. Kulübenin kapısındaki soylu köpekler ise yerlerinden ayrılmaksızın kralı korurlar. Köpeklerin boynundaki altın ve gümüş tasmalarda altın ve gümüş nar taneleri vardır. Halk kralın oturuşunu "daba" dedikleri davulla heber verir. daba ise içi oyulmuş uzunca bir ahşaptır. insanlar artık toplandığında kralın dininde olanlar kralın yanına yaklaştıklarında dizleri üzerine çökerek kendi başlarına tıprak savururlar. Bu da onların kralı selamlamasıdır. Müslüman'lar ise kralı iki ellerini cırparak alkışlayarak selamlarlar.

s.1459

Dinleri Mecusilik ve dekkurlara/totemlere tapınaktır. Kralları öldüğünde kral için ardıç ağacından büyükçe bir kulübe çatar ve kulübeyi de kralın mezarının olduğu olacağı yere yerleştirirler. Sonra kralı çarşafı ve döşegi basitçe olan bir yatağın üzerinde getirerek onu kulübenin eltıns/içine sokar yanına da takılarını silahını ve yiyip-içmede kullandığı kaplarını koyarlar. Bu kapların içine yiyecek ve içecek ve içecekler koyarken kralın yanına sağlığından yiyecek-içecek hizmetinde bulunan adamları da sokarlar. Sonra kulübenin kapısını üzelerine kapatırken kulübenin üzerine de hasır ve başka malzemeler atarlar. Sonra insanlar toplanarak büyük ve höyük halini alıncaya kadar kulübenin üzerinin toprakla basıtırılır. sonra da bu tepeciğe sadece bir noktadan ulaşabilecek şekilde etrafına hendek kazarlar. bunlar ölüleri için kurbanlar keser ve içkiler şaraplar sunarlar.

s.1460

Onların ülkesinde tuz ticareti söz konusu olduğunda; tuzun ülkeye girişinde bir altın dinar ihracında iki altın dinar söz konusudur. Yine bir yük dolusu bakır beş misgal başka mallar da ise on misgal üzerinden paralandırılır.

Kralın ülkesindeki en değerli altın Gayaro şehrindeki altındır. Bu şehir ile kral ın şehri arasında Sudan kebilelerinin bitişik yerleşim yerlerinden geçerek on beş günlük yürüyüş mesafesi vardır. Eğer ülkesinin madenlerinde nadir bir altın çeşidi bulunursa kral bu altını kendisine ayırır. Bundan geriye kalan küçük külçeleri de insanlara bırakır. Külçelerin ağırlığı okiyye ile ritil arasında bir ağırlıkta olmaktadır. Denildiğine göre kralın elinde bu külçelerden dev bir kaya büyüklüğünde olanı bile varmış. Gayaro ve Nil arasında on iki mil vardır. Şehirde birçok Müslüman vardır. Gane ise ekinlerin/danelerinin olgunlaştığı zamanlarda içindeki insanların başını salgın hastalıklardan alamadığı hastalıklı ve ilkel bir yerdir. Ekinklerinin hasat mevsiminde gün batarken her gün en az iki ölü verir.

3.82.Gane'den Gayaro'ya Giden Yol

s.1461

Gane den Gayaro ya giden yola gelince; önce Samagandi şehrine varıncaya kadar dört gün yola gidersin. Samagandi halkı Sudan daki en iyi ok atan halktır. Oradan Tagah denilen beldeye iki günlük mesafe vardır. Tagah taki ağaçların çoğunluğu "tademut" denilen ağaçtır. Bu ağaç bir tür misvak ağacı olup kavun gibi olan meyvesinin içinde sıtmalılara faydalı olan şekere benzer ekşimayhoş tatta bir madde vardır. Oradan Nil'in bir girintisine körfezine ki buraya Zoğö denilir. Develer bu mesafeyi bir günde kat eder. Burayı insanlar ancak kayıkla geçebilirler. Oradan Ğırnetil denilen beldeye geçilir. Ğırnetil Müslümanların hiç bulunmadığı büyük ve değerli bir bölgedir. Ancak Müslümanlar bölgelerine girdiklerinde Müslümanlar için yol boylarına çıkarak ikramda bulunurlar. Filler ve zürafalar yavrularını bu bölgede doğururlar. Ğırnetil'den Gayara'ya ulaşılır.

s.1462

Gane kralı kutlama yaptığı zaman ordusu 200.000 (ikiyüzbin)'lere ulaşır. Bunların kırk bininden fazlası okçudurlar. Gane atları oldukça nefis kısa atlardır. Onlarda yani buranın halkının yanında kaliteli benekli abanoz ağacı vardır. Burada

yılda iki defa ekim yapılır. Birinci ekim de ikinci ekim de Nil kenarındaki milli topraklarda yapılır.

s.1463

Gayaro'nun batısında ve Nil'in bir yakasında merkezinde Müslümanların çevresinde de müşriklerin oturduğu Yersana ya da Yerasna şehri vardır. Yersana'da kısa boylu bir keçi türü vardır. Dişi keçi doğurduğunda erkeklerini tamamen keser ve geride sadece dişileri bırakırlar. Burada bulunan bir tür ağaçla kaşağılanan bu tür/cins dişi keçiler sırtlarında sözkonusu ağacın çubuklarından gebe kalarak erkeğine ihtiyaç duymadan doğururlar. Bu olay buralarda inkâr edilmeyen ve bilinen bir olaydır. Güvenilir Müslümanlardan bir grup kişiler de bu olayı anlatmışlardı. Benû Neğmarane olarak isimlendirilen yabancı tüccarlar Yersana'dan yükledikleri külçeleri dış bölgelere götürürler. Yersana'nın karşısına düşen ve ikinci Nil'in bir yakasında mesafe olarak sekiz günden fazla mesafede krallarının adı Do olan büyük bir krallık daha vardır. Bunlar ok kullanarak savaşırlar.

s.1464

Orasının gerisinde ise ismi Malal ya da Milel olan bir bölge vardır. Kralları el-Müslümânî veya el-Meslemânî adıyla tanınır. Bu isimle isimlendirilmiştir. Çünkü ülkesi yıldan yıla tümsekleşmektedir. İnek cinsine kurbanlar sunarak su temin etmek istemekte olan bu halk nerdeyse kurban adayarak hayvan bulamamakta olup sonuçta kıtlıktan başka bir şey artmamaktadır. Kralın yanında Kur'an ok'tan/okuyan ve sünneti öğreten ve misafir olarak kalan bir Müslüman bulunmaktadır. Kral başlarına gelen bu kıtlık musibetinden yakınında Müslüman misafir krala şöyle der: “ Ey kral! Eğer Allah'a inanır, O'nun birliğini ve Muhammed (a.s)'ın peygamberliğini ikrar eder ve İslam hükümlerine bağlanırsan içinde bulunduğun sıkıntının gideceğini ve sorunun çözüleceğini umuyorum. Yine halkında bereketin yaygınlaşacağını umuyor ve hatta sana düşmanlık eden ve sana karşı böbürlenlenlerin seni artık kıskanacağını bile söyleyebilirim!” Bu sıkıntı/kıtlık kral Müslüman oluncaya, niyetini halis kılmaya, Müslüman misafirin ona kolayına gelen şekilde Kur'an'ı okutmasına miras hukukunu ona öğretmesine sünnetleri belletmesine ve bu konular hakkında cehaleti gidinceye kadar devam etti. Sonra Cuma gecesini bekledi ve o gece misafir ona abdest almasını temizlenmesini emrettiğinde o da güzel bir temizlik yaptı. Müslüman adam ona yanında daha önce hazırladığı pamuk elbiseyi giydirdi. Ardından bir

tepeye çıktılar ve Müslüman misafir ayağa kalkarak namaza oturduğunda kral da onun sağında ona uydu. O gece Allah'ın dilediği kadar namaz kıldılar. Müslüman dua ediyor kral da amin diyordu. Nihayet sabah olduğunda Allah suyu bollattı. Bundan sonra da kral dekkûrların/totemlerin kırılmasını ve büyücülerinde ülkeden çıkarılmasını emretti. Hem kendisi hem de kendisini takip edenler, yakınları ve krallığındaki müşrik halk güzelce Müslüman oldular. Bundan sonra da krallarını “el-Maslümânî” adıyla adlandırdılar.

s.1465

Ganeye bağlı yerlerden biri de Sâme denilen ve halkı dilsiz olarak bilinen yerdir. Gane ile arasında dört günlük mesafe vardır. Ördüğü deri parçasıyla sadece fercini örten kadınlar dışında herkes çıplak dolaşır. Kasık kıllarını uzatırken baştaki kılları/saçı keserler. Ebu Abdullah el- Mekkî, bunlardan bir kadını, uzun sakallı bir Arab'ın ayağının dibinde dururken ve anlaşılmayan şeyler söylerken gördüğünü anlatmıştı. Tercümana kadının ne dediğini sormuş tercüman da kadının “sakalının kıllarının avret yerinde olmasının daha uygun olduğunu” söylediğini demiştir. Bunun üzerine Arabın öfkesi taşmış ve kadına ha bire sövmüştü. Onlara göre dilsiz olmak atıcılıkta bir ayrıcalıktır. Bunlar hep zehirli oklar atarlar. Büyük çocuğa da babanın malının tamamını miras bırakırlar.

s.1466

Gane şehrinin batısında Anbara şehri bulunmaktadır. Krallarının adı Tarem'dir. Gane kralıyla zıtlaşan biridir. Anbara şehrinden dokuz konak ötede Koğa şehri bulunmaktadır. Yine Gane ile aralarında da on beş (15) konak yürüyüş mesafesi vardır. Şehir halkı Müslümanken şehrin çevresi müşriktir. Buraya en çok tuz, boncuk, bakır ve ferbiyon götürülebilir satılabilir. Boncuk ve ferbiyon bu halkın en çok tükettiği harcama yaptığı şeylerdir. Şehir çevresinde altın-gümüş külçeleri madenlerde bol bulunur. Burası sudan beldeleri arasında altını en bol olan bölgedir. Orada Elken şehri de vardır. Kralına Ganmer b. Bisi denilmek ve onun Müslüman olduğu ancak Müslümanlığını gizlediği söylenmektedir.

s.1467

Gane de el-Hüneyheyn denilen bir topluluk vardır ki bunlar İslam'ın ilk yıllarında ümeyye oğullarının Gane'ye gönderdiği ordunun soyundandırılar. Bunlar

Gane halkının dinini yaşamalarına karşın Sudanlılardan kız alıp-vermezler. Güzel yüzlü ve beyaz tenlidirler. Selâ'da da bunlardan olup el-Fâmân diye tanınan bir topluluk (daha) bulunmaktadır.

s.1468

Gane de “su”yun hükmü kanunu geçerlidir. Buna göre birinin aleyhinde bir mal, kan veya başka bir şeyin iddiasında bulunulduğunda güvendikleri birisi tadı kekre ve acı olan bir sopaya yaslanarak sopanın üzerine belli bir miktar su dökürken töhmet altında olan kişi de güvenilir kişiye su yetiştirir. Adam sopayı zanlıya karın hizasından fırlatırsa zanlının suçtan beri olduğu anlaşılır ve zanlı tebrik edilir. Eğer sopayı zanlıya fırlatmaz da karnında tutarsa suçlu olduğu sabit olur.

s.1469

Sudan'daki ilginç şeylerden biri de ince uzun bir gövdeye sahip olan “turzi” denilen ve kumda yetişen bir ağaçtır. Şişkin büyük meyvesinin içindeki beyaz yünden elbise ve çeşitli giysiler yapılır. Bu yünden yapılan elbiseler ateşten etkilenmediği gibi aradan ne kadar zaman geçse de yanmaz. Fakih Abdulmelik'in dediğine göre bu bölgenin halkının bu yünden yapılan elbiseden başka giysisi yokmuş. Der'a vadisinde de bu türden bir taş varmış. Berbericede buna “tamtağast” diyorlar. Elle kazındığında keten kıvamına gelinceye kadar incelik. Bundan kuşak ve hayvanlar için kolan yular yapılır. Bundan yapılan ürünlere ateş etki etmez. Sicilmâse'deki bazı Zenâte krallarına bu malzemeden elbise vs yapılır. Güvenilir kişilerin haber verdiğiğine göre tacirin birinin bu malzemeden yapılmış bir mendili el-Celâliga hakimi Ferdinand'a getirdiğini ve bunun havarilerden bazılarına ait olduğunu ve ateşin bunu etki etmediğini dile getirdiğini görmüşler. Bunu da herkesin gözü önünde gösterince de Ferdinand'ın yanında adamın itibarının yücelmiş ve adama hediyeler vermiş. Daha sonra Ferdinand adamı Kostantiniyye hakimine bu mendili büyük kiliseye koymasına için göndermiş. Yine bu esnada yine Konstantiniyye hakimine bir taç da göndererek bu tacı giymesini emretmiştir. Başka bir topluluğun da anlattığına göre de bunlar Ebu Fadl el-Bağdâclî'de bu kumaştan saçaklı bir mendil görmüştür. Bu mendil ateşe sunulduğunda beyazlaşıyormuş ve sanki ateş yıkama yerine geçiyormuş. Sanki keten kumaştan elbise gibiymiş.

s.1470

Ganeden yola çıkıp Güneşin doğduğu yöne doğru gidersen bu durumda Sudan mıntıkasında Avğam denilen yerde yerleşim yerlerinin olduğu bir Güzergâhta ilerlersin. Bu bölge mısır eker ve geçimleri bunun üzerinedir. Sonra buradan dört gün boyunca Ra'sü'l-Ma'/subaşı anlamında denilen yere gidersin. Tam burada Nil'e varırsın ve Sudan topraklarından çıkmış olursun. Burada Müslüman Berberilerden Medâse denilen kabileler yaşar. Aynı hizada Nil'in diğer yakasında ise Sudan müşrikleri bulunmaktadır. Sonra oradan itibaren Nil boyunca altı (6) konak ilerlediğinde Tiyergâ şehrine ulaşırsın. Bu şehrin çarşısında bütün Gane halkı ve Tademekke halkı toplanır. Tiyergâ'daki kaplumbağalar devâsâ büyüklüktedir. Bu kaplumbağaların yer altında yaptıkları tünellerle insanlar yürüyerek girer ve ancak bunlardan birini tek başına çıkarmaya güç yetiremediklerinden bağlanan bir ipe birçok insan asılarak çeker ve kaplumbağayı dışarı çıkarırlar. Buna Fakih Ebû Muhammed Abdulmelik b. Nahhasu'l-Ğurfe'nin haber verdiğine göre Tiyergâ yolunda bir topluluk konaklamış. Bunların yerleştiği yere ise termitler gelerek yerleştikleri yere toprak kümeleri yapmaya başlamışlar. İlginç olan bir diğer şey de toprak çok nemli olmasına karşın toprak ne kadar kazılsa da burada su bulunmamaktaymış. Bundan dolayı buradaki eşyalar ancak bir taş yığının üzerine ya da bir tahtanın üzerine konulabilmekteymiş. Ve herkes de böylece eşyalarını termitlerden korumak için bir yer yapmış. Bu insanlardan birisi yanındaki iki deve yükü eşyayı büyük bir kaya olarak düşündüğü zannettiği yere alelacele yerleştirmiş. Ancak sabahleyin uykusundan uyandığında ne kayayı ne de eşyaları yerinde bulabilmiş. Korkarak “vay başıma gelenler” diye çırpınmaya başlamış. Nihayet onu duyanlar başına toplanarak ona ne olduğunu sormuşlar ve şöyle demişler: “Eğer hırsız gelmiş olsaydı: eşyaları alırdı ve geride kaya kalırdı. Düşünmeye başlamışlar ve birden aradan geçen bir kaplumbağanın izini farketmişler. Millerce kilometrelerce izi takip edip nihayet kaplumbağaya ulaştıklarında eşyaların hâlâ kaplumbağanın üzerinde olduğunu görmüşler. Meğer adamın kaya sandığı cisim kaplumbağaymış.

s.1471

Tiyergâ'dan itibaren Nil, güneye doğru Sudan bölgesine kıvrılır. Nil boyunca üç konak ilerleyerek Sağmâra bölgesine ulaşırsın. Bura halkı Tâdemekke'deki Berberilerin bir koludur. Nil'in öbür yakasında tam karşılarında Sudan'ın Koko şehri

bulunmaktadır. Burası ve buradan sonrası ile ilgili mevzular inşallah ilerde gelecektir.

3.83. Gane'den Tâdemekke'ye Giden Güzergâh

s.1472

Gane ile Tâdemekke arasındaki elli (50) günlük yürüyüş mesafesindeki yola gelince; Gane'den Safango arası üç konaktır. Safanfo Nil'in üzerinde olup Gane'ye bağlıdır. Oradan Tâdemekra'ya ki aralarında yirmi (20) günlük yürüyüş mesafesi vardır. Halkı Sanhâce'den bir boy olan Bû Garrât'a kadar Nil boyunca gidersin. Fâkih/Ebu Muhammed Abdülmelik'in dediğine göre o, Bû Garrât'ta yırtıcı kuşlara benzer bir kuş görmüş. Bu kuşun sesini duyan kişi net olarak kuşun şöyle dediğini anlayabiliyormuş: “ Hüseyin öldürüldü! Hüseyin öldürüldü!...” Bunu defalarca tekrarlıyor ve sonra bir kere de “Kerbela'da” diyormuş. Abdülmelik şöyle dedi: “Ben ve o sırada yanımda bulunan Müslümanlar bu kuşu duyduk dinledik!”... Bû Garrât'tan Tiyyergâ'ya gidersin. Oradan sonra da çölü geçerek Tâdemekke'ye varırsın. Tâdemekke, dünyadaki beldeler arasında Allah'ın şerefli kıldığı ve şerefini övdüğü Mekke'ye en çok benzeyen beldedir. Onlara göre “Tâde ” ; “şekil ” anlamında olup bu şehrin coğrafi şekli Mekke'ye benzemektedir. Burası dağlar ve vadiler arasında kalmış büyük bir şehridir. İnşası itibarıyla Gane ve Koko şehriden daha güzeldir. Tâdemekke halkı Berberi Müslümanlardan oluşmaktadır. Onlar da çöl Berberileri gibi peçe takmaktadırlar. Geçimleri ise et, süt ve doğal olarak kendiliğinden yetişen danelerden ibarettir. Mısır vb. hububat buraya Sudan bölgelerinden gelir. Pamuktan kırmızıya boyalı elbiseler, noli ve başka kıyâfetler giyerler. Kralları ise kırmızı sarık, sarı gömlek ve mavi pantolonlar giyerler. Dinarlarına “Sal” denilir. Çünkü üzerinde hiçbir resmi mühür yoktur ve sırf altındandır. Kadınları öyle bir erişilmez güzelliكتedir ki hiçbir beldenin kadınının güzelliğı bunların güzelliğine yetişemez. Onlara göre zina mübahtır. Buranın kadınlar hangisi tüccarları daha önce varacağı yere ulaştıracak diye birbirleriyle yarışır.

3.84. Tâdemekke'den el-Kayrevan'a Giden Güzergâh

s.1473

Tâdemekke'den el-Kayrevan'a gitmek istediğinde Vârucilân'a kadar çölde elli (50) gün boyunca ilerlersin. Burası yedi kula/yedi hisar'dan oluşan, Berberilere ait ve en büyükleri "Ağramu en Yûkâmmen" diye isimlendirilen ve anlamı da "Birleşmiş Kaleler" olan bir yerdir. Oradan Kastilya şehrine on dört (14) gün mesafe vardır. Kastilya'dan el-Kayrevan'a ise daha önce de geçtiği üzere yedi gündür. Vârucilân ile Ebu Taviil kalesinin arası ise on üç (13) günlük yürüyüş mesafesindedir.

3.85. Tâdemekke'den Ğudâmes'e Giden Yol

s.1474

Tâdemekke'den Ğudâmes'e çöl üzerinden kırk (40) konaktır. Bu yol üzerinde iki gün mesafede üç eşme/su birikintisi bulunur. Ğudâmes şehri, halkı Müslüman olan, suyu ve hurmalıkları bol, hoş bir şehirdir. Ğudâmes'te İfrikiye'li Kâhine'nin daha önce hapisane olarak kullandığı siperler vardır. Ğudâmes halkının gıda olarak en fazla tükettiği ise hurmadır. Tavşanların içine yuva yapabileceği büyüklükteki bir mantar çeşidi burada çok kıymetlidir. Ğudâmes ile Nefûse dağı arasında çöl üzerinden yedi (7) gün mesafe vardır. Nefûse ile Trablus arası ise daha önce geçtiği gibi üç gündür.

s.1475

Tâdemekke'den Ğudâmes'e bir diğer yol ise: Tâdemekke'den itibaren Sağmâra yerleşim yerleri boyunca altı (6) gün gidersin. Sonra bir çipilde suya ulaşana kadar da dört (4) gün... Sonra da ikinci bir çipilde de dört (4) gün daha gidersin... Bu ikinci çipilde "tasî'n-nesmt" denilen bir maden taşı vardır. Bu taşlar akike benzeyen taşlardır. Bazen bir tek taşın içinde kırmızı, sarı ve beyaz renklerin hepsi birden olur. Bazen de bu taşların arasında çok değerli nadir bulunan bir taş da olabilir. Bu taş Gane halkına ulaştırıldığında buna çok ilgi gösterdiklerini farkedersiniz. Bu taş onların yanında en kıymetli takı malzemesidir. Yakut parlatıldıktan sonra "senbazac"la delindiği gibi bu taş da parlatıldıktan sonra "tentavas" denilen bir başka taşla delinir. Tentavas olmadan demir alet bu taşı işleyemez. Bu taşın madeninde deve boğazlanıp da kanı fışkırmadan bu taş ne ulaşılır ne de yeri bilinebilir. Bunlar yapıldıktan sonra ortaya çıkar ve bulunabilir.

s.1476

İkinci eşmeden üçüncü eşmeye yürürsün. Bu üçüncü eşmede şap madeni vardır ve buradan başka bölgelere götürülür. Bu eşmeden dördüncü eşmeye ise giderken on bir (11) gün boyunca suyu ve bitkisi hiç olmayan çorak bir kumlukta ilerlersin. Yolu burdan geçenler yol için yem ve yemek hazırladıkları gibi su ve odunda hazırlarlar. Bu eşmenin solunda uzanan kızıl kumlu dağ ise Sicilmâse'ye bağlanır/ulaşır. Bu kızıl dağda “fenk” denilen tilki cinsi ve normal tilki bulunur. Burası İfrikiye'nin son sınırlarıdır.

s.1477

Koko bölgesinden yola koyulan, deniz kıyısı boyunca batıya ilerleyen birisi ed-Demdem veya ed-Dümdüm denilen bir memlekete varır ki buradaki insanlar ellerine düşen insanı yerler. Onların büyük bir kralı ve bu kralın otoritesi altında da başkaca kralları vardır. Beldelerinde bulunan büyük bir kalede ziyaret/hacc ettikleri ve ilahlaştırdıkları kadın suretinde bir put bulunmaktadır.

s.1478

Tâdemekke ile Koko şehri arasında dokuz (9) konak vardır. Araplar buranın halkına “el-Berzekâniyyûn” derler. (Koko) iki şehirden oluşmaktadır. (Biri) kralın (şehri) ve (diğeri) de Müslümanların. Kralın adı “Kund (veya Gund) dur. Giyimleri Sudanlıların hitimi gibidir. (Her insanın kendi gücüne göre şal, deri elbiseler vb. Onlar da Sudanlılar gibi totemlere taparlar. Kral için yapılan davulların çalındığı (törende) kadınlar kendilerini karınca yerine koyarak (karınca) dansı yaparlar. Bu kralın şehrinde yaşayan birisi yiyeceğinden vazgeçmeden ve geri kalanını da Nil'e atmadan (fırlatmadan) şehirde hiçbir şey yapmasına imkan yoktur. Bunun için de yiyeceği getirdikleri ve (Nil'e atacakları sırada) yiyeceklerinden feragat ettiklerini ifade etmek için yüksek sesle bağırlarlar. Birisi kral olduğunda (yeni) krala; bir yüzük bir kılıç ve müminlerin emirinin kendilerine gönderdiğini iddia ettikleri bir Mushaf (Kuran) verilir. Bunların kralları Müslüman olup Müslümanlardan başkasını krallığa geçirmezler. Yine bunlar Koko diye isimlendirilmelerini davullarından çıkan nağmelerden “(koko)” sesi anlaşılmasıyla açıklarlar. Aynı şekilde bunların davullarından (tamamlarından) Azor, Hir ve Züveyle nağmeleri(nin çıktığı) anlaşılır ve “züveyle! züveyle” diye ses çıkarmış. Koko halkının ticaretini yaptığı (ana mal) tuz olup, (tuz) aynı zamanda para (yerine de geçer). Totek denilen Berberi bölgesinde

yer altındaki madenden çıkarılan tuz, Tâdemekke'ye götürülür. Tâdemekke'den Koko'ya Totek ve Tâdemekke arası ise altı (6) konaktır.

3.86. Berberilerin Yaşantısından Bir Alıntı ve Bu Kitapta Bulunan Bilgilerden Ayrıca (Duran)Siyasetleri

s.1479

Yaşlı bir adam, Hammad Kalesi'ne gitmek için genç hanımıyla yola koyulmuştu. Yolun bir kısmında bir genç onlara yolda eşlik etmiş ancak genç adam kadına, kadın da genç adama aşık olmuştu. Yaşlı adamı devre dışı bırakmak için de anlaşmışlardı ve her biri diğeri için eşi/çift olduğunu ileri sürecekti. Kaleye vardıklarında yaşlı adam o ikisinden dolayı başına geleni Hammad'a şikayet etti ve Hammad'a o ikisiyle birlikte olanı tarif etti. Hammad'da genci ve kadını karşısına aldığında o ikisi nikahlı olduklarını ikrar ederken yaşlı adamın ileri sürdüğünü de inkar etmişlerdi. Bu sefer Hammad yaşlı adama; yolda kendilerine başka birinin eşlik edip etmediğini ve şüphelendiği bir şeyin olup olmadığını sordu. Bunun üzerine yaşlı adam: “ Yanındaki köpeği göstererek şu köpekten başka hiçbir kimse yolda bize katılmadı!...” Hammad da yaşlı adama köpeği orada bulunan bir hurma ağacına ya da direğe bağlamasını emretti. Sonra da kadına köpeği çözmesini emrettiğinde kadın köpeğe doğru gitti ve onu serbest bıraktı. Sonra da kadına köpeği tekrar bağlamasını emrettiğinde ise köpek buna direnmedi. Sonra gence şöyle dedi:” kalk ve köpeği çöz, sonra da onu tekrar bağla!...” genç köpeği bağlamaya çalıştığında köpek ona havladı ve direndi. Bunun üzerine Hammad kadına: “ İşte bu senin yaşlı kocan işte şu da kocana rağmen peşinde dolaşandır!”... dedikten sonra gencin boynunun vurulmasını emretti.

s.1480

Anlatıldığına göre bir adamın iki karısı varmış. Bu hanımlardan ikincisiyle aşık olarak evlenmiş. Bunun üzerine birinci hanımı adama:” senin şu aşık olduğun kadın var ya! Sana ihanet ediyor!... O, bir oğlanla oynuyor.” Hayvanından yükünü indirerek ikinci hanımının evine çekti. Ancak düşüncelerini davranışlarına yansıtmıyordu. Ailesi ve hanımları geceninin bir kısmını geçirene kadar ona hürmet ettiler ve gönlünü hoş tuttular nihayet onları evlerine gönderdi. Kendisi de o hanımının yanında kalarak uyudu hatta öyle ağırlaştıki sanki bayılmış gibi yatıyordu.

Bir hanımının yanında töhmetli olan kişiye doğru ayrıldığını gördü. Bütün dikkatini topladı ve evin kapısının yanına ilerleyerek dinlemeye başladı. Adamın kadına bana gelmekte geciktiğin gibi ihtiyarlamadan da beni terk ettin diyorken duydu. Kadın da ona bu adamla olan meşguliyetim beni senden alıkoydu. Beni hiç mi hiç kınama. Sen zevk içinsin. O ise çocuk içindir diyordu. Duyduğunu hiç dile getirmediği gibi bilmezlikten gelerek yatağına döndü. Ertesi gün sabah olunca bu mevkideki mahalleyi bağırarak başına topladı. Hep birlikte düşmana hücum ettiklerinde birden o adamı ve arkasında onu kollayanları gördü, silahını kuşandı ve atına binerek silahlı adamlarının arasındayken adama hamle yaptı. Nihayet düşmanlarıyla karşı karşıya geldiklerinde o adama karşına çıkmasını emretti. Ancak adamı halletmek için bir yol da bulamadı. Düşmanın ortasında kalınca çekinerek geri durdu. Henüz kavganın başıydı. Ve kimse o ikisi hakkında bir şey bilmiyordu. Daha sonra da öylece evine döndü. Döndüğünde hanımı sağ salim eve dönmesinden dolayı Allah'a hamd ediyordu. Hanımına şöyle dedi: ancak zevk için olan adam sağ kalamadı. Ben ise sadece çocuk içinim. Kendisinin söylediklerini kocasının duyduğunu anlayan kadın da beni aileme gönder deyince adam da git dedi. Kadın kocasına geri dönmekte gecikince adam kadını ailesine gelerek karıma ne oldu da hala dönmüyor? Deyince onlar da adama biz hanımı geri göndermeyiz dediler. Adam ise ben de onun ayrılığına dayanamıyorum dedi. Onlara öyle bir ısrar etti ki artık kadın evlilik sırasında aldığı mehir ve diğer eşyalarını da kocasına geri verdi. Bunları ele geçirip de mallar kendisine ulaşınca da onalara ben hakkıma ulaştım. Ancak durum böyle ve böyle diyerek olan biteni anlattı. Kadının ailesi de bir değerlendirme yaparak şüphelerini de giderdikten sonra kadını öldürdüler. İzlediği siyaset kadın hakkında yüreğini soğutmuş üstelik kendisi elini bile sürmemiş. Hem kendi aşiretinin ayıplanmasından hem de kadının aşiretinden kurtulmuş ve bütün haklarını geri almıştır.

s.1481

Bunun benzeri bir olay da onların bazı önde gelenleri ile ilgili bir olay olup onlardan birisi de yine karısını zinakarlıkla itham ediyordu. Dediğine göre kendisi adam evde olmadığı zaman oturdukları beldeden bir adam onun karısına dolanıyordu. Bir gün uzun bir yolculuğa çıktığı esnada bunu kendi kabilesine de söylemişti. Yolculuk için yanına beş on adam da almıştı. Yola çıkıp da ilk konaklama

yerine vardıklarında yanındakilerden özür dileyerek artık zaruri bir durumdan dolayı geri dönmesi gerektiğini bildirmiş ve tekrar kendilerine yetişeceğine söz vermişti. İşte böylece geri döndü ve nihayet akşama doğru oturdukları yerdeki vadide bir yere geldi. Atını ve silahını da vadiye saklayarak gizlice ailesinin yanına vardı. Güvenli gördüğü bir yer ya da duvarı tırmanarak eve girdi. Karısını o töhmetli adamla uygunsuz vaziyetteyken gördü. Tekrar hızlı bir şekilde vadiye dönerek silahını kuşandı ve atına binerek eve geldi. Ailesi adamın geldiğini anlayınca telaşla facir/töhmetli adamı evin odalarından birine sakladı. Ev sahibi adam da kaygısız bir şekilde eve girerek geri dönüp gelişine dair karısının da anlayışıyla karşılayacağı bir mazeret ileri sürdü. Kadın da kocasına yemek hazırlamaya koyuldu. Yemek hazır olunca kadın yemeği kocasının önüne indirmişti ki adam kadına; “ *Misafirini de çağır?*” deyince kadın da ona “*benim misafirim mi var ki?*” demiş ve adam da “*evet, o şu anda falan odada!*”... demişti. Kadın inkar edince adam da kalkmış ve saklandığı yerden töhmetli adamı çıkarmış ve “*bize yemeğimizi getir*” demiş, bu sefer töhmetli adam da “*benim yemeğe filan ihtiyacım yok!... Başıma gelen bu rezaletten dolayı aslında benim ölmeye daha çok ihtiyacım var!...*” deyivermişti. Ev sahibi de “*zararı yok!... senden daha hayırlı başka kişiler de böyle sınavlara girmiştir*”... Yemeğini yemeden adamı bırakmadı ev sahibi.

s.1482

Sonra da adamın şüphelenmeyeceği bir şekilde salimen ve gizlice adamı evden uğurladı. Sonra da karısına dönerek şöyle dedi: “*Olanlara öyle şaşırıp durma!... Çünkü kadınlar da bazen arzularına kapılarak hata yapabilirler. İnsanlardan pek azı masumdur. Ben ise bu yaptığın ve alıştığın işi gizleyeceğim bundan dolayı sevinebilirsin. Senin de bildiğin gibi adamın seni teşvik ettiği şey senin de hoşuna giden bir sapkınlıktan başka bir şey değil. Ben de sen ve sevdiğinin arasından çekileceğim. Onunla evlenir ve de açıkça ve hiç şüphe duymadan ondan muradını alırsın. Tabi bana karşı bir şartı yerine getirmen ve bağlı kalacağın bir sözü de kendiliğimden vermen önkoşuluyla!*” Kadın bunun üzerine ve onun konuşmasına cevaben dedi ki: “*Şartın nedir?*” Adam da “*O adamın yanında bir sene geçirirsin ve bana haber salarsın ve ben de sana gelir gider uğrarım. Ve tabi ki o adam da buna hazır olacak kabul edecek. Sen de ince bir elbiseyle süslü şekilde karşıma çıkacaksın ve benimle onun hakkında konuşacak ve onun geçiminin*

kötülüğünden bahsedeceksin. O da böylece gayrete gelecek ve seni boşayacak. Ben de senin birlikteki eski halime döneceğim. Sen de tabi gönlünün arzuladığını gerçekleştirmiş olacaksın. Böylece beni seçerek de seni arzulayan bu adamla ilgili senin hakkında duyduğum şüpheyi de gidermiş olacaksın.” Adam böylece töhmetli adamın ahlakının kötülüğünü şerre olan temayülünü ve kendine ayırdığı malın ne kadar az olduğunu öğrettikten sonra kadın da o töhmetli adamla nikâhlandı.

s.1483

Daha sonra adam kadının babasına ve ailesine haber göndererek onlara yemek yaptı ve yedirdi. Ardından da onlara şöyle dedi: “ *Kızınıza hele bir sorun bakalım! Benim onunla yakınlığım ve geçimim nasılmış?*” Netice de kadın da hayırla yad etti ve onu güzel ifadelerle övdü. Bunun üzerine adam “*Nedir durumu? Yanımda kalmak istiyor mu?*” diye sorunca kadın da cevaben “ *Ondan nefret ediyorum. Ona yakın olmayı içim almıyor. Ondan uzak olmayı daha çok isterim. Kendim için bundan daha iyi bir ihsan görmüyorum. Devamlı surette ona yakınlık göstermeye çalıştım ancak ondan da usandım artık bir daha ona dönemem. Beni onun eline bırakmayın. Çünkü bu adam beni banyoya çekerek benimle münasebet kurarken beni dertten derde salıyor. Kendi adıma ondaki bütün haklarımdan vazgeçiyorum*” der. Tabi kocası da bu sırada hanımına olan düşkünlüğünü ve ondan vazgeçemeyeceğini ha bire dile getirir. Kadın kendi vaziyetine hakimiyet sağlayıncaya kadar birbirlerinden ayırtılmazlar. Tekrar kocasına dönerek kadına haklarını teslim etmesini söylerken adama kadına yaptığı iyiliklerden dolayı teşekkür eder ve kadınla ilgili bütün sorumluluğu üstlenir. Artık kadın başka erkeklerle evlenebilir. Daha önce kadının arkasında dolanan kişi de kadına ilk talip olacak kişidir. Kadın onunla evlenir artık ve yanından bir dönem kalır. Kadın artık yavaş yavaş belirlenen dönemin sonunu beklerken bir yandan da yeni kocasına eski kocasının faziletlerini sayar durur. Süre bitince de eski kocasına haber salar eski kocası da çıkar gelir. Ve kadına uğrar. Bu sırada eski kocasının bir gömlekle karşısına çıkar. Adam eski karısının vücut hatlarını seçebilecek derecededir. Adam topluluğun içinde otururken kadın da yeni kocasından yakınır. Artık bu durum böylece ortaya çıkınca yeni kocası da onu sahiplenmek için bir gayret göstermez. Kadın hakkında ileri geri konuşmaya başlarken daha önce kadının yaptığı şeyleri sayar. Bu defa kadının kardeşleri ve ailesi de kadının yeni kocasına diklenerek adamı öldürürler. .

Böylece olayın sonunda adamlar iki gruba bölünerek birbirlerinin üzerine yürürken aralarında öldürücü bir savaş başlar. . Artık birinci kocanın iki tarafla ilgili muradı gerçekleşmiştir. Üstelik ne kendi canına ve ne de malına zerre kadar zarar gelmiştir.

s.1484

Hammad'ın şöyle dediğini anlattılar: “ *Berberilerden ahmak bir kadından başka hiçbir kimse beni aldatamadığı kandıramadığı gibi yine hiçbir kimse de bana karşı daha dahice davranmamıştır.*” “*Bu nasıl oldu?*” diye ona sorulduğunda ise o “ *Evet; el-Kayveran’da daima beraber yaşadığım ayrımızın gayrımızın olmadığı bir arkadaşım vardı. Onu kendimle bir tutuyor ve bütün yakınlığımı ortaya koyuyordum. O benim için hep böyleyken benim başıma gelen bir olayda onu kaybettim. Onu hep arıyordum ama bulamıyor ve ona nasıl ulaşacağıma dair bir ipucu da elde edemiyordum. Bâğâye halkına sataşp aynı günün sabahının olmasını beklemeksizin üzerlerine baskın düzenlemiştim ki birinin şöyle seslendiğini duydum: Allah aşkına ey emir!... diyordu, nedir derdin? Sen kimsin? Dedim. Ben falan oğlu filanım dedi. Bir de baktım ki aradığım arkadaşım değil mi? İbadetler onu benden alıkoymuş ve nefsinin isteklerine gem vurmuş, takvalı biri oluvermiş. Hayatta ve iyi olduğuna sevincimi belirttim. Eğer o bütün Bâğâye halkı için şefaet etse şefaatinin kabul ederdim. Ona iltifat etmeye ve yakınlık göstermeye çalışırken o öylece şaşkın şaşkın duruyordu. Bu halinin ne olduğunu sorduğumda bana kaybolan kadınların arasında kızının da olduğunu söyledi. Bunun üzerine ben de ona “Vallahi! Karşıma dün çıksaydın işte bu beldenin halkının kanını sömürür ve seni de asla yanıma koymazdım.” Deyince o da bana galip gelen kaderdir. Mahrum kişi de hüsrân da olandır” dedi.*

s.1485

Hammad şöyle dedi: “ *Komutanlara emrettim! Onlar da orduların içinde bulunan bütün kadınları getirdiklerinde arkadaşım onların içinde bulunan kızını tanıdı.*” Hammad yine şöyle dedi: “ *Kızın örtünmesini ve babasının yanına katılmasını emrettim. Kızda sesini yükselterek “Hayır vallahi ey Hammad! Ne babamla ne de beni gasbeden adamla giderim!” dedi. Bende dedim ki: “Yazıklar olsun sana! Daha ne istiyorsun ki?” Kız da “Benim pazarda satılmaya ihtiyacım yok! Ben ancak krallara layık biriyim!” dedi. Bunu duyan babası içinde hissettiği şeyle birlikte donakaldı. Kızının kendisini sınıdığını ve kendisine karşı kötü şeyler*

beslediğini düşünüyordu. Hammad yine şöyle ekledi ve dedi. “ *Kıza dedim ki: Sen nereden krallara layık birisi oluyormuşsun bakalım?*” Kız da: “*Ben de bir bilgi var ki onu kimseyle paylaşmam ve benden başka hiç kimse de onu bildiğini iddia edemez*” dedi. Dedim ki: “*En azından bunun bir kısmını bize göstersen?*” Kız da dedi ki: “*Evet söyleyebilirim. Getirilen bir insanın kılıçla öldürülmesini emredersin. Ben de onu etkisiz hale getirecek kelimeler söylerim, üstelik kılıç, kullananın elinde kabzasından daha kör bir hale gelir.*” Hammad dedi ki ben de dedim ki: Bunun deneneceği adam kandırılmış biri olmalı? Kız ise buna karşılık: veya kendi kendini öldürmek isteyen biri? olabilir dedi. Ben “hayır olmaz” dedim. Kız da “Ben öyleyse kendimde denemek isterim! Dedi. Kız nihayet seçtikleri bir kılıca bazı şeyler konuşarak boynunu uzattı. Cellat kılıçla vurunca kızın başını gövdesinden ayırdı. Gafletimden uyandığımda onun benden daha zeki davrandığını ve başına gelen şeylerden sonra yaşamaktan nefret ettiğini anlamıştım. Babasına vermek istediği dersi bana da vermişti. Babası ise kendini kızının üstüne atıveriyor; başından geçen olayın büyüklüğüne karşın ölümü seçen kızının durumuna gıpta ederken bir yandan da üzüntüsünden kızının yere dökülen kanının içinde çırpınıp duruyordu.

s.1486

Benû Vâruseyfân, Berberilerden bir kabiledir. Harbe hazırlık yapmak istediklerinde “şamârîkh” (onların dilinde bunlar şeytanlardır) lere siyah inek kurban ederler. Bu sırada da şöyle derler: Bu şamârîkh için bir adaktır. Bu günün gecesinde yem ve yemek dolu kaplarının ağzını açık tutarlar ve hiçbirinin kapağı ve örtüsü olmaz. Yine bu sırada “Bu yem ve yemek şamârîkh içindir” derler. Savaşa çıktıklarında kasırgalar çıkana kadar beklerlerken de şöyle derler:” Efendileriniz olan şamârîkhler sizi feda etmeye geldiler!” Böyle bir anlam yükleyerek zafer kazanacaklarına inanırlar. Dediklerine göre asla yanılmadıkları gibi toplumları da açık bir şekilde böyle olduğuna inanırlar. Onlar bir misafire ikramda bulunduklarında bu ikramdan şamârîkha da ayırırken şamârîkhin de bundan yiyeceğine inanırlar. Bu sırada bu yemeğin üzerine Allah’ın adının anılmasına da engel olurlar.

3.87. Endülüs Şehirleri, Şehirlerin Özellikleri ve Yine Bu Şehirler Arasında Ünlü Olanlar

s.1487

Endülüs'ün antik dönemdeki isminin İberia olduğu ve adını Ebera vadisinden aldığı söylenmiştir. Daha sonra Beytâ vadisinden Bâtiga ismiyle isimlendirilmiştir. Beytâ Kurtuba'da bir nehirdir. Daha sonra da antik dönemde buraya hükmeden İşban adındaki bir kraldan dolayı da İşbâniyya olarak isimlendirilmiştir. Eşbân olarak isimlendirilmesinin nedeninin, Eşbân'ın antik dönemde zamanda nehir yatağı ve yakın yerlerinde yerleşmesi olduğu da söylenmiştir. Bir grup da buranın gerçek isminin Bûşeyrâ'dan alıntı olarak İşbâniyye olduğunu söylemiştir. Bûşeyrâ da el-Ahmar olarak bilinen yıldızdır. Bundan sonra da ileride konusunda geleceği üzere burada oturan el-Andalişlerin ismiyle Endülüs diye isimlendirilmiştir.

s.1488

Önceki insanlar Endülüs'ün adını farklı ifadeler/kelimeler ile dile getirmişlerdir. Kosntantin altı (6) sınır çizerek bu sınırlardan meydana gelen ilk bölümü Nerbûne şehrinden başlatmıştır. Nerbûne ise Ğâlîş veya Ğâlîşuya ile Endülüs arasında sınırdır. Buraya çevredeki yedi (7) şehir olan Battareş, Talyûşe, Magalone, Nomşo ve Gargaşone'yi de katmıştır. İşte bu Gargaşone'de onların en büyük kiliseleri/katedralleri olan Saint Maria Gracia kilisesi vardır. Kilisenin içinde de gümüşten yedi (7) sütun vardır. Bu kilisenin bayram gününde yabancılar buraya çok uzaklardan gelirler. Gargaşone ile Berşelone arasında yirmi beş (25) günlük yürüyüş mesafesi vardır.

s.1489

İkinci bölümü ise Berâgira'dan başlamıştır. Burası Culeygiyya ve Şeltaniyye bölgesi toprağıdır. Yine burası İbn-î Gomez'in bölgesidir.çevresiyle birlikte burayı on iki (12) şehre ayırmış bölmüştür. Bunlar Portugal, Tozi, Euria, Lekke, Britania, Aştirigia ve Santa Yakua şehirleridir. Burada "Altın Kilisesi" vardır. Kilisenin yortu-bayram gününde Fransa, Roma ve bütün Avrupa bölgesinden insanlar gelirler. Ek olarak İria, Bataga ve Şare şehirleri de vardır.

s.1490

Üçüncü bölgeyi de Tarkana şehrinden başlatmış ve buraya Saragosta/Zaragoza, Aşega, Lorida, Tartuşa ve Tutayla ile İbn-î Şanca'nın bölgesine bağlı olan bütün yerleri Belyariş bölgesi Berşelûne/Barselona, Granada, Anabariş, Benbelona, Eoka, Galharra, Tarşune ve Amaye'yi de katmıştır.

s.1491

Dördüncü bölgeyi de yirmi (20) şehre ayırmıştır. Bölgenin başkenti Tuluytula'dır. Bu bölgeye Aoryat, Şekûbiyye, Arkîbika, Vadi'l-Hicara şehri Şekonsa, Ukşûme, Belenciye/Valensiya, Belâzia, Oryola/Oriola, Âleş, Şadibe, Dâniye, Beyâsa, Kastolona, (Mentişe, Vadi Aş) Besta ve Areş şehirlerini katmıştır. Areş diğer adıyla Beccânedir.

s.1492

Beşinci bölge olarak da başkenti Marida olan bölgeyi belirlemiştir. Bu bölgeye de on iki (12) şehri katmıştır. Bunlar; Bâce, Akşannbe/Syani Süveytile şehri Yabira, Şentara, Şentereyn, el-Üşbûne, Kalenberiyeye, Guriyye, Şelemenka ve Samûra'dır. Samûra Saint Yakub/Jakab'un hatırasına kurulmuş bir şehirdir.

s.1493

Altıncı bölgeyi başkenti İşbiliyye şehri olan bölge olarak belirlemiştir. Bu bölgeye Leble, Kurtuba, Karmûne, Maron, Merşâne, el-Cezîre, Takarna, Rich, Üşbûne, İstece, Kabara ve Kabaranın Beccâneye bağlı yerleri İlbira, Gian, Muntişe, (Bîra ve Argona), Melkona, Ebede ve Beyasa'yı katmıştır.

s.1494

Endülüs bölgesi üçgen şeklindedir. Bir köşesi güneybatıdaki İfrikiye Dağı'nın tam karşısında olan ve içinde Kadis heykelinin de bulunduğu Adelonya diye bilinen yerdir. Şam'a gidenler buradan Endülüs'ün kible istikametine yönelerek Akdeniz'e açılırlar. İkinci köşe ise Endülüs'ün doğusunda Merbûne şehri ile Brazil şehrinin arasında Mayorka adasıyla Minorka adasının tam karşısında ve Atlas Okyanusu ile Orta Şam Denizine mücavir bir yerde olup aralarında "el-Ebvâh" diye bilinen girinti vardır. Bu girinti Endülüs anakarasında Fransa'ya doğru bir girintidir. İki deniz arasındaki mesafesi iki gündür. Brazil şehrinin karşısında Atlas Okyanusu kıyısında Nerbûne şehri vardır. Üçüncü köşe ise denizin iç taraflardan batıya doğru kıvrıldığı yerdeki kıyıya ulaşan dağdaki deniz feneri kulesinin olduğu yerdir. Bu dağda yine

Kadis Heykeline benzer oldukça yüksek bir heykel vardır. Burası Britania beldesine giden bir beldedir. Avraşiyuş/Eurosus şöyle demiştir: “ İçinde heykelin bulunduğu belde Barağaşıya’dır. Aynı zamanda bu heykel Culeygıyya toprağının bitimidir.

s.1495

Endülüs’ün iç kesiminden itibaren barısı Atlas Okyanusu kıblesi de Tiran Denizi olarak da bilinen Şam Denizidir. Tiran’ın anlamı ise “yerküreyi bölen ya da yaran”dır. Doğusunda ve iç tarafa doğru az saparken Ebera Nehri ile birlikte Saint veya Santa Maria beldesine doğru ilerleyen el-Beşkeneş beldesi vardır. Batlamyus’un dediğine göre Kleopatra, Fransa ve Endülüs arasındaki önünü kaplayan dağ engelinde demir ateş ve sirke ya da şarap kullanarak bir yol açmıştır. Onun bunu yapmış olması ilginç olaylardan biridir.

3.88. Endülüs’ün Fazileti ve Hakkında İlginç Bilgiler

s.1496

Endülüs zerâfeti ve havasıyla Şam’a benzer oturluğunda ve itidalinde Yemen gibidir. Koku ve kokunun güzelliğinde Hind’e benzer. Tercihlerinin büyüklüğünde Ahvaz gibidir. Maden yatakları bakımından Çin gibi zengindir. Kıyılarının zenginliği Aden’e benzer. Endülüs’te antik Yunan dönemine ait çokça devâsâ eserler vardır. Hikmet ehli olup felsefeyi sırtlananlardır. Krallarından birisi Endülüs’te çok eser bırakan Hirakleş/Heraklîs’tır. Kâdis adasında heykel (sınıfından) eserler vardır. Culeygıyya heykeli (de onun eseridir.) Bir diğeri de benzersiz Tarkûne şehrinde.

3.89. Endülüs’ün Dağları

s.1497

Endülüs bölgesinde büyüklüğüyle ünlü dağlar vardır. Onlardan biri Elbira ya da Albert Dağı olup karlı bir dağdır. Akdeniz’e bitişiktir. Riah Dağı’yla yan yana ve denizdeki adaya yapışıktır. Sakinlerinin anlattığına göre onlar dağa düşen karı yazlı kışlı görürlermiş. Bu dağ Endülüs bölgelerinin birçoğundan görülür. Deniz yoluyla Berberi bölgesine geçen kimselerde görürler. Bu dağda ilginç meyve çeşitleri vardır. Dağa bitişik köylerde en iyi kalite ipek ve Fuyyum keteninden daha tercihe şayan keten bulunur.

s.1498

Bu dağlardan biri de Albert Dağı'dır. İslam bölgeleriyle Ğaliş bölgesinin arasını keser. Başlangıcı kible tarafındaki deniz orta denizden itibaren olup Tartûşa'ya komşudur. Sonu ise Üşbûne ile Culeygıyya arasında kalan denize dayanır. Bunlardan bir diğere dağ ise Fransa bölgeleri ile Sagalibe bölgelerinin arasını kesen dağdır.

s.1499

el-Beşarah bölgesindeki Dellâye taraflarında yetişen üdünaduca kokusunun güzelliğinde üdihindi yaklaşılamaz bile. Budan el-Meriye'nin sahibi Hayran es-Sakalibi'ye de gönderilmiştir. Bu bitki bir kök olup yetiştiğı yer ise oradaki/Dellaye'deki taşlıkların arasındır. Akşenbe'deki Cennet dağı olarak bilinen dağda bu bitkiden çoktur. Ateşe sunulduğunda bu çubuklardan koku yayılır. Şahzune Denizinde anberlerin en iyisi olan el-Arabiyyul-verdi anberi bulunmaktadır. el-Mentelon Dağı'nda bulunan mahlebin dengi yoktur. Ahmed b. Muhammed b. Musa er-Râzî dedi ki: Endülüs tulumlardaki kokular dalın da ve bunların en güzel olanlarında önde gelir. Yerde biten herşey Hind'de ve Endülüs'te de bitmektedir.

s.1500

el-İlbira'daki bir dağda yetişen sümbül çeşidinin kokusu en iyi olanıdır. el-Mentelon dolaylarında ilginç bir barbaris çeşidi vardır. Anda Dağında bulunan gust veya kust kök tadındaki kekresi en iyi ve leziz olanıdır. Yine burada adı Gust Dağı olan bir dağ da vardır. Bu dağ Kaşitaro Kalesi ve Mariç arasındadır. Çantiyane ise bütün dünyaya Endülüs'ten götürülür

s.1501

Sütayn adasında altı üstü zamk gibi kıvamlı kaymak üretilir. Kale dağlarında şahane mürsafi bulunur. Dünyanın en iyi kehribarı Şezûne'dedir. Bu kehribarın bir dirhemi dışarıdan getirilenin birkaç dirhemine denktir. En iyi kırmızı boya Endülüs kırmızısıdır. Çoğunlukla İşbiliyye, Leble, Şezûne ve Belensiye taraflarında bulunur. Endülüs'ten de uzaklara götürülen Tedmir bölgesindeki Levraka'da iyi kalite azorit taşı bulunur. Bazen başka bölgelerde de bu taştan bulunabilmektedir. Kurtuba'ya bağılı Menton Kalesi yakınlarındaki Şüceyrân Dağı'nda billur madeni vardır. Bu dağ Kabara'ya yakındır. el-Bicâdî taşı ise Üşbûne şehri dolaylarındaki bir dağda bulunur ve gece lamba gibi parlar. Kırmızı yakut da Malaga'ya bağılı Mont Mayor Kalesi

dolaylarında bulunur. Ancak bunlar çok ince olup küçüklüğünden dolayı işlenememektedir. Beccâne şehri dolaylarında Naşir köyü yakınındaki bir hendekte ise kırmızı yakuta benzer ateşe dayanıklı güzel renkli sünî gibi duran ve çeşitli şekilleri olan bir taş çeşidi de bulunmaktadır.

s.1502

Demiri çeken mıknatıs taşı da Tedmir vilayetindeki Sanhaceliler diye bilinen mevkide bulunmaktadır. Ceylan taşından Kurtuba Dağı'nda bol bulunur. Bu taş kanı incelttiği gibi tezhipte de kullanılır. Yahudi taşı ise el-Bont Kalesi dolaylarında vardır. Bu taş karın sancısına en faydalı şeydir. Antande dağlarındaki altın renkli Marağıšta taşının eşi benzer başka yerlerde olmadığı gibi kıymeti dolayısıyla uzak ufuklara Endülüs'ten götürülür. Endülüs'te magnezyum boldur. Pudra taşı da boldur. Berşelûne şehri dolaylarında inci bulunur. Yalnız bunlar mat renklidirler. Mercan ise Endülüs Denizinden çıkarılır. el-Meriyye'ye bağlı İlbira denizinin kıyısında bulunan mercandan bir ayda en az seksen (80) kantar çıkarılmaktadır. Larida Nehri'ndeki altın madeninden bol altın toplandığı gibi Üşbûne kıyısından da toplanmaktadır.

s.1503

Endülüs'te Beccâne kaplıcasının bulunduğu dağlarda ve Tedmir vilayetinde çokça gümüş madenler bulunur. Kurtuba'ya bağlı Kortiş bölgesinde değerli bir gümüş madeni vardır. Akşonbe'deki madenden elde edilen kalay gümüşü andırmasıyla benzersizdir. Lion ve Fransa dolaylarında da kalay madenleri bulunmaktadır. el-Berâni Dağı'ndan çıkarılan civa buradan uzak bölgelere götürülmektedir. Endülüs'te sarı ve kırmızı kükürt madenleri boldur. İlbira sahilinde bulunan Batarne köyünde değerli çinko madenleri vardır. Bu çinko bakır imalatında kullanılan çinkoların en saf ve dayanıklı olanıdır. Kurtuba dağlarından çıkarılan çinko Batarne'den çıkarılan çinko gibi değildir. İsfahani'ye benzer sürme taşı antimon madeni Tartûse şehri dolaylarında olup bütün çevreye buradan götürülür. Şap, demir, bakır ve kurşun madenleri aslında sayılanlardan daha çoktur.

s.1504

Endülüs etrafını doğudan ve kuzeyden ehli küfrün çevrelediği bir cihad yurdu ve serhad boyudur. Rivayet edildiğine göre Osman b. Affan (r.a) Endülüs'ü fethetme görevlendirilen kişiye şöyle yazmıştır: “ Emme ba'd/İmdi! Konstantiniyye Endülüs'ten önce fethedilmiş bulunmaktadır. Sizler orayı fethetmek istediğimde ise

Konstantiniyye’yi fethedenlerin ecrine ve mükafatına ortak olacaksınız!...” Ka’bu’l-Ahbâr’ın da şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Kavimler denizi geçerek ve Endülüs’ü fethedecekler. Bunlar kıyamet günü nurlarıyla/nurlarından tanınacaklar!...”

s.1505

Endülüs’e Resûlullah (s.a.v.)’in ashabından biri giriş gelmişti ve Abdulmelik b. Habibi’de şöyle demişti: “ İsmi el-Müneyzir el-İfrîkî İdlive onun el-Müneyzir’in rivayet ettiği/bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) şöyle demiştir: Kim; “Rab olarak Allah’ı seçtim” duasını sonuna kadar söylerse onu elinden tutarak cennete sokacağını umuyorum.” Yine Endülüs’e tabiinden olan Haneş b. Abdullah b. Amr b. Hanzala b.Nehr b. Gınam b. Salebe b. Samir en-Nesâî de girmiş olup künyesi Ebu Râşid’dir. Ebu Râşid Sanâlı olup Şam Sanâsındandır ve mukarrebinden sayılmaktadır. Onun adının Haneş b. Ali olduğu da söylenmiştir. Doğrusu ise Haneş b. Abdullah şeklinde olmalıdır. Bu kişi Saragosta’daki büyük camiye kuran kişidir. Ali (r.a) Rakka’da iken oda yanındaydı. Ali (r.a) öldürülünce de Mısır’a geçti. Mihrabının yeri ve mezarının Saragosta’daki yeri bilinmektedir. O tabiilerden Endülüs’e ulaşan bir diğeri de künyesi Ebû Musa olan Ali b. Rabbâh el-Lahmi el-Basrî’dir. Bu kişi, Ebu Hureyre, Amr b-el-As ve Alkame b. Âmir ile karşılaşmış ve bunlardan hadis rivayet etmiştir. Onunda Saragosta’daki mezarının yeri bilinmektedir. Havye b. Recâ et-Temimî Ebu Abdurrahman b. Abdullah b. Yezid el- Cebel’i el- Ensârî, İyâz b. Ukbe el-Fihri ile Bekrî ve de Lahmi de denilen Musa b. Nusayr b. Abdurrahman b. Yezid de Endülüs’e gelenlerdendirler. Denildiğine göre Nusayr ve Hamdan adındaki Osman (r.a.) ın iki azatlısı aynu’t-Temr esirlerindenmiş. Nusayr’ı Ebu’l Âs b. el- Ümeyye’nin azatlısı olan Sabih azad etmiştir. Henüz tercüme edilmemiş arşiv kitaplarında geçtiğine göre Halid b. Velid, Nusayr’da Aynu’t-Temr mevkisinde karşılaştıklarında onların artık ellerinde rehin olduklarını ve bunun onların Bekr b. Vâîl’den oldukları için böyle olduğunu ileri sürmüş, neticede Nusayr ise Abdulaziz b. Mervan’a hizmetçi olarak gitmiş ve daha sonra Abdulaziz de Nusayr’ın azat etmiştir. Bundan dolayı onunla ilgili bilgiler birbirine karıştırılır.

s.1506

H.83 yılında el-Velid İfrikiye’yi Musa’ya bağladı. Musa ise h.19 yılında Ömer (r.a.) ın halifeliği döneminde doğmuştur. Muaviye, Nusayr Ebu Musa’yı kendisine muhafız yapmıştı. Ancak o Muaviye ile birlikte Ali (r.a.) a karşı

savaşmamıştı. Bunun üzerine Muaviye ona: “Benimle birlikte Ali’ye saldırmaktan seni alıkoyan nedir? Elimi niye sana da uzatmamı istiyorsun?” deyince o da: “ Küfür de sana teşekkür etmem için imkan oluşturma! Çünkü o, şükretmek için senden daha önceliklidir” demiş; Muaviye de (yine) ona: “O kim?” deyince, o da “Allah Teâlâ” demişti.

s.1507

Akşonbe’den başlayarak Müslümanların Endülüs’te sahip oldukları topraklar Aşega şehrine kadar uzunluğuna (300) fersahtır. Kartagenatü’l-Halefâ’dan el-Fermeyn’e kadar genişliğine 30 fersahtır.

3.90. Kurtuba Şehri

s.1508

Denildiğine göre Kartaca, Gat dilinde “za” harfiyle söylenir ve anlamı da onların dilinde “farklı kalpler” ya da “değişik kalpler” dir. Yine denildiğine göre: “Bir diğer anlam da Kurtuba “orada otur-yerleş”tir. Kurtuba evlerinin toplamda uzunluğu ise 30.000 kulaçtır. Şehrin birçok kapıları olup bunlardan el-Kantara kapısı şehrin kıblesidir. Bu kapıdan nehir köprü kullanılarak geçilir. el-Bâbu’l-Cedid/Yeni kapı ise şehrin doğusundadır. Bâbu Amir/Amir kapısı da şehrin batısı ile iç tarafı arasındadır vb. Kurtuba şehrinin sarayı şehrin batısında olup sulara batı ve kible tarafından bitişir. Camisi ise doğu tarafından sarayıyla karşı karşıyadır. İkisinin arası kemer altı yol ile birbirine bağlanmış olup cami ile saray arasındaki büyük yoldan insanlar geçerek Babu’l-Kantara’ya ulaşırlar. Tuğla duvarların üzerindeki çardakların caminin kıblesinden itibaren iç taraftaki ek bölüme kadar olan uzunluğu iki yüz yirmi beş (225) kulaçtır. Ek bölümden önceki doğudan batıya kadar olan yerin genişliği ise yüz otuz (130) kulaçtır. Sonra buraya el-Hakem kible tarafından yüz beş (105) kulaç daha uzatmıştır. Böylelikle uzunluğu üç yüz otuz kulaç (330) a tamamlanmıştır. Muhammed b. Ebi Amir de Hişam b. el-Hakem’in emriyle burasını doğu tarafından genişletir iken seksen (80) kulaç daha genişletmiş ve böylelikle genişlik iki yüz (otuz kulaça) tamamlanmıştır.

s.1509

On bir adet taş döşeli avlusu vardır sarayın. Bunlardan en ortadakinin genişliği on altı (16) kulaçtır. Onu takip eden iki avlunun genişliği doğudan batıya doğru on dört (14) kulaçtır. Geriye kalan altı adet avludan her birinin genişliği de on

bir (11) kulaçtır. İbn Ebi Amir bunlara sekiz avlu daha eklemiş olup bu avluların her birinin genişliği on (10) kulaçtır. Doğudan batıya meydanın genişliği ise yüz yirmi sekiz (128) kulaçtır. Kiblede iç tarafa doğru olan genişliği ise yüz beş (105) kulaçtır. Meydanın üzerindeki yuvarlak çardakların genişliği on (10) kulaçtır. Toplamda çardakların genişliği ise 33.150 (otuz üç bin yüz elli) kulaçtır

s.1510

Sarayın kapılarının sayısı dokuz olup bunlardan üç tanesi batı doğu ve iç tarafta olmak üzere meydanda bunlardan ikisi batı ikisi de doğuda olmak üzere dört tanesi de avlulardadır. Kadınlara ayrılan çardaklarda ise iki kapı vardır. Saraydaki mermer silindirik şeklindeki sütunların toplam sayısı 1293'tür. Caminin örtülü kısımlarındaki kubbeler altın işlemler olduğu gibi mihrabın duvarı ve çevresi mozaik üzerine altın işlemelidir. Kapalı kısmın kandilleri de som gümüşten dir. Abdurrahman b. Muhammed'in yaptırdığı ve müezzinlerin içinde dizili/oturduğu ana ibadet yerinin açık kubbesinin en üst noktasına kadar olan yüksekliği yetmiş üç kulaçtır. Bu kubbenin tepesinde altın ve gümüşten elmalar bulunduğu gibi müezzinlerin oturduğu yere kadar olan yüksekliği ise elli dört kulaçtır. Caminin duvarlarından her birinin yerden yüksekliği on sekiz kulaçtır. Sayıldığına ve kaydedildiğine göre Kurtuba'daki mescitlerin sayısı dört yüz doksandır.

s.1511

Kurtuba'da birçok bölge ve güzel şehirler vardır. el-Hakim b. Hişam döneminde kuleler, hayvanlar ve başka mallar üzerinden alınan vergiler yıllık yüz yirmi bin dinar idi. Buğday hasılatından midye/ölçeği olarak alınan ise dört bin altı yüz kırk yedi midyedir. Arpadan ise kırk yedi bin midyedir.

s.1512

Müellif şöyle dedi: Hicri 400 yılının başında ortaya çıkıp bu vakte kadar ki şu anda h. 460'tayız süren fitnenin ardından bu beldelerin yapıları tamir edildi ve yine bu beldelerin vergileri değişti. Bu beldelerin çoğunun durumu içinde oturanların gayretine mahkum oldu. Allah'ın hükmü işte böylecedir. O, her yeniliğin içinde bir sınava tabi tutar. Ve Allah her halkın elindekini çekip alır ve yeryüzünü ve üzerindeki kilerini başkalarına devreder. O hayrî'l-Vârisîn/Bâki ve dâimi olandır.

3.91.İşbiliyye Şehri

s.1513

Kadim bir şehirdir. Latin dilbilimcilerinin görüşüne göre şehrin isminin aslı İşbâl olup anlamı “düzlükteki şehir” dir. Denildiğine göre şehri kuran Kayser Julius’tur. Kayser ünvanını alan ilk kişi de odur. Julius’un şehri buraya kurmasına gelince.... Julius, Endülüs’e girdiğinde ve şehrin kurulu olduğu yere vardığında alanın verimliliği toprağın güzelliği ve “eş-Şark” dağı diye bilinen dağ çok hoşuna gitti. Büyük nehrin kenarında bir yeri tespit ederek burada şehri kurdu. Etrafını da sert kayalardan surlarla çevirdi. Şehrin ortasına da “iki kardeş” olarak bilinen iki ilgi çekici ve sağlam yapılı kasaba bina etti. Burayı da Endülüs’teki üslerinin merkezi yaptı. Şehre de hem kendisinin isminden hem de Roma isimlerinden bir isim türeterek Julius ismini bir Romalı şehir ismi olarak koydu. Bu vakitten sonra da İşbiliyye hep yabancı komutanların elinde büyüdü. Geçmişte burayı yönetenlerin bir çoğu Romalı olmuş ve şehir Romalı bir şehir olagelmiştir. İbn-i Vazzâh’ın rivayet ettiğine göre Yahya b. Zekerriyya (a.s.) ı öldüren kadın İşbiliyye’nin Tâligah köyündenmiş. Bir başka söylenceye göre de İşbiliyye’yi ilk kurup başlatan Kayser Aktabianus imiş.

s. 1514

İşbiliyye şehri, batısındaki bir şehri de içine almıştır. Bazı haberlerde geçtiğine göre İşbân b. Taytaş; Topil b. Yafes b. Nuh (a.s.)’ın soyundanmış. Yine denildiğine göre İspanyol krallarından biri tek başına dünyanın çoğunu elinde bulunduruyormuş ve bu kral İşbiliyye’den çıkmış. Bu adam sıkı yönetimli, hakkında pek iyi konuşulmayan ve ülkesinin her tarafında otoriter olan biriymiş. Endülüs bölgelerini eline geçirip de en uzak şehirler bile buyruğuna girince bir gemiye binerek İşbiliyye’den İliâ’ya yola çıkmış İliâ’yı aldıktan sonra yerle bir etmiş ve içindeki Yahudilerden yüz binini öldürürken yüz binini esir almış ve yüz binini de farklı bölgelere sürmüştür. İliâ’nın mermerlerini de İşbiliyye, Marida ve Bâce’ye nakletmiştir. Julius, Tuleytulo’da kurulan sofranın sahibi, Marida’da bulunan taşın sahibi ve yine Endülüs’ün fethi esnasındaki olaylar arasında sayılan Marida’daki nadide cevher/mücevherin sahibidir. O, Buhtunnasr’la birlikte ilk yapıdaki Beytü’l-Makdis’î yıkmaya gelmiş yine daha sonraları da Kayser Beşbeşyan (us) ve Adrian (us)’la da Beytü’l-Makdis’î yerle bir eden kişidir. Onun İşbiliyye’nin Tâligah

köyünden olduğu da söylenir. Devletin kuruluşunun yirminci yılında İliâ şehrinin yapısını iyice sağlamlaştırmıştır. Yönetime gelen yabancı komutanlar, Endülüs şehirlerinden dört tanesini aralarında değişikli/rotasyonlu yönetiyorlardı. İşbiliyye, Marida, Tuleytula ve Kurtuba ve zamanlarını hep buralarda bulunarak geçiriyorlardı.

s.1515

İşbiliyye'nin surunu el-İmâm Abdurrahman b. el-Hakem, Mecusilerin burayı işgalinden sonra sağlam bir şekilde taşla yaptırmıştır. Cami de yine onun yaptırdığı binalardandır. Bu yapı ilginç olduğu kadar yüksek binalardan biridir de. Ana ibadet bölümünde üstün bir sanatkarlık ve değişik bir işçilik olup köşeleri en tepeye kadar üst üste konulan sütunlarla yapılmıştır. Her köşede üç sütun vardır. 301 yılının Muharrem ayında Abdurrahman b. İbrahim b. Haccâc ölünce şehir halkı Ahmet b. Mesleme'yi başa getirmiştir. Şiddetli ve kahraman biri olan b. Mesleme inatçılığı sonucunda ülkede ihtilaf kargaşalar çıkarınca Abdurrahman b. Muhammed h. 301 yılının Cumâdalûlâ ayının beşinde pazartesi günü İşbiliyye'yi fethedinceye kadar b. Mesleme'nin devamlı üzerine komutan üstüne komutan saldı. Şehre de İbnu's-Suleym diye bilinen Said b. el-Münzir'i vali tayin etti. Şehrin surlarını yıkarken yükseklerini de alçalttı. Darü'l-İmaret olarak bilinen eski sarayı inşa etti. Yalçın burçlar ve yüksek kayalardan yapılma surla etrafını da çevirdi. Bu saray bugün de ilk halindeki gibidir. Şehrin surlarını da fitne döneminde topraktan yaptırmıştır. Şehir surunun kapılarından biri de batıdaki Ebu'l-Âs kapısı olup bu kapıdan doğuya çıkış yapılır. Hümeide kapısı da batıda olup kabristanın tam karşısındadır. Karmüne kapısı ise doğudadır. eş-Şeref dağı İşbiliyye'ye tepeden bakar. Bu dağ yüksek doruklu toprağı değerli ve devamlı yeşil olup fersahlarca uzunlukta ve genişliktedir. Hâlâ da sık zeytinlikleri ve birbirine girmiş dallarıyla dolu ağaçların olduğu bu doruktan Güneş doğmaya devam ediyor. Şehrin güzel köyleri, birçok yerleşim yerleri ve yüksek kaleleri vardır. İşbiliyye'de antik eserler boldur. Bu antik eserlerin boyutuna işaret eden dev silindir sütunları hâlâ durmaktadır. İşbiliyye'de Hıms askerlerinin üsleri vardır. Bunların sancakları Dimeşk ordusunun sancağından sonra olup sağda bulunur.

s.1517

İşbiliyye'de çeşitli bölgeler vardır. Şehir bölgesi, Eliye bölgesi es-Sehl bölgesi, eş-Şuara bölgesi, el-Basal bölgesi, Taligah bölgesi, eş-Şeref bölgesi, el-Vâdî

bölgesi, Taşâne bölgesi, el-Fahs bölgesi, Kartaşane bölgesi ve el-Manastır bölgesi. Şehrin vergi gelirleri el-Emir el-Hakem b. Hişam döneminde otuz bin yüz dinara ulaşmıştır. Tâligah bölgesinde mermerden bir kadın heykeli ya da büstü bulunmuş olup yanında bulunan bebeğe de yılan saldırıyormuş gibidir. Avamdan insanların hayran kaldığı bazı hamamlara yerleştirilen bu türlü eserlerden daha güzeli sanatkârane olanı ne duyulmuş ve ne de görülmüştür.

3.92.Cezire

s.1518

el-Cezire şehri farklı bölgeleri olan yüksek bir tepenin üzerinde ve deniz kıyısındadır. el-Cezire şehrinin vergi gelirleri altı yüz on sekiz dinardır. Muhammed b. Vazzâh şöyle dedi: Züheyr b. Abbâd el-Kulâî, Vekî b. Cerrah el-Kûfî'nin amcası oğlundan rivayetinde o şöyle dedi: Onunla Mısır'da ve ikinci seyahatimde de Şam'da karşılaştım. Ondan birçok alimin ilim öğrendiği sabittir. Dedi ki: el-Cezire halkı Endülüs yöresindendirler. Onlar Musa ve Hızır'ı (a.s.) ağırlamak/misafir etmekten kaçınanlardır. Hızır duvarı burada yapmış, gemiyi de burada delmiş ve Allah'u Tealanın kitabı azizinde buyurduğu "bütün gemilere el koyup gasbeden" el-Celendî de burada Müslüman olmuştur.

3.93.Marida ve Batalyos

s.1519

Marida Kurtuba'nın iç tarafında olup hafif batıya doğru kıvrılır. İlk sıralar burası kralların oturduğu bir şehirdir. Bundan dolayı da uzaklardan kemer ve kanallarla getirilen suları ve antik eserleri boldur. Şehrin etrafı genişliği on iki kulaç yüksekliği de on sekiz kulaç olan surlarla çevrilmiştir. Kapısında da su anlamda bir yazı vardır: " İlia halkının kurtuluşu şehre on beş (15) kulaçlık sur yapmaktadır!"... Marida'nın kaleleri ve farklı yöreleri vardır. Bunlardan Medellin, Mûreş ya da Moritech kalesi, (Ümmü Gazâle ve el-Erş kalesi), Ümmü Cafer kalesi, el-Cezire kalesi, el-Cenah kalesi, Ebû Hassên kayası olarak bilinen es-Sahra kalesi, el-Gırşân kalesi, kartalların bile ulaşamayacağı kadar gayet yüksek olan Saint Agroc kalesi ve çokça sayabileceğimiz başkaca kaleler...

s.1520

Batalyos ise yeni şehir yapılmıştır. Şehri; el-Cüleygî diye bilinen Abdurrahman b. Mervan, el-Emir Muhammed onu el-Haneş kalesinden sürüp de oda

Cüleygıyya kalelerinden olan Marnit kalesine sığındıktan sonra Batalyos'ta oturması şartıyla anlaşma yaptıklarında ve burayı yurt edindiğinde Emir Muhammed'in izniyle kurmuştur. O sırada burası boşmuş. Burayı kendisi ve beraberindekiler için kurmuş. Mülkü kuvvetlenince de Emir Abdullah'a yazı yazarak, kendi kavmi olan Müvelledûn adına ve beldesi adına bir anlaşma yenileyerek burada yönetimi üstlenmek istemiş emir de ona bu hususta olumlu cevap vermiştir. Sonraları Abdurrahman, emire orada Batalyos'ta yıkanılacak ne bir hamamın olduğunu ve ne de emire dua edecek bir caminin olduğunu yazmış her ne kadar uygarlaştırmaya çalışsalar da Batalyos'un bunlar olmaksızın köy gibi kaldığını bildirmiş ardında da şehrin bünyesine katacağı cami ve hamamı yapacak işçileri kendisine göndermesini istemiş emir de ona arzu ettiği şekilde yanıt vermiştir. Batalyos'un bir çok yöreleri ve kaleleri vardır.

3.94. Tuleytula Şehri

s.1521

Tuleytula Latince Toladho'dur. Anlamı ise “burada oturanın rahatlık kaynağı” olup bununla şehrin korunaklı ve sarp olmasını kastederler. Tarih kitaplarında şöyle denilmektedir: “Harabe Tulaytula!... Kargaşa ve savaş üzerine kuruldu.... Müşriklerle anlaşma yaptıklarından dolayı onlar için ne bir çarşı ve ne de bir ev yapılmasına izin verildi. Buranın halkının elinden hep fesat yayıldı. Ve insanlar buralardan hep kaçır gider oldular.” Tulaytula Gotların başkenti ve kraliyet merkezi olagelmıştır. Düşmanlarına saldıracak olduklarında buradan harekete geçerler ve yine orduları da hep burada toplanır. Burası daha önce zikri/konusu geçen dört ana şehirden bir ve en eski olanıdır. Kayserler buraya binalar kurmuşlardır. Burası yeryüzünün bayındırlıkta önde gelen yedi bölgesi ikliminden beşincisidir. Burası aşağı Endülüs'ün son noktası olup uzak Endülüs konusu bundan sonra başlar. Şehrin kapısı Tareh Nehri'nin üzerinde kurulu olup nehrin üzerindeki köprüyü anlatmaya kimsenin gücü yetmez. Bu köprü İmam Ahmed zamanında harap olmuştur. Şehrin özelliklerinden biri de buğdayı olup seneler geçse de bozulmadığı ve güvelenmediği için sonrakilere miras olarak kalabilmektedir. Tulaytula'nın safranı ise meşhur olup uzak diyarlara götürülür. “Semavi” denilen zamkı da böyledir.

s.1522

Buraya Endülüs krallarından ilk yerleşen Lubian'dır. Lubian, Rakabel şehrini ilk kuran kişi olur Rakabel Tulaytula'nın gayet yakınındadır. Lubian buraya oğlunun adını vermiştir. Tulaytula'dan başka beldelere psikoposları vali olarak atamış ve yine bu piskoposlarla yapılan meşveret toplantısı da burada yapıldı. Kartagena, Tarrakone ve Culeygyya gibi seksen beldeye seksen adet piskopos Endülüs havzasında görev almaktaydı. O yönetime gelmezden önce gruplaşmalar vardı. Halkı yönetim görevini üstlenerek ihtilafların arkasını kesti ve insanların geneli de seçkinleri de onu çok sevdi. Katedralleri ve yüksek kuleleri diken de odur. El-Mardagah'daki kapısında kendisinin adı yazılı olan kiliseyi yaptıran da odur. Bu kilise İlbira yerleşimi ile Âş vadisi arasında kalır

3.95. Talbira

s.1523

Talbira Müslüman serhad boylarının en uzakta olanı ve müşrik topraklarına giriş yapılan kapılardan biridir. Târeh nehri üzerinde antik bir şehirdir.

3.96. Tutayle

s.1524

Hicri 400 yılından sonra ya da bu yılın başlarında Tutayla'da sakalı tamamıyla erkek sakalı gibi bir kadın varmış. Kadın insanların farklı işlerinde bulunan ve yapacakları yolculuklarda kendisi de yolculukta bulunan birisi olduğundan nahiye'nin kadısı ebelerden oluşan bir grup kadının görüntüsünü gördüklerinde kaçınmışlar ve bunu yapmaktan ikrah etmişlerken bir de bakmışlar ki karşılarındaki bir kadın değil mi!... bunun üzerine kadı da kadının sakalının kesilmesini kadın elbisesi giymesini ve yanında mahremi/helali olmadan yolculuğa çıkmamasını emretmiş. Tutayle'nin beldeleri semtleri ve yapıları vardır. Tursune vb. Eyyûb kalesi yeni bir yapıdır.

3.97. Barbaşter Şehri

s.1525

Barbaşter, Britania'nın beldelerinden biridir. Bir kısmı Müslümanların elindedir. Bir kısmı da bugün yabancıların elindedir. Barbaşter kalesi Târeh Nehri'nin kenarındadır. Barbaşter yerinin sarplığından dolayı serhad şehirleri arasında korunaklılığıyla ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

s.1526

Barbaşter'e kendi halkından kimi gruplar Galiçyalılar ve Rodhmanlar zaman zaman saldırmışlardır. O sırada başlarında reisleri el-Beytayn/Peateon olabilir vardı. Askerlerinden kırk bin süvariye. Şehri fethedinceye kadar kırk gün kuşattılar. Bu olay 456'da olmuştur. Şehirdeki erkeklerin hepsini öldürdükleri gibi Müslümanların çocuklarından ve kadınlarında da sayısız esir aldılar. Söylendiğine göre Müslüman bakire kızlardan ve yine bunların güzellerinden beş bin'ini cariye edinerek bunları Konstantiniyye kralına hediye ettiklerinde karşılığında da tarifsiz mal ve malzemeler almışlar. Daha sonra şehri serhad halkıyla/askeriyle birlikte Saragosta'nın sahibi Ahmed b. Süleyman b. Hud fethetmiştir. Bu sırada Endülüs liderlerinden anlaşmalı olduklarından yardım istemiş ve gayet kalabalık bir kuvvetle hücum ettiğinde de Allah buranın fethini ona nasip etmiştir. Savaşabilen erkekleri öldürmüş, kadınları ve çocukları esir almış bunlar arasından beş bin tanesini Saragosta'ya getirmiş; bin at, bin zırh, bir çok mal ve değerli elbiseler de getirmiştir. Buranın fethi 8 Cumâdalûla/Cemaziyelevvel h. 457 senesindedir. O günden beridir Ahmed b. Süleyman, el-Muktedir Billah olarak isimlendirilmiştir. Barbaşter'in de kaleleri vardır...

3.98. Berşelûne/Barselona Şehri

Barselona/Berşelûne, Endülüs'ün üçüncü kısmında olup deniz kenarında etrafı surlarla çevrili bir şehirdir. Buradaki Yahudilerin nüfusu neredeyse Hristiyanlarınkine denktir. Yahudilerin şehrin dışında bir banliyöleri vardır. Berşelûne'nin bugünkü hakimi Raymond b. Belenkır b. Barrill'dir. Bu adam Beytü'l-Makdis'e gitmek için h.440 yılında yola koyulmuş ve Nerbûne halkının önde gelenlerinden bir adamın evinde konaklamıştır. Adamın karısına aşık olmuş ve kadın da kendisine aşık olmuştur. Daha sonra Beytü'l-Makdis'e varana kadar da yoluna devam etmiştir. Seferinden geri döndüğünde ise tekrar Nerbûne'de olduğu bu evde yine misafir olmuş ama o kadından başka bir derdi de yokmuş aslında. Nihayet aralarındaki bu aşk iyice alevlenince kadınla anlaşarak bir kaçış planı yapmış ve böylece kadınla evlenecekmiş. Berşelûne'ye vardığında bu planı gerçekleştirmek için kadına bir Yahudi grup gönderir. Tartûşe sahibi de bu grubu nice sıkıntılarla Nerbûne'ye ulaştırır. Yahudiler kaçış planını uygulamazdan önce kadının kocasına

kadının aşkı ve bazı şeylerini hissettirirler. Kadının kocası kadını iyice tembihlerken bu tembihinin nedeni ise kadının kendi isteğiyle halkına yardımcı olmak istemesindendir. Sonunda Raymond kendi hanımından vazgeçerek Nerbûne'li kadınla evlenir. Birinci hanım rahib elbisesi giyer ve yanında ailesinden bir takım insanlarla Roma'ya doğru yola koyulur. Ve sonunda Roma'nın büyüğü ve dini otoritesi olan papa dedikleri adama ulaşır. Raymond'un yaptığını papaya şikayet eder ve sebepsiz yere kendisini terk ettiğini bildirir. Bunun da onların dininde helal olan bir şey olmadığını dolayısıyla bunu yapmasının caiz olmadığını bildirirken Nerbûne'li kadına aşkından dolayı Raymond'un böyle yaptığını ifade ederken bir takım şahitler de getirir. Papa da Berşelûne'nin sahibine kiliselere girmeyi yasaklamış ölününün defnedilmemesini ve bütün Hristiyanların ondan uzaklaşmasını emretmişti. Hakkında bu hükmün varlığı bilinen bir Hristiyan için yapılabilecek bir şey olmadığı gibi Hristiyan toprağında da yaşayamaz. Ancak Raymond mal dağıtıyor papaz ve pisikoposlardan nüfuzlu olanlarını papanın üzerine salarken de evlendiği hanımının soyunu araştırdığında bu hanımın aslında kocasına nazarası evlenilmesi haram kılınan yakınlarından biri olduğundan onu terk ettiğine şahadet etmelerini salık veriyor ve işte bu Nerbûne'li kadının da kocasıyla bunun için kaçtığını ve kadınla kocası aynı soyu taşıdığından kadının kocasıyla kalmaktan kaçındığına şahitlik etmelerini istiyordu. Ruhban grubu papaya ulaşınca başlarındaki pisikoposa muvafakatle bulundular. Sonunda papa onların isteğini kabul etti ve Raymond'un kiliselere girmesine ölününün defnedilmesine ve diğer kısıtlamaların kaldırılmasına müsaade etti.

3.99.Culleygiyya Şehri

s.1528

Öncekiler burayı dört kısma ayırmışlardır. Birinci kısım: batıyı takip ederek iç tarafa kıvrılan kısımdır. Sakinleri Culleygiyyalılar ve bölgelerine de Culleygiyya denir. Halk, Buragra şehri dolaylarında otururlar ki burası batının orta kesimidir. Buragra şehri Romalılardan kalma kadim/antik binaları olan bir şehirdir. Sütunları kraliyet konakları hep Marida şehrindeki binaların sağlamlığına ve surlar da ortaya konulan sanata benzer bir sanatla yapılmıştır. Bugün çoğunluğu yıkık ve boş olup Müslümanlar burayı yerle bir etmiş ve halkı da sürmüşlerdir.

s.1529

İkinci kısım Astoreş denilen yer olup ismini bölgenin bütün su ihtiyacını karşılayan ve Aştaro denilen vadiden alır. Üçüncü kısım ise Culleygıyya'nın batısı ile kıblesi arasında kalan bölge olup halkına el-Burtagâleş denilir. Dördüncü kısım ise Culleygıyya'nın doğusu ile kıblesi arasında yer alan ve Kastilya denilen yerdir. Kaştilya/Kastilya uzak ve yakın olarak ikiye ayrılır. Yakın olana bağlı kaleler Granon, el-Kasir, Bragaş ve Amâye'dir.

3.100. Hristiyan Kabilelerinden Sakalibeye'ye Kadar Olanları Hakkında Hasıl-ı Kelamdır.

s.1530

İbrahim dedi ki: Cullaygıy'ya yöresi düzlük olup çoğunluğu kumlu topraklar ve başlıca yiyecekleri mısır/darı ve akdardır. Başlıca içecekleri de elma şarabı ve "başaka" dır. Başaka'dan yapılan içkidir. Halkı gaddar ve aşağı ahlaklı/ahlaksız bir toplumdur. Hiç temizlenmedikleri gibi yılda da sadece bir veya iki defa soğuk su ile yıkanır. Üzerlerinde paramparça oluncaya kadar elbiselerini giyerler ve de yıkamazlar. İnanişlarına göre kir onları konum olarak yüceltir cisimlerini güzelleştirir ve bedenlerine de sağlık verirmiş. Bunların elbiseleri giyilen en dar elbiselerdendir. Elbiseleri yırtmaçlıdır ve öyle ki yırtmaçların arasından bedenlerinin çoğu gözükür. Kuvvetli ve sert insanlar olup düşmanla karşılaştıklarında kaçmayı bilmezler ölümü kaçmaya tercih ederler.

3.101.Efrenç /Fransa Bölgesi Bölgesi

s.1531

Beşinci bölgenin ortasındadır. Soğuğu şiddetli olduğundan havası oldukça yoğundur. Yazları havası mutedildir. İfreni diyarının meyveleri bol ve kar suyundan oluşan nehirleri de çoktur. Şehirlerinin surları sağlam yapılı ve evler de oturaklıdır. Son sınırlar Şam Denizi'dir. Diğer sınırları ise Atlas Okyanusu'na dayanır. Şam Denizi ülkenin kıblesinde olup, Atlas Okyanus'u ise iç tarafta kalır. Bölge Roma topraklarıyla kible tarafından Sakalibe bölgesiyle de iç taraftan bitişiktir. Bu iki nokta arasında da günler boyu yürüyüş mesafesinde sık ormanlık ağaçlıklar mevcuttur.

Yine doğudan Sakâlîbe topraklarına batıdan da el-Brşkenes'e ve "el-Emânîş" diye bilinen Biyort/Port topraklarına bitişir. Bunları dili İfrenclerin dilinden başkadır.

s.1532

Fransa şehirleri/ülkenin enine ve boyuna dolaşmak iki aylık yürüyüş mesafesi alırken yine kabilelerini de dolaşmak iki ayı alır. Sakâlîe bölgesi ile İfrenc bölgesinin arasını da içten doğuya doğru iki denize/Atlas ve Şam Denizi dik uzanan dağ böler. İfrenc toprakları kıbledeki Şam Denizi boyunca devam eder ve Roma yarım adası ve Lenguberziye bölgesine bitişirken Atlas Okyanusu'na dik uzanan dağ boyunca da devam eder. Sakâlîbe'de de Angaluş diye bilinen Mecusi topraklarına bitişir. İfrenc kılıçları Hinal kılıçlarından üstündür. Sakâlîbe toprağındaki bu bölgeden köleler getirilir. İfrenc /Fransa diyarında salgın hastalık ve âfet hemen hemen hiç görülmez. İfrenclere göre kocanın dışında erkeklerle zina kötü görülmez. Yöneticileri yahut önde gelen kişiler bu ayıbını yüzüne vururlar. Eşraf çocuklarını süt emdirmek için uzaklara sütanneye gönderdiklerinde çocuk akleden kadar ana-babasını bilmez. Artık akletmeye başladığında ise ebeveynine gönderilir ve çocuk anne-babasını efendileri gibi görürken kendisini de onlara karşı köle gibi görür. Memleketleri dirlik ve uyum içindedir. Öyle ki Garlah Gâmes/Carlohe Games denilen krallarından biri kendisi gibi kral olan Radihert denilen kralla İmam Abdullah devrinde çarpışmış ve birbirlerinin üzerine yürümüşler: Garleh ise Radibert'i öldürerek askerlerini esir almış ve dört yıl esir tutmuştur. Sonra krallıkları kendi elleriyle yok olmuş parçalanmış ve bölünmüş.

Anlattığına göre Musa b. Nusayr Endülüs'e sefer yaptığında (fethettiği yeri fethetmiş) geriye kalan İfrenc bölgelerini de yakarak fethetmek ve böylelikle Şam'daki insanlarla Avrupa'yı dolaşarak birleşmek istemiş. Böylelikle Endülüs halkı açılan yoldan doğuya gidip gelecekler ve bunu da deniz yolunu kullanmaksızın karadan yapabileceklermiş. Üstelik Musa İfrenc bölgesinde hayli iç taraflara kadar ilerleyerek büyük bir düzlük ve açık alandaki antik eserlerin olduğu bir yere kadar ulaşmış. Orada gemi direği gibi dikine duran devâsâ ve üzerine Arapça kazınarak yazılmış bir put görmüş. Yazı okunduğunda söyleymiş: "ey İsmâîl oğulları!... Artık sonuna vardınız! Geri dönün!..." Bundan dehşete kapılarak şöyle dedi: "Bunun

yazılmasının bir anlamı olmalı?...” Daha sonra da arkadaşlarıyla daha ileri gitme ya da geri dönme hususunda istişare ettiğinde ihtilaf ettiler. O da genelin görüşünü alarak insanlarla birlikte geri döndü. Birçok ülkeleri kontrolleri altına almış ve ulaşabilecekleri en uzak noktaya ulaşmışlardı.

3.102.Partanenon

s.1533

Partenon halkının dilinde kelimeler ağızdan adeta savrularak çıkar. Çirkin görünümlü olup kötü ahlaklıdırlar. İfrenç halkının yolunu kesen ve onları köleleştiren hırsızlardır bunlar. İfrençler/Franklar ise bunlardan birini ele geçirdiklerinde hemen asarlar. Taytaş yani Titus, Beytu’l-Makdis’e sefere çıkarken Şam ordusu için Partenonlular, Cilligiyyalılar ve Bişkeneslerden adam toplamıştır.

SONUÇ

Ortaçağ dönemi ile ilgili coğrafya eserleri, özellikle tarihçiler için ilk elden kaynaklar arasında olması sebebi ile önem arz etmektedir. Bu kaynakların içinde farklı alanlara dair bilgiler içermesi ve çoğu bizzat yazarı tarafından doğrulanması sebebi ile önemleri artırmaktadır. Ortaçağ tarihi ile ilgili yapılan araştırmaların bir ayağını da bu çalışmalar oluşturmaktadır. Üzerinde çalışma yaptığımız Bekrî'nin, Mesâlik ve'l-Memâlik isimli eseri aşağıdaki alt başlıklar olarak değerlendirmeyi uygun bulduk:

- Coğrafi yerler
- Tarihi olaylar
- Tuhaf hikâyeler
- Astrolojik olaylar
- Dağlar, denizler, nehirler

Üzerinde çalışma yaptığımız eser özellikle coğrafya kitabı olması dolayısıyla coğrafi bilgiler ön plana çıkmıştır. Bu coğrafi bilgiler daha çok ülkeler, şehirler ve o zamanın yerleşim yerleridir. Çalışmada yer alan coğrafi yerlerin özelliklerini ayrıntılı bir şekilde anlatırken yerlerin coğrafi özellikleri, demografik yapısı, endüstrisi, yeri geldikçe folklorik bilgilere de vermiştir. Bekrî, Afrika kıtasını ve özellikle Mısır'ı anlatırken yerleşim yerlerini, hanlarını, hamamlarını, çarşılarını, geçim kaynaklarını, demografik yapısını, dağlarını, denizlerini, nehirlerini ve yerleşim yerlerinin birbirine uzaklıklarını anlatması sayesinde eseri okurken zihnimize ayrıntılı bir harita oluşmaktadır.

Söz konusu eserde tarihi olaylar, coğrafi bilgiler kadardetaylı olmadığı için zihnimize yer alan harita doyurucu değildir. Tarihi olayların çoğunun rivayetlere dayandırılması bu durumun en önemli sebebidir. Tarihi olayları yazarın bilgisi

oldukça tarih, yer ve zaman vermesi bütün olaylara yer, tarih ve zaman verememesi bir noksanlık olduğunu düşünmekteyiz.

Yazar her ne kadar gerçekleşmiş olaylar olarak nitelendirse de, yüzyıllardır insanoğlunun ilgisini çekmesi sebebi ile tuhaf hikayeler başlığı altında bir bölüm açılmıştır.

Astrolojik olaylara değindiğimiz bölümde yer alan olayların bir kısmı söz konusu esere göre gerçekleşmiş, bazıları da halen gerçekleşmemiştir. Örneğin kitapta kıyamet tarihi ile ilgili süre verilmiş olmasına karşın halen gerçekleşmemiştir. Bu konu astrolojinin bilim tarafı ile ilgilenen akademisyenler için ayrıca bir çalışma konusu olabilecektir.

Dağlar, denizler ve nehirler bahsinde ise insanlar için önemli olan ve insanlar için anlamlı olan yerleri vermeye çalıştık. Buna örnek olarak Mugattam Dağı, Ebu Mina Kilise'si örnek verebiliriz.

el-Mesâlik ve'l-Memâlik'ten edindiğimiz; Müslümanlar tarafından yapılan başlıca fetihler şunlardır:

* Amr b. el-Âs tarafından gönderilen Bısr b. Ertat h. 23'te Trablus'u kuşatma altına alarak fethedilmiştir.

*Celûla ilk defa Müslümanlar tarafından Abdûlmelik b. Mervan zamanında, Muaviye b. Hadiç fethetmiştir.

* Binzeret, Muaviye b. Hudiye h.41 senesinde fethetmiştir.

* Meccane'yi, Büsr b. Ertattarafından gönderilen Musa b. Nusayr Meccane'yi fethetmiştir.

* Saragosta'yı Ahmed b. Süleyman b. Hud 8 Cemaziyevvel h. 457 yılında fethetmiştir.

el-Mesâlik ve'l-Memâlik'te adı geçen bazı şehirlerin kurucuları şu şekildedir:

*Trablus şehrini ilk olarak İmparator Eşrafüş kurmuştur.

*Gasru-l-Kadim olarak bilinen Benu Ağlep şehrini İbrahim b. el-Ağlep b. Salim h.184 yılında kurmuştur.

* Kartegana yani Kartacayı Davud (as) zamanında Kral Didon kurmuştur.

* Tabneh şehrini Şehri Ömer b. Hafs Hazermerd kurmuştur.

* Müseyleh şehrini hicri 323 senesinde Ebül Kasım İsmail b. Ubeydullah kurmuştur.

el-Mesâlik ve'l-Memâlik'ten edindiğimiz kadarıyla firavunlar 7 tanedir. Bunlar:Tutis, Nekraveş, Firavun, Darem, Akşameş ve el- Velid b. Mus'ab el-Amlakidir.

ÖZ GEÇMİŞ

Mehmet saltan

1981 Gaziantep doğumlu. İlk, orta ve lise eğitimini Gaziantep’de gördü. 2008 yılında Adalet Bakanlığı’nda infaz ve koruma memuru olarak göreve başladı. 2009 yılında Gazi Üniversitesi Tarih Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2010 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Orta Çağ Tarihi alanında yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılında Ebu Ubeyt-el Bekri’nin “El Mesalik ve l-Memalik” adlı eseri üzerinde yaptığı çalışmayla yüksek lisans eğitimini tamamladı. Hala infaz koruma memuru olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

VİTAE

Mehmet Saltan

Mehmet Saltan was born in Gaziantep in 1981. He finished primary and high school in Gaziantep. He started to work at Ministry of Justice as a correction officer in 2008. He graduated from department of history education of Gazi University in 2009. He started his master’s study at department of social sciences of Gaziantep University on medieval history in 2010. He completed his master’s study by finishing his study on Ubeyt-el Bekri’s book called “el Mesalik vel-Memalik” in 2014. He still works as a correction officer. He is married and has a son.

KAYNAKÇA

İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı yay. , Ankara

- Algül, Hüseyin (1995). “Ezd”, *DİA*, c. 12, ss. 46-47.
- Avcı, Casim. (2002). “Kureyş”, *DİA*, c. 26, ss. 442-444.
- Aydın, Mahmut. (2013). “Yahya”, *DİA*, c. 43, ss. 232-243.
- Bekri, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*.
- Bilgin, Azmi. (2002). “Kıptîler”, *DİA*, c. 25, ss. 424-426.
- Bolay, Süleyman Hayri . (1988). “Âdem”, *DİA*, c. 1, s. 358.
- Cengiz, Kallek. (2005). “Miskal”, *DİA*, c. 30, s. 182-183.
- Çelebi, İlyas. (2000). “İsa”, *DİA*, c. 22, ss. 472-473.
- (2010). “Şeytan”, *DİA*, c. 39, ss. 99-101.
- Çoruhlu, Aşar . (2001). “Kasır”, *DİA*, c. 24, s. 555-558.
- Demirci, Kürşat. (1997). “Hârût ve Marût”, *DİA*, c. 16, ss. 262
- Erdem, Sargon.(1989). ”Amâlika”, *DİA*, c 2, ss. 556-558
- Erkal, Mehmet. (1991). “Arşın”, *DİA*, c. 3, ss. 411-413.
- Güner, Ahmet. (2007). “Nuh”, *DİA*, c. 33, ss. 228-229.
- Harman, Ömer Faruk. (1988). “Hûd”, *DİA*, c. 18, ss. 279-281
- (2006). “Musa”, *DİA*, c. 31, ss. 207-213
- (1988). “Hûd”, *DİA*, c. 18, ss. 279-281.
- (2000). “İdrîs”, *DİA*, c. 21, ss. 478-480
- (2006). “Musa”, *DİA*, c. 31, ss. 207-213.
- İzgi, Ceva (1995).”Fezârî Muhammed b. İbrâhi”, *DİA*, c. 12, s. 540.
- Kallek, Cengiz. . (2005). “Mil”, *DİA*, c. 30, s. 53-54.
- (2002). “Kulaç”, *DİA*, c. 26, ss. 353-354
- Kavas, Ahmet. (1992). “Levâte”, *DİA* , c. 27, s. 147-148.
- Kaya, Mahmut . (2000). “İskender”, *DİA*, c. 22, ss. 555-557.kaya.
- Eyüp, Sadri (2003). “Mâlikî Mezhebi”, *DİA*, c. 27, ss. 519-535.
- Kırkpınar, Mahmut .(2006). “Mütevekkil Alellah”, *DİA*, c. 32, ss.212-214.
- Önkol, Ahmet. (1991). “Amr b. el-As”, *DİA*, c. 3, ss. 79-81.
- Özdemir, Mehmet. (1994). “Ebû Ubeyd”, *DİA*, c.10, s. 48.
- (2010). “Ebu'l Abbas Ahmed b.Ömer el-Uzri”, *DİA*, c. 10, s. 247.

- (2001). “Şeltiş”, *DİA*, c. 10, s. 248.
- Özdemir, Serdar (2009). “Seriyye”, *DİA*, c. 36, s. 565-566
- Saklan, Bilal. (1993). “Eset b. Musa rivayeti”, *DİA*, c. 11, s. 367-368.
- Terzi, Mustafa Zeki .(2000). “İbnü’l-Müdebbir Ebü’l Hasan”, *DİA*, c. 21, s. 149.
- Topaloğlu, Nuri .(2012). “Kurtubî”, *DİA*, c. 26, s. 424
- Uludağ, Süleyman ., (2001). “İşbiliye”, *DİA*, c.24, s. 428.
- (2005). “Muhammed”, *DİA*, c. 30, ss. 448-450.
- Ünal, Sadettin. (2001). “Kabe”, *DİA*, c. 24, ss. 14-21.
- Yardım, Ali. (1999). “İbn Hayyan”, *DİA*, c. 20, s. 37.
- Yıldız, Hakkı Dursun. (1988). “Abdûlmelik b. Mervân”, *DİA*, c. 1, ss. 266-277.
- (1992). “Berberiler”, *DİA*, c. 5, ss. 478-483.
- (1988). “Abbâsiler”, *DİA*, c. 1, s. 34.
- Yiğit İsmail. (2007). “Osman”, *DİA*, c. 33, ss. 438-443.
- Yiğit. (2008). “Ribat”, *DİA*, c. 35, ss. 76-79.
- Sarıçam, İbrahim. (2005). “Muhammed b. Eş-Âs”, *DİA*, c.30, ss.528-529
- Dursun, Davut. (1988). “Afrik”, *DİA*, c.1, ss.418-426
- Yıldız, Hakkı Dursun. (1988). “Abbas b. Velîd b. Abdûlmelik”, *DİA*, c.1, s.29
- Özdemir, Mehmet. (1997). “Hakemî”, *DİA*, c.15, ss.173-174
- Özaydın, Abdülkerim. (1992). “Büsr b. Ebû Ertât”, *DİA*, c.6, s.494
- Razûk, Muhammed. (2000). “İdrîs”, *DİA*, c.21, ss.480-481
- TDK. “Karış”
- el-Ubûdi, Câsim. (2006). “Mûsâ b. Nusayr”, *DİA*, c.31, ss.224-225

